

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde.

AF
Christine Reimer.

IV—V.
1919.

Gud giv Dig Fremtid, som Han gav Dig Minder!
H. C. Andersen.

I Kommission hos:
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag,
København.

Trykt i Andelshogtrykkeriet i Odense.

Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde.

AF

Christine Reimer.

IV.
1919.

Danmark, mit Sædrefand!
Gud giv Dig Fremtid, som Han gav Dig Minder.
H. C. Andersen.

I Kommission hos:
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag,
København.

Trykt i Andelsbogtrykkeriet i Odense.

Udgivet med Understøttelse af
Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
og *Carlsbergfondet*.

Eftertryk af I—IV Del er kun tilladt
mod tydelige og fyldestgørende Kildemeddelelser.

Enhver Ret til Oversættelse forbeholdes.

Forf.

Ved Udgivelsen af IV Del
overtages Forhandlingen af hele Værket
af
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag,
København.

Indholdsfortegnelse.

Folketro:

Overtroen i det 19. Aarhundrede	Side 475
---------------------------------------	-------------

Fra Sortekunstens Rige:

Det, der ikke »gik rigtig til«	484
Spøgelse, Genfærd, Syner, Varsler	486
Kirkelam, Troldharen	489
Den natlige Jæger	490
Torsdagen, Ild, Salt	492
Af Bondefolkets egne Fortællinger	493
Fjerkræ, Mejeri	499
Tro om Sten	504
Tro om Dyrene	505
Værnemidler, Værn mod Hekse	508
Nødilden, Det onde Øje, Frimureriet	509
Kloge Præster	511
Lidt om kloge Mænd og Koner	514
Sygdom hos Menneskene og Husraad derfor	521
Overtroiske Meninger og Talemaader	534
Meninger, Giftermaal vedrørende	538
Tro om Penge	541
Tro om Tal og Tælling m. m.	542

Kalenderstof og Meteorologi:

Ugens Dage, Datoer	549
Mærker Aaret rundt	553
Gammel Tro om Mærkedage	554
Vejrtegn og Vejrтро	563
Vejr og Vind	564
Skyer, Torden	568
Ny og Næ	570

Fra Aarets mørkeste og goldeste Tid:

Julemaaned, Juletro, Julevejret, Juleord	571
Den gamle Gaardnisse	574

Folkedigtning:

	Side
Om Viser og Rimbreve.....	575
Elskovssange	580
Andre Folkedigte, Rim, Sang for Grundloven	588
Skræddervise, Byrim	593
Dyreviser, Barnerim, Sanglege, Remser	594
For Smaabørn, Ride-Ranke-Vers m. m.....	600
.Eldre Folkepoesi.....	602
En gammel Aftenbøn	604

Gække- og Bindebreve:

Gækkebreve.....	605
Bindebreve	610
Gaader og anden Gætning	613

Folkemaalet:

Folkets Vid og Folkets Tale.....	616
Fynske Maalord	625
Tillæg til I—II—III Del	628
Bondens gamle Talesæt	637

Fra Folkelivet:

Den gamle Bondekultur:	642
Særmeninger, Mistro, Banden.....	645
Ydre Væsen, Hilsen	650
Skilsmisser, Familien, Slægtskabel	651
Hjemstavnskærlighed, Folkets Minder.....	655
Den nyere Bondekultur:	658
Fra Krigens Tid.....	662
Fremtidens Kvinder	663
Slutning	667

IV.

Folkets Tro og Digtning, Folkets Maal og Minder.

Folketro.

Overtroen i det 19. Aarhundrede.

Fra Folkelivets Overdrev.

»Hvad Solskin er for det sorte Muld,
er sand Oplysning for Muldets Frænde.«
Grundtvig.

NAAR det hidtil i nærværende Værk i Skildringen af de gamle nordvestfynske Bønders Nøjsomhed og Flid og deres sunde, friske Fornøjelser — i Skildringen af: »Et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord« — har været min Stræben at »holde Fædrenes Aand i Live«, maa jeg i nærværende Afsnit af Bogen tage Afstand fra det sidste Ord. Inge manns Ord: »Hvad Danmark var, kan det aller blive: endnu er Fædrenes Aand i Live«, egner sig ikke her hverken som Motto eller som Maal.

Men for ikke at dømme uden at tage Besindigheden med, lad mig da i store Træk tegne et Rids af Folkets Forestillinger før og nu om det, der ikke gik »rigtig« til, og pege paa Kløften, der skiller Fortid fra Nutid.

Har man om end blot nogenlunde Kendskab til Bondestandens nuværende Oplysningstrin, og man da til Forskel kaster et Tilbageblik paa Bøndernes aandelige Standpunkt for to—tre Menneskealdre siden, vil man let se, i hvilken Grad de seneste Aartier har udvidet Synskredsen for vor Landbefolkning.

Den nyere Slægt har tilført Landbostanden betydelig mere Dannelse og videre Synsrind (9)¹⁾; det gælder det Materielle som det Aandelige i lige Grad. Thi har Arbejdsageren nu naaet en Kulturhøjde, saa Olde- og Bedstefaderen — om de stod

¹⁾ Indklamrede Tal betyder Henvisning til foranstaaende tilsvarende Steder.

op af Gravene — utvivlsomt vilde have vanskeligt ved at genkende deres Pløjeland, ja, med stor Undren vilde de se paa Gaardens nuværende Mønsterdrift —, saa er Aandsageren — forben den næslendels øde Brakmark — undergaaet tilsvarende Udvikling¹⁾. God Vækst er plejet, og Ugræs er vejret hen, visnet og oprykket med Rode.

Paa faa Omraader spores dog Udviklingens Virkning større og dens Luft og Lys mere velgørende, end over for Overtroens skovmæssige Vildnis (16). Thi dybe og sejlivede var de overtroiske Rødder, der grenede sig som et hindrende Net om alt nyt og friskt Vækstliv.

Men det kom af, at saa Meget i de gamle Bønders Livsvilkaar og trange Forhold gav Troen paa Spøgeri, Hekseri og Troldtøj den bedste Vind i Sejlene. Og kender man lidt til Styrken af Bondestandens nedarvede Grundsætninger (8—39—148), kan det slet ikke undre, at Folketroens rodfæstede Spirer har holdt sig lige ned til vore Dage, saa der den Dag

¹⁾ Nu foranstalles der statsunderstøttede Rejser for Husmænd og Husmandskoner. Rejser for Husmandskoner kom først i Stand i Jylland 1903. I 1905 var 21 Koner fra det nordvestlige Fyn paa Udflugt med en Konsulent som Fører. Konerne beser Frugthaver, Grønærte- og anden Dyrkning til Konserves, Hønsier, Kanin-, Bi- og Silkeavl og besøger mange smaa Mønsterbrug, drevet af Kvinder. Der fortælles, spørges, svares og skrives, saa det er en Fornøjelse at se, hvor optaget hver Enkelt er, hedder det i et Referat. Der aflægges desuden Besøg paa Museer o. l. St., og om Aftenen foranstalles der Oplæsning af Komedier. Den her nævnte Tur, der da for Fyn var noget Nyt paa det Omraade, endte i København ved det der afholdte Jubilæumsdyrskue, hvor der fandt en Frokost Sted, hvor 400 Husmænd og Koner var til Stede, og i hvilken Landbrugsministeren deltog.

»Bogense Avis«, Nr. 69, 1915, 23. Marts, indeholder Meddelelse om, at »Nordfynske Landboforening« s. D. i Bogense afholdt Generalforsamling og et Foredragsmøde, hvor den første Foredragsholder før Frokosten var Hans Jørgen Nielsens Hustru i Toderup, Særslev Sogn, der for en talrig Forsamling af Damer og Herrer holdt et fortrinligt Foredrag om økonomisk Husholdning. Foredraget, der gengives, gik ud paa, at der til den daglige Ernæring bør anvendes mindre Kød og mere Frugt og Grøntsager. Det sluttede under stærkt Bifald fra Forsamlingens Side.

— Landbostandens Kvinder tager Kursus paa Husmoderskoler og andre Skoler af lignende Art.

i Dag kan peges paa overtroiske Meninger, der endnu saa smaat holdes i Ære.

Lad os da paany kaste et Blik ind i de gamle Gaarde og Huse, der som Ofre for Tidens Tand, nu tilhører Historien, og mindes det rørende, nøjsomme, men gæstfri, af Naturen jernstærke, i Sindet livsglade Folkefærd, der befolkede dem, og atter se lidt paa Datidens Liv og Færd bag disse Mure.

Først og fremmest møder os da den eventyrlige, triste Skumringsbelysning, som Skinnet fra Tranlampen, og efter at dens Rolle var udspillet, det hjemmegjorte, tynde Talglys lagde over de smaa, af Bilæggerovnen kun ufuldkomment opvarmede Stuer (38). Disse Stuer, i hvilke ofte en talrig Huskreds opholdt sig: Kvinderne systende med at karte, spinde, bøde og stoppe, Mandfolkene med deres Snittetøj eller anden Husflid eller — senere hen — uden Syssel, siddende i statueagtig Hvile med Hænderne i hver sin Bukselomme (162).

Ja, i de kummerlige Tider fandtes der en endnu tarveligere Lampeart end den almindelige Tranlampe. Af jysk Pottemagerarbejde havde man saaledes en Fedtlampe, en Stage, dannet i Lighed med et Timeglas. Dens øverste brede Runding var hul som et Bæger, og heri lagde man Gløder, hvorfor der rundt i Kanten var Trækhuller. Ovenpaa satte man en til Størrelsen svarende løs, lille Jernskaal, halv flad, men med et Knæk foran som en lille Tud. I Skaalen lagdes Talg, som Gløderne besørgede smeltet, og i Tuden Marven af en Sivart som Væge. De almindelige Tranlamper havde to Skaale, den øverste bestemt til Trannen, den nederste til at opfange Dryp. I den øverste laa en flettet Sivvæge. Man havde to Slags, Standlampen og Hængelampen, den sidste var altid af Jern.

Men et enkelt Tællelys, spinkelt — under Støbningen kun neddyppet faa Gange i den flydende Talg — evnede ej heller at lyse op inden Døre i Krogene (72—238 f.). Skræddersyning, Kartning, Humleplukning og andre Sysler varede undertiden til langt ud paa Natten. Flere var da samlet, og i denne halvnatlige, halvmørke Belysning blev mange nerveryslende Krøniker fortalt, der gav Overtroen rig Næring.

Ogsaa de ældre Dages Lygteskin frister til Omtale. Thi til ved Aftenstid at røgte den daglige Dont i Stald, Lo og

Lade, eller hvor det faldt for at færdes efter Mørkets Frembrud, kendte man intet andet Lys end det dunkle Skin, den i hine Dage tarvelige Lygte evnede at give fra sig. En saadan Lygte var af Træ og hjemmelavet, stor, tung og klodset, og Ruderne var af Isterhinde eller Svineblære (60—155—230). Og færdedes man uden for Hjemmet, kunde det landlige Nattemulm med Smaalys fra Husene, blinkende hist og her hen over et mørkt, fladt Landskab, nok give en mødig Vandringsmand Uro i Nerverne.

Intet Under, at Skyggerne (man sagde en *Skugge*) blev lange og mange og ofte fæle, og at Enhver blev mørkerød og følte Mørkets Uhygge som Rædsel, saa man gyste derved baade hjemme og ude. Og da hændte det, at En og Anden havde et *Sjun*, Syn, af de Ting, af hvilke »der gives mere mellem Himmel og Jord, end Visdommen drømmer om.«

Endvidere maa man betragte selve de lerklinede, usle Røner med de hullede og ujævne, lerstampede eller senere stenslagte Gulve, hvor Dagslyset kun svagt tilmaalttes gennem de tilsømmede, smaarudede Vinduer (29). Og til sidst fuldstændiggøres Billedet ved de i Opholdsrummet ufravigelige Alkover, Mælkehylde under det lave Bjælkeloft og ved den af slet Tobak, Tran-, Talg- eller uappetitlig Mad-Os opfyldte Luft. En Trøst i Mørkefrygten og Datidens Uhygge var den tætte Landsbybebyggelse, undertiden var endog to Gaarde bygget sammen. I Uhyggen stod de da Last og Brast med hinanden (255). Det er ret betegnende, at Ukrudtet fordem groede lige op ad Husmuren, saa man knap kunde komme ind ad Døren for det, man lugede det ikke op, det groede op ad *Stenebroen* i *Gaaret*, Gaardspladsen, saa Brolægningen kun var blottet paa de Steder, hvor den daglige Færdsel foregik. Ligesom det overhaandtagende Ugræs omkring Boligen fik Lov at vokse, saaledes fik Overtroens Vildnis Lov til at trives og blomstre.

Saadanne Bondehjem var rene Drivhuse for hver spæd Spire af alt det Fordægtige, der voksede højt og vildt i den daglige Levevis inden Døre ligesom ogsaa ved festlige Lejligheder, og som udgjorde Kærnen af Almuens indre Liv. Her fandtes saare naturligt i hine forkrøblede og i mere end een Henseende bundfattede Tider (40) just den rette Jordbund for

Efterhaanden som Nutidens Trosliv, Kundskaber og Dannelse arbejder sig ud i de stille Landsbyer, siges der ganske vist stiltiende alle Overtroens Væsener Farvel, og de forvises til Fantasiens Egne — hvor de kan hvile paa deres Laurbær. Disse Væsener, der var husvante Gæster i de gamle simple Vaaninger, maa bukke under i samme Forhold som Bygningsmaaden forandres. — Thi Udtrykket forbedres kan ikke godt bruges om den Byggeskik, der saa at sige uantastet har faaet Lov til at brede sig og vansire mangan landskabelig Idyl i de senere Aartier, til der nu — fra 1915 — har rejst sig en Bevægelse derimod. — Alligevel — i Nutidens mere lyse og luftige Hjem fører Overtroen sin stille Hensygningskamp (440).

Men den økonomiske Side af Sagen lægger i Sandhed ogsaa et mægtigt Lod i Vægtskaalen for og imod. Pengeknapheden i Tyverne og Trediverne af forrige Aarhundrede kender Enhver. *Kapitalskøbel* fra hine Tider huskede alle de ældre Landsbyfolk, jeg har kendt, ja de kunde Kapitelstaksten paa deres Fingre (41). Naar man da hører, at en Fjerding Smør kostede 6 Rdl., en Plag (*Klojd*) (25) i 1830erne 16 Rdl. og et Par Kvier (*Kveer*) endog i 1840erne kun 26 Rdl., oplyser saadant tilstrækkeligt og overflødiggør flere Eksempler. Det System, at een Tjeneste er en anden værd (18—67 ff., 148—272), samt det at afgøre sit Mellemværende ved Betaling in natura anvendtes i udstrakt Maalestok. Nu er Løsenet omvendt (18), nemlig at lade Maskiner afløse og overflødiggøre næsten al Slags Haandkraft.

Fra Barnsben opdroges Enhver til den strengeste Økonomi, til kun at give grumme faa Skillinger ud i Købstaden hos Købmand og Klædehandler og til at vende og dreje hver Mønt et tilbørligt Antal Gange, før den gaves ud. Man var født og opdraget til at give sine Penge ud efter den gyldne Regel: »Køb ikke, hvad Du trænger til, men kun, hvad Du ikke kan undvære.« Og mangan En har kunnet indskrænke sine Indkøb til de tre Ting: Tjære, Sirup og Salt. Med andre Ord: man huttede sig igennem med faa og smaa Midler.

Intet Under da, at Penge til *Dovleri*, *Dyrlæeri* og *Abetiksa'er*, »Apotekersager«, maatte blive den pureste Luksus, som det aldeles ikke var Skik at inklade sig paa, og et Forbrug

af Penge, som Mange i de Tider vilde have haft svært ved ved at skaffe. Lad os derfor ikke tage Datidsfolket ilde op, at det over for slige Udgifter ogsaa sparede den sparsomme Mønt og under Menneskers og Dyrs Sygdom hjalp sig paa billigere Vis (37—38) — som man i alle øvrige Forhold var vant til. Og i det gamle, udmærkede Mundheld: »Den skal være en Fjoge, der ikke har at koge«, udtrykker Bønderne selv denne Tanke.

Nu faar alle Husdyr i Sygdomstilfælde den omhyggeligste videnskabelige Pleje, og formedelst Properheden for Eks. i Svinestien er der nu nærved at blive en Parodi af at bruge den til Urenlighedsbetegnelse (226). Først omtaler man paa min Egn en Dyr læge Bruhn i Sandager ved Gyldensteen, som den eneste Dyr læge i en stor Del af Nordfyn (samtidig var der en søgt Kursmed ved Søndersø) senere — o: 1862 nedsatte Dyr læge Bøhmer sig i Haarslev. At der nu alle Vegne lever Dyr læger¹⁾, paa mange Egne i kun een eller en halv Mils Afstand fra hverandre (der praktiserer nok ialt over 700 i By og paa Land), tydeliggør bedst Fremskridtet paa dette Omraade.

Og hvor vidt Tiltro til Lægens Kundskab og respektabel punktlig Overholdelse af dennes Forskrifter nu er fremme, belyses ligeledes bedst ved statistiske Tal²⁾. I Byerne øges stadig Lægernes Tal (der er 35 i Odense) og rundt om paa Landet, hvor der er lidt langt til nærmeste By, bor der nu Læger, der kan skabe sig store og travle Virksomheder. Det Standpunkt, som Talsmænd for den gamle Levevis og det uudviklede Livssyn indtager paa dette Felt, som jeg i direkte Tale har fremsat S. 37 f., tager nu efterhaanden de Gamle med sig i Graven.

¹⁻²⁾ Medens dette skrives (i 1915) er der i Fyns Stift: 92 Dyr læger (51 i Odense Amt), 138 Læger og 25 Apoteker. 1773 var der i Følge »Fra Arkiv og Museum« V. 157 foruden ueksaminerede Læger, der praktiserede uden Bevilling, og 6 Kirurger, af hvilke den ene dog havde medicinsk Tillægseksamen, kun een praktiserende Læge med medicinsk Eksamen. Det var Landfysikus Johan Eichel i Odense med tysk Eksamen (Dr. med. fra Erfurt). Han beklædte dette Embede fra Nytaar 1754—1805 og døde 1817, 88 Aar gammel. Paa hans Gravsten i Odense staar: »Fyens værdige Stifts-Physicus i 52 Aar — Fortjent Minde, opført af hjulplne Syge og Venner 1823.«

Men trods alt dette vilde det dog — som paaapeget — være ukorrekt at sige alle ældre Nutidsfolk fri for alle overtroiske Meninger og Fordomme samt at sige, at alle kloge doktorerende Mænd og Kvinder nu hører Sagnverdenen til. Nej. Men det gamle, gyselige »Bras« er dog saa vidt hensygned, at det kun er stærkt afblegede Rester, hvad der endnu gaar i Svang (17).

Til disse Levninger hører fortrinsvis meget af det, der knytter sig til Fjerkræet, særlig Høns, samt til Rugning og Æglægning. Det er for de ældre Kvinder, det kniber, naar det gælder at frigøre sig for al hin gamle Tradition, der hører disse de tobenede — i særlig Grad deres — Husdyr til. Det er neppe fuldt ud forældet Opfattelse at tilskrive Sygdom og Uheld i Hønsriet paaført Fortræd. Mejeriet var ogsaa væsentlig Kvindernes Felt og var ogsaa omgivet af en Mængde overtroisk Krimskrams.

Men alle under Kvægdriften henhørende gamle Sædvaner og Uskikke, som Mange først sent lod fare, fik af Fællesmejerierne, da disse som ved et Trylleslag paa een Gang dukkede op alle Vegne, ikke blot paa trykket et ganske nyt moderne Præg, men al mosgroet Vedtægt fik da tillige et saa eftertrykkeligt Spark ud af Verden, at der neppe paa Overtroens Omraade kan opvises Mage til brat Forsvinden (208).

Men da det er uimodsigelige Sandheder, at »Ukrudt ikke let forgaar«, at »Ukrudt saar sig selv«, og »Ukrudt ikke behøver at vandes«, kan det ikke forudsættes, at Overtroen i dens her skildrede Forner foreløbig faar tilendebragt sin skæve Gang — hvor stærk den gamle enfoldige Folkets Tro end monne synge paa sine sidste Vers.

Og endelig, hvis een Slags dør ud, dukker andre op, dør Fordom og Forudindtagethed ud i de lavere Lag, dukker som i en Vekselvirkning i de saakaldte »oplyste« Lag flere nyere og mere moderne op!

Fra Sortekunstens Rige,

det, der ikke „gik rigtigt til“.

Træk fra Bøndernes Liv, deres Bedrift, deres daglige Virke og deres Forhold til det Overnaturlige.

»At fejle er menneskeligt.«

OVERTROEN er blandt hele Stoffet det, som det kniber mest med at faa fat paa¹⁾. De almene Skikke og Forestillinger er det en let Sag at komme i Besiddelse af; man kan gaa direkte til Værks og faar redebont Svar; kun er de, der ved nogen Besked, desværre snart talte. Men de Ting, som kun Enkeltmand sidder inde med, er det derimod mere omstændeligt at faa frem — selv om Vedkommende ikke mere fæster Lid til det Paagældende. Dog maa man helst ty til dem, der paa Halvvejen blev troløse imod Overtroen. Thi for at faa de skrinlagde, halv uddøde *Sensarier* (Sand-sagn; især overtroiske Minder) listet ud af deres dybe, faste

¹⁾ Heldigvis stammer den Høst, jeg her kan føre frem, fra mine ældste Indsamlinger. Den ene efter den anden af mine Meddelere er i Aarenes Løb død, saa der nu ikke er En tilbage af dem, som kan faa sine Fortællinger at se paa Tryk. Naa, der var heller Ingen af dem, der vidste, at »det skulde skrives«, da de betroede mig deres Erfaringer fra Overtrodyrkelsen. Det væsentligste Stof er indsamlet i Aarene 1889—1898. I »Dania« II og V Bind henholdsvis 1893 og 1898 findes fra min Haand et Par Smaasamlinger af Enkeltmandsmeddelelser. Men da de samme kloge Mænd og Koner har praktiseret de samme kloge Raad rundt om, hvor deres Virksomhed faldt, er der ofte kun ringe Forskel paa flere af de Ting, der er fortalt mig. Enkelte Træk og Emner gaar jævnligt igen og gør den ene Historie næsten den anden lig af dette Hokusfokus, hentet fra Skyggen, ja den sorteste Natside af de svundne Tiders Bondeliv. (Se »Dania«).

Skjul, nytter det ikke at søge til de enkelte Trofaste, der vel endnu glimtvis kan træffes. Da jeg begyndte at sysle med de overtroiske Minder, inddelte jeg nemlig det daværende Landsbyfolk ligesom i fire Klasser, som jeg endnu lader gælde:

I. Hele den yngre, oplyste Slægt har forlængst givet al Overtrouvæsenet Løbepas og smiler ad Fortidens vankundige Hjemmefødninger (17); de ønsker ikke paa dette Punkt at anses for at være saa *fævorne* (dumme) som Forfædrene, og Nutidsfolket har en overlegen Løsning af de mystiske Fænomener paa rede Haand. De har forlængst gjort de mystiske Væsener til mytiske.

II. En stor Del af de godmodige Gamle fortæller dog ej heller deres Minder i god Tro, men ler selv med ad en rimelig Forklaring (særlig ved Spøgelser og slikt) og siger som saa: »Ja naturligvis, men bedre Forstand havde vi ikke den Gang, det var længe før vi nogen Sinde havde hørt Tale om det eller det.« Men hvorfor man har holdt — eller endnu holder — paa de forskellige Fordomme, kan ikke Mange forklare. Svaret lyder oftest: »Det ved jeg slet ikke, men det har min Fader eller Moder altid holdt for.« Her som paa mangfoldige andre Omraader: Aarsagen er glemt, medens Skikken kan leve, til den er saa forvansket, at Tydningen kan blive til en Gaade og Gisning for endog videnskabelige Fagfolk.

III. Andres Synsmaade er derimod, at nu er det en given Ting, at Forholdene i alle Maader er anderledes, men at Alt var sandfærdigt og grangiveligt i deres Barndom og Ungdom, som det for deres snevre, uvidende Blik tog sig ud, og et Forsøg paa at faa dem bort fra denne Anskuelse, vil være temmelig spildt Umage.

IV. Endelig er der de Faa, som holder haardnakket ud til det Sidste. Ikke et Gran slaar de af paa, hvad de selv har hørt og set og oplevet, men røber derfor ej heller det Allermindste af, hvad det er, der forkvakler deres Begreber. Slige Folk kunde sige Noget. Men deres Viden bliver ikke ud-krammet for at gives til Bedste, og: Sæt, de kom i Forlegenhed for, hvad de aabenbarer! »*Higia, higia*«, eller: *aa, janne dog*, vil de tænke, »lad vos dog lie stille.«

Om Spøgelser, Genfærd. Syner og Varsler udtrykker man sig saaledes: De gamle Kartekoner, eller som man sagde *Kaarekællinger*, (70 ff.) hørte, saa og vidste saa Meget og kunde fortælle saa Meget, »for de gik i de mørke Vinter-nætter ud længe før Dag og kom ikke hjem før efter Midnat — og saa var der jo ogsaa saa Mange samlet ved en saadan Lejlighed«, føjes der skæmtende og med tvivlagtig Betoning til. Ja, de Gamle oplevede, hørte og navnlig saa saa meget Besynderligt og Sælsomt og kunde derfor ogsaa fortælle saa mangt og meget Blændværk, der — især forud — skulde klare Livets Gang for dem og deres Medmennesker.

En Del Spøgelseshistorier leveres med Forklaring. Saadanne henleder Tanken paa, hvorledes Sagn skabes og bliver til, samt paa, hvor mange af disse, der skyldes Sygdom. Havde alene Feberfantasier og sindssyge Tilstande været forslaaet, havde der været færre Bind af Overtroens Saga at samle, ligesom Overtroens Rigdom modsat vilde vokse end mere, hvis ikke adskillige Tildragelser allerede kunde opklares samtidig med at de saltes i Omløb. Om Spøgeri ved Mange Et eller Andet, der har gjort Indtryk paa dem selv eller Andre.

En Gang i Fyrrearene var hele Husstanden i en Gaard i min Fødeby i Forfærdelse og hele Landsbyen hjemme sat i Rædsel, fordi en Dreng fandt paa en otte Dages Tid i Rad, naar det blev mørkt, at gøre Spilopper i Skorstenen. Til sidst var Alle i Gaarden omtrent rede til Flugt, saa opskræmt var man blevet. Da opklaredes det, at det var Gaardens egen Tjenestedreng, der, da det lykkedes saa godt, fortsatte sine Løjer, at lade sig, iført en Sæk, dumpe ned igennem den aabne Skorsten, som mundedede ud i den saakaldte »forreste Stuc« — det Rum, der var baade Køkken og Spisestue og til Dels Opholdsrum tillige.

En forskrækkelig Begivenhed oplevede en Mand en Vinteraften midt i sin Naboby, da han var paa Vejen til sit Hjem. Pludselig blev han ved usynlige Kræfter hindret i at gaa videre, ja endog i at bevæge sig, og hans Hund kunde heller ikke flytte sig af Stedet. I denne pinlige Tilstand traf nogle Forbigaaende ham. Men da han igen »var bleven sin egen Herre«, var han saa betaget, at han maatte have to Mænd til at ledsage sig det sidste Stykke Vej hjem.

Denne Hændelse har jeg oftere hørt omtale med den Fortolkning: Manden har maaske været fuld, eller det Gaadefulde beroede paa et Ildebefindende, maaske en Besvimelse.

En Arbejdsmand blev i Aarene omkring Aarhundredets Midte højst forfærdet, da han for at skyde Genvej en Aftenstund i *et faale Mørken* passerede Kirkegaarden i min Fødeby. Med Et rystede Jorden under hans Fødder, den lige som aabnede sig, han tabte Fodfæstet, og han havde »aldrig før været saa ilde faren«, han sank dybere og dybere og troede sig i Færd med at blive opslugt og saaledes at blive levende begravet. Endelig kom han til Besindelse, kravlede op og gik videre.

Næste Dag viste det sig, at det var en ny, aaben Grav, han var faldet i. Mod Sædvane var Graven paa Grund af Frostens gravet Dagen forud for Begravelsen, Noget, der altid sker i mange af vore Landsbyer, men som i min Fødeby ellers ikke var Tilsfældet (120).

Genfærd. Jevnsides med den gamle Gudsfrygt i Kirken (340) stod Frygt for Kirke og Kirkegaard om Natten. Her var det Skræk for de Dødes Genfærd; og mange Genfærd er blevet set. I slige Fortællinger er det Midnat og hvide Klæder, der gaar igen i det Uendelige. Paa gamle Herregaarde og andre »store Steder, hvor der har været bedrevet meget Ondt og megen Uretfærdighed«, skulde Portene altid staa aabne, saa der kunde være »Færdsel« om Natten.

Paa Elvedgaard var Portene beslaaet med hvidmalede Jernbaand og kaldtes »de brogede Porte«. »De brogede Porte kunde ikke staa lukket nogen Nat«. For ca. 70 Aar siden var der en Avlskarl, der hed Per Fuglsang, han havde sit Kammer ved Siden af Porten, og der var som Følge deraf megen Træk om Natten, og saa fik han da i Sinde en Aften at lukke Portene og sætte en Jernstang for. Midt om Natten hørte han, at Portene fløj op. Næste Morgen fortalte Karlen den Historie til Forpagteren, og denne svarede da: »Det skal Du ikke begynde paa tiere, for de Porte kan ikke staa lukket«.

Ogsaa om Portene paa Harritslevgaard siges: »at det kunde ikke hjælpe, at di lukkede dem, for de skulde nok springe op igen«. Ogsaa der skulde der være »Fart og Færdsel« igennem om Natten.

Paa en Møllebro der i Nærheden kunde man om Natten høre Spektakel, altid ens, som »en Skrattlen med *Rallesten*« (Rullesten).

En Gang havde man paa Vejen ved Harritslevgaard spredt en Del *Foer* (Halm), der skulde køres i Stykker til Gødning. En Gaardmand og Kone kom kørende der forbi sent om Aftenen. Da de kom ud for Laden, snøftede Hestene og vilde ikke gaa et Skridt videre. »Vend dog Hestene og kør om ad Neder Mølle«, sagde Konen skrækslagen. Men Manden tog Mod til sig, stod af og pirrede i Halmen med en Pisk. Saa gav det et vældigt *Kip* (Ryk, Sæt) i ham. En So, der havde rodet sig ned i Halmen, foer pludselig op — og Folkene kørte videre.

Ogsaa Heksekunsten blev undertiden afsløret. En klog Mand havde ønsket at opholde sig en Nat i Stalden, ellers kunde han ikke udrette Noget over for de forgjorte Kreaturer. Karlen holdt af Nysgerrighed Øje med Manden og saa, at han om Natten gik til Vandtruget og stænkede Vand paa sin Skjorte (*dykkede sin Sjorte over det Hele*). Om Morgen sagde den kloge Mand til Manden i Gaarden: »Den Gamle (den Onde) havde nær *gjort Karl af mig*, her skal Du se, hvor jeg har svedt over hele *Kroppi*; men nu er det Hele godt.«

Ligvarsler. Mange — særlig gamle Koner — kan fortælle om *Vaassel for Døde*. I Reglen er det de tre Slag paa Ruden, der gaar igen i mange Varianter.

I Tresaarene laa et Sted en sort Due død i Bryggerset, Dagen før et Medlem af Familien, der da laa syg, døde. Dette toges som Ligvarsel. Ligesaa, at der samme Sted tidligere en Gang fandtes en hvid Hane død under Høstvognen, samme Dag, »*der skele Dødsfald*« der.

Ubeskaaret gengives: Saa sent som i Firsaaene saa en Kone »noget efter Sengetid Lys *øvre* hos Naboerne og saa, hvordan de gik derinde omkring med Lys og frem og tilbage i Hastværk, og i det samme kom smaa Flammer farende ud gennem Gangdøren. Jeg sagde det da til min Mand, og han kunde da ogsaa se det Hele, lige som jeg saa det, og vi snakkede om, at nu var det nok paa det Sidste med Konen *der-øvre*, der laa syg. Da vi saa næste Morgen hørte til dem, havde de Allesammen ligget i deres Senge paa den Tid, og

baade den Syge og de Andre havde haft en rolig Nat. — Men et Par Dage efter døde saa Konen, saa Lysene, vi saa, var lige godt *Vaassel for hende.*◄

Aviserne bringer ret ofte Beretninger om Varsler ved Død, Stranding, Ildsvaade o. l. Der høres sære Lyde, Hunde tuder, Ure gaar i Staa osv. Ligeledes Beretninger om, at mangel En er bleven frelst fra en Ulykke ved en Anelse og for Eks. i den sidste Tid i de krigsførende Lande blevet friet fra fjendtlige Granaters Ødelæggelsesværk. Mange har forudsagt, hvad der vilde ske, og Spaa dommenes Tid er ikke forbi. Hvor Megel har der ikke været spaaet om Verdenskrigens Udbrud 1914 — og dens Udfald ogsaa!

Der er adskillige Historier om Kirkelam, kridhvide, smaa Lam — somme Tider paa tre Ben — hoppende omkring Kirker og paa Veje i disses Nærhed. Man siger endnu, naar Nogen færdes ude om Altenen, især naar det er mørkt, iført lyst Tøj, at Vedkommende da *»ligner et Kirkelam*◄, og man skøtter i saa Fald ikke særlig om at gaa med lyst Tøj for ikke at komme til at ligne et Kirkelam.

Paa en bestemt Landsbygade kunde man fordem, i Fald man kom sent hjem, altid møde en stor, sort Hund, der gik og luskede om, og »det er ikke godt at vide, om det var nogen virkelig Hund.◄

Det var en almindelig Mening, at forskellige hurtige Dyr ved Nattetid løb onde Menneskers Ærinder. Paa et bestemt Sted i en Landsby har mange Mennesker set, naar de efter Midnat passerede Landevejen paa dette Sted, en *hvid Kat* løbe tværs over Vejen, lige før de kom dertil.

Troldharen. Mange turde ikke gaa forbi forskellige, nærmere betegnede Steder »for en Hare paa tre Ben◄. Dette fører Tanken hen paa det gamle Ord: »Hvis Haren den var Helt, var mangel Helt en Hare.◄

En Karl tjente et Sted, hvor Madmoderen kunde paatage sig en Hareskikkelse. En Gang, de høstede, kom en Hare puslende om *Høstfolkene*, saa de kom til at hugge den med deres Le. Manden sagde selv: »Hug itte etter den, lad den gaa, det er vor Moer.◄ Kort Tid efter kom Madmoderen ud i Marken til *Høstfolkene* med *Æbleskiver*.

Troldharen kunde kun skydes med en Sølvknap. Ved en Klappjagt havde man skudt ni Skud forgæves paa en Hare. Da sagde en af Mændene, der deltog i Jagten: »Den Hare skal de nok lade gaa; thi der var ingen af Jægerne, der havde en Sølvknap hos sig.

Naar de Unge legede paa Gaden om Aftenen, gik et Sted bestandig hver Søndag Aften en Hare iblandt Ungdommen, men Ingen kunde komme den nær. Da dristede en Gang en Karl sig til at lægge en Sølvskilling eller Knap i Bøssen og skyde den. Næste Dag laa hans Madmoder til Sengs, hun var skudt i Benet. — Saa kom der ingen Hare mere paa det Sted, hvor de Unge legede.

Disse Fortællinger lever endnu i Folkemunde. Nylig er mig sagt, »at en Kone kunde skabe sig om til en Hare, saa blev der en Gang skudt paa Haren med en Sølvknap, saa fik Konen sit Ben i Stykker.« — Denne sidstnævnte Kones Datter »kom i Lav med En, der var klogere endnu end hendes Moder, og saa kom denne Datter til at raabe lige som en Kok (Hane), og saa skete det en Gang, at aller bedst som hun sad i Kirken, gav hun sig til at *raave som en Kok*.«

Lad mig her indskyde den stedlige Forestilling om den natlige Jæger. I meget gammel Tid, har Flere fortalt, hændte det, naar Folk færdedes ude efter Mørkets Frembrud, at der kunde komme 6 sorte Heste susende i Luften. Hestene spændte sig for en Plov og tvang de Vejfarende til at pløje, som Forspandet vilde; her hjalp hverken *Løn eller Bøn*, med maatte Enhver, der havde det Uheld at møde det frygtede Optog. For dette Tilfælde kendte man kun eet Udfrielsesmiddel, nemlig straks at sætte en Stok i Jorden paa det Sted, hvor man begyndte. Kom man saa forbi dette Sted igen, var man øjeblikkelig udløst, men hændte dette ikke, eller man ikke havde faaet Tid til at anbringe en Stok ved Udgangspunktet, var man ikke fri før efter den styrende Aands For-godtbefindende. — Saaledes skildrer man »den vilde Jagt«, der som almenkendt optræder under forskellige Navne i de forskellige Folkesagn. Paa fynsk Folkemaal kalder man det »at pløje med Pallejægers sorte Heste«. Se S. 462 »Palle«, som i Folkets Tro føres tilbage til Palnatoke.

Pallejæger har ogsaa Hunde, og hver af dem har »en gløende Tunge ud af sin Mund.«¹⁾

Der var forøvrigt Metode i Galskaben med Hensyn til forskellige Midler mod Forgørelse. En Mand var meget frygtet af den Grund, at man troede sikkert om ham, at medens man talte med ham eller blot befandt sig i hans Nærhed, kunde han umærkelig faa En i sin Magt og til at gøre Forskelligt stik imod Ens egentlige Villie. Det virksomste Middel herimod var straks at vende et Stykke Tøj paa sig, bare Forklædet, Halstørklædet eller Hvadsomhelst, saa var man befriet og behøvede ikke at være *rædt* eller tænke paa, hvilke Hensigter han mulig kunde have haft.

Samme Mand kunde ogsaa lede Folk vild med Lys om Aftenen, saa de, naar de gik efter Lys i Huse og Gaarde, som de kendte »saa *brile* (nøje), dog kunde gaa *hel* forkert.« Ja, en Kone blev endog vildsom paa en kendt Vej ved højlys Dag. Først naar et af Ens Klædningsstykker blev vendt, kom man igen paa ret Spor og vidste da straks, hvor man var.

¹⁾ Naar »Danske Studier«, Hefte 3—4, 1914, S. 194, i en for øvrigt særdeles gunstig Anmeldelse af nærværende Værks III Del skriver: »Naar Forf. et enkelt Sted vover sig uden for sit Omraade og vil forklare Palle som en Forkortelse af Palnatoke (S. 462), er hun ikke heldig«, maa jeg til Støtte for min Paastand tilføje, at i »Fortællinger og Sagn af Fædrelandets Historie« af M. Rasmussen, Odense, 1857, Side 76, omtales Palnatoke ikke mindre end tre Gange under Navn af Palle Jæger. Der staar til Eks.: »Men endnu den Dag i Dag lever Mindet om Palnatoke i den fynske Bondes Fabler og Fortællinger, og mangen En tror, naar han i de taagede Efteraarsnætter hører Trækfuglenes ensformige Skrig, at det er gamle Palle Jæger, der farer gennem Luften med sit Jagtfølge og sine Hunde.« Der staar endvidere, at Fortællingerne om ham som en Ufredsaand henføres ofte til Omegnen af Odense.

Dette stemmer ligeledes med, hvad Vedel Simonsen har faaet ud af sine Samtaler med Folket; se for Eks. Rug. Hist. I, 66.

Palles Høj, der ligger omtrent midtvejs mellem Odense og Landsbyen Aasum, er af begge de nævnte Kilder efter et Folke-minde angivet som Palnatokes Gravhøj. Og Strækningen Øst for Odense ad Aasum til kaldte man fordem Palles Mark. Pallesmark samt Palleshøj ved Aasum som Palnatokes Grav omtales ligeledes af Engelstoft, Odense Bys Hist., 2. Udg., S. 13, 16 og 493.

Ja, man holder endog paa, at »naar man har sin Hose vrangt (*krængl*) paa, gaar man ikke vild.«

Torsdagen, Ild og Salt spiller en Hovedrolle i Alles Beretninger om Udfrielsesmaader og -midler, og disse Ord og »Kræfter« gentages og varieres i det Uendelige som Værn og Værge mod Forgørelse. Salt og Ild, især anvendt paa en Torsdag, endnu bedre tre Torsdage i Rad, og ellers efter de Kloges vise Raad, var i alle mulige Tilfælde af stor Virkning og tilvejebragte ofte rent mirakuløse Resultater.

Om nogle af Ens Sager skulde uden for Ens Enemærker, det være sig ved Salg, Gave eller Laan, gjaldt det om, at Tingene først var gjort modstandsdygtige for Trolddom. Og hertil tillagde man Ild og Salt den største Sikkerhed og Betyggelse. Om Noget da hændelsesvis eller med Forsæt kom i Berøring med Skarnsfolk, var Tingen frelst — eller om man vil — dødet og lammet til Brug for de sorte Kunster; thi for at disse overhovedet kunde udføres, krævedes Noget — paa Mængden kom det ikke an, men frit og ubundet maatte det være — fra det Hjem, hvor Mennesker, Dyr eller Et eller Andet var udset som Skive for de onde Pile at tage Sigte paa.

Naar man flyttede ind i et nyt Hus — hvad for øvrigt sjældent skete (393) — skulde Brød og Salt, nok ogsaa en Skilling, være det første Flyttegods. Salt og Brød hører jo til religiøse Ceremonier i andre Trossamfund. Men ogsaa hos os bruger man Saltet som Sindbillede paa den bevarende og rensende Kraft. I Børnelegen »Klapop« bruges Udtrykket »Salt og Brød for mig« i Betydningen af at være paa Fripladsen. Legen »at bære Saltebrød« minder om det samme.

Det har været en udbredt Skik, der har holdt sig meget langt frem i Nutiden, ikke nogen Sinde at lade Mælk komme bort fra Stedet, hvad enten den blev bortgivet eller bortsolgt, uden at komme en Ubetydelighed Salt i. Salt og Ild kunde altid afvæbne de Onde, der vilde og kunde gøre Ulykker. Salt i Mælken gjorde uvurderlig Nytte, naar den skulde værnes. Thi saa blev Mælken straks ubrugbar, i Fald den var hentet for at gøre Tjeneste ved en ond Gerning, som at gøre Kærne Fortræd o. l. Thi Alle, om end nok saa drevne Mestre,

maatte, som alt nævnt, have Noget fra det Sted, der skulde hjem søges. En lille *Pris*, en *Gratte*, Salt forsømte den gamle Bondekone derfor aldrig at medgive hver Portion Mælk, der som solgt eller som Gave førtes ud af Gaarden (39). Hun tog et Par Saltkorn med Fingrene og kastede dem i den Mælk, der skulde bort. — Nu føres al Mælken bort til Mejeriet!

Men det har sin store Vanskelighed at overlære de gamle *Sensarier* (Sagn og Folketro) paa Papiret, især saadanne, som vedrører Hekseri og Forgørelse, og som kun stammer fra enkelte Personer. Thi ved at tage Billederne ud af Naturrammen, berøves de betydeligt af den Farve og det Lysskær, der fra første Haand hviler over de mundtlige Fortællinger, holdt paa det stedlige Maal og med den folkelige Udtryksmaade. (Og dette gælder for øvrigt alle Bogens Gengivelser, øst af Folkemunde). Ordlyden burde fonografisk foreviges. Folkets egne Ord klæder bedst saadanne Krøniker. Al Omskrivning er at gøre Brud paa Raastoffet, ægte og ordret. Særlig her kan jeg ikke undgaa at give de gamle Bønderfolk, Mænd og Kvinder, Ordet selv, for at lade dem hver paa sin Vis fortælle nogle af deres og Samtidiges mærkelige Hændelser. — Det Fremkomne kan da maaske tillige tjene som Maalprøver — selv om Lydskriften savnes.

Fra en af mine Fortællersker stammer følgende:

»Folk lod sej møj mer kyse i gammel Dave end nøv, men der vaar no osse møj Sært te'. Hveraan'et Mænsk'e omtrent ku' gjør' Undt — aa di sku' dog la' Guds Navn forfængelig (et Ord som det sidste udtales særdeles korrekt) for at gøre det.

Je strævte altidens aa snakke te' dem, hvor di kom, alle »Disseher« i gammel Dave, enten di saa vaar Kaalemænsker eller Kvindfolk, for naar haare vi snakked' føst, saa ku' di aller gjør vos en Bitte; saa vaar jette an(g)st for, hvem di saa vaar.

Alle »Bøgerne« er i Verden inøv, men nøv er der In'en, der saadan tør vove at befatte sig med dem, saa lidt som med al det Fordægtige og Gedulgte, di indeholder, og derfor kommer di aller nøv saa'n fram som i gammel Dave.

Je' haar saamænd set Cyprianus-Bov, hun har røde Bov-

staver, men je *tørde*, turde, virkelig ilte læsse i hin' (hende), for vi ku' jo gaa te aa læsse hele Huset fuldt a' Lus og Lopper eller Fløver (Fluer) eller al Slavs *Ukræ* (Skadedyr), saa vi aller ku' bliv a've med saa'en novet Kram meer, naar vitte forsto' vos paa aa læsse (læse) det tilba'e igen.

Naar Skaansfolk vaar ga'en igennem Bryggesæt den Dav, vi bryggede, ku' Øllet »vrid' sig«, saa det ette ku' *gjørs* (gære). Men je' tov alti'ens en Brand fra Essen aa laa'e i Karret — saa vaar jette an(g)st for hvem, der kom. Der skal Ild til Alting (201—498).

Naa haar Folk det aandles meer redt (nemt), nødv, der ilte er saanen Utidhed (Raahed) te' mer. Vi Gamle haa'e (havde) aandles meer aa bryd' vor' Ho'e med at faa etterset aa passet; vor Moer lærte vos jo al' saa'en Nøvet, te vi sjel ble' Koner (og Mænd) aa fik Gaard aa Grund aa ta' Vaare paa. c

Men for at begynde i den rette Orden maa i første Række omtales Sygdom hos Dyrene. Alle Dage har Husdyrenes Ve og Vel spillet en Hovedrolle i Bondens eget Ve og Vel og ligget ham i høj Grad paa Sinde. Langt frem i Tiden vistes Gaardens faste Husdyr den Opmærksomhed, at medens man godt kunde opsætte at hente Læge, ventende fra Dag til Dag, for at se Tiden an, om det ikke *ku' gi' Forandring*, gik der derimod i paakommende Tilfælde uopholdelig Bud til Dyrslægen — her stod Kapitaler paa Spil (450). En Ko stod undertiden højere end en Kone.

Ordret gengives: I en Gaard havde Naboens — særlig bar man Tvivl til Konen — forgjort alle Kreaturerne. Manden kunde i næsten al den Tid, han stod for Gaarden, aldrig faa Lykke og Held til Noget, men var og blev fattig og forarmet. Først da den ondsindede Kone var død og borte, gav det Forandring.

Den Mand mistede *tilsammen* fjorten Heste. De kunde ligge i Baasen og skumme og *alke* frem og tilbage og var ikke mægtige at rejse sig, uden Mennesker maatte hjælpe til, men aldrig saa vaarlig (varlig) kom de i Tøjet og ud paa Vejen — saa kunde de altid *galoppe*, som [om] der Ingenting var paa Færde.

Og paa et *enestens* Aar blev nok det samme Sted tretten

Heveder (Høveder, Stykker Kvæg) *afrejs* (hjælpeløs Tilstand, særlig som Følge af Udhungring og Afmagring 222—479), og di maatte grave alle tretten Dyr i Jorden paa een Vinter. Kun de sidste Køer *stod sig*, fordi di (Folkene) fik det Raad (og vel altsaa fulgte det, men dette siges aldrig med) nøje at passe paa, at ingen af di Folk (de Mistænkte) kom i Køhuset, *mindst* at vise dem Køerne en Torsdag Morgen og aldrig, medens di (Køerne) var paa fastende Hjerle. Og saa fordi di fik det Raad, at holde gloende Ild for Munden af dem (Køerne). Saa ku' di Skaansfolk føst passe sig sjel og lad være, men ette før di fik det aa føle, hva' de' vaar aa gøre Ulykker, for saa ku di ette gøre dem (Ejerne) fler uden aa bliv' brændt sjel; men førend di sjel blev brændt, ku ditte holde *oppe*.

Det skal være *i sig sjel* (have sin Rigtighed) at for mange *ædle* Aar siden ku' Grisene itte — det vaar naatte te Vort, siger Meddeleren, men et aan'et Sted — ikke trives og fik *vøve* (daarlige) Ben d'ene etter d'aa'en. Saa hentede di en i manne Sogne og manne Miles Omkreds klog Mand. Og da han saa havde kureret Grisene, saa di aller *nød* (fejlede) en Bitte meer, spurgte han, om di vil' ha' aa se det Skarn, der ku' gøre for 'et, saa skulde den Person komme aa bede om at laane tre Ting, som *slette* (slet ikke) var brugelig midt om Vinteren. Og det var det underlige Spil, at den Mand, der noget etter kom aa forlangte saa'en tre Ting til Loons, var den, de aldrig havde troet til det: Naboen — og der' egen Familie!

Estens (et Sted), hvor di havde havn saa'en et grumme Uheld med der' *Kretur* (Kreaturer), fik di til sidst det Raad at tage Hjartet af et af de døde Dyr og besætte det lissaa *tæjl*, di kunde, med *enste* (eneste, lutter) Knappenaale og sætte det med Vand over Ilden. Naar det da kom i *Kov* (Kog), saa skulde nok di Skaarn, som ku' gøre for det, komme te Døren og jamre og klage sig af Pine. Aller saa saare begyndte Gryden at koge, før der kom en Kone og bad saa grusomt om at komme ind, for hun blev stokken, te' hun *najsten* (næsten) aldrig ku' *se'e* (sige) en Bitte. Og det var nu *ostensaa* En, de aldrig havde troet til det.

Da jeg var 12 Aars Dreng, fortalte en Mand, skete det en Gang,

da jeg om Vinteren var ved at drive Køerne fra Stalden til *Vandedammen* (Vandingsstedet), at, idet jeg slog en ung *Kvee* (Kvie) løs i Baasen, faldt hun om i *StaaLi* (Stalden) og kom noget til Skade, saa hun med megen Møje hinkede bag efter Flokken og længe efter led af Faldet. Den havde vel saglens *stuppel*, forstuvet, det ene Ben. Men Ingen hjemme kunde jo begribe, hvad Dyret pludselig fejlede, og jeg turde ikke sige det og tav hele Tiden stille med *Saammenhængen*. Saa sendte de da omsider Bud til Egnens baade for Mennesker og Dyr doktorerende Kone, og i den Tid var der jo ikke saa faa af dem [den Slags]. Denne var straks paa det Rene med, at her havde Skarnsfolk været paa Spil. Der var ingen Spørgsmaal om, at Koen jo var troldhekset. Det ømme Ben blev holdt over Ild, og der blev, medens det stod paa, læst over det og ellers alle de for sligt et Tilfælde staaende Regler nøje iagttaget. Efter nogen Tids Forløb bedredes det syge Dyr, eftersom det forvandt Uheldet. Men baade mine Forældre og mine Søskende var fuldt overtydet om, at det var godt, Konen blev hentet; thi uden hendes Værk, havde de nok mistet det gode Dyr, og det vilde den Gang have været et haardt Stød for dem og hele Gaardens Velfærd.

Vi havde en Gang, men det er manne Aar tilba'e i Tiden, sagde en Kone, det er lige siden vor næstældste Søn laa i Vugge, den Redelighed, at det var i flere Vintre, at hvis det traf sig, at der var En, der kom og tigge' Mjælk den Dag, vi havde en nysfydt Kalle, saa blev osse den Kalle altid syg, om vi saa aldrig gav den Kjællig uden den gode nysmolket Mjælk. Men saa lærte en Anden vos at sætte en god Glød for Munden af vor' Kalle, og saa fik vi fan'me Fred. Saa fornam vitte meer te' de'. Hvem, der havde lært det, ku' ette la vær' aa gjør Undt. Hun ku' aller kom ind et Sted, uden hun gjorde Fortræd. Hun kom saa lidt baare for at lone en Synaal eller en Stoppenaal. Vi vaar altid saa *rædt* for hinde — for det vaar jo baare for at se sit Snit. En nysfydt Kalle (Spædekalkv) det ku' jo da gaa for det, det vaar, men væst vaaret jo, nær der kom Uheld og Fortræd til *Kalle*, *vi ga' paa*. (Fedekalve; at give paa et Dyr betyder opfede).

Et Sted blev en *Ko vov*, hun kunde godt nok æde, men hun *maalkede* mindre og mindre Dag for Dag. Da de spurgte

en klog Kone, om Koen var forhekset, blev *svoret* (svaret) ja, det kunde aldrig fejle. Saa fik de et Kræmmerhus med Noget i med hjem, dette skulde fyldes *stilltende* (under Tavshed) og med Spidsen opad i Koen, og saa skulde den malkes *aver om* (til avet Side), og den Mælk skulde den have at drikke lige ovenpaa. — Vel *taaes* di (lyktes), at det hjalp *ilidt*, men godt blev det *føst*, da Koen kom hjem hos den kloge Kone. Saa blev der lagt en god Tørveglød paa en stor Ildskuffe og derpaa et Pulver, som røg saa galt og lugtede fælt. Dette blev ført fra Hovedet tre Gange rundt om Koen paa langs og tre Gange rundt paa tværs og holdt længst hver Gang for Munden af den. — Saa kom Koen til sin Mjælk.

Da dette var lykkedes saa godt, og man paa samme Sted saa senere fik en Høne, der kaglede og kaglede, rendte paa Rede og rendte a' Rede, men gjorde ikke et Æg *ileen* (alligevel), blev den ogsaa ført ud til den samme Kone. Da hun saa havde haft den i nogen Tid, fik di den te'ba'e med di Ord, at nu skulde Hønen, indte' hun fik oprettet det Forsømte, komme til at *gøre hele to Æg om Davni*. — Og det naaede sig akkurat.

Ved beredvillig at huske efter kommer (i 1896) en ældre Kone i *Lune* om, at for da omtrent et halvt Hundrede Aar siden passerede det for *dem heme* (i hendes Hjem), at det traf sig i nogle Aar, at de havde rent Uheld med deres Gæs: »Om Foraaret kom Liggegaasen *i med* at rende af sine Æg og *solede* (svalede) dem, saa di kunde blive helt *kale*, saa snart hun kunde se sit Snit, og lige paa en Gang ikke var til at styre — og det kunde aldrig gaa. Men saa skal jeg lige godt *visse*, at hun — det var vel saa det *tre'e* (tredie) Aar — blev paa sin Rede og laa *stændig* Tiden ud. Vi søgte [nemlig] tidlig om Foraaret te' En, som vi vidste, at Flere var tyet te' i den samme Forlegenhed. Men der var ikke Noget at gøre, uden at hun maatte selv hjem te' vos, naar Gaasen sku' lægges. Saa hented' vi hinde hem i *Gaauri* (Gaarden). Hun maatte gøre det Hele selv. Saa haa'e hun en Flaske med noget *blundende* Rødt i, deri dyppede hun sin *d'ene* (den ene) Finger og strøg saa med paa Gaasens Næb tre Gange paa langs og tre Gange paa tværs, og da det var gjort, stræde hun tre Nævefulde lissom noget rødt Grus, som hun førte med i en lille

Pose, *aver om* i Reden. Heretterdavs var den Gaas kuns *ave* (af Reden, borte), mens den aad og drak, og vi fornåm itte mer te' det Uheld. Og hvor *toвле* det end saa ud fra Føst af, saa havde vi snart aldrig havn større og stærkere Gæslinger, end di vaar, da Liggetiden var omme. Vi bar Tvivl om, at Konen havde hentet Strølsen paa *Kjærgaavri* (Kirkegaarden), for det *se'er di* fra gammel Tid, at Jord fra en ny Grav er god te' saa møj a' saæn noget *Prakkeri* (Uheld, Kval, Kvide) af alle *Slavs*. — Paa mit Spørgsmaal desangaaende, svarede Fortællersken: »Nej, det kan jette saa lige gjør' Redelighed for eller fra hvis Lejested, Jorden saa var taget, for derom vil' hun [den kloge Kone] itte ud med Sproget, og vi *kreste* (gaa paa Klingen) hinde *no geheer* (ej heller) for det.«

I en lignende Fortælling fra et Sted, hvor Folkene var stedt i en lignende Knibe, meddeles: Vi søgte En, som var svært dygtig i alt saadan Noget, hun raadte os bare til i et Forklæ' at hente syv Næv'fulde Jord fra Kirkegaarden af den *sidste Grav*, friskeste Grav, og saa hver Morgen i en Uge at smide en Næv'fuld af det i Reden, mens Gaasen var *ave*. Saa var der aller en bitte i Vejen mer.

Heme imens vi var Smaa — siger en Kone — gik det ikke saa *sjalen* (sjeldent) paa, at der var sat »onde Æg« ned mellem Taget og Lægterne. Vi Børn hittede saa tidt saadanne Skarnsæg oppe paa *Slyden* (Høstænget). Det var ette te' Vort alene, men det hørte vi altidens Snak om for mange Aar tilba'e, at der sat saadan Æg i Folkes Udhuse. Di var sat af Skarnsfolk og til at gøre Ulykker med. Di skulde altid tages med en *Ildsklemme* og straks hugges lige ind paa den gloende Ild. Saa behøvede vi ikke at være angst for dem. Der skal Ild til Alting. — — (Det er en gammel Lære, at en Ulykkesfagl skal man skyde i Flugten!)

I de første Aaringer, vi var gift — lyder en anden Fortælling —, kom somme Tider en Kone; hun havde ikke noget videre Ærinde, og vi *høvte* det ikke rigtig, for hun var ikke altid just rigtig sikker. En Dav kom hun — vor Faer havde kørt *Tørre* (Tørv) for dem om Davni før — og sagde: »Har jer Faer itte glemt noget *Siletøj* (Seletøj) nerre i Mosi, da han hentede Tørre, for der laa saa'en Nøvet, Nøv' a' et Hoe'tøj, dernerre?« — »Næ, de' haar ha' da'tte, saa ku ha' jutte kjøre hem.« — Aller saa

brile (snart) vaar hun osse ga'en ud af vor *Gaaur*, førend seks af vor' gode *Ænder* gav sig til aa snurre sig rundt og døde inden *Avten*. Men da saa *Kokki* begyndte den næste Morgen og *hørre* sig rundt li' saadan, saa smak vi en god Nævfuld Salt i li'li og holdt ham med Ho'et over den *glo'ije* Ild, saa kom han sig, og der vaar ette Tanke te', at vi mærked' noget mer af den Slavs i Gaar'i. — Men hør naa kun naa: *No'* Tid etter kom je te' hin' (mødte) nerre i *Byi* (Byen), og hun gik da med en blundije rød *Kæve*. Jeg sagde: »Hvad fejler Du, jeg synes Du haar et *Kæveklæde* paa?« (Tørklæde om Hovedet). — »Ja, det er no' *Vovl* (Daarligt), der er kommen a' sig sjel«, sagde hun. Men jeg vidste nok, hvordan det var kommen og hvor det var kommen *fraa* (fra).

Som der til *Kostald*, *Mælk* og *Smør* langt frem i Tiden var knyttet meget *Gedulgt* og *Uopklaret*, tog *Fjerkræet* — som før sagt — ogsaa sin gode *Part*. Først da det nye *Fællessystem* for alt til *Mejeriet* hørende fødtes, døde det Gamle paa dette *Omraade* bort, brat og totalt, medens *Hønseriets* *Overtro* trivedes videre hist og her, uagtet *Hønseholdet* ved samme Tid ligeledes sattes i rationel *Drift* med den store *Udførsel* af *Æg*. *Englands-Eksporten* havde ikke fuldtud samme *Virkning* i *Hønsehuset* som i *Mejeriet*.

Ja, den *Mening* er maaske neppe aldeles uddød, at der endnu gives *Folk*, til hvem de fordums navnkundige *Mirakelmagere* har lært den *Kunst* fra sig, at de i dybeste *Hemmelighed* og borte fra *Stedet* — for Eks. hjemme hos sig selv — kan gøre *Hønsene* *Skade* hos saadanne *Folk*, som de er lidt paa *Kant* med, samt i det Hele taget at tilskrive *Sygdom*, eller hvad der mislykkes i *Hønseriet*, paaført *Fortræd* (40). Vel simpelthen fordi *Fjerkræavlen* særlig henhører under *Kvinderne* (208—483).

Saa snart *Kammen* paa en *Høne* blev hvid, og *Hønen* ikke vilde gøre *Æg*, saa var den forgjort, og saa skulde den »*hørres* (svinges) en tre Gange over en *Potte* med *Ildgløder*«. *Folk* talte om, at deres *Høns* var blevet »*klippet*«, det kunde de tydeligt se paa *Vingefjerene*, og det kunde *Skarnsfolk* udføre, medens *Hønsene* sad paa deres *Hjal*¹⁾ — *Sovepind*

¹⁾ Poul Møllers Digt fra *Kinarejsen*: »Min Søsters Hane sover paa *Hald*.«

eller Sovetremme i Høns huset, hvor Hønsene sad paa Række om Natten. Mange har i Tilknytning til denne Mening om onde Folk for Eks. kunnet sige: »Det kunde de.« — »Det gjorde de nu.« — »Ellers har jeg aldrig troet paa saadan Noget; men vore Høns har nu een Gang (eller flere Gange) været klippet.« Eller: »Vore Høns er *bliven* klippet, hvordan det saa er gaaet til.« Der taltes om »onde Fjer« og, som alt sagt, »onde Æg«, og endnu er den Mening i Live, at en Drøm om Æg varsler ilde, men om Ild derimod Lykke (541).

Naar Køer og Hopper førtes til Tyr og Hingst, skulde man løse et Halmbaand og lægge paa Dørtrinnet, naar de gik ud af Stalden, og binde det igen, naar de kom hjem, saa skulde de nok »blive *med Kalle* og *med Fyl*«. En Gang blev ved en saadan Lejlighed en Hoppe bange, og den fødte da, da Tiden kom, et broget Føl. — En hvid Kalv varsler Lig. Meddelelsen om, at en Ko paa en Gaard havde født en kridhvid Kalv, blev derfor modtaget med blandet Glæde; men saa fik man da regnet ud, at »det laa i Racen langt tilbage; i femte Led var Stamsfaderen en hvid Tyr.«

Naar en Ko var *uskikket* (utilpas), kogte man Hørfør og gav den. Se for øvrigt om Hør S. 261, naar for Eks. Køerne kom til at æde den grønne Hør paa Marken, og S. 223, naar Køerne kælvede; de fik da Salt paa Brød, der var ristet over Ild.

Naar man var ved at *sene* en Ko, skulde den malkes den sidste Gang en Søndag (se for øvrigt under »Ugens Dage«), saa vilde den *faa Kalle* ved Dagen, hvad der var — og er — betydelig lettere for Husets Folk, som skal have med Sagen at gøre, end naar den kælver om Natten. Man lagde en Kniv — o: Staal — i Spanden, naar en Kvie kælvede og skulde malkes første Gang, saa blev den siden *blødmælket* at malke. (Se nybær Mælk 169—223). Naar man bar det første *Maal Mælk* bort fra Stalden, maatte man holde sit Forklæde over Mælkespanden, at ikke Solen — eller Dagen, eller som man oftest siger, *Davskæren* — kom til at skinne paa Mælken. Efterbyrden maatte ikke bæres ud, saa længe Solen var paa Himlen.

Naar Køerne¹⁾ (en Tirsdag eller Torsdag, se »Ugens Dage«) første Gang *skulde ud* (∴ om Foraaret fra Stalden ud paa Græs), lagde man en Kniv paa Dørtrinet i Stalden eller uden for Stalddøren, og der skulde ogsaa strøs Salt paa Dørtrinet. Man gav ogsaa Køerne en Mundfuld Tjære med en Tjærespaan. Dette var dog mere at betragte som et Husraad; thi man gjorde det, sagde man, fordi Køernes Tænder ikke skulde blive »sure« af det friske Græs. — Naar Køernes Tænder var løse, gned man dem med »Salt og Sod«; det var ogsaa Skik den Dag, Køerne skulde ud paa Græs. — Om Efteraaret skulde Køerne *tørre ind*; det blev strengt overholdt, ∴ de skulde sættes paa Stald i godt Vejr. Havde de været inde paa Grund af daarligt Vejr, maatte de atter ud, for at de sidste Gang kunne komme ind i tørt Vejr.

At det var godt at holde Ild for Munden af spæde Kalve, er forud fortalt. Naar Mælk kogte over og flød i Ilden, hvilket i saa Fald paa de gamle, aabne Skorstene var uundgaaeligt (naar Noget kogte over, faldt det paa Gløderne), var det for Husmødrene en tillært Regel ovenpaa »at smide en Bitte Salt — *baare en Gryssen* — paa Ilden lige paa Minutten« — *elsen* fik Køerne daarligt Yver.

Naar Mælken blev »blaa«, det vil sige, der viste sig blaa Pletter i den, vel sagtens som Følge af Fodringen, eller om Sommeren foraarsaget af forskellige Urter, som den Gang fandtes i Græsningen, eller vel først og fremmest paa Grund af Karrenes mangelfulde Rengøring, skulde Fløden af det første Fad — denne tykke, smørfede Fløde, der kunde blæses af — smækkes lige ind paa den gloende Ild. Disse uhyggelige, blaa Pletter var jo Skarnsfolk Værk. Blev Mælken »lang« (slimet) var det et Sommerraad at tage en Hyldestilk med tre Smaablade — et treflignet Blad — at malke paa.

¹⁾ I »Norges Væxtrige« af Prof. Dr. F. C. Schübeler 1885 findes S. 312 —15 optegnet norsk Overtro, vedrørende Husdyr og Landbrug. Selv kender jeg fra fynsk Folketro af den Mængde Skikke, der er meddelt, kun, hvad der siges om Gøgen og om Hønsfjer, og saa dette, at tildække Mælk med et Klæde. Jeg har læst disse meget indholdsrige Bogsider for to af mine bedste Meddelere, som ved nøje Besked med de almenne Skikke paa den her skildrede Egn, men de kender heller ikke blandt de norske Skikke andet, end de her nævnte Træk.

Ogsaa Mejeriet maa med i denne Forbindelse. Man kunde tidt ikke kærne Smør; Kærne var undertiden saa udmalkede, at alle Kærne tilsammen i en Gaard kun gav en Sibøttefuld Mælk hver Halvdag. Men man kunde ikke finde den naturlige Aarsag. Naar en Husmoder skulde kærne, var der i Reglen ikke saa lidt *Prakkeri* (Viderværdighed) forbundet dermed. Det kneb at faa Smør. Det hændte meget ofte, at »der var Nogen, der stjal Smørret, saa man ikke selv kunde faa det«. Man kærnedede i Timevis uden Resultat — endda Kærnestagens Skaft til de gamle Stampekærner som oftest var af Røn. Man nærede stor Tiltro til en saadan Rønnestage. Til sidst maatte man *koge det op* og nøjes med det Smør, man paa den Maade fik.

Men trods de nævnte og mangfoldige andre Forholdsregler over for Kærne og Mælken — hvem kunde vel grundig vogte og skærme Kærningen for onde Øjne? Hvad nyttede det, at man kærnedede en lille Slump af Fløden for sig tre Torsdage i Rad eller glødede en Sten og kom i Kærnen? Hvad nyttede det, at man forlod den gamle Stampekærne og anskaffede en Kærne af en anden Indretning, som skulde være bedre? Selv mangen Gang nyttede det ikke, at man lagde *Spordejesten* paa Mælkehylden. Var Mælk eller Fløde forgjort af En eller Anden — det var jo særlig de gamle Kællinger, der var drevet i Kunsten — saa stod man magtesløs, og det endog Vinterdage, hvor man havde Tingene paa saa nært Hold, at man havde Mælken paa Bjælkehylderne i Sengkammeret og Flødebøtten i en Krog bag Kakkellovnen (211).

Man søgte da til de mest Fremragende blandt de Kløge. Men som oftest stod selv de kløge Mænd og Koner, der ved mange andre Tilfælde gav slaaende Beviser for, at de nok kunde »lidt mere end deres Fadervor«, som rene Pertol'er over for mislykket Kærning. — Saa maatte man igen ty til sine egne eller Andres Husraad, man kom et Par Saltkorn i Fløden, man slog Kors over Kærnen osv. osv. I værste Fald kogte man saa Fløden, men det maatte ske for lukkede Døre. Men da vilde Heksen straks indfinde sig for at afværge, at Fløden kogte over; thi skete det, vilde hun faa Mærker i sit Ansigt, som var hun skoldet — og hendes Ondskab var saa dermed afsløret og vitterlig for Alle. Men

kunde Kællingen holdes ude og Fløden koges, kunde man kærne i Fred.

Saa lidt forstod man sig paa Mejeridrift. Og dog var det vel ikke, fordi de fynske Husmødre var særlig hildet i Overtroens Garn, at det gammeldags nordfynske Smør var særlig slet.¹⁾

¹⁾ I Hofman (Bang's tidligere citerede Odense-Amts-Beskrivelse 1843 skildres det fynske Bondesmør som det sletteste i Danmark. Dog mener Forf., at det paa den Tid er ved at forbedres, da flere Bønder anskaffer sig luftige Mælkestuer og bruger Lüneborg-Salt til Smørret, især har han truffet godt Smør hos enkelte Bønder i Vends- og Odense-Herred. »Den største Fejl, Bonden begaar, er, at han lader Mælken staa altfor længe, førend den afskummes. Smørret æltes ej heller tilbørlig. Den Omstændighed, at man kun kan kærne smaa Partier, og maa samle længe for at faa en Fjerding eller Otting fuld, bidrager ej heller lidet til, at Smørret bliver mindre godt. Dersom Købmændene vilde tage mere Hensyn til Smørrets Kvalitet og gøre større Forskel i Prisen paa slet og godt Smør, da vilde dette meget opmuntre til en bedre Smørproduktion hos Bonden.«

Smørhandelen omtales som ikke værende saa betydelig i Odense som i Svendborg, hvorfra Købmændene køber en Mængde Smør, selv i det Nordlige af Fyn. Smørhandelen er, ligesom Smørrets Behandling, ej hvad den burde være, og hidtil har hverken Landmanden eller Købmanden søgt samvittighedsfuldt at holde Smørret i god Kredit. Om dette Emne har en sagkyndig Mand udtalt sig til H. B.:

»Vort fynske Bondesmør er unægtelig det sletteste i Danmark og staar langt tilbage for det jydsk, vel ogsaa for det sjællandske. Det ligger sikkert ej deri, at den fynske Bonde i Almindelighed behandler sit Smør slettere, end i andre Provinser, men maa søges i den Forædling, Smørret i Jylland og Sjælland modtager af Mellemlænderne, der opkøber det i frisk Tilstand, medens den fynske Bonde slaar sit Smør hen i slette Smørtræer, saa slet, som det produceres. Imidlertid har det fundet Afsætning til Priser, som, i Betragtning af dets Slethed, staar i intet Forhold til dem, der opnaas for godt Herregaardsmør. Bøndersmørret har været mest anvendt til Smørelse for Maskiner og for Faar i England og Skotland, og da det jævnlig søges hertil, er det meget muligt, at Afsætningen vil vedblive til lønnende Priser. Jeg antager, at Smørprangerne skader denne Handel betydeligt ved den Skødesløshed, hvormed de køber Smørret ind fra Bonden, det være nok saa slet. I Jylland leveres Smørret til Købmanden, efterhaanden som det produceres, hvorved det bliver sorteret og bedre behandlet, end det er muligt her. Prisen paa jydsk Bondesmør er ogsaa altid 1 à 2 Rdl.

Da jeg har nævnet Troen paa Sten, maa jeg her indskyde lidt af den almindelige Overtro, der knyttedes til Sten, saaledes lidt om de smaa Flintekiler, der kaldtes Tordensten. De opbevaredes nemlig meget omhyggeligt paa Mælkehyldeerne som Genstande, der hørte til Bohavet. De skærmede mod Lynnedslag; thi man mente, at de i Torden-

højere pr. Fjærding end hos os. Vi kan ikke vente, at der vil indtræde nogen stadig Forhøjelse i de Priser, som i Almindelighed betales for Herregaardsmør, saa længe den Skik vedvarer, at en Gaards hele Produktion leveres paa een Gang, og fornemmelig efter at en Del af Sommersmørret, der ikke holder sig godt, har staaet i nogle Maaneder i Tønder paa Gaarden. Købmanden nødes herved til at tage det mindre gode med det gode, og byder saaledes en mindre Pris for det Hele end han ellers kunde taale at give, især naar Smørret leveres efterhaanden, og der var regelmæssig direkte Forbindelse med England, og fornemmeligen med London, hvorhen man kunde sende Smørret friskere, end nu er Tilfældet, med sikrere Udsigt til høje Priser.«

»For et Par Aar siden gik efter Bestilling et Parti Herregaardsmør fra Fyn og Jylland over Flensborg til London, men det fynske Smør fandt lidet Bifald, og nogle Partier af Sendingen, som antoges til høje Priser, var alle fra Jylland. Om dette laa i, hvad Ryglet paastod, at de fynske Partier indeholdt en Del Bøndersmør, der skal være omæltet og slaet i Halvtønder for at sælges som Herregaardsmør, eller det laa deri, at dette sidste i Fyn virkelig staar saa langt tilbage for det jydsk, dette tør og kan jeg ej sige med Vished, dog vilde jeg ligesaa nødig tro det første, som jeg kan anlage det sidste.

Det fynske Bøndersmør staar i Hamborg ej heller i nogen god Kredit, og Skippere fra Odense har forsikret, at de for at afsætte Bøndersmør fra Fyn har maattet sætte dette over paa jydsk Skibe, førend det kunde finde Afsætning, og man paastaar, at en Del Smør, forfalsket med kogte Kartoffler, der for nogle Aar siden blev solgt til nogle Restaurationer i Hamborg, skal have bidraget til denne Miskredit. Det synes saaledes, at baade Producenten og Købmanden maa søge at hæve det fynske Smørs gode Kredit, og vogte sig for at foretrække en øjeblikkelig Fordel for en vedvarende jævn Afsætning; denne sidste er begrundet i gensidig Tillid, og faa landøkonomiske Genstande kan i Handelen bringe mere Nytte for Landmandens, Købmandens og Statens Velstand, end en sikret Smørhandel, da Smørproduktionen udgør en saa væsentlig Del af Landbrugets rene Indtægt«.

Den nævnte Forfatter har jo haft et aabent Blik for Landbrugets daværende Brøst og Midlerne derimod; thi hans Ord er jo nu forlængst opfyldt paa det danske Mejerivæsen.

vejr var faldet ned fra Himlen. En ældre Kone fortalte mig en Gang i 1890-Aarene, at hun da nylig havde læst om, »at nu er der nok nogle nymodens Lynafledere«. — Spadejesten — man sagde *Spordeje-* eller *Sebedejesten* (Zebedæisten) — gemtes ligeledes paa Mælkehylderne, og denne Slags Sten opbevarede man for at faa god Fløde paa Mælken. Man troede, at der var Penge inden i dem. (Hvad Vættelys — som man for øvrigt kaldte *Vejrllys* — skulde gøre Gavn for, er omtalt S. 105). — Man tror endvidere om store Sten, »der sidder fast«, at de ikke har været ryddet op, at de gror, og at de har groet sig deres Størrelse til.

Troen paa Sten kan for øvrigt Samlere af Oldsager tale med om. Naar de ønsker at købe saadanne Ting, svarer Ejerne ofte: »Nej, den Sten eller de Sager er fundet paa Gaardens egen Mark«, eller: »de har ligget her i Gaarden, saa længe vi kan huske o. a. m., dem holder vi ikke af at skille os af med«; eller lignende Omsvøb gives som Grund. Den dybere Aarsag bunder dog i Troen paa slige Stens skærmende Magt, saa man end ikke for god Betaling ønsker at undvære dem. — For øvrigt er det en smuk og prisværdig Tanke ikke at bortsælge gamle Minder, der knytter sig til Ejendommens Grund.

Lad mig foreløbig blive ved Dyrene — i al Almindelighed taget.

Man maatte ikke hugge noget Dyr med en Staldkost, *mindst* naar denne var af Pilevidier (220). Riskoste af *Pilevøer* forarbejdedes og solgtes derpaa for tre Skilling Stykket (96); de brugtes almindeligt i Stald og Gaard. Der blev holdt strengt over, at Ingen maatte røre ved Husdyrene, endsige slaa dem, med nogen Slags Kost, især en Riskost af Pil. Et med Kost slaaet Dyr kunde hverken *livs* eller *trivs*. Man maatte ikke brænde en Riskost samlet, selv en gammel, der ikke duede mere; den skulde først skilles ad.

Troldkoste kaldtes derimod tæt samlede Smaakviste, der, som i et Bundt paa Stilk, gror ud paa for Eks. Blomme-træer. Naar et *Kretur* fejlede Noget, fandt de gamle Fynboer en saadan Blommekvist og strøg med den *liende* (stiltiende) hen over det syge Sted.

Man kurerede bedst for al Sygdom baade hos Mennesker

og Dyr, naar Maanen var i Aftagende. Man tog smaa, nyfødte Dyr ind ved Kakkelovnen (32) og plejede dem der, ja, man tog endogsaa i de gamle Boliger et sygt Faar ind i Stuen i Varmen, naar det gjaldt om at give det særligt Pleje.¹⁾

Naar Hestene var syge, havde Kolik e. l., var det gamle Husmidler at give dem kogt Perikon, kogt Frø af Hø eller raa Peberrod. Naar et Føl toges ind paa Stald, skar man Gulerødder og Peberrod og gav det, for at det ikke skulde faa Kværke.

Ved Jordefærd satte man aldrig en Følhoppe for en Liggvogn, for saa resikerede man, at Hoppen fik et blindt Føl.

Naar man leder et Husdyr ud af Stalden for at føre det til Marked, ser man efter, om det lægger Ørene fremefter — saa bliver det solgt; lægger det derimod Ørene tilbage, kommer det hjem igen.

En græssende Ko paa Marken træder kun nødigt og sjældent i en Fuglerede; sker det, er det Varsel for en Ulykke. — Men det har ogsaa sin Vanskelighed at sortere Dyr varsler²⁾; thi de fleste hører egentlig hjemme under Meddelelser om Mærkedage, Vejr og Vind — se disse Afsnit.

Faarene skal helst klippes i Næde for at forhindre, at der gaar Orm i Ulden og siden i det Tøj, der laves af denne. Naar Faarene klippes, skal der helst blive en lille Dusk Uld siddende paa højre Forbov; denne Levning omtales dog kun

¹⁾ S. 274 omtaler jeg, at Faar bliver syge af at spise Boghvede. H. C. Andersen omtaler dette Træk i »O. T.« S. 238: »Kammerjunkerent talte om Grisc, men det var ogsaa underholdende; han drak maaske sin Begejstring af de samme Kilder, som Otto. Om den grønne Boghvedes Kraft var det, han talte, hvorledes Svinene deraad den, bleve, som vare de gale! derfra skrev det sig vist om Djævelen, der var faret i Svinene; kun kulsorte Svin kunde fordeje den grønne Boghvede, havde de een eneste hvid Plet paa Kroppen, saa blev den ene Plet syg. »Det er mærkeligt!« udrød han.

I Begejstringen blev hans Tale næsten Skrig, hvorfor ogsaa Frøken Jakoba sagde, man skulde næsten tro, at han selv havde spist grøn Boghvede.

²⁾ I Efteraaret 1914 læste man i Bladene, at en hvid Krage havde vist sig paa Lolland, og delte havde vakt Opsigt. Thi et Sagn varsler Verdens Undergang ved: at et Træ skal vokse ude i Viborg Sø og en hvid Krage skal komme og bygge Rede i det. Kragen var altsaa paa Vej mod sit Maal.

som et Mærke, som *et Kende*, hvis Faarene render hen. (Se Slagtning senere under Efteraar.) Naar man slagter Faar og Lam, plejer man at bortskære en lille Lap Skind, som sidder paa Brystbenet, og denne plejer man at kaste mod en Væg for at se, om den bliver hængende (den indvendige Side klæber sig fast); thi i saa Fald vil den unge Pige eller Ungkarl, som er til Stede, blive gift eller forlovet, inden Aaret er omme.

En *Hund* er det første Dyr, et lille Barn maa klappe -- saa faar det *godt Kød til at læge*, medens man særlig man passe paa, at det første Dyr ikke bliver en Kat; thi saa faar det *sent Kød at læge*. Hunden skal have sin Mad først ved Maaltidet Jule- og Nytaarsaften. Man maa ikke spise Noget, der har været bestemt til Føde for en Hund, da man, *hvis man spiser fra Hunden*, derefter aldrig selv kan blive mæt. En Hund maa ikke indebrænde. Naar en Gaard brænder, og den hundne Gaardhund ikke bliver løst af sin Lænke og reddet, vil Gaarden snart brænde igen. Og sker det, at Lænkehunden brænder inde, maa Gaarden i hvert Fald ikke bygges op paa samme Sted igen, da maa Beliggenheden forandres noget. (Se Hundens Alder under »Tal«.) Naar Hundene tuder, spørges der Lig.

Den Fugl, som synger tidligt om Morgenen, tager Katten inden Aften. Dette siges ofte til Børn, der begynder at synge tidligt om Morgenen (536). Naar man lægger en *Liggehøne*, *Rugehøne*, bør det ske i Nymaane og helst om Formiddagen. Ællinger er slagtefærdige, naar de har *Spejl* i Vingerne; de er da 6 à 8 Uger, naar de er godt *født op*. Tamme Duer har ingen Galde. Naar man aander paa Fuglelæg eller Unger, vil Forældreparret derefter ikke kendes ved sit Afkom. Høgen slaas op paa Husgavlen som *Fuglekys* for andre Rovfugle.

Naar man gør *den Kønne*, Væselen, Fortræd, vil der ske Ulykker. Skyder en Muldvarp op under Fodstykket paa Stuehuset, eller der viser sig Muldskud op ad Grundmuren, særlig i Nærheden af Døren, tager man dette som Varselstegn paa Dødsfald i Familien. En Snog kan ikke dø før Solbjerg, selv om den er sønderlemmet, delt i endog flere Stykker. Man maa i Marken passe, at der ikke kommer en Skruptudse med Negene paa et Kornlæs; thi saa vil Høstvognen vælte paa

Vejen hjem. Ser man *paa saa'en en Tid en Pukke*, siger man :
 »Pas paa, *hun* ikke kommer med, saa vælter vi.«

Det var ikke lovligt at sætte Bikuber ud for at opfange en Sværm herreløse Bier, selv paa Ens egen Grund, men det hed sig, at *Hittebier* var der størst Held ved. Ser man, at der kryber en Edderkop paa En, siger man til Vedkommende, især til en ung Pige: »Der kommer en Frier til Dig.« Edderkoppe-spind betyder Lykke.

Men Mariehønen — kaldet *Vorherres Høne* — betyder Fred, og den skulde der holdes Fred over, Ingen maatte gøre den Skade. Børnene sang: »I Dag har vi slemt Vejr, i Morgen faar vi godt Vejr, flyv, flyv, *Vorherres Høne!*«

Værnemidler. Der findes i Litteraturen mange Fortællinger om indmurede Dyr, især Kat eller Hund, der levende blev lagt under Grundstenen for at bringe Huset Lykke. Det hedder sig, at man lagde et Hestehoved under Logulvet, for at dette skulde være mere *klingert* at tærskes paa. I Grunden af gamle Bygninger kan man foruden Dyreskeletter ogsaa finde mange andre Genstande, som fra først af har været henlagt i overtroisk Øjemed. Bygges et Hus, skal en Skilling mures i Grunden, hedder det endnu. Og endnu kan man læse om Folks Tro paa slige Værn, og ligeledes om Dyr, der gaar igen, og om Huse, hvor der desaaarsag ikke er til at være for Spektakel.

Hesteskoen er Amulet. Den udbredte »Hesteskotro« er endnu ikke afkræftet. Der ligger ofte en Hestesko paa Gulvet inden for Døren i en Butik, eller man ser en saadan op-hængt i Privatboliger, for Eks. i Forstuen over Indgangsdøren.

Naar unge Mennesker skulde rejse hjemmefra, syede Moderen eller andre Nærstaaende i hendes Sted, en lille Brødskorpe ind i Tøjet, godt skjult, og uden at Vedkommende vidste det — det friede fra Hjemve. Lider et Menneske af Hjemve, siger man, »at saa har de derhjemme glemt at sy en *Brødring* i hans Tøj.«

Naar de unge Karle skulde paa Session, listede deres Kærester, Søstre, Mødre eller andre Paarørende sig til at give dem en Firkløver med i Lommen, saa trak de lettere Fri-

lod. Et Firkløverblad (se »Tal«) kan saaledes ogsaa være Amulet og ligeledes mange andre Ting.

Og Amuletter af alle Slags er for Tiden ret kommet til Ære og Værdighed under Verdenskrigen i de krigsførende Lande. Daglig melder Aviserne om »Krigens Overtro«. Troen paa Amuletter og Tryllemidler er meget gammel, og den vil sikkert blive ikke saa lidt ældre endnu!

En Fynbo fra Odenseegnen, der deltog i Krigen 1848—50, har i »Skattegraveren« X. S. 32 meddelt følgende Vers, som Soldaterne da opskrev paa en Seddel og bar som Amulet:

»Vorherre han red i Herrefærd,
han dulgte alle Kugler og Sværd;
alle de Vaaben, han oversaa,
dem tog han Æg og Od ifra,
at de skulde være som Stok og Sten
og hverken bide paa Kød eller Ben.

I Navnet Gud Faders, Sønnens og den Helligaands.«

Værn imod Hekse. Heksehaar han ikke brænde. Derved opdagedes det tidt, hvem der var Hekse. Naar de Onde og Heksene led Blodtab, kunde de ikke skade mere. Det var dog ikke nok at slaa saadanne Folk til Blods, først naar Blodet, om end kun nogle Draaber, faldt til Jorden, var deres Magt dem frataget. Derfor gjaldt det om, at Vedkommende ikke fik Lejlighed til at tørre Blodet af i Forklædet eller lignende og derved modarbejde, at Hensigten opnaaedes.

Sætter man sig under en Hær, der er stillet saaledes, at Tænderne vender udad, kan man se Heksene, men disse kan ikke komme ind til den, der sidder under Harven.

Nødilden ligger saa langt tilbage i Tiden, at en Nødildstolpe er en sjelden Museumsgenstand. Paa Landmandsfor­samlingens landbohistoriske Udstilling i Odense 1900 var af »Dansk Folkemuseum« fremstillet en saadan Stolpe (Kataloget Nr. 170) med synlige Mærker af Udnyttelsen. Under de ældre Tidens Hjem­ søgelser af Kvægpest tyede man til *Gnideilden* : ny Ild, og med denne antændte man et Baal, som man drev de syge Køer hen over. Man *ragede*, forvarede (29), Ilden fra Dag til Dag, ja Aar ud og Aar ind, men undertiden maatte der »ny Ild« til, særlig som Middel imod Sygdom hos Dyrene.

Man tændte vel ogsaa Nødilden, naar der var andet paa Færde, der krævede slige Foranstaltninger.

Men det var et stort Apparat at sætte i Gang. En Stok, indsat mellem to oprejste Stolper, blev drejet rundt, indtil der derved kunde antændes noget Troske. Man løb rundt i Byen og bad Alle slukke deres Ild og hente ny Ild ved Stolpen. Var det fugtigt Vejr, eller indtraf der andre Forhindringer, saa Forsøget tog Tid, maatte man rundt at se, om nu ogsaa Alle havde efterkommet Opraabet, og traf det sig saa, et en eller anden døv Stakkel havde overhørt den første Anmodning om at slukke sin Ild, og denne brændte stolt hos saadan en gammel Kone, var det opdaget med det samme, at »Forgørelsen« skyldtes hende. Men fik man nu ogsaa hendes Ild slukket, og man imidlertid havde gnedet saa længe, til det hjalp, havde man kun yderligere Syn for Sagn, og var Konen ikke i Forvejen en af de »Slemme«, man tog sig i Agt for, var hun nu stemplet som en *Troldheks*.

Det onde Øje har spillet en stor Rolle her og rundt om i Folkeslagene. Det onde Blik kunde gøre ubodelig Skade paa Mennesker, Dyr og Planter. For at hæve Forgørelsen, tyede man da i alle mulige Tilfælde til de Kløge. Forkrøblede Planter, Vækster, der visnede og gik ud, samt al Slags *Overfalds Skade* var troldhekset og ofte blot med et Blik. *Hun har nogle slemme Øjne, den*, sagde man. »Det onde Øje« kunde ogsaa paaføre Menneskene mange Sygdomme, Svagheder og Skrøbeligheder. Men derfor havde man jo saa sine Hjælpemidler, ∴: Modtræk.

Af Almuens Forestillinger om Frimureriet skal bare nævnes, at vil Nogen tilfredsstille sin Nysgerrighed og snige sig ind i Frimurerlogen, naar der er Sammenkomst, kan de derinde straks mærke, naar der er »et Øje for mange«, og Vedkommende bliver da blind. En Gang, lyder en Fortælling, borede en Mand et lille Hul i Loftet og kiggede ned til Forsamlingen, men den Mand mistede sit Øje. Det hedder sig, at for at blive optaget i en Loge, skal Vedkommende først ligge en Nat i en Ligkiste, at Frimurere aldrig bliver fattige osv.

Kloge Præster.

Om Præster var der megen Folkesnak og megen Folketro. Man tiltroede saaledes mange Præster Evner i Retning af at kunne afvende Ondt af den Slags, som man mente var til og troede paa. Derfor er der mange Fortællinger om, at man har set Præster, iført Kjole og Krave, gaa ind i deres Kirke ved Nattetid. Det blev sagt saa om En, saa om en Anden, at de kunde mane Gengangere og onde Folk i Jorden.

Men mange af selve Fortællingerne kan ogsaa stemples som »Gengangere«, idet de selv lider af den Tilbøjelighed at »gaa igen« fra et Sted til et andet.

Det er mig fortalt, at et Sted i Nordfyn gik Præsten en Nat ind i Kirken for at »mane«. Hans Avlskarl vilde kyse ham og gik ind i Kirken med et Lagen omkring sig. Præsten sagde saa: »Er Du en fordømt Aand, eller er Du et levende Menneske, saa sig til; ellers maner jeg Dig ned.« Til sidst gav Karlen sig saa til Kende, men da var det for sent; Jorden rystede under hans Fødder. Men Præsten kunde ikke tage tilbage, naar han havde læst, og han sagde saa, at »nu var det for silde — ellers kom han i Forlegenhed.«

En næsten ganske lignende Historie staar som indsendt Stof i H. K. Rask's Morskabslæsning 1840, Nr. 49, henlagt til Horne. Se ogsaa »Skattegraveren« IV, Nr. 549.

Dette Tilfælde har mange »Søskende«. Fortællingerne forplanter sig fra Mund til Mund og bliver stedfæstet forskellige Steder.

Derimod kan jeg som originalt Haarslevstof fremdrage adskillige Træk om Konsistorialraad Rasmus Balslev, der var Sognepræst i Haarslev fra 1789 til sin Død Juledag 1840, og som af Befolkningen stadig har været mindet med stor Pietet. — Se V. Del. — Endnu medens dette skrives, lever der adskillige Fortællinger om, hvorledes Befolkningen saa op til ham og tiltroede ham stor Magt.

Men ogsaa disse Fortællinger er i Tidernes Løb blevet noget forvansket, sammenholdt med den mundtlige Overlevering i Familien. Fra Folkemunde har jeg nedskrevet følgende: En Gang kørte Kusken for Præsten til Skovby (en halv Milsvej fra Haarslev) og fik *Orden paa*, Ordre til, at holde uden

for Kirkeporten. Præsten gav, da han stod af Vognen, Karlen den Besked, at han maatte ikke køre, før han hørte hans Røst, og gik saa ind paa Kirkegaarden. Men medens Præsten var borte, kom tre sorte Djævlø og sagde: »Kør, kør, kør!« — »Det var Haardhed at holde der«, føjede Meddeleeren til.

I Familien gengives Historien saaledes: Præsten havde faaet en ny Karl. Denne kørte for ham til Skovby Kirkegaard, hvor Præsten nok skulde forrette en Jordpaakastelse. Præsten siger da til Karlen: »Nu kan Du blive holdende her, og Du maa ikke køre, førend jeg siger: Kør saa i Jesu Navn.« Lidt efter kom Præsten og satte sig i Vognen. Han sagde da til Karlen: »Kør saa!« Men da det rigtige Løsen manglede, blev Karlen holdende ganske roligt; og med det samme forsvandt Skikkelsen, som altsaa ikke havde været Præsten, men den Onde i Præstens Skikkelse. Lidt efter kom Præsten igen og satte sig op, og da han nu sagde: »Kør saa i Jesu Navn!«, saa kunde de køre.

Som disse Prøver kunde ligeledes flere andre Træk samt meget andet mundtligt Stof meddeles med Varianter, men dette vil føre meget for vidt.

Af de øvrige Sagn, der findes om Konsistorialraad Balslev i Haarslev, kan jeg anføre følgende, og som de her fremkommer, lever de i Slægten og gengives med den nærmeste Families Billigelse.

Imellem Haarslev og Vigerslev ligger der en Skov ved Elvedgaard, som een Gang var meget stor og mørk. Provst Boesen i Vigerslev (362) havde været i Besøg i Haarslev Præstegaard hos Sognepræst Balslev, hvem han levede i broderligt Venskab med. Da Provst Boesen paa Hjemvejen kom et Stykke ind i Skoven, vilde Hestene ikke gaa et eneste Skridt længere. Man kørte derfor tilbage til Haarslev og bad Præsten følge med, om han kunde hjælpe dem gennem Skoven. Han var ogsaa villig til at tage med, og man kom igen ind i Skoven. Atter standser Hestene ved det paagældende Sted og er ikke til at faa videre. Da stod den Haarslev Præst af Vognen og efter at have grundet over Sagen, sagde han: »Tag nu det nærmer Baghjul af og læg det op i Vognen, saa kan I køre.« Dette skete, og man kørte rask gennem Skoven til Vigerslev. Den Onde maatte optræde som det fjerde Hjul.

Saaledes lyder Historien i Folkemunde, men den trænger til den lille Ændring, at Haarslev Præsten havde taget en Lygte med sig. Da Hestene standsede, stod han af Vognen og gik hen foran denne. Her laa et Halmsæde, som var tabt af en Gødningvogn. Da det blev taget bort, kunde Vigerslev Præsten køre hjem.

En Gang kørte Sognepræst Balslev og Hustru ud. Paa Vejen gav Præsten sig til at le. Fruen spurgte, hvad han lo af, og han svarede: »Jo, for nu, medens vi er borte, bager Pigerne hjemme Pandekager, og nu faldt der en i Asken.« — Og det passede akkurat.

En Kone kom grædende ind paa Præstens Kammer og klagede over, at der var blevet stjaalet saadan en smuk Gyldenlak fra hendes *Lejested* paa Kirkegaarden. Da sagde Præsten til hende: »Trøst Dig, min gode Kone, Gyldenlakken kommer nok.« Og ganske rigtig, Gyldenlakken kom tilbage paa sin Plads — *Præsti* »viste den igen.«¹⁾

Thi Konen var nok ikke sen til at fortælle sin Samtale med Præsten, og Respekten for ham var saa stor, at den, der havde taget Blomsten, ikke turde beholde den.

En Gang var der i Bogense begaaet Tyveri, og saa almindeligt var det Ry, som den Haarslev Præst stod i, at der kom agtede Borgere fra Bogense ud til ham for at bede ham om at hjælpe dem med at finde Tyven.

Der siges om ham, at han kunde *dølge Ild*. Naar han gik rundt om et brændende Sted, iført Kjole og Krave, kunde han bringe en Ildebrand til at standse. Der fortælles saaledes om ham ved den store Ildebrand i Haarslev 1833 — derom i V. Bind — at denne Brand sagnede først, da Præsten viste sig i Kjole og Krave.

¹⁾ Noget lignende i Retning af overnaturlige Evner fortæller Ingemann i sin »Levnettsbog« om sin Fader, saaledes for Eks.: »Han gjaldt selv blandt Almuen for en saakaldt »klog Præst« (i magisk Betydning). Man troede, han kunde bortmane onde Aander og »vise igen«. Han havde en Gang ganske ligegyldigt sagt om en bortkommen og uden Tvivl stjaalet Smaating i Præstegaarden: »Den kommer nok igen!« Den fandtes ogsaa virkelig næste Dag paa et højst besynderligt Sted — og fra den Dag blev der aldrig noget borte i Præstegaarden.«

Lidt om kloge Mænd og Koner.

Mange af de svundne Tidens navnkundige Mirakelmagere tillagdes ofte mange forskellige Slags Færdigheder, og de befattede sig ogsaa med Mangt og Meget.¹⁾

De Kloge kunde i sin Tid *dølge*, tæmme, Hunde, Heste og Ild (hindre, at Brand greb om sig) ogsaa *dølge*, udt. *dylle*, Blod. En bestemt klog Mand kunde saaledes *dølge*, hvilken Bindehund det skulde være. Han kunde gaa lige hen og løse Lænken paa hver eneste Hund, saa maatte den være saa bister og glubsk, saa ikke en Gang Husets egne Folk kunde komme den nær. Saadan en Magt havde han, han døde i Trediverne.

I den Kunst at *vise igen* i en Spand Vand eller ved Hjælp af et Sold, stjaalne Penge eller andre Tyvekoster, og ikke alene at faa Tyven til at give sig til Kende, men endog at lægge det Stjaalne tilbage paa Plads eller i hvert Fald uden for Ejermandens Dør, har Nordfyn ogsaa haft sine Mestre. Flere besad Færdighed paa dette Omraade.

Nogle var søgte til med en Pilekvist »at vise Vand«, d. s. at angive det rette Sted for Brøndboring eller for andet Brug. Hvor der var Vand, kunde *Vidien ikke holde stille*. Det skulde være en *Kløstepind* (en som Bogstavet Y groet Kvist). Vedkommende holdt paa Pinden med Hænderne opad og Albuerne indad og gik langsomt og i søgende, foroverbøjet Stilling. Passerede den Søgende en Vandaare, bevægede Pilevaanden sig, i Fald Manden egnede sig til dette Foretagende. Den tvegrenede Kvist kaldtes Ønskekvist eller Tryllevaand

¹⁾ Vel har Aviserne i de senere Aar bragt Meddelelser om, at snart En, snart en Anden af de kendte kloge Mænd og Koner her og der er døde; dog vil det nok være en Stund, før denne Type er uddød. En Kone ved Assens var i 1913 omtalt i »Ugeskrift for Læger«.

Jørgen Christensen i Korsebjerg og hans Virksomhed i Læggekunsten er omtalt i »Fra Arkiv og Museum«, V. Bind, II. Hefte 1912. Han var 24 Aar gammel, da han 1731 fik Korsebjerggaard i Ubberud Sogn (en Milsvej fra Odense) i Fæste, han døde 1789.

o. l.; men den gamle Trolddom er nu ved at hæves: thi Sagen lader sig vist naturvidenskabeligt forklare. (Man har ogsaa Malmkviste, der viser Malm.)

Man lod ogsaa *Soldet gaa*, naar der skulde vises Vand. Soldet rystede da, hvor der var Vand. Paa Soldet lagde man en gammel rusten Saks, som var arvel.

Folk paa min Hjemegn husker og taler om Frans fra Slevstrup (i Uggerslev Sogn); han var en viden om kendt Mand, der forstod sig paa at kurere og paa megen anden Klogskab, men særlig stod han dog i Ry for sin Evne til at vise igen. Han boede en Tid i Rakkelfbro i Haarslev Sogn, før han flyttede til Slevstrup; men han døde 1852 som Bolsmand i Rostrup, 76 Aar gammel, og ligger begravet paa Skamby Kirkegaard. Han kom derfor i sine senere Aar til at hedde Frans fra Rostrup. Frans Andersen var en Skolelærersøn fra Allesø. Frans havde været Tjener paa Dallund — saa siges der — og fra den Tid havde han nogle Bøger med store, røde Bogstaver paa Titelbladene, og Rygtet om disse Bøger styrkede i Befolkningen Troen paa hans Mesterskab.

Frans kunde, siddende i sin egen Stue, hugge et Søm i Øjet paa en Tyv, saa at der i den Paagældendes Øje tydelig stod afbildet et Mærke som af et Sømstik, saa det ikke var til at tage fejl af. I Udførelsesøjeblikket skulde de Tyve, der af ham blev stemplet saaledes, ufrivilligt og uden anden synlig Grund have klaget sig himmelhøjt, hvad der stundom blev hørt og bekræftet af Tilstedeværende.

Samme Frans kunde — saa er mig sagt —, naar han sad inde i sin Stue, faa sine Heste, skønt de var bundet i Baasen, til at møde frem uden for sine Vinduer naarsomhelst, baade Nat og Dag.

Naar man vilde gøre Nar ad ham, kaldte man ham *lovli Frans* i Stedet for kloge Frans.

Det samme var Tilfældet med Birte Tussens paa Elved Mark i Veflinge Sogn; dette Navn blev til »Tossens«. Hun havde været Mejerske og var især klog paa at *tage Kalle* som paa al øvrig Dyrepraksis.

En lignende Søgning havde Birte Kirstine i Rakkelfbro i Haarslev Sogn. Naar der paa den Egn var Noget i Vejen med Husdyrene, hentede man Birte Kirstine. Det var

ved Aarhundredets Midte og de første Aartier efter, at man endnu tyede til slig Konehjælp i alle mindre Tilfælde og først hentede Dyrlæge, naar det særlig kneb. I 1862 kom der, som nævnt, Dyrlæge i Haarslev, og andre Dyrlæger paa Eggen fortrængte saa den hidtidige Hjælp (482).

Saa var der Egelundkønen i Haarslev Sogn, en Halvsøster til Rs. Kr. Rask. Hun gav sig, foruden at yde Hjælp for Dyr, tillige af med at give Raad for Sygdomme hos Mennesker, især var hun søgt for sine Lægemedler for Børn, som led af »den engelske Syge«. I den Anledning kunde der holde Vogne paa Række, kommende langvejs fra, uden for hendes Bolig. Hendes Fader, Skrædder Rask i Brændekilde, var paa sin Egn og for sin Tid en meget søgt Raadgiver i Sygdomstilfælde. Efter ham tog Datteren *Maren*, der 1825 blev gift med Hans Pedersen i Halvgaarden Egelund, Kundskaberne i Arv og erhvervede sig stort og udbredt Ry for sine heldige Kure. Hun døde 1876. Men ogsaa hendes Børn har vedligeholdt Traditionerne; en Datter, der var gift i Odense (boende i Holsedore-Strædet), men som nu er død, har der haft stor Søgning, og en Datter, boende i Egelund, fortsætter endnu (1918) med Slægtens gamle Husraad til hvem, der søger hende. (Se nærmere derom under Familien Rask i V. Bind).

Ejbykønen i Ejby tæt uden for Odense har ligeledes haft en stor og meget navnkundig Praksis. Hun er død for ikke mange Aar siden. Det var særlig i Tresaarene, hendes Virksomhed trivedes, da man paa Apotekerne i Odense havde travlt med at tilberede hendes Salve, Plaster, Te o. l., som stadig blev forlangt. Det var de almindelige Folkemedler for gamle Benskader, hvori hendes vigtigste Lægemedler bestod. (Se S. 529 under Lægemedler »Ejbykønenes Salve«.)

En syvende Søn betragtedes som et halvt overnaturligt Væsen, og saadanne Mennesker ansaas for særlige Mestre i de tilslørede Færdigheder og navnlig da, hvis Vedkommende var født paa en Torsdag. En saadan Mand var Torsdagsdoktoren. Nu er han glemt, men de Ældste i min Hjemegn talte om ham. Jeg har oftere hørt Fortællinger om ham af Folk, der nu er døde; men det var, førend jeg begyndte at opskrive, hvad Folk talte om og fortalte hverandre, naar de kom sammen — Altsaa Ting, som jeg ikke nu kan gengive.

I »Dansk Ugeskrift for alle Stænder«, II. Aarg., Nr. 18, den 18. Februar 1842, redigeret af Hollard Nielsen (Se V. Del), findes en Meddelelse om en i Januarhæftet af »Bibliotek for Læger« trykt Indberetning om Kvaksalveri, og heri berettes om Torsdagsdoktoren Ting i Lighed med, hvad jeg har hørt om ham, og som jeg en Gang har omtalt i »Dania«.

»D. Ugesk. f. a. Stænder« skriver bl. a.: »Stærkest synes Kvaksalveriet at drives paa Fyn, hvor en Læge endog — efter at have opregnet for Sundhedskollegiet de mange Kvaksalvere, hvoraf hans Egn vrimler — beder Kollegiet: at det vil sætte sig i Spidsen for en Forening til at danne et Asyl for fattige Læger, som Alderdom og Svaghed forhindrer i selv at erhverve deres Ophold. En af de fynske Kvaksalvere omtales under Navn af Torsdagsdoktoren, om hvem en Læge har givet følgende Oplysning: Almuen antager, at den syvende Søn af en Moder, som føder paa en Torsdag, bliver forlenet med en overnaturlig Kraft til at kue vore Sygdomstilfælde, og til at foretage en hel Del andre besynderlige Ting, saasom at vise igen, skaffe Smør i Kærnen, afholde Ondt fra Mennesker og Bæster, hvilke Talenter paaskønnes og betales godt. Jeg er selv en Gang — vedbliver Lægen — ved en Synsforretning over en druknet Dreng blevet overbevist om, hvormeget Almuen hænger ved ovennævnte Tro. Den druknede Drengs Forældre havde 6 Drengbørn tilbage, der alle gik om i Stuen; men desuagtet var Forældrene utrøstelige, de græd og jamrede sig overordentligt, hvilket sjeldent under slige Omstændigheder plejer at være Tilfældet hos fattige Folk. Den tilstedeværende Retsbetjent søgte at trøste Forældrene dermed, »at det ikke var deres eneste Barn, der var død«, hvorpaa Moderen med Bitterhed svarede: »Ja, blæse med de Andre! Den Døde her, han var jo lige den Syvende!«

Retsbetjenten forstod ikke Meningen, førend jeg paa Hjemvejen forklarede ham, hvad Haab Moderen havde haft om fremtidig Profit af bemeldte syvende Søn, hvilket nu ved hans Død var gaaet tabt.

Den ved Odense boende Torsdagsdoktor, forhen simpel Daglejer, nu en velhavende Mand, kurerer per sympathiam med Jord, helst Kirkegaardsjord, som blot lægges paa det syge Lem, hvorved udmumles nogle profetiske Ord. Kuren gen-

tages tre Torsdage efter hverandre til samme Tid. Derfor er lægger Patienten, efter Sigende, for hver Gang 2 Rdl., og da der ikkun udfordres tre Teskeerfuld Jord [til] Kuren, maa et saadant Jordbrug være det allerfordelagligste.«

Vedel Simonsen skriver i sit utrykte femte Hefte af Elvedgaards Historie, som er benyttet af J. E. Boesen og meddelt i Samlinger til »Fyens Historie og Topographi«, X. Bind, S. 96: »Dernæst tjente for en Snes Aar siden i Vigerslev en Karl, Torsdagsmanden kaldet, som var sine Forældres syvende Søn og født paa en Torsdag, og derfor troede selv og troedes af mange Andre at kunde helbrede mange Legemsbræk, især Gevækster og Kirtelhævelser (374), ved blot at vedrøre og med Fingrene at gøre visse Tegn paa de syge Dele, men blot om Torsdagen, hvorfor han ogsaa altid, naar han bortfæstede sig, betingede sig Torsdagen fri, ja, stundom en Hest til Brug for at kunne rejse omkring til sine Patienter; thi han blev virkelig søgt af Mange, og det endog af saadanne, som man maatte tro var altfor oplyste til at inklade sig i slige Barnagligheder, men den Skibbrudne griber mangan Gang i sin Nød og Fortvivlelse et Halmstraa, naar han ikke kan faa fat paa en Bjelke, og de Fleste tænker som oftest: kan det ikke hjælpe, saa kan det heller ikke skade.«

Det ovenfor citerede »Ugeskrift f. a. St.« omtaler foruden de bosiddende Kvaksalvere ogsaa Signekonon, den kendte, svenske »Mirakelpige« Anna Jønsdatter fra Skaane, som blev kaldt til Fyn i Anledning af en Øjensygdom: »Mange indfandt sig hos hende fra Fyn, Jylland, Als, Slesvig og Holsten, ligesom hun ogsaa selv aflagde Sygebesøg hos de Fornemme.« (Der meddeles dernæst, hvorledes hun i sin Hjemstavn blev tiltalt og dømt i Bøder og viste sig blot at være en Signerske uden mindste Indsigt i Lægekunsten.) »Ved sin Afrejse fra Fyn skal hun have gjort en Omsætning af 1500 Speciesdaler.« For øvrigt meddeles, »at Nogle, der var helbredede af »den svenske Pige«, siden søgte andre Kvaksalveres Raad.«

Denne Husmandsdatter fra Vallåkra, en Landsby mellem Landskrona og Helsingborg (nu Stationsby), der i sin Hjemstavn kaldtes Vallåkrapigen, var i 1839 en i den danske Presse meget omtalt Person. Det var Baron Juel-Brockdorff, Taasinge, der tilkaldte hende til sin 23aarige Datter, som for sin Øjensvaghed forgæves havde søgt flere fynske Læger.

Den første April 1839 ankom Anna Jønsdatter til Valdemarslot og blev der til omtrent midt i Juni, da hun, fortrængt af Myndighederne (Amtmand, Embedslægen, Fysikus), der traadte op imod hendes Praksis, maatte fortrække. Men i den Tid strømmede med Herskabets Tilladelse en Mængde Mennesker, Høje og Lave, Rige og Fattige, til Slottet for at blive behandlet af hende, rettere berørt af hende, da Behandlingen bestod i, at hun med sin Haand strøg hen over det syge Sted. Det hedder endog om hende, at var Patienten for svag eller Rejsen for lang, bragte man Undertøj til hende, som hun da gav de samme Gnidninger, og Tøjet var saa i Stand til at meddele Virkningen til den Syge derhjemme. Det hedder ligeledes om hende, at hun havde tjent saa godt ved sit Ophold paa Taasinge i de Par Maaneder, at hun, da hun kom hjem, ikke havde nødig at fortsætte sit indbringende Erhverv (som for øvrigt der 1838 var blevet hende forbudt), men at den da 19aarige Pige kunde leve Resten af sit Liv paa de Danskes — da særlig Fynboernes — Penge.

I de fynske Blade for 1839 findes Sagen skildret paa forskellig Vis. »Fyens Stifts Adresseavis« (den Hempelske Avis) i Odense, der da redigeredes af Carl Bagger, har under »Odense« den 9. April en Meddelelse, hvori det bl. a. hedder:

»— Den svenske Mirakelpige, hvis vidtberømte Ry er gaaet hende forud og som kurerer for alskens Sot og Plage, gæster i dette Øjeblik den venlige Nabø Thorseng. I to Dage alene er der strømmet 4 à 500 Mennesker over for at hente deres Helbredelse og ofre paa Gudindens Alter. — — — Ogsaa lør man vente, at Oraklet ikke gaar Provinsens Midtpunkt forbi, men højmodig forkorter Pilgrimsvandringen for de Mange, som vil ty til dets Tempel.«

Den 16. og 18. April, dateret Svendborg Amtshus den 15. April, kundgør Amtmand Sporon: at i Følge Skrivelse fra det kongl. danske Kancelli er der føjet Anstalt til, at den bekendte svenske Pige, der for Tiden opholder sig paa Thorseng, vil blive draget til Ansvar efter Anordningerne, hvis hun tager Syge under Behandling, hvad enten hun lader sig betale eller ikke, og Pas vil kun blive meddelt hende til hendes Hjemsted.

I det nye Blad »Fyensposten«, som fra April (første Nr. 6. April) blev udgivet i Odense to Gange om Ugen, er Sagen ligeledes Genstand for Omtale og Angreb.

D. 2. Maj findes i »Adresseavisen« (Hempels Blad) følgende:

»Svar paa den mig i »Fyensposten« Nr. 6 af 24 f. M. gjorte Opfordring. Den ommeldte svenske Pige, Ane Jensdatter, er fra sit Fødested fæstet i min Tjeneste og vil forblive der saalænge det konvenerer mig og hende, uden at jeg imidlertid agter at inklade mig i nogen Avisfejde enten med den anonyme Opfordrer eller Andre om Bedømmelsen af hendes Forhold, der forøvrigt for mit og Familiens Vedkommende hidindtil har været tilfredsstillende.

Valdemar Slot den 1. Maj 1839. C. Juel-Brockdorff.

Og 3. Maj findes i samme Blad et langt Indlæg, der bevidner en Piges Helbredelse i Falsled, som er undertegnet af Stedets Skolelærer, Kromand, en Skipper, to Gaardmænd og en Husmand. 10. Maj et meget langt Indlæg: »Strøtanker om Troen paa den saakaldte svenske Mirakelpige« samt et indsendt Skæmtedigt, og 13. Maj indeholder Bladet en Opfordring til Folk, der er blevet hjulpne, om at fremkomme med Redegørelse for Resultaterne.

Dermed synes Emnet at være udtømt i det her citerede Blad. Men rundt om i Landet har den unge Piges magnetiske Kure sat Sindene i Bevægelse, og Tildragelsen er skildret i flere andre af Dalidens Blade.

Hertil kan føjes, at »Svendborg Amts historiske Samfund«s Aarvog for 1916 indeholder en længere Skildring, ledsaget af adskillige Aktstykker, af Mirakelpigens Ophold paa Valdemar slot 1839, hvori hun tillige findes afbildet.

Foruden saadanne Folk var der i Reglen paa hver Egn En og Anden, der var god til Hjælp i Sygdomstilfælde, og som ikke brugte Sympatikure, men alle Slags Husraad, som *doktorerede* for en billig Betaling, og som var nærmere ved Haanden end Lægerne i Byerne.

Jeg kan fra min Egn omkring Midten af Aarhundredet og i nogle Tiaar derefter nævne en saadan Mand kaldet Roldsmanden. Han var fra Rold i Vissenbjerg Sogn og befattede sig med Benbrud. Det hed sig den Gang, »at Lægerne kunde ikke sætte brækkede Ben sammen.« Naar derfor Nogen *brak* et Ben eller en Arm, tyede man i mange Miles Omkreds til ham.

Sygdom hos Menneskene og Husraad derfor.

De Behandlingsmaader og de Lægemedler, der anvendtes i Sygdomstilfælde hos Menneskene, var lige saa naive, som dem man brugte til de stakkels umælende Dyr, og det var tidlige saa haarde Kure. Man salte »Haardt imod Haardt«; thi »Med Ondt skal Ondt fordrives.« Eller, som man ogsaa sagde: »Der skal skarp Lud til et skurvet Hoved.«

For øvrigt vil Lægekyndige sikkert finde, at der i mange Forholdsregler og Raad ligger et Instinkt henimod det Rette, som saaledes kom til Udfoldelse gennem Overtro. Og naar de Kløge saa ofte havde Held med sig — især ved gamle Benskader og sligt — beror det tidt paa, at deres Midler ikke sjældent stammede fra gamle Lægebøger samt paa, at det altid var meget stærke Midler, de brugte, saa kraftige, at de borttog Skaden, men netop derfor var de ikke uden Fare. Dog var det saa til Gengæld i Reglen Folk med en jernstærk Natur, der var Prøveklud for dem. Og først og sidst: Troen flytter Bjerge!

Endnu giver Voltakors o. l. Vidundermidler vidunderlige Resultater, hvor det forud har vist sig, at Lægehjælp, søgt baade her og der *aller ku' nytte en Bille; vi haar sø'et D'ene eller D'aaen* — uden at ane, at Fejlen i saa Fald ofte nærmest ligger i den megen Skiften.

Direkte Tale: En Kone gik *grusomt længe* med et *vovt* Ben og havde *sø'et Dovters* med det, fra det begyndte, uden at der var Tanke til *Forbedring*. »Men saa kom jeg net av med alt det Onde hos en Kone, der var klog til *saa'en Sa(g)er*. Da hun saa det, sagde hun: »Det har ingen Nød, det skal Du nok slippe.« Og saa forsikrer jeg, hun gjorde ikke Andet end at snurre sin Finger ret om, rundt om *Vovheden*, og talte fra 8 til 1. Det var dog et ringe Raad, men da det var gjort tre Gange, hver Torsdag i Træk, saa var mit Ben *læ'et*, Hud paa og Alt i Orden. Da vi saa senere betalte *Dovteri*, tænkte jeg ved mig *sjel*, at jeg vidste bedst, hvem der havde kureret Benet.«

For indvortes Sygdom — saadan i al Almindelighed — var der mange kendte og virksomme *Sembertiraa'*, der kunde hjælpe lige paa Stedet — straks gøre det af med Sygdommen. Tre Draaber frisk Blod af en paa en Torsdag slagtet Kok (Hane) var et meget anvendt Klog-Kone-Medikament. Tavs — man sagde altid *tiende* — at holde syge Arme og Ben om fornødent den hele Person over Røgen af friske Enebær lagt paa Gløder kunde ligeledes bringe Troldskabet ud af Kroppen og bringe den rette Heks til at pakke sig, for ikke at tale om den drøje Kur at gaa ind i en saa hed Bagerovn, som det var gørligt at taale Ophold i. Den Syge skulde vende sig tre Gange derinde og gaa *balles* (baglæns) ud. Det var, som alt sagt, ofte haard Medfart, de kloge Mænd og Koner gav de Lidende, og ofte næsten mere end haard Behandling, de tilraadede. Thi vel endnu værre Gyseligheder, se senere, hører hin Tids Kure og Sygepleje til. Men heldigvis var Patienterne i de fleste Tilfælde — som tidt fremhævet — hærdede Naturer, ja Kæmpenaturer (41).

Kirkeby, Altersand og indviet Jord var nyttige Lægemidler i de Kloges Hænder. Jord fra *den sidste Grav*, det vil sige: fugtig Jord fra den friskeste Grav paa en Kirkegaard, var et meget yndet Middel i Kvaksalveriets Tjeneste. At grave den Syges Linned ned i saadan Kirkegaardsjord og derefter lade Patienten iføre sig dette klamme Undertøj var saaledes en almindelig Kur¹⁾. Man skulde lægge et Skiftesæt til den Syge ned i den nyeste Grav tre Torsdage i Rad, før denne jordfugtige Klamhed rigtig hjalp. Bedre — i hvert Fald mildere Balsam — var saadanne Kure, der bestod i, at de, der kunde det, *skrev Sygen væk, læste over den eller bandt den væk* ved at *binde Knuder for den* paa en Traad (37 f.). Thi i Virkeligheden slet ikke at foretage Noget med den Syge kunde altid være mere helbredsbefordrende end de frygtelige

¹⁾ De samme Sympatimidler, som bruges hos os, findes ligeledes i andre Lande, saaledes bruges til Dels de samme Midler af de svenske kloge Koner, af hvilke nogle Navnkundigheder har udstrakt deres Virksomhed lige til nærværende Tid og er søgt af Folk fra alle Egne her i Landet. Mange Steder tror man ligeledes paa det *Jorddragne*, Tøj eller Lemmer.

Misgreb. (*Krampeknuder* er der Noget, der hedder, de blev bundet paa frisk Hamp i Enrum med den Syge.)

Koldfeber, som kaldtes *den Kale* (212), optraadte baade som den *anden Dags* og *den tredie Dags*, ja Nogle havde den hver Dag. »Den tredie Dags Kale« var den værste at blive *ave med*. Den Syge *ristede* over hele Kroppen, og man sagde: »Hvordan har Du det med den Kale i Aar?« Man troede, at den kunde baade læses og skrives bort.¹⁾ *Læse over den* var der Flere, der befattede sig med. At faa den skrevet bort var en Kunst, som man maaske ikke tiltroede saa Mange Evnen til. Nok er det, min Fader blev (dog særlig i sin første Embedstid i Haarslev) vel sagtens som den, der lærte Børnene Skrivning, ofte anmodet om at *skriv' for den Kale*.

Naar man spiste stegt Sild med Eddike-Dyppe, maatte man ikke drikke Øl til, saa fik man »den Kale«. At spise »Sildesjælen« kunde ligeledes fremkalde »den Kale«, og jeg tror det samme gjaldt *Mjælkni* (»Mælken«) i Sild. At spise de første Gaaseurter, man saa, kunde derimod afværge den. (Alt »Nyt af Aaret« lige fra den første Nymaane, Nytaarsny, den første Torden, den første Sne (se om »Tal«) osv. tillagdes overnaturlige Evner. Ligeledes for Eks. et Hønneæg.)

Hadde man Hikke, holdt den op, naar man drak tre Gange af Ølpotten. (Se om »Tal«.)

En Mand fik Tandpine til *at gaa hen* ved at skrive nogle

¹⁾ Daværende Sognepræst i Odense Grove-Rasmussen meddeler i et lille Skrift »Overtro og Kristentro«, Odense 1893, bl. a. følgende: »Det er ikke mange Aar siden, at en klog Mand under en Koldfeber-epidemi havde en indbringende Forretning ved for en Krone Stykket at sælge nogle lukkede Sedler, som Patienter skulde kaste i rindende Vand, saa bar det Koldfeberen bort til Havet: en nyfågen Person vovede at oplukke en af disse Sedler, skønt der var sat Trusler paa at gøre det, og fandt, at der paa Sedlen stod skrevet følgende lille Læredigt:

»En Orm har ingen Lunge,
en Aand har ingen Tunge,
en Due har ingen Galde,
thi skal den Kolde Dig frafalde.«

— Om en god Løgn sagde man: *Det er en 'Go' aa ta' ind for den Kale*.

Streger paa Kinden og spyttede tre Gange. Derfor fik han *til en Pægl* (Brændevin). Hos en gammel Smed kom Smedefolkene (hans Kunder) og fortalte, at de *blev ave* med deres Tandpine henne hos denne Mand. Smeden *leede*, lo, af dem; men saa maatte han en Gang selv afsted. Han gik af Pine oppe en Nat, saa sagde han til sin Kone: »Jeg tror, jeg gaar derhen.« — Tandpinen *gik hen lige paa Stedet*. (Fortalt 1897 af Smedens Søn, som da selv var en gammel Mand.)

Tandpine kunde kloge Folk skære ind i et Træ, saa Smerthen forlod den, de skar for.

En Kone kunde løfte Smaabørns Isse, *naar den faldt ned!*

Ringorm blev gerne »læst af«, »bundet af« eller taget af med Arvesølv, gamle Sølvmonter e. l., af dem, som forstod sig paa det. Man brugte dog ogsaa at koge den mellemste Hyldebark med Fløde til en jævn Salve og smøre den paa det angrebne Sted. Ringorme skulde læses af en Torsdag (eller tre i Træk), og Kuren skulde udføres i Hemmelighed. Et Sted gik Karlen fra sit Arbejde, allerbedst som han stod, han maatte ikke bede om at gaa, han gik saa bag om Byen — for ikke at komme til at »snakke til. Nogen« paa Vejen — til det Sted, hvor Behandlingen skulde foregaa.

En Kone læste over buldne Fingre. Hun sagde Fader-vor tre Gange *lajtlig* (sagte). For buldne Fingre var det godt at vaske sine Hænder i Æggevånd, (Vand, hvori der har været kogt Æg).

Vorter — man sagde *en Orte* og *Orter* — paa Hænderne kunde tages bort paa mange Maader, for Eks. med den hvide Saft i Stilken af Fandens Mælkebøtte, ved at stryge en sort Skovsnegl hen over dem, ved med Vorten at røre ved Lig, ved at smøre Vorterne med en Klud, som en Bagedag var dyppet i den Dejg af Rugmel og Vand, der kaldtes *Smede*, og som brugtes til at smøre Rugbrødene med (180). Kluden skulde saa bagefter kastes i Bagerovnsilden. Endvidere fjernede man Vorter ved at stryge hen over dem med en Flæskesvær tre Gange i Fuldmaanskin, vise Sværen op mod Maanen og *tiende*, tavs, nedgrave den i Jorden. Vorter blev ogsaa bundet bort, en Knude bundet paa en Traad over hver Vorte og Traaden derefter gravet ned i Jorden. Naar disse nedgravede Ting da raadnede, skulde Vorterne

forsvinde. De blev ogsaa skaaret bort i Træ. Og ligeledes kastet bort ved at kaste Ærter baglæns over sig ned i en Brønd, dertil sigende nogle Ord af de hellige Bøger.

»Jeg slap nemt mine«, sagde i sin Tid en Mand. — »Hvordan gik det til?« — »Jeg gik te' en Maand heme ved Vort, der havde hjaalpen saa Manne. Maan'i laa til Sengs, men var straks villig dertil og sagde: »Hent mig en Pind herind«. Saa skar han i Pinden en *Skørre* (Ridse, Hak) for hver af mine Vorter og gav mig ham med de Ord: »Nu skal Du lægge ham paa en Korsvej.« -- Je haar aller havn een siden.«

En anden kendt »Vorteaftager« skar i en Hyldegren et Hak for hver Vorte og smurte Blod fra en Vorte i Hakkene. Det skulde ske tre Torsdage i Rad. En anden Mand siger, at han paa den Maade slap 37 Vorter, før de tre Uger var omme.

Saadanne Pinde og Grene skulde enten nedgraves et eller andet Sted, eller ogsaa skulde de henlægges paa befærdede Veje. Den, der i sidste Tilfælde først gik over dem, fik saa Vorterne — eller ogsaa andre Sygdomme, som ved disse Ting skulde forsvinde hos Patienterne. Man var derfor bange for at røre ved eller gaa over Ting, man fandt paa Veje, især Kræmmerhuse, Pinde, Klude o. l. »Fy, lad det ligge«, sagde for Eks. gerne en Moder til sit lille Barn, som havde Lyst til at undersøge Vejfund. Paa lignende Maade fik Børnene meget tidlig indprentet andre overtroiske Forholdsregler, ja drak dem saa at sige ind med Modermælken.

Det gjaldt ogsaa undertiden om ikke at komme i Berøring med laante Ting; thi de kunde jo være troldhekset. Blev man saa syg, saa *skyldte man for*, at det kom deraf — at der havde været gjort Noget ved den laante Ting! Blev et Spædbarn sygt, sagde Nabokonen, der først blev taget med paa Raad: »Det er vel Jerres egen Vugge?« Var Vuggen laant eller havde været udlaant, saa rystede hun betænkelig paa Hovedet og havde ikke mere at »skulde have sagt«. Skønnede de »kloge« Folk, at de ved et lille Spædbarns Sygdom stod magtesløse, sagde de klogelig for Eks.: »Her er ikke Noget at gøre, Vuggen er forgjort.« — Skæbnen var da uafvendelig.

Den gamle Bondekost er jo velkendt og har her i II og III Bog været fremstillet. Skade, at der ikke til Sammenlig-

ning mellem Fortid og Nutid¹⁾ findes fuldstændige Optegnelser af samtlige Sygdomstilfælde, der den Gang forefaldt, og af hvad Art, de var. Flere af Nutidens Plager kendte dette gamle Folk end ikke af Navn (167). Men til Gengæld led de sikkert mere end Nutidens Folk, idet de bar mindre Besværligheder, der ikke gjorde dem sengeliggende, uden at søge den rette Hjælp, der kunde bringe Lindring og Helbredelse.

Man havde sine egne Navne for forskellige Sygdomme. Krampe kaldte man ofte *et Tilfald*. Man sagde ogsaa for Eks. »Han har et *Tilfald* eller et *Slav*«, naar man mente, at Vedkommende undertiden ramtes af Ligfald. Epilepsi kaldtes »Den faldende Syge«. Og man sagde: »Han har den Sygdom, der kaldes *de laadne Mæslinger*« (Dovenskab). Naar det gør ondt et Sted, *saa lider man Pine i det vove Sted, det javer og det bryder i det. Jeg har et faale Braad i mine Lemmer. Vi faar andet Vejr, det gav et Rusk i Morres i mit Ho'e* (32). Sygdom flyver paa og kryber af. Man sagde *Mediciner* (i Flertal) og *Abelik*, Apotek, med Betoning paa tredie Stavelse.

Patienterne fastsatte selv, hvad de fejlede. Ogsaa naar Lægen kom, sagde man for Eks.: »Det er en *gromme Louv'e-betæ'else, je ha' faat*«, eller man fortalte ham, hvilken anden Sygdom man var *kommen i Lav med*. Lægen gav den da ret almindelig et andet Navn.

Men Mange var saa raske, at de *skulde aldrig gi' et Hoost en Gang*. Og man søgte ikke altid Raad for lidt *Vovhed* hos doktorerende Mænd og Kvinder, end mindre gav man sig til

¹⁾ Den gamle Bonde spiste — ret rammende — »som en Tærsker« sit Rugbrød, sin Byg- og Boghvedegrød, dernæst Mælk, Kaal, Ærter og dertil Flæsk i smaa Partier. Fisk var sjelden, og fersk Kød var nærmest kun Gildesmad. Kartoffer sattes til Liys i Tøndevis. Hans Davre var Øllebrød og hans Nadver Grød. Han tog for sig af Retterne. Og han slukkede sin Tørst af Ølpotten. Sulet (*Fetallen*) var det skralt med, den gamle Slider og Kraftkarl levede væsentlig af Jordens Grøde og Dyrenes Produkter og var saaledes som oftere paavist et Forbillede for de nyere Teorier om mere planteholdig og mindre æggelvideholdig Kost. Den gamle Bondekost er fremdeles i de nyere Forhold den Kost, der giver det værdifuldeste Indhold til laveste Pris (her tænkes ikke paa de af Krigen skabte Forhold), men de gamle Bønder gik i deres Grave uden Anelse om Madens Analyse eller den videnskabeligt beregnede Stofmængde — Ernæringsenheder o. l.

at sø'e *Dovlers* for det, uden man var *dejt vov*, meget daarlig (38). Man gik først og *klustrede* lidt paa del, der var i Vejen, og hjalp sig saaledes til de fleste Tider med sine egne Hjemmeraad¹⁾. Af dem er der en Utallighed.

Det var for Eks. et almindeligt Husraad at fylde friske, blødende Saar med gammelt, støvet Spindelvæv, som der altid var nok af lige ved Haanden. Dette Materiale havde et godt Løv paa sig til at standse Blod. Man lagde tygget Brød eller en *Talleklud* paa aabne Saar og mange Slags *Vovhed*. Man smeltede lidt af et Tællelys i Flammen af et andet Lys eller paa Kakkelovnen og gned den blødgjorte Talg paa en Linnedklud og lagde den som en Salveklud paa ømme Steder.

En *Jernknart* kaldes en lille Svulst, en Hævelse, der i Reglen svinder igen, uden at der gaar Hul paa den. Begyndende Frost paa Hænder og Fødder, Frost i mild Grad, kaldes *Krillefrost*. Skovmærker²⁾, der var plukket før Maj, kogte man sammen med usaltet Smør, det gav den bedste Salve for buldne Fingre. Man sagde: *En bøjnet Fin'er* og *Bøjneskav*. Naar et Saar begynder at læges, kommer der *Hi* paa, Hinde paa. (Man siger ogsaa *Isterhi*, og Fløden danner en tykkere eller tyndere *Hi* paa Mælken.)

Man lagde Begplaster paa en *Bolle*, Byld, *Løgskiver* paa en Ligtorn osv. Naar man var *skroel*, hæs, bandt man en Strømpe om Halsen om Natten; det skulde være *højre Hose*, den battede bedst. Krydderposer udvendig og Hyldete eller *Kameelte* indvendig var ogsaa kendte Midler, som man tyede til. Varm Mjød anvendtes som Svedekur mod Forkølelse, ligeledes varmt Øl med Hyldesirup.³⁾

¹⁾ Endvidere lod man sig kopsætte og aarelade. Man var meget fortrolig med Kopsætning, Blodigler (32) og Aareladning (137). Ved Aareladning skulde der i gammel Tid brænde to Lys, hvis der kun var eet tændt, kunde Blodstænk ramme det og slukke det.

²⁾ Tørrede Skovmærker, der er samlet, før de blomstrer, modarbejder Møl og er — vel at Mærke — et udmærket Middel til Hengemning af Pelsværk.

³⁾ Paa Sletten har man brugt en Drik, der kaldtes det »hovedgale Øl«. Det var fedt og kraftigt Øl, hvortil sattes varm Gær. Men det var nok mere en berusende Drik end et Lægemedel. (Hofman (Bang) skriver 1843: Bønderne mente, at den Rus, man fik i dette Øl, var langt varigere end en Brændevinsrus).

Man satte Solbær paa Brændevin. Solbærbrændevin udgjorde da dels en finere Snaps end den almindelige hvide eller klare Dram, dels udnyttedes ogsaa den som Husmiddel. Man brugte den for Eks. som en »Opstrammer«, naar Nogen kom forfrossen ind fra Ophold i Vinterkulden, tillige ogsaa ved Mave-daarlighed¹⁾.

Før man kendte og købte Jernpiller, strøede man Jernfilspaaner paa Smørrebrød og spiste som Styrkemiddel.

I Efteraaret 1914 blev jeg tilfældig i en Butik i Odense Vidne til, at en pæn, moderne klædt Mand fra Landet fortalte og fremviste, at han altid bar hos sig tre Kastanier som Middel mod Gigt. Han havde været meget daarlig, var nu ret rask og klamrede sig saa til Kastanierne som Forebyggelsesmiddel. Han skiftede og tog friske hvert Efteraar.

Blandt de gamle Lægemedler i Hjemmene er der mange forskellige for Gigt og Værk, som det gamle Folkefærd i de usunde Boliger var meget plaget med. Man saa saaledes i gamle Dage jævnlig Folk bære Fingerringe af Bly, Gigt-ringe (137).

Mange Mænd havde smaa Blyringe i Ørene for daarlige Øjne (137), de trak det Onde til sig, især hvis Ringene var af Kirkebly. Et »Bygkorn« paa Øjet kaldtes *en Kobande*. Naar en Ko drønedes hen imod En, »bandte« Koen, og saa skulde man spyttede tre Gange fra sig, *elsen* kunde man let faa *Kobander* paa sig (se om »Tal«). Paa et daarligt Øje lagde man et flækket, kogt Æg. Fik man *Skidt* i Øjet, skulde man *stræve at lage sig bagtil*. Hjalp det ikke, søgte man paa mange Maader at rense Øjet. Endnu købes paa Apoteket Krebsesten til at spile Øjelaaget ud med, til Øjet er befriet fra den fremmede Genstand.

Man købte ogsaa i Selvhjælpens Tid forskellige Midler paa Apoteket og gav dem højst pudsige Navne. Dette sidste er for øvrigt Tilfældet endnu, man kører videre paa de gamle Benævnelser. Apotekerne fører hele Fortegnelser over dem, tilsat de latinske Navne. Kjongs-Plaster var et Univer-

¹⁾ Pontoppidan siger i »Danske Atlas« om Fyn: Bondens sædvanlige Raad mod alle Slags Anstød, er næst Brændevin, Hyldesirup, Bukkeblade og Ærenpris. Flere medicinske Urter kender han gemenlig ikke, skønt her findes mange.

middel, naar der skulde *kevl Plaaster* (Købepلاster) til, og det bruges lige ivrigt endnu. Man sagde *Kønsplaaster*. Man købte Senesalve, men sagde *Sinnesalle* eller *Voksværkssalle*, Moskus til at lægge imellem hengemt Tøj, men sagde *Moskov*. Sennesblade eller -bælge kaldes *Simste*. *Rolighedsdraaver* er Hofmans og Rabarberdraaber. »Kongen af Danmarks Brystdraaber« (Liqvor pectoralis) forlanges meget korrekt som »Frederik den Syvendes Draaber«, hvilket de virkelig ogsaa var. Paa alle Apoteker blev — og bliver — stadig forlangt den stedlige Kvaksalvers Te, Salve og Plaster. Plasteret bestaar ofte af Podevoks, og disse Salver, opkaldt efter snart en, snart en anden doktorerende Person, bestod i Almindelighed af Galmejesten, Olie, Talg, Voks og Terpentin. I Omegnen af Odense gaar denne Salve under Navn af »Ejbykonens Salve«, og den forlanges endnu saaledes paa Apotekerne (516).

Ogsaa Datidens oplyste og bedrestillede Folk tyede til gamle, prøvede Husmidler. Selv om Lægernes Tal øgedes, skete dette langsomt, og der var langt til Læge. De ældre Nordfynboer (ogsaa i Bondestanden) omtaler en meget søgt Øjenlæge Nielsen i Fredericia. Men det var en besværlig Tur dertil.

De dannede Familier hjalp jævnlig deres Naboer og de Ubemidlede med Raad og Daad i Sygdomstilfælde, og i disse Familier findes tidt blandt Efterladenskaberne Opskriftsbøger med Husraad mod adskillige Sygdomme. Ogsaa naar Folk i saadanne Hjem fejlede Noget, gav man Tilfældet et Navn »og lod det løbe med det«. Man behandlede det da som den Sygdom, den mest Erfarne i Huset antog den for og kaldte den.

Man tørrede og tilberedte Urter o. l., anvendte Løg, Honning og Hyld, og man købte forskellige Bestanddele paa Apoteket (Indkøb i Unzer) og havde gerne saadanne Ting ved Haanden til deraf at lave Plaster, Pulver, Mikstur og Draaber. Paa den Maade havde man Midler mod allehaande Tilfælde, mod Bid af giftige Dyr, brændt Skade, Bylder og Bullenskab Frosthuller, Stensmerter, Tandpine, Besvimelse, Mavedaarlighed osv.

I slige Opskriftsbøger er der Anvisning paa syrlige Drikke for Feber; for Hoste kogte man Lakritsrod (man stavede da Ordet med t) i Mælk. Man kogte ogsaa Islandsk-Mos i Mælk

for Brystet. Man brugte Bukkeblade til Mavebitter og brugte Gærpiller mod Forstoppelse (dog føjes der til: »hos stærke Folk«). Solbærblade, plukket i Løvspring, »giver en god Te mod Gigt, Hoste og Stakaandethed«. Frisk Valle »rensner, afkøler og nærer«. Fyrsvamp standser Blod, Peberrod med Eddike paa »trækker som spansk Flue«, Æggehvide, rørt ud i Brændevin, »er godt at smøre paa Steder, hvor Huden er gnedet af« osv.

Vedel Simonsen fortæller i III. Hefte af Elvedgaards Historie S. 106 om sin Bedstemoders Hjælpsomhed. Hans Fader »flækkede« en Gang som Barn sin Næse, »men hans omhyggelige Moder var saavel ved denne som ved andre Lejligheder den trofaste Læge. Hun havde arvet nogen Kyndighed i Medicinen efter sin Fader og var ved alle Lejligheder til Rede med sine i Olie nedlagte Lillieblade, sine syltede Lilliekonval, sine Fiolsupper, Hyldesupper, Kodrive[r]te osv.; og derfor var ogsaa Volden og til Dels Haugen i hendes Tid som oversaaet med disse og andre flere til medicinsk Brug anvendelige Planter og Buske.«

Saaledes hjalp man sig i Bedste- og Oldemødrenes Tider. Fra de allerældste Tider har Kvinderne taget Planterne i deres Tjeneste til Lægedom. Og senere ligeledes Munkene. De lagde i deres Køkkenhaver Vind paa mange Urter og indførte mange Vækster, og ved Klosterruiner findes adskillige gamle Lægeplanter. I Nutidens kunstige Lægemedler er saa Meget hentet fra Mineralriget. Den gamle medicinske Urte-Vindskibelighed i Hjemmene er nu til Dels gaaet tabt. De gamle Husmødre virkede efter det Princip, at hjemmelave alt det, der kunde tilberedes hjemme, og kun købe det Allernødvendigste. Jordens Skød er rigt. Der er næsten ingen Ende paa, hvad Jord kan yde; under Dyrkning kan opelskes mange gamle og nye Vækster, og rundt omkring vokser en Mængde vilde Urter og andre Planter, der ikke udnyttes. Meget af alt det paa Lægeurters Omraade Forladte kunde Hjemmets Kvinder sikkert igen tage op til Gavn og Glæde!

Om de gamle Bønder kan man noget nær sige, at de dyrkede Hygæa fremfor Æskulap, og at de for saa vidt var inde

paa en god Vej; thi deres Forebyggelsesmidler for at værne deres Sundhed var, som man helt igennem har set, maaske endnu talrigere end deres Helbredelsesmidler. De kendte Værgemidler, der bestod i Ting, man skulde gøre eller ikke gøre, i saadan Rigdom, at de vel næsten er uudtømmelige.

Man maatte ikke spise Traaden i *brunt Sukker* (Kandis), saa fik man Bændelorm.

Naar man nøje passede at stille Træskoene uden for Alkoven med Hælene vendt mod denne, kunde *ingen Mare komme til at ride den Sovende*.

Middel mod »Frost«, se om »Tal«.

Naar man kartede, lagde man lidt uforarbejdet Uld ad Gangen i *Kaarerne*, Karterne, og naar Ulden var ligesom redt af Karterne, ved at disse blev skrabet mod hinanden, formede man deraf en Rulle — kaldet *Tøje*. Den kartede Uld blev liggende paa den Karte, man havde paa Skødet; ved at trille den med Bagsiden af den Karte, man holdt i højre Haand, fremstillede man den pøsedannede *Tøje*, som man siden holdt i venstre Haand, naar man spandt den til Garn. Affald og Snavs satte sig fast i Bunden af Karterne; men naar man rensede Karter, maatte man passe ikke at smide noget af denne Oprensning paa Gulvet, for saa blev de Folk i det Hus, hvor dette skete, *slemme til at sanke* — samle Utøj (146).

▲ fredt Haar skal tilintetgøres ved at brændes. Især maa man ikke kaste det ud af Vinduet, hvorved det kan hænde, at Fuglene bygger Rede dermed, og sker det, paadrager man sig Hovedpine.

Naar en Tand smides paa Gulvet, faar man Tandpine. Mister et Barn en Mæketand, erstattes den af en ny, naar den table Tand smides op under Sengen, ledsaget af følgende Remse, udtalt tre Gange: »Mus, Mus, giv mig en Bentand for en Guldland!« (Motsat bytter man nu i meget ung Alder Bentand for Tænder af Guld og andet Materiale.)

Naar smaa Børn havde en eller anden Sygdom, førte man dem til Lig, for at de skulde røre ved Liget, saa kunde Liget tage Svagheden med sig. Det var til Eks. Skik, naar et Barn ikke kunde *ligge tør* [i Sengen]. Smaaabørn maatte ikke lege med Ild eller Lys, saa vilde de gøre deres Seng vaad om Natten eller lade Vandet gaa i Bukserne.

Det er derimod godt, at et lille Barn en Gang falder fra sin Vugge eller fra Moderen i Sengen ud paa Gulvet. »Det skal alle Børn«, siges der, »for det frier dem fra en større Ulykke senere i Livet.«

Side 105 skriver jeg, at Barselkonen i Sengen siger til de Besøgende, der bydes Drikkevarer (et Glas Vin e. l.): »Drik ud, ellers faar Barnet lange Hæle.« I Brev af ²⁹/₃ 11 spurgte nu afdøde Professor Axel Olrik mig, om jeg kunde »opgive, hvad Vedkommende forbinder for Forestilling med dette Udtryk.« Jeg maatte da svare, at Talemaaden sikkert hørte til de Ting, som blev sagt, fordi Vedkommende havde hørt sin Moder og ældre Slægt sige det ligesom saa mange andre lignende gamle Ord, uden at man selv kendte Grunden dertil. Senere erfarede jeg, at det *at have lange Hæle*, er det samme som at være *en Slævehæl* eller *Slævehaas*, og det er: at være sen til gaa *Ærinder* — og sligt. De Gamle sagde: »Det er nogle slemme lange Hæle, du har, siden du ikke kan komme før tilbage igen — eller komme bedre frem i det« o. l. Derfor skulde der være en rask *Byster* til at bede til Barselgilde, En, der kunde »komme afsted« — gaa hurtig Linien igennem — ellers blev Barnet langsom i al sin Færd. Og man kunde da ogsaa sige til *Bysteren*, at han skulde *stræve at gaa*, skynde sig, ellers fik Barnet lange Hæle. (I »Skattegraveren«, II, S. 132, og VIII., Side 95, har jeg ligeledes senere truffet nogle lignende Forklaringer fra andre Egne.)

»En Kone er aldrig saa rig, saa er hun dog en Ko lig«, hedder det om en frugtsommelig Kone. *Naar di har det i Tænderne, saa faar di det snart i Hænderne*, er et profetisk Ord, der kom frem overfor unge Koner, naar de klagede over Tandpine; *saa lavede de til* — blev der føjet til — [til Barsel], og saa fik de snart et lille Barn *at holde Hænder i* — at tumle med. Man siger, at man er *vun for* at se det eller det, *vun for* at faa det eller det (har Lyst til), særlig betyder Ordet at være lækkersulten. Man formodede, at *der skulde komme Smaa*, for — sagde man — *Konen er bliven saa vunt*. Man *holdt for*, at et Svangerskab ikke kunde ses før i den fjerde Maaned. Før den Tid, naar Sagen nysgerrigt blev gisnet og drøftet, sagde man: *Hun er i den smalle Maaned*. Og man mente, at *naar Moderen var den halve Tid, fik Barnet Liv*.

En frugtsommelig Kvinde maatte ikke spise Frugt af podede Træer, da hun saa vilde faa Tvillinger, — Andre siger, en *haard Forløsning*. En vordende Moder maatte ikke i Tiden før Barnets Fødsel blive bange for Noget, saa vilde Barnet faa Mærker deraf — Modermærker. Disse Mærker vilde fremtræde som Tegning af det Dyr eller den Genstand, Moderen var blevet *rædt* for. Det gjaldt da om resolut at slæa sig bag-paa, saa fik Barnet i hvert Fald ikke i Ansigtet noget saadant Mærke. Hun maatte af samme Grund ligeledes passe, at hun ikke fik Blod paa sig, medens hun var i Færd med at slagte et Dyr. En Kone i *Omstændigheder* maatte heller ikke se paa Ildebrand, i hvert Fald maatte hun ikke faa *Luen at se*; hændte det, og hun saa *log op til Kæverne, fik Barnet røde Kæver*. En Moder, der havde født, maatte ikke gaa over en *Hjulsnor* (Hjulspor), saa længe hun ikke havde holdt sin Kirkegang. (106 f—325 f).

»Den, der nyser haardt, faar en haard Død.« De, der gjorde de onde Kunster, havde svære Dødskampe, og efter Døden fik de ikke Ro i Graven, og at de blev ramt af store Byrder, var Meninger, der hørte med til den gamle Overtro. Det gjaldt for de overtroiske Folk at leve her paa Jorden, saa de kunde faa Fred i Graven. »Men naar Nogen — lyder en Udtalelse — »havde gjort Synd med Penge, flyttet Markskel, Møllere for Eks. stjaalet af Mølleposer, toldet for galt af *Folkes Korn* eller bedrevet anden *Skarnvunhed*, var det *Haardhed* for dem, som de hørte til; thi de gik da igen, indtil de Præster, der kunde det, manede dem ned.«

Naar man laa paa Hønsfjer, kunde man ikke dø. Det gjaldt for en god Moder om at sørge for, at der ikke kom *uroilige Fjer* i Børnenes Dynner til Udstyr. Der var mange Syge, der laa og *traks med Dø'i*, lige til der blev sat Ild under den Døende, saa endelig *slap* Vedkommende da ud af denne Verden.

I et Hus, hvor Lig ligger, maa Intet saa længe løbe rundt.

Naar man lagde en Rive fra sig, maatte man ikke lægge den med Tænderne opad, især hvis disse var af Jern, Mennesker og Dyr kunde falde over den og komme til Skade, og Riven selv kunde tage Skade; gjorde man det, vilde man komme til *at vise Tænder, naar man laa Lig*. Saaledes havde man Noget at iagttage ved Alt, ved Paaklædningen, ved Ar-

bejdet, ved hvorledes Redskaber skulde behandles osv., og det havde til Følge, at Arbejdet blev gjort godt og omhyggeligt. Man vilde ikke udsætte sig for, hvad der kunde ske. Mange af slige Regler var saaledes paa en Maade medvirkende til den gammeldags, gennemførte Ordenssans (537).

Overtroiske Meninger og Talemaader.

Alle disse Iagttagelser ved Sygdom, Fødsel og Død er dog kun en Part af det Hele. Thi i al øvrig Sorg eller Glæde, ved Fester, ved Vejrskifte og ved det daglige Virke osv., sneget disse Mennesker Overtroen sig ind. Den isprængtes saa godt som Alt, skimtedes næsten alle Vegne. Ja, som en broget Islæt-Streng gik den gennem haade deres aandelige og praktiske Liv. Den snoede sig ind og tittede frem som den røde Traad igennem Tovværket i den engelske Marine (41).

Mange Foretagender var præget deraf, og megen Tale var spækket med gamle overtroiske Folkeord, ja tætte som Spækkestrimler paa en Steg tittede saadanne Talemaader frem i hine Folks Talesæt.

Bondestandens religiøse Opfattelse er nøje sammensmedet med en Art Tyrketro og den igen med Overtroen. Meget af, hvad der skulde ske til visse Aarstider og ved visse Begivenheder, vedrørende saavel Mennesker som Dyr, lader sig forklare som en Mellemtung af Tro og Overtro. Det var tidt kirkeligsindede Mennesker, der var ivrigst i at holde paa de gamle Vaner og Vedtægter, Varsler og Vejrprofetier, og mest paapasselige med at faa de overtroiske Skikke overholdt, og det var ligeledes tidt hos dem, man hørte de overtroiske Rim, Remser og Udtryk holdt vedlige. — Bevarelsen af den overtroiske Levevis hænger, som al anden Vedhængen ved mange andre Slags Skikke og Vedtægter, sammen med de konservative Naturer.

I daglig Tale lever endnu blandt de Ældre en Mangfoldighed af overtroiske Mundheld og Bemærkninger. Mange af dem har dog nu allerede for Aar tilbage været sagt paa en *Halvgen* mellem Spøg og Alvor, ledsaget af Udtryk som: *som di seer*, eller, føjes der til, *som di seer for et gammelt Ord*.

Hentet fra denne uhyre Potpourri-Kæmpekrug skal her bare gives nogle Prøver paa det Meget, der *maa siges i en god Tid* og paa mange andre Tider, eller først efter at der forud er *banket under Bordet*, samt gives Lidt af det, der faar Troværdighed ved, at man *nøs derpaa*. Alt sligt kaldes *et Sig*, ogsaa i Flertal. En kan flere *Sig* end en Anden. Der er ligeledes en Hærskare af Ting, der skulde gøres til bestemte Tider og ved visse Forhold, og af Ting, der ved slige Lejligheder var *slem* at gøre.

Naar et Barn kryber igennem et Vindue, bliver det ikke større, end det da er (110).

Hvad man faar Tid til at ønske under et Stjernes kud gaar i Opfyldelse. Naar en Sjerne *render ud*, dør et Menneske. En Komet er Tegn paa Ulykke; man spørger: »Hvad skal nu det betyde?»

Naar man drømmer om *de Døde*, Afdøde, bliver det Regnvej. (Skulde dette Emne fra videnskabelig Side blive taget op til grundig Granskning, vil jeg ikke undlade at tilføje, at saa sikkert som et Barometer indtræffer dette Tilfælde hos min Moder, og det har fulgt hende hele Livet igennem. Jeg har talt med Flere, som siger, at det ligeledes hos dem altid slaar til.)

Naar Ens Hage klør stærkt og vedholdende, *spørges Lig*. Naar man hikker, *beklikkes* man, det vil sige, saa er der Nogen, der taler Ondt om En. (Se om »Tal«.) Naar det synger for Ens Øren, er man Genstand for Omtale i et andet Hus. Naar det synger for Ens Øren, og det lyder som en Kirkeklokke, *spørges Lig*. Til Dødsvarsler regnede man ogsaa hvid Grønkaal. Fandt man i Haven et hvidt Grønkaalsblad, toges det som Varselstegn om Døden (500—507).

Naar Tandene bøjer sig i et brændende Lys, kaldes det en Høvlspaan i Lyset, og naar en saadan viser sig, *spørger man Lig*. Naar Vægen spalter sig, saa en enkelt Streng hænger ned og bringer Lyset til at løbe, er der en Tyv i Lyset. Naar Vægen forkuller til en fast Klump, siger man, at der er Brev eller Penge i Lyset, det vil sige til den Person i Kredsen, som disse Tegn særlig vender imod.

Naar venstre Øje klør, betyder det Glæde, naar det højre Øje klør, er der Sorg i Vente. Klør Ens Næse, kommer der næsvise Fremmede.

Naar Hanen galer foran Indgangsdøren, *faar man Fremmede*. Naar en Glød falder ud af Kakkellovnen (det hændte tidt fra de gamle Jernovne) *tyer* (betyder) det det samme. Er det kun en lidt udbrændt Tørv, kan ventes fine Fremmede, Folk i sort i Tøj som *Præsti* e. l. Man siger ogsaa, at sorte Gløder betyder Herrer og klare Gløder Damer. Naar Ilden sladrer i Ovn, brænder med en klar Tunge ud af Trækhullet, kommer der fremmede Folk, som sladrer. Man kalder en saadan Flamme, der slaar ud, *en Sladre*, Sladderkælling. Ligger der et Halmstraa paa Gulvet, varsler det ligeledes Fremmede.

Naar Solen ser Ilden, vil Ilden ikke brænde, for Solen er den Stærkeste.

Naar man taler om Solen, saa skinner den; naar man taler om »den Onde«, er han nær. Naar man snakker om En eller Anden, kommer Vedkommende til Stede. Venter man Fremmede, og man flere Gange — naar Hunden gør e. l. — siger: »Nu kommer de«, og det ikke slaar til, kun bliver til Narreri, ender det med, at Vedkommende bliver vrede, naar de kommer.

Naar en Kvinde har Læg paa sin Kjolenederdel, saa Sømmen vender vrangt, bliver hun vred inden Aften. Naar To vasker Hænder i samme Fad, skal de spytte i Vandet bagefter, ellers kommer *de op at trættes*. Der kommer ligeledes Trætte, naar To samtidig tørrer sig i samme Haandklæde. Det overde Gamle nøje. Naar man synger om Morgenen, kommer man til at græde inden Aften (507). Naar man fløjter om Aftenen, fløjter man den Onde til sig. Naar Knive ligger over Kors, eller en Saks falder ned paa Spidsen, kommer der Ufred i Huset.

Man skal trække den højre Hose paa først om Morgenen, det er der Held ved. Den, som gaar ind til Bens, har Lykken med sig. Har man Uheld i Kortspil, faar man Lykke i Kærlighed — og omvendt. Den, der vinder i Begyndelsen af Spillet, vil tabe mod Slutningen og ligeledes omvendt. Vinder to Personer Garn, vindes Lykken fra den, der holder det, naar Vedkommende ikke beholder en lille Stump til sidst — rykker det sidste Stykke af. Naar man vinder Garn og forlader Garnvinden, skal man flytte en af Pindene over paa en anden Vinge — saa gaar Vinden ikke af sig selv om Natten. (Man tager i samme Øjemed Snoren af Rokkehjulet, naar

Rokken stilles til Side til Natten.) Tager man tilbage igen, hvad man har givet bort, faar man sorte Børn. Fejer man Gulvskarn bort over en Dørtærskel i Stedet for at samle Bunken op, fejer man Lykken ud af Huset. (Atter Lærdom til Opøvelse af Retsind og Ordenssans. S. 534.)

Til forskellige Foretagender — for Eks. naar En gaar paa Jagt, Fiskeri e. l. —, maa en Anden ikke sige »god Lykke«. Gaar man tilbage for at hente en glemmt Ting, naar man er gaaet ud, da vil man gaa Ærindet forgæves eller med uheldigt Resultat.

Naar Manden kørte bort fra sin Gaard, maatte han ikke se sig tilbage, han vendte sig i alle Tilfælde nødig om, det varslede ilde, og mødte han først paa sin Vej en gammel Kone, var det klogest straks at køre hjem igen. En Gaardejer i mit Fødesogn lod, naar han vilde køre til Bogense eller køre andre Ture bort fra Hjemmet, sin Tjenestdreng gaa ned at lukke Leddet op ved Indkørslen ud til Landevejen, i den Beregning, at Drengen paa Tilbagevejen kom imod ham. Mødte denne Mand først paa sin Vej en gammel Kælling — *saa a-lov-Mars*, skyndsomst, tilbage igen, saa skulde han ikke paa *a-By-Tur* den Dag. Thi at et saadant Træf kunde medføre Uheld paa Turen, var alt slaaget fast fra Tyge Brahes Dage (551).

Den, som spiser længst, lever længst. Man dør efter det, eller det, man har spist (Ordspil, 3: bagefter, ikke af det). Naar man er hurtig til Tandem, er man det ogsaa til Haanden (Arbejdet). Spiser man rent op af Alt paa Bordet eller skraber Fadet, faar man »godt Vejr i Morgen«. Er Kaffen, der bydes En, blevet kold, svarer den, der skal have Kaffen, som Regel: »Det gør ikke Noget, saa bliver jeg køn.« Dampende, nybagt Brød, lige kommet ud af Ovnen, maatte man ikke lægge fra sig *paa et haardt Sted*. (Man lagde de varme Brød paa Sengedyner, 180.) Sætter man en Bid Mad fra sig og glemmer den, siger man til Vedkommende: *Du har nok en sulten Ven?* Naar man spiser mange Gaasfødder, bliver man særlig rapfodet til at danse.

*Du maa ikke lade Nogen spise med Din Ske,
saa faar de at vide, hvad Du vé (d).*

Sidder Fortænderne paa En vidt fra hinanden, saa siges der, at Vedkommende kommer vidt omkring i Verden, maa-ske skal rejse langt efter sit Brød.

Den, som skræller et Æble, saa Skrællingen kun udgør

eet Stykke, faar en ny Kjole. Det samme sker, naar man overvintret en »Juleflue« og ligeledes, naar man kan afpuste en Fandens Mælkebøtte i eet Aandedrag. Sidder der Ritraade i det Tøj, der bæres, viser det, at Sylønnen ikke er betalt. Naar nye Støvler knirker, betyder det det samme og tillige, at Budet, der bragte dem, ikke har faaet Drikkepenge.

Lægger Børn Bogen under Hovedpuden om Aftenen, huskes Leksien bedre næste Dag. Tager man uvasket nyt Linned paa, vil det blive stjaalet, naar det siden kommer i Vask. Naar der ligger Dug paa Bordet om Natten, vil det spøge i Huset.

Naar man *snakker for sig selv*, bliver man gammel. Naar en Sovende taler i Søvn, skal man tage fat i hans eller hendes Storetaa, saa kan man faa Vedkommende til at kramme ud med sine Hemmeligheder.

Den, som har blødt Haar, har et stridt Sind — og omvendt. Ligeledes svarer kolde Hænder til varmt Hjerte. Hvide Pletter paa Negle kaldes *Løgn* og røber, at Vedkommende har sagt lige saa mange Løgne, som der findes Pletter. Børn siger: *Der sidder en Løgn*, og de tæller Pletterne.

Enhver kan ved at folde sine Hænder faa at vide, paa hvilken Tid af Døgnet, han er kommet til Verden: Lægges den højre Tommelfinger oven paa den venstre, er man født om Dagen; lægges Fingrene modsat, er man født om Natten.

Meninger, Giftermaal vedrørende.

Knappenaale og Knive skal Kærlighed fordrive, Sækse og Skeer skal Kærlighed formere.

Det er Børnespøg og ungdommelig Spas, at de Unge trækker i hverandres Fingre for at høre, om det »knager i dem« ; gør det det, siges: »Du har en Kæreste«.

Naar der i Bøndernes Øllebrødsfad forekom en særlig stor og ukogt Brødklump, som Ingen vilde have, kaldtes den *en Gifte-stumpe*, og den *skød*, skubbende, Karlfolkene med deres Skeer over til den Side af Fadet, hvor Kvindfolkene spiste. Den Pige, den saaledes henvistes til, lod den da gaa samme Vej tilbage igen eller til en Anden.

Naar der efter Nogen slæber et Hosebaand, Kantebaand eller en Gren, der har haget sig fast i Kjolenederdelen, siges i alle slige Tilfælde: *Du slæber Din Kæreste efter Dig*, eller: *Din Kæreste slæver*.

At man med et Kast med en Hudlap ved Faareslagting paadutter Uforlovede en Kæreste, er fortalt Side 507.

Kommer en ung Pige Fløde i sin Kaffe før Sukker, bliver hun aldrig gift, — Nogle siger, i syv Aar. Naar En, der strøer Sand paa et Gulv, kommer til at strø Sand paa en ung Pige, bliver denne ikke gift — i hvert Fald ikke i syv Aar. Dette er en meget yndet Spøg og en meget brugt Udtalelse — ogsaa at slaa Sand tilbage paa den, der først strøede det. (Se »Tal«.)

Æblet har gammelt Ry som Mellemed mellem Mand og Kvinde, som Lønskriftens Budbringer, fortalt med et Vers af V. Bergsøe:

I svundne Tider man ristede ind
ved Midnatten tavs og stille
de mørke Runer i Æblets Kind,
og lod det i Skødet trille.
Da tvang de Runer det strideste Sind.
og bøjed den stiveste Villie.◊

Ogsaa ude blandt den gamle Landbostand gjorde Æblet Tjeneste som Mittel for Karlen til, at han kunde vinde den Kvinde for sig, som hans Hu stod til. Han skulde da enten lægge et Æble ind paa sit Bryst og væde det med Sved eller tage en Bid af det og i begge Fald henlægge det paa et Sted, hvor det vilde falde Pigen i Hænde. Spiste hun da dette Æble — saa siges der — *kunde hun ikke la' være med at tage ham*. Ordret gengivet lyder en Meddelelse saaledes: »Der var i vor Ungdom en Mand, som vilde give os Æbler, naar vi kom til Marked — eller hvor vi traf ham —, men vi turde aldrig tage imod dem, for di saa'e, at spiste vi dem, ku' ha' faa vos te a' gør li'e, hva' ha' vil' ha'.

Unge Karle maatte ikke spise Skrabekagen, den sidste Pandekage (169), saa fik de »Nej«, naar de skulde ud at fri. Den unge Pige skulde lægge Mærke til, om en Ungkarl brugte en stor eller en lille Glød til at tænde sin Pibe med (60), i første Tilfælde blev han ingen god Ægtemand.

Edderkoppen kaldes i daglig Tale *en Frier* (508). Flyver en Fugl mod Ruden, hvor en ung Pige befinder sig, varsler den Bryllup for hende. Det er en Talemaade, naar Nogen har gjort En en Tjeneste uden Vederlag, da at sige: Jeg skal huske det paa din Bryllupsdag.

En hemmelig Brud er omtalt Side 543.

Torsdagen er en uheldig Bryllupsdag. Skal et Bryllup bestemmes, og Meget kunde tale for en bestemt Dato, kan man høre sagt: »Ja, men det er jo en Torsdag« — og saa er det Forslag slaaet af Marken, om det i andre Henseender var nok saa godt. En Mandag er dog endnu værre. Og at denne Folkemening holdes vedlige, fremgaar af en Statistik over Ægteskaberne i Danmark i 1911. Af ca. 20,000 Ægteskaber blev knap 600 indgaaet paa en Mandag, Torsdagen har ca. 1400, men Fredagen har det højeste Tal, over 5000. Mulig kan denne Vragen af Mandagen for en Del ogsaa hidrøre fra, at man foretrækker ikke at gøre Forberedelser til Bryllup en Søndag — altsaa paa Grund af Søndagens Helligholdelse. Man bestemte nærmest Dagen efter, at det skulde være Maaneskin, lyst om Aftenen. Kunde det ikke blive første Gang, maatte det vente, til *det blev lyst igen*. Paa Vej til Kirken var det *slemt* for et Brudepar, om der skele noget Uheld med Seletøj o. l., eller nogen Standsning i Kørselen indtraf; thi *en Brudevogn maa ikke holde o: gøre Holdt paa Kirkevejen*. Den gamle Skik at skyde for et Brudepar er omtalt S. 310, s. St. at Brudens Svigermoder ikke maatte være med, (se videre herom S. 323). Tegn, der blev iagttaget, medens Brudeparret stod for Alteret, er omtalt S. 311, Vejret paa Bryllupsdagen S. 215 og 308 og Brudelys S. 239 og 314. Saa længe Brudelysene brændte, maatte Gildet ikke høre op. To Søstre maatte ikke have Bryllup paa samme Dag, saa stjal den Ene Lykken fra den Anden.

Senere, da man brugte Brudeslør, varslede det Lykke, at der kom en Rift i Brudens Slør.

Havde den unge Pige været glemsom med at sørge for Lænkehunden og i det Hele taget ikke været god mod Hunde og Kalle, havde hun Grund til at frygte for, at hendes tilkommende Mand bankede og slog hende (215). Hvis en ung Pige har den Vane at spille meget Vand paa sit Forklæde, naar hun vasker, faar hun en fortrukken Mand. (Se Vask og »Vugge« S. 159.) Havde en ung Pige den Vane, naar hun tappede Øl, da ved Tønden at staa og drikke af Ølkruset, vilde hun ligeledes faa en fortrukken Mand. — Som tidligere paaapeget: Saaledes manede man Ungdommen til Orden og Duelighed, og saaledes vænnede man Børn og Unge af med Unoder.

Den, i hvis Lod det falder at binde, række til Høstvognen eller i Laden modtage det sidste Neg fra Marken, eller at faa det sidste Stykke Smørrebrød, Kage o. l. paa Tallerkenen, faar en Enke eller Enkemand. Smører en ung Pige et Stykke Brød til en Anden paa Brødets mindste Flade, Stedmodersiden, varsler det, at hun bliver Stedmoder i sit Ægteskab — særlig i Fald det er hendes Vane at gøre det.

Af det Antal Bogstaver, der fandtes i et Par Ægtefolks Navne, kunde man forudsige, hvem af Parret der skulde dø først. (Denne Tællekunst hører vel nærmest hjemme under »Taltro«.)

Tro om Penge.

For den, der tilfældigvis har Penge — man sagde *Pæ'e* — i Haanden, naar man ser Nyltaarsnyet tændt, bliver det et rigt Aar (467). At drømme om Ild betyder, at man faar Penge, naar man i Drømme har set Luen (500). At drømme om røde Smaapenge betyder Fortræd, at drømme om »store Penge« at faa uventet Penge. »Penge i Lyset« kaldes det, naar der i den brændende Lysetande viser sig en rund, klar Gnist (535). Taber man Penge paa Gulvet, kommer der Penge til Huse. Naar Tyven lægger en Skilling paa det Sted, hvor han har taget det Stjaalne, saa kan dette ikke »vises igen«. At bære fundne Penge hos sig bringer Lykke — saadanne Penge er Lykkeskillinger. Den, som først køber Noget hos de Handlende, giver »Handsel« eller Lykke til Omsætningen, og et yderligere godt Tegn er det, naar et saadant Førstekøb betales med ulige Penge.

Ofring ved de hellige Kilder skulde være med ulige Penge — Vandet skulde i hvert Fald købes for Penge.

Det er et gammelt Rim:

Klør det i Din venstre Næve,
 faar Du Penge at tælle og kræve,
 klør det i Din højre Haand,
 kommer en Kreditor ikke med Skaan.

Og gammel Tale vil vide, at »tæller man sine Penge, da vokser Summen ikke!«

Tro om Tal og Tælling m. m.

Tæller man Penge, bliver de færre. Tæller man derimod Vorter, har Tællingen den modsatte Virkning; thi da fordobles de for hver Gang. Mange omtaler det. Hjertebanken, Bylder, Ringorm o. sl. kan derimod tælles bort. Tælling beror nemlig paa, om man tæller frem eller tilbage (baglæns), om man tæller til eller fra — ret eller avet om — alt eftersom man er inde i Tællekunsten. For Ringorm skal man tælle baglæns.

Som forud nævnt: saa mange hvide Pletter, der kan tælles paa Ens Negle, saa mange Gange har man talt Usandhed. Staar man tvivlraadig over for en Handling, tæller man »skal -- skal ikke« hele Rækken af Knapperne paa Ens Dragt; den sidste Knap træffer Afgørelsen.

Det Første (523) og det Sidste (536—541), Aarets første Ny, det sidste Neg (411) osv. har spillet en stor Rolle. De sidste Frugter af et Træ skal falde ned af sig selv, maa ikke plukkes, ellers plukker man Grøden fra Træet næste Aar (421). Maaens første og sidste Kvarter har man tillagt megen Betydning. (Se »Ny og Næ«.)

Ingen maatte snakke, naar det første Læs Korn kørttes hjem og bragtes i Hus, det bragte Ulykker; men det blev ikke overholdt, man nøjedes med at »sige det«. Som Middel til Forebyggelse af »Frost« trak Børnene, naar den første Sne faldt, Strømperne af og løb ud i Sneen og vaskede baade Hænder og Fødder i den. De første Gaaseurter er omtalt under »Koldfeber«, Aarets første Tordenbyge under »Mærkedage«.

At vinde første Omgang i Kortspil og alle andre Spil, spaar derimod Tab senere hen i Spillet (536). Sover man første Gang paa et fremmed Sted, skal man tælle Vinduesruderne i Værrelset, saa gaar det i Opfyldelse, man den Nat drømmer.

Bondekonen gav aldrig et enkelt Paaskeæg (437) (overhovedet aldrig et enkelt Æg) bort, men mindst to, for at Modtageren ikke skulde troldekse med Ægget. Naar man *hilser over Kors, spørger man Fæstefolk*, d. v. s.: Naar Folk giver hinanden Haanden, og to Par Hænder tilfældigvis bringes over Kors, eller er nær ved det, er der en Forlovelse i Vente, idel to Mennesker da giver hinanden Haanden for hele Livet. Tvillingkærner i en Nød (eller Mandel) anses for lykkebringende.

Tretallet forekommer ofte, ogsaa i Overtroen. Naar der kommer til at staa 3 Lys paa Bordet, hvor en Kreds er samlet, hviskes i Krogene, at nu er der en hemmelig Brud til Stede. Naar en Vejfarende møder en Ko, der *bander efter ham* : brummer eller pludselig brøler vredt imod ham, skal han spytte 3 Gange paa Stedet, ellers faar han en *Kobande* (»Bygkorn paa Øjet (528). Naar man hikker, bagtales man (535), Hikken standser, naar man under Tavshed langsomt drikker 3 Slurke Øl (eller anden Drikke) og efter hver Gang løfter Kruset saa højt, at man kan se under Bunden paa det.

Tre Slags Sot: Svindsot, Gulsot og Blegsot kunde straks gaa bort, naar den Lidende gik til rindende Vand, dog bedst en Kilde, og deraf overøste sig 3 Gange, vel at mærke efter Solbjerg. »Doktorerne kunde ikke kurere for Gulsot«, men denne Sygdom kunde helbredes ved, at Patienten i Enrum kastede 3 Gange i Rad en Haandfuld Surdejg i en Aa, saa »svømmede Fiskene straks væk med Sygen.«

Alle gode Ting er 3. Men en Ulykke kommer ej heller alene. »Den ene Ulykke rækker gerne den anden Haanden«, saa der følger 3 i Rad. I et Nabolag eller i en Familie følger der gerne 3 Dødsfald efter hverandre. Indtræffer der et Dødsfald i et Gildeslav, kommer Døden stundom 2 Gange til, inden Aaret er omme.

Se videre om Tretallet¹⁾ i Forbindelse med Mærkedage og Vejrliget: Den Rimfrost, der staar i 3 Dage, staar i 3 Uger o. s. fr. Malkning paa en trebladet Hyldekvist (se 501).

At finde en firbladet Kløver bringer Lykke. Firkløver brugtes til Bogmærke, og som Amulet, naar det unge Mandskab skulde paa Session (508)

¹⁾ I »Fyens Stiftstidende« 22/6 12 fandtes en Meddelelse om en Landbrugskandidat, der da havde overtaget en Landejendom i Fyn og som havde fortalt, at hans Eader kendte og brugte et ufejlbart Middel til at hindre, at Spurve ødelagde Sæden paa Marken, Midlet var følgende: »Naar Sædemanden skal tilsaa Marken, lægger han 3 Korn under Tungen og lader dem ligge der, medens han gaar (eller kører) den første Saaomgang, idet han passer paa ikke at tale et eneste Ord saa længe. Naar dette er sket, anbringer Manden de 3 Korn paa et Sted, hvor de kan gro, og det er da sikkert, at saa længe de 3 Korn gror, kan ingen Fugl tage af Kornet paa Marken.«

Naar uforlovede unge Piger finder en Ærtebælg, der indeholder 9¹⁾ Ærter, skal denne stilliende og skjult sættes over Husets Indgangsdør. Man mærker sig da den Persons første Bogstav i Fornavn og Efternavn, der først betræder Dørtærskelen; thi med de samme Bogstaver skal den tilkommende Ægtemands Navn begynde.

I Følge en almindelig udbredt Bondetale maa en Gaardhund ikke bliver over 10 Aar; thi derefter, saa siges der, *lever han paa Mandens Alder* (507).

Hvad det ulykkevarslende Tal 13 vedrører, er det jo særlig slemt at være Tretten til Bords — dog hedder en Talemaade: »Naar bare der er Mad til alle Tretten, saa gør det Ingenting.« Det hændte en Gang i Firsaaene ved et Selskab i et oplyst Bondehjem i Sørslev Sogn, hvor bl. A. jeg var til Stede, at et ungt Menneske kom tilfældig til Stede, lige som man var i Færd med at gaa til Bords. Den unge Mand vægrede sig meget ved at deltage i Maaltidet, fordi han som ubuden Gæst dumpede ind og skulde blive den Trettende ved Bordet; og først da de øvrige Tolv hver især havde forsikret ham, at for deres Skyld havde Sagen ingen Betydning; tog han Plads ved den Kuvert, der var blevet sat til ved Bordet. Inden Aarets Udløb var den unge, raske Mand død. Denne Tildragelse blev den Gang meget omtalt paa den paagældende Egn.

Datoen den 13. har man ogsaa Uvillie imod.²⁾

Rugefjerkræ bliver den Dag i Dag lagt paa Æg af ulige Tal, stigende efter Dyrets Størrelse, 11 à 13 sædvanlig

¹⁾ Hofman (Bang) skriver i »Odense Amt« S. 302: »Da det tilfældig blev mig sagt, at 9 Fortænder skal være et sikkert Tegn paa en udmærket Malkeko, har jeg søgt at komme til Vished herom. Ved i den Anledning at lade mig forevise de bedste Malkekøer i seks fynske Hollænderier, fandt jeg, at tre Individier, som man udmærkede paa tre forskellige Gaarde, havde 9 Fortænder, og at der blandt tre Hovedgaardes Kvægslammer ikke fandtes en eneste med dette Antal.«

— Hertil kan føjes, at brede Tænder og brede Sideben ogsaa er Tegn paa en god Malkeko.

²⁾ Nummer 13 har ofte været udeladt som Husnummer og ved nummererede Pladser, og først 1915 fik København Sporvognsline 13 — nogle Aar efter Linierne 14 og 15.

for en Høne, og her anses netop Tallet 13 for det heldigste, 15 à 17 for en And, ca. 15 for en Gaas.

Ligesom der om det hellige Tretal kan siges en Del, som ligger uden for nærværende Omraade — her skal kun nævnes 3 Gange Klokkeringning før Gudstjenesten, 3 Gange Lysning før den kirkelige Vielse — saaledes støder man ofte paa Syvtallet baade inden for Bibelens, Kirkens og Historiens Omraade. Der er Ugens 7 Dage, de 7 Planeter, blandt Himmellegerne findes ogsaa Syvstjernen, i Dyreverdenen findes i Gnaverslægten Syvsoverne — Syvsoverdyret har sit Navn efter sit lange Vinterhi, da det hedder sig, at det ligger i Vinterleje i 7 Maaneder — og der er Legenden om de 7 Sovere, efter hvilke Syvsoverdagen har sit Navn, og herfra hidrører det, at man spottende kalder den en »Syvsover«, som holder af en god, lang Morgensøvn. Det er derfor ikke underligt, om »Syvtallet« har sat sit Spor blandt de gamle ovtroiske Bønder. Thi Syvtallet forekommer ikke mindst i Ordsprog og Folketro.

Jeg har en ret fyldig Samling bibelske og historiske Tildragelser, hvori Syvtallet forekommer, men som ikke vedkommer Emnet her. Af alt dette skal derfor kun medtages her, hvad der i nogen Grad ligger inden for Rammen.

Nogle gamle Mundheld hedder som følger — om de alle stammer fra Peder Syv, faar staa hen: Det staaer ikke i 7 Aar som i 7 Dage. Gem en Klud i 7 Aar, før den bortkastes. (Et Ord, der for Tiden staaer sin Prøve, da det nu er godt at have gamle Grunker at tage til.) Sys der af en Anden paa en ung Piges Tøj, medens hun har det paa, bliver den unge Pige ikke gift i 7 Aar. Se forud om »Giftermaal«, at man ikke bliver gift i 7 Aar, hvis man kommer Fløde før Sukker i Kaffe og Te, samt om Sandstrøning.

Jyden siger: Kærlighedsgang er aldrig for lang og trang, er der end 7 Mil over kulsort Hede. Fynboen siger: Kærlighedsvej er aldrig for lang, er den end 7 Mil i Mørke. Endvidere: Mands Moder er ej Sønnekone god, uden at der er 7 Dagsrejser til hende. En ødsel Kvinde faar det Skudsmaal, at hun kan udføre saa Meget ad et Naver-Borehul, som en duelig Mand kan avle ind af 7 Porte. Den Fattige har 7 Gange i Ugen »i Dag«, den Dovne 7 Gange »i Morgen«. Af

siddende Kokkepiger og staaende Sypiger kan man faa 7 for en Skilling og Skillingen igen. Man siger: »Han kan faa 7 Sind over en Dørtærskel.« Et Hjemmeraad kan lidt være bedre end 7 Doktorraad. Sne maa falde 7 Gange, før den for Alvor lægger sig.

Vil man lære at ride, maa man belave sig paa at falde 7 Gange af, før man har lært at sidde fast i Sadlen. Om Drengene siger man saaledes, at de er ikke gode Ryttere, før de er faldet 7 Gange af Hesten.

Der siges: *Et Menneske er forandret hvert syvende Aar* (Mennesket fornyer sig i Løbet af 7 Aar). Syv Tiaar er »Støvels Alder«. Som Følge af forskellige Lærdomme om de mange Himle (i Trossamfund og for Eks. Holbergs »Julestuen«) bruger man Udtrykket at være i »den syvende Himmel«, ligeledes siger man »til syvende og sidst«; man siger ogsaa i en Vente-stund, »at det varer syv lange og syv brede«. — Om den syvende Søn er forud talt (516 f.).

Ender et Lotterinummer paa et Syvtal, anses det for særlig lykkebringende. Hænder det, at man tillige drømmer et saadant Tal, knyttes der yderligere de allerstørste Forventninger dertil.

Fra Handelskredse anføres den Ytring, at der maa averteres 7 Gange, før der ved Falbydelsen opnaas det tilsigtede Resultat. Første Gang er der Ingen, der ser en Kundgørelse, anden Gang er der Nogle, der læser Overskriften — og saaledes lægges der lidt til hver Gang, indtil den syvende Gang, da har den først gjort sin Virkning, og denne spores i Form af det forventede Udbytte. Hvorvidt Syvtallet hævder et saadant Ry, kan Enhver, der har Noget at kundgøre, selv forsøge og iagttage, om Afsætningen da tager Fart med Syv mile støvler paa!

Regning i Snese har tidligere været den almindelige Maade at angive sin egen og Andres Alder paa, dog talte man ikke i den Forbindelse om den anden Snes. En halv Snes og en Snes er velkendt Udtryksmaade. Efter 40 Aars Alderen siges, hvor meget der fejler eller skorter i de 3 Snese, eller man er over dem, og det samme gentager sig omkring den fjerde Snes.

Som et Undtagelsestilfælde kan nævnes, at vor gamle Vaskerkone i mit Barndomshjem — en udmærket arbejds-

dygtig og meget flittig Kone — aldeles ikke kendte sin Alder. »Hvor gammel er Du nu?« var et Spørgsmaal, hun af den Aarsag ofte blev besværet med, særlig af Ungdommen. Det var ogsaa et yndet Forsøg at sætte hende i Forlegenhed med Spørgsmaalet: »Hvad er Klokken?« Thi hun kendte ikke Urskivens Romertal og kunde ikke lære dem.

Evnen til Hovedregning var i høj Grad udviklet hos mange gamle Bønder fra Hoveriets Dage og Flere havde en stor Naturgave i den Retning. I den Tid kom Herskabets Ladefoged og udtog af Markafgrøden Tiendekornet, hver tiende *Kær*, *Kærv*. De to sammensatte Neg i en Kornhob kaldes en *Kær*. I Nordfyn tælles 40 Neg til en Trave, i Jylland 60. Et halvt Pund kaldtes en Mark, for Eks. en Mark Uld. Et Kornpund, se S. 413.

Ved ethvert Salg af Bondens Produkter, hvor disse blev talt eller afvejet, var det almindelig Skik og Brug, at Køberen fik Noget oven i Købet *til Givendes*, at ikke Sælgeren skulde *faa det gerrige Ord* — eller som en Torvebonde en Gang svarede mig her i Odense paa det Spørgsmaal: »Er der en Skæppe?«: »Jeg maaler ikke efter min Død«. (Frygten for at gaa igen (533).

Den ældre Bismær var af Træ; en Stok endte i en tyk Kugle eller Klump af selve Træet; 32 *Skørrer* (Ridser) angav 32 Mark (3: et Lispund); med Pløgge var afsat mindre Vægt. Foroven en Jernkrog. I en løs Snor af rigelig en Haandsbreds Omfang, slaet omkring Stokken, hævede man Bismæren; hvor den fandt Ligevægt, talte man sig saa til Vægtmaalet. Naar man vejede paa de gamle Bismere, sagde man: *Der staar det, om det saa er Smør*.

Talangivelsen Totre bruger Fynboen, naar der menes en Slump, en lille Portion, aldrig i bogstavelig Forstand: et Par eller 2 à 3. *Totre* med Betoning paa tre anvendes i alle Forhold. »Paa Grund af Vejret var der kun *Totre* i Kirke.« Det kan da godt være en Snes Mennesker, der tales om, hvis Kirken ellers plejer at være fuld. Om Kartofler og Æbler kan godt menes et større Maal — for Eks. siger man Tak for en Gave af en Skæppe Æbler, kan Giveren beskedent svare: »Aa, de *totre Æbler*«. *Totre* Gryn er lidt, *totre* Knapper er faa. Det afhænger af hvilken Størrelse, Talen drejer sig om; man

skal af Sammenbængen slutte sig til, hvad man i det givne Øjeblik forbinder med *totre*. — Man bruger en Ært til Størrelsesbestemmelse, man siger »*paa Størrelsen* som en Ært.«

Et Ordsprog siger: 1 Æg er Intet, 2 sunde, 3 nok, 4 skadelige, 5 Døden. Fisk og Gæst er ikke kærkommen længere end 3 Dage. »Man kan ikke komme langt med en trehjulet Vogn«, siges der, naar der er smaa Midler eller anden Hemske til Stede. Om En, der er tavs, siges: Han siger hverken 7 eller 9; er han ligegyldig, siges: Han lader 7 og 9 være lige. Der gaar 15 Skilling paa en Skræddermark, og det er et folkeligt Udtryk, at han, hun, er saa klog som 10 Tossier.

»17 og 9, det er een Mark og 10«. Naar der nævnes et overdrevent Tal, siger man: »Naa, saa er der da heller ikke fler.« Og stadig kan man høre Udtrykket: »Det passer efter Cramers Regnebog«.

Tal- og Tavlelege har jeg omtalt S. 376 f.

Der er Talremsen: En to Torden, tre tretten fjorten, syv sytten atten, ni nitten tyve. Der er den almenkendte Tælling af Maanederne paa en knyttet Haands *Knøgler*, Knoer; her gør August Brud paa Afvekslingen, idet baade Juli og August falder paa hver sin *Knogle*, hvilket jo svarer til 31 Dage. Og der er Remsen:

Tredive Dage har November,
April, Juni og September,
og Februar har otte og tyve,
de andre har tredive og en.

Kalenderstof og Folkets Meteorologi.

Tro om Ugens Dage, Datoer, Mærkedage, Vejr og Vind, Ny og Næ samt gamle Mærker Aaret rundt.

Ugens Dage.

OVERTROEN er i høj Grad Dagvælger. De Børn, der er kommet til Verden paa en Søndag, kaldes Søndagsbørn, og om saadanne siges, at de er »synske« og »fremsynede«. Søndagsbørn er »Lykkebørn«.

Om Søndagen maatte Intet laanes ud. Ordret gengives: »Men det slog gerne til, at slemme Folk, som man havde Mistro til, nok skulde komme Søndag Morgen og bede om Et eller Andet til Laans.« Spiser man Risengrød en Søndag, sker der Ulykker i Huset. En Ko skal derimod *senes* en Søndag (500). At skære Negle en Søndag giver Fortræd hele Ugen. Ja, »Søndags-Negle bliver til *Dævl*.« Afskaarne Negle maa brændes, da de paafører Uheld for den, der først gaar over dem. Fredag er for øvrigt den rigtige Negledag, der vælges for at undgaa Tandpine.

*Om Fredagen skal Du Dine Negle skære,
det skal dig meget Godt tilbære.*

Tager man en Mandag en »Knappenaal op«, bliver der Spektakel i Huset, dog skal det ikke være saa farligt, naar Spidsen kun ikke vender imod En.¹⁾ Paa Ugens første Arbejdsdag maa man ikke binde an med noget nyt Arbejde²⁾ eller begynde

^{1,2} En Knappenaal paa Gulvet en Mandag samt at begynde nyt Spil en Mandag spiller ligeledes en stor Rolle i Skuespillerovertroen. Og sidst i 1890erne oplevede jeg i København, at en Tilskærerske paa en Systue erklærede, at hun aldrig havde lagt første Haand paa en ny Kjole paa en Mandag og derfor ikke kunde love min Kjole færdig til den ønskede Tid.

nyt Foretagende, det samme gælder Fredag. Man satte ikke Køerne paa Græs en Mandag. Fra Tysk stammer Haandværkernes »blaa Mandag« eller »Frimandag«, der »gør Tasken let« — »da fortæres lidt mere, end der fortjenes i en hel Uge«. Det hedder: »Han vil holde Frimandag eller syv hellige Dage om Ugen.«¹⁾ »Det er Svirebrødrenes Almanak: om Søndagen til Kros, om Mandagen soves Rusen ud; om Tirsdagen er man tidig til Arbejde.« »Om Søndagen drikker Haandværksfolk, Mandagen er Frimandag, Tirsdagen holdes for lykkelig, da er det godt at arbejde.«

Tirsdag er Timedag, den er i Følge Peder Laale Lykke- dag, da skal der hænde noget Sært. Køerne skulde om For- aaret paa Græs en Tirsdag eller Torsdag, 3: de gamle katol- ske Køddage, men denne Aarsag er aldeles glemt (501). Om Torsdagen er der alt fortalt en Del, den (og i særlig Grad Skærtorsdag) er vel nok Overtroens rigeste Dag (560). Torsdag er Kaaldag (se »Skærtorsdag« S. 435 og se Bryllup S. 540).

Paa Landet regnede man i den gamle Tid Lørdag Aften for Ugens Friaften, hvor Folkene, særlig Pigerne, havde Tiden til Raadigbed til deres eget Arbejde (altsaa en Lørdagsfrihed i Lighed med den engelske »week end«). Men Lørdag Aften maatte man ikke spinde (446), og Snoren blev taget af Rok- hjulet, for at det ikke skulde løbe rundt om Natten af sig selv og dermed *spie* Garnet (536). Lørdag Aften regnedes for Helligaften. Til denne Aften henlægges det Side 457 fortalte Folkesagn (om, hvad den vandt, som Helligaften spandt), der findes paa Tryk flere Steder. I H. K. Rask's Morskabslæsning 1840 henlægges det til Sydfyn. I Norge er samme Fortælling

- 1) Det tilhørte den gamle Lavstid, at de Arbejdende begyndte Ugen med en -- ofte flere -- Sviredage, og denne Haandværkerskik er af gammel Rod. De øvrige Dage i Ugen kaldtes ofte »den sure Uge«. Særlig Fastelavn og Pinse fejredes ved Drikkelag (indrøm- met Lavene ved en Befaling, som Christian III 1549 udstedte i Odense). 1857 ophævedes Lavsvæsenet og afløstes af Næringsloven, og dermed skulde »den blaa-« eller »den gode Mandag«, ogsaa kaldet »Skomagermandag«, samtidig være ophørt, men Navnet har Mandagen da ikke mistet endnu — og i Praksis er den vel heller ikke uddøet? I Følge Bogen: »Blaa Mandag eller Frimandag« af L. C. Nielsen var Bogtrykkerfaget det seneste til at stryge (først 1901) de gamle Skikke vedrørende Fastelavnsmandag.

i Følge »Festskrift til H. F. Feilberg«, S. 187, knyttet til Torsdagskvælden.

Det er en gammel Rokkevise, at Tjenestepigernes Spinderokke de søgne Dage sagde — gentaget ganske langsomt: »*For vor Moer*«, men at de om Søndagen sagde — gentaget rask: — »*For vos sjel*«.

Men »spinder man om Søndagen, skal man spinde efter sin Død«. Og »Søndagsspind har intet Hold«, og »Hvad Du øger om Søndagen, faar Du miste om Søgnedagen«. — Ogsaa blandt Bønderne var Tyge Brahes uheldige Dag kendt (537).

Om Lørdagen har man altid noget Solskin; thi da skal de Fattige have deres Tøj tørret.

*Lørdagen er aldrig saa vre',
at den jo lader os Solen se!*

For øvrigt hedder det om Vejret:

Søndagsvejr til Middag	Mandagsregn er Ugens Regn,
er Ugens Vejr til Fredag;	Søndagsregn er Dagsregn.
Søndagsregn og Mandagsslud	Tirsdag gi'er Regn til Torsdag,
det holder hele Ugen ud.	Fredagsvejr gi'er Søndagsvejr,
	Lørdag har sit eget Vejr.

Paaskelørdag var i gammel Tid en særlig *strenge* Arbejdsdag, og man kaldte den da *Sprengelørdag*.

Man kaldte Dagene: *Søende, Maande, Tiisde, Unsde, Tovsde, Friede og Levre* eller *Levrde* — man sagde til Eksempel i *Levres*, paa *Levrde* — og sagde man, det var om Søndagen o. s. f., blev sidste Stavelse til *ni*: *Søendni, Maandni, Tiistni. Unstni, Tovstni, Friedni* — ogsaa *Levrdni* — men man sagde dog *tiest Levri*.

Datoer.

Datoer har Almuen ingen Brug haft for og ikke ændset i Tidsregningen. Endnu sent var det Skik at udnytte alle Mærkedage, Helgendage og andre katolske Dagnavne kalenderisk som Datoangivelse. Først de senere Slægtled har mærket sig Fødselsdage o. l. (387). I nærmest foregaaende Slægtled brugte man Betegnelser som: Først, midt eller sidst i den eller den Maaned — man sagde *Maanede* — og man sagde: *Janevar, Februbar og Marsi*. Og forud for denne Maade at angive Tidsbestemmelser paa træffer man Formen: Henimod,

noget efter, *ved Lav* (ved det Lag), *Sanhansdav*, Mikkels- eller Mortensdagstid o. s. fr. alle Almanakkens Navnedage eller Aarets Højløder samt Markeder (358), skønt de var bevægelige, ja endog saa vage Bestemmelser som Vaar og Høst eller andre af Aarets Tider.

Naar Folk to, tre Slægtled tilbage fødtes, eller de blev gift, døde, blev syge og sengeliggende eller hvad Andet, der kunde hænde, betegnede man Tiden med et nærliggende Tidspunkt. *Konen gjorde Barsel*, eller Manden *brak sit Ben*, for Eks. »en Uge ind i Fasten«, »tre Dage før Odense Marked« — saa vidste man, at det var først i Juli — »Dagen efter den store Rughøstdag«, eller »*da vi saa'ede Rov*«, eller »det var lige bestemt Persdag, Larsdag« osv. Eller man sagde: »*Hvornær* det var — ja, lad mig nu se, der var vi til Bryllup 8 Dage ind i November, og saa var det i Ugen *etter*.« Man sagde ligeledes, at det og det skete *ved Lav* det eller det, for Eks.: »Da den brune Hoppe foled«, »da Lynet slog *ner* i den store Pil«, »det var det Aar, Gaarden brændte«, »den Sommer, Naboens byggede deres nye Stuehus«. En Mand kunde sige: »Det var det Aar, jeg havde *Ærter* paa *Bangen*.« (Bakken, ☉: *Ærtemark* paa et bakket Strøg i Marken) osv. osv.

Ogsaa Kirkedagenes Evangelietekster kunde man paa sine Fingre.

Sidst i Aarhundredet en Lørdag paa Torvet i Odense svarede en Kone fra Landet paa en Bemærkning om, at hun havde Radiser med allerede den Dag: »Ja, dem plejer jeg gerne at faa sælgelige den Dag, Jesus drev en Djævel ud; men det havde nær ikke naaet sig i Aar.«

Tal i Forbindelse med Aarets Mærkedage har Almuen derimod været vel vidende om og haft god Rede paa. Der er ikke mange Kalenderdage, som ikke er tillagt en eller anden Betydning, som der skulde gives Agt paa. Alt sligt talte man om, man indflettede saadanne Bemærkninger, naar den Ene talte med den Anden, saaledes bevarede de fra de Ældre til de Yngre, og Børnene lærte dem, naar de stod og hørte paa de Ældres Samtaler. Derved vedligeholdtes disse Ord og Talemaader — paa samme Maade som alle lignende sproglige og mundtlige Minder (525).

Mærker Aaret rundt.

I Kapitlet om Aarstiderne (S. 385 f.) holdt jeg mig væsentlig til Sæder og Skikke paa Aarets forskellige Tider. Naar jeg paany optager en Gennemgang af Aaret, er det Bondens Meteorologi — som jeg hidtil saa vidt gør ligt har forbigaaet —, der her skal meddeles. Men Vejrspaadomme, Datorim og Folkets Tro, knyttet til Dage og Tider i Aarets Løb, bliver til en af mange Bække smaa dannet bred Strøm, hvis enkelte Smaaløb endda kan øges i det Uendelige ved de mangfoldige Varianter.

Thi det var ikke alene Vindretningen og Vejrets Beskaffenhed, den gamle Bonde gav sig af med at spaa og tage Varsler af i Følge de fra Slægt til Slægt tillærte Vink og Regler, nej, saa at sige hver Dag Aaret om, i hvert Fald hver større Mærkedag, havde sine særegne Bestemmelser og afgav Samtalestof. En vidste Et, en Anden et Andet af den Slags eller sin Farmoder eller sin Oldefader eller sin *Gammelfaer*, hvilket de mente altid holdt Stik. Med hvert gammelt Menneske, der dør bort, synker Noget af alt dette i Glemselens Grav.

Det var godt, om de endnu levende Gamle fremdeles kunde faa Munden paa Gled og fortælle de Unge, hvad de — paa alle Omraader — husker. Og det var godt, om Ungdommen vilde lytte dertil, saa de mange gamle Folkeord ikke fik Lov at dø ud, men igen kunde komme til at udgøre en Part af Underholdningen. — Det er Synd, om bare nogle af disse Mærker og Mundheld skal gaa til Grunde. Mange rummer Indsigt og Erfaring, Andre kan man have Fornøjelse af at opfriske, idet de giver Indblik i den gamle barnlige Folketro. Og forlader man de naive Anskuelser, maa man sande, hvad Ordsproget vil vide, at »det er ej uden Grund, som gaar omkring i Folkemunde«.

»Og hvad Folk fra Slægt til Slægt
siger højt med alle Munde,
det har Grund og det har Vægt,
maa forglemmies ingenlunde«.

har Grundtvig sunget til Peder Syv's Pris.

Men selvfølgelig maa hertil føjes det Forbehold, at ikke alle Kendetegn blandt den Uendelighed, der foreligger fra Historiens ældste Tider til Maren Smeds eller Ole Røgters træfsikre Vejrlære, er lige gode. Nogle maa nøjes med kun at være gamle og Andre med kun at være — uden Værdi.

Gammel Tro om Mærkedage¹⁾.

Januar er karrigt aflagt med Mærker som Følge af, at Aarets første Maaned falder i Naturens dybeste Hviletid og midt i Vinterens Hjerte. De foregaaende Maaneder har spaaet Vinterens Karakter, og endnu er ingen rigtige Vaar tegn i Dyr- og Planteverdenen begyndt at røre paa sig. Thi selv den lille Vintergæk vil først høre den næste Maaned til ved sit Navn af Februarlillie. Rimfrost i Aarets første Dage, spaar et frugtbart Aar. Nytaarsrim paa Træerne giver Frugt om Sommeren, eller i det Hele taget megen Rim varsler for god Frugthøst. — Det kommer op i Tø, hvad som fjæles i Sne.

Vedrørende Kyndelmisse kender man sikkert i Fyn de fleste af de Vejrspaadomme, der knytter sig til denne Dag, om Kyndelmisse Knude, der vil tude, der ryster sine Klude,

¹⁾ Folkets »gamle Ord« i Forbindelse med Aarets Dage og Tider er et meget stort Felt paa Folkelivets Omraade. Ja, jeg har Optegnelser i saa Henseende, saa de kunde fylde et selvstændigt Hefte, og jeg har nedlagt et betydeligt Arbejde — har arbejdet i flere Maaneder — paa et Afsnit omhandlende alt saadant Almanakstof Aaret rundt, men har her mødt større Vanskeligheder, end paa noget andet Punkt af nærværende Værk.

Jeg har igennem lange Aarrækker i mangfoldige Artikler i Blade og Almanakker skrevet: Om »Aarets Dage og Tider efter »Folkets« Almanak«, om Vejr og Vind, Aarstider, Datorim for Aarets Maaneder o. m. a. Ting, Dage og Datoer vedrørende, ogsaa Høstregler samt »gamle Mærker om Sæd og Høst«, tillige »Aarets Madtro og Madskik efter Folkets Kogebog«, endvidere andre Folkeord om Mad og Drikke. Jeg har ligeledes en Del trykte Samlinger om Kyndelmisse, St. Hans-, Mikkels- og Mortensdag og mange andre »Dage«, men især om Julen.

Jeg har saaledes paa forskellige Maader gaaet Aaret rundt ved Hjælp af og nøje følgende Folkets Rim, Mundheld og Talemaader, og for at faa hver enkelt Samling saa fyldig som mulig, har jeg medtaget Alt, hvad jeg har kunnet erhverve fra Land og By — Bonde og Borger — trykt og utrykt.

Det meste af alt sligt er kendt overalt i Landet, hver Egn har vel enkelte »Ord« for sig selv; men »Ord«, disse i høj Grad lignende, kendes dog ogsaa i andre Egne. For nu at faa stadfæstet, hvad og hvor Meget jeg af det ovenfor nævnte Materiale, kan udgive som fynsk — som kendes og er i Brug i Fyn — har jeg gennemgaaet store Partier deraf for flere af mine bedste Hjemmelsmænd, Mænd og Kvinder, som jeg fæster Lid til, men har til min

eller de hvide Stude, der holder derude osv., og først naar man har haft denne Knude, er Vinteren ude. Sner det paa Kyndelmissedagen, bliver det tidligt Foraar. Er det strengt Vejr, kan man frit vælte Høet ned af *Slyden*, da behøver man ikke at spare paa Foderet; thi da kommer Foraaret tidlig. Men skinner Solen klart, følger megen Sne efter, og er det Tø og mildt Vejr, da maa man kun trække smaat ud af Høet; thi da skal der spares paa det i Tide (386). — Kyndelmisse-dag $\frac{2}{3}$ skulde man spise Pandekager — *Kømmes Pandekager* — det gav en god Byghøst (169).

Lærkens Sang henover de vinterhvide Marker er vor første Foraarsprofeti. Undertiden lader den sin Stemme høre i Januar, men det er en Letsindighed, der kommer den dyrt at staa; thi: saa længe hun synger før *Kømmesdag*, skal hun tie efter Voldermisse, $\frac{1}{5}$, *Majdagsdag*.

store Skuffelse helt igennem faaet til Svar, at de Intel (eller ret forsvindende) kendte til, hvad jeg læste af mit Haandskrift, fra først af bestemt til at udgøre et stort Parti af nærværende Bog.

Man sagde: »Det maa være i rigtig gammel Tid, at man sagde saadan.« — »Det ligger langt forud for, hvad vi kan huske.« — — Og saa l indes der dog saa Meget deriblandt, som jeg selv i Løbet af den sidste Menneskealder har øst af Folkemunde i Nordvest-fyn. Det vilde altsaa kræve dagligt Samvær i Aarevis med Landbefolkningen at faa klaret, hvor Meget af min Stofbunke der kan stemples som fynsk. Og ikke nok hermed. Man skulde egentlig genopleve en forbigangen Tid sammen med de Hedenfarne; det nuværende Folk har allagt Meget af, hvad der før var i Brug.

Men jeg er fuldt overtødt om, at et Samliv i Aar og Dag med fynske Bønder vilde ikke alene stadfæste, men berige mine nævnte Samlinger. Folk ved ikke af, at de i deres Tale bruger disse Ord, saa de endog selv tror, at de ikke kender dem. De skal — som for øvrigt alle lignende Folkeminder — Brugere uafvidende opfanges i Talens Løb, saa har man Udtryk og Talemaader paa rette Tid og Sted, saa falder de akkurat, som de skal.

Dog ikke alene af ovennævnte Grunde, men ogsaa simpelt-hen af Pladsmangel maa jeg, i Stedet for — efter min oprindelige Plan — at fremføre det omfattende Emne saa fyldigt som muligt, i ndskrænke det til saadanne Uddrag, som jeg med nogenlunde Sikkerhed tør lægge mine Fynboer i Munden. Maaske kan jeg senere faa Lejlighed til at samle og udgive mit ovennævnte Stof som et selvstændigt Arbejde, som da ikke er hemmet af at være bundet til nogle faa Kvadratmil, ej heller til Fyn alene.

Naar de hvide Bier sværmer, er det godt at have Noget at bide og brænde. Da kniber det for Smaafuglene at *holde sig selv paa Kosten*; er Naturen kold, bør Menneskene ikke være endnu koldere og lade vore glade, oplivende Fugle dø af Sult, der skal ikke saa Meget til at mætte et lille Fuglenæb!

Per lægger eller brækker Bro. Naar Poul ^{26/1} lægger Bro, brækker Per ^{29/2} den, siger et gammelt Ord, naar Frostens linder i Fasten. Per kaster en varm eller en kold Sten i Vandet; sker det sidste, maa man belave sig paa et koldt Foraar. Om Mathias ^{24/2} siges omtrent det samme. Persdag skal der ligge tre Æg i Gaasens Rede. Mathies bryder Is. Er der Ingen, lægger han den, er der Nogen, brækker han den. Efter Mathies gaar ingen Ræv over Is.

Det kendte Vers om Marts lyder blandt Fynboerne saaledes:

Tor med sin Skæg lokker Børn om en Væg,
April med sin Pind kommer og jager dem ind.

Marts skal have ni kønne Solskinsdage, spredt over hele Maaneden. De Gamle tæller dem efter. Fryser der Is paa Vandet de 40 Ridderes Dag ^{9/3}, — Dagen til Minde om de 40 Troshelte —, skal Frostens vedblive at holde sig i 40 Dage og Nætter. Gregorius' ^{12/3} Tø, er saa god som 24 Læs Hø.

Den 17. og 21. Marts er to meget kendte Dage i den gamle folkelige Vejrlære. St. Gertrud ^{17/3} maa ikke komme iført sin hvide Kjole, og man giver Agt paa den nye Vadmels Kofte, hun *blænder* sammen til St. Benedikt ^{21/3}. Den gamle, selv vadmelsklædte Bonde mærkede sig nøje den mest udprægede Farve af St. Bents nyvævede Dragt, som Gertrud i de tre Dage hvert Aar sørger for — for den skal — efter Vejrets Beskaffenhed i de Dage — røbe os Tønen i Naturens Foraarsklædning — om den bliver skær hvid, sort, graa eller blakket, eftersom det sner mere eller mindre, eller det er Tø og Taage.¹⁾

¹⁾ Vinter og Vadmels hører sammen, men hvidt Vadmels er nu blevet en Modeartikel, særlig til Dameoverstykker, der bruges om Sommeren. Derved fremkommer to Modsætninger. Thi større Værdighed har det hvide Vadmels sikkert ikke indtaget. I Vadmels Velmagtsdage var det hvide Vadmels nemlig anset for det ringeste og det tunge, mørkfarvede for det anseeligste. Da Landsbyfolk gik klædt i hjemmegjort Tøj, bar Mændene fortrinsvis Vadmels og Konerne Hvergarn. Men til dagligt Brug sparede man helst Farvelønnen eller det Arbejde selv at farve Garnet (235), og saaledes gaar

Skønt i daglig Tale Forgyldningen forlængst er gaaet af St. Gertrud, staar hun, da hendes Navnedag falder paa Skellet mellem Vinter og Vaar, dog fremdeles i Ry blandt de »agra-riske« Helgener.

Paa Gordius' Dag $\frac{20}{3}$ skal Viben have tre Æg i sin Rede, hvilket dog sjældent slaar til.

*Fare er aldrig saa vre (d),
han lader dog baade Løv og Græs se,*

og da kan man begynde at smage, at der er Foraar i Luf-ten (390).

Palmesøndag, som er klar, lover et frugtbart Aar. Skærtorsdag skal man spise »9 Slags Kaal« (435—550). Regn Paaske-morgen varsler et godt Grødeaar. Naar Bladene drypper af Dug eller Regn Paaskemorgen, lover det et frugtbart Aar. Fryser det Paaskemorgen, vil der kun blive lidt af Hø og Smør. I det Verdenshjørne Vinden er Paaskemorgen, vil den holde sig den halve Sommer. En barsk Paaskeøsten lover ikke godt for Foraaret. Paaskemorgen paa fastende Hjerte at spise et Æble frier for Feber Aaret om.

En gammel Remse hedder: »Ved Foraarstide skal man se: En Stork staaende, en Plov gaaende og en Vibe rendende.« — Storken og Ploven varsler Paapassenhed og Flid, og en Vibe i Rend giver Førlighed, saa man bliver rask og let til Bens soin den. En Stork flyvende derimod, spaar En at blive en Rendemaske — i nyere Tid: at man kommer ud at rejse — og en Stork klaprende, at man vil komme til at slaa Meget itu. Storkene »giver Tiende« for at have deres Rede paa Bondens Tag (389).

Al Vaarsæd lykkes bedst, naar den lægges efter sidste Kvar-ter, al Vintersæd, naar den lægges efter Fuldmaane. Alle Roevæk-ster skal saas ved aftagende, alle Urtevækster ved tiltagende Maane.

det lil, at man ofte brugte netop Vadmél ufarvet. Kvinderne bar hvide Vadmélklokker — først i en senere Tid farvede man dem røde — og Mændene bar vel baade Trøjer, Frakker, Vest og Benklæder af Vadmél, det var dog især til de daglige *Vaalemstrøjer*, de saakaldte *Stumptrøjer*, man sparede Farvning. Det var saaledes de simpleste Klædningsstykker for Mænd og Kvinder, der var af det nu saa moderne hvide Vadmél.

— Man vaskede hvidt Vadmél i Valle, for at det ikke skulde »krybe sammen« og man sparede derved Sæbe.

Hvad der saas i Næet, vokser godt under Jorden.

Hvad der saas i Nyet, vokser godt over Jorden.

St. Jørgensdag ²⁸/₄ er hvert Græsstraa saa godt som et Hvedekorn; men saa længe Frøerne kvækker (*Pajderne ræbber*) forinden, skal de tie efter.

Man haaber paa et grødefuldt Aar, naar der er mange Blomster paa Haslen, ligeledes naar det tordner tidligt paa Aaret — før Maj. Fra den Kant Aarets første Tordenvejrer kommer, vil i Sommerens Løb de følgende Tordenbyger ligeledes komme (542—569).

Saa kommer den Tid, hvor man næsten kan høre Græsset gro; thi nu kommer Solen med sin livgivende Magt, fortsættende indtil Forvandlingens Lov er sket Fyldest, og Foraaret paa sin Vej fra Syd er naaet vore Breddegrader. Korsmisse ³/₅ har man Lov at vente Svalen — dog maa denne Lykkefugl helst ikke komme ene, men helst i store Flokke for at bringe os Sommeren. Naar Tjørnen er grøn, kommer Nattergalen, Kukkeren raaber nu paa sit eget Navn, og Nattergalen »slaar i Skov sin klare Trille«. — Den 12. Maj ved Midnat skal Nattergalen synge med 12 Stemmer (394).

Kattene kan ikke taale at æde Svaler, de ser *simple*, ringe, ud i Svaletiden. Kattene er daarlige, naar de tager Fugle, derfor siger man, at Majmaanedskatte duer ikke til Tillægsdyr; Killinger fra den Tid skal druknes.

Naar Asken knopper før Eg,	Bygger Skaden højt i Træet, venter
saa giver Sommeren Bleg,	man højt Straa, men kun kort, naar
men knopper Egen før Ask,	den bygger lavt.
da giver Sommeren Vask.	Bygger Skaden højt, venter man en
	vaad Sommer — lavt, en tør Sommer.

En god Grøderegn i Maj kan betale en Plov af Guld (402). En kold Maj giver et varmt Logulv — eller en varm Lade. »Majens Kuld«, gør Laden fuld. Men Majmaanedes Frost gier en lille Høst (402).

Regnvejrer *Sanhansdau* betyder, at der ikke bliver mange Hasselnødder (418). Regn paa Margrete Dag ¹³/₇ skal sætte Orm i Nødderne, og der bliver da kun faa af dem. St. Hans Dags Regn, hedder det ogsaa, gier godt til Præst og Degn — hvor vidt det da ogsaa i dette Tilfælde kun drypper paa Degnen,

faar staa uafgjort hen. Men regner det Mindedagen for de syv Sovere $27/6$, vil Vejret blive regnfuldt i de følgende syv Uger — en Trøst er det da, at efter Regn kommer Solskin!

Alle Dage, selv den længste, har Kvæld. Dagen er aldrig saa lang, at Aften maa vi jo vente.¹⁾ — Omkring Aarets længste Dag var det og er det den bedste Tid for Karaktermærket: »At være saa god som Dagen er lang.« Ved Midvintertide er den Ros at blive tillagt denne Egenskab af mere tvivlsom Rang. — Og kun for den Lade er Dagen altid lang.

St. Hans Dag og Aften er kapitelstærk i Overtroens Historie (439 flg.). Ungdommen tyede ud, hvor Gadeilden flammende, og hvor der — det hændte — sattes Hjerter i Brand, og hvor der var Hjertens Liv og Lyst til Morgengry. De Syge valfartede til vore hellige, helbredende Kildevæld for ved *rin-dendes Vand* at drikke og bade sig Helsen til og Daarlighed bort. De Gamle varelog i Hjemmet de alvorlige Gøremaal, og slige Sysler var ikke saa lige Sager at løbe til, som alt fortalt (440f), og som det følgende vil vise.

Som forud omtalt satte man St. Hans Aften pligtskyldigst, men hemmeligt, St. Hans Urter i Sprækker i Træværk eller Mur og fulgte med Spænding, om de groede eller ikke, hvad der betød Liv eller Død. Og To plantede man — for Mand og Kvinde, To, som man nu udkaarede — for nysgerrigt at se, om de voksede imod hinanden og sammen. Man var da i Stand til ved given Lejlighed at forudsige en vigtig Fremtidshændelse (441). Og paa Hørpletten satte man *St. Hans Blus for Hør*, satte for Eks. et nyplukket *Hyldeskud* i Jorden, for at Hørren kunde vokse sig lige saa høj som den grønne Gren,

¹⁾ Der er nu Travlhed i Landsbyen og i Naturen Dagen lang, indtil Solen sent er gaaet under Synsranden, efterladende en velvars-lende Aftenrøde. Da lyder fra Mosen Frøernes Kvækken, vel ikke saa stemningsfuldt som det Liv, Dagen bar frem, men naar Skumringen lister sig frem, da har den dybe Stilhed en mild Aften sin velgørende Stemning. Da møder Aftenen med sin Fred og Hvile for de Mødige og danner en stærk Modsætning mellem By og Land. Aftenfreden efter Dagens Syssel og Larm er et ukendt Begreb i en By, hvor Dagens Tummel og Røre i Form af Fornøjselslivet næsten tager stærkere Fart paa sig efter Arbejdstidens Ophør, til Besvær for dem, der ogsaa i Byen kunde ønske Aftenfred og Stilhed.

der maatte være et Par Alen lang, ∴ have en for en Hørplante anseelig Højde (262—441—479).

Man maatte tillige, før man gik til Ro, paa mange Maader værne sig mod Heksenes Uvæsen og vilde Togt, naar de red forbi — red til »Mester Eriks Rigsdag« paa Bloksbjerg eller andre berygtede Steder. — Først og fremmest tog man alt udenoms Redskab og Værktøj med lange Skafter — Skovle, Spader, Ovnvisk og Ovnrage, Forke, Koste o. l. — i Forvaring inden Døre, at ikke Heksene skulde spille En det Puds at bruge disse Ting til at ride til Bloksbjerg paa. (Det samme gælder for øvrigt ogsaa Aftenen før Skærtorsdag.) — Man tog ogsaa Kreaturerne — Heste, Køer og Faar — hjem fra Marken for ogsaa at have dem i Sikkerhed inden Døre og under Laas og Lukke, og ellers laasede og lukkede man *sofsant*, forsvarligt. Mange lagde en Kniv i deres Seng, og for mangan En var der vel endda mange andre Forholdsregler at huske, før man trygt kunde lægge sig til at sove denne farlige Nat.

Dette med Husdyrene holdt sig langt frem i Tiden, lige saa længe St. Hans Aften blev holdt under de gamle Former og havde det gamle urolige Præg, men Skikken gik til sidst — i hvert Fald hos Mange — over til Omsorg for Dyrene. Man vilde ikke udsætte dem for at blive forulempet af Aftens Styr og Støj eller risikere, at de blev *ræete*, rædde, for Gadeilden og slog sig løs af deres Tøjr.

Til St. Hans Dag skal Humlen være *afgroet*, eller, som man ogsaa sagde, *toploven*, ∴ topløbet; da skulde der være en lille *Lue*, ∴ Hue paa Stangen, en nedhængende Dusk (270 f.).

Naar man i regnfattige Aar faar Regn til Bogense Sommermarked, kan Havren endnu blive god.

Det hedder, at Gøgen begynder at kukke, naar Skoven springer ud, det hedder ogsaa, naar Gøgen begynder at kukke, maa Skoven helst være grøn. Det er ikke godt, om den kukker paa bar Kvist. Naar Nogen, især Børn, ved den Tid gaar med Handsker paa, siger man: »Kukkeren gør i Handskerne«. Naar den har set tre Høstakke, kukker den ikke længere. Man mener, at Gøgen kan forvandle sig til Spurvehøg, og siger derfor: »Om Foraaret en Gøg, om Sommeren en Høg«, eller man siger: »Høgen kan ikke tage Gøgen.« Om En, der er lidt *tumplet*, siger man: »Det er En, som Hy'i elle kan la'«.

Før St. Hans Dag synger Lærken opad, efter St. Hans Dag synger den nedad. Naar Stærene er borte en Tid om Sommeren, siger man, at de er i Frankrig for at plukke Vindruer, og man siger da, at man dernede beder paa Prædikestolen: »Gud fri os for de skadelige — eller de sorte — Fugle.«

Julidatoerne er særdeles rige paa Mærker, af hvilke flere, Sæd og Høst vedrørende, har været anført i III Del S. 401 flg. St. Knuds Tørke ^{10/7} gør Bondens Tanker mørke. Regn paa Margrete Dag ^{18/7} skader, som tidligere sagt, Nøddehøsten paa Hasselbuskene. St. Ibs eller Jakobs Dag ^{25/7} skal »Humlen være i Blomster«, og den Hvidkaal, der ikke er *molet* (hyppet) før denne Dag, *gror ikke sammen* (sætter Hoveder). Ogsaa om Hundedagene er der adskillige Vejrregler. *De Tykke og de Fede har det ondt i Hede*. Men den, som ikke vil arbejde i Hede, maa hungre og fryse i Kulde.

Naar Klinten sprækker, er Kornet modent. — Hvornaar Kornet var tjenligt at køre ind, lod Bonden Agersnerlen bestemme. Denne Ukrudtsplante (*convolvulus arvensis*) slynger sig tidt opad og ind imellem Kornstraaene, men den er i Reglen ikke moden tillige med Kornet. Men naar saa denne *Snelle* var vejret, skulde Kornet af Marken. Man kaldte denne Snerle *Lammetarme*. Man kaldte den ogsaa *Jordhumle*.

I August har man den store Sværm af »faldende Stjerner« at kigge efter (St. Laurentii Taarer). Hvad man faar Tid til at ønske, naar en *Stjerne falder*, eller en *Stjerne render ud*, gaar i Opfyldelse (535).

De, der syltede (186), *holdt for*, at Ribs skulde syltes ved Larsdag, Laurentius Dag ^{10/8}, at de da indeholdt mest Geléstof. Ved Rughøst (402) skal ligeledes de røde Stikkelsbær være modne, og Syltekirsebær og Byg følges ad i Modenhed. Saaledes havde man Regler for den bedste Syltetid. Lys og Luft giver Frugten Krydderstof, og Solen giver den Sødme. Naar Frugten var fuldmoden, *stod Syltetøjet sig bedre*, og man behøvede ikke at bruge saa meget Sukker. — Det er en ubodelig Skade mod Frugten og mod Byboerne, at al Torvefrugt nu plukkes alt for tidligt af; det gælder bare om at komme til Torvs med Bærene og Træfrugten, før Markedet bliver overfyldt og der derved er en Mulighed for, at Prisen kan dale.

Naar Storken har set de første Byggeg, rejser den, en Regel, som Storken dog selv plejer at være ret overhørig (390).

De Æg, som Hønen lægger mellem »vor Frue Dage i Høst«, den 15. August og 8. September, kan holde sig i Aar og Dag. De Æg, der samles i Næel, er altid de bedste. Naar Hønsene har smagt det nye Korn, ∴: naar de har samlet af de Kærner, der under Indkørselen drysset af Kornlæssene i og omkring Gaarden, hvor de færdes, er Æggene tjenlige til at sætte hen, er da holdbare til Hengemning til Vinterhold — saa har man Æg til at holde imod med i Vinterhusholdningen.

Imellem de samme Dage er det ligeledes godt at indsamle forskellige Urter, vilde Urter til Lægedom eller andet Brug — for Eks. Perikon til Mavebitter — samt de da tjenlige Urter til Saltning og Syltning. Den første Lørdag i September er den rette »Agurkedag«.

Skæpper Kornet godt, skal Hasselbusken ogsaa gøre det (418). Naar Ræven har slæbt sin Hale over Rugstubbene, fælder den ikke længere. Naar Hyldebærrene begynder at modnes, begynder Hønsene at fælde. Naar Aftenkornmodene glimter, siger man, at Silden — Høstsildstimerne — vender sig i Søen, og det er da Tid at nedlægge Kryddersild.

I Mikkelsdagsnæde skal man klippe Faar og stange Aal. Stundom har man et Tordenvejr ved Mikkelsdagstid, det betyder et blæsende Efteraar.

September er Degneostenes Tid (69), Stubgæssenes Tid (242), samt Edderkoppens Tid (232), i hvilken dette flittige Insekt spinder en Ende, som der slet ingen Ende er paa — for bare Uendelighed —, Fangenet til Fluefangst i stor Stil, »Flyvende Sommer« kaldet. En vældig Storm i Sensommertiden, naar Humlestængerne staar fulde af moden Humle, som i stort Tal knækker de fyldte, tunge Stænger eller blæser dem om, kalder man paa Brænderupegnen: *en Humleslagter*. Se September S. 412. Midt i Oktober (omkring St. Gallus Dag ^{16/10}) har man næsten altid en »indiansk Sommer«. Disse milde Dage kaldes paa min Egn i Nordfyn *Mikkel Møllers Sommer*. Denne vejrkyndige Mikkel boede paa Høved Mølle vel for et Par Hundrede Aar siden, men der lever endnu forskellige Talemaader, der freder om hans Navn. »Mikkel Møllers Gæs« er der saaledes ogsaa Noget, der hedder; det er dog nok et

Slags Spil. Efter denne Eftersommer, Sommerens sidste Afskedssmil, kan man begynde Vinterindslagtingen. Men dette og andet mere har dels forud været omtalt de paagældende Steder, dels hører det — særlig de lokale Udtryk — snarere til under Folkemaal end Folketro. Man kan for øvrigt begynde at slagte Faar og Lam, naar det er blevet saa *kalt*, at man kan se Faarenes *Ae'e*, Aande, naar de kommer ud af Stien i i fri Luft. — Til 1. November skulde man være færdig med Pløjningen (255).

»Ved Løvfaldstid falder de gamle Heste«, siger man. Trækker Vildgæs og Ænder bort i Oktober, venter man snart Vinter. Man venter ogsaa tidlig Vinter, naar Krybet gaar tidlig og dybt i Jorden, naar der er Rigdom paa Rønnebær, Slaaen, Hyben og Olden (Ager og Bog) o. m. a. Kendemærker; se om Vintervarsler S. 566.

Vinteren siger: »Allehelgensdag $\frac{1}{11}$ maa Du mig vente, Mortensdag $\frac{11}{11}$ om jeg tør, men kommer jeg ikke tør, saa kommer jeg Karens Dag $\frac{25}{11}$ og lægger mig for Din Dør.«
 »Naar Gaas gaar til Hav og Grævling til Grav, kommer Vinteren ikke i Skridt, men i Trav.«
 »Med Taage i Ny, drager Vinter i By.«
 Naar Spurveene flyver tæt til Vinduerne, er det mod haard Vinter.

Er det taaget paa Mortensdag, da kommer St. Morten ridende paa sin graa Hest, og da vil Vinteren blive lind. Er Mortensdag vaad, faar man en ustadig Vinter; er den klar og tør, bebuder den en Frostvinter. Kommer St. Karen $\frac{25}{11}$ i Hvidt, varsler det en streng Vinter. Dersom en streng Vinter indtræffer i Adventugen, vil den gerne vare i 18 Uger.

»Adventsne vil Paasken se.«

Men, siger et gammelt Ord:

»Gud kan for Vinterens Kvide
 atter sende os Sommer hin blide.«

Vejrtegn og Vejrtro.

Læren om Vejrforholdene — Vejrvarsler, Tydning af Naturtegn og gamle profetiske Landbrugsregler m. m. — dette Væld af Stof er i særlig Grad spredt over hele Landet, det er ikke og kan ikke være bundet til nogle nordfynske Sogne, saa det kan stedfæstes dertil.

Men de enkelte Egne i Landet har hver sit Særpræg og derfor ogsaa enkelte stedlige Kendemærker, hentet fra de Stedet særegne Naturforhold. De Indfødte paa hvert Sted har deres Vartegn, og Søens Folk er i Reglen ret sikre Vejrprofeter. Ligesom Befolkningen rundt om paa Nordsjællands Kyst taler om, at »Kullen ligger i Dag, som den skal« — eller modsat — og tager Vejrspaadomme af dens tilsyneladende Nærhed og Fjernhed, saaledes siger Skipperne i Troense paa Taasinge: »Naar Torden kommer fra Nord og Nordvest, saa spalter Bregninge Bakke den, men kommer den fra Sydost, saa kommer den op.«

Hvad jeg forud har sagt om Mængden af Stof om »Dage« og Maaneder, gælder tillige og endnu mere om den Rigdom af Forudsigelser af kommende Vejrlig og fremsynede Udlægninger af Livet i Naturen, der findes paa Tryk, og som samlet — alene med de Kilder, jeg er i Besiddelse af — kunde udgøre et betydeligt eget Hele. Det meste af det trykte Folke-mindestof om Vejr og Vind, Ny og Næ er vel ogsaa kendt i Nordvestfyn og kommer frem i daglig Tale. Jeg maa derfor indskrænke mig til her at fremsføre de almindeligste Ting, de, der er mest i Brug, samt saadanne Folkeord, som jeg anser for særlig stedlige.

Ligesom der har været mange særegne Skikke, Vaner og Vedtægter, har der ogsaa været megen Folketro knyttet til vort Landbrug. Og at tale saavel: »hen i Vejret« som »om Vejr og Vind« — samt virkelig at føre Vejrliget paa Bane har til alle Tider været yndede Tilbøjeligheder; thi selv blandt Byfolk maa Vejret holde for som Samtalestof, naar to hinanden fremmede Mennesker ikke kan finde paa noget Andet at tale om. Men for Avlsbrugeren er Vejret en vigtig Sag, intet Under, at han kender en Mangfoldighed af Tegn paa dets Omskiftelighed.

Vejr og Vind. — Ny og Næ.

— — Jeg ved, der Mangen var,
som paa Aspekter tidt forgæves stolet har.
Brug heller Tiden til Naturen at studere,
sku Jorden, Havet, Dyr. De skal Dig Vejret lære.

Sku Fugle, Orme, Luft, ja Stjerner, Maane, Sol og sank Erfaringer. — Paa disse sikker stol, se til Du lære kan Naturens stille Sprog; thi Instrumenter Dig gør sjelden sikker klog.«

Med ovennævnte Vers af Cl. Frimann indleder en af Dattidens Landbrugsforfattere, L. M. Wedel, Præst i Everdrup i Sydsjælland, 1821 sin Bondepraktika. I denne Bog findes en Mængde Tegn og Vink »til at forudse Vejrets Omvekslinger ved naturlige Midler«.

I mange andre gamle Landbrugsskrifter findes adskillige Eksempler paa Forudsigelse af Vejrskifte og andre Iagttagelser, nyttige Vink, hentede fra Vind og Vejr og Dyrenes Liv. Fra de ældste Tider har Mennesket tiltroet Dyrene Spaadomssevne og iagttaget deres Færd med overtroisk Tillid og Frygt. De gamle Bønder tog mange Forudtydninger af de Dyr, som de daglig omgikkes. Ogsaa i vore Ordsprog og Bonderegler drages mange Slutninger, der gaar ud paa, at mange Forhold i Naturen tjener som Vejrspaadomme.

Der er saa Meget, der siges »for et gammelt Ord«, og der er saa Meget, der »kan være Noget i«, og der er Naturbegivenheder nok, der retteligt tydet er meteorologiske Meldinger.

Som Genstand for de gamle Landboeres Erfaringer tjente ogsaa ofte livløse Ting, der fandtes spaadomsbegavede. (Se S. 32 og se S. 567 under »Regn« og »Storm«.) Vejrliget har Indflydelse paa alle Legemer. Dyr har heri en Del forud for Mennesket. Dyrenes Følelse er ofte skarp, og deres Sanser er modtagelige for de fineste Indtryk som Forløbere for det Vejr, der er i Vente. Men ogsaa adskillige Mennesker føler Værk i et eller andet Lem imod Vejrforandring. I uroligt Vejr føles særligt Gigtsmerter og Fornemmelser i Ar; gamle Benskader værker, Ligtorne bliver ømme osv. Naar der er stærk Elektricitet i Luften forud for Torden, giver det sig ofte til Kende ved, at Mange føler sig utilpas. Og man gav da fordum saa nøje Agt paa alle slige Kendemærker, at de overflødiggjorde Barometer. Se Side 32 samt 386 og 416.

Nu har man »Vejrprofeter«, der har gjort Vejrets Forudsigelse til et videnskabeligt Studium, og som iagttaget Naturens Rørelser efter bestemte Love, men i gamle Dage maatte man paa dette som paa alle andre Omraader hjælpe sig selv.

Da undlod man ej heller at »bide Mærke i« Julevejret. Man tegnede Julemærkerne med Kridt paa Loftsbjælkerne, og »efter alle Solemærker at dømme« eller »hvis ikke alle Julemærker slog fejl« — det Hændelige kunde jo ske — saa havde man ved Haanden et Vejrkort for hele Aaret. Selv Mortensgaasens afpillede Brystben, holdt op for Lyset, for at man kunde se, om det var brunt eller hvidt, kunde forudsige Vinterens Vejrforhold og maatte spille Vejrglassets Rolle. Er »Springgaasen« brun, udlægges det som den tilstundende Vinter bliver haard, er den hvid, mener man, at der er megen Sne i Vente, og er den nærmest blandet, tror man, at Vinteren bliver mild. Ogsaa Edderkoppespind og Blodigler studerede man (32).

Man tog om Efteraaret en Mængde Varsler for Vinteren, og ligeledes om Foraaret for Sommeren. Ja, man havde sine »Mærker« for de forestaaende Vindretninger, for fugtigt og for tørt Vejr, Mærker og Mundheld, som kendtes af de Fleste paa Landet, og som Børnene lærte at kende, lige fra de kunde skønne. — Som tidt fremhævet, hvor rigt et Barneliv med indgaaende Kendskab til Planter, Dyr og Himmeltegn levede dog ikke de gamle Bønderbørn imod den Tomhed og de fattige Interesser, der falder i Bybørns Lod, især Gadens Børn! Hvilken Forskel i Samtaleemner mellem hine og disse!

Tidligt Løvfald bringer tidlig Vinter og omvendt. Stærke Nordlys varsler streng Kulde, ligeledes det, at Myrer og Fugle forsyner sig med store Forraad, og — som forud sagt — det, at saadanne Forraad forefindes, naar der for Eks. er mange Hyben og megen Slaaenfrugt (563).

Naar der ved Vintertid er mange Stjerner synlige, og de »tindrer«, ligesom naar Sneen »piber« under Vognhjul og Fodtrin, er det Tegn paa streng Frost. Rimfrost kalder Fynboen *hvid Frost*, og staar *den hvide Frost* i tre Dage over, staar den i Reglen i tre Uger (543). Ogsaa siges: »Den Frost staar ikke, nu faar vi snart skident Vejr« — og saa anføres nogle af de forskellige Kendetegn, hvorpaa Vedkommende hjemler sin Paastand. Skaden flyver lavt imod Tøvejr og højt imod Frost. Flyver Svalerne rask imod Syd, da bliver det streng Vinter. Kragerne skriger imod Frost. Frosten tager til, naar

Gulspurve samler sig og holder til i Gaardene. Naar Frosten »spytter i Hænderne«, tager den fat paany (en enkelt Dags Tø, særlig Plaskregn). Er Frosten usædvanlig streng, gaar det med den som med »strengte Herrer, der regerer kort«; thi saa siger man, at den Frost »fryser snart sin Hals i Stykker« — saa man faar andet Vejr (386).

Som Forløbere for fugtigt Vejr, Regnvejr eller Tøvejr efter Frost, gives en Mangfoldighed af Kendetegn: Fugle, der lever ved Vandet, piller og pudser sig under Vingerne, Hundene æder Græs, og Svalerne flyver lavt for at opsamle Insekter, som da ogsaa i Følge deres Instinkt flyver lavt, saa det nærmest er dem, der tilkendegiver Vejrforandringen, ligeledes naar Kvægets Brølen og Lyden af Klokker og Skud høres tydeligere end ellers; ogsaa naar Muldvarpen skyder Jorden højere op. Endvidere naar sumpige Steder bliver særlig stinkende, eller Cementgulve, Marmorfliser, Kampesten og det røgede Flæsk »slaar sig«, *bliver fjottet*, Salt »løber i Lage«, og Skabe, Skuffer og lignende Træværk binder og *bajner (baldner ud)*, naar Hampereb kryber sammen, og Skovmærker giver stærkere Lugt fra sig. Og Kvinderne ved det, naar Skorstensilden brænder døsigt, og Røgen slaar ned, naar brændte Kaffe-bønner, der henstaar, er klamme og kun trevent lader sig male, samt naar Lopperne er slemme til at bide. Og, hedder det ogsaa: »Naar Myg mon Hesten bide saare, des mere Regn skal Du erfare.« (559.)

Musvitten kalder man *den skidte Fugl*, ogsaa for *skidte Kesten*, og siger om den, at *den filer Sav* mod Regn og daarligt Vejr. Mange kalder den *Filisafovlen* — Enkelte »Sliddintid-fuglen«. Almindeligst Talemaade er dog: *Vi faar Regn, den skidte Fugl filer Sav*.

Hønsene er ogsaa sikre Spaamænd. Kommer der *en Kuul* (Byge) faar de Hastværk med at »hytte deres Skind«, men det bliver Dagregn, naar de gaar uforstyrret omkring, uden at Regnen »rører« dem. Gaar Hønsene tidligt til Ro, bliver det godt Vejr, gaar de sent ude, bliver det daarligt Vejr. Hønsene skriger imod Blæst. Naar *Kokken raaber* (Hanen galer) om Aftenen, efter at Hønsene er gaaet *til Hjaels*, hvad der for øvrigt sjældent sker, betyder det Forandring i Vejret (247—499).

Regner det og *skinner Sol* samtidig, faar man Regn »i Mor-

gen« igen. (Se 394.) Regnbuen, Nyet og Solen, der gaar ned i en Sæk og staar op i Bæk, og meget Andet har affødt Remser og Rim, der stadig er i Brug, saasom: Aftenrød gier Morgen sød, men Morgenrød gier Aftenblød. (*Bløde, Blødning, ∴ Væde.*) Denne Regel gaar tilbage til Bibelens Dage. (Matthæus 16. Kap. 2—3 Vers.)

Naar Katten stryger sit Skæg og stryger med Forpoterne op over Ørene, faar man godt Vejr; er det kun omkring Munden, den »vasker sig«, faar man daarligt Vejr. Der siges ogsaa: Naar den slikker Lapperne og vasker kun Næsen, og ikke op over Ørene, er det imod Regn (558).

Storm og Uvejr bebudes i Forvejen, naar Ild sprætter, og naar Møbler giver knagende Lyd fra sig. Nogle Møbler skal nemlig have Evne til paa den Maade at give det Vejr, der er i Vente, til Kende, naar — saa siges der — Træet, hvoraf de er dannede, blev fældet i Blæst og Storm. Det hedder ogsaa: »Det Boskab, der knækker i Blæst, er gjort af Vindfælder.« Endvidere naar Svinene bærer Halm i Munden til deres Leje og gaar urolige omkring, og naar Uglen tuder hult og fælt, bliver det ondt Vejr — siger den derimod »Tvi-vit«, forkynder den stille, mildt Vejr. Maagen er Spaamand for Havet. Jævnfør H. V. Kaalunds Digt om Maagen: »Skipper, Skipper, tag Sejlet ind! Jeg spaar Dig, der kommer en Hvirvelvind.«

Ogsaa Skyerne iagtlog man. Makrelskyer, lange, lyse, flammede eller svagt sribede Skyer, giver godt Vejr. Lamme-skyer, Nogle kalder dem *Hundevaalpe*, mørke Skyer, der kan tydes som Dyreskikkelser, giver Regn og er ikke velsete i ustadigt Høstvejr. »Arken bygges«, siger man, naar urolige, drivende Skyer samler sig; og »Arken vælter«, siger man. *Gaar Arken over Ende* og blæser bort, er der ingen Udsigt til Regn, men derimod til tørt Vejr. Blæser det fra Siden af Arken, giver det Regn inden tre Dage. Naar Arken hænger med Sækken, eller ogsaa, naar den staar ned i Syd, giver det Regn, staar den op i Nord, giver det tørt Vejr. Et Rim siger:

Naar Himlen den arker fra Syd og til Nør,
saa skal Bonden tage sit Korn hjem, mens det er tør.
Men naar den arker fra Vester til Øster,
kan han lade det staa, saa længe han lyster.

Tordens Nærmelse mærker man ved lummer tryk-kende Varme og Døsighed og paa mange andre velkendte Tegn. Hvis Maanen staar op, medens det tordner, skal Tordenskyen snart trække bort, og det tordner ikke, naar Fuldmaanen er paa Himlen. Gaar Tordenen — *Tooni*, siger man, — imod Vinden, bliver den stærk. Gaar den ned i Nord, faar »man i Overmorgen det samme Vejr«. Tordner det fra alle fire Verhjørner, skal Verden forgaa. De Lyn, der slaar ned uden at tænde, kalder man *kolde Lyn*. Hunde, Køer og Heste er bange i Tordervejr. Torden og Lynild om Vinteren eller tidligt paa Foraaret bebuder et frugtbart Aar (542—558—562—565).

Tørt og varmt Vejr spores paa forskellige Maader; saaledes, naar Frørerne kvækker ved Solens Nedgang, naar Strengene paa musikalske Instrumenter bliver stramme; og naar *Ma'erne ryger*, Engene damper, eller »Mosekonen brygger«, eller ogsaa »koger sin Aftengrød«, varsler det om Varme næste Dag, ligesom saadan »Brygning« er en Følge af en varm Dag. Man sagde: *Maa'en ryer, saa faar vi He'e igen Imaa'en*. Og mangfoldige andre Tegn bringer Solvejr. Godt Vejr har man Lov at vente, naar man under ustadigt Vejrlig kan skimte saa meget blaa Himmel som til »et Par Bukser«.

Ogsaa om Vindene findes en Mængde Regler. Men atter her maa jeg gentage og fremhæve, at det ikke er Meningen at forfatte en landlig Vejrlære efter allerede trykte Kilder, ej heller at gengive de almindeligste Iagttagelser, der er kendt viden om som: Bjerger i Luften mod Sydvest bringer vaadt Vejr to Dage efter osv. —

Men en anden Slags gammel Tale siger: at Regn fra Sydvest og Kællingsladder faar ingen Ende. Søndenvind er som Kvindesind — den ender altid med Graad. Østenvind og Kællingsind varer fra Morgen til Aftens Ende, og atter: Østelvejr og Kvindetræde [trætte] lægges sjelden uden Væde. Endelig siger et Ordsprog: Naar det regner fra Nordost, er underligt, men mere [underligt], naar det holder op igen.

Det er gode Raad: ikke at være som Vinden blæser, samt tillige: at nytte Vinden, medens den er god, og et af de gamle Ord siger: Ingen Vind er saa slem, at den jo blæser noget Godt.

Ny og Næ. Maaneskifterne har i svundne Tider grebet dybt ind i Folkets Tro og Tale, og en betydelig Del af disse ældgamle, trindt om rodfæstede Regler og Skikke ved første og sidste Kvarter og Fuldmaane har virkelig hos os endnu været hævdet igennem en stor Part af det 19. Aarhundrede.

Det gælder saaledes en Mængde af de Raad, der gives i et Landbrugsskrift for 1648, hvori findes et Afsnit om: »Hvad i en hver Maaned om Aaret fornøden gøres at bestille udi Husholdning«, og i dette findes mange Ting, der afspejler Datidens Landbrug og dens Folketro om Ny og Næ o. m. A. Da jeg i Almanakken Danmark 1918 har draget denne, sikkert den Gang gode Landbrugslærdom frem, skal jeg bare her tage nogle faa Uddrag, hvoraf man kan se, at Forskellen ikke er saa overvættles stor mellem Christian IV's og Christian IX's Tid. Af denne Bogs forskellige Lærdom hidsættes:

I sidste Kvarter skal man slagte, saa forsvinder Flæsket ikke, skove, lave Baandstager til Tønder, saa holder de længst, hugge Gærdsel samt Tømmer til en ny Bygning, saa stikkes det ikke af Orm, pode, saa duer Frugten at gemme, pløje, saa raadner Ukrudtet bedre, brygge, saa bliver Øllet ikke surt, saa Æblekærner, optage Roer, og for Eks. »Rug og Hvede skal saas Fredag før eller efter Hellig Kors Dag (^{14/6}) det sidste Kvarter — i fuld Maane Ærter og Vikker tre Uger før Mikelsdag.« I Fuldmaane skal Kalvene afvænnnes og Kvæget aarelades, der skal saas Roer og Løg, man skal slaa Hø, saa svinder det ikke saa meget, og plukke Humle. — I det første Kvarter skal Svinene sættes paa Sti osv.

Af den »Folkesnak«, jeg har optegnet efter mundtlige Kilder, kan jeg bl. A. anføre følgende: Ærter skal man sætte i *Aprils-Næde*. Man skal brygge i *Næde*, ellers vil Øllet *vende sig*, eller *kaste sig*, hver Gang det bliver Nymaane (201). Træ til Gavntræ, særlig til Møbler, skal hugges i *Næde*, ellers gaar der Orm i Møblerne. Og man skal klippe Faar i *Næde*, ellers gaar der Orm i Tøjet, der laves af Ulden (506). Man skal plante Kaal, *lægge Høns* (507) og slagte i Nymaane o. s. fr. —

Dernæst: Staar Maanen paa Enden, giver den Regn. Og:
Naar Maanen hænger med Sækken,
trækker den Vand af Bækken.

Men Noget af det Sikreste, Maanen befatter sig med at spaa, er nok det, at en lille Ring om Maanen giver et stort Uvejr og en stor Ring et lille Uvejr.

For øvrigt findes forud — spredt rundt om i nærværende Værk — adskillige folkelige Forestillinger om Ny og Næde af lignende Art (95—467—523—542—557 f.—562).

Man siger: *Moni drikker*, naar den kommer senere op end den foregaaende Dag, — modsat fulde Folk begynder Maanen først at drikke, naar den er fuld. Om et magert og spinkelt Menneske, ja ogsaa om en Skive meget tyndt Brød o. l. siges: at man *kan se Sol og Mone igennem det*. En Barneremse hedder: *Sol og Maane gaar Verden omkring*. Man kan have sit Grevskab i Maanen, og Folk kan lade sig bilde ind, at Maanen er gjort af en grøn Ost. — Og E. Bøgh (Folkekalenderen 1855) bruger Maanens Skiften i følgende Vers:

Kærlighed ligner Maanen, og Ligheden er nok den:
Naar den ikke vokser mer, saa lager den af igen.

Fra Aarets mørkeste og goldeste Tid. Julemaaneden.

I Aarets mørke Ende kommer den Dag, der er saa kort, at der ikke er den danske Dag, der er endnu kortere. Solen offer da end ikke en moderne Normalarbejdsdag paa de danske Breddegrader, men fuldender sit Dagværk med fornemt at vise sig over Synsranden bare i syv Timer.

Paa ingen Tid af Aaret kom Folketroen til Orde som ved Solhvervstiderne, og stærkest Røst fik den, naar Vintersolen gik lavest over Synsranden, og man fejrede Julens og Aarsskiftets Fest. Den mørkeste og ledigste Aarstid skabte i Særdeleshed de mange Rædselsfigurer, Spøgelser, Genfærd, Nisser og Trolde, hvoraf de gamle Bønders Aandeverden myldrede, og som gjorde Folket mørkerød og forkvaklede Begreberne.

Af Maanedtylvten er Aarets tolvte Maaned under nærværende Betragtninger den indholdsrigeste. Kirkeaaet, Solaaret og Almanakaaret har ved den Tid deres Skiftetider — for ikke at tale om Terminstiden og Julens Tid. Ogsaa »Gammel Tro og Tale om Julen« kunde drives op til en anseelig Samling, dersom man ikke var begrænset af Tid og Sted. I det jeg henviser til Julekapitlet, hvormed jeg sluttede tredie

Bog, skal jeg hertil kun føje lidt af den almindeligste Jule-tro og de for min Egn bedst kendte Juleord.

Alle laante Redskaber skal man levere tilbage, før man kan holde Jul, eller, som det ogsaa hedder, udlaant Redskab skal man sørge for at faa hjem inden Højtiden, ellers bruger Heksene det. Ploven skulde tages af Marken, at ikke Jeru-salems Skomager skulde hvile sig paa den, i Fald han paa sin Vandring kom forbi den; thi der kan Intet gro paa det Sted, hvor den evige Jøde har hvilet ud i Julenattens Fred. Naar man sætter Rokken til Side til Julehøjtiden, skal der blive en Tot Hør siddende paa Rokkehovedet, for at Hørren kan gro godt i det nye Aar.

Man maa være færdig med alle baade inden- og udendørs Arbejder, inden Solen gaar ned Juleaften, ellers vil man *komme tilbage med* alt sit Arbejde i det nye Aar. Gæssene maa paa Julens Helligaftener ikke færdes ude efter Solnedgang; thi saa vil Gaaseavlén i det nye Aar mislykkes (450). Mange Stjer-ner Juleaften giver mange Gæslinger.

Julevejret. En hvid og en maanelys Jul er alle de gamle Juleord enige om at prise i høje Toner — det ene mere høj-lydt end det andet. En hvid Jul giver en grøn Paaske, og hvid Jul og grøn Paaske giver et godt Aar, og en lys Jul giver en mørk Lade. Skinner Maanen fra den klare Nathim-mel hen over den frostlindrende, hvide Sne paa Bondens Ager, varslér det fyldte Lader. Bugner Træerne af Rim i Jule-ugen, skal Kornet næste Sommer bugne paa Marken af fulde Kærner (554). — Derimod ganske modsat: Julesommer giver Paaskevinter. En grøn Jul bringer en snehvid Paaske. En mørk Jul giver en lys Lade. Julemærke giver Sommertørke. Men: Kommer Juledag i Ny, Aaring god den før' til By.

Et af de Ord, der ogsaa lever hos os — det skrives i vore Ordsprogsamlinger som oprindeligt skotsk — vil vide, at en grøn Jul giver en fed Kirkegaard. Den, som vasker og hænger Tøj ud i Julen, skal klæde Lig i Fasten. Den, som sliber i Julen, skal flaa i Fasten.

Efter Maaltidet Juleaften lagde man Mærke til, hvem der først gik ud af Døren, en Karl eller en Pige, deraf drog man den Slutning, at der da henholdsvis skulde sødes mest Afkom af Han- eller Hunkøn blandt Gaardens Dyrehold.

Med Hensyn til Juleaftens dybe Stilhed (451) bemærker en Kone: »Nej, Juleaften *besø'er vi judte Folk.*«

Man maatte ikke gaa fastende til sin Gerning Julemorgen. Man maatte ikke Julemorgen og Nytaarsmorgen *muge* i Stalden og køre Gødningen ud før ved Middagstid — altsaa ikke som sædvanlig om Morgenen — det overholdt de gamle Mænd ret nøje. Man kørte ellers: Held og Trivsel fra Stalden — eller: Lykke og Velsignelse fra Gaarden.

Der er mange Talemaader hvori »Juul« — som man skrev i gamle Dage — forekommer: *Her ser ud til en mørk Jul og en skiden Fastelavn. Vær nu god, saa skal Du faa en Skilling til sødt Øl Juleaften* osv.

Man taler om at have Jul og gode Dage; thi det er kun Jul een Gang om Aaret.

Men hvornaar er Julen ude? Om Julens endelige Afslutning er det lidt vanskeligt at slaa noget Bestemt fast, i Fald man lytter til vore gamle Juleord om Julens Varighed: Ogsaa Fynboerne bruger Ordet: En god Jul varer til Paaske; men et andet Ord trækker straks lidt fra og siger: det var ikke at laste, at Julen vilde⁶ vare til Faste; men atter møder man Indskrækning, naar man hører, at ved Kyndelmisseknode er Julen ude, og ydermere, naar man lader St. Knud (7. Januar) drive Julen ud, og endelig er Julens 12 Dage til Ende med Helligtrekongers Dag — med mindre nogen Besøgende forinden i et eller andet Hjem har givet sig af med stilfærdigt at bære Julen ud!

Men der er slet ingen Ende paa Julen, i Fald man medtager det Ord, der siger: Hvor der er Børn, der er altid Jul — og med et andet Aar kommer en anden Juleaften. Dette turde vel for øvrigt være det paalideligste af alle Julens gamle Ord; thi ellers skulde »alle Julemærker slaa fejl.«

Naar saa Tidspunktet kom, at det nye Aars første Nymaane viste sig, var det en baade spændende og underholdende Stund inden for Aarets Folketro. Den lille hulrunde Maanebue regnes for en troværdig Spaamand for det paabegyndte Aar, det har Nytaarsnyet fra gammel Tid et uopslideligt Patent paa. I III Del er fortalt, hvorledes man paa Aarets første Maaneskinsaften gik udenfor og *kastede Salmer op* for sig selv eller for Andre osv. (467).

Naar saa Julens sidste Dag var forbi, og man begyndte et nyt Aar, mærkede man ret, at det er Vrangsidens, Aaret viser os først. Men naar man var naaet dertil, saa havde alle Aarets Orakler talt, og man tog da ogsaa i saa Henseende fat paa en ny Aargang.

Den gamle Gaardnisse. Tiden har taget ublidt og haardhændet paa Folkets gamle Tro, og maaske netop paa de Ting, som Folketroen vidste mest om. Der er til Eks. de gamle Husnisser. Hvorledes det er gaaet den danske Gaardnisse — som Chr. Winther har ofret et langt Digt, der skildrer, hvorledes den vil opvartes paa Højtidsaftener, men saa til Gengæld passer paa Aaret rundt og gaar i Ledtog med Gud Amor, sørger for Kreaturerens Trivsel og for Alt, hvad der foregik under Bondens Tag, — kan bedst besvares med H. V. Kaalunds Digt: »Nisserne paa Vandring«: »De stakels Smaanisser, de undes ej Ro, slet Ingen har nu den gamle Tro, at Lykke de bringe til Huset; selv passer Bonden sin Hest og Ko og skaffer sig Most til Kruset. — Forjagne, fordrevne fra By til By, forgæves de søge sig Hus og Ly; de kan ej Oplysningen taale, — — Nu flakke de husvilde trindt paa Jord, og hvor de søge, i Syd og Nord,
er alt det Gamle forandret! —«

Folkedigtning. Viser, Remser og Rim.

»**M**ALLEBROK er død i Krigen og lagt i sorten Jord« er vistnok en af de første Viser, jeg mindes fra min allertidligste Barndomstid paa Landet; rimeligt nok, da den lever endnu, og et fransk Blad skal (her efter en dansk Bladartikel) i 1914 være kommet til det Resultat efter en Undersøgelse desangaaende, at den berømte Marlborough-Vise efter sin Udbredelse kan tilkomme at kaldes: »Verdens populæreste Vise«. Til mine første Minder paa dette Omraade hører ligeledes Sangen: »Peder Skøt i Barndomsalder« eller som Fynboerne sang den: »Peder Skjydt«; den var vist lige kendt og udbredt i alle Egne af Landet.

Af Folkepoesiens Elskovssange er der to, som i første Halvdel af forrige Aarhundrede var kendt af saa godt som Alle: men nu kendes de kun af Faa, kun af dem, som den Gang var unge. Den ene er: »Hr. Ankerstrøm red udi Skoven saa grøn«, den anden: »En stjerneklar Aften i Roligheds Lund«. Denne sidste Vise henregnes i »Festskrift til H. F. Feilberg« S. 152 til »de almindelig udbredte.« Talen er der om Hannæs i 1860'erne. I det nordvestlige Fyn var den vistnok ogsaa en af de mest kendte og mest yndede Viser, der blev sunget, hvor Viser i det Hele kom frem. Viser sang man paa Vej og Sli, ved Arbejdet, i Marken (359), under Malkningen inde og ude — hvor nynnede og sang den da saa fornøjede Malkepige under Malkningen ude paa Grønsværet ikke om Kap med den kvidrende Morgenlærke over hendes Hoved! — men dog særlig til Underholdning ved Kartesammenkomster,

Humleplukning, Hørskætning, og naar der i et Hjem var Skræddere eller Sypiger osv. (73 f.)

De, der kunde mange Viser og kunde sætte *Tune paa*, var altid velsete Folk. Det er til slige gamle Mænds og Kvinders Forraad man maa ty, naar man nu vil nedskrive Bonde-digtningens Viser og Vers, som de lyder i Folkets Mund.¹⁾

Dernæst er der det viden om kendte gamle, fynske Kærestebrev, et Rimbrev, som nu i den nyere Tid er kommet paa Tryk forskellige Steder tilmed med Oplysning om dets Forfatter. Det fremkom under Navneskjul i Følge »Dania« VII Bind, 1900, først i Sylvester Hertz's Maanedsskrift i Vejle 1829. Det er nu velkendt, at det er skrevet af Karl Henrik With, der var en Skomagerson fra Odense, født 1805 og død 1865 som Overskoledirektør, Chef i Kultusministeriets 3. Departement og titulær Biskop.

With er ligeledes Forfatter af et lignende Digt: »Bjerregaarden«, som er skrevet i sydfynsk Folkemaal, og som for min Egns Vedkommende ikke nær er kendt i samme Udstrækning som Rimbrevet. Begge disse humoristiske Digte, der i

¹⁾ For den Samling, jeg her fører frem, skylder jeg bl. A. den i 1907 afdøde da 76 Aar gamle Enke Gertrud Marie Jensen i Eilschow'ske Boliger i Odense en oprigtig Tak. Det er vemodigt, at hun lukkede sine Øjne, før hun fik den Glæde at se sine Sange og Sanglege m. m. bogført. Mange andre Ting, som jeg forud har gengivet, har hun fortalt mig. Hun var i fuld Forstaaelse med mine Indsamlinger og sad inde med den gamle Landbokulturs allerbedste Egenskaber. Ja, hun havde ikke alene et fint Udseende, et stilfærdigt Væsen og en beskeden Fremtræden, men ejede tillige en saa rettænkende og fin Karakter, at der kun er Faa af hendes Lige. Som Plejedatter af velstillede Gaardfolk i Haarslev opvoksede hun i gode Kaar. blev meget tidlig Enke med tre Børn og maatte tilbringe hele sin øvrige Levetid svag af Helbred og i smaa Forhold; men hun var saare arbejdsom, meget nøjsom, gudhengiven, livlig og tilfreds. Den nævnte Frihølig fik hun, fordi hendes Mand var af den Eilschow'ske Slægt. Det var hende en Fornøjelse i sine sidste 10—12 Aar at opfriske Minderne fra sin gode Ungdom i Haarslev, saa det er ikke let at sige, naar vi efter en Samtale sagde Farvel til hinanden, hvem af os der var gladest, hun, der havde givet med Redelighed af sine rige Minder, eller jeg, der var blevet beriget med dem. De fleste Viser har jeg optegnet i Aarene 1895—97.

flere Slægtled har levet paa Folkets Læber, og som endnu ikke er uddøde, er efter Originalerne optrykt in extenso i »Dania« — Brevet i IV. Bind 1897. Fra hvilken Tid og fra hvem de stammede, laa i Folket hen i dunkelt Mørke, Ingen stillede sig slige Spørgsmaal. De var ægte nok, man tog dem for »ægte Varer«, tog dem for en Bondepiges Produkt.¹⁾

I 1873 udgav Klaus Berntsen fra Højby Friskole I Samling »Folke-Æventyr for Skolen og Hjemmet« (Odense). Denne Bog begynder med en Gengivelse af »Bjerregaarden«s 28 Vers, som Digtet »almindelig synges paa Fyn« med en vedføjjet Bemærkning om, at W. kan være Forfatter deraf. I 1883 (Odense) udgav Klaus Berntsen sin II Samling Eventyr fra Særslev Højskole, og denne Bog begynder med »Et gammelt Brev«, betegnet »mellemfynsk Mundart«, men uden nogen Omtale af Forfatteren. Denne Ordning, »Bjerregaarden« i I og Rimbrevet i II Samling, turde bekræfte det ovenanførte, at det første Digt er bedst kendt i Midt- og Sydfyn, det andet i Nordfyn. Rimbrevet — altsaa Kærestebrevet — er her paa 100 Linier og afviger flere Steder mere eller mindre baade fra Originalen og fra det, som jeg i Aarene 1889—99 stykkevis har faaet indsamlet. Stykket i Originalen efter Ordet »Kaddi«, »Dania« IV Bd., S. 243, L. 2 fra o., og de derefter følgende 18 Linier er dog udeladt i begge Gengivelser — baade i Kl. B.s Bog og i min Optegnelse —, det vil altsaa sige, at det er gaaet tabt i Folkemunde allerede 1883.

Oprindelig (se »Dania«) er Kærestebrevet 130 Linier. De første 2—4—6 Linier kan »Alle og Enhver« blandt fødte Fynboer, og Mange kan komme langt, men der er neppe Nogen, der korrekt kan føre det til Ende eller bare komme op over 100 Linier deraf, følgende den rette Tekst. Der er Gengivelser, hvor store Huller er fyldt med tilsat Stof.²⁾

¹⁾ Om Overskoledirektør With's interessante Livshistorie og hans humoristiske Digting i fynsk Mundart kan man for øvrigt læse flere Steder, saaledes i Erslew's Forfatter-Lexikon og Dansk biografisk Lexikon XIX B., S. 107 og S. 484, hvor der igen henvises til andre Steder. With er ogsaa Forfatter til et Par meget kendte Skolebøger; i den ene af disse findes den for Børn saa fængslende Skildring af Musefamilien i den nordfynske Præstegaard Rynkeby i Bjerge Herred.

²⁾ Dette Emne har jeg for øvrigt omtalt i Odense Amts hist. Samf.s Aarsskrift I, S. 308 f.

Jeg maatte samle i mange Aar Stumper sammen — øst af Folkemunde — før jeg erhvervede, hvad jeg nu har. Og helt ægte er det da heller ikke. Først opnaede jeg kun 37 Linier, fik senere 72; i denne Skikkelse indsendte jeg det til »Dania« 7. Marts 1897. I »Dania« Nr. 20, Oktober 1897, fremkom da Genpart af Originalen. Jeg har derefter haft Opskrift paa 85 Linier fremme som Bladstof 1899 og 1903. I denne min Gengivelse har jeg senere set det optaget, saaledes 13. Decbr. 1912 i »Fyns Tidende«, der havde optrykt det efter et andet Blad.

I det Efterfølgende gengiver jeg mine nævnte 85 Linier, saaledes som jeg mener at komme Nordvestfynboernes Udtale nærmest, og saaledes som Enkelte endnu kan Brevet, efter at det er gaaet fra Mund til Mund i snart fem Snese Aar. Ved at sammenligne det med Originalen i »Dania« IV Bind, Side 240 o. fg. kan man se, hvad der er tabt, hvad der er forbyttet, og hvad der er tilføjet.

Som det er sluttet, slutter de Fleste. Med Lakkendrup menes nok Landsbyen af dette Navn i Gudbjerg Sogn, Gudme Herred, mellem Nyborg og Svendborg. Med Volmesdag menes den 1. Maj — Voldermisse, Valborg Dag og ikke Volmers Dag 15. Juni, som ingen Rolle spiller blandt den gamle Almues talrige Mærkedage.

**Brev fraa en fynsk Pige
til sin Kæreste Haans Neelsen ve Malisen i Køviahavn.**

Moni han sitter i sorten Sky
aa skin'er saa gruelig degli':
ha' ven'er sit Aansejl mod vor By,
lille Haans! je ka' se dig saa briele.
Tilsat | Je' lier møj Undt, for je' haar dig saa kjær,
min elskede Ven udi Sjællands Rige,
det volder det søede Melangkoli,
som sitter i Hjartet aa en Pi'e.
Alle Himmelens smaa bitte Fovle
Au janc ! | de se'er mig aller en enestens Smule,
tabt, og- | aa alle di smaa Stjær'ner, der sidder rundt omkring,
saa i Kl. | se'er mig heller ingen Verdens Ting;
B.s 1883. |
Forbyttet | men de kigger saa ømt aa saa hjartelig,
aa je bliver saa løjerli' indeni.
Hudan ska' je hitte et Trøstens Ord
udi min Kærligheds Længsel?

For vort Hus og vor Have aa hele vor Jord
 er li'som et usseligt Fængsel;
 men være je skal paa Smertens Ø,
 aa leve je skal, indte' je ka' døe.
 Men kun' je flø'e som sorti Raun,
 saa vil' je flø'e li'e te Køvihavn
 i min Hjarte-Haans's Favn. [Ogsaa elskede.]
 Aa ku' je svenime som Degnens Æn'er,
 saa vild' je svemme med Fø'er aa Hæn'er
 te Dig, huretter mit Hjarte bræn'er.
 Aa, vaar der ette saa voodt i Græsset,
 saa laa'e je mig paa mine bare Knæ
 aa ba' te den himmelske Engleskaare,
 om di min elskede Ven vil spaare,
 aa gi' ham i Kjærlighed Læ
 aan'er (el. under) Elskovs deglige Myrtetra.
 Her gaav'er je lissom en enlig Fovl
 aa vudder Gæs i vor Lykke. (ø: Mark).
 Ijaves kom Jens Paj'sens Povl
 aa vil' mig te sit Hjarte trygge,
 saa saa'e je: »Hør ve' du hva',
 de Tryggeri vil je saa'gutte ha'.«
 Saa ga' je ham et Kys aa lod ham leve;
 aa de vil jeg gøre heretter ved Enhver,
 enten det saa er i Køvmaan' eller i' Greve.
 saa længe Du, min egen Haans,
 vil være mig nogenlunde huld og tro,
 te' vi naaer aa faar Noget for os sjæl, ka' tro!
 For Du, min villeste Ven især,
 som jeg af Hjartet har saa kjær,
 som Du ka' se a mine Breve,
 Dig blier jeg te' Graven tro og huld
 som det røde Guuld.
 Hu' er jeg dov kiv-i-et og længes saa saare,
 aa kommer Du ette heim te Juul,
 saa ligger je nok i Jorden ad Aare,
 for Dav'i -- han er saa lang, saa lang.
 aa Naa'den (el. Naini) -- hun er møj længer.
 — — — (Her savnes i begge Gengivelser 12 Linier, saavel i Kl. B.s
 som i nærværende.)
 Med min Appetit
 er 'et saa møj skidt,
 je spiser kuns saa overmaade lidt.
 Den gode Bergkomfisk i Dav
 ham aad je aller en Bitte av.
 I Bovgrynsgrø' har jeg ingen Behav,
 for mej haar ha' hverken Lovt eller Smav;

ijaves satte je hele Kladdi
li'e ner te Kat'i.

— — — — (Her er i begge Optegnelser sprunget over 18 Linier.)

Di præker saa møj om di tyrkiske Græker;
je er rædt for den slemme Kri',
vor Faa'er ha' se'er: Vi bliver nok fri,
for det gaaer jo ette alti', som Præsti præker.
Men det gyser dog i mig ileen,
hver Gang jeg hører vor Degn,
han fortæller. hu'dan di sejler,
di hersens russiske Kegler,
omkring paa det kullie sorte Hav
med store Kanoner baade for aa hav.
Det er da en vovelig Sav
aa la' sig stikke ihjel
lissom en usselig Pajde. (Fra.)

Rimel
Gajte
m. m.
savnæs

— — — —
Je frøjter, Du ska' med i den tyrkiske Kri',
Du bli'ver savtens nok ette fri,
det nytter vel ette, vi snakker med Degni,
men spør' Du Kaplejni,
men det hjælper val ette endda,
selv om Du se'er, at vor Faaer betaaler,
i Fald det kniv'er, to Snese Daaler.

Tilsat i
nærvær.
Gen-
givelse.

Naa ette vid're denne Gang end en flittig Hilsen
fraa mej aa Faaer og Moer aa Kesten.

(Ikke Knovsduatter.) Maren Knudsdaader
fra Lakkendrup av, Volmes Dav.

Elskovssange

I.

En stjerneklar Aften i Roligheds Lund
jeg spadsered blandt Blomster de skønne,
jeg tavs af Forundring stod stille en Stund
og hørte paa Nattergals Stemme.

Men som jeg spadsered og vandred omkring
og tænkte paa Herrens Velgerning,
der skaber saa mangel velgørende Ting
til Fryd for Enhver i sin Skabning,

jeg pludselig hørte en kvindelig Røst,
som sang med henrykkende Stemme,
den Stemme kom fra et saa yndefuldt Bryst,
nu vil jeg min Sang her fremsende.

Jeg gik saa frimodig til Jomfruen hen
og sagde til hende: »Min Pige,
tillader Du mig, jeg maa blive Din Ven,
jeg tror, Du kan være min Lige!«

Med Taarer i Øjet hun svarede: »Nej,
det kan jeg slet ikke min Herre,
vil De mig adlyde, saa gaa Deres Vej
og lad mig alene her være.«

Jeg stod da lidt stille, betænkede mig
og saa ned i Vandet det rene:
»Hvad mon der dog skader den Jomfru saa fin,
imens hun vil være saa ene?«

»Har Du nogen Fader eller Moder paa Stand,
har Du nogen Søkend' i Live,
har Du nogen Elsker i dette vort Land;
besvar mig paa dette min Pige?«

Hun blev ved min Tale saa bleg som et Lig
og saa op til Himlen og sukked:
»Ak, naadige Herre, jeg sige skal Dig,
hvorfor jeg med Hovedet bukked.

Min Fader er druknet her i dette Vand.
min Moder, hun sørged saa saare,
derfor maa jeg leve saa enligen hen
og fælde de modige Taarer.

En Broder, jeg havde, han ogsaa forsvandt,
han sejled paa Bølgen den grumme,
tre Aar er det, siden jeg talte med ham,
og intet Brev har jeg bekommet.

En Kærest jeg havde, han ogsaa forsvandt,
hans Fader det ej kunde lide;
thi sendte han hannem udi fremmed Land,
for vi ej tilsammen skulde blive.«

»Hvad hed da den Elsker, som utro blev,
besvar mig paa dette, min Pige,
sig mig af hvad Stand og hvorfra han sig skrev,
kan Du mig det fastelig sige — ?«

»Hertug Karl, saa hedte hans Fader paa Stand,
og Sønnen hed Ludvig med Ære,
syv Aar er det siden, jeg talte med ham,
Gud ved, om jeg ser hannem mere.«

Jeg stod da lidt stille, betænkede mig,
 mens Blodet sig i mig mon varme:
 »O, elskede Lise, o, er det da Dig?
 Kom hid i Din Ludvigs Arme!«

Den Jomfru, hun blev da saa underlig glad
 dermed ogsaa Ludvig tillige,
 da opfyldt han saa, hvorom Herren han bad,
 fandt atter sin elskede Pige.

(Kortepiger har sunget denne Vise i 1840-Aarene.)

II.

En venlig Aften under Rosens Ly
 sad Edmund ved sin elskte Toras Side,
 Alt slumred trygt i Skov og Mark og By;
 thi det var henad Midnats tavse Tide.
 Da hæved sig skyldfri Edmunds Bryst,
 hans Hjerte slog saa højt af kærlig Varme,
 det mørke Øje blev saa klart og lyst,
 da han om Tora slynged sine Arme.

»O, Elskte«, sagde han og hæved fro
 sit Øje mod den stjernestrøede Bue,
 »der skal vi jo en Gang forenet bo,
 der oppe, hvor de klare Stjerner lue.
 Farvel, min Tora, da for sidste Gang,
 Farvel, du skønne Lund, du elskte Bolig,
 Farvel, I Myrter, som, naar Tora sang,
 om hende slynged Eder saa fortrolig.

O, Elskte«, blev han ved, »paa dette Sted,
 hvor mine Barndomsaar i Fryd henflyede,
 der, hvor jeg svor Dig Troskabs dyre Ed,
 der skal du snart min Grav med Roser pryde.
 Ja, Tora, snart jeg hen til Døden gaar,
 mit Blod skal snart Din grumme Fader fryde,
 forladt og sorrigfuld igen Du staar,
 Din Taare ene skal ved Liget flyde.«

»Nej, elskte Edmund«, svarte Tora blid,
 »ej ene vandre skal. Din kære Pige
 vil følge Dig, skønt paa en blodig Vej,
 op til Gud Faders lyse Himmerige.«
 »O, Engel skøn! alt da med Fryd jeg dør,
 velsignet, sidste Time, Du mig være,
 da skal jeg jo iblandt Valhallas Møer
 i Morgen favne Dig, Du evig Kære!«

Folketroen som for hele Naturpoesien. Thi her var alle Udviklingsmuligheder til Stede i fuldeste Maal (16).

Her inden Døre plantede man St. Hans Urter i Sprækkerne (441) og ude i Hørmarken plantede man St. Hans Aften Hyldegrene (262) osv. osv., som allerede fortalt. Thi skønt det hele Tiden har været min Agt at samle Overtroen under Et, saa har jeg i de foregaaende Kapitler ikke kunnet undgaa i Sammenhængen med Omtale af de forskellige Emner at anføre snart et, snart et andet Træk, hvor de rettelig hører hjemme. Thi Overtro var som en Part af Menneskene selv i den ældre Slægt (41).

Og naar der da kom Sygdom og — som man sagde — *Uheld* blandt Kreaturerne, eller naar Køerne hen ad Foraaret sædvanlig blev saa kraftesløse paa Grund af slet og mangelfuld Fodring, at de neppe kunne rejse sig i Baasen (222), og at dette: »Nu skal vi ud at rejse Køer«, var en daglig Gerning¹⁾, tyede man altid til de »Kloge«, Ingen uden disse kunde være Skyld i det foreliggende Tilfælde, og hvem Andre kunde vel igen vide Raad? Thi Nogle — saaledes var Begreberne — var indviet i de gode — og det var nok særlig de Lavbenede — og Andre i de onde, mørke Magters underfulde Hemmeligheder og stod saaledes i Ledtog med Over- og Underjordiske, Hekse og alskens Troldtøj, at »En kunde gøre Godt, hvad en Anden havde gjort Ondt«, og »Hver tjente lige *møj* paa Sit«, eller, som der ogsaa siges: »der ku' tjenes lige *møj* paa begge Dele.« Og i Følge en gammel Talemaade »giver Forfarenhed Kunsten af sig«, men efter en anden »er gode Raad dyre, naar man trænger til dem«, og en tredie siger: »Naar Verden vil bedrages, saa lad den blive det!«

De »gode Kluge« vidste mange Beskyttelsesmaader og Midler mod de »onde Kloges« Skarnsstreger og Fortrædelighed og forstod paa mange Maader at afvæbne dem. — Lige for Lige er den bedste Betaling!

Som selve den gamle Bornholmer gik det Hele haade ude

¹⁾ S. 222 har jeg sat en *afrejs* Ko i Forbindelse med et gammelt Ord, som ofte anvendes. Det samme maa forud have været Tilfældet; thi i Peder Laales Ordsprog findes Ordet: »Den som ejer Koen, skal tage den ved Halen«, ikke mindre end tre Gange, Nr. 112, 529 og 1181.

og inde bestandig Aar ud og Aar ind i samme tilvante Skure. Ingen tænkte paa at stryge gammel Uvane, endnu mindre kunde det falde Nogen ind »saadan paa en Stud« at binde an med noget Ukendt og Fremmed. Hvad der nu en Gang *hørte sig til* fulgte det af sig selv ikke at svigte. Og for Resten lod man syv og ni være lige. Saaledes levede da Enhver sit arbejdsomme, mere eller mindre stille og rolige — eller som man sagde indgetogne — Liv, der dog skønt de ublide Kaar kunde være saa friskt og fornøjeligt.

Men hvilket Landbrug for ikke hundrede Aar siden, hvilken Modsætning (216) i Størrelse, Kraft og Ydeevne er der ikke paa Nutidens paa Dyrskuer præmierede Husdyr og saa de Dyr, her tales om, og hvilket Tankeliv! Endnu er der fra Datidens Underholdning mange Historier i Omløb om Spøgelser, Genfærd, Syner og Varsler og alt lignende »Pusleri« — og som fortrinsvis de gamle Koner kan tale med om af »egen Erfaring«. Det hænder af og til, at Noget under Spøgeri henbørende opklares, saa Sagens gode Rigtighed kommer aabenlyst frem. Heksekunsten har derimod alle Dage været den haardeste Nød at knække, og denne Vækst blomstrede da ogsaa rigest i de Gamles »Have«. — Ja, Overtroens vide Mark har haft mange Felter (123).

Men kan Hjertet blive blødt som Voks af Pietet for de forrige Slægters Slid og Slæb, Flid og Udholdenhed, med Armod og Usselhed til Løn, saa kan, hvis Retfærdigheden skal ske Fyldest, en nok saa god Villie ikke frigøre dem for Hekseriets Taabeligheder. Man maa med Wessel sige:

»Man sætte Hjerte for, man sætte Hjerle bag,
En Tyv er dog en Tyv, det er en afgjort Sag.«

Thi det gaar ogsaa her med den menneskelige Natur som Baggesen siger: »Hun kommer dog igen den Heks.«

Og dog bør man lade Pietetsfølelsen raade og ikke nøjes med overlegent at afsnitte den gamle Stammes mest iøjnefaldende og frodigste Vildskud, men samtidig lægge et godt Ord ind for en skaansom Dom derved, at man ved Siden af tager saadanne i selve Datiden hvilende Omstændigheder frem, der opfordrer til Overbærenhed, og som formaar at undskylde Fortidens umiskendelige Skrøbeligheder.

Nu Timen slog. De Elskte skilles ad,
 hun iled hjem, og han til Mørkets Fængsel,
 hvor Vogteren ved skumle Indgang sad
 og ventede paa ham med urolig Længsel.
 Paa Himlens Østerbue Nalten veg,
 alt smilte fro den unge Morgenrøde,
 da Toras grumme Fader stolt besteg
 den Høj, hvor Edmund skal som Offer bløde.

I Jomfruburet smykket som en Brud
 sad Tora mere skøn end Morgenrøden,
 hun sendte fromme Bønner op til Gud
 om Styrke, Taalmod, Mod og Kraft i Døden.
 Da saa hun Edmund træde rolig frem,
 hun saa det tunge Sværd hans Hoved ramme.
 »Tilgiv mig, milde Gud, min Brøde glem!
 hun raabte højt; og Borgen stod i Flamme!

Mod Himlen højt de røde Luer steg,
 all Toras Fader stod som ramt af Torden,
 som Maanen stille stod han kold og bleg;
 thi Toras Aand var ikke mer paa Jorden.
 I Myrtelunden paa det elskte Sted,
 hvor Edmund hørte tidt sin Tora kvæde,
 der sendte man til Ro dem begge hen
 og planted over Graven Roser spæde.

Der hvor ej Sorgens Pile trænge frem,
 hvor Dyden aldrig skal for Ondskab segne,
 der vandrer Tora med sin elskte Ven
 i Evighedens lyse, blide Egne.   En gammel Sang.

I en gammel, haandskrevet Bog, indeholdende en Samling af slige Viser og Sange, der er i mit Eje, findes vedtegnet ved de fire sidste Linier: »Tilsat af General Ahlefeldt«. De er dog ogsaa med i en Gen-givelse, som er mig dikteret af den gamle Dame i ovennævnte Enke-holig, og som er den samme paa faa Undtagelser nær, som for Eks.:

4. Vers: »Ak, kære Edmund«, svarte Tora, »nej,
 skal Du i Døden gaa, Din kære Pige
 vil følge Dig — skønt paa en farlig Vej —
 op til Gud Faders lyse Himmerige.«
 »O, Du Skønne, da med Fryd jeg dør,
 velsignet da min sidste Time være;
 thi da skal jeg blandt de udvalgte Møer
 i Morgen favne Dig, Du evig Kære!«

7. Vers L. 3: som Marmorstøtten stod han kold og bleg,
 5: I Myrtelunden paa et ensomt Sted,
 7: da lagde man som død dem begge ned
 8: og planted over dennem Roser spæde.

III.

Nu vil jeg fortælle min Skæbne saa tung:
 min Sorg begyndte den Tid jeg var ung,
 min Moder hun døde, knap et Aar jeg var,
 stor Kummer i Hjertet for hende jeg bar.

Min Fader han henfaldt til Svir og Drik,
 saa Alling i Huset til Brændevin gik,
 og jeg maatte lide stor Hunger og Nød,
 forgæves jeg ofte bad hannem om Brød.

Omsider den tunge Beslutning jeg tog,
 at jeg som en Bøller fra Hjemmet uddrog.
 Syv Aar jeg mon være, da jeg drog min Vej,
 jeg gik paa de Steder, de kendte mig ej.

Og som jeg mon vandre, kom til mig en Mand,
 jeg syntes, han var af den fornemme Stand;
 han spurgte om Navnet, og hvor jeg var fra.
 jeg stakkels Dreng, jeg fortalte det da.

Han sagde: »Jeg ser, Du er ærlig og tro,
 jeg vil Dig hjemtage alt med til min Bo,
 jeg vil Dig oplære i Ære og Dyd,
 jeg haaber, jeg siden skal lønnes med Fryd.«

Jeg fulgte med Manden fornøjet og glad,
 og udi hans Bolig han spurgte mig ad,
 om jeg kunde læse. Jeg svarede: »Nej,
 i Skole at gange det kendte jeg ej.«

Han mig nu opklædte fra Top indtil Taa,
 i Skole i Byen jeg nu maatte gaa;
 en Datter han havde, i Skole hun gik,
 af hende jeg stor Undervisning da fik.

Jeg tiltog i Visdom og Yndest hos Hver,
 og Datteren havde mig inderlig kær,
 til sidst da Forældrene dette kunde se,
 de sværgede paa, at det aldrig skulde ske!

En Dag lod min Herre mig kalde til sig,
 han sagde: »Du hastig skal paaklæde Dig,
 jeg agter til Staden at sende Dig hen,
 et Brev med Du faar, som besvares igen.«

Jeg gjorde mig færdig til Staden at gaa,
 til hvem der jeg skulde, paa Brevet jeg saa,
 det var til en Købmand, til hannem jeg gik,
 jeg hilsede ham, og nu Brevet han fik.

»Din Herre, min Søn, han tilskriver mig her,
at Du deres Datter har lønligen kær,
nu er jeg beordret at sende Dig hen,
hvorfra Du ej mere skal komme igen.«

Enhver kan vel tænke, hvorledes jeg blev,
da jeg fik at høre, hvad Faderen skrev.
Indholdet var dette, at jeg maatte afsted;
til Jorden i Afmagt jeg segnede ned.

Dog Tid efter anden jeg kom mig igen,
jeg tænkte paa min allerkæreste Ven,
med hende jeg talte, da jeg rejste hen,
jeg troede at hjemkomme mod Aften igen.

Jeg Købmanden bad nu om Frihed at faa,
at hvorhen jeg vilde, at jeg maatte gaa,
forpligte mig aldrig at gange mer did
i Faderens eller i Moderens Tid.

Og Købmanden blev nu saa inderlig rørt
og sagde, da han nu min Bøn havde hørt:
»Hos mig skal Du blive i Dagene tre,
saa haaber jeg vist, Du Din Kærest skal se.«

Jeg var nu indsluttet i Dagene tre,
jeg ventede med Længsel min Kærest at se,
den fjerde Dag kom hun og faldt i min Favn,
vemodig hun smilte og nævnte mit Navn.

»Og skal Du nu rejse fra Landet og mig,
saa ønsker jeg helst at bortrejse med Dig,
der gives vel en Plads udi Verden, hvor to
forelskede Hjerter tilsammen kan bo!«

Lidt mere vi talte, som skrevet ej staar,
som Pennen al røre ej heller formaar;
hun sagde: »For Din Skyld taalmodig jeg vil
modtage, hvad Herren han sender mig til.«

Derpaa saa forlod mig min yndige Ven:
»Jeg gaar, men jeg kommer i Morgen igen;
og saa vil vi hemmelig rejse vor Vej,
saa mine Forældre det mærke skal ej.«

Og nu for mit Blik svandt den Elskede hen:
»Jeg gaar, men jeg kommer i Morgen igen!«
Men Skæbnen ej vilde, det saa skulde gaa,
om Natten den Arme en Sygdom hun faar.

Til sine Forældre hun sagde: »Jeg dør«. Hun sagde, hvad hendes Begæring var før, og at hun til Staden i Løndom maa gaa, hun ønsker mig gerne i Tale at faa.

Hun fik af Forældrene nu Lov til Alt, og Ordet hun havde nu neppe udtalt, før Faderen rejste med Hastværk til mig; han sagde: »Jeg øvet har Uret mod Dig,

Din Frihed Du havde, da jeg tog Dig an, Dig den at berøve har været min Plan; nu beder jeg, at Du hjemfølger med mig, min Datter er syg, hun vil tale med Dig«.

Jeg fulgte med Faderen tilbage igen at tale med min allerkæreste Ven, i Stuen kom ind, hvor jeg sorigfuld saa', at den, som jeg elsker, hun hviler paa Straa.

Jeg kunde ej mæle, ej flytte en Fod, med Taarer i Øjet jeg tankefuldstod: »I Dag var Din Tanke at rejse med mig, men jeg skal nu gøre en Rejse med Dig!«

Og Moderen sagde omsider til mig: »Det sidste, hun talte, var Hilsen til Dig.« Til Graven jeg fulgte min elskede Ven og tænkte: »Du har dog et Minde igen!«

Med andre Indbudne jeg hjem maatte gaa med disse et sørgeligt Maaltid at faa, derefter jeg vilde bortrejse min Vej; men Pigens Forældre de svarede: »Nej,

Nu vil vi opfylde vor Datters Begær, vor eneste Arving Du blive skal her.« Jeg rolig henslider min Tid nu hos dem; det Bedste jeg savner, skønt her er mit Hjem.

Den Vise er digtel for dennem især, som haver erfaret, hvad Kærlighed er¹⁾

¹⁾ Visen er temmelig gammel. I 1840-Aarene var der efter Sigende kun enkelte gamle Koner, der kunde den, og som sang den ved Kartegilderne o. a. l. »Gilder«.

IV.

Danmarks-Visen.

Der var en yndig Pige,
men hun var født af fattig Stand,
og Fyn i Dannemarks Rige
var hendes Fødeland. (Fyns Land
S. 55.)

Hun hjemme blev opdraget,
til hun var fjorten Aar,
saa blev hun konfirmeret,
og Tjeneste hun faar.

Det første Sted, hun tjente,
var paa en dejlig Bondegaard,
og Sønnen, Gaardens Arving,
til Kæreste hun faar.

Da Faderen det mærked,
den Pige maatte bort;
det kan Enhver vel lænke,
det var for hende haardt.

Den Pige græd og sagde:
»Jeg er en ung, uskyldig Mø,
Du svor, Du vilde elske mig
trofast til min Død.

Mit unge Hjerte brændte
af Kærlighed til Dig,
af Sorg det nu maa briste,
om Du forlader mig.«

Af Medynk Karlen skriver
til Pigen, sin udvalgte Ven:
»Jeg tro Dig stedse bliver,
i hvor Du rejser hen.«

Han hende da besøgte
til Trøst for hendes Sjæl;
i Odense hun tjente
udi tre Aar saa vel.

Den Tid da gik til Ende
for Pigen uden Sorg og Nød;
men Kæresten sig vendte —
thi han sit Løfte brød.

En Kærest han sig tager,
og hun var meget rig;
det Faderen behager,
og snart de gifter sig.

Da Pigen dette hørte,
sin Fødestavn hun bød Farvel;
en Skipper hende førte
til København med Held.

En Kondition hun søgte
i Danmarks Hovedstad,
fik den hos en Gæstgiver
— blev lykkelig og glad.

Med Flid hun sig opførte,
Madammens Venskab snart hun
vandt,

hos Alle, som det hørte,
stor Agtelse hun fandt.

Og da Madammen døde,
hun Huset forestaar,
og i den Tid hun tjente
tre Hundrede hvert Aar. (Daler.)

Gæstgiveren til visse
hun tjente i halvsjette Aar,
og i tre Aar af disse
hun Huset forestaar.

Da Herren dette mærker,
at Alt saa vel stod til,
saa tænkte han: »Den Pige
jeg gerne ægte vil.«

Han sagde da: »Min Pige,
jeg elsker Dig og har Dig kær,
Du blive kan min Lige
i denne Verden her.

Min Ejendom Du kender
og ved, at jeg er rig,
en Tønde Guld jeg ejer
dertil, jeg siger Dig.«

Da Pigen dette hørte,
sit »Ja« hun straks gav nu,
og snart han hende førte
til Kirken som sin Bru' (d).

Vi Aaret atten Hundrede
og Tredive da skrev,
det var ved *Pinsedavstider*,
hun hans Madamme blev.

Det næste Aar derefter
sin ældste Søn hun faar,
og da var hendes Alder
vel syv og tyve Aar.

Hun med sin Mand henlever
i Velstand og i Fryd,
tre Sønner de opfødte
til Guds frygt og til Dyd.

Da atten Aar med Glæde
svandt hen i Kærligheden sød,
Madammen maa begræde
sin Mand, som da var død.

Som Enke hun henlever
og er nu meget rig;
hun haver fast besluttet
ej mer' at gifte sig.

Paa Landet hun nu ejer
en Herregaard med Mejeri,
i København hun ejer
et stort Gæstgiveri.

Den ældste Søn bestyrer
nu deres Herregaard;

Landvæsenet han lærte
paa Sjælland i tre Aar.
Den anden Søn han lever
i København som en Student,
den tredie er Løjtnant,
det siger jeg for sandt.

Sin Konge han nu tjener
med Ære og med Mod,
og alle Tre de glæder
nu deres Moder god

Nu slutter jeg min Vise
om Pigen, som blev h'er forladt,
men hun maa Skæbnen prise,
at Fyn hun bød Godnat.

Da hun saa haardt blev prøvet,
hun table Modet ej,
men Retfærd stedse øved
og fulgte Dydens Vej ¹⁾

Andre Folkedigte

I.

Friervise.²⁾

Frier ønsker alle Piger,
gerne jeg vil meddele Dem;
thi jeg har nok, og Tallet stiger,
i Søndags friede der til mig Fem.
Kom Piger til mig og modtag
noget af dette Friervrag!

Gaar jeg paa Gaden,
glor de og gaber;
Mandfolk er helt forlicht i mig,
Mange de for mig
bukker og skraber,
jeg knejser stolt usigelig;
thi jeg er baade smuk og fin
og har et lidet Pengeskrin.

Paa Herrens Gaard der er en For-
pagter,
han sukker hver Gang, han mig ser,
ligesaa er det hos vor Slagter.
Ja, der er mange, mange Fler.
Alle fra Forstanden gaar,
hvis de mig ej til Kone faar.

Jeg kunde gerne faa en Kejser,
dersom jeg var dertil født,
det var lidt andet
end en Schweitzer,
som der forleden mig Haanden bød.
Kommer der nu en Oprigtig,
han være skal min Kæreste.
Men jeg maa være brav forsigtig,
at jeg ikke narrer Fler.

Naar de foregaaende Viser sikkert er
vændret fra Mund til Mund gennem
Sang og mundtlig Overlevering, stammer
denne muligvis fra et Skillingstryk.

II.

Den snukke Jette
og hendes Friere.

Min Smukke! Tænk dog paa,
at kort er Livets Sommer.
Du ej for kræsen være maa,
naar der en Frier kommer;
thi hvis Du ikke En vil ta',
saa vil til sidst Dig Ingen ha'.

Belænk, det er et hæsligt Liv
at være gammel Pige,
og naar Du er en elsket Viv,
Du er i Himmerige.
Nej, førend blive Pebermø,
Du maa i Livets Foraar dø!

¹⁾ Naar denne Vise omtales, kaldes den en »sand Vise«. Den blev før og efter Aarhundredets Midte foredraget især af en af Egnens Skræddere, der var en flittig Visesanger rundt om i Hjemmene, hvor han arbejdede, og af hans Sang lærte Beboerne hans Viser, saa denne Vise er mig meddelt af et Par Ægtefolk fra et af hans *Systeder*.

²⁾ Se Stykket om Kartegilder S. 70 o. flg., særlig S. 74. Paa de Arbejdsdage, der var en Blanding af baade Flid og Selskabelighed, og hvor Mange var samlet, og som i Vintertiden næsten gik Døgnet rundt, holdt man Spillet gaaende med Fortællinger, dog især Visesang, hvad der ikke sinkede Arbejdet. Var man ked af en lang og en sørgelig Vise, tog man fat paa en kort og en glædelig, og saaledes vekslede Alvor og Gammen, stundom med nogen Plathed, alt eftersom der var Folk i Selskabet, der var kendt for at være *grov i Kæven*, Kæben.

Se. Jette havde fyldt en Snes
 var ferm i alt sit Væsen
 bestandig glad og veltilfreds,
 men satte i Vejret Næsen.
 Hver Gang en Bonde meldte sig,
 hun sagde stolt: »Nej Tak for mig.«

Selv Degnen lik til Pigen Lyst,
 han kom smukt udstafferet
 med Kalvekrydset i sit Bryst
 og Haaret pænt friseret;
 han rakte hende en Buket
 og holdt en Tale nok saa net.

Men Jette straks med Nakken slog
 og sagde: »Nej, jeg takker,
 hvor rig han er, jeg heller tog
 den aller værste Prakker;
 hans Ben jo ligner Storkens — hu!
 De gaar bestemt ret snart itu.«

Da Fogden hørte det, han skreg:
 »Naar Degnens Ben hun vrager,
 saa vil jeg vove paa den Leg,
 for mig bestemt hun tager,
 for jeg har korte, tykke Ben.«
 Han pynted sig og var ej sen.

Men da nu Staklen kommen var,
 straks Jette tog paa Veje:
 »Fy, han jo Elefanthen har,
 tror han, jeg ham vil eje!
 Nej, nej, jeg tager ingen Mand,
 som ikke valse med mig kan.«

Det hørte en *Skærsant*, som var
 hos Fogden indkvarteret;
 han tænkte: »Lette Ben« jeg har,
 min Danser »ekstimeret«, (84. L. 18 n.)
 desuden er jeg flink Soldat.
 Ha! — Jeg skal nok faa Skælmen fat.«

Men hans Mundering hjalp ham ej,
 hun Krøller slog paa Næsen
 og skreg: »Gaa hare han sin Vej
 med sit Soldatervæsen.«
 Han gik og sagde vred: »Ja saa,
 se til, hun kan en Anden faa.«

Men Frierne, ak hvilken Nød,
 tog med *Skærsanten* Ende;
 thi Ingen paa den varme Grød
 sig mere vilde brænde;
 hos Jette banker Ingen paa,
 hun er forladt og ene.

Der hengik hurtig Aar for Aar,
 og Ingen sig indfinder,
 og Jette andre Tanker faar,

og Kindens Roser svinder.
 Hun sukked lidt til Himmelen:
 »O, gid *Skærsanten* kom igen.«

Men ak, *Skærsanten* kom ej mer'
 og heller ikke Degnen,
 men Rynkerne! — Ak! Ingen ser
 paa Jette mer' i Eggen.
 Nufandt hun manges smukke Mænd,
 ej En fandt hende smuk igen.

Som gammel Pige nu hun gaar
 alene og saftfærdig;
 ser hun et Bryllup, Lyst hun faar
 at vise sig elskværdig;
 men ak! Man ler ad hende da,
 og hun med Taarer gaar derfra.

Manske en Markedsvisc. Da jeg i 1896
 nedskrev den, belegnede, jeg den: »ca.
 60 Aar gammel.«

III.

Jeg var mig en lille bitte Mø,
 jeg gik mig paa Gulvet og dansel,
 der kom til mig en Handskemager
 ind,
 gav mig et Par Gulskinds Hand-
 sker.

Nej, jeg vil ingen Handskemager
 ha',
 for saa skal jeg skrabe Læder,
 men jeg vil mig en Skrædder ha',
 saa faar jeg nye Klæder.

Nej, jeg vil ingen Skrædder ha',
 for saa skal jeg samle Klude,
 men jeg vil mig en Slagter ha',
 saa faar jeg Kød til Suppe.

Nej, jeg vil ingen Slagter ha',
 for saa skal jeg pille Tarme,
 men jeg vil mig en Bager ha',
 saa faar jeg Kagerne varme.

Nej, jeg vil ingen Bager ha',
 for saa skal jeg *slykke* (slukke)
 Brænde,
 men jeg vil mig en Ølbrygger ha',
 saa faar jeg Øl i min Kande.

Nej, jeg vil ingen Ølbrygger ha',
 for saa skal jeg skruppe Tønder,
 men jeg vil mig en Præstemand
 ha',
 han skrifter mig mine Synder.

(En meget gammel Visc.
 — Nedskrevet 1896.)

Rim.

Manden og Konen.

Manden og Konen satte sig ned,
 de talte *ilidt* om det Gamle;
 aldrig saa tror jeg, at Du var skøn
 den Tid, vi To kom tilsammen.
 ∴ Hurra for mig og Dig, siger jeg,
 den Dag forglemmes aldrig ∴

Ja, var jeg ikke skøn, saa var jeg, som jeg kan,
 jeg er sagtens lige saa god Kone, som Du er Mand,
 ∴ Hurra for mig og Dig, siger jeg,
 den Dag forglemmes aldrig ∴

Manden rakte ud sin højre Haand
 slog Konen »En paa Øret«,
 saa gør hver ærlig Danneemand.
 naar Konen ej vil høre.
 ∴ Hvor jeg Dig byder, der skal Du løbe,
 derfor jeg monne Husbond hedde ∴

Saa tog Konen sin Spinderok
 slog Manden »En for Panden«,
 saa gør hver ærlig Dannekvinde,
 naar Manden er fra Forstanden.
 ∴ Hvor jeg Dig byder, der skal Du løbe,
 derfor jeg monne Madmoder hedde ∴

Manden gik ad Skoven til
 at skære de Kæppe saa hvide.
 Konen, hun svor paa sin Ære og Tro,
 dem skal hun selv opslide.
 ∴ Da han kom hjem, saa gik det i Gang,
 Stumperne paa Borde og »Bænkerne« sprang ∴

Saadan gik det i Dagene tre,
 Konen blev værre og værre,
 Manden han faldt paa sine bare Knæ
 og kaldte sin Kone Herre.
 ∴ Hvor Du mig byder, der skal jeg løbe,
 derfor Du Madmoder monne hedde ∴

Da Manden gik ad Stuen sin,
 da mødte han sin Nabokvinde.
 i Dag har jeg leget med Konen min,
 saa begge mine Øjne rinde.
 ∴ Er det dog ikke Pokkers til Spil,
 at Manden skal gøre, hvad Konen hun vil ∴

Bogstavvise (til N., 1896).

Alt hvad Du begynder, min elskede Sjæl,
for Alling frygt Herren, saa gaar det Dig vel.
Du sætte ej nogen Tid Kød for Din Arm, (Jer. 17.5.)
det bliver Dig selver omsider til Harm.

Bebrejd ej Din Broder, om han sig forseer,
betænk, at Du selv og er skabt ud af Ler,
hvi vil Du derfor en Anden belee,
Du ved ej, hvad Dig eller Dine kan ske.

Companer og alle Slags ryggesløst Pak
om Du dennem elsker, da tjen Du Utak;
thi hvo sig beblander med Mask eller Snavs,
han ædes af Svin, før han selv ved deraf.

Drik Dig aldrig drukken paa *Mjø'* eller Vin;
thi saadan aarsager Dig snarest Ruin.
Hvor finder man Armod, hvor finder man Ve?
Hos Drankeren finder man saadan at ske.

Elsk Gud og Din Næste, men Herren dog mest,
blandt kristelig Dyder er Kærlighed bedst.
Et svigefuldt Hjerte det aldrig vel gaar;
thi Falskhed sin Herre paa Halsen dog slaar.

Fordeel ej Din Broder i Køb eller Salg,
ulovlig Haandtering, det lykkes ej skal,
hvo Rigdom vil samle af fremmed Mands Sved,
hans ærlig' Navn og Rygte forklejnes derved.

Giv gerne den Arme, som staar for Din Dør;
thi Gud elsker den, som Barmhjertighed gør,
en Skilling, der gives i Jesu Navn ud,
den sættes paa Rente tidobbelt hos Gud.

Hold Venskab med Alle, Gemenskab med Faa,
det er ej dem Alle, man stole kan paa;
thi Mangen i Tale belover sig trygt,
men naar det paagælder, da vendes Dig Ryg.

I hvad Du belover, Dit Løfte staa fast,
gak ej fra Dit Løfte, det er Dig en Last;
thi hvo, der ej holder sit Ord og Afsked,
hans ærlig' Navn og Rygte forklejnes derved.

Kast Ingen for Næse hans Legems Skavank,
Betænk, at os Alle har Synden gjort krank,

hver hære sit Kors med Taalmodighed saa,
som Gud og Naturen har lagt ham det paa.¹⁾

Lad Gerrighed aldrig besvære Din Aand,
se, hvortil skal Penge i Niddingens Haand?
Forbandet saa er og hvert Menneske slet,
der nænner ej selver at æde sig mæt.

Misund ej din Broder, naar som Du forstaar,
at Lykken den ham udi Hænderne gaar,
hvi vil Du se skævt, fordi Herren er god,
Du gør Dig selv daarlig af Avind imod.

Naar Nogen, som er af vanvittig Forstand,
tak Gud, som har skabt Dig langt visere end han,
Guds Domme de er uransagelig slet,
hvad Gud har gjort kroget, kan ej gøres ret.

(Denne Vise kan jeg desværre ikke føre længere frem.)

Sang for Grundloven.

I Danmarks Have der gror et Træ,
der plantet blev for seks Aar siden,
man tænkte, det skulde give Læ,
om ikke straks saa dog med Tiden.
Men før vi troede,
det hurtig groede
helt Mangen En af dem over Hovede,
som plantet det.

Det kom deraf, at hvor det stod,
flød Frihedskilden saa frisk og saftig,
det kom deraf, at det fæsted Rod
i Folkets Hjerte, den Jord er kraftig,
og derfor mægtig
og lys og prægtig
dens Krone blev, og dens Stamme vægtig
og dyb dens Rod.

Nu er der Nogle, som haver lært
Kunstgartneriet, kan nok jeg tænke,
de sige, Træet er altfor svært,
dets vilde Vækst maa man lidt beskære;
man maa det lære
beskeden være,
dets Grene dygtig man maa beskære
i nye Stil.

¹⁾ Se Side 102. Man maatte ikke latterliggøre Folks Svagheder, ikke gøre Nar af *en Kroget* eller *en Skev* (Skæv), *en Filbenet* (Hjulbenet) osv.

Kan være, jeg ej den Ting forstaar,
 dog er jeg bange, at naar vi skære,
 det stakkels Træ en Ulykke faar,
 om Vinden tidt skulde vestlig være:
 det var dog Skade,
 vi er saa glade
 ved det, og derfor vi ville lade
 det leve højt.

(Digtet af en Karl i Lumby-Taarup.
 Lumby Sogn, 1855.)¹⁾

Skræddervise.

A B C — se, hvilke Skræddere!
 de syr deres Øjne i en Klud,
 de synes, det ser dejligt ud.
A B C — se, hvilke Skræddere!

D E F — vor Skrædder syr paa
 Træf,
 han syr det Bedste, som han kan,
 han synes, det kan godt gaa an.
D E F — vor Skrædder syr paa
 Træf.

G H I — vor Skrædder han er ej rig,
 han har ingen Dyner at ligge paa,
 han ligger paa det bare Straa.
G H I — vor Skrædder han er ej rig.

K L M — nu skal vor Skrædder
 hjem.
 Han sagde saa til Drengen sin:
 tag Børsten og tag Frakken min.
K L M — nu skal vor Skrædder
 hjem.

N O P — nu skal I faa at se,
 hvordan vor Skrædder han kangaa,

naar han faar sin Frakke paa.
N O P — nu skal I faa at se.

Q R S — vor Skrædder skal paa
 Græs;
 thi det er bleven Skikken saa,
 at Skræddere paa Græs skal gaa.
Q R S — vor Skrædder skal paa
 Græs.

T U V — nu har vi faaet lidt Sne,
 nu kan han ej paa Græsset gaa,
 nu skal han ind i Stalden staa.
T U V — nu har vi faaet lidt Sne.

X Y Z — der staar han pænt og net,
 i Stalden staar han hos vor Ko,
 i »Lejen« ligger han hos vor So.
X Y Z — der staar han pænt og net.

Z Æ Ø — nu er vor Skrædder død;
 i Gaar drak han sin Afskeds-Pægl
 og hilsede og sa' Farvel.
Z Æ Ø — nu er vor Skrædder død.

Skrædderne man altid holde for, de er
 vant til mange Skoser; se S. 84 f.

Brudstykke af et Byrim.²⁾

Der rendte en Mus
 fra *Las Skærsantes* Hus.
 Gi' hin' et Skub,
saa-e (sagde) Frederik Buch.
 Bliv ve',
saa-e Søren Sme(d).

Gi' hin' en *Flabop* (Lussing, Øre-
 figen),
saa-e Jacob.
 Hun ska' pines,
saa-e Dines.
 Slaa 'en med mine *Slæver* (Tøfler),

¹⁾ En Krigssang, digtet af en Pige paa Sletten i 1848, findes Side 76.

²⁾ Byrim fra min Fødeby. Midt i Byen kom Kroen, Skolen og Præstegaarden med, og Musen fulgtes til sidste Gaard, hvor den blev sendt til Nabobyen Moderup. Jeg har i Aarene 1873—76 kunnet Reinsen in extenso, men kan nu i Mindet ikke genkalde mere af den. Jeg tror, den stammer fra den Tid. Jeg kan ikke faa fat paa mere; var Reinsen derimod ældre, kunde sikkert mange Gamle den,

saa-e Frederik Væver.
Sehu'en haaler (hvordan den haaler),
 saa-e den lille *Maaler* (Maler).
 Gi 'en »En paa *Tørrer*« (Lussing),
 saa-e *Jørrer*.
 — — —
 — — —

Gi 'en »En paa *Kassen*« (Lussing),
 saa-e Per Madsen.
 — — —
 — — —
 Se, hvor den kan danse,
 saa-e *Stanse* (Forkortelse af *Con-*
stanse, se S. 103.)

Dyreviser.

Harevise.

Da Bonden gik ud alt for sin Plov,
 der fandt han en Hare, som sad
 og sov,
 som sad og sov.

Og Bonden spændte Bøssen all
 for sit Ben,
 saa skød han den Hare ud af den
 Ren,
 ud af den Ren.

Ja, Bonden kasted Haren alt paa
 sin Nak,
 og hjem til sin Kone saa løb han lak,
 saa løb han lak.

O, kære Konlille, vær god imod mig
 og se, hvilken Hare jeg haver
 til Dig,
 jeg haver til Dig.

Ja, kære Mandlille, Du være mig
 god,
 Du sælge Din Hare, giv mig et
 Par Sko,
 giv mig et Par Sko.

Og Bonden kasted Haren all paa
 sin Nak,
 og ud til Staden saa løb han lak,
 saa løb han lak.

Og der at han kom paa Stadens
 Gade,
 da mødte han Tyskeren ret til Pas,
 ja, ret til Pas.

Og hører Du, Bonde, baade fager
 og fin,
 og hvad vil Du have for Haren Din,
 for Haren Din?

Ja, tre Rigsmarker til et Par Sko,
 ja, det vil jeg have; thi Haren er god,
 thi Haren er god.

Og Tyskeren bredte ud sin Kappe
 saa blaa,
 de tre Rigsmarker lagde han
 derpaa,
 lagde han derpaa.

Og Bonden satte Haren alt paa
 en Sten,
 og der begyndte han at faa Ben,
 ja, at faa Ben,
 Ja, Tyskeren satte Haren alt paa
 en Trap,
 men da fik han Ben, og de var
 rap,
 og de var rap.

Ja, Haren han foer ud ad Skov
 og Mark,
 og Tyskeren bagefter, som han var
 ravgal,
 som han var ravgal.

Ja, Haren han foer over saa
 mange Ris,
 og Tyskeren bag efter og peb som
 en Gris,
 og peb som en Gris.

Ja, Haren han foer ad Helvede ind,
 og Tyskeren bag efter med Krop
 og Skind,
 med Krop og Skind.

Ja, Haren han foer ad Helvede ud,
 og Tyskeren bag efter saa brun
 som en Stud,
 saa brun som en Stud.

(Om Visen dermed er afsluttet,
 ved jeg ikke.)

I Efterblæet til Skattegraverne 1890. S.
 171, Nr. 122 findes en Variant.

Rævevise.

Og Ræven han bor
 udi Skoven og haver sin Hule i
 Jord;
 Rævinden hun haver sig noget
 forbrudt,
 derfor hun blev af en Jægers-
 mand skudt.

Syv Børn efter hende nu lever igen
 i Sorgen hen.

Og Ræven han maa
 nu søge efter Føden til Ungerne
 smaa;

at rappe og snappe baade hist
og her,
at stjæle -- det haver han kun-
stigen lær(t);
og Gaasen paa Marken maa lave
sig til,
hvor nødig hun vil.

Ja, en Morgenstund
da udgik Ræven, den tyvagtig
Hund;
et Parti at vove det vilde han vist,
da fik han at se en Skade paa
Kvist,
der havde sin Rede i Træet og saa
syv Unger saa smaa.

Og Ræven sagde saa:
»Hør, Du kære Klaus, vil Du mig
forstaa,
et godt Tilbud byder jeg herved
Dig:
Kom ned at være til Huse hos
mig,
saa skal Du faa Varme, ja Lys og
Blus
hos mig i mit Hus«.

»Ak nej«, sagde Klaus,
»Din Tale er idel kun Falskhed
og Snavs.
en Tyv og en Røver ere vel slemme,
Du er dog langt værre end dem.
Det tør jeg nok sige, imedens Du
bor
saa dybt udi i Jord«.

»Hvad er det for Ord,
Du siger om den, som under Træ-
erne bor,
en Tyv og en Røver kalder Du mig.
Det samme det siger og Andre om
Dig,
ja Ællinger, Kyllinger stjæler Du
væk
og Hønsenes Æg.«

Nu Ræven gik ind,
han var forbitret og vred i sit
Sind.
Hans Børn de sagde: »Hør Fa-
der god,
hvem er det, som haver gjort
Eder imod?«
Han svarede og sagde: »Klaus
Pedersen der
har talt mig for nær.

Men om det nu sker,
at Klaus og hans Børn de komme
herner,
saa vil vi dem dræbe med Grum-
hed og Magt,
saa skal han undgælde, hvad han
haver sagt«.
Derefter gik Ræven hen udi sin
Seng,
til Natten var end(t).

Ved Dag gik han ud
og saa, at det regned med Storm
og med Slud.
Han sagde til Klaus: »Du lider
nu Frost,
kom ned med Dine Børn, saa skal
Du faa Kost,
til to Uger, det tør jeg sige for
sandt,
har jeg Proviant.«

Klaus Pedersen tror
paa Rævens de snilde og sødeste
Ord.
Nu alle sine Børn behændig han
tog,
den Enc efter den Anden i Jor-
den neddrog,
til Ræven i Hulen han havde sit
Sind,
der vilde han ind.

Ja, Ræven gjorde Gavn,
han bar Klaus'es Unger smukt
udi Favn;
han smilte saa falskelig udi sit
Skind:
»Her skal ske et Spil, faar jeg
Jer herind,
Eders Fader han har mig grove-
lig skændt,
det har jeg ej glemt.«

Klaus undrede paa,
at her var saa store og gode
Forraa(d).
Men Ræven han sagde: »Mit Hjem
og saa mine Børn tag Være paa dem:
to Gæs at hente, det er i mit Sind
at bringe herind.«

Og Ræven gik ud,
og hen til en Gaaseflok kommer
han nu;
to af dem han tager paa Ryggen
med Magt,

og hen til sin Hule han fik dem
henbragt.
Han sagde til Klaus: »Du skaffe
og skal
til Huset *Fetal*.« (Sul, se S.169—526)

Ja, Klaus han gik ud;
saa snart som Døren efter han-
nem blev lukket;
saa dræbte de nu hans Unger med
Sværd.
Da kom deres Fader i selvsamme
Færd,
og Ræven han sagde: »Vær nu
ikke vred,
for det er alt sket.

Mens jeg ude var
mine Børn mit Sværd paa Væggen
nedta'er,
og slog Dine Børn, saa der rinder
Blod,
deres Død var mig saa saare imod.«
Klaus tænkte: »Det skal nok hævn-
nes paa Dig
om en stakket Tid.«

Klaus gik til Husør,
der boede hans Ven, som vel kunde
gø,
han var af en Støver og mandelig
Stand;
han vilde levere ham Ræven i
Haand.
»Er »Nobes« nu hjemme? Jeg en-
delig skal
med hannem i Tal.«

Da Nobes kom nær,
han sagde til Klaus: »Hvad er
Dit Begær?«
Klaus Pedersen sagde: »Jeg vil,
og jeg kan
levere Dig Ræven, den tyvagtige
Mand;
thi jeg besværer mig over de Mord,
som han haver gjort.«

Ja, dersom Du kan
mig hjælpe, at jeg kan faa fanget
den Mand,
en Klædning af Silke vil jeg give
Dig,
Du skal her paa Gaarden og blive
hos mig,
og større Bestilling Du skal faa,
ja, Pung i Dit Haar.

Naar Klokken er ni,
da læg Dig i Skoven, alt som Du
laa Lig,
som Du havde faaet et jammer-
ligt Stød,
jeg siger til Ræven, Du er bleven
død;
jeg skal ham da føre ud til Dig,
saa brat,
grib hannem saa fat!«

Ja, »Nobes« tog bravt
udi sin Lomme, gav Klaus en
Dukat;
dermed tog de hverandre ved
Haand.
Klaus Pedersen sagde: »Tro mig
som en Mand!«
Til Ræven i Hulen der gik han
geschwindt
og blev lukket ind.

»En Tidende ny,
for Dig, Mikkell, et glædeligt Ry.
Vor »Nobes« har faaet et jam-
merligt Stød,
han ligger i Skoven og er bleven
død;
han skal Dig ej mere nu jage paa
Flugt,
hans Øjne er lukket.

Ja, om Du vil se,
jeg maatte følge den rette Sandhe(d),
saa kan Du jo komme og følge
med mig,
saa skal Du selv se, hvor han
ligger Lig.«
Ja, Ræven han sagde: »Jeg følger
vel med,
men dog er jeg *rædt* (ræd).«

Og som de nu gik,
og Ræven han »Nobes« i Øje fik,
han sagde til Klaus: »Se til, at
Du kan
fornemme, om »Nobes« han træk-
ker sin Aand.«
Klaus sagde: »Han ligger helt
krum og stiv
og har ingen Liv.«

Og Ræven sagde nu:
»Hug Hul i hans Hoved, hug Øj-
nene ud;
jeg frygter, han ligger der stille
paa Lur,
— — — — —

og slaar han op, da vil han med
mig køre i Ring,
ja, slide mit Skind.*

Men Klaus han var snild.
Han sagde til Ræven: »Jeg tror,
at Du vil
min Tale ej agte, ej heller mig tro.«
Saa viste han hannem en Ært
eller to.
»Se, der er Øjstenene, se dennem
nu,
de er hugget ud.«

Men hør nu et Spil,
hvor »Nobes« han laa og lurede til.
Ja, Ræven greb hannem i sin Krop,
men »Nobes« han sprang frimo-
delig op,
saa sloges de hardt udi denne Leg,
og Ræven han skreg.

»Nu er jeg forraadt!
Ak, kære Broder Klaus, Du hjælpe
mig herfra.«
»Ak nej«, sagde Klaus, »Du skal
holde Strid,
Du sagde i Gaar, det var Børne-
nes Leg,
i Dag maa gamle to Karle vel slaas,
ret nu skal Du flaa.«

Ja, det saa ilde ud,
og Ræven han sagde: »Ak, skaan
dog min *Hu* (Hud),
kan Guld og Gave kun løse mit Liv,
saa vil jeg dem gerne spendere
og giv',
saa vil jeg forsvare saa hardt, som
som jeg kan,
baade Rige og Land.«

Nu Striden blev haard,
og Blodet randt Ræven af Læn-
der og Laar;
nu Døden han saa for Øjnene
her,
han vilde først tale med Børnene
kær.
Men »Nobes« han svarte med vrede
den Mund:
»Det sker ingenlund!«

Nu Ræven gav tabt;
hans Lemmer i tusind Stykker
blev bragt.
Saa tog de hans arme, forknusede
Krop
og udi et Træ de klynged ham op;
der hænger han nu og hviler sine
Ben,
saa smukt i en Gren.

De gik saa fuld snar'
hen til Mikkels Hule, hvor Un-
gerne var.
En Strikke om Halsen paa den-
nem blev spændt.
og hos deres Fader saa blev de
ophængt,
saa toge de mangan Klenodie
god
bort fra Mikkels Bo.

Ja, saa gik det til,
ja, det kan I tro, i Fald I vil.
Da »Nobes« han døde, fik Klaus
hans Gaard,
saa leved' han der i 84 Aar,
ret tapper og mandelig holdt han
sin Færd,
saa døde han der.

Barnerim.

Remser om Dyr med og
uden Leg.

Tibel tene, smaa Grene,
min Mage, brændt Kage,
brun Stud, rendt ud
til Kongens Gaard.
Hent et Æg, smid paa Væg,
hulster, fulster,
Ravneunge, Sorteskæg.
Manden stod i Norredøre
og kaldte paa sine Svende:
Peter Blad,
kom ind, faa Mad,
nu er Maden færdig.
Vi'en, gi'en, hop'en, stop'en,
gak ud i Græsgang

til vor' Høns, til vor' Gæs,
de gik paa Lade,
de gjorde Skade,
de bed det Straa, de bed Vippet af.
(Meddelt mig 1896 af en 87aarig Kone som
slammende fra hendes Ungdom.)

Høne prøne,
Himlen vilde falde,
Rende ralle, Kok, Brok.
Høne prøne,
hvem sac det for Dig?
Kyllig (Kylling) pryllig,
hvem sac det for Dig?
Det fornåm jeg selv
i mit Haar og Hovedskål

Krum for Horn hedder vor Ko,
Kom for Dør hedder vor So,
Radt i Skrald hedder vor Gasse,
Kæk i Kæk hedder vor Gaas,
Sidsel Sand hedder vor And,
Femten Skruer og en Rød,
skal vor Høne hedde.

Maren og Karen de flaaede en Kat,
Poul og Per de holdte saa *hardt*,
Jeppe og Knud bar Skindet ud
paa 24 Kæppe.

• Snegl, Snegl, kom herud! Der
er en Mand, der vil købe dit
Hus for 24 Rigsdaler — gentog
Børn i det Uendelige, naar de
saa en Snegl — lige til Sneglen
begyndte at krybe ud af Huset.

Til Mariehønen sagde man:
»Flyv, flyv, Vorherres Høne!
I Morgen faar vi godt Vejr« (508).
(Se S. 531 ligeledes Remsen til
Musen, der skal give en Bent-
land for en Guldland.)

Gætning.

A. gemmer en Nød i sin lukkede
Haand og siger:

»Min So gaar til Skovs.«

B. svarer: »Min gaar med.«

A. spørger: »Hvilket Træ ligger
den under?«

B. peger paa en af Fingrene.
Ligger Nødden under den paa-
gældende Finger, vindes den,
ellers ikke.

(Minde fra min egen Barndom.)

Sanglege og Remser.¹⁾

En Person er inde i Kredsen og
udvælger sig en Anden at danse
med, som saa efter Dansen kom-
mer ind i Kredsen. Under Dan-
sen synges i Kor:

Der sidder en Jomfru i Klostret sin,
rink, rank, falderi rank,
falderi, rytteri, Rose.

Og kunde vi faa Skønjomfru at se,
rink, rank osv.

Saa vilde vi brække en Sten eller to,

En Sten eller to kan ej forslaa,

Saa vilde vi brække den hele Mur.

Saa fik de da Skønjomfru at se.
Se hist, se her, der danse de To,
som om de haver stjaalet baade

Strømper og Sko,
Silkestrømper, lakerede Sko,
og der faar Skønjomfru sin Ære
og Tro.

En Tælleremse til Leg:

Alle, halle ni ti,
gik Du ren skær fri.

Tælling til Legen

Fjælleskæg (Skjul. S. 371).

Enkede menkede sukkede søde
abel dabel dommi nøde
his has torne fas
fante ni fante ti
fante stukke stakke sli
gak Du lille røde Rakkerdreng
rent ud fri.

Efter gentagne Tællinger blev der
kun En tilbage, som saa blev
den, der *maalte staa*.

En Panteleg.

Der har Du de Penge, som Fruen
Dig sender,
Du maa købe for dem, hvad Du vil
undtagen »Nej« eller »Ja«,
for det vil Fruen ikke ha'.

Saaledes siger den, der spørger,
til den, der udspørges. Den
Spørgende maa udfritte skarpt
for gennem vanskelige Spørgs-
maal at faa den Adspurgte til

¹⁾ Til den saavel for Voksne som Børn yndede Danseleg »Væve
Vadmel« sang man:

Og saa væve vi Vadmel,
og saa slaa vi det sammen,
væve Vadmel — slaa det sammen,
lader Skytterne gaa!

at bruge Ordene »Nej« eller »Ja«. Enden paa Legen er da til sidst, at den Adspurgte maa *give sig fortabt* og give Pant. Senere indløses saa Panterne.

Gem-Bælte-Legen.

Denne gamle Leg legedes kun blandt Pigebørn. Deltagerne sad paa Rad. — Da Legen sædvanlig foregik i det Fri, var det ofte hen ad en *Groftvold* eller i et *Vejdige* (S. 279). — Den Ordførende, fulgt af en Følgesvend, gik fra Pige til Pige hele Linien igennem. — Hun havde en Sten i Haanden, og hun forestillede, at denne Sten gav hun Enhver i Skødet med de Ord:

Gem Bælte, gem Bælte, gem Bælte,
gem sorte bitte hva',
faar Du mer, saa ser Du a(d),
— hold fast!

Denne »Uddeling« gentoges Rækken ud tre Gange. Saa kom Turen til Følgesvenden at gætte, hvem der virkelig havde faaet Stenen. Men hun maatte kun gøre tre Forsøg.

Den sorte Gryde.

Deltagerne deles i to Partier med hver sin Ordfører. Den Første siger:

Jeg snurrer mine Kyllinger tre
Gange rundt
for en Høg for en Gøg, for en
Kykkeliky,
og (idet han skraber med Benene):
Jeg skraber, jeg skraber.

Den Anden spørger:
Hvad skraber Du efter?
Efter en gammel, rusten Synaal.
Hvad vil Du bruge den Synaal til?
Til at lappe min Kedel med.
Hvad vil Du bruge den Kedel til?
Til at koge *Hønsesuppe* i.
Hvor vil Du faa det Hønseskød fra?
Det vil jeg stjæle fra Dig og Din
Nabo.

Det vil jeg slaas med Dig om.

Kampen begynder. Saa Mange, der tages til Fange, sættes til

Side »i Kedlen« for at koge. De, der koger, skal efterabe Lyden af en Gryde, der syder og skrupkoger, indtil Legen er færdig, og Alle er havnet »i den sorte Gryde«.

I nyere Tid legede man ogsaa denne Leg paa den mere almindelige Maade til Sangen:

Fare, fare Krigsmand
Døden skal Du lide.
Den, som kommer allersidst,
skal i den sorte Gryde.

En Kredsleg.

Til en Kredsleg sang man:
Kragen sidder paa Bjerget,
for duk ni dal, for duk ni dal,
og hvo, som ikke dukke vil,
han maa sætte Trøjen til.
Nu dukker vi os Alle.
Hele Kredsen dukker sig. Den, som ikke dukker hurtig nok eller paa rigtig Maade, sættes ud af Kredsen og maa se til.

En Tavleleg med Sang.

Vil Du, vil Du, vil Du, vil Du,
vil Du,
med mig ud i Marken gaa,
ja men, ja men, ja men, ja men,
ja men,
her skal 30 Streger staa.

| | | | | | | | osv.

Samtidig med Sangen maa for hver Stavelse skrives en Streg, og ved Slutningen tæller man efter, hvor nær man kom Maallet. Leges ogsaa med Kridt paa et Bord, eller Stregerne ridses med Pinde i Grus.

Remser uden Leg.

Sol og Maane gaar Verden omkring,
Kejserens Datter, den lange Kvind,
gaar paa Gaden og svanser.

Godda', sa' Per La, Tak, sa' Per
Lak,
hvor skal Du hen, sa' Per Len,
til Lunde, sa' Per Krune,

hvad skal Du der, sa' Per Læ(d)er,
 købe Lys, sa' Per Krys.
 hvor mange, sa' Per Lange,
 Fire, sa' Per Lire,
 Det er for lidt, sa' Per Kridt,
 det er nok, sa' Per Kok.

Det regner, sa' Per Degner,
 kryb i Skjul, sa' Per Jul.
 nej, jeg vil'ke, sa' Per Dillike,
 jo Du skal, sa' Per Val,
 ja nok, sa' Per Kok.

Dikke, dikke, due,
 min Moder er en Frue,
 min Fader er en Herremand,
 han spiller paa Streng,
 og Strengene koster Penge,
 Pengene ligger i Pungen,
 Pungen ligger i Skrinet,
 Skrinet staar i Kisten,
 Kisten staar i Kirken,
 og Kirken ligger i København.

»At stave
 foruden Bogstaver«.

Straa i Glas, det siger Ras,
 To Rotter og en Mus, det siger Mus.
 Rasmus.
 Kæp i Kølle, det siger Mølle.
 Rasmus Mølle.
 Hund i Lænke, det siger Enke.
 Rasmus Mølle Enke.
 Strippe og Spand, det siger Mand.
 Rasmus Mølle Enkemand.

Attælle til Politi.

Polien, Polito, Politre, Polifire
 osv. til Politi.

Talremse.

1 Du er en Ten,
 2 Du er en So,
 3 Du er et Kree (Kreatur),
 4 spille paa Lire,
 5 Du er slem,
 6 Du er en Heks,
 7 Du er en Tyv,
 8 Du er en Daader (Datter),
 9 Du er en Bi,
 10 kom hi(d).
 11 Du er en Helme,
 12 Du er en Fiaal (Fiol),
 13 det er Hætten,
 14 det er Sjorten (Skjorten).
 15 Du gemt 'en,
 16 Du troldheksen,
 17 Du hyt 'en,
 18 Du hat 'en,
 19 Du hit 'en,
 20 Din Skive.

Dagremse.

Søndag Silketop,
 Mandag gule Krop,
 Tirsdag Time,
 Onsdag rime,
 Torsdag Knellebank,
 Fredag fullas,
 Lørdag lidt villere (fincre). (549 f.).

For Smaabørn.

Ride-Ranke-Vers.

Ride, ride Ranke,
 fra Baaring og til Blanke¹⁾,
 der var Ingen hjemme
 uden tre skidle Lener;
 den Ene »sadt« i Gaarden
 og strippede en Ged,
 den Anden laa paa Bænken
 og var halv død,
 den tredie »sadt« i Askekrogen
 og rørte sig en Potte Grød.
 Saa tog jeg en Slikke (Strikkepind)
 og vilde i Grøden prikke,
 saa tog hun en Brændbrand
 og slog mig over min højre Hand;
 det brændte, og jeg rendte

¹⁾ To Byer i Vends Herred.

op og ned ad Købstadgade,
 der fandt jeg mig en Peberkage,
 som jeg lod mig rigtig smage;
 da mødte mig en graa Gaas
 med en kroget Haas (Has).
 Laan mig Dine Vinger:
 mens jeg flyver hjem
 til min Faders Gaard.
 Der er Ly,
 der er Læ,
 der er Græs i til Knæ,
 der er nok til os begge.

Ride, ride Abildgraa,
 der sidder en lille Skalk derpaa,
 kvist ham af, og lad ham gaa
 paa den grønne Bakke.

Ride, ride rappe,
i Morgen kommer Babbe
med nye Sko og Knappe
til — — — [Barnets Navn]
[Et andet Navn] vil ogsaa ha' to,
men han (hun) kan vente
til Paaske, til Pinse,
til Byggen bli'er saeat,
og Havren bli'er groet,
og Skoven staar i Blomster.

Ride, ride Ranke
til Møllerens Hus,
der var Ingen hjemme
uden Rotter og Mus
og en lille bitte Vovvov.

Sko, sko den lille Hest.
Hvem kan sko ham allerbedst?
Det kan Smeden i vor By.
Hvor mange Søm skal der i?
Enten otte eller ni.
Pink, pank, slaa Sømmene i.

Sko, sko Hest,
hvem kan bedst?
Det kan Smeden i L u n d e,¹⁾
han kan sko den Brune.

¹⁾ By i Lunde Herred.

Sko, sko Hest,
hvem kan bedst?
Det kan vor Smed,
hvor bor han?
Bag det røde Led.

Sko, sko min lille Hest!
Hvem kan sko den bedst?
Det kan vor Smed,
som bor ved vort Led
og ta'r 4 Skilling for de'.

Remser, der skal udtales meget hurtigt.

God, red, ren, bred, bredbladet
Boveblad (Boghvede), Tobaks-
aske.

Gertruds gamle, graa Gaas gider
gerne gaa gnave godt, gammelt,
grønt Gadegræs.

Dersom Somme vidste, hvad Som-
me siger om Somme, saa sagde

Klappe, klappe Kage
i Morgen skal vi bage,
dejlig Søsterkage,
dyppe dem i Fløde,
saa smager de saa søde.

Klappe, klappe Kage
i Morgen skal vi bage,
dejlig Søsterkage,
en til Faer og en til Moer,
en til Søster og en til Broer
og en til lille, bitte [Navnet].

Bære, bære Saltebrød.
Hvad skal Brødet koste?
24 Skørøste (se S. 199).

Save, save, musse mave
4 Skilling for en Dag.
En god Potte Øl
og et godt Stykke Mad,
det skal lille Savemand ha'.

Save, save, musse mave,
4 Skilling for en Dag;
1 til Øl og 1 til Brød,
2 til lille Fæstemø.

Mogens, Mogens Missekat,
hvor var Du forgangen Nat?
Jeg laa nede i Møllerens Hus,
der var hverken Rotter eller Mus.
men kuns en lille bitte
Vov—vov—vov!

Mester Jacob,
sover Du?
Hør' Du ikke Klokken?
Bim—bam—bu!

(Minde fru min egen Barndom. Dette el-
lers kendte Rim er mærkelig nok ikke
kendt af mine fynske Meddelere.)

Somme ikke saa meget om Som-
me, som Somme siger om Somme.

Læg Fisken paa Disken til Bispen.

Ribsbu og Buskvækster.

1 Balle Vand, 2 Baller Vand, 3
Baller Vand osv., indtil 20 Bal-
ler Vand.

De gamle Vægtersvers.¹⁾

Som omtalt S. 99, og se S. 622, havde min Fødeby sin Natvægter, der sang de gamle Vægtersvers. Skønt jeg som Barn ikke kom meget ud i den Tid af Døgnet, han havde sin Virksomhed, mindes jeg dog den i en tyk Kavaj indpakkede Skikkelse, iført Kabuds med Øreklapper, ret tydelig, og Vægtersversene, især de til Nattens første Timer, var den Gang vel kendt af Befolkningen. Jeg hørte og kendte dem da ogsaa som Barn.

En gammel Julevise.

I Børnenes Lege S. 380 anfører jeg — øst af Folkemunde — fire Verslinier: »Julen drives med Plaser osv.« Omtrent med samme Ord begynder de fire første Linier af Visen: »Landsbypigernes Tidsfordriv«, »Dania« III, Side 365 (hvoraf jeg S. 63 har citeret et Efteraarsvers). I Rs. Hansen's sydfynske »Gamle Minder« II, S. 169 findes Børnenes fynske Julevise saaledes gengivet:

»Julen fører ret Plaser,
vi faar nok at æde,
naar det lystig frys' og sner,
saa kører vi i Slæde
hen til Gæst hos vores Ven,
der vi glædes hver og en,
faar og der at smage
Gud den Prosekkage! (192 f.)

Øllet er som Honning sød,
sødere den brune Mjød;
det er gode Dage! —
Da vi lidt i Søvn ser,
lille Jesper ad os ler
med den Urt i Hatten,
han os gav om Natten!«

En gammel Foraarssang.

Den over hele Landet kendte, gamle Majvise: »Velkommen hid Foraarets Tid, Gud glæde os med Sommer blid«, kan ogsaa nævnes. Den er optaget i H. K. Rask's Morskabslæsning 1839, Carl Bagger har anført den i »Min Broders Levned«, og Partier af denne Bondesang er medtaget i Inge-

¹⁾ I Februar 1914 blev Vægtersangen indført paany i Ærøskøbing. Paa Borgmesterens Forslag vedtog Byraadet (med 7 Stemmer mod 2), at Byens Vægtere fremdeles skal synge de gamle Vers, der en Tid havde været ude af Brug der i Byen af den Grund, at Byens Vægtere ikke havde Sangstemme, men nu var denne Hindring ikke mere til Stede. Ærøskøbing indtager da nu den fortjenstfulde Særstilling her i Landet at holde den gamle, kønne Skik i Hævd, dog synges kun de tre Aftenvers til Kl. 10—11 og 12.

mann's Levnetsbog I, 9. Kapitel, hvilket viser Sangens fordums Udbredelse. Ogsaa »Skattegraveren« (1885) har et Par Varianter af den, fra Samsø og fra Jægerspris.

Bunkeflods Spindeviser.

Visedigteren og Præsten H. C. Bunkeflod¹⁾, der døde som Sognepræst i St. Hans Sogn i Odense 1805, var i Slutningen af det attende Aarhundrede Forfatter til en Samling Viser, der nød stor Folkeyndest og Udbredelse, og som levede i Folkemunde længe efter, at Forfatteren var død og borte. Hans »Spindeviser« var især kendt. H. C. Andersen omtaler dem i: »Mit Livs Eventyr«s første Kapitel. Bunkeflods Spindeviser (o: »Viser for Spindeskolerne«) er dog nu lige saa glemte og ukendte, som Bogen er sjelden. Her et Par enkelte Prøver:

Af: »Landlivets
Lyksalighed«.

O, Piger, jeg vædder,
at Ingen sig glæder
saa smukt og saa herligt som vi,
I Foraarets Dage
vi Bøllen skal tage
og malke deri.

Af en »Høstvis«.
Lyksalig gik vor Høst forbi,
vi endte den med Glæde;
og derfor muntre synge vi,
Enhver, som er til Stede.
Vi Kornet ind i Laden fik;
og Alting efter Ønske gik.
O, synger og danser lystelig.

»Opmuntring til at spinde.«

Af denne Vise lyder første Vers
i Afskrift efter Originalen saaledes:

Løb snelle Hjul! løb hurtigt om!
Din Hastighed skal lære,
at Tiden gik, og Tiden kom
og den vil nyttet være,
Som Traaden gennem Fingeren
saa glider Tiden hastig hen,
og skönt vi ville gribe den,
den kom dog ei tilbage.

Af en anden af Bunkeflods Digt-
samlinger (1785) skal jeg kun med-
tage et Vers af:

»En Vise for de fynske
Piger.«

Jeg velskabt er, og Sundheds Blod
Jeg har i mine Kinder,
Min Madmoer er mig meget god,
Jeg toer og syer og spinder;
I Høsten gad jeg seet den Mand,
Der meied', jeg ei følge kand,
Og jeg er rap at rive Høe,
Naar vi skal gjøre Stakke.

¹⁾ Bunkeflod og hans Spindeviser har jeg for øvrigt omtalt i Odense Amts hist. Samf.s Aarskrift I, S. 313 f. samt i Wisbechs Almanak 1919.

En senere Høstsang.

Senere Slægter sang Adolph Reckes kendte Høstviser af 1868: »Marken er meiet og Høet er høstet«, eller nynnede paa Brudstykker af den (som jeg har citeret S. 415). Men ogsaa denne Viser har lidt Forgængelighedens Skæbne og er glemt af den yngre Slægt. Dens Fremkomst faldt sammen med Rapsdyrkningens Periode.

Denne Sang har Fynboen Mads Hansen omdigtet, og i det sidste af de ændrede Vers synger han smukt til Høstgildets Pris:

»Loen vi pynter med Blomster og Blade,
vi har Georginer og Bonderoser nok.
Børnene danser allerede saa glade,
alle vore Piger staar ventende i Flok.

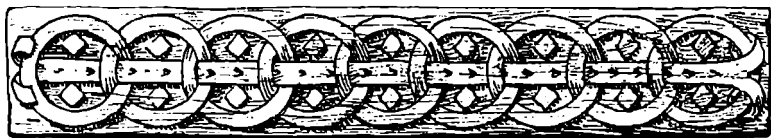
Bind saa Korn i Krans!

Hurra! Her til Lands

slutter vi Høsten med et Gilde og en Dans!«

Mangen Moder lærte sine Børn
følgende Aftenbøn:

Nu Døren luk
og Løset sluk,
vi hen til Sengen ile.
Og at vi saa
med Glæde maa
igen opstaa
i Morgen fra vor hvile!

Gække- og Bindebreve, Gaader og anden Gætning.

Gækkebreve.

DEN fynske Digter Carl Bagger spørger i sin prægtige Foraarssang, der gælder Dyr og Planter (387): »Naar kommer Gækken?» og svarer med det lille, kønne Vers: »Naar Gudfader det behager, vinker han den frem af Ager«. Men tager man den Art, der hedder Dorothealillien, Hvidblommen, har denne derimod sin bestemte Kommedag, den 6. Februar. Ogsaa den sydfynske Digter Mads Hansen synger smukt om den lille fine, skære Blomst, der er saa tidlig paa Færde, den Blomst, som findes vildtvoksende i de fleste europæiske Lande, og hvortil der i de forskellige Lande knytter sig mange Sagn og Legender,¹⁾ og som har saa mange forskellige Navne.

Vore Naboer baade i Syd og Nord kalder den Sneens Blomst under forskellige Variationer. (F. C. Schübeler nævner i »Norges Væxtrige« Side 350 en Række Navne for bl. a. Norge, Sverige, Danmark og Tyskland.) Hos os kaldes den Kyndelmisseblomst, Februar-, Blandes- eller Martsillie, Dorothealillie eller Hvidblomme, ogsaa Snekløkke. (Se Anton Andersen: »Fra Planternes Verden«, 1885; en Bog, der er skrevet i Vigerslev Sogn, Skovby Herred.) Vintergæk er dog Plantens almindeligste Navn, dog ogsaa Sommergæk og Sommernar; thi hos os er den bedst kendt som Gækk blomst.

Fynboen siger Sommergæk eller Gækkelillie. Min Fader (født i Nysted) sagde Sommergæk, medens paa min Fødeegn de, der talte Folkesproget, sagde Gækkelillie (udt. *Gække-*

¹⁾ Naar det gaar hurtigt med Aflomstringen, betyder det i Følge tyske Plantesagn, at man faar en kort Sommer.

nelje eller *ligefrem -nellike*). Som lille Barn kendte jeg kun disse to Navne. Som Fynbo holder ogsaa H. C. Andersen stærkt paa sin Hjemstavns almindelige Benævnelse, Sommergæk. Ja, han har skrevet et af sine Eventyr til Sommergækkens Pris; det fremkom i »Dansk Folkekalender« 1863:

Blomsten blev lagt i en Bog. Husets unge Datter havde en Ven. Han skulde være Sommergæk. »En Dag kom Bogen frem igen, det var et andet Menneske, som saa i den: »Der ligger en Vintergæk!« sagde han. Det var et nyt Navn for Blomsten, det havde den aldrig hørt før, den kendte kun sit gamle og holdt det i Ære. »Vintergæk!« sagde de Andre i Stuen, »det er en ny Benævnelse, som vi ikke har kendt før i gamle Danmark. Lad os blive ved de Rette, og det er Navnet Sommergæk, det er et kønt Navn, det har Mening og Betydning, og det staar desuden i Molbech's Ordbog!« »Men i »Plantelæren« staar Vintergæk!« sagde den Anden. »Kan Du nægte det?« Og saa blev der stridt om Navnet, og den Ene vilde være klogere end den Anden. »*Galanthus nivalis* er det botaniske Navn!« »Sommergæk er det danske! jeg holder mig til mine Forfædres fornuftige Tale og ikke til Latin! den kan gaa hen at lægge sig!« Og Blomsten selv holdt med ham, som kaldte den Sommergæk, for det er der Mening i!«

Men det er dog langt fra kun i vor bedste Litteratur, at den første Frilandsblomst i den danske Jord, sart og fin og af samme Renhed som den hvide Sne, forherliges. Vel rører den kun vagt og svagt paa Foraarets skønne Streng, men der er dog neppe nogen anden Blomst — Midsommerblomsten, Blomsternes Dronning undtagen — der er besunget som den, og det af alle Poeter lige fra de navnkundigste Digtere til de ubetydeligste Versemagere. Med Blomsten kommer Gækkebrevene og Gækkepoesien frem. Nytaarsregningerne har ogsaa faaet et poetisk Ry, hvorom det hedder: »Et Nytaarsvers paa Vandet flyder og lavest Rang blandt Digte nyder.« Men troeligvis kan Gækkeversene gøre nævnte »Vers« Rangen stridig som »Nummer sidst«. Thi de faar de Digteraarer til at flyde, hvori Blodet neppe er tykkere end Vand. Gækkeblomsten har fortrinsvis sat de alleryngste og allerspædste poetiske Aarer

Virksomhed. Gækkevers er uden Tal. De dækker sig klogeligt under Navneskjul. De er undertegnet med et »Prikke«-

navn. Derved bliver Morskaben baade til et Gækkeri og et Gætteri.

Det er gammel Skik at »gække for Paaskeæg«, derfor hedder det ogsaa i de gamle, folkelige Rimbreve:

Gækket er Du, og gækket skal Du være,
indtil Du løser Dig med .Ere.

Det vil sige: at Modtageren gækker igen, eller som det ogsaa hedder:

indtil Du mig et Paaskeæg forærer.

En anden Slutning lyder saaledes:

Naar Du modtager denne Gæk,
da maa Du give Paaskeæg (437).

De gamle Bønderfolk var store Spilopmagere. (Se »Humør« S. 46.) Gækken sad dem i Ærmet og var ikke let at holde inde. Bindebreve og Gækkebreve og al narre hverandre, særlig narre April og Fastelavn, hørte i høj Grad med til de barnlige og livsglade Folks nøjsomme Glæder — og ikke alene blandt Børnene, — det var en Fornøjelse, som man ikke saa let voksede fra (391, 430).

Det gjaldt om i Haven at have udsprungne »Gækkelillier« saa tidlig som mulig. Der anvendtes da mange fiffige Kneb for at faa de Udkaarne til at modtage en Gækkelillie. Længst tilbage i Tiden gækkede man dog fortrinsvis hverandre paa en mere prosaisk Maade. Man puttede Blomsten ind i en Genstand, som man saa fik Vedkommende til at tage. Kvinderne laante kulørte Hvergarnsprøver hos hverandre for derefter at lave lignende Hvergarn i samme Farver og Mønstre. At skjule den lille Blomst i en saadan ønsket Tøjprøve hørte for Eks. til de almindeligste Maader, eller ogsaa at sige: »Har Du ikke tabt Noget?« og saa pege paa en Genstand, hvori den var skjult. »Vaagen Mand er ond at vække«, og »gammel Skalk er ond at gække«, men selv »den Klogeste kan blive Gæk.«

Se om Breve og Skrivning S. 44. Det hørte til Sjeldenhederne at faa et Brev i de Tider, her er Tale om. Folk kunde godt til helt op imod vore Dage gaa i deres Grav uden nogen Sinde at have faaet et Brev. Havde det været nu, mener en af slige Brevskabers Skribenter, havde det været en let Sag at klæbe et stemplet Frimærke paa et Gækkebrev, men

at faa Nogen til at modtage et Brev, der ikke kom med Posten, endnu saa sent som i Midten af Aarhundredet i Vintergækkens Blomstringstid, var en vanskelig Sag, hvortil der hørte megen List og Lempe.

Saavel Binde- som Gækkebreve hørte dog — paa Grund af Skriveriet — fortrinsvis hjemme blandt Ungdommen og saa de enkelte Begavede med fremragende Skolelærdom, Folk, der sad inde med gode, men til Dels uudviklede Evner. Enkelte lagde stor Opfindsomhed for Dagen ikke alene for at naa det Maal, at overvinde den Standhaftige, men tillige ogsaa med Hensyn til Brevenes Ydre. Skriften var ofte prentet med mange Kruseduller, og Papiret kunde være snildt udklippet eller udhugget eller gennemskaaret efter først at være sammenlagt i flere Lags Tykkelse. Dette sidste gælder dog i særlig Grad Bindebrevene.¹⁾

Her nogle Prøver paa gamle Gækkevers, saaledes som Folket selv digtede dem:

I.

Det var en Morgenstund i Sol,
 jeg gik i Haven for at plukke en *Fiol*:
 men for Sne og kolde Vinde
 var *Fiolen* ej at finde,
 men just som jeg vilde ile væk,
 fik jeg Øje paa en Gæk.
 Nu er Du gækket, og Sagen er klar:
 den Gang Du tog Brevet, var Du en Nar.
 Dagen og Dato har jeg forgæet,
 Almanakken har Musene opædt.

¹⁾ Der er en slaaende Lighed mellem disse af eet større eller mindre Stykke Papir kunstfærdigt udklippede Bindebreve, hvor Skriften er anbragt paa de Strimler Papir, der danner Figurerne, og H. C. Andersens Papirusklipninger af sammenhængende Figurer. Især findes der i Digtermuseet H. C. Andersens Hus i Odense — blandt mange andre mindre — een stor, indrammet Klipping, hvis Papirssnirkler leder Tanken hen paa de gamle Bondebindebreves Udscende, som om han har taget disse til Forbillede. Og man kommer derved til at tænke paa, at Andersen kan have lært sin Udklipningskunst af de gamle Hospitalskoner, han som Dreng færdedes iblandt (75). Eller denne Færdighed kan maaske ogsaa hos ham være Slægtarv fra Farfaderen, som udskar i Træ Legeløj i alle mulige Figurer.

II.

Som denne lille Rose skøn (281),
 saa blomstre og Din Fremtids Lykke.
 Dens Klædedragt er hvid og grøn,
 det er Naturens første Smykke.
 Trods Vintrens strenge Frost og Kuld,
 den skyder frem af Jordens Muld
 og huder Vintren snart forbi;
 det lakker nu ad Foraarstid.
 Jeg den med Hilsen sender Dig,
 en venlig Tanke skænk Du mig.
 Naar Du modtager denne Gæk,
 da maa Du give Paaskæg.

III.

Skøn som Solens Straale stige
 og som Rosens smukke Spire
 blomstre Glæder frem for Dem.
 Troskah, Dyd og Kærlighed
 pryde stedse Deres Fjed
 Intet møde Dem til Fortræ'
 det af Hjertet ønsker je'.

IV.

Gode Ven, Du gaar saa stille
 og ej hører Lærkens Sang,
 derfor vil jeg den Fornøjelse spille,
 at Du skal være min Gæk en Gang.
 Tankefuld gik jeg ud at spanke
 rundt i Havens smalle Gange.
 Se, der stod det bag en Ranke,
 det, hvorom jeg gik og sang.
 Følsom jeg Naturens første Plante
 brækkede fra Jordens Skød,
 nøjsom tog Du mod den spæde Gave,
 den vil klage al sin Nød for Dig.
 Hør den sagte til Dig hvisker:
 »Jeg kom tidlig bort fra Moders Skød,
 men Du husker nok, at Vaaren brister
 for at give Dig et Gækkestød.«
 Gem derfor disse Smaa bag dine Laase,
 og løs Dig snart, forinden Paaske.
 Thi nu er Du min Gæk.
 Du kan tro, at jeg er ikke væk.
 Hermed Din Løsning skal være
 Punch og Te, saa længe vi kan se,
 Kage og Kaffe, det maa Du skaffe.

Sikkert det Søde maa dertil møde,
 Vinen den klare, den maa Du ej spare,
 Dans og Musik, saa det kan ha' Skik,
 Du maa hyde til Gilde, saa Mange Du vil,
 men glem ej at hyde mig

Din ..... .

Bindebreve.

Bindebreve har ogsaa spillet saa stor en Rolle, at de Rim, der brugtes til dem, ligeledes udgør en hel Folkepoesi for sig. Bindebreve forekommer hele Aaret, medens Gækkebreve maa nøjes med deres egen Aarstid. Den Dag, der i Almanakken bærer Ens Navn, kaldes Navnedagen. Paa den maatte der ogsaa lidt Poesi til. Man skulde binde og bindes paa Navnedagen, og den, der ikke havde Navn i Almanakken, paa Tamperdagene. Navnedagen lagde man saaledes mere Mærke til end *Geburtsdagen* — den blev fordm slet ikke paaagtet (387).

Navne- og Tamperdage var man lige saa forberedt paa ikke at lade sig overrumple med et Bindebrev som ved de andre Aarets Tider, hvor man blev narret, saa der maatte af Afsenderen anvendes samme Snedighed over for Modtageren som ved Besørgelsen af et Gækkebrev. Da de fleste katolske Kalendarer ikke har nordiske Navne, var det især paa de fire Tamperdage, man maatte værge sig mod at blive bundet.

At blive »bundet« krævede i Bondestanden ikke nogen Foræring, men kun et lille Gilde. Modtageren kunde kun »løse« sig ved at traktere med Et eller Andet; thi at denne virkelig kunde løse de paa den indlagte Silketraad anbragte Knuder, skulde Afsenderen nok sørge for, ikke lod sig gøre. Dog steg Overdaadigheden ved et saadant Gilde sjældent højere end til Æbleskiver, varmt Øl med Sirup i eller i senere Tider, da Kaffen kom paa Modeh, til denne yndede Drik — eller allerhøjest kunde det blive til et lille Punchegilde.

Et Par af disse gamle Rimbreve lyder saaledes:

I.

Det var en Morgenstund,
 Alting kom mig saa underligt for,
 saa fik jeg mig da i Sinde
 at ville i Almanakken se,
 da fik jeg straks at se, at det var Tamperdag,

saa lik jeg mig da i Sinde
 at ville [Navnet] binde.
 Jeg binder Dig hverken med Baand eller Bast,
 men med en Silketraad saa fast;
 bunden er Du, og bunden skal Du være,
 indtil Du løser dig med Ære
 og giver et Gilde for mig og Dig
 og Flere, hvem Du indbyde vil.
 Med godt Traktement, jeg haaber, Du os traktere vil.

II.

Hvi bliver Du saa tavs, hvi est Du saa bange,
 straks Du ser denne Skrift, at Du est er min Fange?
 Jeg fanger, fængsler ikke, og skulde jeg Dig føde,
 mens Du i Fængslet est, Du maatte mig slet øde,
 men Du der tvertimod med lystigt Traktement
 for mig traktere maa.

Det var meget almindeligt, at saadanne Breve — og det
 gælder i lige Grad saavel Gække- som Bindebreve — endte
 saaledes:

Digtet i Ribe og skrevet i Rom,
 gæt nu, hvorfra Brevet kom.

Rundt om i vor ældre Litteratur støder man paa Binde-
 breve og Navnedagen samt Forklaring over denne Dag. I »Den
 Vægelsindede« siger Apicius: »Jeg har bundet en af mine gode
 Venner, som skal løse sig i Morgen. Det bedste, som er ved
 Almanakkerne, er disse Navnedage.« Til dette Sted giver Wer-
 lauff Forklaring i sine historiske Antegnelser til Holbergs
 Lystspil. I Poul Møllers »Lægdsgaarden i Ølseby-Magle« skæn-
 ker Degnsens Kone Drengen Rasmus en tyk Pandekage og to
 Løgæbler efter Modtagelsen af et Bindebrev paa sin Navnedag.
 Og denne Dag faar ogsaa der sin Forklaring. Helt lignende
 omtales Bindebreve i H. K. Rask's Morskabslæsning Nr. 7, 1839.
 Heraf fremgaar det, at det ene af de Vers, jeg gengiver, har
 vandret fra Slægt til Slægt i ca. 200 Aar. Her forekommer
 nemlig følgende: »Der haves flere vakre Vers og Formularer
 til slige Breve, som stundom udskæres meget kunstigen; jeg
 vil meddele et ældgammelt Vers fra 1663:

Hvi bliver Du saa tavs? hvi est Du nu saa bange,
 Straks Du ser denne Skrift, at Du est vores Fange?
 Giv ikkun Dig tilfreds. Endog vi binde fast,
 Vort Baand er dog ej Jern, ej haarden Linn' og Bast.

Jeg fanger, fængsler ej; jeg kan dig dog ej løde,
 Mens Du i Fængsel est, Du maatte mig slet øde,
 Du, som saa vel er vant. Men Du der tvertimod
 Med lystigt Traktement for os skal holde Fod,
 Saa skal Du slippe løs. — Tidt bryder af de Lænker
 Den Fangne, naar han vel med Vinen Vagten skænker.
 Gør Du det mod os. — Saa let skal Du det Baand,
 Naar Hver er vel beskænkt, opløs' af Fod og Haand.◀

1822 er der af en Jesper Fjord i Odense udgivet en Samling »Materialier til Bindebreve for Bønder og Andre, hvormed man kan fornøje sig i Selskaber og i det daglige Liv.« Der findes to forskellige Indledninger og Slutninger, der kan vælges mellem. I Midten er det Mening at indsætte en Gaade, som skal løses i Løbet af tre Dage, i modsat Fald fastsættes Løsningen til et Gilde med Mad og Drikke. I dette Øjemed indeholder Bogen hundrede Gaader til Udvalg, Spørgsmaal, der skal svares paa, dels med Navnet paa en Genstand, dels med Navnet paa berømte Mænd af Bibelen eller af Historien. Jeg har dog ikke truffet paa nogen af disse Tekster. Enten har Bogen ingen Udbredelse haft, eller Indholdet er for længe siden glemt.

Blandt Brevpakkerne og Mapper med løse Papirer i Karen Brahes Bibliotek findes ogsaa flere, lange Bindebreve, skrevne paa Karens Dag, den 25. November, Breve med indlagte, uløselige Silketraadsknuder. Et af disse ender med:

Naar dette nu er læst,
 da er det allerbest,
 Vulcano det at give;
 thi det er ikke got,
 som dragen er af tot,
 jeg monne Sandhed skrive.¹⁾

Dette kun for at vise, at Poesien i Bindebrevene blandt Adelsstanden i den lærde Tid og til en saa kundskabsrig Dame ikke hæver sig særlig op over Bondestandens Bindebrevevers i det sidste Aarhundrede.

¹⁾ Jeg har afskrevet Verset i 1899. Da jeg — af ovennævnte Grund, til Brug for nærværende Afsnit om Bindebreve — i 1917 vilde se det efter, kunde jeg blandt de nævnte Haandskrifter i Karen Brahes Samling ikke finde det igen.

Gaader og anden Gætning.

De gaadeagtige Spørgsmaal og dertil hørende Svar, som toges frem ved dertil egnede Lejligheder, var hovedsagelig udgaet fra Folket selv. Men ubevidst, uden Kendskab til Kilden, var ogsaa en Del optaget fra Komedier og Bøger, hvorfra disse Brudstykker paa forskellig Maade var sivet ud til Landbefolkningen (619). Til Eks. kun: Hvilket Æsel skreg saa højt, at alle Mennesker kunde høre det? — Det Æsel, som var i Arken hos Noah. (Holberg: Erasmus Montanus.) Her for øvrigt nogle faa Prøver paa, hvad der af den Slags gik om i Folkmunde:

Hvor mange Sten gik der til St. Knuds Kirke i Odense? — Ingen, thi de kunde ikke gaa. Hvor sidder den største Sten i samme Kirke? — I det største Hul. Hvor slog Noah det første Søm i Arken? — Paa Hovedet. Hvorfor spiser de sorte Faar mindst? — Der er flere hvide end sorte. Hvilken Maaned spiser man mindst? — Februar, for den har kun 28 Dage. Hvor mange Æg kunde Kæmpen Goliath spise, naar han var fastende? — Naar han havde spist eet Æg, var han ikke længere fastende. Hvilke Fisk har Øjnene nærmest sammen? — De mindste. Hvad er det, som er højere end et Hus, mindre end en Mus og ikke kan gaa ind ad en Kirkeport? — En Stjerne. Hvad er det, der kan gaa igennem et Gærde uden at gøre Hul? — Solen, en Solstraale. Hvad Lighed er der mellem et Tællelys og en ung Pige? — De vil begge pudses. Hvad er det, som trækker Aande som Dyrene, men er dog intet Dyr? — En Ildpuster. Hvad er det, Gud aldrig ser, Kongen sjældent, men Bonden hver Dag? — Sin Ligemand. Hvem trækker sit Arbejde langt ud og bliver dog færdig til rette Tid? — Rebslageren, kaldet *Revslaaeri*. Hvad er det, som bærer sin Herre og Herren det igen? — Skoene. Hvilket Menneske gaar paa Hovedet? — Den, som har Søm i Støvlerne. Hvorfor har Møllerne hvide Hatte? — For at sætte dem paa Hovedet.

Man yndede at tale i Ordspil, særlig til Børn, og der findes en Række gaadeagtige Talemaader saasom: »Han (eller jeg) kan se paa Smedien, enten Smeden er der eller ej.«

Man sagde til Kvinderne, der skrabede Grødgyden (177): »Grydeskraberer (Skeen) kommer aldrig i Himmerig.« Man sagde til et Barn: »Der sidder Skind paa Din Næse, siden Du spiste Pølse sidst.« Et Spørgsmaal er: »Hvor sidder det bedste Stykke paa Grisen?« Og Svaret er: Bag Ørene -- og man sagde for Eks. til Tjenestdrengen: »Du kommer til Vinter til at leve af det Stykke af Grisen, der sidder bag Ørene«, og Drengen antog da gerne dette Parti for at være kun selve Nakkestykket. Man sagde ogsaa: »Har Du nogen Sinde set et halvt Grisehoved med to Øjne?« Barnet svarer da Nej i Stedet for Ja. Alt saadant var en Tankesport for Børn.

Mange af disse »Forstandsøvelser« er ret vrøvlede og kræver særskilt Forklaring. Der er til Eks. Ordet: »Han kan ikke kende en Ko fra en Vejrmølle« — eller som det ogsaa hedder: »Han kan ikke se en Ko fra en Kirke.« Naar man siger saadant til den, man vil drive Gæk med, tror Vedkommende, at der menes, at han ikke kan kende Forskel paa en Ko, Vejrmølle eller Kirke. Men Meningen er, at Koen ikke gaar fra Kirken, fordi man ser paa den.

Om et Æg sagde man: Lille Lulle (eller Bylle) laa paa Hylde, lille Lulle faldt ned og slog sig i Stykker. (Slutningen: »Ingen Doktor i det hele Land, lille Lulle (eller lille Trille) kurere kan,« sagde man ikke med (383).

Af fuldtud folkelig Oprindelse er sikkert saadanne Ting som til Eks.: Lille Lusselente sprang over en Stente, hun var *lissaa* lodden som et Faar, og dog var der *aller* et Faarehaar paa? — En Høne. Hvad er det, der kan gaa igennem en Mands Gaard og vogte sig for en Hund, men ikke for en Høne? — En Regnorm, kaldet *Mæke*, Madike (217).

Jeg ved en liden Ting, ja mindre end en Flue,
det kan slet ikke se, men lader sig beskue.
i Haven findes det, det er i al Slags Mad,
— man spiser det dog ikke. — Bogstavet a).

Naar Hoved mit det tages fra,
kan jeg paa Vandet flyde,
dertil lægges da et V,
saa kan jeg Fiske fryde.

Naar jeg fuldkommen samlet er
med Hoved og med Hale,
saa kan jeg Pigerne tage i Favn
og dennem trygt husvale.

(— En Mand.)

Man kendte et Utal af Kunster, der blev udført til selskabelig Moro og Tidkort, hvor Flere var samlet. Snart brugte man Spillekort, snart Kridttegn paa Bordet; snart gik En uden for og skulde saa gætte Et eller Andet, naar han igen kom ind i Stuen. Man brugte ogsaa tidt raa Kaffebonner til at spille om og gøre Kunster med. Naar en Række Kunststykker saa var udført — og Ingen kunde flere — kunde Morskaben senere gaa over til at udføre Kortkunster, til at spille Kort (352 f.), til Lege uden Gætning (462) eller til den uopslidelige Dans (349 f.).

Min Fader og min Moder har moret — og undret — mangt et Selskab i de Hjem, de kom, med en Kortkunst, som der hørte To til at udføre. Man lagde 25 Spillekort paa Bordet som Kvadrat med 5 paa hver Led. Disse Kort betød fra Venstre til Højre: Mand, Kone, Dyr, Fisk, Husgeraad og ganske det samme fra Øverst til Nederst. Den Ene skulde nu vende sig om — eller mere eftertrykkelig gaa ud af Stuen — medens en af Selskabet pegede paa et af de udbredte Kort. Naar Vedkommende var kaldt tilbage, sagde den Anden saa en Sætning, hvori de til det paagældende Kort svarende to Betegnelser forekom — man nævnede først Ordet i Rækken fra Venstre til Højre — og det var da en let Sag at vise, hvilket Kort der var peget paa. Saa byttede man Roller, saa at den, der før saa det udpegede Kort og fortalte Historierne dertil, nu gik til Side og siden gættede, medens den Anden billedligt forklarede Kortet. Var Kortet Nummer to paa begge Leder — betød det altsaa to Kvinder — saa havde man tilfældig set, at to Koner fulgtes ad til Kirke, eller til Eks. var oppe at slaas. Saaledes fortæltes om Heste og Køer, Fisk, Vogne, Kurve osv., og saaledes omgav man Stikordene med en lille Fortælling, helst hvori kendte Menneskers Navne forekom; og Ingen forstod Sammenhængen.

Folkemaalet. Fra Omgangslivet.

Folkets Vid og Folkets Tale.

TIL Skildring af Folkelivet hører ogsaa lidt Omtale af Folkets Tale, som den kom til Orde i Omgangslivet. Før Politikkens og Avisernes Dage fik man paa Bondelandet ikke Underholdningen tilført udefra; men Beboerne levede paa det Stof og de Emner, de gensidigt fik fra hverandre. Disse Folk drog deres aandelige Næring af deres egen lille, snevre Verden. Og ved de mange Arbejds- eller Gildessammenkomster, og naar de mødtes paa Vej og Sti, i Marken og inden Døre og *slurrede ilidt*, slog en Sludder af, var der god Tid og rig Lejlighed til at udveksle det Forraad, som hver især sad inde med. Da kom frem alle Slags Krøniker, Anekdoter, Spøgelsehistorier, Markedsviser, Mundheld og Talemaader, Sagn og Bynyt, kort sagt, Alt det, der dannede Grundlaget for saavel daglig og festlig Underholdning som for det aandelige Behov. Med andre Ord, alt saadant udgjorde det almindelige Samtalestof.

Naar En kunde fortælle en eller anden Tildragelse, gik den igen i det Uendelige, saa til sidst saa godt som Alle og Enhver havde hørt den adskillige Gange. Saa *sandru* Mennesker fortalte da saadan en Fortælling om Ting eller Personer fra Nabolaget eller fra et andet Sogn altid ens, hvad der kunde afføde, at et eller andet pudsigt Udtryk blev optaget af andre Fortællere under Formen: »Som han *se'er* (eller *saa'e*), gamle Niels« — og det kunde da gentages saa tit, at det blev staaende i Sproget.

Bind paa Bind kunde have været øst af gamle Folks Tale og

Taleform og deres forskellige Historier. Jeg skal give nogle enkelte Prøver paa, hvad jeg i saa Henseende har optegnet fra Folkemunde. Først et Eksempel paa, hvorledes Fortællingerne kunde være langtrukne.

En Fortælling om Paaskebrød. I gamle Dage var det Skik, at Sognebeboerne gav deres Præst et Brød til Paaske. En Gaardmand — fortalte en gammel Mand — forsømte en Gang dette Erkendtlighedsbevis, og Præsten savnede straks Paaskegaven og siger til sin Havemand: »Hør, Niels, Du gaar lige forbi Povl Madsens Gaard om Aftenen, naar Du gaar hjem, gaa en Gang i disse Dage indenfor og lad Manden vide, at han ingen Brød har givet mig i Aar.«

Jo, den Tjeneste kunde Havemanden sagtens gøre Præsten, og da han gaar fra Arbejde, gaar han ind og aflægger Præstens Besked, hvortil Gaardmanden kun svarer ganske tørt: »*Ta' aa spørr Præsti etter, om det skal vær' et Roubrø' eller et Hue'ebro', jeg skylder ham?*«

Næste Dag, da Niels tumler med Spaden i Præstegaardshaven, kommer Præsten ud op paa Formiddagen og hen til ham: »Naa, Niels, har Du saa spurgt Povl Madsen, om han buskede mit Paaskebrød?« — »Ja, jeg *haar*, men jeg fik *baare* den *Beske'ning*, at jeg skulde spørge, om det *vaar* et *Roubrø'* eller et *Hue'ebro'*, han skyldte *Præsti*.« — »Hils og sig, at det skal være et Hvedebrød«, svarer Præsten.

I Mørkningen stiller Niels Havemand igen hos Povl Madsen, bringer Præstens Svar og faar tilbage den Anmodning: »*Ta' aa spørr Præsti, hvormanne Pund Brø'et skal veje?*« — hvortil Præsten, da han næste Formiddag faar dette sidste Svar, svarer: »Hvor mange Pund Brødet skal veje, det ved jeg ikke, det kan jeg ikke sige.«

Efter endt Dagværk gaar Niels atter til Gaardmanden med denne sidste Besked, og da Præsten endnu en Gang næste Formiddag kommer til Niels i Haven for at høre, hvad Povl Madsen nu havde sagt, siger Niels: »*Je sku' helse aa se'e, at naar Præsti ette ku' se'e, hvormanne Pund Brø'et skulde veje, ku' Povl Madsen ette levere Nøv'e.*« Historien endte da med, at Præsten ikke fik sit Paaskebrød fra Povl Madsens Gaard.

Man sad da spændt lyttende under hele Fortællingen, og

naar den var endt, morede man sig kosteligt. En Anden kunde saa tage fat med en anden Historie, for Eks. følgende (som for øvrigt er fortalt af den samme Mand, født i Vesterby i Grindløse Sogn).

Det var, før Bonden ret vidste af at sige, at Penge kunde sættes paa Rente — sagde Fortælleren — da havde Landsbyfolk som Regel ikke andet Gemmested til deres ofte surt erhvervede Spareskillinger end at lægge dem paa Kistebunden, eller [naar man syntes, at det var mere sikkert], at lade dem mugne og irre i Jorden.

En Gang gik en Karl rundt for at »sige til Hove«. I en Gaard, hvor han kom ind, mødte han Konen, der kom slæbende paa noget meget Tungt og Sært (særegent) i sit store Hvergarmsforklæde. Karlen afleverede sit Bud, men kom saa til at spørge, hvor Konen vilde hen med det fyldte Forklæde, og hvad det var, hun slæbte paa. Hertil svarede Konen: »Du kan jo følge med, saa skal Du faa det at se.« Det kunde Karlen nok have Lyst til, og da de saa kom om i Haven, hvor der var gravet et Hul i Jorden, hjalp Karlen Konen med der at skjule sin Skat af sammensparede Specier og Dalere.

Om Karlens Ærlighed mod dette »Liggendefæ«, eller om de nedgravede Penge senere blev fundet af rette Vedkommende — derom vidste Fortælleren Intet. Men Historien — der er sand — er et Eksempel paa den ubetingede Tillid, man viste »kendte« Folk, der er et Modstykke til den Mistro, der udvistes mod Fremmede. (Se S. 53 og senere om »Kultur«.)

— Om dem, som samlede sig klingende Mønt, sagde man: »De har Kisterne saa fulde, at det er Karls Arbejde at laide, lette, dem«, eller »han har Guld til et Svinetrug« eller »Pæ'e som en Grusgrav.« I saadanne Talemaader ligger vel en aabenbar Overdrivelse, men der er dog en vis Berettigelse til Grund, idet saadanne Udtryk sigter til den Skik, at Folks Forraad af Penge saaledes blev ophobet som en død Skat. Dette har været lige meget Skik trindt om. Pastor Junge fortæller fra Nordsjælland for ca. et Hundredeaar tilbage: Jeg har selv saaledes kendt et Menneske af Bondestanden, som omsider ved en uundgaaelig Forandring maatte aabne sine Skatte, og som da til sin og Fleres Forundring fremslæbte over tusinde Rigsdaler mest i Toskillinger. De gamle Bønder nærede en dob-

belt Frygt, dels Frygt for at anses for rige, dels Frygt for at miste deres Rigdom — 3: Frugten af deres store Flid og Møje, Nøjsomhed og Afsavn.

De forstod at sætte Tæring efter Næring og vidste: at spinke og spare kan længe vare, at Sus og Dus gør tomt Hus, ogsaa, at den, der spytter af en Sysling og ikke vil spare en Hvid, bliver aldrig en Dalers Herre. Men havde de saa ad den Vej faaet samlet lidt rigeligt sammen af Dalere og Specier, kendte de ingen anden Omsætning end at finde et eller andet skjult Gemmested til Rigdommen.

En »Uglspilhistorie«, som den er fortalt af en gammel Bondemand: Uglspil sad en Aftenstund paa en Ledpæl og lappede sine Bukser. Men han var ikke tilfreds med Maaneskinnet, som det var, han kunde ikke se godt nok ved det, saa raabte han op til Maanen: »Skin højt, skin højt!« Da det ikke hjalp, blev han ved at raabe det samme højere og tilsidst ganske gnavent.

I det samme kom en Arbejdsmand gaaende forbi. Han var Tærsker og gik hjem fra sit Arbejde med sin Plejl paa Nakken; da han hørte Uglspils Raab, listede han sig i Stilhed hen og gav ham et haardt Stryg over Nakken med sin Plejl, saa Uglspil klagede sig i høj Grad ynkeligt derved. Uglspil troede, at denne Revselse var en Straf fra Maanen og gav sig straks til at forandre sin Klagelyd, idet han nu raabte endnu højere end før:

Skin højt, skin lavt,
skin ligesom Du vil!

En Billedtale, som opfordrer til Tilfredshed. Saaledes har Uglspilnavnet grenet sig helt ud til vore gamle Bønder. Historien er fortalt for ca. 50 Aar siden af en da gammel Mand.

Hvor Lidet man end i de ældre Dage læste, kan man dog stundom genfinde Træk, der er sivet ud fra en eller anden trykt Kilde (Gaader 613). De gamle Dages Bønder fortalte tidt ubevidst en eller anden Historie, der stammede fra en Hebel'sk Fortælling eller lign., men fortalte den (553) *etter der* (deres) *Famor* eller *Faffer* (Farfader). *De' kaan' je etter mi Moffer* (Morfader).

Naar man for Eks. hører en Fortælling som følgende, leder det let Tanken hen paa en eller anden Skolebog eller

Børnebog, snarere end at Historien virkelig er passeret eller er groet i den første Fortællers »egen Have«. En Gang var en »Mand«, der var rejst som *Fovlekyser* (Fugleskræmsel) i et *Kisbærtræ*, saa veludstyret, at han havde en Frakke paa, som en vandrende Haandværkssvend fandt bedre end sin egen. Svenden udbrød da: »Vi To, vi bytter«.

Mangen en af de Gamles Fortællinger var sikkert kun Genfortællinger.

Fra først af i Aarhundredet blev der ikke læst meget ud over Bibelen og de gamle Huspostiller, senere hen, da der kom *Læssnin'*(g) i Almanakkerne, føjede Aarets Almanak det Æstetiske til og bibragte det gamle Bondefolk de første litterære Interesser i fornøjelig, sund og god Form.

Man bruger lidt Billedsprog (613 f.). Blæstvejr kalder man »at bytte Jord«. Kommer en Mand fra Haarslev til en anden By og vil fortælle, at det i Haarslev blæser stærkt, siger han: »Vi har det godt, vi bytter jo Jord i Dag.«

Og man røgter slet ikke Ordvalget, man kan saaledes i god Tro gentage samme Ord i forskellig Betydning. En Kone, der vender hjem fra et Besøg paa et Sygehus, fortæller i Toget om sin Søns livsfarlige Operation. En Rejsende bemærker, at en saadan Sygdom koster mange Penge. Konen svarer: »Ja, det gør det, men det kan ikke hjælpe Noget, naar det kan hjælpe Noget.« Al saadan Tale forstaas paa en Prik af Tilhørerne, der end ikke opfanger Bondesprogets Ubehjælp-somhed, da man saa godt som altid siger »hjælpe« for »nytte«.

Nogle ægte, hjemlige Anekdoter, hvoraf jeg rundt om i Værket har indflettet forskellige, viser stor Slagfærdighed og aabenbarer det gamle Bondevid.¹⁾ En Frue siger

¹⁾ Til Bevis paa, at det gamle Vid og Lune endnu er brøvt i Live og ikke kan henføres til en enkelt Egn — det træffes rundt omkring — den Ene blev aldrig den Anden Svar skyldig, tilføjer jeg en lille Bladmeddelelse fra disse Krigens Aar. En sjællandsk Landsbysined havde fra København faaet Bestilling paa et stort Parti Hestesko. Man sagde, at de skulde bruges til tyske Heste. En Dag, medens Arbejdet stod paa, kom en af Egnens Folk ind hos Smeden og siger: »Er det, fordi Krigen skal vare saa meget længere, at Du har begyndt at forsyne Tyskernes Heste med Hestesko?« »Nej«, siger Smeden, »det er ikke derfor, men det er, fordi det gør mig ondt, at de Heste, Du solgte til Tyskerne, skal gaa barbenede.«

til en Slagter: »Det var rigtignok et daarligt Stykke Kød, jeg fik sidst, det var næsten Ben Altsammen.« Slagteren leder ikke efter sine Ord; men har Svar paa rede Haand: »Kan jeg saa ikke sælge Fruen et godt Stykke Kød i Dag, for det Ben kan De da ikke leve ret længe af.«

En »Dagformørkelse« kan man maaske kalde følgende Særsyn. En Husholdningselev paa en stor Gaard var en Gang før Margarinens Tid i Færd med at smøre en Bunke store Rugbrøds-Rundtenommer til Folkenes Mellemmad. En Pige synes, at der kommer for lidt Smør paa og taler Karlens Sag saaledes: »Gode Frøken, De smører, og De smører, til det bliver kulsort for Deres Øjne.«

En stedmoderlig By. Som et lignende »astronomisk« særegent Tilfælde kan nævnes, at en ung Dame en Gang 1870 Aarene gik rundt i en lille Købstads Manufakturbutikker spørgende: »Har De et blondt Net?« Alle Vegne bukkede Ekspedienten og sagde: »Nej, desværre har vi slet ikke lyse Nætter.« Den blonde Dame maatte da ynkes over den stakels, saa forurettede og forfordelte By.

Ja, der er de mange ufrivillige Pudsigheder, der kan høres i Hverdagslivet — Folk kan jo ikke altid veje deres Ord paa Vægtskaalen —, disse Smaahistorier, som af og til sætter lidt Krydderi paa den dagligdags aandelige Kost. Der er al Slags *baanevo(r)n Snak*, de barnlige Indfald, som Smaabørn uvilkaarlig kommer frem med; men alt saadant bliver for vidtløftigt at gaa ind paa. Og der er saadanne Ting, hvorom man med Ordsproget maa sige: »En ganske lille Forskel i Udtrykket gør en ganske stor Forskel i Indtrykket.«

Hurtig i Vendingen var Forvalteren, som siger til en Karl, der ikke kan tumle et Par unge Heste: »Sænk Vognstangen, Jens!« Jens rører sig ikke. Forvalteren: »Sænk dog Vognstjerten, siger jeg!« Jens lige uvirksom. Forvalteren: »Naa, saa synk Vognstjerten da, forstaar De!« Jens: »Jo vel, Hr. Forvalter.« Vittigheder af den Art med Hjemsted forskellige Steder har jeg i sin Tid tilsendt Bladet »Punsch«. (Stedfødte Anekdoter findes forud S. 12, 38, 99, 102, 117, 118, 322, 334, 340, 341, 397.)

Nogle hjemlige Krøniker kunde gaa rundt i lang Tid som Bynyt, til Eksempel følgende, hvorom man kan sige, at

»Efterspillet blir det artigste«: To gamle Fiskemænd, der stavrede om med Torskeknipper trukket paa en Stang, som hvilede paa Skulderen (94), saa noget skævt til hinanden. Hvorsomhelst de mødtes, forefaldt der gerne en lille Ordstrid; thi den Ene gjorde altid Paastand paa, at den Anden havde overskredet den een Gang imellem dem vedtagne Grænse, idet de ved Overenskomst havde delt Egnen imellem sig i to »Torske-Distrikter«. Jesper siger ved et saadant Sammentræf, da han traf Morten paa fersk Gerning: »Hør, *Mordi*, er Du der nu igen. Til næste Gang jeg træffer Dig her med Fisk, slaar jeg Dig ihjel, Du!« Morten tog Trudselen med Ro og svarede paa Stand: »Det maa Du rigtig godt, Du, men jeg gaar med Fisk *ileen*, alligevel, Du.«

Saa er der Historier, som kom frem, naar man fortalte Noget, man ikke troede paa, Ting om Folk, der havde en rig Fantasi og Lyst til Pral. Den Side 99 og 602 omtalte Haarslev Natvægter, der kunde regne sig i Familie med Rasmus Rask og i sine yngre Dage havde været Skrædder, fortalte, at han i Kongens København syede Klæder til Prinsen og sagde til ham: »Vil Deres kongelige Højhed behage at gaa hen ad Gulvet — Tak, nu har jeg Maalet.« Denne Historie har jeg mange Gange hørt skosende til En og Anden flettet ind i Folks Tale, og jeg har som Barn flere Gange hørt Vægteren selv fortælle sin Stordaad. Han viste ogsaa sin Skræddersaks frem fra den Tid. Og Historien er saa sejglivet, at den lever endnu paa Egnen.

Der findes et Utal af Mundheld og Talemaader, der er fælles for det hele Land, Andre, der kun er i Brug paa en særlig Egn, og atter Andre, som stammer fra en enkelt Person. Nogen Tid efter et Bryllup sagde Konen om Manden: »*Je treer* (driller) *ham døjte* (dygtigt, meget)«. En Mand sagde, da han klagede sin Nød for Præsten: *Svælte* (sulte) *kaa'n vi, men najne* (nøgne) *kaa'n ville gau*.« En anden Mand sagde: »Der er ingen Ting, der er saa god Tid paa som Dagene, for naar den ene er forbi, saa kommer den anden.«

For mange Aar siden sagde en Mand paa Landet til mig paa sin uforbeholdne Maade: »Hvor der er en skidt Kone,

dér er det Hele skidt.« Denne tilfældige Udtalelse kan godt gælde for et Fyndord, der i al sin Djærvehed rammer Sømmet paa Hovedet. Det er et Visdomsord i Hjemmets Tarv, der fortjener at være et »vinget Ord.«

En enkelt lille Tildragelse kan skabe et Mundheld, der kun anvendes af enkelte Indviede. »Her er Noget af alle Slags«, sagde jeg en Gang til en Mand, som svarede: »Noget af alle Slags; det er Bælghandsker«. — »Hvordan det?«. —

»Jo«, sagde Manden, »en Karl paa en Herregaard bad om at gaa til Marked. Hvad han vilde der, spurgte Herremanden. — »Jo, jeg skal have købt Noget af alle Slags«, svarede Karlen. Da han saa kom hjem, sagde Herremanden, hvad han saa fik købt? »Et Par Bælghandsker«. »Naa«, sagde Herremanden, »saa ved jeg da, hvad »alle Slags« er, det er et Par Bælghandsker.« — — »Hvad for Noget — det er Kalvekød« (224) er der et almindeligt Mundheld, der hedder.

Navne vedrørende. En Mand kunde ikke lide, at hans Sønsøn skulde hedde Peter. Han sagde desangaaende: »Peter — det er en ussel Peter — men Peder (udt. *Pajer*) — det er mer kraftigt.«

Saa er der mangfoldige, forældede Udtryk, som kun de Allerfærreste nu bruger; selv om Folk er gamle, saa har de aflagt slige Ord i deres Tale. Men det kan hænde, naar jeg spørger en gammel Mand eller Kone om Vej, at de kan forklare mig, at den Vej, jeg søger, gaar af, naar jeg kommer der hen paa *Hynet*, *Hjørnet*. Ogsaa kan de Gamle sige *Kryset* om *Kruset*, *Værmdi*, *Varmen*, *Finden*, *Fjenden*, sige: »han *fortaalle* mig det« eller spørge: »Er det *tiver* (tørret) *nov'e* paa 'et?« for Eks. *Vasketøjet*. Ogsaa: *hvi* gør Du ikke det? *hvi* gaar Du ikke nu? *hørtig* for hurtig, *slykke* for slukke. Kom *fram*, frem. Kom *hii*, hid. *Gild*, god, *gavmild*, udt. *gil* (449).

Atter andre Ord er nu helt ude af Fynboernes Mund. Rs. Rask skrev paa sin Rejse i Østen i et Brev fra Kosakkernes Land 1819: »Jeg drak en Skaal Kvas (hvilket svarer omtrent imod fynsk Tvind)«. I Følge F. Rønning: »Fire fynske Bønder-sønner« har Rask selv forklaret Ordet i sin Samling af fynske Ord, som han syslede med allerede som Skolediscipel i Odense (en Folkemaalsordbog, jeg ofte har ønsket at kende, og som det

sikkert vilde have Interesse — særlig for Fynboer — at faa udgivet): »Tvind kalder man det sidste, som, naar man brygger, løber af efter Urten og smager vandagtig.« (Se S. 204 under Ølbrygning Ordet »Tappedraaber«, som denne *barbeenede* (tynde, udpinte) Efterbryg kaldes paa min Hjemegn). Da Rask's Ord Tvind kort efter Udgivelsen af min II Del blev ført paa Bane i et fynsk Blad, spurgte jeg Rask's Søsterdatter i Haarslev Sogn, se V Del, om det maaske var et særligt Brændekildeord fra Rask's Tid, og hun skriver til Svar: »Nej, jeg har aldrig hørt min Moder bruge det Ord, og min Mormor kan jeg ikke huske, men Ordet stammer nok fra Odenseegnen, for min Broders Kone, som er født i Marslev, kender det fra sit Hjem, der kaldte de det Rostetvind.«¹⁾ »Roste« kaldes Masken, se S. 205, medens Affald fra Brændevin kaldes Spøl. Jeg har aldrig hørt Ordet udtale, men giv det i en gammel Fynbos Mund, og det vil være meget vanskeligt at bogstavere, man vil da sikkert komme Udtalen nærmest ved at skrive det Tvin', som jeg Side 264 o. f. skriver en Hørbru', da man ikke af Udtalen kan skønne, om dette Ord skal slutte med g eller d. Det samme gælder Ord som Armbind, Bogbind og Bing (en stor Kasse eller Kiste), som jeg Side 181 med Kursiv skriver *Bind*, se Side 412. Ja, et Ord som *Vi'erne* udtales ganske ens, hvad enten der menes Vinduerne eller Vingerne paa en Fugl, en Mølle, en Vinde osv.

Paa samme Maade er det muligvis gaaet Rask, saa Ordet i Virkeligheden har været Tving; thi der er da god Mening i Ordet som Betegnelse for den allersidste »Tragtning«, Udpining af Bryggerkarrets Indhold, som tvinger den sidste tiloversblevne Kraft ud af Humle og Malt, og som har skabt Ordet: »Bagefter kommer tyndt Øl«; medens det at tvinde jo er at sammensno Traade.

Men dermed er jeg inde paa Sproget, og jeg vil nu gaa over til det almindelige Folkemaal.

¹⁾ C. Molbech har i »Dansk Dialect-Lexikon« 1841 optegnet Ordet fra Langeland og skriver: »Rostetvinde: det sidste og sletteste Øl, som faas ved Brygningen. — — Naar den første Kraft er taget af Maltet til det bedre Øl, slaas atter kogende Vand paa Mæsken, og Produktet heraf er Rostetvinde. (Rostetvinge?)«

Fynske Maalord,¹⁾ med Tillæg til I—II—III Del.

Fynboerne har en særlig Udtryksform, som endnu holdes i Live af selv de yngre, moderne Landboere. De gør Verber til Substantiver. Naar Børn tumler og laver Spektakel, hvad de kalder *rubbe* eller *skruppe* — eller begge Dele — siger man: *La' naa vær' med de' Skruppie* eller *Rubbie*; man kan ogsaa sige: *med de' Legie* eller *Tumlie*, ogsaa *Dansie*. Gamle Folk, der ikke ret godt kan gaa eller høre eller kan se at sy eller læse, kan ikke mere have med *de' Læsie* at gøre: *Je' haar de' heel godt* (eller *godt nok*), *men de' er væst med de' Gaaie* eller *de' Hørie*. Andre Eksempler: *Det er novet grumme Novet med de' Pyntie nov om Stunder*. *Se naa aa bliu' fære med de' Spisie*. *Han vaar ette saa evet* (øvet) *i det Gørie Taale — det Kørie osv.* Der er vel ikke det Verbum, man ikke kan høre substantivisk brugt.

Bogstavet *a* udtales i mange Ord som et aabent *aa*. Man siger: *Faaer, kom ind aa faa Ma(d)*, som to Stavelser, men *mi(n) Faaer* som een Stavelse. I Stedet for *paa* siger man

¹⁾ Maalet paa min Fødeegn, Alt, Folkesproget i daglig Brug og den nordfynske Mundart vedrørende, har haft min første Interesse, og før jeg endnu begyndte Udgivelsen af mine Indsamlinger, har jeg tiltænkt dette Omraade et særligt Kapitel; jeg henviser her til Side 124, skrevet 1910.

Optegnelser af særlige Ord og Vendinger i Folkets Mund udgør den første Spire til nærværende Værk. Jeg begyndte dermed i Aaret 1890 samtidig med, at der udgik Subskriptionsindbydelse til Tidsskriftet »Dania«. Først senere tog jeg fat paa Viser, Festsikke, Husflid og Folkets Levevis. Min første Bladartikel fra sidstnævnte Omraader er fra 1892.

Jeg har nu imidlertid til »Udvalg for Folkemaal« til Brug for en Ordbog over Ømaalene, et Arbejde, der ledes af Professor Dines Andersen (Formand), Professor Verner Dahlerup og Dr. phil. Marius Kristensen, leveret 4500 nordvestfynske Ord og Ordsprog desuden 400 Ordsprog til »Dansk Folkeminde-samling« og har endnu ikke sluttet af. Dette Emne er svulmet op til noget langt Større, end jeg oprindeligt har tænkt mig, saa jeg af Pladshensyn og Vanskeligheder ved Udgivelsen under de forhaandenværende Forhold ikke kan belaste og fordyre nærværende Værk med dette Emne i sin Helhed. Jeg maa derfor her nøjes med at anføre et lille Uddrag samt enkelte, væsentlig udfyldende Ting, som kunde have været fremsat tidligere

aa (langt). *Ta' Din Hætte aae*. Kort udtalt bruges aa for »og« samt »at«. *Naaet aa Dav. Ha' er ude aa le'e* (lege). Bogstavel o udtales som ov. Lærer man Barnet at stave, siger man: »ov—p, de' seer op« (lukket). Man siger ikke for Tiden, men: *Paa Tiden er jeg rask*.

Ordet man bruges ikke i Bondens Tale. Der siges di eller vi i alle Forbindelser: *Di seer*, man siger; *naa ka' vitte hylte vos uden lil*, nu maa man lægge i Kakkellovnen. *Naa' vi skriver 1950*. Os siges ej heller — *vos begge To*. Man siger heller ikke nu, men enten *naa* eller *nov*. — *Naa rajt*, o: nu ret (om lidt, siden), — *Nov, je ve' de', ska' je' nok høuset* (huske det). Man siger ikke fordi, men *det volder*. Ordet lo bruges ligeledes ikke: — *Saa'en vi dog leede*.

Har Datid tre Stavelser, sløjfes den ene. *Jeg vaente Blomsterne. Hvor kylte Du det hen?* -- -- Man siger: *Je' haar skrivel. Du er bliven saa sum* (lavs).

Man bruger meget -pert og -ri som Endelser paa Substantiver: *En Mumlepert, en Luskepert, en Sækkepert, en Nølepert*. De sidste to Ord betyder Smøl. For Smøleri siges *Sækkeri, Nøleri*. At være *nølevorn*, sen. *En Krybsammenpert* eller *Froosenpert*. En, der fryser, ikke kan *hylte sig*. *En Vripert*, En, der har

---

rundt i Teksten, hvor jeg lader de stedlige Ord falde i den Forbindelse, de bruges, men som ikke er taget med, dels fordi jeg ikke har haft dem paa rede Haand, dels for det paagældende Sted at spare paa Pladsen, i enkelte Tilfælde, fordi man nu ikke kan faa Alt presset ind paa et bestemt Sted, men i Særdeleshed for at undgaa for megen Gentagelse, da det under Udarbejdelsen af de tre første Bind var min Agt at samle Alt, hvad der vedrørte Folkets Tale, under Et.

Det er med Sorg, jeg udskyder dette store Afsnit. Det er, som jeg her, hvor det skulde fremføres, sejler dette Stof agter ud -- som om jeg lader Lejligheden slippe fra mig, til at faa det paa Tryk, det Stof, der igennem saa mange Aar har levet i min Tanke. Men det er mit Haab, at jeg snarest kan faa et særskilt Hefte udgivet, hvorved jeg faar friere Hænder; thi det skulde da ikke alene indeholde Bondemaalet i Nordtyn, Udtryk, Mundheld, gamle Ord i Folkemunde og hvad Øvrigt herhenhørende, der er bundet til den lille Plet, jeg i Bogen bevæger mig paa; men deri kan ogsaa optages andre Ordsprogsamlinger, som jeg — hvad jeg alt forud har omtalt — har en Del af, og hvortil der da tillige kan bruges trykte Kilder — altsaa et lille sprogligt Værk for sig.

drøjt ved straks at sige »Ja« til en Ting, som skal *vride* *aa'et føst*.

Ældre Folk gjorde Nar af dem, der havde lært at tale fornemt eller tale fint. Selv udtalte de fremmede Ord efter Bogstaven og saare korrekt, men i Reglen med fejl Betoning. Endnu kan man høre gamle Folk være ret ubehjælpsomme over for slige Ord og høre dem sige for Eks. *Bikykle*, *Kognak* osv., udtalt hogstavtro.

Jeg havde i min Skoletid i Viborg en lille Fordel fremfor de jydsk Bybørn, jeg gik i Skole med, en Viden, som jeg bibeholdt for mig selv. Jeg sluttede mig til Artiklerne paa Tysk efter mit Kendskab til det fynske Bondemaals Brug af Hankøn og Hunkøn. Naar Nogen blandt mine Kammerater i Klassen ikke kunde klare sig, og Institutbestyreren sagde: »Hvem ved det?«, eller han nævnede mit Navn og sagde, at naar jeg fik Lov at tænke mig om, kunde jeg nok sige det, slog det i Reglen til, at jeg ramte det Rette. Senere har jeg fortrudt, at jeg ikke røbede mit Fil for den nævnte Tysklærer; thi det vilde sikkert have moret ham at høre, hvordan jeg bar mig ad, hvorfra jeg under min Betænkningstid hentede min Viden. Fynboerne siger han om en Kvindekjole og en Særk, hun om en Skjorte, *Sjorte*. Solen hun, *Moni* han, *Grisi* han, *Kakkelovni* han, *Sausen* (Saksen) hun, *Tobakspiven* hun osv. Den bestemte Artikel for Hankøn ender paa i: *Pelsi*, *Gauri* Gaarden, *Huni*, *Katti*, men i Hunkøn paa en: Konen, Soen (som er hun), Sengen osv.

Man siger et Kop, et Tallerken, med den bestemte Artikel *Koppet*, men *Tallerkni*. Man siger: »*Eet af 'os* kommer til at tage derhen i Dag,« Manden, Konen eller et af Familiens Medlemmer.

Ved Angivelse af Tid og Sted maa man ogsaa være fortlølig med Udtryksformen. Fynboen siger: »Jeg kommer ind hos Dig *en Davsti*(d) og hører nærmere Besked. Visitten drejer sig maaske kun om fem Minutter. Jeg bor *meest* ved Odense — tæt ved, i Nærheden af. Det er *meest ude paa E'es* — Eders Bopæl.

Bønderne kender ikke selv, hvori Forskellen fra Rigsproget bestaar. *Vi trækker meer paa 'et*, er deres Udtryksform. Det er vel sandt, de siger *hæn*, *Blaamer* (Blommer),

Gæmeøl, Gæmeævler, je' kalle glæme det eller det, naar der er Noget, der har undret dem, *næmere, et Kræmehus, en Drøme, det Grøne*, det er et *Piilearbe'*, noget *Piileri, Kiike, Kiddike, Güle Gilde, Befoordring, forfroosen, Køerne biiser*, og mange andre Ord er langtrukne, men til Gengæld udelader man d efter en Vokal, særlig som Slutning: *Grø', Brø', Fre'*, men ogsaa midt i et Ord; man kan endog høre kultiverede Folk sige *moo'tager*. Og Fynboen forandrer baade Vokaler og Konsonanter: *Staket, Stakit, Stevler, Støvler, Vøvni, Vognen, Mæll, Mel, Tiv, Tyv, Bliant, jeg tørde ette vente derovre, alle Stajens, Steder, kom hajr*, her; det vil falde *vunskelig, Uertøj, Overtøj, Barun*, men *Kalkon* og Soldat lyder nærmest som *Søldaat*. G og b bliver gerne til v, *maver, flavre, en Gliv*, Fiskeredskabet *Glib*. Nu faldt Klokken i *Slav*.

Man brugte — og bruger endnu — ogsaa adskillige tyske Ord. *En søvej drej og Niksnej* siger man, ogsaa *immeran, immertav*, ligeledes *Gevækst, gebrekelig, gedulgt, geliggen, gelassen*, — som det nu kan *gefalle sig* — og det gælder om at have en god *Forsprækker* osv., foruden de forud i Bogen nævnte Ord. Alt Sprog, som man ikke forstod, kaldte man forhen Tysk, og saa længe Barnet talte sit eget uforstaaelige Sprog — ikke kunde tale *redt* — sagde man: *Lille Haans snakker Tysk inov*.

Tillæg til I—II og III Del.¹ og ²)

Samtidig med at jeg gør et Uddrag af mit Ordforraad, vil jeg følge Bogens Gang og ledsage nogle af disse Ord med Tilføjelser.

Han gier ette sine Gaver hæn (21). Ikke at tale højt er *at mumle i Skægget*. — *Han beholder det for sig sjel. Snak kun højt, Munden varer dig nok ud* (45). *Han kommer kryvie som en Lus paa en Tjærespaan* (52), *Keusti, Købstaden, Keuste'folk*,

¹ Flere Gange har jeg bogslaveret Folkemaals Ord noget anderledes fra et Sted til et andet, da det uden Lydskrift ikke er nemt at ramme Udtalen, og adskillige Ord lyder ogsaa noget forskellig i de forskellige Munde. Alle udtaler ikke en bestemt Glose ens. Nogle siger saaledes *Kjøer*, Andre ikke, Nogle *Skuregilde*, Andre *Skuresgilde*, se S. 264, 421 og 442. Og ligeledes til Eks. Kirkegaarden: S. 116 staar *Kærgaari*, S. 461 og S. 498 *Kjærgaauri*, og atter andre Steder har jeg skrevet Gaarden, *Gaauri*. — Det samme gælder enkelte Udtryk, saaledes de Fødevarer, der blev skæn-

Kevsterne (Købstæderne). Naar Tjenestefolk har tjent saa længe paa et Sted, at de er blevet for gamle i Gaarde, siges, at de nu er *for Gamle i Lejen*. En *Drønnert* er en Dagdriver. Til de urigtige Ting, som Drengen sendes afsted efter (80), kan tilføjes en *Tagsaks* (naar der var Tækkemand), *et Rysteltræ* til Uld, naar der var *Kaaregiile* (Kartegilde 70). Soldaterne *marserer*. *Det er en ordentlig Davlejer mars, han sætter op* (83). En, der snakker Alle efter Munden: *Det er en rigtig Slettemelskælling* (Væveren 87); man *slajder av*, sletter af, naar man figurlig taget bøjer sig, giver efter. *Revslaaeri, Blikkenslaaeri, Temmer og Temnermanden* (88). Det er en *Stadsmand* at arbejde for eller gøre det og det for (en god Mand). *Evig Arbejde gør evig Stodder*, naar Arbejdet skal *saa forgøres*, naar det med dette *hverken kan faa Ende eller Gænge*.

Mi Lill-e! siger Moderen som Kælenavn til Vuggebarnet og Skødebarnet, S. 104 f. *Et Fødebarn*, et Plejebarn, for hvilket der betales. At have *et Fødebarn*. Naar et Barn græder højt og stærkt, *goler det*. En *Skraalhals vrøj(er)*, *te' de' tuer efter*. Naar et Barn græder, siger man: *Vil Du ha' en Tørv at tørre Dine Øjne paa?* Og det er Barnesnak: Hvor gammel er Du? *Saa gammel som jeg aldrig har været før*. En stor opløbet Dreng er en *Kløbert*.

Fra Dynen og i Halmen. *Arregods er Narregods* (113). *Stærblind, aldeles blind*. *Han sætter paa Benet*, En, som har

ket af *Gildeslavets* Folk forud for en *Giiledav*, Gildedag, og det Gilde, man holdt for dem, som bragte disse Sager. Side 69 kalder jeg Gaverne *Føring* og Gildet *Føringsgildet*, og Side 306 under Bryllup skriver jeg *Forøring* og *Forøringsdagen*. Saaledes er der adskillige Ord, der bruges i Flæng, i et Sogn *meest* det ene, i et andet Sogn *meest* det andet. — Ligeledes har jeg heller ikke altid, i *Særdeleshed* i første Bind, da jeg nærmest tænkte mig Værket som Folkebog, skrevet de fynske Maalord i Kursiv, hver Gang de forekom.

2) Haandarbejdet »at virke Strømpebaand« (omtalt S. 135 og 457) har jeg ført fyldigere frem i »Aftenposten« 28/12 15. Se ligeledes om Kartning »Aftenposten« 14/12 13, om Høsten »Nationaltidende« 20/8 16 og »Aftenposten« fire Artikler Aug. 1918, om Mjød »Aftenposten« 2/5 18. Lysestøbning har jeg skildret i Evald Tang Kristensens Festskrift 1917 og gamle Husflidsarbejder i »Hjemmets Almanak« 1919 (ledet af Prof. Vilh. Østergaard) og endvidere gamle Retter i flere af samme Almanaks foregaaende Aargange.

et daarligt Ben og gaar daarligt. Et sygt Lem, som skal røres og bruges, skal *ilkes*. Benet trænger til at blive *ilket lidt*. — Det samme gælder en stivbenet Hest. — Naar en Syg kommer sig, *keer* han sig. — Er Du nu *keer Dig*?

Begravelse S. 120 f. Om de Fattige, der ikke fik Klokke-ringning til deres Jordefærd, sagde man, at de blev *stiltiende* begravet uden Sang og Klang. Men ved de fleste Fattiges Jordefærd sagde man: »Der skal dog ringes over dem.« Det kostede tre Mark.¹⁾

Husflid, Klæder og Renlighed S. 129 f. Kvinderne havde, i den Tid Skødeliv var Mode, løse *Skøer* til at hefte paa Kjolen. Tøjet *klemmer*, naar det er syet for kort eller snevert. Dynevaar kaldes *Bolster*. Naar Hvergarn — ogsaa Linnedstof — vævedes i Broer, o: med Striber paa skraa, kaldtes det *kipret* Tøj. Man sagde *Hørken*, *Blaarken* og *Hverken*²⁾. Man skal *føres af* sit Tøj, naar man gaar i Seng eller klæder sig af, *føres om*, naar man skal skifte Undertøj — en Syg skal *føres om* —, og *føres i*, naar man skal pyntes, *føres i Stadstøj*. Der siges: Jeg har ikke en *Klædetraad*, intet Stykke Tøj, som jeg ikke selv har skaffet mig. Han var saa fattig, at han ikke ejede en *Klædetraad*. Har man mange Dragter, siges, at man har *en sjæl ny* paa hver Gang, man skal *a' By*.

At være snavset, at være *ludbemøjet*; man kan have et Par *beskidte Grabber* (Hænder). Man siger *Skægstambe*; at være *ballet*, skaldet — et *ballet Ho'e* —, *Ørelæp*, *Øreflip*.

I Skæmt kaldte man Træsko *Bøgesko*. Det var ingen Sjældenhed helt op i 60—70 Aarene, at Gaardmænd i Egnen omkring mit Hjemsted rejste til Bogense med Træsko paa, vel at mærke lækre, fine *Stadstræsko*. Man sagde saa til en saadan Mand: »Du har nok Dine *Bøgesko* paa i Dag«.

¹⁾ I den fattige Tid i det 19. Aarhundredes første 20—30 Aar træffer man opnoteret, at Folk er jordet i en Kiste af Straa. I Særslev Sogns Kirkebog 1811 staar om en fattig 93aarig Kone: Dette Lig var det første, som her af Menigheden blev jordet i en Straakiste. I »Fyens Stifts patriotiske Selskab's Jubilæumsskrift Side 52 omtales fra Lumby, at Amlsprovst Lützens Karl 1811 af Selskabet fik Præmie for at have lavet ikke saa faa Ligkister af Straa. Det kneb i de Tider at fremskaffe endog Noget saa nødvendigt som en Ligkiste.

²⁾ C. Dalgas skriver 1837 i Landhusholdningsselskabets Amtsbeskrivelse af Svendborg Amt S. 372 Hvergarn og tilføjer: Hverken, Virkgarn, Tosæt. De sidste to Ord kender jeg ikke fra

En Mellemting mellem personligt Udstyr og Husgeraad er Kvindernes Kappeskurv, σ : en mørkfarvet Vidiekurv. Den var i sin Tid formet som en Kugle, der kunde lukkes op til hver sin Side, saa den blev til to Halvkugler, og forsynet med to *Griver*, Hanke, saa den kunde bæres paa Armen.

Husgeraad (148). *En Gøngestol, en Pindestol, en skrøbelig Stol*. Et skrøbeligt Bord eller en Stol er *lalleborn*. *Bagsmækkel* af en Stol, Ryggen. *En Ri* eller *et Ræk* er en Tallerkenrække. *Skratkarrene skal nok holde*, σ : de revnede Kopper, Tallerkener osv. En allfor skarp Kniv er en *kaad* Kniv. Om en allfor sløv Kniv siges med Billedtale og som Tankeøvelse for Børn: *Den Kniv bider All, hvad han kan se*. Fejepladen var en kortskaftet Skovl af Piletræ, som kaldtes *Askeskuffen*, da den tillige brugtes til at tage Asken ud af Kakkellovnen med. Et *Vejegarn* kaldes en Fletværks Pose med aabne Masker, hvori man dels vejede, dels opbevarede ukartet Uld (70).

Mad og Drikke (166 f.). Naar Barnet spørger: Hvornaar maa jeg faa det?, svarer man: *Du skal spise en Skæppe Salt først*. Hvad skal vi ha' til Middag? *Frikassé med røde Klude i*, eller: *Mistemad i Grødfad*. *Lidt Skidt kan ikke skade, og allfor rent kan ikke smage*. *Grød og Most er god Kost*. Ordspil er yndet Tale: *Den Mad er hed, men den har ogsaa været paa Ilden siden i Søndags*. — *Tag til Bunds, I Fremmede, vore Egne ved nok, hvad der er i — eller hvad det er!* Naar man gæstfri byder af Bordets Mad, siger man: *Det skulde ikke være et Stykke til?* — eller f. Eks. af Drikkevarer: *et neet Par Synk*, eller: *lige et Synk inov?* Man siger *leve ved* for *leve af*. Bordet var saa *forfyldt* med Mad.

Madmodergerning, lave Mad og bringe den frem, kaldes at *fli Ma'*. *Ma'i*, Maden, *Faet*, Fadet, et *Mafa*, Madfad. En *Maske*, en Spiseske. Gryden *skrotter*, naar den koger. Naar Dejg er usammenhængende, er den — ogsaa Smør o. l. — *spryglet* eller *sprygleborn*. Daarlige Pandekager kaldes *Skødeskind*, daarlige Aast (Ost) kaldes en *Skindlæp*. Ruskømsmusk (172) kaldes ogsaa *Rusknismusk*. Purløg udtales *Pu'ly*. Man sagde en *Kringlie*, *Sagryn* og *Sagrynsuppe*. Man kom Korender og Safran i Peberrodsauce — ligesom man kom Safran i Ost (315).

Man spiste Øllebrød til Davre, og »Davre« og »Øllebrød« er næsten enslydende Ord. Med den best. Art sagde man

Øllebrø'et. *Bry' Øllebrø'* kaldtes det, at man skar Brød og Brødringe (Skorper) i Stykker og satte i Blød i Øl. Dette Arbejde udførte Husmoderen gerne i Mørkningen forud for den næste Davre. Hun sad om Vinteren inde ved Kakkelovnen med et Fad i Skødet. *Je ska' hen og bry' Øllebrø'.* *Je haar ette braadt Øllebrø' til i Maaren.* (Man siger ved Davrelid ligesom man siger ved Middagstid.)

Plukkesteg er en *Giilesrajt*. Af den Grund blev denne Ret med Villie udeladt under »Mad og Drikke« (166 f.), men dog i ikke indført under »Gilder« — Trediedagsgildernes Mad (323).¹⁻²⁾ Efter de store Gilder, hvor der var levnet meget Kød af forskellig Slags, hakkede man baade det stegte og det kogte Kød, der var levnet. — Ogsaa i almindelige Husholdninger

¹⁾ Mellem II og III Del var mine Papirer paa Grund af Sygdom i 10—11 Maaneder gemt til Side, ikke af mig, men af Andre. At denne Optegnelse savnedes, opdagede jeg først for sent, medens en anden Seddel, bestaaende af et Par Linier fra II Del, blev gentaget i III Del. Saa vidt jeg ved, er det de eneste Uheld, der har ramt mine mangfoldige Seddeloptegnelser.

²⁾ Med velberaad Hu har jeg udeladt to Retter, som ikke fynske i deres Rod. Men nu, da saa mange gamle Ting oplever deres Genfødselse, kan de medtages. Det er Pærevælling og Sulevælling. Disse to Retter indførte min Fader, som stammede fra Lolland, i sit Hjem, og fra os har disse to Retter, særlig den første, gaaet over i mange andre Hjem.

Pærevælling. Man koger en Vælling af Mælk og fine Byggryn. Man skræller dernæst Pærer — helst gode — skærer dem i passende Stykker og koger dem i lidt Vand, saa de er kogte, men ikke udkogte. Vandet maa kun lige staa over Pærerne, og man kommer lidt Sukker i. Lige forinden Vællingen skal anrettes, kommer man Pærerne med den Væde, der er ved dem, i Vællingen. Der maa være rigelig med Pærestykker i hver Portion. Ved Bordet drysser man Vællingen over med stødt Melis — og efter de Flestes Smag — Sukker i rigelig Mængde. Denne Ret er meget yndet og er foruden at være velsmagende, sund, billig og nærende.

Sulevælling laves paa Saltmadssuppe eller Skinkesuppe. Man jævner Suppen med fine Byggryn, kommer Suppevidsk, Sellerier, Gulerødder og Kartofler paa samt Svedsker. Ved Bordet laver hver især sin Suppe sur og sød med Eddike og Sukker. Spises med varmt, kogt Flæsk eller kold Skinke med Sennep eller som Formad alene.

har man gjort det samme, naar man havde Kødrester til overs. Det hakkede Kød kom i en Gryde sammen med lidt Suppe, et Par Laurbærblade og lidt helt, sort Peber. Derefter blev Retten tillavet med Eddike og Sukker — tidligere i Tiden brugte man Sirup. Var Massen for tynd, blev der sat lidt Jævning paa. Til *Plokkesteej* spistes hjemmebagt Sigtebrød og Hvedebrød.

At slikke Ben kaldte man at blive budt til Gilde til allersidst, bagefter de egentlige Festdage. Naar Nogen var fornærmet over at blive indbudt til Dagen efter en eller anden festlig Lejlighed, saa sagde de Paagældende, der ikke var tilfreds med at komme bagefter: »Vi skal saa hen at *slikke Ben*«, eller de, der gjorde Nar af, at den eller den var indbudt til anden Dag Fest eller tredie Dags Gilde: »De maatte nøjes med at *slikke Ben*«, eller: »Det var *møj*, at de vilde byde ham (eller hende) at *slikke Ben*.«

Affaldet fra Most (187) kaldtes *Vosi* — *Ævlevoos*, *Pærevoos* (Vaas). Naar Nogen var meget graadig, sagde man: Alt det, han dog kan *vose i sig*. — Slaaen udt. *Slooen*.

Et Pindsvin kaldtes en *Pindso*. (Pindsvin levede tidt under Gulvet i Beboelseshuse, saa man kunde høre dem grynte.) Naar en *Pindso* kom frem, hændte det, at Husmanden fik den med hjem som en skaltet Lækkerbid at koge Suppe paa. Mangen en Husmand sagde, at en god *Pindso* — Betoning paa -so — var lige saa god at koge Suppe paa som en Høne.

Dyrene (221 f.). Magre Heste kaldes *Ralliker*. En Hoppe, som har faaet et Føl, kaldes *et Fylje*, Føløg. Heste af ca. elleve Kvarters Højde kaldes *Stadsheste*. Synes man, at en Hest er for *højbenet*, siger man, at der er *for meget Luft under ham*. Han har et Par *sprønke* Heste for 3: kaade, livlige. — Køerne *mælkes*, naar Mælkemængden tager til, for Eks. naar de om Sommeren kommer paa Græs (222). — All det, der ved en Slagtning ikke er reelt Kød og Flæsk, de spiselige Indvoldsdele, Hovedet osv., kaldes *Smaamad* (227, 231). — Gæs og Ænder (240 f.) *skrinker*, naar de bruger deres Røst. At *nevre* Gæs og andet Fjerkræ er — efter at Fjere er plukket af — at pille *Stabbene* ud. *En Gang* kalder man et Sæt, for Eks. *en Gang Kraaser*, hvad der hører til Kraasesuppe af een Gaas eller een And. — Gæs skulde staa fire

Uger paa Sti og i den Tid have to Skæpper Havre. — Duer (247) kaldes i Enkelttal en *Duu*.

Talemaader.¹⁾ Klæder skaber Folk, som Kød skaber Heste. Om En, der har Snakketøj: *Det fly'er fraa ham lissom Skidt fraa Spajekalle* (Spædekælve 224). Han (hun) er et godt *Klokkefaar*. Naar Svinene hyler og er utaalmodige, naar de for Eks. ikke faar Æde i rette Tid, saa *ryler* de. Om En, der klynker og klager: *Hvorfor ryler hun da altid saalen?* En Talemaade er det at sige: *Di Andre — det er Svinene*. Han kører ud og gaar hjem ligesom Svinene. — Hun er saa *kyllingeklog*, hun bliver ikke *hønegammel*. Om En, der er opfarende: *Han er en rejti Kokkekylli*, Hanekylling. — Man siger, at man er sulten som en Ravn og mager som en Hejre, og man siger, saa *rød* i *Ho'et* som en Tyr — ogsaa: som en kalkunsk Hane.

Han er tilovers som en Hund i et Spil Kegler. Det ligner hverken *Rævi* eller *den Kønne* (Lækatten, Væselen). Ræven forandrer vel sit Skind, men ikke sit Sind. Nærved er ingen Fare, langtfra skyder ingen Hare. Der skal Tid til Alting, undtagen til at fange Lopper, *det skal gaa raskt*.

Planter S. 255 f. En Søvasp kaldes en *Abeliin*. De første smaa Stokke, man stænger Humlen med, kaldes *Rokke* (270). Hvidblommer — udt. *Viblaamer* — gule Blommer. Man siger om sammengroede Planter *en Blok*, *en Blok* Lavendler, Bukshom osv.

Talemaader. Har man faaet Burrer paa sig: *Du har nok faaet Borreskav?* — Borgerskab. Om fast Venskab siges, at Vedkommende *hænger sammen som Ærlefoer*, Ærtehalm — ogsaa at de holder sammen *som to røde Køer*. Naar man plukker *Kisbær* med de Store, faar man Stenene i Øjnene.

Mark og Høst. Høsten er en *slidsom Tid*. Raps (412) kaldtes *Bankeroturten*, fordi den udpinte Jorden. Om en Plet Græs eller Korn, der er vissent af Tørke, siger man, at det er *Solen faldet i*. Man siger *solvende* Kornet eller *kærvende*

¹⁾ En gammel Talemaade — naar noget Overordentlig hænder, ukendt og mærkeligt — er følgende:

I gamle *Dave*

lavede *di* Pølser i en Torskemave,
men nu er Verden rendt omkring,
saa nu laver *di* Pølser i et Svine-
skind.

En Variant:

Na'ten er vendt omkring.
Nu lempet *di* Pølse
i et Svineskind.

Hort paa Lordagstorvet i Odense

15/7 1911.

det (en Kærν — en Kær — er to Neg S. 547), naar man i uroligt Høstvejr maa vende de Neg, der staar i Skyggen, mod Solen for at faa Kornet tørt. Det Rum, hvori man huser indavlet Korn, kaldes et *Gulv*. Man har et stor *Gulv Rov* — Rug. Udmærket Korn er *Stadskorn*.

Rækken af nu nærmest aflagte Ord (287) blandt Folk uden for Bondestanden kan øges med: Fioler, fiolet, græsselig, Kindhest, Fabrikør, Du Godeste, Blækhorn, Gebis, Gehør, Gehalt.

Skældsord: *Kre* — Kvæg, *Tosk*, *Toskeho'e*, *gi' ham En paa Toski*, *Kølleho'e*, *Rævepels*, *Snøffel*, *Svinehund*, *Tølper*, *Skurk* osv. En *Fuldsnude* siges om En, der er drukken — Et *Par Fuldsnuder*. Eder — og *hold Kæft* — hører vel nærmest til under »Kultur«; se »Banden«.

Af Ord i almindelig Brug i den daglige Tale anføres: Kærestenød og Albuestød gaar til *Hjartet*, 301 f. Hun vil ikke ha' ham, om han saa var forgyldt i begge Ender. At være *gift om* — o: efter Ægteskab gift paany. — Vi morede *vos*, *saa vi vaar fære at dø a'et*. Man kan være færdig at dø af *Latter*, *a' de' Grinie*. Man kan være *ellevild* af Glæde (Udtryk for elleskudt), rent overgivet. *Munden lyder ham godt*, siger man, ledsaget af et svedent Smil eller et Skuldertræk, der betyder, at den megen Veltalenhed ikke altid er af paa-lideligste Slags. *Det er en god Jydæløgn den*. Han kan snakke Fanden et Øre af. *Han er klog paa gammelt rustent Jerntøj*. Der kommer han trillende med sin Forstand paa en *Hjulbar*, *Trillebør*. Han render, *saa han er færdig at trine paa sin Tunge*. *En Lille og en Smal kan komme, hvor hun skal*.

Enten skal man drikke eller gaa af Kroen,
enten skal man tærskes eller gaa af Loen.

Man sagde Særslev *Præstes Heste*, Veflinge *Præstes Kusk*, Haarslev *Degns Mark* osv. Naar to Gaaende mødtes og skulde samme Vej sagde man: »*Saa ka' vi lægge le' Vøvn*« (Vogn), følges ad. Man kan *lissaagodt se i Mørke som foruden Lys* (239). Naar man hviler sig paa en Sten, bliver man to Gange glad — baade naar man sætter sig, og naar man rejser sig. *Sidt Din Ven nær*, men *sidt ikke Laaret af ham*. Man skal somme Tider kysse den Arm, som man ønsker var *av'e til Albøvi*. *Alle Fordele gælder, naar bare de er loulige*. Om en Tyv siger man, at

han har gjort sine Fingre for brede. Naa, naa, og ja, ja, det er Fattigmands Trøst.

En Bøns er en stor og svær Person, en *brøsig* og *pros Fyr* er bydende og kort for Hovedet. En, der bliver svær, *lægger sig ud, ta'er Førelsen med. Mallesøesk*, grov. En Mand, der ikke er god at handle med, er saa *desperaat med Prisen*. At være *udgaaet for*, have udsolgt, opspist det og det, savne den og den Vare. *Hele Værket*, Alting, det Hele. Hvad der ikke duer, er det *argeste Skidt og Møj*. Man *staar i Forbundt*, naar man staar i Afhængighedsforhold til en Anden. Han gav sig til at *give Daller paa ham*, $\circ$: pryglede ham. Den *furrer, furrer paa* eller er *furrevorn*, som er nervøs forjaget. Hvad der sker i Hast og Il, sker i *en Furrevil*. At være *hamper* er at være haard og streng. Det er *en Hamper* at komme i *Lav* med.

Naar Børn leger og pjasker med Vand, *plutter de*; ogsaa Andre, der spilder Vand, *plutter*. Hvad man sorterer fra, *løsser man fra*. At *summe sig paa Noget* er at betænke sig, *at sondre sig*, have Ro, komme i Skik. For Eks. efter en Opvaagnen blive klar: »*Lad mig sondre mig lidt først.*« At *stunde sig*, give Tid, vente. »Du kan vel nok *stunde Dig ilidt*« — ogsaa »*gi' Stunde*« — vente lidt. *Sidde Stok*, sidde og vente. At *stimes om Noget* er at trættes om det; *Trætte*: *at komme i Studering*.

En Slippe er en lille smal Gennemgang. En *red Vej* er en lige Vej, ikke til at tage fejl af, en god Kørevej. Man siger: *Det er ingen Springvej*, $\circ$: ingen kort Vej. Og man siger: *en Bænke*, *Bænk*, *Bænkerne*, *Bilder* og *Bildebov*, *Sjocialist*, *Socialdemokrat*. *Fint* bruges om, hvad der er smukt og godt; det er *fint* Vejr i Dag. Naar Uvejr driver over, saa *bedages* Vejret. *Lummervarme*, rigtig Sol og Sommervarme. *Hilse af*, give Haanden og sige Farvel — og saa videre, og saa videre.

Thi de her fremførte Maalprøver er kun en ringe Part af Bondemaalets Ord paa alle Omraader.

Der er megen Barnesnak som for Eks.: *Hvem? Slik fem! Hvad? Slik Fad! Hvad skal jeg bestille? Hakke Persille!* Og der er hele Rækken af forskellige Udbrud som: *Rigtig Mathies, Din Kone hedder Jesper! Hille den gloende Ende af en Istap! Nu er den skæv i Hannover! Nu er den lige herop over! Du er en Go'(d)* — til at huske det eller det. I Raadvildhed: *Hvad skal jeg dog grive og gøre i?*

Saa er der Spørgsmaal som: *Hvad er en rigtig Klokke?* — med Svar: *Tre Kuteer*, Kvarter, — for Skræddere og Skomagere — eller et Kvarter *sidere end Særken*. Og man siger: *Hvad er Din Klokke?* — selv om Talen er om et Lommeur. — Og der er mange andre Spørgsmaal med staaende Svar. Og meget Andet kunde nævnes.

Saa er der alle de gamle Folkeord om Maal og Vægt, som nu er sat ud af Kurs. Lad mig blot i Tilslutning til Kornet og Høsten nævne Skæppen. Den er nu en Museums-genstand. Et Skæppemaal havde 3 Jernjorde. Man kan ikke nu sætte sit Lys under en Skæppe, og kun Fader Holberg kan endnu maale Nogen »Skæppen fuld«. Man kan heller ikke mere se ud, som om man har *ædt en Skæppe Ukræ* (Skadedyr, Mus og Utøj). Købeskæppen er udrojt. At saa Skæppe og faa Skæppe gør Bonden arm. Men ak og ve! Kornet kan ikke længere skæppe godt. Og hvorledes vil man nu bære sig ad med at klare et saa indviklet Slægtskab, hvortil man før har behøvet en Skæppe Ærter for at regne det ud? Kun: En Snaps i Kusken vil vel nok en Stund endnu vedblive at være lige saa god som en Skæppe Havre i Hesten! — Og uanfægtet af ændrede Systemer vil det fremdeles stande ved Magt, at med hvad Maal I maaler, skal Eder tilmaales igen!

Bondens gamle Talesæt.

Det er Folkets Talesæt, der først har fanget min Interesse, det er det, der giver Bonden sit Særpræg, men det er ogsaa det, der har de dybeste Rødder og derfor det, som Kulturen sidst kan gøre det af med. Det gør den sejgeste Modstand, før det lader sig sporløst fjerne.

Det, som har været mit Første, er nu paa det Nærmeste ved at blive mit Sidste, idet jeg noget nær slutter Folkets Saga med dets Maal. Saaledes er Sproget ogsaa Bondens A og Ø, det følger ham fra Svøb til Baare, han suger det ind med sin Modermælk — det er Moders-Maalet — og der hører hoglig Dannelse til at faa det fortrængt; thi alene sproglige Kundskaber kan faa Bugt med de sidste Rester — om de overhovedet kan rykkes op med Rode?

Den gamle Gaardnisse er forsvundet (574). Men lad Bonde-

folket flytte ind i helt moderne og fint udstyrede, herskabelige Boliger, Sprogets Nisse vil spille den bondefødte Mand og Kvinde det Puds, at den vil stikke sit tophuede Hoved frem og sige: »Vi flytter nok i Dag, vi To?« Sætternissen vilde faa travlt, om Folkets Tale skulde paa Tryk. Det bibelske Ord: »Dit Maal røber Dig!« staar ved Magt fra Landsbyfolkets Fødsel til dets Grav (18).

Men jeg kan ikke *bære over mit Hjerte* (her bruger jeg selv et fynsk Udtryk) at skrive, at Sproget sætter sin Hestefod frem. Thi Landbomaalets Ejendommeligheder er Noget, der skal fredes om. Den Dag, den sidste Rest er borte, er der sket en Aareladning, hvorved Sproget har mistet mere Blod, end det kan taale, og det er blevet tomt og fattigt, naar Ingen mere bruger de gamle Kærneudtryk.

Det var fra først af min Mening at holde alle Gengivelser af de mundtlige Meddelelser i strengeste Oprindelighed for at vise Taleformen hos den ældre Slægt, jeg skildrer, og for tillige derved at vise, at Stoffet ikke var tillæst, men direkte øst af Folkemunde. Folkets Talesæt er undergaaet store Omskiftelser, saa det er Synd ikke at bevare det ægte i alle de Tilfælde, hvor det kan nedskrives, som det lyder, ja endog lød i forrige Slægters Mund. Gengiver man Raastoffet fra første Haand saa urørt som det er gørligt, da beholder det sin egen Duft, da ses det først i det rette folkelige Lys. Og naar jeg i Haanden holder Blommen i sin Stilk, som jeg selv har plukket den af Træet med blaalig, frisk Dug over sig, er det mig en Overvindelse at tørre Duggen af og byde den frem paa Glasskaal (493).

Men paa Papiret tager den gamle Bondes egen Sprogform — gengivet urørt i Ordstillingen uden nogen Omskrivning — sig kun »stilringe« ud (som det for Eks. altid er Tilfældet i Viser)¹⁾ og giver let Anledning til, at Fortællemaaden af Læserne ikke opfattes som brugt mod bedre Vidende.²⁾

¹⁾ Det er vel overflødigt at tilføje, at jeg ikke har lagt Haand paa de i de foregaaende Afsnit gengivne Folkedigte. Jeg har selvfølgelig bragt Almuens egen Digtning frem lige saa ægte, som jeg har faaet de gamle Viser og Vers tilsagt.

²⁾ Det samme gælder til Dels de første Par Ark af nærværende Bog, hvor jeg taler paa Bønders Vegne og efter deres Opfat-

Paa Titelbladet paa det første Hold Eksemplarer af I Del af »Nordfynsk Bondeliv«, der drog ud i Verden, skrev jeg med fede Typer: Folkeminder, øste af Folkemunde i det 19. Aarhundrede, og jeg mente mig dermed sikret. Men til sidst i Korrekturen rettede jeg flere Steder, da jeg saa, at det »gik ikke«. Og det viste sig ogsaa, at mere end een Anmelder aldeles oversaa dette og gav sig til at kritisere og anføre ukorrekte Sætninger blandt dem, der findes af den Slags. Endvidere er hele den yngre Slægt og da særlig blandt oplyste, dannede Folkelag ikke i Stand til at dømme om Ægtheden af en saadan »fonografisk« Gengivelse af Sætningsbygningen; det kan kun Videnskabsmanden og den kultiverede, bondefødte Fynbo eller den gennemdannede Mand og Kvinde, der har levet fra deres Barnealder paa Landet, med andre Ord kun de Færreste af mine Læsere.

Første Del af nærværende Værk blev — da den blev udgivet for egen Regning paa Grund af, at der ingen Forlægger var at faa — skrevet saaledes, at den kunde baade være Indledning for et større Værk, hvor de fremsatte Emner saa senere kunde uddybes, og dog tillige ogsaa — i Fald Fortsættelsen ikke var blevet sikret ved offentligt Tilbud — udgøre et lille, eget Hele, der da ikke blev staaende som en rent uforstaaelig Begyndelse. (Udgivelsen har været vanskeliggjort paa mange Maader.)

Jeg har da ikke gennemført at genfortælle med Bondens Ordstilling, men tværtimod af de nævnte Grunde — for at »hytte mit eget Skind« — har jeg mere og mere, efterhaanden som Værket skred frem, men som sagt ofte kun meget modstræbende, forladt den ægte Gengivelse af Bondesprogets Vendinger, der — som et sandt Spejlbillede — fandtes paa mine Seddeloptegnelser, og efterhaanden kun bibeholdt den ordrette Form under Anførselsegn eller holdt mig til rent Kursivtryk.

telse og fører Emnerne saa godt som uændrede frem — tilmed efter et Haandskrift fra 1890-Aarene. Jeg skrev dette Stykke allerede den Gang til at danne Indledning til en Skildring af Almuens gamle Overtrodyrkelse, og jeg foretrak da nu det oprindelige Haandskrift med saa faa Ændringer som mulig, fremfor en ny Fremstilling. Se »Efterskriften« i V Del.

Og som Følge deraf, da Værket nu ikke i strengeste Forstand er »øst af Folkemunde«, lod jeg til hele Restoplaget trykke nyt Titelblad, hvor de anførte Ord er fjernet. Herved opnaar jeg nogen Bevægelse til af og til at henvise til eller gøre Brug af trykt Materiale, hvad jeg dog ogsaa mange Gange maa afholde mig fra af Hensyn til Pladsen for ikke at udvide Stoffet ud over den en Gang fastsatte Ramme.

Hvor fattige Sprogformer maa et Bybarn ikke have fremfor et Landsbybarn, der, førend det endog selv kan tale, hører Folkemaallets mange, gamle, kønne, belærende og indholdsrige Ord og Ordsprog? Lad Avnerne vifte bort, de mange raa og grove Talemaader fra den Tid, Almuen sad i Vankundighedens Mørke, de pirrende Urter, hvormed de uoplyste Folk krydrede deres tarvelige Aandskost, men hold fast paa, fred og værn som en dyrebar Skat de mange sunde Kærnerord. Tabes de til Hobe, faar vi aldrig dette friske Salt tilbage i vort Talesprog, og dette Tab vil være meget føleligt for vort fælles Modersmaal. — Lad os derfor røgte og pleje dem vel.

Og lad mig da her føje til noget lignende, som jeg en Gang i en anden Forbindelse har skrevet om vor nationale Ordsprogsskat og Folkets gamle Regler fra Peder Laales og Peder Syvs Dage, at de henfarne Slægter levede af og med denne Aandskost, som var Folkets Visdom, og som en fransk Forfatter har kaldt »Menneskenes levende Røst«. De gamle Folkeord laa dem paa Tungen og gik dem i »Blodet«, saa de forædlede deres Tankegang. — Og de gamle »Fyndordmagere« kendte Menneskenes Børn paa en Prik!

Vi hygger vort Hus med gammelt Kobber og Tin, og vor Samlermani strækker sig til mange Ting. Antikviteter er i høj og stigende Kurs, men vore urgamle Mundheld og Mærker, Remser og Rim, der Sekel efter Sekel har udgjort store Bestanddele af den danske Tunge samt Folkets aandelige Næring, er, om ikke sat ud af Kurs, saa dog dalet. Ja, paa Børssprog vil det nok hedde: Forældet Papir til lavest Notering, eller at Efterspørgslen er mere mat end levende. Og undertiden stemples saadanne gamle Ord med Etiketten: Barnemad.

De gamle Fyndord fra Kundskabens Kilde i Folkebybet er nok værd at være lydhør for, tage med nænsom og

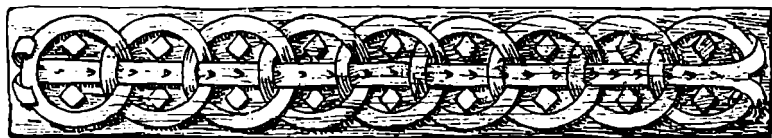
pietetsfuld Haand paa, frede om og redde fra Glemsel, ved paany at tage dem i levende Brug og lade dem gennemsyre vor Tanke og Tale, danne vor Person og hygge vort Hus. — Ja, paa dem kan man bygge sit Hus uden at komme til kort. Lad os bare tænke paa de gamle Hustavler! Og uden at krænke Guds Ord tør man sikkert sige, at ogsaa Folkets gamle Ord kan være os en god Lygte for vor Fod og et Lys paa vor Sti!

Og i en Perle af dansk Poesi, Mads Hansens fynske Sang til Kvinden, lægges der hende paa Sinde:

•Du skal værne om Sproget i Børnenes Mund,
det er Moderens Maal, det er Dit;
som Guldharpernes Klang, som de Fugle i Lund
skal det svinge sig mægtigt og frit.

Du skal vogte de Sagn og den dejlige Sang.
vi i Arv efter Fædrene fik;
Du skal lukke Dit Hjerte for Trældom og Tvang
og Din Dør for de Fremmedes Skik.◀

Fra Folkelivet.

Spredte Træk fra sprogligt og kulturelt Omraade.¹)

Den gamle Bondekultur.

DA det for de mange Aar siden gik op for mig, at der i den gamle Bondekultur laa vægtige Kærner af en ædel Urkraft, saadanne Kærner, som det ikke gaar an at lade de moderne Strømninger skylle bort, vakte min Lyst til at tegne et Billede af den gamle Bondestand. Hvor ofte har jeg ikke forud fremhævet det friske Liv og Humør, den store Flid og Nøjsomhed og den Alvor over for Ansvar og Pligter, Folket var besjælet af! Ja, hvor følgeværdig Samvittighedsfuldhed blev der ikke ofte lagt for Dagen, naar der handledes med Andres Sager! Endvidere hvor megen sin Næstekærlighed, Hjælpsomhed, Retsindighed mod Andre og Beskedenhed i Fordringer til Livet fandtes ikke bag det grove, simple Ydre! Og hvor meget stærkere er Modsætningen mellem den gamle Bondekultur og den moderne Politur ikke traadt frem i de henrundne tredive Aar! Tilmed nu, da netop Brist paa Ærbødighed for Andre og for hvad Andres er, synes at skulle raadne store Dele af det danske Samfund op.

Det gaar ikke an at lade »de sidste gode Gnister gaa af Skole«. Tværtimod, det gælder om at puste til de hendøende

¹) Naar det foregaaende Afsnit omhandlede det gamle Bondevold og Folkets gamle Talesæt, maa det Stof, jeg endnu har at fremføre: »Spredte Træk fra Folkelivet og lidt om den gamle Bondekultur« nærmest, i hvert Fald til at begynde med, blive en Fortsættelse af Folkemaalskapitlet, idet jeg har henlagt Eder og enkelte af de gamle Ord i Folkemunde som Emner til dermed at belyse Folkets gamle Kulturstade — baade Lys og Skygge.

Emmer og her at hente ny, kraftig Ild — ligesom hos den gamle »Nødildstolpe« (509 f.) — og lade den gennemvarme den overhaandtagende ligegyldige, kolde, haarde, egenkærlige, hjerteløse, moderne Samfundsaaend, Tidsaaend, Folkeaaend, eller hvad man vil kalde Aarsagen til Udviklingen i de skæve — overfladiske, hensynsløse — Spor. (Se Side 53 o. f.).

Ja, selve de saakaldte dannede Klasser kan i Mangt og Meget trænge til at gaa i Skole hos det gamle, uoplyste, men gæstfri, godhjertede, ofte saa rettænkende og gudfrygtige Bondefolk.

Skaf Dig en Dreng, saa har Du ham, hedder et endnu i fuld Brug værende Mundheld. Det er en lønnet Tjener, hermed menes. Den store Tjenstvillighed mod hverandre er et Karaktermærke hos de gamle Bønder, til Modsætning kommer ogsaa den Aand frem — Egenkærlighed, Vrangvillighed — som det overfladisk set synes at ligge i dette Ord. Men saaledes er det ikke. Ordet rummer en Børneopdragelse og en Samfundsmoral af høj Rang. Saa snart Nogen gjorde Tegn til egenkærlig Adfærd, til Magelighed og Dovenskab, til den Fordringsfuldhed, der ligger i at ønske sig opvartet af Andre eller skubbe Arbejde over paa Andre, fik Vedkommende straks disse i Virkeligheden *visnæsede* og rapmudedede Ord at høre. Men det var i Reglen sundt vejret og røbede fin, korrekt Tankegang hos den Part, der gav denne Snert. Naar En sagde: »Det kan blive staaende til i Morgen, saa kan Du nok tage det med«, og den Tiltalte saa fandt, at det var mere nobelt, om Vedkommende selv *sløbte av*, sløbte afsted, med det, der skulde henstaa, svarede han ham Nej ved at bruge ovenanførte Mundheld, saa Vedkommende blev flov og blev mindet om sin Taktløshed, eller som man sagde Ubehøvelthed. Fortalte man til Folk en eller anden Historie i den Retning om Nogen, kunde de sige: »Jeg havde nu ikke gjort det, jeg havde sagt: Skaf Dig en Dreng, saa har Du ham.« Til Børn brugte man ofte disse Ord for at vænne dem til i alle Forhold at hjælpe sig selv og ikke læsse Byrder paa Andre eller forlange Tjenester af Andre for at lette sig selv.

Saaledes kunde man nævne mange andre Ord og Talemaader, hvori der ligger gyldne Korn til Forædling af Personligheden.

Der er et andet Ord, som rummer rettænkende Forstaaelse af Andres trange Tilværelse. Naar En i en Samtale gør Rede for, hvorledes det i Livet er gaaet en Børnesflok, fortæller han for Eks., at Mette er godt gift, hun kom hen og fik Jens i den store *Gaav'er*, Peter er *saaen kommen an*, *saa møj urimelig*, er kommen noget højt paa Straa, Knud har det nok *ilte saa faale*, er i smaa Kaar. »Men Gitte da?« »Ja, hun gaaer heme og ljener sig *Himmerige til paa sin Fader* (eller Moder).«

Ordet afslører Fortællerens Forstaaelse af det voksne Barns klosterlige Tilværelse hos den Gamle i Kakkelvnskrogen. I Reglen tilsidesatte den, i hvis Lod det faldt at bygge om den længstlevende af Forældrene, sit Eget for at være Alt for den Gamle, medens Undtagelserne var, at Barnet og den Gamle levede under stadige Brydninger. (Se Stykket om Aftægtsfolk, Svigerforældre, S. 23 f.) Dette Barn, der saaledes lægger sit Liv paa Opofrelsens Alter, ser, hvorledes Andre danner eget Hjem og faar langt mere ud af Livet, medens det helt op imod sin egen Alderdom er og bliver det uselvstændige Barn, der er *afbundet*, hemmet, kuert, paa alle Kanter. Ofte kunde den Gamle endda være en *haard Toon*, Torn, uden Forstaaelse af, hvad dette Barn ofrede. Men naar det ugifte Barn — atter som Udslag af Skæbnetroen — bar sin paa saa mange Maader afstumpede Tilværelse under godt Humør, i Taalmod og Gudsfrygt, tildeler Ordet den Opofrende Løn hinsides for Tabet af megen selvstændig Livsglæde i Jordlivet.

Men Begreberne var for øvrigt ganske modsat Nutidens. Børnene skulde i hele deres Ungdom være de Ydende og Forældrene de Nydende og først, naar de selv blev ældre og fik Yngre under sig til at lyde, kunde de opnaa Retten til at hyde. Og dette Princip kunde ofte udarte til megen Strengbed og Tvang for de Unge (49—284—286). Men det var en selvfølgelig Ting, at alle Unge maatte søge at tækkes de Ældre og være dem til Behag, vise dem Respekt og Lydighed, savne og forsage og vente i Beskedenhed, til Tiden oprandt, at de fik Tøjlerne i Haand.

Den Ene tog ikke Noget af den Anden uden at gøre Gengæld. Man var bange for ikke at kunne faa det gengældt. Mente man ikke, at man kunde faa dette paa pas-

sende Maade, havde Raad til at tage imod det, sagde man Nej. Det gjaldt Indbydelser, Smaasager og alt sligt. Og den, der viste en Anden Opmærksomhed, ventede ogsaa, at Vedkommende gjorde Gengæld paa en eller anden Maade. Skete det ikke, sagde den skuffede Part: *Vi har nu* (og saa nævnes de Tjenester, der har været gjort), *men han var dog aller den, der sku' sige, at vi kunde det eller det* — (faa Noget, laane Noget osv.).

Man kan ikke blive træt af at lovprise de gamle Bønders økonomiske Sans. Der tales saa meget i disse trange Tider om at spare. Men at spare er Noget, som man neppe kan lære ved Læsning eller Foredrag, det er en Sans, der maa være medfødt eller selverhvervet. Og maa man ikke sige som Oehlenschlägers Sortebroder Knud: »En Strøm af Ord, ærværdige Fader!« Thi der er langt igen, før Nutidens Folk kan hamle op med de gamle Bønders indbringende Økonomi. Langt igen, før de som disse kan gøre Skriftens Ord til deres: »Sanker det Tiloversblevne, at Intet forspildes.« Ja, der er langt til Vej-Ende, om Nutidens Folk vil nemme om end kun lidt af hine Gamles Kunst at spare, endsige tilegne sig den. Thi dertil hører, at der maa lægges de gamle Folks interesserede Kræfter i Arbejdet; og at man lige som det kan savne og forsage, og begge Dele vil Nutidsfolket nok krympe sig lidt ved. Det gamle Folk skyede ingen Ulejlighed, naar det var besparende. Hele deres selvhjulpne Færd lærte dem dette.

»Midtvejs gaar Du sikrest.« Men altid at ramme Ligevægtstregen, den gyldne Middelvej, er vanskeligt. Og Stregen mellem sund og frugtbringende Paapassenhed og fedtet Nærighed blev da ogsaa til Tider hos mangen En overskredet. Begærligheden drev mangen En for vidt, saa de kom et større eller mindre Stykke over paa den anden Side af Midtvejslinien. En Enkemand, der holdt Husholderske, skar *et Kende* i Brødet, hver Gang de To havde holdt Maaltid. Og mangt et Sidestykke hertil kunde optegnes.

Særmeneringer. Den hele Aand gik ud paa Orden, Punktlighed og Alt, hvad der kunde fremme det almindelige Velfærd. Hvis en Mand ikke *var i ordentlig Tid med sine Arbejder* og derved fremmede Alt, hvad der hørte til

hans eget Vel, kunde han slet ikke blive regnet for Noget, men man »snakkede om ham« og saa ned paa ham med Foragt. En, der passede sine Ting, saa Intel blev forsømt, var *ekstimeret* af Alle.

Meget sundt og godt af den Slags blev indpodet Børnene, fra de var *bitte Smaa*.

Men mange Meninger, der beroede paa gammel Fordom og Sneversyn, trivedes paa samme Tid. Der var Ting, som man ikke kunde handle med. En Præst kunde for Eks. ikke sælge sine Ænder, eller hvad andet lignende han havde mere af end til eget Husbehov, og som kunde gøres i Penge, uden at det vilde blive opfattet som forargeligt og give Anledning til Folkesnak — der vilde blive gjort Nar af, at han havde det nødvendig! (Se Side 16).

Tiden har her bibragt Sognefolket et mere uhildet Blik. Dog har jeg med Undren endnu for et Par Aar siden i et Hovedstadsblad læst en Artikel om Indtægterne i Præstegaarde, som rimeligvis var skrevet af en Landsbypræst, hvori der staar: »Og hvad kan det nytte, at Præsten har en stor Frugthave, naar han bliver uglest som en havesyg og pengekær Mand, hvis han sælger Frugten!« Tidligere var der ikke megen Lejlighed til at sælge den Art Ting; men man skulde tro nu, da Landet er oversvømmet af Opkøbere, at Folkestemningen kunde ændres.

Den gamle Mistro er heller ikke uddød endnu. Jeg har oftere skildret, sidst S. 618, hvorledes man gensidig var vant til at forlade sig paa hverandre, alle bosiddende og hæderlige Folk inden for den stedkendte Egn, medens man selvfølgelig var forsigtig over for alle Fremmede. Men denne umiddelbare Forsigtighed kunde hos Enkeltte udarte til en for den, det gik ud over, generende Mistro, og det, selv hvor Talen var om de ubetydeligste Smaating. Medens man laante hverandre og betroede til Besørgelse mange Penge paa det glatte Ansigt og ligeledes betroede for Eks. sin Købmand store Summer under forskellige Forhold uden Kvittering, saa man i hver en Fremmed en *Spikkelant*, en fattig Pjalt, der maaske ikke ejede *fi'e Skilling* (en Firskilling) osv., hvem man skulde vare sig for. Dette sidste Sneversyn er dog gaaget af de Fleste.

Men jeg oplevede alligevel et ret stærkt Udslag af dette for et Par Aar siden. En dansk Mand i Amerika havde bedt mig om at afkøbe Arvingen — en Husholderske — i et Dødsbo en i Handelen udsolgt Bog, som han vidste, den afdøde Mand havde ejet. Dette skaffede mig meget Bryderi og Tidsspilde paa Grund af, at Sælgersken saa i mig en Fremmed, der bare vilde aflokke hende Bogen. Hun forlangte, jeg skulde *købe Katten i Posen*; skønt alle skriftlige Til-sagn om kontant Betaling omgaaende efter Modtagelsen, blev hun ved sit, at Bogen — der jo kunde være forfalden og ufuldstændig — kun blev afleveret mod Efterkrav. Jeg maatte gøre en Rejse til Stedet og lægge Pengene paa Bordet først. Men Fynbo-Amerikaneren skrev, da han havde Pakken i god Behold med min Brevveksling med Sælgersken som Bilag: »Vi har altsaa besejret A. Hun var sejt at brydes med og B [hendes Pennefører], en Staldbroder, der fuldt ud var hende værdig. Men der er alligevel det at huske paa, at de ved ikke bedre. Det er den gamle Saga om Bønder, der er mistænksomme over for Købstadfolk.«

Den gamle Tids Folk lagde ligeledes ofte en underlig Hemmelighedsfuldhed for Dagen. De er saa *inderlige*, sagde man om dem, der yndede at heimmeligholde, hvad der vedrørte deres Hjem og deres egne Sager. Børnene plejede at blive indviet i Alt, men de blev *kusket* til ikke at omtale ret meget fra Hjemmets Privatliv. Det var almindeligt, at Forældre sagde til deres Børn: »*Hvis di spør' Dig ad, ka Du se'e, Du ved de' elle*«, eller de sagde: »*Vore, di se'er elle Nøv'e.*« Jeg har kendt en lille Pige, som paa Spørgsmaal som til Eks: »Har Du faaet Din nye Kjole? Er Din Moder nu rask? Skal Du ud at køre i Morgen? eller hvad Andet man kan tale med en meget lille »Stump« om, standhaftig paa sit Barnesprog kun svarede: »Det ved jeg ingen Bodee (Besked) paa.«

Til daglig Brug, naar man *gav et lille Svip* eller *svippede ind* til hinanden, havde Ærinde til hinanden — især gælder dette Kvinderne — undgik man Bygaden, og gik hellere en Omvej for at komme bagind til Naboens — saa var der Ingen, der skulde *ha' undt a'et*, snakke om det, spekulere paa, hvad nu Ane Sofie kunde have at snakke med Mette Marie om.

Man maa i Følge de ovenanførte Træk være stedkendt, hvor man vil samle ind. Man kan naturligvis optegne Viser, Fortællinger og sligt hvorsomhelst og gengive dem, mærket med Navn og Sted. Men vil man skildre Kulturlivet, Karaktermærker o. l. og skabe et Kildeskrift, bør hver Folkemindesamler blive paa den Egn af Landet, han er fortrolig med. Den, der gaar paa »nyt Græs«, kan kun tegne et overfladisk Billede af Land og Folk. Man maa fremfor Alt være kendt med sine Folk, saa at man faar baade Retten og Vragen med paa sit Billede, og saa at man kan gaa uden om dem, der giver en Viden til Bedste, der ikke er værdig at bevare. Der er mange Folk, der morer sig af at fortælle Løgn og gøre sig vigtige, saa snart de mærker, at de er Genstand for Opmærksomhed. De gør sig da ingen Samvittighed af, hvad de fortæller. Hvor skal den, der er fremmed paa Stedet, kunne sigte Malmet fra Slaggerne, vælge og vrage blandt sine Meddelere? (10—322.) — De Gamle forstod bedst, hvad man mente, naar man talte til dem om ikke just i deres egne Maalord, saa dog i de Vendinger og den Ordstilling, de selv brugte. Jeg har erfaret det utallige Gange. Først naar man faar givet Sætningen den Form, som de er vant til, er de med!

Ved en Indsamling, som for Eks. nærværende Værk, kommer det an paa, hvorfra man henter Stoffet. Den Omstændighed giver hele Bogen sit Præg. Thi der er jo mange Slags Folk, har altid været og vil altid blive. Det har i første Række været mit Maal at faa Stoffet saa sandt og ægte som gørligt. Jeg har derfor udkaaret mig solide og almenagtede Folk til at drøfte de mange forskellige Emner med. Havde jeg bevæget mig i en lavere Plan og der søgt mine Hjemmelsmænd, vilde min Bondelivsskildring helt igennem være blevet en anden.

Men Udskuddet blandt Folket — Pletterne og Skyggerne — skal jo ogsaa med, og særlig her kan man ikke undgaa at sysle med de forskellige Kulturtrin.

Megen raa Snak og megen Banden er forsvundet. Men hvor har det gamle Folk dog spækket deres Snak med Eder og Ukvemsord. Iblandt den bosiddende og bedre Klasse

er nu alle disse »Tillægsord« til Talen for Størsteparten ude af Brug, ja selv et S'gu er paa det allernærmeste ogsaa *lagt af*, eller i hvert Fald træder da et Udtryk som *spilme* el. l. i Stedet. Men blandt raa og fulde Folk lever Ederne endnu højt.

De Folk, der i gammel Tid bandede — og det var ret almindeligt — havde gerne hver sin Ed, *Fanden ta' mig*, *Fanden danseme* osv. Naar Nogen gengav En eller Andens Ud-sagn, føjede man Vedkommendes Yndlingsed til: »*De skal Fa'en ineme la' mig gaa, saa'e han Mads*« — eller hvad det nu kunde være.

For øvrigt var Ed-Forraadet ret begrænset, det bevægede sig over nogle faa Verber lagt til »den Onde«, »Satan« eller »Fanden«. Disse tre Navne brugte man skiftevis til de samme Verber. *Den Onde skal tordne, lyne, gale i Dig. Den Onde hente mig. Satan partere mig, Fanden raspeme, Fanden fløjte mig, Fanden piske mig.* — *Kraft æde mig* (Kræft) hører ogsaa til de mest kendte Stadfæstelsesord. Mere uskyldige lød Sammensætningerne: *Hille-Dør-og-Pine* eller *Minsæl*.¹⁾

Johan Skjoldborg har i sin Fortælling »Slid« følgende

¹⁾ I »Overtro og Kristentro« (523), et trykt Foredrag, siger daværende Sognepræst i Odense Grove-Rasmussen 1893: »Jeg glemmer aldrig, hvad jeg af den Art en Gang oplevede paa Banegaarden i Fredericia. To Venner mødtes der uventet, de ilede hinanden glade i Møde, trykkede hinanden hjerteligt i Haanden, og saa raabte den ene, saa det rungede: »Hvad S . . . i Helvede, er Du der?« Og G. R. siger videre, at man kan til Nød forstaa, at man tager Djævelen med i sin Vrede, men at man søger Styrke til sin Gerning, Trøst i sin Sorg hos ham og deler sin Glæde med ham, en Kærlighedens Glæde, som det jo er, naar Ven mødes med Ven, ja det er virkelig et Kors for Tanken, det er Noget som kun kan forklares af den store Magt, Djævelen har over Sindene. G.-R. skriver dernæst:

»Der fortælles om en Japaneser, som opholdt sig en Tid i Sverige, men som i den Tid kun fik fat paa tre svenske Talemaader, hvilke han hørte saa hyppig, at de hagede sig fast i hans Erin-dring; disse tre Talemaader var: »En smuk Pige«, »Skaal Bror« og »Fanden ta' mig«. Denne Mand maatte jo aabenbart vende hjem med den Forestilling, at man i Sverige tilbad et højere Væsen, som hed »Fanden«. Hvis denne Japaneser havde gjort sine Sprogstudier i Danmark, var han let kommet til det samme Resultat, og det hvad enten han havde haft sin Gang i de høje Sale eller i de lave Hytter.«

jydske Ordskifte: »Bitte Maren! A holder den Onde tæske mig saa møj o jæ!« Saaledes friede Ole«. Denne Taleform forekom mig saa naturtro, at jeg forespurgte hos Forfatteren, om det var en Virkelighedstildragelse, der var gengivet. Herpaa svarer Hr. Skjoldborg: »Nej, Sætningen er ikke hørt i Virkeligheden«, men føjer til: »Den kunde jo godt have været det«. — Ja, Ole Jyde kunde ogsaa særdeles vel have været Fynbo.

Man bruger Udtrykket *ie' Helvedshov*, en Helvedes Hob, som Mængdebestemmelse for særdeles Meget: Der er avlet *ie' Helvedshov Katøfler eller Ævler i Aar*, han har *ie' Helvedshov Pæ'e*, Penge, osv. En Gang, da Fyns Stifts Landemode var sluttet i St. Knuds Kirke, udbrod en Mand uden for paa Torvet: *Det vaar dov ie' Helvedshov Præster, der vælter ud af Kirken.*

I Henseende til det ydre Væsen gik det kun trægt med at tilegne sig en Smule bedre Optræden. De ældre Folk blev ved at spytte paa Gulvet, selv efter at Spyttebakker var indført rundt om i de bedre Hjem. De regnede det for overdreven Finhed at bruge dem. »*Jeg er naa elle saa sin paa'et, at je elle nok kan spytte paa Gulvet*«, sagde ligefrem de Ældre. Og at Jyderne bar sig ad paa lignende Vis, blev jeg en Gang Vidne til paa Kæmnerkontoret i Viborg. En Bondemand kom ind paa dette Kontor og spyttede paa Gulvet. Man anviste ham en blank, nypoleret Spyttebakke af Messing, hvoraf hvidt udtunget Papir ragede frem rundt om Kanten, men Bonden svarede: »*A so en hwal, men a löt den warr saa pæen, saa spöt a po æ Goel, men to hwa, a ka godt spöt i en*«, og saa spyttede han en Gang til for at vise denne Høflighed.

Hilsen. Alle var derimod saa hyggeligt »paa Hat« med hverandre. Det vil sige Hovedbedækningen blev som oftest paa sin Plads. Man brugte nogle Fagter ved Udveksling af Hilsener. Den kørende Mand sænkede Pisken ned mod Jorden eller hævede den op mod Ansigtet, og den Gaaende brugte sin *Støttekæp*; det samme kunde for Begge ske med Tobakspiben. Mænd nøjedes ogsaa ofte med et Nik. Men lettede Nogen Hatten for dem, maatte de jo *lil 'et* og gøre Gengæld.

Hvor Folk mødtes paa Vej og Sti, blev der udvekslet nogle

Ord, sommetider idet man fjernede sig fra hinanden, saa de sidste Ord blev udraabt (220). Saa kold og kølig var slet Ingen, at man gik forbi hinanden uden et *Goddav*, et Nik og et Par underholdende Ord. Tidt kom her Glimt af utvungen Humor til Skue.

Og hvilken Samhørighed, naar To, der ikke før har set hinanden, kommer hinanden venligt i Møde i en Passiar, i hvilken de siger Du til hinanden: »Hvad hedder Du, hvor kommer Du fra?« Hvilket Modstykke til Byfolks iskolde Ligeegyldighed og Overlegenhed for hverandre!

Der er noget varmende ved, naar man færdes ude paa en Landevej, da af den Forbipasserende at høre et lydeligt *Goddav*; selv om Snakken saa ikke bliver længere, saa er man ligesom blevet budt velkommen, blevet optaget og vel modtaget i den stedlige Egn.

Skilsmisser. Man slog op med sin *Kæreste*: men at Ægtefolk blev skilt ad, var noget næsten Uhørt blandt de svundne Tidens Bønderfolk — alene af den simple Grund, at de havde jo ingen Steder at være hver for sig.

Men var Ægteskabet i den bedrestillede Del af Bondefolket ikke, som det skulde være, bar den Part, det gik ud over, i Reglen Byrden med Taalsomhed, stille og smukt. Det var den stærke Skæbnetro, at det var saa *forelavn*, tilskikket. »Maren er saa *inderlig*, hun tænker mer, end vi tror«, sagde Folk, og saa dækkede Maren paa skønneste Maade over en fortrukken, en utro eller en haard og grov Mand.

I de nedre Lag spændte det mindre stille af, naar Ægteskabet var en Skuffelse. Om mangt et Par blandt raa og lidet ros-værdige Folk hed det: *De rivs og slaa-es til enhver Tid*. Men i de fleste Tilfælde blev de sammen.

Familien. Med Hensyn til Familiebaandet har de moderne Mennesker i de velstillede Klasser Meget at til-egne sig, før de staar i Rang med de gamle Bønder.

Man skelnede mellem Gaardmænd og Husmænd. En Husmand stod i den daglige Omgang lige med Gaardmanden, men officielt var der et skarpt Skel mellem disse to Klasser. Ved store Gilder spiste Husmanden ikke ved det fineste Gildes-

bord, men ved det, der da var dækket i en anden Stue eller ude i Loen. Men var der Slægtskab til Stede, blev det opretholdt til Punkt og Prikke.

Ved festlige Lejligheder samlede man al den Slægt, der kunde komme til Stede. Det var en køn og ufravigelig Regel. Levede nu disse Slægtsmedlemmer i ulige Kaar, det blev der slet ikke regnet med. Der kunde saaledes — i Særdeleshed i den nyere Tid — være stor Forskel paa deres forskellige Livsvilkaar. Nogle var velhavende, veloplærte og velklædte og vant til at bevæge sig ved Gildesfærd, medens Andre — især de ældre af Slægten — var gammeldags og undseelige Smaafolk.

Enhver blev bænket ved Gildesbordet paa den Plads, der i Følge Familieforholdet tilkom ham eller hende, alt eftersom Vedkommende var Søster til Manden, Bedstemoder til Konen osv. Var der en fattig eller drikkfædig Broder, eller en gammel, ikke videre belevet Farbroder eller Moster, sad de i deres Vadmøl og Hvergarn langt foran fjernere af Slægten, der var kostbart klædt i Silkekjoler eller Frakker af moderne Snit og iført hvidt Kravetøj.

Slægtskabsfølelsen og det stærke Familiebaand er et Hæderssmykke for de gamle Dages Bønderfolk. Blandt Byfolk kan i vor Tid en Flok Brødre komme i meget forskellige Stillinger, saa de tilhører forskellige Samfundslag. Disse Brødre vil da lidt efter lidt glide fra hverandre, særlig vil Svigerinderne ikke omgaas som saadanne, og de Brødre i de fineste Stillinger vil holde deres Familiefester med fremmede Mennesker. Men selv om den foranævnte Forskel var til Stede i en Bondeslægt, saa faldt Interesserne, naar de Alle var bosiddende paa Landet, om de end var lidt større eller mindre Jordbrugere, eller En af dem arbejdede paa en Herregaard og ikke kendte stort Andet end sit Grødfad, sin Spade og sin Plejl, dog stærkt sammen og afgav det samme Stof til Samtalen.

Men det hændte jo ogsaa før i Tiden — særlig fra Husmandshytterne — at en enkelt Søn gik den studerende Vej; og man har mange smukke Eksempler paa, hvor varmt saadanne Folk hang ved Barndomshjemmet og mange Beviser paa Kærlighed til deres Hjemstavn. Men der er ogsaa Eksempler nok paa, at Lærdommen eller Held og Lykke ad

Handelsvejen er gaaet dem til Hovedet, saa Mennesket er blevet meget lille i saadanne »Storheder«.

Langt bedre end jeg kan udvikle dette sidste Forhold, er det skildret i Zakarias Nielsens Fortælling »Professorens Amme«, udsendt 1884. Den tænder paa det Bedste en Lampe inden i en »overkultiveret Blæres« Bryst, der lyser hele Personen op fra Top til Taa, en Lampe, man af Hjertet ønsker tændt i en Mængde ligesindede Mennesker — i mangel *storavtet Praavs* —; thi Forfatterens »Professor« har mange Brødre og Søstre.

Man kan ogsaa bruge Ordet »vore Egne« baade for at fremstille Folkets Talesæt og Tankegang. Thi i dette Ord møder man ligeledes et Udtryk — dobbelt taget — for Følelsen af den faste Familiering. Og Ordet er i fuld Brug. Naar Nogen var syg eller paa anden Maade midlertidig trængte til Bistand og huslig Hjælp, især blandt enlige Folk, var der gerne en Søsterdatter eller Sønnedatter, eller en yngre Kvinde i Familien, som da tog hen til dem, der savnede Hjælp, plejede den Syge eller udførte Husets Gerning, eller var til Støtte paa mange andre Maader. Vilde man saa beklage, at der var Sygdom, Dødsfald eller andre triste Forhold til Stede — det kunde jo ogsaa være Konens Barselfærd eller Mandens Fravær en Tid fra Hjemmet, saa Konen i den Tid var ene — svarede der: *Ja, men det er jo aller vær* (ikke værd at tale om, betyder ikke Noget), *vi har jo Eet (en) af vore Egne*. Eller naar lignende Forhold var til Stede, og Vedkommende ikke havde en Kvinde i Slægten, der kunde komme til Stede og lave Mad og passe Huset, sagde man: *Det er aa kivsomt* (kedeligt), *at I skal have de Fremmede, at I ikke har Eet (en) af Jer Egne, der kan komme*.

Slægtskabet. I 1912 modtog jeg fra en Historiker et Brev i Anledning af Udgivelsen af nærværende Værk, hvori der spørges: »Har der aldrig inden for Bondefamilierne hersket Interesse for deres Familie — for deres Stamtræ osv. Var Genealogi ganske ukendt?« Hertil maa jeg svare baade Ja og Nej. Bedst kan jeg vistnok sige, at de gamle Bønder havde skarp Sans for Andres Ætled og Slægtlinier, men saa godt som ingen for deres egen Familie. Hvor kunde de ikke

sidde med den hele eller halve Kirkebog i Hovedet, naar det gjaldt om af udrede et af de Slægtregistre, hvor der hører en Skæppe Ærter med til Udregningen. Hvor kunde de tumle med alle disse Personer: Mette og Maren, Jesper og Kristoffer, Per og Povl! Ligesom de kendte Folks Heste vidt og bredt omkring og næsten kunde sidde inden Døre og høre paa Hovslaget, at det nok var Per Madsen med den Brune for, der kørte derude paa Landevejen, saaledes kunde de forbausende hitte Rede i et indviklet Familieforhold.

»Jo, hør naa Du kun naa, Mads haaer Du jo før hørt snakke om, han var jo Faaer til Ole, der kom hen og fik Per Hansens Daavder (Datter) Sofie. Di haa'e en Søn, der hed lille Mads — og je kalle vi-e om den Pajer, I snakker om, om ette de' sku' være en Søn af Mads.« Saaledes kunde de i enhver Samtale spinde en Ende med ensartede Navne meget langt — langt længere end denne Prøve.

Men i deres egen Slægt kunde de kun gaa grumme kort tilbage, de kendte mangel Gang knap nok deres Forældres Fødsels- og Døds-Data, endsige Bedste- og Oldeforældrenes.

Men de fredede om, hvad der havde tilhørt de Forudgangne af Familien og lod det gaa i Arv fra Led til Led. Dynner og Linned, som Oldemødrene havde lavet, blev *varet*, opbevaret og værnet. Sølv, Tin og Kobber ligesaa. Mindevers over de Afdøde lod de indramme som Skilderier og senere i Tiden sikrede de sig Portrætter af deres Kære og *varede* saadanne af Afdøde med megen Pietet. Og de havde forunderlig Rede paa alle deres *Næssyskenbørn*, *Næstsøskende-børn*, og *Søskende-børn* — som de saa kønt sagde. — »*Je' aa han, vi er fydt ud a hver sit Syski.*« — De brugte ogsaa de andre danske Navne: Moster, Faster, Farfader, Morbroder osv.

Men Familiens Stamtræ stod man ligeegyldig og uforstaaende over for. Dog ingen Regel uden Undtagelse. Netop en fynsk Gaardejerenke har været i Stand til at føre sit Slægtregister over sine Stamfædre tilbage til ingen mindre end Gorm den Gamle og Thyra Danebod!

Det er der selvfølgelig Tusinder Andre, der kan, men det gælder kun om at vise Hjemmel derfor. Det kan gennem 29 Led den fynske Gaardejerske, Enkefru Pauline Jessen, født Waidtlow, født paa Talleruplund ved Tommerup 1838.

Denne interessante Stamtavle blev første Gang offentlig gengivet i »Bogense Avis« 17. September 1915 og gik derfra over i adskillige andre Blade. Ja, endog til de dansk-amerikanske Blade fandt den Vej og blev oplaget i sin Helhed, og rundt om vakte den Opmærksomhed samt Interesse for de personalhistoriske Minder.

Men medens den yngre Bondestand fremdeles i Lighed med den gamle kun kender lidt til sine Forfædre og Formødre og ikke kan føre Slægtens Linie ud over de allerførste Par Led, har Landboerne nu om Stunder derimod stor Interesse for Dyrestamtavler. Ja, saadanne trykte Bøger, som de fylder Lommerne med ved Dyrskuer o. l. Lejligheder, er for Mange noget nær den eneste »Litteratur«, de sysler med. Stamtavler over Hunde, Heste, Køer og Svin er Mange iblandt det nyere Bondefolk særdeles hjemme i.¹⁾

Hjemstavnskærligheden har derimod været stor. Den synes nu at være mindre. Man har især under Krigen handlet med Fædrenehjemmet i stor Stil, lokket af — **Penge!** Og man har til omstrefjende Opkøbere skilt sig af med gamle Værdisager, Arvesølv o. l., ligeledes fristet af Penge! De Gamle følte sig bundet til den Plet, de kunde kalde deres. De blev paa deres Fødeegn og nærrede Kærlighed til deres Fødested. Hjemstedsfølelsen var udpræget. Den har ogsaa haft stærkt Tag i de dannede Klasser, og jeg føler den hos mig selv.

Man behøver bare at tænke paa H. C. Andersens Digtning. Da han laa dødssyg, syslede hans Tanker om hans Fødeegn og han dikterede Digtet — hans næstsidsste — til Lovprisning af Fyn:

»Odins Ø med Palnatokes Grav
med susende Skove ved det rullende Hav«,

en Pris, som han mange Gange forud havde sunget, saasom:

»Ved Tanken om den Føde-Ø
forsvinder hver en Smerte!
den favnes af den stolte Sø
og kaldes Danmarks Hjerte.«

Og i lige Maade har han prist sin Fødeby.

¹⁾ Denne Sag m. m. samt et »Stamtræ«, tilhørende Løveapoteket i Odense — en Fremstilling af Apotekets Indehavere — har jeg omtalt i »Aftenposten« 24. Januar 1916.

Hvor smukt har ikke Vedel Simonsen sunget om og til sin »stille Fædrebo« — og om den Jord, hvori han skulde hvile. Derom i V Bind.

Fra mit Privatliv vil jeg meddele et lille Træk. Da min Moder og jeg den 2. Novbr. 1892 forlod Haarslev for at flytte til Odense, modtog vi om Morgen en Brev fra min Broder i Viborg (som forud havde skrevet flere Gange i den Anledning, sidst et Par Dage før), saalydende: »Uden at have anden Grund end den at jeg endnu en Gange vil have den Glæde at skrive det kære Haarslev Navn uden paa et Brev til Eder, skriver jeg disse Linier. — Jeg er helt bevæget ved Tanken om saaledes at blive skilt ved mit kære Fødested.« Det bør for den rette Forstaaelses Skyld tilføjes, at min Broder sad i en god Stilling og var lykkelig i sit Hjem, saa det var ren og skær Fødestavnsfølelse, der gjorde, at han hang med saa megen Troskab ved sin Fødeby. — Selvfølgelig kan det Modsatte ogsaa være Tilfældet, endog hos Mange. — Men Hjemstedsglæden er dog vist typisk for mangen en Fynbo.

Folkets Minder. Det er derfor ret mærkeligt, at med alt dette har den egentlige Bonde ikke Sans for Minder. Selvfølgelig har ogsaa denne Paastand mange Undtagelser og da især blandt det virkelig oplyste Landsbyfolk. Det er saaledes i overvejende Grad Landboere, der er Medlemmer af det nordfynske, historiske Samfund. Men i det Hele og Store var det godt, om vore gamle Folkeminder ret kunde kaldes til Live og atter leve paa Folkets Læber. Dyrke Jorden kan de fleste Landmænd, men elske den Jord, der har fostret dem, staa det mere smaat til med. Netop de Folk, der dyrker vort gamle Fædrelands Jord, bør ogsaa være med til at værne og frede om de Minder, den samme Jord bærer i sit Skød. De omtalte Heste- og Kreaturstamtavler kan være gode for deres Brug, men Menneskenes Historie bør ikke overses eller overskygges af Dyrestamtavler. Tiden er inde til at redde fra Fortabelse, hvad den raske Udvikling har saa let ved at tilintetgøre. Høst ind! Bind i Neg og saml i Traver Alt, hvad bjerges kan! Fred om Minderne hver paa sin Kant og efter hver Enkelts Interesse! Lad Intet gaa tabt paa noget Omraade! Men forvar Minderne, enten i

Trykken — thi da baade spreder og samler man — eller i de historiske Arkiver, Museer o. l. Steder, eller — alt eftersom det passer dertil — gaa til »Dansk Folkemindesamling« dermed. Her er Formaalet at ordne alle indsendte Meddelelser, saa de gøres tilgængelige for dem, som vil søge Kildestof.

Et Jordfund af Værdisager, herreløst Gods, som Ejerne er døde fra, kaldes Danefæ og afleveres til Statens Samlinger. Men Resterne af den Kultur, som har forplantet sig fra Slægt til Slægt, er ikke mindre værd at redde og bevare. Folkets Aandsliv, Sæder og Skikke er ligeledes Nationens Eje, vore fælles Minder om vort fælles Folk og Fædreland. Alle Arter af historisk Granskning og Sysse fremmer Kærligheden til Land og Folk. Og Mangt og Meget af den lokale Historie kan have stor Betydning for den nationale Historie. Og her kan Kvinden i mange Forhold trænge dybere til Bunds end Manden. Kvinden kan gøre Iagttagelser og stille Sammenligninger paa Omraader, som Manden savner Forudsætninger til og i det Hele Blik for. Og det her sagte gælder baade synlige Minder af enhver Art og litterære (trykte og utrykte) Minder, det gælder om at drage de glemte, skjulte og oversete Emner frem til Belysning af Fortidsfolkets Levevis, Tanke- og Talesæt.

Men det er ligesom Tidsaanden har faaet et bagvendt Tag i mange af de moderne Bondefolk. De køber deres Klæder paa selve Strøget i Fyns Hovedstad, de er hotel- og theatervante, og de kører paa Jernbanens II Klasse osv. Det er det Ydre, det kommer an paa. Men Kulturen er for overfladisk, Grundpillerne for svage, saa en Del af den nye Tids Mennesker ingen Modstandskraft har til at vedblive at være sig selv overfor de mange fremmede Strømninger, der er tilført dem udefra.¹⁾

Det er stort at være Børn af deres egen Tid, det gælder om at frigøre sig for det gamle Bondepræg og — Bonde-

¹⁾ Mangen En er ikke kommet ud over det Kulturstade, der ligger i Ordet, »at synes for at være«, har slet ikke forstaaet, at det gælder om ikke at komme »forved sig selv«, som denne Slags »Kultur« saa rammende er kaldt i en Samling trykte Breve fra 1870-Aarene af en ung Mand — for øvrigt en af vore allerførste Folkemindesamlere P. Kr. Madsen (død 1876) — se »Danmarks Folkeminder Nr. 15.«

navn. Bonden — den boende Mand — der dyrker sine Fædres Jord! For blot at nævne et enkelt Eksempel, skal der sikkert gaa et Par Slægtled endnu, før en stort Part af den nye Tids Mennesker er modne til at læse om de gamle Bondeslægters Historie. De staar overlegent over for Sansen for Folkets egne Minder!

Den nyere Bondekultur.

Vil man gaa yderligere frem i Emnet den nyere Kultur og kaste et skarper Blik ud blandt Nutidsbønder, da vil man i Mangt og Meget forbavsnes over, at Forskellen paa før og nu ikke er større. Man vil se, at Kultur ikke er en Godtkøbsvare, der erhverves af den Første den Bedste uden Opdragelsens Grundlag.

Og som det hedder i et Digt: »Den gammeldags Godhed og gammeldags Tak er nærved at blive til gammeldags Snak.« For et Aarstid siden handlede jeg paa Torvet med en ung Svend eller Lærling fra Landet, købte for 3 Kr. 90 Øre, betalte med en 5-Kroneseddel, og Svenden talte op 4—5—6 osv. til 10, *væsgo!* — »Nej, det var kun en Femkroneseddel, jeg gav Dem, her er 5 Kroner tilbage.« — »Ø-e«, sagde Manden som et Grynt og intel Andet! Maa man ikke spørge: »Hvor er **Kvinden?**« — »Hvor er **Hjemmet?**«

En Fynbo glemmer ikke sig selv, men siger: *Je' aa Jeens.*

Staar det almindelige Landsbyfolk og taler paa de stærkt befærdede, snevre Odensegaders smalle Fortov, maa Byens Folk ud paa Kørebanen for at komme forbi dem. Det falder dem ikke ind, at Gaden er for Andre end dem selv, de er vant til den mennesketomme Landevej. Landboerne ser paa Malerier (54), og de gaar saa meget i Theatret, at der gives særlige Landboforestillinger, ansat tidligere end den almindelige Aftenforestilling, og der løber særlige Theatertog paa de fynske Privatbaner, men flere af de Godtfolk kommer for sent og taler under Forestillinger og Foredrag.

Ja, Landboerne udgør et meget stort Tal af Besøget paa Maleriudstillinger i Odense, de elsker altsaa Malerier, en Gen-givelse af Naturen, men selve Naturen har Adskillige ikke fuldt Øje for. For et Par Aar siden talte jeg paa et meget naturskønt Sted med et Par paa Stedet hjemmehørende unge

Karle om den smukke Natur. »Det kan vi ikke se«, svarede de, »vi er her jo altid«. »Synes De da ikke, at her er vidunderlig dejligt?« Nej, de fastholdt deres, at det lagde de aldrig Mærke til. Et virkeligt landskabeligt smukt Parti har man ikke Sans for. Kun Maj Maaned har ret enstemmigt Landbofolkets udelte Beundring. Naar Græsset grønnes om Foraaret, og Kornet er i Vækst, siger man: »Nu er her kønt herude paa Landet, nu er det værd at komme paa Landet.« — Mange kan undvære frisk Luft. Frisk Luft er tidt for dem lig Træk. Mange sidder hellere, naar der er Flere til Stede, i en indelukket Stue i Juni Maaned end ude i det Fri i Solen.

Man har meget vanskelig ved at forstaa, at en lille Forskel i Udtryksmaaden kan forandre Meningen. Bondefolket kender, som alt sagt, ikke Forskel paa klar og uklar Sætningsbygning (620 f.). Selv indbyrdes behøver de kun meget ringe Forklaring; om Noget er nok saa ufuldkommet fremsat, misforstaas det ikke. To Kvinder træffer hinanden paa Torvet i Odense og bliver meget glade for Gensynet. »Hvor er Du nu?« siger den Ældre til den Yngre, som svarer: »Jeg er ingen Steder, jeg er gift.« (Hun er nu ikke længere i Tjeneste hos forskellige fremmede Mennesker.) Jeg læste en Tirsdag paa et Opslag: »Forretningen lukkes de 4 første Dage Kl. 7.« Jeg sagde: »Skal der ikke staa »i Ugen«? Det kunde Vedkommende ikke forstaa. De forstaaer en halvkvædet Vise. »Vi skal ikke have saa lang en Udtydning«, siger de. — Disse Omstændigheder vanskeliggør meget et Indsamlingsarbejde som nærværende (648).

Det har været mig i høj Grad en Glæde at sysle med det levende Stof; det er morsomt at sætte hidtil utrykte Emner ind i Litteraturen, og om mangfoldige Meddelelser ved jeg fuldt ud, at de i mit Værk fremtræder første Gang paa Tryk. — Men, det er betydelig lettere og mindre tidtagende at arbejde med trykt Materiale, der til enhver Tid, naar man vender tilbage til det, vedbliver at være det samme.

Anderledes med de mundtlige Meddelelser. Kultiverede Mennesker kan give kort og klar Besked paa et Emne, fastholde det, og kan tillige uddybe det ud over Spørgsmaalets

Grænse. Men det gælder jo om at plukke netop den Blomst, der har Rod i sin egen Muld. Og saa kommer det Brydsomme.

Man tror, at nu har man faaet opspurgt saa meget om et Emne, at man dermed maa give sig tilfreds. — Nej, idet man en anden Gang vender tilbage til dette Samtalestof — eller i en hel anden Sammenhæng — kommer den samme Meddeler først frem med »Perlen« af det Hele. Som Følge deraf har Stoffet været »lagt i Kapiller« i en halv Snes Aar, da man maa arbejde samtidig med mangfoldige Emner, før man kan udarbejde et enkelt og renskrive det.

Meddelerne tænker ikke paa at skrabe Bunden paa deres Viden ved hvert enkelt Emne, de kan heller ikke huske Alt paa en Gang, det er en Umulighed, selv for den Bedste, og en Samtale om »noget Andet« kan tidt netop, som sagt, sætte Prikken over l'et i en tidligere drøftet Sag, give saadan Kærne, at man synes, at det, man forud havde, var kun Skaller. Derfor ved man aldrig ret, hvornaar et Emne kan kaldes udtømt, og er saa fyldigt, som det kan faas.¹⁾

Jeg har tidt undret mig over mærkelige Øjemaal. At man for Eks. kan forestille sig, at den eller den Ting kan indpakkes i en Æske af en dertil lidet svarende Størrelse o. l.

Og jeg har ogsaa tidt paa fremmede Egne, naar man spørger de Folk, man træffer, sporet en afstumpet Stedsans. Ligesom nogle Mennesker ikke har den rette Farvesans, saaledes

¹⁾ Som Prøve paa det Fremførte og tillige for her med det samme at tilføje følgende: Jeg drøftede med en af mine bedste Hjemmelsmænd Tiden for Afholdelsen af det gamle, kendte Middelfart »Skidtmarked« (S. 360): »Det var saadan godt efter Nytaar, et Stykke hen i Vinteren i den Tid, vi gerne har skidt Vejr«, og han og jeg blev da enige om, at midt i Februar kunde vel saa passe. Det er et af de meget faa Emner, jeg har undladt at efterforske. Jeg havde her intet Minde fra min Barndom at støtte mig til. Det var en meget varm Tid og et ikke helt ringe Biblioteksarbejde for at komme det ene Ord videre frem i mit Arbejde. Senere hørte jeg, at det var en gammel Regel at holde dette Marked den 31. Januar. »Passer det?« sagde jeg til min Hjemmelsmand. »Ja og ja, det var alle Tider den sidste Dag i Januar Maaned.« — Naa, alle Parter kan have Ret. Jeg har nu eftersat 33 Aargange af Universitetsalmanakken. I 50- og 60-Aarene passer det paa faa Gange nær, da det væsentlig paa Grund af Søndage er en Dagstid før eller

træffer man ude paa Landet Folk, der ikke ret har Evne til at dømme om et Steds Beliggenhed er fjern eller nær, og de ligesom mangler Duelighed til at sige Besked om den nærmeste Vej til et opgivet Punkt. En kan sige: Det er ikke ret langt herfra, en Anden: Der er omtrent en halv Mil dertil, en Tredie giver kun daarlig Forklaring paa den Vej, han anviser. At stedlige Folk har saa vage Øjemaal for Afstande og svag Sans for at sige utvetydig og klar Besked viser, hvor overfladisk Nutidskulturen er. De selv kender det Hele ud og ind, de er ikke i Stand til at bytte Rolle med den Spørgende og ret forklare den Fremmede, hvad han ikke forud kan være vidende om.

Og det er Tegn paa, at de gamle Dyder gaar tilbage under den nymodens Opdragelse og Kultur. Disse Folk brænder ikke af Nidkærlighed for ikke at vise en Fremmed for lang eller en fejl Vej. Og der er langt tilbage, før mange af det yngre Folk naar op til det gennemkultiverede Menneskes Tanker om Sandhedskærlighed, Pligtfølelse og Paalidelighed — at hvad man lover, skal man holde, hvad man siger, skal passe, og at det gælder ikke saa meget om at være fint klædt som om at være fint tænkende.

I ovennævnte Skildring S. 43 skriver Dyrslæge Jensen, efter at have skrevet om Ungdommen, at den ved Midten af Aarhundredet ikke stillede store Fordringer til Livet og

---

senere Men i 70 Aarene er der Datoer som 9., 21., 13., 5. og 25. Februar. Saavidt jeg nu ved, var det den daværende Prinsgubernør i Fyn, der havde udvirket en Omlægning af de fynske Markeder, og ved en Forordning af 1819 om Markeders Afholdelse blev da det her omtalte Marked fastsat til 31. Januar.

Lad mig med det samme tilføje en Vedtegning om Markedet ved Egeskov, omtalt i Fodnoten S. 358, skrevet i 1911, at det 1909 flyttedes til Kværndrup. Den kendte, gode Folkemindesamler, Dyrslæge P. Jensen i Kværndrup, der var barnefødt paa Stedet, gav kort før sin Død til Aarsskriftet for Svendborg Amts hist. Samf. 1913 en Skildring af dette Marked og skriver Side 49: »I 1910 blev det første Gang afholdt paa den ny faste Markedsplads. Mon det ikke skulde bero paa en Trykfejl? Thi i Almanakken for 1908 kaldes Markedet Egeskov og i 1909 Kværndrup i Overensstemmelse med min Fodnote. Men fra 1912 har det i Almanakken igen faaet sit gamle Navn Egeskov, og Markedspladsens Beliggenhed før og nu drejer sig ogsaa kun om kort Afstand.

Nydelserne, de meget betegnende Ord: »Den Ulykke ramte den senere.«

Fra den nyere Tid skal jeg endnu kun medtage det, at der i 1917 skulde Følgerne af en Verdenskrig til for at faa Tjenestepigerne i Odense til at hente Mælk ved Mælkevognen paa Gaden og til at gaa med en Kurv — det forbød deres »Kultur« dem. Mælkedrengene blev til Dels afskaffet, og Bagerne forlangte Penge for Indpakkingspapir. »Det er ikke gjort for Familiens Damer, der selv køber Brød«, sagde en Bagermester til mig, »men her kom om Morgenen Kundernes Tjenestepiger med et Par bare Næver for at hente Brød.« Maa disse Piger ikke takke, saa længe de spiser Andres Brød og kan faa Noget i Kurven at gaa med! Den Dag kan komme, at de kan staa med et Par »bare Næver« uden at have Noget at putte i den saa foragtede Kurv. For Manges Vedkommende er deres Forældre flyttet ind fra Landet til Byen, saa mange af de Odense Tjenestepiger er Efterkommere af de gamle, fynske, ihærdige Arbejds mennesker.

Fra Krigens Tid — og Fremtidens Kvinder.

Som en Følge af Verdenskrigen er ikke blot Krigens Guldflod strømmet ind til vort Land; men ogsaa Krigens Ebbe er naaet de danske Hjem. I Stedet for at skønne paa den Velsignelse, at vore danske Hjem hidtil miskundelig er frelst — hvor ligegyldigt og hjerteløst er det da ikke at hengive sig til Overdaadighed og Forlystelse, medens man ude i den store Verden trindt om vaander sig under Jern, Blod og Taarer.

Det har været mig en Sorg at se, at Torvebonden saa stærkt har ladet sig ødelægge af Krigens Guld. Fra at være en driftig, livlig og brav Type blev han i en Haandevending af de af Krigen frenbragte tilfældige Omstændigheder aldeles umættelig over for sine Landsmænd paa Brostenene. Han synes helt at glemme, at hvad nytter det at vinde til Overflod, naar det indre Menneske tager Skade derved.

Da en Kone tager Munden meget fuld med Hensyn til Prisen for sin Vare, og der saa bliver sagt: »Naar det kun var den Ting alene, men husk paa, hvor mange andre Ting, man skal have, og hvor dyrt Alt er her i Byen«, svarer Konen: »Det ka' je' datte vi'e, for Flæsket de' forærer vi Jer naa.«

(Jer: altsaa Byfolket). Mange andre Eksempler aabenbarer den samme Aand i Agerdyrkningens Folk i Agerdyrkningens Land, Danmark, der har Aks i sit Møntmærke!

Hvor megen Daarlighed har Krigen ikke kaldt frem? Dans om Guldkalven. Guld for Gud! Med et fremmed Ord Avance for Arbejde! Eller som det nu hedder »Gulasch«. Her bør alle alvorlige Mennesker være med til at højne Folke-aanden i det danske Folk og skabe en sund Samfunds-aand i en sund Nation. Ingen maa stille sig i Ole-Ligeblads Tropper; men Enhver bør tage Kampen op mod Samfundsfejl i enhver Skikkelse, hvori de fremtræder. Der blev sagt en Gang fra en Talerstol: »Gid det danske Folk aldrig maa tabe Evnen til at forarges over det Onde!«

Det er mig en Sorg at slutte **Folkets** Historie under saa stærkt forandrede Forhold, fra da jeg begyndte at udsende mit Folkemindeværk. Det er mig en betydelig Skuffelse at se den dybe Foragt for Sandhed og Ærlighed hos kun altfor stort et Tal af dem, som hører til den Stand, der har mange ærerige og betydelige Navne, den Stand, hvori Fynboen Tietgen var Høvding. Se Ordet hyldet og sat i Højsædet: »Godt lugter Vinding, hvorfra den saa kommer!« Se Rottenaturen i store Dele af Folket: En Lov er Lov. At omgaa en Lov er at stille sig selv i Klasse med de lyssky Skadedyr, som man søger at stoppe for. Men bliver en Udvej stoppet den ene Dag, er der som Regel allerede den næste Dag En eller Anden — lig en gammel snu Rotte —, der har fundet Vej frem igen ad en Omvej, som om det var en Sejr og et Snille, der var Glorie værd og til at kro sig af! Se den Vederstyggelighed blomstre, der har faaet det belegnende Navn »Hamstring«, der lægger en Egenkærlighed blot (at »hamstre« sig fri af Byrderne i Stedet for at dele dem med sine Medmennesker), som er et Vrægebillede af det gode Menneske, det gode Hjem og Samhørigheden og dette: Gensidig at staa Last og Brast med hverandre. Man maa grue og gyse ved Tanken om den Næstekærlighed, man kunde vente sig i Fa-rens Stund!

Fremtidens Kvinder. Men medens denne min Bog er blevet til, har jeg ikke oplevet de vældige Begiven-

heder ude i den store Verden, men ogsaa den betydelige Begivenhed herbjemme, at se den danske Kvinde træde frem paa Tinge, og har selv afgivet min Stemme til Indflydelse paa Statens Styrelse.

Danmark venter i sin Vaande paa den Riddersmand, den Høvdingskikkelse, den førende Aand, der kan bringe Land og Folk paa ret Køl — hvad om det blev en Kvinde! En Kvinde med Hoved, Hjerte og Haand! En Kvinde, der staar med fast Fod paa kristelig og national Grund, med Kundskaber og Forstand og med en senestærk Arm — ja, vel med Fasthed i Villien, men dog først og sidst med Kvindelighed og Hjertets Dannelse, en sjælsfin, sand og ægte Personlighed. En Kvinde, der evnede at lære Folket, at det gælder ikke om at faa Sagerne til snedigt at »gaa med Lodder«, men at det gælder om at faa dem til aabent at gaa med Renhed og Ret! En Kvinde, der evnede at lære Folket at elske det Gode og hade det Slette! Hvad om det blev en Kvinde ude fra det grønne, friske Land!

Den lille Plet af Riget, jeg skildrer, staar ikke tilbage med Hensyn til at have fostret ædle og navnkundige Mænd som nævnt S. 294 og se videre V Bind. Men den nordvestlige Del af Fyn er ogsaa begyndt at være Foregangsland for Spindesiden. Den første kvindelige Lægemissionær, der udsendtes til Santhalistan, blev ved en stemningsfuld Højtidelighed indviet til denne Gerning i St. Knuds Kirke 12. September 1915. Den første kvindelige Overkirurg og Hospitalsoverlæge ansattes paa denne fremskudte Post i København 1. April 1918. Begge disse Kvinder, der er gaaet forrest paa de nævnte Omraader, er udgaaet fra Landbostanden i henholdsvis Odense- og Assens-Eggen.

Hvilken kæmpemæssig Kløft former sig ikke her, naar man tænker paa den Sygdomsbehandling, jeg forud har skildret? Er det da for meget af en Udsynstanke, det Haab, at ude fra Landet med Muldets Kraft og den friske Luft kan udgaa just saadanne »fromme, stærke Kvinder«, der »er Danmarks Maal«, »som ej Hjemmet vrager, som i Lidt har nok«, der i Højsindets ædle Skikkelse kan tilføre vort offentlige og politiske Liv en frisk og rensende Kraft? Kvinder, der kan genrejse i Folket de gamle, danske Dyder!

Nøgleknippet, der er det gamle huslige Symbol, ligesom følger Kvinden paa Vej. Ikke alene har Rigets Port drejet sig paa sine Hængsler, men Kvinden holder ved sit Stemmelertal Nøglen til den i sin Haand, maatte hun da i Fremtiden værdigt kende sin Besøgelsestid og ogsaa ligesom føre sin »Rengøring« med sig fra Hjemmets lille Verden ud i det store Statsstyre, saa hendes nye Virken en Gang i Tiden kan faa Historiens afklarede Dom, at Kvindens Indflydelse bragte en Tilførsel af en forædlende Strøm, en Strøm, der havde Styrke nok til at skylle bort den Afart af Kultur, der giver det Usunde Tøjlen.

Maatte Fremtiden vise, at Kvindens Gerning for Fædreland og Folk ikke bestaar i en Tragten efter at blive Topfigur paa Kransekagen trindt om, hvor der er en saadan »Kage« at sætte Top paa — og Spirhøjden kan kun den Enkelte naa, Førerskikkelsen, som man venter paa — men at alle gode Kvinder har Beskedenhed nok til og Forstaaelse nok af, at det gælder om hver især at bære Sten til den sikre, gode Grundvold, der skal danne Underlaget for Samfundspyramiden, saa denne i de kommende Tider kan skyde til Vejrs, hvilende paa solid og sund Bund.

Fynbodigteren Mads Hansen, der i September 1866 skrev sin (forud citerede) skønne Sang til Kvinden, lægger hende paa Hjerte: Hvortil hun skal bruge sin Magt, og han skildrer, hvor meget hun som Hjemmets Kvinde kan yde. Nu kan man udvide Kredsen og tillige henvende sig til Samfundskvinden og rette en Bøn til de Kvinder, der herefter kommer med i Lovgivningsarbejdet eller indtager Embedsstillinger, at bruge deres nye Magt til at røgte vor Kirke og vor Kultur vel — til frygtløst brydende sig hverken om Per eller Povl eller andre Sidehensyn at kæmpe for Sandhed og Ret og kæmpe imod det Sammenhold, der ligger i Ordet: »Den ene Ravn ikke stikker Øjet ud paa den Anden«. Den gamle, solide Folkekultur maa i Højsædet. Kulturens Urkraft maa skyde nye, friske Skud, saa hver Enkelt ved Siden af Dygtighed og Nidkærhed i Gerningen tillige har **Ydmyghed** nok til at gaa den nye Tid, der forestaar, i Møde. Og man kan gaa endnu videre, idet man alt nu kan rette sin bedste Tak til de gode Kvinder, der alt i forskellige offentlige For-

hold har stillet sig ved de gode Mænds Side og stillet deres Kræfter og Evner i det Godes Tjeneste.

Der er ogsaa Grund til at mindes Digteren Carl Ploug's varme Ord til de danske Kvinder:

»En anden Slægt maa fødes, som staar paa egen Grund,
og af Naturens Bryst sin Næring drager,
som holder rent sit Hjerte og holder ren sin Mund,
og løjel Glans og broget Flitter vrager,
som lærer kun at ville, hvad der er Ret og Skel,
men saa ej heller viger sin Vej for Fanden selv.
en Slægt, som ej kan lide blot, men handle.

En anden Slægt maa vokse, som elsker fuldt og sandt
mer end sig selv og sine Korthus-Lege,
det Land, hvori den fødtes, det Folk, hvoraf den randt,
med Alt, hvad begges Odel er i Eje;
en Slægt, som elsker Mindet, de svundne Tidens Spejl,
og glemmer deres Hæder saalidt som deres Fejl;
en Slægt, som ej kan elske blot, men hade.

Men om den Slægt skal vorde, som frier Danmark ud
en Gang af Nuets Jammer, Skam og Møde,
om vor lynslagne Stamme skal skyde nye Skud
med hvide Blomster og med Æbler røde, —
I gode danske Kvinder, paa Eder det berør,
og saadan som jeg synger, jeg fuldt og fast det tror:
vor Fremtid sover under Eders Hjerte.«

Maatte Kvinderne gøre sig fortjente til Deltagelse i Arbejdet for Land og Folk ved i deres kommunale og politiske Færd uden Brask og Bram, stille og roligt ved deres Stemme og deres besindige Virke kun at hemme og fremme i nøje Samklang med den indre Personligheds Stemme, der er hævet over al menneskelig Dom.

Maatte de danske Kvinder først og sidst arbejde med paa at højne vor Folkekultur! Maatte det i Tidernes Løb blive Kvinderne forundt at virke til megen Velsignelse for vort elskede, gamle Danmark!

I gamle Dage skrev Lægerne altid — og mangan Læge gør det endnu — øverst paa en Recept et dobbelt Kors, der betød: »I Guds Navn«. Maatte det samme Tegn komme til at lyse over den nye Tids Kvindegerning! Maatte Kvindernes Samfundsvirke udføres til Guds Ære!

I Indledningen til det store Afsnit om Overtroen begyndte jeg med at sige, at jeg ikke kunde bruge Citatet fra »Valdemar den Store og hans Mænd« om »Fædrenes Aand«. Men naar Talen er om en Genrejsning af Folket til Gudsfrygt, Næstekærlighed og Sandhed, da kan jeg i høj Grad bruge Ingemanns saa danske Digt og slutte som dette:

»I ryste Sjælen og vække Aanden!
I styrke Hjertet og ruste Haanden
til dansk og stor og til herlig Id,
til Danmarks Frelse i Nødens Tid.«

Thi maa vi ikke i Krigens Uaar sige (med Hauch):

»Vi bevarer dunkle Minder,
men vi ser kun, hvad der svinder,
ikke, hvad der forestaar.«

Der blæser, medens denne Bog er blevet til, en Vind hen over Europa, hvis kolde Gys vi ogsaa har faaet at føle. Men skulde det aarelange Uvejr, som lader Jorden skælve i sine Fuger og Menneskene ræddes, ikke være velskikket til at kalde Minderne frem — hver sine — og velskikket til at lære os at skønne paa det Hus, hvorom Carl Ploug har sunget:

»Vi har et Hus paa Alfjarvej,
kun tarveligt og lille.
Til vore Vilkaar dog vist ej
et større passe vilde.
Det vore Fædres Daad har set,
der har vor Barndom grædt og let,
der er vor Manddoms Gerning sket,
der vil vi Øjet lukke!«

April 1918.

**Denne Bog er udarbejdet i Aarene 1915—16,
afsluttet April 1918, færdigtrykt Februar 1919.**

C. R.

Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde.

Af
Christine Reimer.

V.
1919.

Danmark, mit Fædreland!
Gud giv Dig Fremtid, som Han gav Dig Minder.
H. C. Andersen.

I Kommission hos:
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag
København.
Trykt i Andelsbogtrykkeriet i Odense.

*Udgivet med Understøttelse af
Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
og Carlsbergfondet.*

---

*Eftertryk af I—V Del er kun tilladt
mod tydelige og fyldestgørende Kildemeddelelser.
Enhver Ret til Oversættelse forbeholdes.*   *Forf.*

---

*Ved Udgivelsen af IV—V Del
overtages Forhandlingen af hele Værket
af
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag,
København.*

Indholdsfortegnelse.

Stedlige Minder fra Nordvestfyn: Spredte Smaa træk:

Af Egnens Saga:	Side
Egnen	675
Fra Kirker og Kirkegaarde	682
Vidnesbyrd fra Oldtidens Dage	687
Bogense, Vends Herred, Skelsten, Vissenbjerg ..	692
Padesø Kirke	695
Ventetornen. Det hule Træ	696
Nogle Gaarde. Munkehobakke	698
Odense	699
Gammel Silkehusflid	707
Lægeurter, Tulipanmarker, Tobak	708
Den gamle Landsbybebyggelse	711
Møller	713

Stednavne, Stedsagn og stedlige Talemaader:

Stednavne	717
Stedlige Talemaader	722
Stedsagn	724

Hellige Kilder, Bystævner, Milepæle:

Hellige Kilder	728
Bystævner, Milepæle	734

Landevejskroer og Samfærdselsmidler:

Kroer	736
Deligencer. Jernbaner	740
Haarslev Dagvogn	743
Nordvestfynske Bane	746
Fragtmanden og den aabne Postvogn	747
Lidt om Istransport over Bælterne	748

Stedlige Typer:

I Særlinge:	Side
Sognepræst Aabye	751
Fru Ide til Langesø	753
Den hvide Doktor	755
Hollard Nielsen	765
Rasmus Venevad	765
Student Skov	769
En af Arbejdets Helte.....	770

Stedlige Typer:

II Fortjente og historiske Navne:

Kendte Mænd.....	772
Fynske Mindesmærker.....	774

Sproggranskeren Rasmus Kr. Rask

og hans nærmeste Slægt.....	781
-----------------------------	-----

Historikeren Vedel Simonsen

til Elvedgaard.....	793
(Tillæg: Historisk Samfund og Mindestenen for V. S. I—VIII.)	

Haarslev Præstegaard og Præstefamilien Balslev.. 814

Gamle Minder fra Haarslev Skole 824

Efterskrift..... 843

Sagregister 849

V.

Fra Nordvestfyn.

Om Egnens Minder og Egnens Mænd.

(Lokal- og Personalhistorie.)

EFTER min første Plan skulde Værket slutte med IV Bind, men under Udarbejdelsen er saavel dette Bind som det personalskildrende og stedsbeskrivende Tillæg, jeg oprindeligt havde tænkt at føje til IV Bind, blevet saa fyldigt, at jeg maa lade »Tillæget« udgaa særskilt i et V Bind.

Hidtil har jeg holdt mig til Folkets Historie, Folket i sin Helhed, dets Liv og Færden i den nordvestlige Del af Fyn. I V Bind vil jeg søge at samle lidt af den samme Egnens mundtlige Historie samt medtage noget Personalhistorie ved at omtale navngivne Personer, hvad enten de i Mindet lever som Særlinge eller som historiske Navne, nogle af de mest kendte Mennesker, der har været med til at præge Folkets og Egnens Historie i det 19. Aarhundrede.

Stedlige Minder fra Nordvestfyn.

Sprede Smaatræk.

Hilsen til Fyn.

Vær hilset min Barnevugges
velsignede, dyre Ø,
Du rige svulmende Tue
mildt dugget af solblaa Sø!
Hil være din flommende Ager,
din lyse lokkende Kyst,
de dystre drømmende Skove,
min Længsel, mit Hjertes Lyst!

Vær hilset I jævne Gaarde,
som tætnes i Bondeby,
I lave ludende Hytter
i Poplernes Skyggely!
Hil være i driftige Stæder,
som blomstrer ved Fjord og Sund,
selv Flækkernes Klat af Huse
Pris være af Hjertens Grund!*

Anton Andersen
(Havrehed Skole, Vigerlev Sogn).

Af Egnens Saga.

EGNEN. Som jeg tidligere, medens jeg var ved Bondestandens Hjem og Folkets daglige Liv (ved Afslutningen af II Bind), har kastet et Blik ind i de finere Familiers Hjem, saaledes mener jeg nu, at jeg til Slut bør foretage et hastigt Strejftog hen over den Egn, hvorfra Stoffet til »Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde« er hentet, og hvor de Mennesker, jeg har skildret, har levet og virket, samt skildre nogle af de Personer, der hører med til Nordfyns Historie, og som igennem den Tid, Bogen omhandler, har sat sit Præg paa de forskellige nordvestfynske Sogne.

Optegnelser Egnen vedrørende gør dog ikke Krav paa at kaldes Topografi. Krønikeskrivning vil svare bedre til de Smaating, jeg her til sidst har at tilføje. Men de smaa spredte, stedlige Skildringer vil, som de foregaaende Emner, slutte sig til den samme Tanke: Af min Viden om min Hjemegn at samle saa meget som muligt til Bunke for Videnskabsmanden, der vil hente et eller andet Stof fra de her omtalte Egne. Mulig kan i saa Henseende nærværende Afsnit, der ligeledes øses af Folkemunde eller stammer fra mine egne Oplevelser, ogsaa yde sit Bidrag?

Det vil føre meget for vidt her at søge til Bunds i trykte Kilder. Det vil sige, jeg vil i første Række bygge paa mundtligt og utrykt Stof, men, saa vidt jeg af Pladshensyn tør gaa videre, dog stundum supplere med Litteratur og Arkivalier eller Henvisning til Kilder, der kan udvide de enkelte Emner. Det forekommer mig Synd at lade dette Materiale, de Stedet egne Minder uomtalt, skønt Pladsen maa begrænses.¹⁾

Thi her er kun hovedsagelig Tale om at fremføre Noget af den mundtlige Historie, der er knyttet til disse Egne. En Stedbeskrivelse, der vel er Historie, men som dog nærmest lager Sigte paa Historier af alle Slags, en i alt væsentligt hidtil utrykt Hjemstavnssaga. Det er saaledes ingen »Trap« og dog en »Trap«, saa stærkt udvidet, at den grener sig ud til *Bagetellerier*, som en Bondemand sagde, der en Gang vilde bruge det fremmede Ord.

Landevejen, der fører mod Nord fra Odense, spalter sig kort uden for Odense Havn i to Veje, som begge fører til Bogense, den nordligste ad en Omvej, i det den gaar et Stykke inden for Kystlinien og danner en hvælvet Buc, den sydligste i omtrent lige Linie. Ved dette Sted findes en Vejviser, der med sin ene Arm peger mod Nord, og paa den staar der kort og godt: Sletten, og med den anden i nordvestlig Retning, paa den staar der: Bogense. Den førstnævnte Vej hedder i daglig Tale »Slettens Landevej«, den anden »Søndersøvejen« (herom senere); men Beboerne paa

¹⁾ Ligesom jeg all har behandlet en Række forskellige fynske Emner rundt om i Tidsskrifter, kan jeg maaske senere faa Lejlighed til at uddybe et eller andet Emne i særskilte Artikler i andre Skrifter.

begge Sider af sidstnævnte Vej regner den for Slettens Grænse, saaledes at de Egne, der ligger Syd for den (fra Odense til Venstre for den) ikke vil regnes med til Sletten eller rettere Slettens Folk. Dog er der den Undtagelse, at Lumby Sogn, der ligger tæt op ad Odense, ikke vil høre med til Sletten, skønt det ligger Nord for Søndersøvejen. I Sognene Syd for denne Vej sagde man: »Ude paa Sletten«; se herom S. 720.¹⁾ Man sagde *Slajden* og *Slajboerne*.

Nu er »Slæboerne« et Folkefærd som alt Andre, men for kun nogle Aartier siden regnedes de af Beboerne i de sydligere liggende Sogne for en Art Molbofolk, der kulturelt stod tilbage for dem. Dette skyldtes især Slettens gamle, fremragende Husflid, der lod Beboerne passe Rokken og Væven, saa Manden forsømte Markarbejdet og Konen Husets Renlighed og Børnenes Pleje (261).²⁾ En Pige, der ikke kunde væve, kunde ingen Tjeneste faa.

Literis Mando: »Bogense By og Skovby Herred«, 1859, tegner et Billede af denne Egn ved at skildre Husfliden paa følgende Maade:

»Husflid er en velsignet Ting, naar den, som i den større Del af »Skovbygden«, drives med Maade og som en Bibeskæftigelse ved Siden af det vigtigere Agerbrug; men paa Sletten, hvor den drives som Hovedfag, bliver den en fordærvelig Uting. Et uhyggeligt Øde ruger over de skovløse, flade, kun med gamle Granhøje hist og her bestrøede Marker; men desmere Bulder er der i Byerne, i hvilke man ikke sporer synderligt til den bekendte fynske Nethed og Skønhedssans. De gamle lerede Husvægge ere fra øverst til nederst bedækkede af kolossale Guirlander af Garn, saa man skulde tro, at Byen var befolket af lutter Edderkopper, en evig Snurren, som den man hører om Aftenen, naar Natravnene flyve, og en vedholdende Klapren fra alle Kanter, som stod man midt i Storkeens Rigsdag, er alt det Liv, der aabenbarer sig her for Øje og Øre. Det er Rokken og Væven, Slettens Alfa og Omega, der forlængst har gjort »den fynske Pampas« navnkundig og betalt Beboernes Skatter. Men de have tillige bortdraget Sansen

¹⁾ Indklamrede Tal viser hen til foranstaaende tilsvarende Steder.

²⁾ Se tillige min Skildring af Husfliden paa Sletten og en af dens Forkæmpere i »Odense Amts hist. Samf.s Aarbog« Nr. II. 1914. S. 185.

for det, der ellers gør Livet skønt og betydningsfuldt; de have trukket Opmærksomheden bort fra Bondens egentlige Gerning, saa at indtil den nyeste Tid Slettens frugtbare Marker blev slet og skødesløst behandlede og benyttede, medens Husene og Hegnene, hvori Fynboerne ellers sætter saa megen Ære, forfalde. Her er intel Spor af den fynske Livlighed og aandelig Opvaktethed, og den megen Stillesiddende over Væven giver Befolkningen et blegt og sygeligt Udseende. »Om Hverdagen sidder Kvinden og hænger over sin Rok og Væv, og om Søndagen har hun ikke Tid til at besøge Guds Hus.« Som smaa savne Børnene Pleje og moderlig Omhu, blive de større, sættes de straks til Spolen. Kommer Manden hjem fra Marken, modtager han intet hyggeligt Hjem. Væv ved Væv opfylder Stuen, alt er Støj og Klapren, ingen venlig Lyd naar hans Øre. Flasken bliver da let hans Trøster og Adspreder. Naar Markedet nærmer sig, bliver Fliden grænseløs, Kvinden viger da næsten aldrig fra Væven Dag og Nat, selv Manden maa forsømme sit Arbejde for at hjælpe sin Kone med hendes. Imidlertid har man dog i den senere Tid begyndt at lægge mere Vind paa Jordens Dyrkning.«¹⁾

Der skal i sin Tid paa den nordfynske Slette, Hjemstedet for den store Hørhusflid, ogsaa have været fremstillet Nælde Lærred. Men denne Husflid ligger saa langt tilbage i Tiden, at de, der kender Noget til dette Slags Lærred, dog kun har hørt ældre Folk tale derom. Men Anton Andersen omtaler det i sin Bog: »Fra Planternes Verden« og skriver, at det skal, »efter hvad jeg har hørt fortælle, have været grovt og ubehageligt at bære; og det var »slemt til at fremkalde »Kløe« i Kroppen«, tilføjer min Hjemmelsmand.«

Jeg har imidlertid i Sommeren 1917 hos en Familie i Odense set et Par Lagner af Nældekerred, lavet for 100 Aar siden af Ejerindens Oldemoder i Store Viby paa Hindsholm. De ligner nærmest Lærred af Blaar. Ejerindens Bedstemoder havde faaet Lærredet af sin Moder og har mærket Lagnerne med Aarstallet 1827.

Og i en Bladartikel fra 1917 skriver en Indsender fra Syd-fyn, at »for godt 100 Aar siden indberettede Amtmand Schumacher fra Svendborg Amt til »Selskabet for indenlandsk Kunstflid«, at den grevelige Kirurg paa Brahetrolleborg Figadl's Hustru (død i Spanget ved Brahetrolleborg 1837) udnyttede Nælder til Garn og deraf forarbejdede Tøjer til Fuldkommenhed, »bedre end af Hørgarn.« »I 1811 lavede hun 21 Alen Lærred og lige saa mange Alen Olmerdug, og Aaret efter, da hun havde avlet 2 Lispund Nælde-laver:

Sletten er rig paa gamle Herregaarde — Grevskaber, Stamhuse — saa Beboerne var forhen vistnok saa godt som alle Fæstere.

Herregaarden Gyldensteen et Stykke Øst for Bogense hed i ældre Tid Enggaard. For netop et Par Hundrede Aar siden kom en fransk Bankmand og Rigmand, Baron Huguetan, til Danmark og købte Gaarden. Da man sagde ham, at denne Gaard blev dyr at købe, svarede han, at han kunde forgylde hver Sten i Gaarden. Han købte Godset, Enggaard med flere Hovedgaarde og tilhørende Bøndergods, og Folk kaldte ham Gyldensteen. Under dette Navn blev han 1720 gjort til dansk Adelsmand som Greve af Gyldensteen, og Slottet og Grevskabet har siden da haft samme Navn. Men længe derefter sagde Egnens Beboere dog Enggaard. Dette Navn er kendt bl. a. fra H. F. Ewald's Roman »Knud Gyldenstjerne«. For øvrigt nævnes i denne Bog en Del af de Stednavne, som her i det Følgende vil blive omtalt.

I Søndersø Sogn ligger Stamhuset Dallund. Bygherren har forstaaet at vælge en naturskøn Beliggenhed for sit Slot, omgivet som det er af Sø og Skov. Gaardens historiske Saga er lang som den er gammel; thi Historie og Historier er der nok af paa saadant et Sted. Dallund skal en Gang sammen med to andre Herregaarde være spillet bort i Kortspil, hvilket aflødte det Mundheld, som endnu lever paa Egnen, at »Kløver Es vandt Dallund«. Naar der endnu i Kortspil bliver

12 Lommelørklæder. 18 Alen lærnel Lærred og 12 Alen Dynevaar. «
Og som et Vidnesbyrd om den gamle Husflid i de trange Tider fortsætter Meddelelsen: »Desuden lod hun Heste- og Kohaar sammenspinde med Uld og forfærdigede deraf 30 Alen godt, varmt Tøj, lignende Kalmuk.«

Herom kan endvidere tilføjes, at Præsidenten for Fyens Stifts patriotiske Selskab (i Følge Selskabets Skrift »Gennem 100 Aar«, 1910) 1813 tilstillede Licentiat Figadl's Kone i Brahetrolleborg et Brev, som tolkede Selskabets »uskrømte Anerkendelse«. Selskabet havde modtaget Prøver af Nældelærred og Traad samt af Kohaars Kalmuk og Hyergarn, »som De, Madame, med saa roesværdig Flid havde virket« og som »fandt enstemmig Berømmelse.« Brevet slutter med: »Vi ønske Dem til Lykke med den heldige Fremgang i disse vindskibelige Bestræbelser og nære det skønne Haab, at Deres saa lysende Exempel vil vække ædel Efterlignelseslyst hos mange Danneqvinder.«

sagt: »Kløver Æs er godt«, eller: »Det er et godt Kort«, saa ved man, hvad der sigtes til — skønt dette Sagn gaar mindst 200 Aar tilbage i Tiden (jævnfør Vedel Simonsen, Rugaard, III, 22 f. og Elvedgaard II, 111).

Meget er omtaleværdigt fra dette Sted, hvor Prinsesse Augusta har været Husfrue. Thi blandt Herskaberne her var en af Besidderinderne i den nyere Tid den Baronesse Blixen-Finecke, der var født Prinsesse af Hessen-Cassel og Søster til Christian IX's Dronning Louise. Prinsesse Augusta er 1889 stedt til Hvile i Blixen-Fineckernes Gravsted paa den nærliggende Skamby Kirkegaard, hvor tillige hendes Mand, Udenrigsminister B.-F., død 1873, samt 2 Børn af dette Ægteskab hviler.

1722 overgik Gaarden til Oberst Günther Didrich v. Finecke. Hans Søn, Theodosius v. F. faar man efter de historiske Oplysninger ikke Medfølelse for. Han var kendt som en stor Bondetyran og var forhadet og levede derfor selv i Uro og Frygt. Det hedder om ham, at han »paa Gaarden havde om Natten femten Døre laasede, hvilke man maatte igennem, inden man kom til hans Sovekammer. I dette laa han med en ladt Pistol paa en Stol ved Siden og en Sabel paa Dynen.« Efter Sagnet havde han tolv Bønder, som nød hans særlige Velvillie, fordi de var villige til at aflægge Ed paa, hvad han forlangte, og ellers udførte allehaande Bedrifter for ham. I Folkemunde kaldtes de hans tolv Riddere.

Der er meget Andet optegnet om denne Kammerjunker; og der lever i Folkemunde mange Forlællinger, saavel om ham som om Oberst Günther Didrik v. F., den første Finecke paa Dallund. Maaske har Sagnet ogsaa fat i en Broder til Obersten, General v. F., der i mange Aar opholdt sig paa Dallund, som døde der 1759, og som er bisat i Skamby Kirke. Rimeligvis kan nogle af Folkesagnene ogsaa henføres til Generallojtnant, Baron C. Ph. v. Blixen. Thi Folk har ikke Rede paa de Herrer til Dallund, man ombytter Navne og fortæller de samme Historier om dem, eller rettere man knytter Historierne fortrinsvis til »den gamle General paa Dallund«. Men hvem der menes med »Generalen paa Dallund« har jeg, skønt megen Søgen fra Herregaarde til Hytter, maattet opgive at finde ud af og faa Hold paa. Sidstnævnte, Baronen, der

døde 1829, kan det dog neppe være, der i sin Dødsstund føres ud af Vinduerne paa Dallund, afhentet af selve den Onde, eftersom han døde i Pommern. I »Skattegraveren« 1888 findes fortalt af Folk fra Allesø, Dallund, Stensby og Skamby og der omkring flere af de Sagn, der har levet i Folkets daglige Tale, Sagn, der ved Besked med, at Borgporten ikke kunde staa lukket efter Oberstens Død, Sagn om en trebenet Hare, der løb om paa Dallund, og særlig Sagn om »Generalens« Død og Gengangerfærd — hvem af de Herremænd fra den nyere Tid, det saa end er. »Generalens« »Gaaen igen« er imidlertid samme Historie, som Vedel Simonsen fortæller i Haandskriftet til Elvedg. V, her efter »Saml. til Fyens Hist. og Topog.« X, S. 101 f., om Eiler Bryske til Dallund, der døde 1529.

Kammerjunkeren døde ugift 1801. 1792 testamenterede han Dallund til ovennævnte Baron Carl Philip von Blixen, død 1829, hvis Moder var en Finecke. Siden har disse to Navne været forenet.

Dennes Søn døde ligeledes 1829, derefter gik Dallund over til hans Søn, den syvaarige C. F. A. B. Blixen-Finecke — den ovenfor nævnte Udenrigsminister, der i sit andet Ægteskab af 1854 var gift med Prinsesse Augusta. For ham rejste 1867 Fæstere fra sytten Landsbyer et Mindesmærke i Nærheden af Dallund, hvorpaa der staar: »Han fremmede Selvejendom og Menigmands Vel.« Thi under ham blev Dallunds Fæstere Selvejere paa saa billige Vilkaar, at de nu gennemgaaende er velstaaende, ja rige Folk; efter at Dallund i 1915 blev solgt til Udstykning, er det saaledes nogle af deres Efterkommere, der nu er Ejere af Godset, ja selve Slottet!

Dallunds sidste Besidder, Baron F. Blixen-Finecke (død 1919), opholdt sig som Regel paa sit Gods Næsbyholm i Skaane. Et Sagn vil vide, at Taarnuret gik i Staa, naar Baronen kørte over Broen for at gæste Dallund Slot og Gods, og det meddeles mig fra paalidelig Kilde, at dette Tilfælde virkelig er indtruffet.

Da han, der var født 1847 som Søn af Faderens første Ægteskab (der blev indgaaet 1842 og opløst 1850), blev døbt i Skamby Kirke, skænkede hans Fader til Kirken et saa stort Maleri, at det optager en stor Del af Væggen i venstre Side

af Kirkeskibet, et virkningsfuldt Festbillede af Paul Veronese. Man mener, at det er en Genpart af Billedet »Levis Gæstebud« (Lucas 5,29) fra Akademiet i Venezia, som sammen med »Brylluppet i Kana« regnes blandt Mesterens navnkundige Værker. — H. Hertz har i Bogen »Fra en Udenlandsrejse«, S. 130 o. f., omtalt Veronese's Maleri i Akademiet i Venezia »Herrens Maaltid i Levis Hus« som hidrørende fra Spiresalen i et nedlagt Kloster i Venezia.

Ved denne Barnedaab, 22. August 1847, blev der i Kirkebogen indført en saare fornem Fadderliste; nemlig: Grevinde Bernstorff Gyldensteen, som bar Barnet, assisteret af Baronesse Ulla v. Blixen-Finecke; Faddere: Kronprins Frederik Carl Christian [senere Kong Frederik VII], Kammerherre Theodor Wilhelm Ankarcrona til Rånsa, Hofjægermester Grev Hans v. Bernstorff Gyldensteen, Kammerherre Christian v. Sebestedt Juul, Ravnholt, Kammerherre Wolfgang v. Hafner til Egholm, Kammerherre Fritz v. Blücher samt Moderen, Baronesse v. Blixen-Finecke.

Fra Kirker og Kirkegaarde. De smaa nøjsomt udstyrede Guds-Huse paa Landet ligner i Reglen hverandre med Hensyn til Savnet af indre Udsmykning og Prydelser. De fleste af dem har indtil de senere Aar tilhørt en Herregaard, og ret almindeligt er »Herskabet« stedt til Hvile i Sognekirken. Men i Løbet af de senere Aar er saa mange Kirker gaaet over til Selveje, og Sognefolket sætter da en Ære i at skabe Hygge ved Hjælp af Orgel, ved at islandsætte gammelt Kirkeinventar, og for øvrigt ved, hvad frisk Maling, Tæpper, kunstigt Lys og Varme kan udrette i de gamle, kolde, tarvelige Kirkerum.

Hver Egn og hver Kirke har vel sin stedlige Historie, men ikke hvert Sogn sidder inde med saadanne historiske Minder, der er Fælleseje for hele Nationen. Adskillige huser vel gamle Minder, men som Regel er det kun Minder af stærkt begrænset stedlig Interesse.

I Skamby Kirke findes adskilligt mere, der tildrager sig Opmærksomheden, end hvad der slet og ret hører til Sognehistorien, saa Meget, at det vil føre for vidt her at gennemgaa hele Kirkens Indre. Denne Kirke er, som alt sagt, i sin indre Udstyrelse stærkt præget af, at den igennem Tiderne

har tilhørt Dallund Gods og senest som Kirkeejere har haft Slægten Blixen-Finecke. Her findes de fleste af dennes Begravelser, og denne Landsbykirke har, som foran nævnt, paa Grund af Blixen-Fineckernes nære Slægtskab med vort Kongehus været Vidne til Fadderstads og Jordefærd af ikke almindelig Art, ligesom der uden for Kirken findes et saa fornemt Gravsted som paa neppe nogen anden Landsbykirkegaard.

Et Alterklæde af Fløjel gav i sin Tid særlig til Kende, hvem Kirken tilhørte. Det bærer to store Adelsvaabener i svært Guldbroderi, nemlig for Ægteparret Baron C. Ph. Blixen-Finecke, død 1829, og Hustru, født von Essen, død 1837. Nu er dette Tæppe gemt bag et Klæde af rødt Fløjel, prydet med et guldstukket Kors paa Midten. Man ser saaledes nu kun Korsets Tegn, Mærket for Kirkens himmelske Herre, medens en af dens jordiske Herrers Vaabenmærke kun kommer til Syne, naar man drager det øverste Alterklæde til Side.

Endvidere bør medtages, at i 1910 fandt Sognepræsten, Pastor Pedersen, i Skamby Kirke et gammelt, hengemt Korsifiks. Korset er $4\frac{1}{2}$ Alen højt og Kristusikkelsen $2\frac{1}{2}$ Alen høj. Man mener, at det har haft den Plads, Altertavlen nu har, da det antagelig ikke kan have faaet tilstrækkelig Plads andre Steder, og mulig er det lagt til Side 1648 ved en Istandsættelse, Kirken da er undergaaet.

Man hældede straks til den Slutning, at dette gamle Kristkors var skaaret af den fremragende Billedskærer Claus Berg, som Kong Hans's Dronning, Christine, indkaldte fra Lybæk til Odense og som der — saa hedder det — i otte Aar med tolv Svende arbejdede paa den Altertavle, der blev skaaret til den daværende Graabrødrekirke, men senest er havnet i St. Knuds Kirke. En Udsending fra Nationalmuseet fandt straks, at det var værd at udbedre.

Det blev da underkastet den fornødne Istandsættelse, men Arbejdet har været afhængigt af nogle Pengemidlers Tilvejebringelse, saa det er først i 1918 vendt tilbage til Kirken, bestemt som et værdifuldt Arbejde fra Reformationstiden, og det er fastslaaet, at det virkelig maa regnes for et af Mesteren Claus Bergs Billedskærerarbejder. Men, som før sagt, der er ingen rigtig Plads til det i selve Kirken, det er derfor foreløbig ophængt i et Sidekapel.

I Skamby Kirke findes ogsaa et Mindesmærke med 16 Anevaabener over de to Søstre Svave, som efter deres Forældre beboede Harritslevgaard og desuden ejede Sandagergaard. Da deres Heste paa en Køretur 1615 løb løbsk, men standsedes i Skamby, ønskede de af Taknemmelighed for Guds Varetægt at komme til at hvile i Skamby Kirke. Til Gengæld skænker de i Gavebrev af 1618 den Kalk og Disk, som, prydet med deres Vaaben, endnu bruges, samt Messehagel og Alterklæde, endvidere en Gaard og 6 Huse til Prædikestolen i Skamby.¹⁾

Udvendig paa Kirkemuren ses en Kampesten, mærket af en Fod. Det er efter Thiele's Folkesagn Spor af en Trolds Fod. Da Kirken, der blev helliget St. Nicolaus, blev bygget, og Klokkerne begyndte at ringe, sagde Troldene, der havde revet ned, hvad de kunde, efterhaanden som der byggedes: »Kirke her og Kirke der, Fanden skulde have alle disse Kirker!« Men Kirkemuren lod sig ikke omstøde, og Troldene maatte trække sig tilbage og drage bort.²⁾

¹⁾ Se forøvrigt om Dallund og Skamby en illustreret Artikel i Wisbechs Almanak 1912: »Nogle historiske Minder fra det nordlige Fyn«, med Pastor Karl Hansens »Danske Ridderborge«, 1876, og sammes Skildring af Skamby Sogn i »Samlinger til Fyens Hist. og Topog.«, som væsentlige Kilder. I denne Almanak, ledet af Professor Zakarias Nielsen, har jeg for øvrigt igennem mange Aar omtalt en Række fynske Emner.

²⁾ I »Danmarks Folkeminder Nr. I« findes en Fortegnelse over enlige Sten, hvortil der knyttes Navn, Sagn eller Folketro. Der er nævnt fjorten saadanne Sten i Odense Amt; deriblandt Stenen i Skamby Kirkemurs Grund med Fodspor, traadt af Kæmpe eller Trold; Stenen ved Vejen mellem Gribsvad og Vissenbjerg Kirke, hvorpaa Knud den Hellige hvilte sig, og som Forbigaaende kaster Sten til og Grydestenen ved Hasmark, udkastet af en Trold fra Munkebo Bakke. Ogsaa nævnes Jomfrustenen i Odense med Fodspor traadt af en forfulgt Jomfru.

Paa Torvel Klingenberg i Odense findes en flad Sten, der bærer Mærke af et Fodspor. — Under Svenskekrigen — fortæller Sagnet — forfulgte nogle Soldater en ærbar Jomfru, denne søgte forgæves Tilflugt i St. Knuds Kirketaarn; herfra sprang hun ned paa Stenen. Med god Villie kan Fordybningen i Stenen — *et Dall* kalder Folkesproget enhver lille Uddybning, for Eks. ogsaa et Tryk paa et Æble — tydes som en Jomfru-Fod. Men aner man Intet om den gamle Sagnsten, vil man neppe lægge Mærke til den store flade Sten i Brotegningen med en lille oval Dybning, der samler Regnvand.

Paa Kirkegaarden i Skamby findes en Hvidtjørn af Størrelse som et anseligt, af Vinden noget »forvredet« Træ. Denne Tjørn er mærkelig, ikke alene fordi den maaske er den største her i Landet, men ogsaa fordi den maaske er den ældste, idet Stedsagnet vil have den ført tilbage til den sorte Døds Dage, til Aaret 1350. Samme Sagn siger, at ved den Tid døde alle Beboerne i Skamby Sogn paa To nær. Tjørnen

Hvidtjørnen paa Skamby Kirkegaard.

blev da plantet over Pestgraven, for at dette Sted ikke maatte røres, da man frygtede, at Smitten let kunde bryde ud igen. Tjørnen omtales af Thiele 1823, og den blomstrer endnu saa kraftigt hvert Aar, at den lager sig ud, som om et Lagen var bredt over den. Den omtales ogsaa i »Skattegraveren«.

At den dækker en meget stor Fællesgrav, fyldt med menneskelige Rester, har man i forrige Hundrebaar faaet fuld Vished for, da den Grav, hvori Skolelærer Brøns blev sænket, blev gravet tæt op ad Tjørnen. Men i Biskop Jacob Madsens Visitatsbog findes intet om Tjørnen. Der staar i denne Bog kun: »Kirkegords Mur Camp. Kirkegorden rum;

6 Træ paa oc mange Hylder.« Denne Bisp visiterede i Skamby 1590, og han optegner sædvanlig i nævnte Bog med stor Omhu Kirkegaardens Træer, og hvad der i øvrigt kan være at lægge Mærke til, vedrørende Kirkerne og Kirkegaardene.¹⁾ Se til Eks. senere under »Stedsagn«.

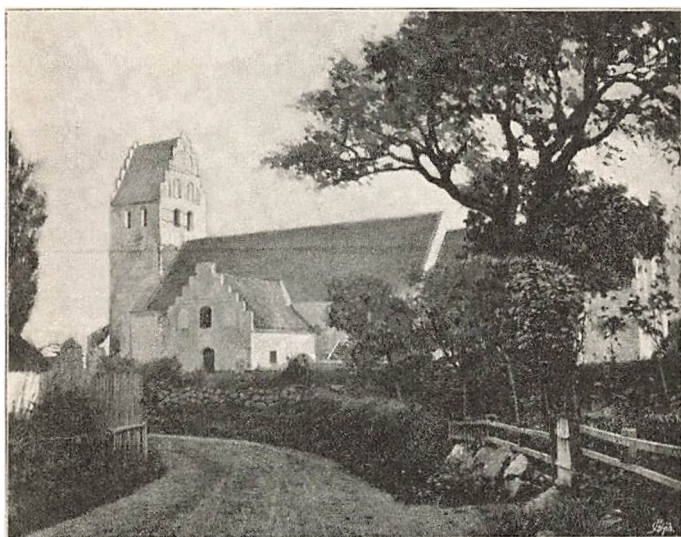
I Efteraaret 1915 ved Indlæggelse af Varmeapparat i Bogense Kirke tog man frem fra Gulvet i begge Sideskibe en Række 3—400 Aar gamle Gravsten, som derefter blev opstillet langs Væggene, hvorved Byen paany hædrede nogle af sine fordums velbyrdige Borgmestre. Dette førte til, at man paa to forskellige Steder i Byen fandt to Stykker Sten, der hørte sammen og igen hørte til et tredie Stykke i Kirken. Ved at sammenføje disse forskellige Parter viste det sig, at de i sin Tid har udgjort et Hele, nemlig et stort og anseligt, vaabenprydet Gravmæle. Det ene af de nævnte Stykker laa paa Vranken og var Trappesten ved et af Byens Huse. — En anden af Kirkens gamle Ligsten havde været brugt til Gravsten over en anden Person og var forsynet med ny Indskrift. Ved at vende op og ned paa den var der blevet Plads til en ny Gravskrift. Jeg medtager denne Redning af et Par af de gamle Bogensefolks Ligstene som et Træk blandt mange andre for at vise, at der nu er en glædelig Fremgang i Interessen for at frede om Fortidsminder og for at udbedre, hvad man i vandalske Tider har ødelagt.

Paa Haarslev Kirkegaard stod en stor og statelig Ask Syd for Kirken, indtil den ved et Kirkesyn 1914 blev dømt til at falde for Øksen og vige sin vistnok gennem mange Sekler indtagne Plads. Fra først af har den maaske været plantet

¹⁾ Man undres undertiden over at se, hvorledes Fluor paa en særlig udkaaret Plads kan samle sig i Hobetal. At dette er Vaner af gammel Dato, og at Slægten i Tidens Løb ikke har udartet heri, viser et lille Stykke i samme Visitatsbog. Da Bispen i August 1589 visiterede i Skydebjerg Kirke, har han skrevet følgende:

Skydebjerg 1589. »Berette Her Peder, at Dag ote Dage tilforne var Huellingen sat alle fire met Fluor saa tet, at mand inthet huit kunde se der paa, oc røget Suamp hialp inthet, end til at hand motte smøge dem med Langhalm; fald saa mangfoldig neder, at de motte here dem vd vdj Trouc. Sad end nu nogre tilsammen i Claser, ieg var der.«

paa en Grav. Men dens Rødder grenede sig nu saa dybt ned og saa vidt omkring, at den af disse og andre praktiske Hensyn — der var i en forrygende Storm blæst store Grene af Træet, og der var gaaet Hulhed i Stammen — maatte finde sig i sin Dødsdom, og vi, der har kendt dens Kæmpestamme lige saa længe, vi kan huske tilbage, maa finde os i at se dens Plads

Haarslev Kirke. til Højre ses den gamle Ask.

tom og derved blive mindet om alt Levendes Forgængelighed. Man kan nu kun riste en Minderune over Træets Tomt — det er for sent at komme med H. C. Andersens Bøn:

»Det gamle Træ, o lad det staa
indtil det dør af Ælde,
saa mange Ting det husker paa,
hvad kan det ikke melde.«

Vidnesbyrd fra Oldtidens Dage. Det nordlige Fyn er ensformigt, skovløst og vandløst, en Egn, der i Henseende til Naturskønhed maa regnes for et af Landets Stedbørn. Og i de nærmeste Sogne Syd for Bogense er Egnene i det Hele og Store end mere interesseløse. Savnet af historiske Borgruiner og ligeledes Klosterruiner tyder paa, at denne Stræk-

ning i Ridder- og Klostertiden ikke har været særlig paaskønnet, eftersom Adelen og Munkene i Valget af deres Byggepladser Landet over, har vist at de har haft god Sans for Naturen.

Men trænger man dybere til Bunds, ligger Nordfyns historiske Interesse væsentlig i Oldtiden, ligesom Fyns Hovedby er Odins By. Men Landet har nu i høj Grad skiftet Udseende. I Oldtiden trængte Havet i dybe, sejlbare Vige langt ind, og der var da lige saa træ- og vandrigt, som der nu er træ- og vandfattigt, Naturforhold, der kan paavises gennem adskillige af de stedlige Navne. Af disse kan man ogsaa spore de forskellige Skoves Træarter (der igen lader ane Tiden for Stedets Oprindelse) samt den daværende Kystlinie. Denne sidste bærer desuden Fund af Skibstilbehør og *Strandskaller*, 3: Skaller af Sødyr, langt inde i Landet Vidne om, saa Grænserne kan paapeges (720).

Endvidere vil man tyde Navnet »Slette n« af Ordet »slæda« (slaa ned for Føde), hvilket Vedel Simonsen udlægger som en Masse-Omhugning af Fortidens Skovvækst, ogsaa Vindfælding i stor Stil, og efter denne Forklaring skal Navnet Sletten i Nordfyn ikke særtægne det flade Land, hvilket ogsaa er ukorrekt, da denne Strækning ikke er aldeles blottet for Bakker og højere Punkter. Desuden er Skovbygden — som man all har hørt — et gammelt Navn for de nordvestfynske Sogne eller Skovby Herred, 3: fra Nordvest en Strækning ind ad Odense til.

Hvad den nordligste Del af Fyn vedrører kan man henflytte Tanken til Heden old og Landets Urindvaanere. Her kan man tage de 900 Aar af Tidsregningens andet Tusinde bort. Da jeg nu dypede min Pen til en Skildring heraf, randt mig i Hu, at den lille Danmarkshistorie, jeg brugte i min første Skoletid, begyndte, saa vidt jeg mindes, saaledes: Ikke altid saa det ud i vort elskede Fædreland som i vore Dage. Der hvor nu den vindskibelige Bonde gaar flittig bag sin Plov, der stod i Fortiden uigennemtrængelige Skove, og hvor den fredelige Vandringsmand nu færdes hen ad gode Veje, der vandrede Røvere og Stimænd med Øksen paa Nakken. — — Disse Ord kan bruges her.

Denne Egn har været særlig rig paa Oldtidsmindesmærker. Her har været mangfoldige Vidnesbyrd i Sten. Mange Kæmpehøje viser endnu, at Nordfyns Sletteegne har

været Bosted for Fortidens vidunderlig nævestærke Folk, der tilfulde har forstaaet den Kunst at »løfte i Flok« de vældige Stenkolosser — som tilsammen endnu taler den utvetydige og uforfalskede Saga om det Folk, der i Tidernes Dugning færdedes paa disse Sletter.

Ogsaa har Stranden og den stenede Strandbred strakt sig langt ind i det nuværende Land. Sten paa Sten har ligget spredt ud over Slettens Marker. En af Landsbyerne minder om den fordom stenrige Egn, idet den hedder Stensby. Man har af disse Kampesten — ja, i forrige Tider, da Minderne ofte blev vanrøgtede, endogsaa af Dyssesten og Skibssætninger — lavet Stengærder og Stenruge i det Uendelige, uden at Rigdommen svandt. I Lumby Sogn har boet flere kendte Stenhuggere, hvis smukke Vandtruge af Sten var meget søgt af velhavende Bønder — eller, som man gerne sagde: *de rige Bønder*.

Ogsaa et Besøg paa Hindsholm flytter En tilbage til henfarne Tider, og de mange nu fredlyste Gravhøje, her findes, bærer Bud om, at ogsaa her har Stenalderfolket haft et særligt Tilholdssted, ogsaa her bliver man mindet om hine Folks Bopladser. De kendte Linier: »Du danske friske Strand, hvor Oldtids Kæmpegrave staar mellem Æblegaard og Humlehave« har H. C. Andersen haft let ved at skabe; thi det er det Billede, som Landet i store Partier omkring hans Fødeby frembyder.

Det største Mindesmærke af dem alle er dog den navnkundige Glavendrupsten med samt den meget store Skibssætning. Ja, den er jo et af de betydeligste Mindesmærker i Norden. Denne Runesten fra Aar 900 eller deromkring bærer den længste danske Runeindskrift — nemlig over 200 Runer. Den har været Genstand for saavel ældre som nyere Videnskabsmænds Tydning og udlægges saa omtrent ens af dem Alle. Jeg gengiver Skriften, som den er tolket af Professor L. F. A. Wimmer i hans store Værk »De danske Runemindesmærker«:

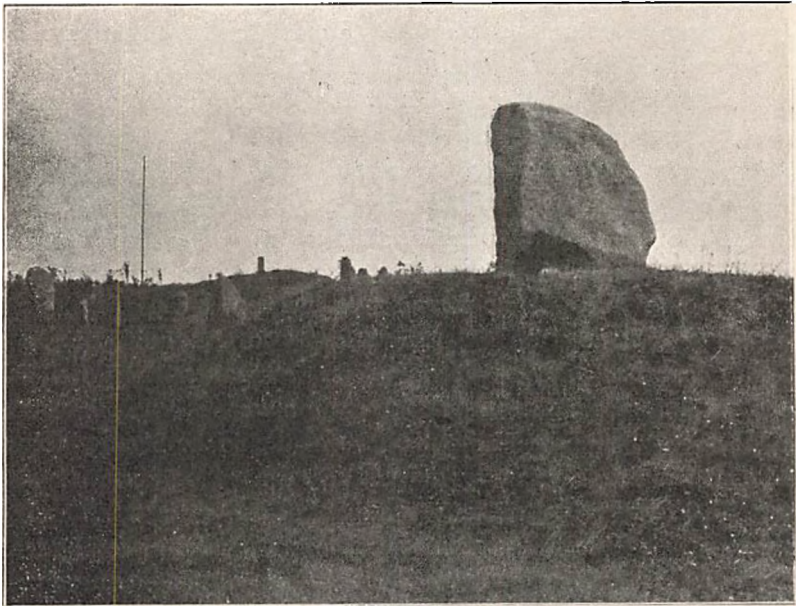
»Ragnhild satte denne Sten efter Alle Saalve-Gode (Gode i Saalve eller Saalvernes Gode) Helligdommens højærværdige Vogter.

Alles Sønner gjorde dette Mindesmærke (den med Højen forbundne Stenkreds) efter deres Fader og hans Kone efter sin Ægtefælle; men Sote ristede disse Runer efter sin Herre.

Tor vie disse Runer!

Han skal visselig komme til at sone sin Brøde, som øver Vold mod denne Sten eller drager den (bort for at rejse den) efter en anden.«

Det bliver for vidtløftigt at komme ind paa Stenens nyere Historie igennem det 19. Aarhundrede, fra den blev draget

Glavendrupstenen.

frem af Grusgraven i Aaret 1806. I Slutningen af det 18. Aarhundrede vidste Folk paa Egnen vel af den at sige, men paa den Egn, hvor der fandtes Mængder af store Sten, brød Ingen sig videre om denne Granitblok paa Glavendrup Mark. Men da Vedel Simonsen i Aaret 1806 syslede med Oldtidsstudier og arkæologiske Undersøgelser der paa Egnen, særlig paa Dallund Gods, gjorde man ham opmærksom paa Stenen ved Rævebakken. Han lod den da straks udgrave, og siden har den været kendt som et sjældent Oldtidsmindesmærke — dog nærmest i den lærde Verden.

Men i Hundredaaret efter, i 1906, traadte et stedligt Selskab sammen for at hædre dette Oldtidssted. Dette Selskab har erhvervet et lille Stykke Jord uden om Stensætningen og

omdannet Stedet til et Anlæg, en Lund, hvor især Hylden blomstrer, samt udstyret det til en Festplads til Afholdelse af folkelige Sammenkomster, hvor »Foreningen Glavendrupstenen« hvert Aar afholder en Fest den 5. Juni. 1915 rejstes her et Mindesmærke for den nye Grundlov. Glavendruppladsen har for øvrigt nu hele Aaret om Besøg af Tilreisende fra nær og fjern. (I »Skattegraveren« fortælles om en Mand fra Stensby, der vilde flytte Stenen).

Efter al Sandsynlighed stammer Navnet paa Kirkebyen Allesø fra ovennævnte Alle. De største Mosefund i Norden, Viemosefundene i 50- og 60-Aarene — især 1865 — og senere, stammer i hvert Fald fra Allesø Sogn. Viemosen er da vel det Sted, der søjes til Alles Navn? Allesø har sikkert oprindelig hedt Allese, d: Alles Ve, Alles Offersted (Hellighed) med Ve- eller Viemosen. Hertil svarer i Fyn Odins Ve — Odense. De, ved Viemosen fundne Vaaben tyder paa, at der her har staaet en Kamp. Endnu i de senere Aar er der draget Skeletter og andre Fund frem fra dette historiske Sted.

Men hvorom Alting er, saa har hele dette Strøg megen arkæologisk Interesse. — I 1908 fandt en lille Pige i Allesø et efter Nationalmuseets Udsagn næsten enestaaende Guld-smykke af sjelden arkæologisk Værd og Betydning, en Medaillon, der var præget i Antiochia under Kejser Konstantius II i det fjerde Aarhundrede. Jeg har personlig Kendskab til Sagen. Midt i Allesø By, nær Kirken, ligger den Gaard, hvor man fandt Smykket, og den lille heldige Finderske træffer jeg kort efter i Maj Maaned udenfor. Paa Spørgsmaal om, hvorledes det gik til, at det værdifulde Guldstykke kom for Dagens Lys, fører den da niaarige lille Pige mig hen under de blomstrende Frugttræer i Haven og standser ved et Pæretræ og viser, at her gravede Tjenestedrengen den gamle Grønsvær, for at Plænen kunde blive tilsaet paany. Hun fik da Øje paa en snavsel og jordet Plade, som hun ikke nænnede at kaste bort; thi da hun vaskede den, begyndte den at skinne gult. Hun løb da ind til sin Moder med den.

Det var dog først, da en Slægtning, en Gaardejer, kom der i Besøg, at Fundets rette Værd som Danefæ kom frem. Han henvendte sig nemlig med Smykket til Oldsagsamlere, Apoteker Chr. Mikkelsen i Odense. (Se S. 703 f.) Vejen var nu

brudt, saa det mærkelige Fund havnede paa Nationalmuseet, og den lille Pige fik udbetalt 108 Kr.

Ved samme Lejlighed talte jeg ogsaa med Gaardejeren selv, der meddelte, at paa samme Sted har man tidligere fundet en ukendt Sølvmønt, som man ikke ændsede og som Følge deraf — sagde Manden — er den blevet helt borte; Ingen ved, hvor den er blevet af. Det omtalte Guldsmykke laa i Overfladen, ikke ret dybt nede. Plænen blev gravet en Gang til og nøje undersøgt, men uden at den aabenbares flere »Guldgruber«.

Naar jeg har fortalt denne Tildragelse saa udførlig, skønt Sagens Enkeltheder den Gang kom frem i Dagspressen, er det, fordi dette Fund i en Gaardmands gamle Frugthave maner til den største Agtpaagivenhed hos enhver Jordarbejder over for, hvad der af minderige, sjeldne og værdifulde Ting kan drages frem for Dagens Lys. — Ikke mindst gælder dette ved Tørveskæring i vore Moser og særlig nu, da man saa stærkt er begyndt at udnytte Tørvemoserne.

Ved Harritslevgaard nær Bogense vil et Sagn paavise Palnatokes Gravhøj. Et andet Sagn lader ham ligeledes i Nordfyn skyde Æblet af sin Søns Hoved; idet Sagnet Skydebjerg i Baag Herred heraf skal have sit Navn. (At Fynboerne kalder Palnatoke Palle eller Pallejæger er omtalt S. 462 og S. 490 f., sidstnævnte Sted er tillige omtalt Palle's Høj, Øst for Odense.)

Kommer man Syd fra ind til Bogense By, har Byen en Stump Gade, der ligger først for, og som kaldes Forstaden. Her yderst ude laa indtil 1915 paa højre Haand et lille ejendommeligt Hus fra en ældre Tidsalder; det kaldtes »Toldboden«. Det var Byens da ca. 150 Aar gamle Accisebod, vistnok et af de sidste Afgiftssteder af den Art, der svandt bort, efter at hele denne Beskatning paa Bøndernes Byhandel ophørte 1851.

I Bogense raader en bemærkelsesværdig Bypatriotisme. Byen arbejder paa mange smukke Maader paa sine Minders Bevarelse. En Søn af Stiftsfysikus Trautner, der nu er Kredslæge der (og siden August 1918 folkevalgt Borgmester i Byen), omfatter sin Fødeby med stor Pietet. Ham skyldes det, at Byraadssalen er prydet med en Billedrække af alle hidtidige By-

raadshold, en Samling, der gaar tilbage til 1830, og som i 1913 omfattede 81 Portrætter. Andre Byer burde efterligne denne Idé og give deres Byraadslokaler en lignende Udsmykning.

Men Bogense er ikke blevet staaende ved Byens vise Fædre. Byraadet fortsætter med at samle ogsaa fra Byen og Omegnen Billeder, som har Mindeværdi, ligeledes bestemt til Raadhusets indre Udsmykning, og Kredslæge P. Trautner staar ogsaa i Spidsen for dette Foretagende, — det er ogsaa her Formaålet at komme saa langt tilbage i Tiden som gørligt. — Saadanne mindebevarende Billeder rummer megen historisk Interesse langt ud over den stedlige Egn.

Sten- og Jertrapper har i Bogense ført — og fører — fra Husene ud til Gaden. Den højeste, største og ejendommeligste af dem alle, der gav selve sin Bygning Navnet »Trappen«, holdt støt og standhaftigt ud, værende Vidne til at saa meget andet Gammelt sygnede hen eller blev kasseret. Først helt ud i den nyeste Tid — for ikke saa mange Aar siden — har denne blandt udvendige Trapper sjeldne Fremtoning maattet falde for Tidens Krav.

Man har ogsaa i Bogense haft Planer fremme, der gaar ud paa at faa et Museum oprettet, en Tanke, som bør møde den største Tilslutning rundt om i det Opland, der slaar Kreds om Byen. (Ogsaa jeg har arbejdet med paa at skabe Stemning derfor, se Bog. Avis 27/7 16.) Vil man ikke skænke Slægtsgenstande til et saadant offentligt Forvaringssted, saa sælg i hvert Fald ikke for Penge Fædrenes Arv til Opkøbere. Jeg ved, at denne Henstilling er en Gentagelse, da jeg skrev noget lignende i IV Del S. 655, men er ikke just det gamle Ord, at der er Ting, der ikke kan siges for tidt, særlig paa sin Plads, naar Talen er om at splitte de gamle Hjem og strø de Genstande, som de Forudgangne har levet med, rundt for alle Vinde? I Fald Sansen for de gamle Minder senere vaagner hos Efterkommerne — hvad jeg sikkert tror paa —, da er det ugørligt atter at samle de gamle Familiestykker. Hvor meget mere tiltalende at oprette Amts- eller Sognemuseer, hvor de gamle Mindegenstande kan tale til kommende Slægter! Og hvor megen Nytte den mindste eller simpleste Museumsgenstand en Gang i Tidens Løb kan komme til at stifte er ganske uberegnelig!

Æbelø er rig paa Vildt og botaniske Sjeldenheder. Den er rigtig noget for Insektsamlere, Eghjorten findes her. Og Kristtorn findes her i stor Mængde, ja Danmarks største Kristtorn maa søges her, en tusindaarig Kæmpe paa 25 Fod.

Fra Vendsherred. Jo mere man gaar i sydvestlig Retning ned ad Baaringvig til, des mere skovrigt og bakket er Landet, Baaring Banke er kendt viden om. Baaring er med i et fynsk Ride-Ranke-Vers (600). I Vendsherred kommer den gamle, rige Humleegn frem. Fynboerne siger *Hummel og Hummelhave*. Til Humleavlen i Nordfyn knytter sig rige Folkeminder. Humleplukningsaftenerne om Efteraaret var i det 19. Aarhundrede det samme for Fynboerne som E. Bindstouw var for Jyderne. (Se »Humlen« i II Bind samt mit Stykke om »Humleavl« i »Danske Studier« 1915.)

Der har fra gammel Tid været drevet Marsvinsjagt ved vore Kyster. Marsvinsjægerlavet i Middelfart var et Selskab med Skraa af 1593 og med kongl. konfirmerede Vedtægter. Det bestod af 30 Søfolk og var ligesom saa mange af Nutidens Selskaber et Andelsforetagende. Det ophævedes ved kongl. Bestemmelse af 4. Maj 1899. Men i Efteraaret 1916 blev denne særegne Fangst genoptaget, dog under helt andre Former, nemlig som et privat Foretagende med lønnede Kræfter. I den nærmest foregaaende Tid brugte man ikke Marsvins Kød, men i en svunden Tid regnedes det for en Lækkerbid; maaske kan dette Kød i disse dyre Tider atter komme til Ære?

Jagten dreves ved Middelfart, rettere i Gamborg Fjord, fra Mortensdag til Kyndelmisse. Gennemsnitlig gav efter en ældre Skildring Spækket af et Marsvin 8 Kander Tran. En Tønde klar Tran kostede 27 Rdl. Trannen afsattes mest i Fyn og især i Odense, som til sin Gadebelysning alene aarlig brugte ca. 12 Tønder. Senere dalede Trannen i Pris, de Middelfart Strømtorsk kom i Ry, og andet mere lagde Beslag paa Fiskernes Tid og Kræfter, saa den en Gang saa blomstrende Haandtering sygnede hen.

Middelfart er kendt for sin skønne Beliggenhed, sit gamle Marsvinsjægerlav, sine Strømtorsk og sine Strømhade. Middelfart er et af vore ældste Badesteder.

Skelsten. Vidt omkring kan man se et enligt højt Træ, en

Pil paa en Bakke i Harrendrup Sogn. Det er et Generalstabs-punkt og kaldes Tabjerg (med Bet. paa sidste Stavelse). Her ved dette Sted staar en Skelsten, der afmærker Grænsen mellem Odense og Assens Amter, mellem Skovby og Vends Herred samt mellem Haarslev og Harrendrup Sogne. Et lignende Punkt findes ved den sydlige Udkant af Haarslev Sogn, hvorom der siges, at »naar En kan raabe godt, kan de høre ham i fem Sogne«. Syd for Padesø Kirke ligger, naar man kommer fra Haarslev, til Højre for Landevejen et gammelt Hus, der hedder Padesølund. Det ligger i Rørup Sogn, og her støder Fjelsted Sogn op til Rørup Sogn, paa den anden Side, et lille Stykke fra Vejen, støder Marker sammen fra Vissenbjerg, Veflinge og Haarslev Sogne. De nævnte fem Sogne ligger i følgende Retskredse: Haarslev og Veflinge i Skovby Herred, Vissenbjerg i Odense Herred, Rørup hører under Wedellsborg Birk og Fjelsted ligger i Vends Herred. Ved Padesølund staar endvidere en Sten, der er Skelsten mellem Odense og Assens Amter.

De Vissenbjerg Røvere er omtalt Side 101, og nederst Side 100 hentydes til den berygtede Boye og hans Røverbande, der huserede i 50-Aarene, men hovedsagelig i Vends Herred syd for Middelfart og derfor noget paa Afstand fra »Bogens« særlige Landomraade. »Fyns Tidende« har i Novbr. 1916 taget dette Emne op. Lerhusfliden — Poltemageriet — i Vissenbjerg Sogn er omtalt Side 194 f.

Nærved Skellet mellem de tre udstrakte Nabosogne Haarslev, Veflinge og Vissenbjerg er i den sydligste Del af Haarslev Sogn opført en Hjælpekirke for disse Sogne, Padesø Kirke. Denne Kirke blev indviet 26. Juni 1881. De kirkelige Handlinger samt Søndagsgudstjenesten udføres endnu skiftevis af de nævnte tre Sognes Præster. Fra Haarslev Kirke og Præstegaard er der en Mil dertil lige ud ad Bogense-Assens Landevej. Kirken er endvidere omgivet af en Kirkegaard, der er Gravplads for Beboerne af de den underlagte Distrikter. Og hvilken Høst er der ikke blevet Dødens Bytte. De Dødes Have her har forlængst tabt Præget af noget begyndende Nyt. Man kan her og andre lignende Steder ret mærke sig, hvad Døden kan

fælde blandt Støvels Børn i et Tidsrum af godt en Menneskealder.

I Sommeren 1882 var Kirken Genstand for et stort kongeligt Besøg. De kongelige Herskaber var Gæster paa Langesø. Der foretoges derfra en Køretur til Ruggaard og den da nye Padesø Kirke, hvor der havde samlet sig en Mængde Mennesker fra Omegnen. Ved Kirken tabte Kronprinsessen, den nuværende Enkedronning, et Armbaad, som en lille Dreng fandt og fik en god Findeløn for.

Ventetornen. Paa det Sted, hvor fra Ruggaards Landevej en Kørevej fører hen til den nærved liggende gamle Herregaard Ruggaard, findes paa venstre Hjørne en Ejendommelighed, som neppe kan unddrage sig nogen Fremmeds Opmærksomhed. Det er et ualmindelig stort Eksemplar af en Hvidtjørn, klippet i Ægform med den spidse Ende opad. Den er indhegnet af en lav, klippet Hæk, og langs med dennes indvendige Kredslinie er anbragt en Bænkerække. Det hele Indelukke, som en Laage fører ind til, danner et Indhug i Marken paa Hjørnet af Landevejen og, som sagt, Indkørselen til selve Ruggaard, som ejer Jorden. — Jeg har kun set Tornen hæget og Pladsen altid smukt revet og velholdt; men jeg har i 1917 i et Blad set Anke over, at dette ikke mere var Tilfældet.

Denne ældgamle Kæmpebusk — af Højde som et Træ — kaldes Ventetornen og har historisk Interesse. Paa dette Sted skiftede Kongerne i gamle Dage Heste, naar de rejste fra Odense til Middelfart. Her samledes de Bønder, som skulde køre Kongeægt, og i en dertil bestemt *Lykke* ordnede de deres Vogne, som skulde ledsage Kongeloget videre, og afventede her Tidspunktet, da de skulde træde til. Dette er Oprindelsen til, at den tæt ved liggende Gaard hedder Ventelykke.

Saaledes rejste Kongerne før i Tiden. Ved nye Hestespand og ny Æglkørsel befordredes saa vel de kongelige Personer og deres Følge samt hvad Tros eller Rejsegods, de førte med sig fra Skel til Skel — saa langt som en Ægttur gjaldt. Det var simple Bøndervogne med daarligt Forspand, der tog Del i slige Kongerejser, og Kørselen var en byrdefuld Pligt for Bønderne.

Sidste Gang, der har været et Kongestævne ved Ventetornen, var ved den ovenfor omtalte Lejlighed, da Kong Christian IX og det daværende Kongehus 4. Juli 1882 gæstede Padesø Kirke. Der var her gjort Forberedelser til, at et lille Ophold skulde finde Sted. Herredets og Retskredsens Myndigheder med Flere vilde her bringe de Kongelige en Hilsen. Men Tiden trak ud, saa Ventetornen paany kom til at svare til sit Navn. Den ordførende Embedsmand kom nok i sin Velkomsttale i sin Udlægning af Navnet lidt vel tæt ind herpaa og sagde om Ventetiden: »Ligesom vi nu i Dag«. Men i et Bladreferat af denne Tale findes om nævnte Tildragelse kun følgende: »I ældre Tider, naar Kongerne drog gennem Landet, var her Skiftested, hvor Bønderne maatte møde med deres Heste til Forspand, og da det undertiden kunde gaa langt over Tid, inden det kongelige Herskab kom, blev Tornen kaldt Ventetornen, ligesom den nærliggende Gaard, Vente-lykkegaard, derefter har Navn.«

Efter en ældre Kilde hedder det: »Her opslog endog en Slags Marketender ved Markedstid sin Bod, for at tilfredsstille Rejsendes Tørst og sin egen Fordel.«

En anden Seværdighed fra Planteriget er det saakaldte hule Træ i Morudskov i Vigerslev Sogn i Nærheden af Langesø og tilhørende dette Gods. Det er en Eg, der har redet adskillige Storme af, og som maaler 32 à 34 Fod, hvor den er tykkest. Man regner den for den trediestørste Eg her i Landet, og man siger saadan: »Den ene af de to trediestørste Ege«. I den store Hulhed, der findes ved Roden, kan mange Mennesker rummes, ja Baron H. Berner Schilden Holsten paa Langesø har fortalt mig, at der en Gang har været et Selskab fra Langesø Slot paa 21 Mennesker, Voksne og Børn, samlet inde i Træet. Det har staaet uden Top, saa længe Nogen kan mindes, saa det har kun sin halve Højde. Man mener, at det er Lynet, der har knækket det. Det har ikke været grønt siden 1885. I 1909 blev det plomberet i den ene Side. Den hule Eg staar i en Udkant af Skoven; naar man kender Stedet, kan man faa Øje paa den fra Toget paa Nordvestfynske Banen.

Rundt om i Landet findes slige gamle Egegubber, der har

overlevel deres Samtidige. Flere af disse er historisk kendte, men saa smaat lister de af i et eller andet Uvejr, Storme, som de ikke længere kan modstaa. — Naar man har et saadant Fortidsminde for sig, gribes man af Lyst til at høre, hvilken Viden, det sidder inde med. — Hvem der saaledes kunde høre den hule Eg fortælle sin tusindaarige Saga! Men den staar der saa tyst i sin uudgrundelige Tavshed. De udskaarne Bogstaver i dens Stamme har vel mangan en Gang været en Saga om En — eller om To —, som »Runeristerne« har givet denne Skovens Kæmpe at bære paa; de vidste, at den »løb« ikke med Nyheden — som heller ikke med, hvad Øvrigt, den i de henfarne Tider blev det tavse Vidne til.

Nogle Gaarde. I Haarslev Sogn ligger Hovedgaarden Lykkesborg, som 1914 blev solgt til Udstykning. Man hører om den i Svenskekrigens Dage. Den har bl. a. tilhørt en Datter af Axel Brahe til Elved, Fru Anna Qvitzow, der som Enke døde i Bogense 1663. Jens Bircherod's Dagbøger giver hende følgende Lov: »Var vel af skøn Byrd, men ellers i alt sit Levnets Væsen et uteerligt og Skarns Qvindfolk.« Det samme findes i Danmarks Adels Aarbog 1888. Gaarden har senere hørt til Grevskabet Gyldensteen; men derefter gik den i sidste Hundredeaar over til borgelige Ejere. Det var vistnok allerede fra Tyverne og videre i Tredive- og Fyrreaarene, at den tilhørte P. Schwensen (død 1/8 50) og Hustru, der kom fra Trolleborg-egnen, og var indvandrede Holstenere, samt Gorgius, der var gift med deres Datter. Efter at han havde overtaget Gaarden, boede de to Familier sammen der. Allerede ved den store Ildebrand i Haarslev 1833 staar Gorgius opført som den, der fra Lykkesborg yder to Tdr. Korn til de Brandlidte. Efter ham kom Dam, der forud havde været Forpagter paa Gyldensteen. Gaarden er under de borgelige Ejere ofte blevet solgt og er for Eks. slet ikke gaaet i Arv fra Fader til Søn. Ejeren 1914 var den niende i Rækken af disse.

Farsbøllegaard er oprettet 1861 af daværende Kroejer i Haarslev, Frederik Buch, som var en for sin Tid fremskreden Mand. Han solgte Kroen, købte en Gaard i Farsbølle, lagde Jord fra en nedlagt Gaard i Haarslev ind under den og byggede Syd for Haarslev ved Landevejen Farsbøllegaard. Han opførte

et Stuehus med Kældere og 28 Værelser. Udbygningerne brændte 1914, men var da endnu tidssvarende. Ogsaa Haveanlægget var den Gang noget Nyt. Buch anlagde et Teglværk og drev det med Arbejdere fra Lippe Detmold. Men der kom Tyfus paa Egnen, som han bukkede under for, endnu medens han stod i sin fulde Kraft, og Gaarden blev solgt 1880.

I Aarene 1914—15 og 16 brændte Ladebygningerne til Farsbøllegaard, Elvedgaard og Lykkesborg.

Paa den anden Side Odensefjord ligger Munkebo Bakke, et yndet Udflugtssted for hele det nordlige Fyn. Odenseanerne tog i gamle Dage med Vogn dertil, forsynede med en god Madkurv. Og mangen en »L'hombregris« har ført sit Selskab til dette Sted. Det stedlige Besøg har derimod særlig samlet sig om St. Hans Aften.

Dansen denné Aften paa Munkebo Bakke maa henregnes til de nordfynske Folkeminder. Endnu fejrer Folket i Omegnen St. Hans Aften her med Blus og Dans. Paa dette Højdepunkt ses Blusset viden om, og her nyder man tillige Skuet af Blussene, som skinner og lyser i de omliggende Egne. St. Hans Ilden hører til gammel Folkesæd, og Minderne om det »St. Hans-Liv«, som her tilforn har været ført, bliver her levendegjort i Skæret af de mange brændende Blus, som ses herfra. Men de lysende, luende Baal kan ikke fordunkle Dansen. Blussene slukkes, men Dansen gaar til den lyse Morgen. Her har i umindelige Tider Egnens Folk samlet sig. Den gamle Kone i 80erne derude, som har fortalt mig derom, dansede her som Pige, og de Unge danser her endnu.

Odense, den gamle Stiftsstad, ligger i Fyn som Blommen i et Æg. Den er ogsaa blevet kaldt »Solen i de fynske Stæders Planetsystem«. Dertil kommer, at Byen sidder nu lig en Edderkop midt i sit Spind af — Jernbanetraade. Chr. Richardt skriver i sit skønne Digt »Vort Land«, at den sidder midt i Banenettet »og i sine Traades Spind drager Liv og Handel ind«, og bruger tillige Billedet af et Wienerbrød, hvor: »rundt om Kanten som Rosiner By ved By — den største midt«.

Denne By sidder inde med Sæd og Sagn af mange Slags,

der strækker sig ned til Arilds Tider, og den er i Nutiden Fremskridtsbyen, der er blevet kaldt »første Sprøjte«. Dette Tilnavn slammer fra en Artikel i »Dagbladet« i Anledning af, at Odense i 1853 fik Gas- og Vandværk forud for København. Selve Udtrykket skriver sig fra de gamle Brandforordninger, i Følge hvilke den til et Brandsted først mødte Sprøjte fik en Præmie. H. C. Andersen bruger Ordet og siger om sin Fødeby:

»Det er Ros og ingen Spot
paa Vittighedens Fløjte,
at Du i Dygtighed og Godt
er altid »første Sprøjte«.«

Odense er Byen, hvor Fortid og Nutid i særlig Grød mødes, hvor Gammelt og Nyt er fast sammenkædet, og Udbyttet af at være det tætte Jernbanenets Knudepunkt — fra Odense kan man nu føres rundt i Fyn ad tretten Jernvejslinier — har sat en sand Jernbanefart i Byens Udvikling, Byen, hvor ved store Begivenheder det halve Stift mødes. Foruden ved særlige Fester, Kongebesøg o. l., har Odense flere Gange om Aaret faste, folkerige Landbodage, se S. 391, Dyrskuedage, og de to største aarlige Dage, som jeg har omtalt S. 365 og 433, St. Knuds Marked og Fastelavnsmandag. Den sidste er de store Møders Dag. Saasnart saadanne Dage oprinder, begynder Folkebølgen at rulle ind, og man mærker da, at »Dagen« er Landboernes, og først sent kan Gaderne igen affolke Dagens Overskud, ja meget sent kan det være, før de sidste Vogne og det sidste Gadeliv er forstummet.

Lørdagstorvet regnes for Landets største Torv — omtalt S. 199, 279 og 420. Ret mærkeligt forsyner nu de Odense Husmødre deres Kødgryder fra Boder just paa det Sted, hvor Albani Kirkes Menighed hentede Næring og Opbyggelse for Sjælens Tarv, og her udfoldes nu et stort Handelsliv, hvor hine Støvels Børn overgaves til Jordens Skød for at »hvile i Fred«. ¹⁾ Torvet afgiver et broget Billede af Livsforholdene, der stadig frembyder »Nyt af Aaret«, og hvad der falbydes rækker endda langt ud over, hvad der hører Køkkenet til — rækker lige fra Juletræer til grønne Kranse. Hele Aaret om i alt »Guds Vejr« møder Sælgerne og Kunderne lige talrige

¹⁾ Naar man graver i Dybden i og ved Albani Torv, faar man ofte stadfæstet, at det her er gammel Kirkegaardsgrund.

og trofaste paa Pletten og skaber Gang paa Gang Billedet af den samme Trængsel og samme travle Forretningsliv. Paa Slaget tre standser efter Politivedtægten al Handel — og saa ligger de tre, store, aabne Fladerum i Hjertet af Odense alter hen i fornem Ro.

Hver Torvedag er et Marked i stor Stil, som jeg har skildret i »Illustreret Tidende« Nr. 16, 1906, hvor det særlig er Mortensgaasens Dag, der omtales, og i »Wisbechs Almanak« 1903. Efter der at have fortalt, hvad der en Torvedag kan falbydes, skriver jeg: Og man ombølges af en Duft af alt dette, isprængt med meget mere, lige fra gammel Ost til friske, henrivende Blomster. Endvidere skriver jeg:

Snart handler man med en dreven Pranger, snart med en stilfærdig Husmandskone, der længes efter at sælge ud og sidder og døjer Kulde eller Hede for at samle nogle Skillinger til Udgifterne; snart med en modeklædt ung Pige, der ogsaa hellere fryser eller lader sig solbage end giver Køb, snart igen med et Par driftige unge eller gamle Gaardmandsfolk, der har deres faste Kunder til deres gode, solide Sager. Og midt i Mylderet forputter sig en lille Skolepige med Skovbær eller Blomster og med Øjne, der lyser som en ny Skilling, hver Gang Nogen »slaar i Krammet« hos hende for en 5 Øre.

Og ligesom man paa Torvedagene blandt dem, der udgør den salbydende og stillestaaende Part, støder paa alle Slags Folketyper fra Landet, saaledes ser man ogsaa alle Slags Byfolk paa Beneene blandt dem, der udgør den købende og omvandrende Part. Her er Fruen og Frøkenen og Arbejdsmandens Kone med Børn og Barnevogn. Paa sin Morgentur kommer den velhavende Lækkermund, der med Spejderøje og Kendermine gaar Rækkerne igennem og giver Ordre til at bringe hjem, hvad særlig lækre Sager der frister den forvante Gane. Langt senere kommer Familiefaderen med den lille Pengepung og den store Husflok derhjemme og tinger sig en billig Rest til.

Dette Billede er dog allerede forældet. Nu er det de store Opkøberes Færd, der præger Torvedagene til liden Baade for Husmødrene i Odense. Torvet fyldes fremdeles til Overflod af Landbrugets Frembringelser, men vældige Mængder af disse kommer københavnske og andre Opkøbere og pakker og sen-

der bort. Naar Byens Folk vil gøre Indkøb ved Boder, hvor der er store og gode Forsyninger, faar man saa godt som altid til Svar: »Det er solgt«. Der er snart ikke den Torveartikel af bedste Slags, som man ikke har set paa den Maade glide bort fra Byen, hvad der bidrager til at fordyre de tiloversblevne langt ringere Varer. Torvekunderne ser ikke med milde Øjne paa, at fremmede Opkøbere lægger Beslag paa store Partier, der indkøbes billigt, men — som der er al Grund til at tro — paa det fremmede Sted sælges dyrt.

Det samme er Tilfældet paa mindre Afstand, bare en Milsvej fra Odense købes Frugten paa Voksestedet for smaa Priser, lidt faa Øre for et Halvkilo, medens samme Vare saa Dagen efter paa Odense Torv holdes i en Krone, maaske to eller op derimod! Paa den Maade afskæres mangfoldige Mennesker, der bor paa Brostenene, fra at faa Del i Landboernes Havehøst. Bondelandets store, rige Frugtmængde kan ikke naa ind i de mindre hemidlede Byhjem — takket være den megen Mellemand, der fordyrer den gode, sunde Vare for den sidste Køber. Tilmed kan man se nedfalden Frugt falbudt af saa ringe og umoden Art, at den alene er passende for Svinetønden; nu skal ogsaa slige Varer »gøres i Penge!« Dette er et bagvendt Forhold mellem Land og By!

Odense er Byen med det store Kvægtorv i lukket Hal, det store Eksportslagteri, sit Sukkerkøgeri af 1873, sin Sparekasse (140) af 1816 — Landets første, København fik først sin Sparekasse 1820 — samt Fyens Discontokasse af 1846, Landets første Privatbank. Den er Byen med den gravede Kanal. Den sidste Uddybning blev fuldført i 1904, og Kanalens Dybde er nu nitten Fod. Denne Kanal har nu gjort Odense til en Søby inde i Landet med en Søfart i stor Stil — det ser pudsigt ud paa Afstand at se Skibsmaster, mange endog, rage op over Skov og grønne Agre. Odense er endvidere Byen med gamle Bagerier, Gæstgiverier og Købmandsgaarde med Landhandel, hvor de gamle Landsbyfolk har haft Tilhold.

Tillige er den Stedet, hvor den 18. danske Landmandsforsamling blev afholdt i Sommeren forud for Aarhundredskiftet. Ogsaa maa nævnes det af Landboerne saa stærkt besøgte Theater, det gamle af 1795, det nye af 1914. Saa

mange af de offentlige Indretninger bærer Navnet »Fyns Stifts —«. Dog den store Forsamlingsbygning af 1900, brændt 25. Maj 1909, opført paany, indviet 23. Novbr. 1910, hvis Festsal til Møder kan rumme over 3000 Mennesker og som regnes for Landets største i sit Slags, hedder slet og ret Fyns Forsamlingshus.

Der er Fyens Stifts Læseforening af 1838 med sin landskendte Have. Naar denne Byhave har iført sig sin Sommerdragt, og Guldregn, Kastanier, Blodbøg og Syrener kappes om at tildrage sig Opmærksomhed, og Plænernes Græs med de blomstrende Bede har samme Højtidsmærke over sig, da er den festklædt helt igennem. Saa til sidst kommer det gamle Akasietræ, der vogter Indgangen, og som fornemt holder sig tilbage, til det finder det belejligt at vaagne op for derved at give Haven sit færdige Præg. Paa dette kan man overføre en gammel Forfatterindes Ord til Skovens Pris:

»Thi om end Stammen er hundred Aar,
dog nyt er Løvet fra sidste Vaar.«

Der er Stiftsbiblioteket, og der er Landsarkivet, som huser Fyns og Fynboernes dulgte Historie, Fyens Stiftsmuseum og Byens rige offentlige Samlinger, — Folkemuseet »Eiler Rønnovs Hus« og Digtermuseet »H. C. Andersens Hus«.¹⁾

En Museumsforening blev stiftet 1860. Dens Samlinger havde Plads paa Slottet. Forud herfor husedes en mindre Samling nordiske Oldsager paa Stiftsbiblioteket. Den var oprettet af Geheimeraad Bülow til Sanderumgaard, der var den Første, som viste Interesse for et oldnordisk Museum i Odense, og som 1824 testamenterede en Pengesum til dette Øjemed. Museumsbygningen, der nu rummer saa mange værdifulde fynske Minder, og hvis Samlinger er delt i tre store Afdelinger, er opført 1885 og udvidet 1897—98.

I Fyens Stiftsmuseum i den historisk-antikvariske Afdeling er i et Værelse paa Væggen malet: »Apotheker Chr.

¹⁾ Eiler Rønnov's Hus har jeg bl. a. omtalt i Odense Amts hist. Samf.s Aarvog I 1913 og H. C. Andersens Hus bl. a. i Wisbechs Almanak 1916 — se ogsaa nævnte Aarvog 1915 med Billeder af Stiftsprovsten, der konfirmerede H. C. A. og Kapellanen, der skrev hans Konfirmationsattest — Landsarkivet i »Dansk Kvindeblad« 1918, Nr. 2.

Mikkelsens Samling fra Sten-, Bronze- og Jernalderen, skænket 1909.« Det er saavel i Fyldighed som i Sjeldenhed en meget betydelig Samling af Oldsager, ja saa stor, at den fuldt optager et helt Rum for sig (691). Se senere om Axel F. Lassens og Konferensraad Vedel Simonsens fynske Samlinger. Apoteker Mikkelsen har samlet ca. 40 Aar; en Del af den rige Mængde er dog samlet i Jylland. Men disse store Enkeltmandssamlinger viser, at Nordfyn har været rig paa synlige Minder om Stenalderfolkets og del øvrige Urfolks Færden her.

Bispegaarden, der 1915 blev ombygget og flyttet paa ny Grund, var en Fortsættelse af den gamle Kongsgaard, Dronninggaarden kaldet, som Kong Hans's Dronning Christine lod indrette til det Nonnekloster, der blev Rigets sidst oprettede i den katolske Tid. Siden Reformationen har dette Sted været det fynske Bispesæde. I Aaret 1804 opførtes en ny Bygning, hvor dog de gamle Kældere fra Kong Hans's Tid blev bevaret, og som stod til 1915, da Gaardens Saga som Kongs-, Kloster- og Bispegaard var ude.¹⁾ (En Rest af de gamle Bygninger er dog ikke faldet, og er i Privateje indrettet til Forretningsbrug.)

¹⁾ Sammen med den gamle Bispegaard og dens Have med de høje Træer faldt tillige en af de smaa Ejendommeligheder, som det i nærværende Bog er Opgaven at tage med, nemlig det saakaldte »Bispens Lysthus« — ogsaa kaldet Bispens Badehus. Det lille teglhængte, firkantede Bindingsværkshus, forsynet med seks Vinduer, stod, med Indgang fra Haven, med Halvparten hvilende paa Pæle, der var rammet ned i en Arm af Aaen, Mølleaaen. Det idylliske Lysthus med det spidse Tag laa paa et befærdet Hjørne, og kunde godt i sine gamle Omgivelser passe paa Verslinierne: »Hist, hvor Vejen slaar en Bugt, ligger der et Hus saa smukt.« Men saa blev Mølleaaen fyldt, Haven ryddet og bygget paa, og nu stod det ensomt og forfaldent som en sidste Levning paa den gamle Bispegaards Tilliggende, ventende paa sin Skæbne. Blandt flere forskellige Forslag og Tilbud vedtoges det da sidst i Aaret 1917 at flytte det til Stiftsprovstboligens Have skraas over for ved Aaløbet igennem Munkemoseanlægget. Huset holdt da Flyttedag, forlod sin gamle Plads for at genrejses hinsides Vejen — hvor det nu er opstillet som før, halvt paa Land, halvt paa Vandet. Man siger almindeligt, at Bispens Lysthus stammer fra Kingos Tid. I hvert Fald skal det nok virkelig kunne føres tilbage til Biskop Jacob Lødberg, der var Biskop fra 1718—31, og da Kingo døde i Aaret 1703, er Rygtet maaske ikke helt rodløst.

Fyns Hovedstad er ogsaa Byen med Stiftets mindere og skønne St. Knuds Kirke. I denne Kirke skal den ene af Taarnets Klokker være den ældste daterede Klokke her i Landet, man mener fra Aaret 1300. Paa den staar i Oversættelse bl. a.: »O, Ærens Konge, Kristus, kom med Fred!« — Ingensinde har denne Danmarks ældgamle Klokke i det lange Tidsrum, Sekel efter Sekel, ringet med stærkere Klang over sine Indskriftsord end netop i det Tidsrum, jeg har udarbejdet nærværende Bog!

Om denne By og Landets Tilknytning til den kunde der drages endnu mangt et Træk frem ud over det her Givne, ligesom dette kunde uddybes betydeligt — men de praktiske Hensyn dikterer Grænselinierne.¹⁾

Dog maa jeg skaffe Plads til i Sandhedens Navn at ramme en Pæl igennem den Skildring, som Forfatteren Tor-kild Gravlund har givet af Odense i sin Bog »Dansk Folkekarakter. Fynboer«, Side 94 og 107 f. De Læsere, der kender denne Bog, og som har læst mit samlede Værk, vil finde forskellige Afvigelser. Her ønsker jeg dog kun at

¹⁾ Odense har i den sidste Snes Aar haft fem Hundredaarige, tre Kvinder og to Mænd. Den ældste af disse var Marie Knudsen, Enke efter en Hørhegler, hun blev 105 Aar og døde som den daværende Ældste i Danmark og som den sidste Ætling fra det 18. Aarhundrede. Hun var født i en Fæstegaard i Vellinge 7. April 1798 og havde kun haft Ophold paa Landet i det nordlige Fyn og i Odense. Omtrent den sidste Menneskealder tilbragte hun i Graabrødre Hospital, hvor hun var den gamle Stiftelses første Hundredaarige. (I 1910 fyldte første Gang en af Klosterafdelingens Damer 100 Aar.) M. K. fik af Kongen — hendes femte Konge — en Lænestol. Hun døde i Marts 1903 og oplevede saaledes det selv for Hundredaarige sjældne Tilfælde at leve i tre Aarhundreder og opleve to Sekelskifter. I 1909 fyldte en Gæstgivers Enke, der var født i Vullerslev, 100 Aar. I 1904 døde Bager N. H. Madsen, 101 Aar gammel. Han boede paa Hjørnet af Vesterbro og Søndergade og kaldtes derfor i daglig Tale »Hjørnebageren«; — han stod i Odense i stort Ry for sine Tvebakker.

For Tiden lever i Odense Handelsingartner Rasmus Olsen, der er født i Ladby 25. November 1817. Gamle Olsen har fejret 50 Aars Borgerjubilæum og Diamantbryllup og oplevede endnu paa sin 101 Aars Fødselsdag at have sin 91-aarige Hustru ved sin Side. Men hans Hustru, der var født 26. Maj 1827 i Odense, døde faa Dage efter i November 1918. Aandsfrisk og interesseret følger

pege paa de nævnte Sider i Bogen, som omhandler Odense By, hvor jeg har haft Bopæl i de sidste 26 Aar.

Dette er nemlig ikke den fremmede, farende Bladmænds hastige Rids i Døgnets Aviser under Navneskjul, som, selv om sligt er fri Fantasi, dog Ingen tænker paa at gendrive. Men dette er udgivet i Bogform som »Danmarks Folkeminder Nr. 14«, som fynske Folkeminder, som Kildestof for kommende Slægter, og da kan denne Skildring af Odense By fra 1914 ikke gaa upaataalt hen.

Der er neppe en eneste alvorlig og oplyst Odenseaner, der vil godkende Hr. Gravlunds Fremstilling: Odense ren for Støj, unge Piger, Borgerdøtre, favnede Gaden, Stilheden i Gaderne, saaledes som denne omtales, »et mærkeligt fuldtud mestret piano«, osv. har bragt alle sandhedskærlige Mennesker, som jeg har forelagt disse Bogsider, til at ryste paa Hovedet under Modsigelse i de allerskarpeste Ord. En af Byens Embedsmænd syntes, at disse Bogsider burde optrykkes som en Snurrighed for, hvad der kunde nedskrives paa det taalmodige Papir.

Sandheden er den, at Odense har en alt for stor Færdsel gennem sine gamle, nu mange Steder meget for snevre Færd-

Olsen med i Tidens Forhold, ikke alene i, hvad der vedrører Jordbruget og hans gamle Fag, men ogsaa de store Tildragelser ude i den store Verden. Olsen skabte ved utrættelig Arbejdskraft en stor og anset Forretning, og Ægteparret oplevede sammen en lys og blid Alderdom. Maatte mangt et ungt og arbejdsdygtigt Par tage Lære af dette Ægtepar, hvad Flid og Dygtighed kan udrette, naar der arbejdes i Trofasthed.

I Nyborg døde i 1917 Stifteren af Danmarks Biavlerforening, kaldet »Bikongen«, Handlungartner A. C. Andersen, 95 Aar gammel. Den 3. Januar 1911 fyldte Enken Kirsten Jensen paa Hemmerslev Mark i Særslev Sogn 102 Aar.

Til denne lille Samling af Odense-Personalia kan endvidere medtages, at i den gamle Bispegaard virkede C. Th. Engelsstof som Stiftets Biskop i 38 Aar 1851—89). Som en anden Sjældenhed fra denne Bispefamilies Liv kan nævnes, at 1854 fødte Biskoppens Hustru Trillingen, tre Døtre, som Frederik den VII stod Fadder til.

21. Maj 1906 oplevede Stiftsprovst Damgaard og Hustru i Odense deres Jernbryllup. A. K. Damgaard virkede fra 1839 som Præst i 56 Aar, som Stiftsprovst i Odense fra 1858, nedlagde først sit Virke i 1895, 87 Aar gammel. Han døde 1906, 98 Aar gammel. Hans Hustru døde 1908, 94 Aar gammel.

selsaarer (658), saa der let skabes Trængsel. Paa de værste Steder er der ansat fast Polititilsyn, og for at regulere Færd-selen, udgaar der Opraab fra Politiet om, hvorledes de, der cykler og kører, bør forholde sig ved Kørsel om Hjørner, og der laves Opløb her — som ethvert andet Sted — for et godt Ord. Jeg har netop i 1912 opfanget paa Vestergade og optegnet til nærværende Bog følgende Ordskifte: En Arbejder sagde til en Kammerat et Sted, hvor der var Opløb: »Hvad er dette her for Noget?« og den Anden svarede: »*Ve' Dulle de' inov, at naar to Tøse staar stille, staar hele By'i stille.*«

Stilheden i Byens Gader en Sommersøndag har intel som helst med Folkekarakteren at skaffe, men er ganske simpelt hen en Følge af Byens Beliggenhed som Indlandsby — dens Plads midt i Fyn, som jeg begyndte min Omtale af Odense med at skildre. Byen ligger lavt, er lun om Vinteren, men den er fattig paa ren og frisk Luft om Sommeren, og den lette og nemme Adgang, der nu er (ad Kanalen, Aaen, Jernveje, Sporvejen samt ved Hjælp af Cykler) til det fynske, skønne og skovrige Opland og de mange søfriske, venlige Kystbyer, i Forening med den voksende Velstand, gør, at Odense er næsten helt affolket paa alle smukke Søndage og Fridage om Sommeren, og da især alle saadanne Aftener — og dette da som en skarp Modsætning til den travle, folkerige By paa alle Hverdage Aaret om. Til daglig — *Davledavs* eller *te dable*, siger Fynboen — er Landboerne rundt om i Fyn i stort Tal med til at øge Folkelivet og saaledes ogsaa med til at præge Gadelivet i Fyns Hovedstad.

Gammel Silkehusflid. Til Odense knytter sig et smukt Minde fra den gamle Hjemmeflids Tider. Legatstifterinden Frøken Alfriede Schmidt døde i sin Fødeby Odense 1905 og efterlod sig bl. m. a. noget Silkespind, som stammede fra hendes Bedstemoders Silkeavl, der gik tilbage til sidst i det 18. Aarhundrede. Den gamle Silkeavlserke, der boede i Gaarden Nr. 15 paa Vestergade, farvede og haspede selv Spindet, Noget, som til Dato endnu Ingen har udført som Husflid i de nordiske Lande, hvor Silkeavl er genoptaget i den nyere Tid. Frk. S. kaldte sine Fædres Gaard »Seyer-gaarden«, og her plantede hun som en af de Første, der fik

Morbærbuske¹⁾ fra det danske Silkeselskab af 1900 (144), nogle Buske til Minde om sin Bestemoders Morbærtræer og hendes Silkeavl og glædede sig over at se dem grønne; men efter hendes Død findes disse Buske ikke mere. De Rester af den gamle ha andafhaspede og hjemmefarvede Silke, som Frk. S. med Nænsomhed værnede om, overgik til Slægten, men man kan jo nære det Haab, at de en Gang vil blive skænkét til »Selskabet for Silkeavl og Morbærbuskdyrkning«. Paa dette Selskabs første Udstillinger i 1903 var disse Sager, der flere Gange har været paa Udstillinger, udstillet sidste Gang. Saa vidt jeg ved efter mit Kendskab til Sagen, er den Raasilke, der findes paa en Garnvinde, som sammen med andre af Frk. S.s Ejendele huses i »Fyns Folkemuseum«, ogsaa en Rest af dette enestaaende Hjemmearbejde, som vort Silkeselskab tilmed anser for Landets ældste Husflidsprodukt paa Grundlag af Silkeavl. Se videre om dette Emne i mine to Afhandlinger om »Eiler Rønnovs Gaard« og »Tre Odense-gaarde« i Odense Amts hist. Samf.s Aarvog 1913, S. 39 f. og 46 f., ligesom jeg i Aarene 1901—05 i Bladartikler har skildret denne mærkelige, endnu uovertrufne Silkehusflid.

Foruden de forud nævnte gamle Træer: Skamby Tjørnen, Ventetornen og den hule Eg, kan fra den nyere Tid for øvrigt medtages fra Planternes Verden nogle Ejendommeligheder.

Lægeurter. Der er saaledes fra 1870 Odense Løveapoteks medicinske Planteavl paa Apotekergaarden ved Nyborg Landevej, i daglig Tale kaldet »Lotzes Landsted«. Et saadant Jordbrug er i Danmark enestaaende i sit Slags. Her findes dyrket paa nu tredive Tdr. Land en Mængde forskellige Afgrøder af Lægeurter, deriblandt Vækster fra fremmede Jord-

¹⁾ »Selskabet for Silkeavl og Morbærbuskdyrkning i Danmark«, stiftet 1900, er først i Aaret 1918 ved Hjælp af en med store Vanskeligheder og Omkostninger tilvejebragt Haspemaskine sat i Stand til at forarbejde sit Raastof helt igennem fra Kokoner til farvet og vævet Silketøj. Fra først af blev Tøjet helt og holdent tilvirket i Udlandet; i de senere Aar er det afhaspede Spind blevet vævet og farvet herhjemme, men Kokonerne har hidtil været sendt til en Fabrik i Syden for at afhaspes der.

strøg. Urtemarkerne sysselsætter en Stab af Koner og Børn, først med Lugning, siden med Plukning. Høsten tilberedes i Løveapotekets Laboratorium, og mange Varer sendes herfra langvejs bort, ja endog til Sydens Lande.

Kamilleblomster optager alene flere Tønder Land, saa Markerne med disse blomstrende Urter kan i Højsommertiden paa Afstand ligne et Svelandskab, og Blomsternes Duft føres med Vinden, saa den spores et Stykke derfra, tiltagende i Styrke, jo nærmere man kommer den. Her drives for øvrigt et Jordbrug med saadanne Vækster, som man sætter i Forbindelse med Recepter og Apotekervarer til Lægedom for Mennesker og Dyr. Vilde Planter rendyrkes her. Foruden Kamilleblomster dyrkes her Pigæble, Belladonna og Bulmeurt, Kongelys, Valmuer, Salvie og mange flere. Men det fører for vidt at komme ind paa Navne, ogsaa, hvorledes hver enkelt Plante udnyttes; tilmed kan nærværende Skildring selvfølgelig ikke være faglig. Jeg maa nøjes med at sige, at nogle Arter dyrkes alene paa Grund af enten Plantens Blomst, Blad, Frugt, Frø eller Rod, andre Arter, fordi endog mere end een af Plantens Bestanddele kan udnyttes til Lægemedler. De udnyttes dels som giftige Stoffer, dels til Te, Olie, Pulver, Røgelse eller ogsaa som Parfume osv. En Urt vil vel i sin tilberedte Skikkelse fremkalde Appetit, en anden Søvn, en vil lindre hist, en anden her. Her er Raastof til mange Slags Kure — lige til virkelige Hestekure.

I Urternes Blomstringstid afgiver det et uvant Syn at se Mængden af alle disse Vækster — hvoraf mange tillige udstyret med stærk og sælsom Duft — der gror til Helsebod for Menneskene, gror til de Syges Tarv og Trøst; thi denne Oase er »de Syges Have«, men ogsaa »de Syges Haab«. Det er vel en Modsætning for Tanken, at alt dette rige, blomstrende Liv, bølgende med broget Farvespil under Midsommersol, er bestemt for Sygdom og Sot og den lidende Menneskehed, men til Gengæld synes man, at fra denne agrariske Plet maa Alverdens Smerter kunne stilles, og alle Vunder læges, og at her gror Bod og Balsam for alle legemlige Brist.

Men naar Jorden ved Menneskers Arbejde i det Uendelige kan aftvinges Føde og Klæder til Slægt efter Slægt, saa har Kræfterne i denne Urtegaard deres Begrænsning. Disse med

Farver, sære Former og stærk Lugt udstyrede Vækster er ikke en Planteavl, der som Madgrøden stadig tjener til Livsophold. Man kommer i Hu, at mod Døden er der ingen Lægedom eller gror ingen Urt, saa Menneskenes Helse og Karskhed — selv under Lægens Kunst — dog kun for en Stund kan avles paa Jord.

Tulipanmarker. Ved Stige, en Milsvej nord for Odense, begyndte 1908 under Navn af »Dansk Løgkompagni« to store, gamle Gartnerhuse i Odense en Avl af hollandske Blomsterløg, Hyacinter og Tulipaner, særlig de sidste. Efter at Handelsgartner Chr. Olsen havde overladt sine Sønner sin Forretning, fik han den Tanke, at Jordbunden paa et Strøg af en Snes Tønder Land, som da henlaa ved Odense Kanal, særlig maatte egne sig for Blomsterløgavl. Han begyndte saa her sammen med Dæhnfeldt en Dyrkning af hollandske Blomsterløg. Olsen havde Hovedledelsen og tilsaa daglig Arbejdet, der blev anlagt efter hollandsk Forbillede. Efter nogle Aars Samarbejde ophævedes Fællesskabet, de to Indhavere delte Løgavlen mellem sig; Dæhnfeldt overtog den hele Drift, og Olsen, der var til Aars, er senere død.

Men naar nu Løgmarkerne i Blomstringstiden kaldes »Det danske Haarlem«, vækker Beundring viden om, hidlokker mange Skuelystne og virkelig er en Seværdighed, er et i høj Grad Stykke »Dansk Arbejde«, da vil jeg gerne tage gamle Chr. Olsen med her i denne min Bog som Foregangsmanden paa dette Omraade.

Vel hører Blomster til Luksus, der kan undværes, og særlig bør undværes i Tider som nærværende (under den store Verdenskrig), hvor saa Mange sukker efter det Fornødne, men naar man i Danmark før Krigsaarene indførte for halvanden Million Kroner Blomsterløg fra Holland, maa man kalde denne Avl, som er den største Samling Tulipaner, der blomstrer paa eet Sted her i Landet, et smukt Indskud for Fædrelandets Interesser, som kommer ind under de Foretagender, der lige som de forud nævnte Lægeplanter, den danske Silkeavl o. a. l. med Rette kan tage til Motto: »Hvad udad tabtes, skal indad vindes.« Her »tages nyt Land ind«.

De mange Blomsterbede er af stor Skønhed og en Fryd for Øjet, særlig er det de hvide, røde og gule Farver, der gør sig

— Moderlandets og Fosterlandets nationale Farver. Det er et lille Fredens Blomsterrige, der danner en skærende Modsætning til Krigens Lande, for kun at nævne det hjemsogte, gamle Blomsterland Belgien. Men de pragtfulde Blomster, som synes i Slægt med de hibelske Lillier, prægtigere klædt end Kong Salomon, dyrkes ikke her for Blomsternes Skyld, men for Løgets, som nu i adskillige Aar har været en dansk Handelsvare.

Tobak. Naar man lærdes i den nordvestlige Del af Fyn, ser man mere og mere en stor, fremmed Planteart dukke frem mellem de almindelige dyrkede Vækster, den staar med brede blaagrønne Blade, og man spurgte for Aar tilbage: Hvad er det for en Plante? Og man fik til Svar: Tobak. Nu breder denne Avl sig over saa store Strækninger, at sikkert Alle er fortrolig med, at Tobak er en Afgrøde, som hører med til fynsk Indavl. Fra først af var det særlig i Vends Herred og da nærmest paa Brænderup- og Nørreaaby-Eggen, at man dyrkede Tobak, men nu optages denne Avl ogsaa ind i Skovby Herred.

Ligesom man i gamle Dage havde det Princip fremme at have forskellige Ting »til Halvt« med en Anden — som tidligere omtalt Husmænd eller Tjenestefolk kunde have et Stykke Hør, et Faar, en Gaas osv. *te' Halles* med Gaardmanden (78, 242, 262) — saaledes er man i de senere Aar begyndt at optage denne Ordning med Hensyn til Tobaksavl. Tidt afgiver Gaardmanden Jorden, og den jordløse Mand udfører Arbejdet ved Dyrkningen af Tobakken, og de er da fælles om Udbyttet. Og naar til Eks. Karlene paa Gaarden i deres Fritid er optaget af denne Sysse, kan begge Parter være tjent dermed. Husbonden har da Folkene hjemme, og Folkene gør deres Tid indbringende. Et Sted i Haarslev Sogn gav en saadan Forbindelse i 1917 i Udbytte til hver af Parterne 950 Kroner af en Tønde Land.

Den gamle Landsbybebyggelse.

De gamle Boliger. »Gamle Huse falder ikke i Blæst«, hedder det om de faldefærdige Rønner, og lignende Ord forekommer jævnlig saavel i Tale som i Skrift. Men Tidens Tand og Tidens Udvikling faar dog efterhaanden de gamle Byg-

ningstyper til at svinde bort, de, der klædte Landet og Landet igen dem, saa det danske Landskab omskabes ved et nyt Byggesæt. Man maa derfor hilse med Glæde, at Foreningen for bedre Byggeskik nu siden 1915 tager Haand i Hanke med dette Omskabelsesarbejde (481). Vel har de gamle — som man sagde — Vaaninger, som husede det Folk, jeg skriver om, adskillige Søkende rundt om i Landet; men de endnu tilbageværende Gaarde og Huse staa dog nu paa svage Fødder og staa stærkt for Fald. Se Side 297 f.

Gammelt Hus i Sønderso. stod indtil Januar 1916.

Hytten, her afbildes, et Hus fra Sønderso, er nedbrudt i Januar 1916. Den er valgt som typisk, fordi der uden for Huset staaer en Mast med mange elektriske Traade, saa her var et Punkt, hvor den gamle og den nye Tid mødtes paa iøjnefaldende Maade. Sønderso By har ogsaa gamle Gaarde, saaledes flere med afstumpede Hjørner.

I Nordfyn findes flere gamle Sulehuse, saaledes ved Guldbjerg og Sandager Sognes Præstegaard, der ligger i Kaalshave, og som omtalt S. 24 er Laden ud imod Kirkegaarden i Haarslev Præstegaard ca. 300 Aar gammel og er en Sulebygning.

Ved Velvillie fra R. Chr. Sørensen-Allesø kan jeg her bringe nogle andre Billeder, som stammer fra hans Skrift: »En fynsk Sognekommune gennem Tiderne«, nemlig en Gaard i

Gaard i Næsbyhovedbroby, bygget ca. 1750.

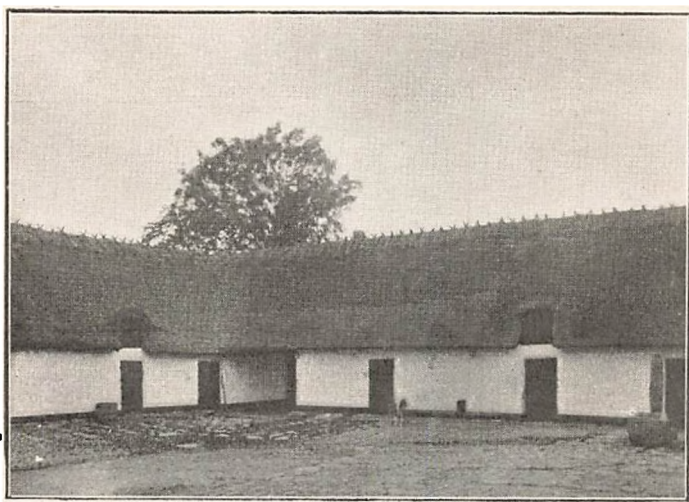
Smedie i Allesø, bygget ca. 1670, er endnu 1919 «Byens Smedie».

Næsbyhovedbroby og en Gaard i Allesø samt en Smedie i Allesø. Som Tekst til »Smedien« henviser jeg til Stykket om Smeden og Smedien Side 89 f. — Se endvidere S. 298.

Møller. Udviklingen har ført med sig, at ikke blot de

Gaard i Alleso I. Stuehuset, bygget ca. 1750.

Gaard i Alleso II. Ladebygningerne, bygget ca. 1797.

gamle Stubmøller er forsvundet, men tillige at de hollandske Møller nu gaar samme Vej. De gamle Vindmøller — for øvrigt ogsaa Vandmøllerne — bliver efterhaanden nedlagt — og det er vist yderst sjældent, at en ny Mølle bliver bygget — saa Erhvervet at være Møllebygger ogsaa svinder bort og maa ophøre som saa mange andre gamle Erhverv.

H. C. Andersen skriver om sit Barndomshjem, at det laa: »Nær Odense Munke Mølle, hvor Klostret sank i Grus.« I 1907 sank ogsaa Møllen i Grus! Den faldt dog ikke for Tidens Tand, men for Udviklingens Krav. Mølleriet fortsættes paa en anden Plads. Men Vandmøllen med dens af Eventyrdigteren forevigede Møllehjul forlod det Sted, som den uafbrudt havde indtaget lige siden St. Knuds Klosters Dage, idet den var anlagt af Munkene her ved Odense Aa. (Den gamle Mølle har jeg omtalt i »Søndagsbladet« Nr. 26, 1907. — St. Knuds Kloster er 1918 genrejst i ny Skikkelse.)

Ved Landevejen, der fra Syd fører til Bogense, laa til 1915, en god Fjerdingvej før man naar Byen, læt op ad Harritslevgaard en Mølle. Den hed Over Mølle, og i denne er i sin Tid udfoldet en stor Virksomhed. Ogsaa den var en af Landets ældste Vandmøller. Brugen af Vandmøller gaar jo meget langt tilbage i Tiden, og et gammelt Møleværk har tidt været skildret i Kunsten, af Malere og Digtere i lige Grad: Over Mølle var meget ejendommeligt bygget paa en Skraaning, hvorved denne Vandmølle yderligere blev meget malerisk. Til Driften hørte ogsaa en Vejrmølle. Paa Over Mølle forarbejdedes en betydelig Del af Egnens Korn. Dette gælder ogsaa den nærmere ved Bogense liggende Neder Mølle. Tidt lagde Bønderne Vejen om ad en af disse Møller, naar de var kørende til Bogense. Man indleverede Hvede paa Udvejen og fik Mel i Posen paa Vejen tilbage. Især stod Neder Mølle i Ry for sit gode Flormel, en Vare, som de hjemlige Møller i min Tid og paa min Egn savnede Redskaber til at fremstille.

I ældre Dage laa der ved ovennævnte Landevej endnu nærmere ved Bogense en Mølle, kaldet Kappelsmøllen. Og paa den modsatte Side til venstre for Vejen lige uden for Bogense Forstad laa i sin Tid Bogense Mølle.

Over Mølle er nu omdannet til Elektricitetsværk for Harritslevgaard, og som det er gaaet her, er det gaaet mange andre af de gamle Møller — Vind- og Vandmøller — de er nedbrudt, de har maatte vige for Motorkraften. Paa mange Gaarde og Huse er opsat Vindmotorer — lige som Egnens Folk tidt selv maler deres Korn ved Elektricitet. Af nedlagte eller helt nedbrudte Møller kan endvidere eksempelvis nævnes Grøftebjerg Mølle, Skovmøllen, Ruggaards Mølle, Assenbølle Mølle,

Aagaarde Mølle og i den seneste Tid adskillige Møller ned ad Vestfyn til. Haarslev Vejrmølle, eller som den kaldtes: Lykkesborg Mølle, er brændt 1908.

Der er Poesi over en Vejrmølle. Den var som Regel bygget paa et Højdepunkt, saa den saas vidt omkring. Af dens Vingers Stilling allæser man Vindens Retning, og kommer man selv op paa et Højdepunkt, giver man sig til at tælle, hvor mange Kirker og Møller man derfra kan se. Tabet af Møllerne og Møllens korsdannede Vinger gør den landlige Egn en Idyl fattigere. Som H. C. Andersen skrev til en af vore Kongedøtre:

»Her Pen og Blæk en Tegning gav:
en Kornmark med en Kæmpegrav,
en Bøgeskov, det aabne Hav
og Danmark er fremstillet«.

saaledes kan man vist ogsaa sige: En Kirke, en Herregaard, en Bondegaard, en Hytte (helst i »Dalens Skød«) og en Vejrmølle paa en Banke, *et Bagn* eller en lille *Knotte*, og Bebyggelsen paa det gamle danske Landskab er fremstillet.

Om Langeland siger man, at det har sine 15 Møller, 15 -bøller og 15 Kirkebyer. Bøllerne er vel at mærke ikke med det store B. Thi hvor mange Øen ejer af den Slags, faar man ikke at vide af den gode Grund, at Remsen er adskilligt ældre end dette Ord i vort Sprog; Remsen tager sig kun af Bynavne, som ender med -bølle.

Se om Møllen Mortensaften (443). I Tordenvejr *salle* man Møllen — da skulde Møllen *sættes* — man satte Vingerne i *Saks*. Men »tegned' de sig imod Himlen i Skikkelse af et Kors«, da kan man mindes Jacob Paulli's smukke Digt til Møllevingerne, der skildrer, at »først maa Kræfterne bruges den lange Arbejdsdag«, skildrer den »susende Flugt«, naar »Kværnen skulde forvandle Markernes gyldne Frugt«:

»Men imod Kvæld, da Solen
paa Vandet byggede Bro,
gik Vinden træt til Hvile,
og da fik Vingerne Ro.

Men naar det kvælder, og Solen
synker bag Skyernes Hegn,
lad det da ses, at min Gerning
blev gjort under Korsets Tegn.«

Stednavne og Stedsagn samt stedlige Talemaader.

STEDNAVNE. Da ved Udflytning af Gaarde Bebyggelsen paa Landet blev spredt, fremstod en Mængde nye Stednavne. Det er praktisk, at Udflyttergaarde har særegne Navne, men mange af disse Navne er ret pudsige. Hvert Sogn har nogle mærkelige Stednavne, hvad enten det gælder Gaarde, Huse, Byer, Skove eller Moser osv. I gamle Købstæder kan man ligeledes finde snurrige Gadenavne, men de svinder bort nu lidt efter lidt, idet Nutidens Folk simpelt hen vandalsk kaster Vrag paa de minderige og morsomme Navne og sætter nye i Stedet, helst »Boulevard« og den Slags udanske Ord.

I Nordfyn findes adskillige ejendommelige Stednavne, om de end ikke kan maale sig i Mærkelighed med dem, man finder i Sydfyn paa Brahetrolleborgegnen. Denne Egn overgaar vist alle andre i klassiske Navne paa Huse og Gaarde. Her kan man paa et lille Omraade leve adskillige Landes Historie om igen, her vandrer man om mellem Europas Hovedstæder og andre højstemte, fjerne og historiske Stednavne — dog især Navne fra det gamle Grækenlands Historie; her i et Landsogn kan man foretage en hastig Rejse over store Dele af Landene fra Nordkap til Sahara.

Da Bonde- og Skolevennen Johan Ludvig Reventlow udstykkede Jorden under Grevskabet Brahetrolleborg og gav Bønderne Arvefæsteskode paa Ejendommene, fik hver af de da fremkomne selvstændige Grunde et særligt Kendingsnavn. Den unge Digter Jens Baggesen var i Besøg hos Grevens paa Brahetrolleborg, og Grevinde Reventlow og Baggesen morede

sig da med at udfinde saadanne Navne til de nyoprettede Ejendomme. — Men det er da ogsaa hændet, at Postforsendelser — ja vistnok en Gang en Fesdragt til en Herregaardsfest — har lagt Vejen om ad Grækenland i Stedet for direkte at gaa til Kroen Korinth.¹⁾ — Senere er nu tillige her kommet en Jernbanestation, der ogsaa hedder Korinth. N. Rasmussen Søkilde har i et lille Skrift givet fyldig Oplysning om Trolleborgegnens mange sjeldne Navne paa de ved Udskiftning fremkomne Jordlodder, hvorpaa der opførtes Gaarde og Huse. Her ved disse og ved mange andre mærkelige Stednavne er Forklaringen kendt og bliver ved at leve med i Mindet, men mange Navne kan nu kun tydes gennem den lærde Granskning.

I Haarslev Sogn — man siger *Haaesli* — findes blandt Stednavne for enligt liggende Ejendomme flere med *avparte* Navne. Stederne — taget fra Syd til Nord — er, saavidt jeg ved, følgende: St.- og L.-Padesø, Nemmehus, Lerbækgaard og Lerbækhus, St.- og L.-Laage, Skovledhus, Kongsbjerg, Jægersborg, Helsingør, Kronborg, Ramsedam, Hannover, Haugaard, Dyrendal, Skovlund, Musbæk — kaldet *Mushbjerg* — Lyhæk, St.- og L.-Nellerod, Digelgaard, Bjørnsbo, Prisak, Rosenlund, Rønnemosegaard, Troidal, Hedenlund, Lænkholm, Kragelund, Stentebjerg, Øenholt, Lykkegaard, Mosegaard, Labøldam, St.- og L.-*Labølle* (Ladbølle), Farsbøllegaard, Koborg, Koborghus, eller Skarpentroeje, Sandhus, Nymark, Nymarksgaard, Voldbjerg eller L.-Nymark, Mørkemose, Kalundborg, Egelund, Lindekilde, Tidselholm, Vejruphus, Aagaarde, Krogene eller Nylykkegaard, Møllegaard, Rakkellykke, Rakkellbro, Kullekrog — o: den kullede Krog —, Favrekroge, Springhusene, Gaasekær, Lukashusene eller Grevelshøj og Nyledhus. R a k k e l -

¹⁾ Det er ret mærkeligt, at Kr. Nyrop i »Sprogets vilde Skud« 1882 Side 49, skriver om Navnet paa dette Krosted: »I Følge en sindrig Hypotese af Dr. V. Thomsen er Navnet paa den fynske Kro Korinth paa lignende Maade opstaaet af Kør ind. Dette er højst sandsynligt, og herved forklares paa en simpel Maade dette mærkelige udenlandske Navn paa et dansk Krosted. I Korinth foreligger der saaledes rimeligvis en officiel Forfinelse af samme Art som Ekkodalen paa Bornholm og Herthadalen ved Roskilde, den oprindelige Form for disse to Steders Navne er nemlig Kodalen og Ærtedalen.«

bro, der ligger mellem Haarslev og Ejlskov, vil Sagnet have gjort til en fordums Borg — Rakkeltorg.

Moser ved Haarslev. Ved Rakkeltorg var der i sin Tid Tørveskær, som var delt i elleve Lodder. I Tørveland og Brandbjerg Moser skar man ligeledes Tørv. Mosenavne er endvidere Kirkegrave, Birkemosegrave samt Pølskemæe, som Bønderne kaldte *Piskemæe*. En Eng kaldtes en Made, et Vandhul i en Eng et *Ma'ehul*. De nævnte Moser var alle meget søgte til Fangst af Ferskvandsfisk, som man fangede paa forskellig Vis.

Polakkrogen kaldes et Ellekrat ved Mosegaard ad Lykesborg til. Man har skaaret Tørv der i en Mose og har derved fundet baade Vaaben og smaa, brede Hestesko fra de polske Troppers Ophold under Svenskekrigen. Flere andre Steder har man fundet saadanne Hestesko, som man kalder »polske Hestesko«.

Marker i Haarslevs nærmeste Omegn: Torvehaven, Grevehaven, Forvalterlykken, Havresdam, Lindebjerg, Favrekroge, Møllelykken, Gulelykke osv.

Bakker. En Banke paa Skolens Mark i Haarslev kaldtes *Bagnet*. Paa Bogense-Assens Landevej, der gaar igennem Haarslev, kaldes en Bakke syd for Haarslev Havres Høj, en nord for Byen Skærstilsbanken. Paa samme Landevej kaldes ved Hindevad en stejl Bakke Nellerodbjerg.

En Gyde i Haarslev kaldes Silkegangsgyden eller Silkesgyden. Denne Gyde fører hen til en Grusgrav, der kaldes Sandhøj med Betoning paa -- høj.

I Harrendrup Sogn har man Navne som Berlin, Altona, Pedersborg. I Fjeldsted Krybily, i Skovby Sogn Kattbjerg; i Særsløv Springforbi; i Veflinge Pølsgaard, *Sjalengla'*, Sjeldenglad, Sprattenborg o. fl. I min Barndom sagde man altid *Vævlinge* — paa Bondemaalet *Veuli* — og man regnede det for kunstlet at sige Veflinge. Men efter at der er kommet Banestation der, er denne Udtale af Navnet kommet i Forgrunden.

Elved udtales *Ilve*, og man skrev Mark med samme Tegn som for Mønten Mark. *Ilve* Å , Fyllested Å . Dette Tegn skrev man for Nemheds Skyld, skrev det saaledes i Reglen

paa Offersedler. Man siger fremdeles for Vigerslev *Viisle*, for Skovby *Skoobe*, Gamby *Gaembe*, Skamby *Skaembe*, *Juurup* Jullerup, de to sidste er nu Stationsnavne, Sørslev *Sajsle*. Langesø *La'ese* (daarlig gengivet) og Udtalen af Søndersø kan kun skrives med Lydskrift, endsige Søndersøvejen! (676 f.)

Nogle Stednavne udtaler man med fejl Betonning, saaledes kan nævnes Fals-led, Lum-by, Gaarden Amager i Vigerslev Sogn: A-ma'-er. Man siger Gaarden Gel-bjerg i Balslev Sogn i Vends Herred, og det før omtalte Højdepunkt udtales som sagt Ta-bjerg. I Odense siges Hee'en for Heden om en Gadestrækning, der nu har faaet sit Navn taabeligt moderniseret (366), og ofte hører man sagt Ans-gars Kirke, Pan-tonsgade for Pantheonsgade samt Sado-lins-gade.

Fra min tidligste Barndom mindes jeg den paa min Hjemegn almindelige Forklaring paa et Par af Haarslev Bys Nabobyer. Farsbølle stammede fra »Faers By« og skrev sig fra den Tid, da Haarslev Præstegaard, indtil den brændte 1645, laa et Stykke Syd for Kirken i Farsbølle, og uddød Egeskov havde afgivet Navnet Ejlskov. — Ore Sogn kaldte man i gamle Dage Tyrkiet. Navnet skal, saa hedder det, stamme fra tørlagt Strand. Men dette Navn har ført til, at man kalder Folkene i Ore og Skaadstrup og deromkring Tyrkerne.

Som forud omtalt Side 677 var forhen de nordligste Sletteboere i Aandsliv, Sæder og Skikke blevet sejlet noget agter ud af de sydligere Nabosogne, der halvt ansaa det yderste Sletten for en Art Molboland, og man sagde *Slajboerne*. Til Gengæld kaldte »Slæboerne« Folkene i de Syd for Sletten liggende skovrige Egne (688) *Skovknartene*. Man sagde i Sognene Syd for Sletten »ud paa Sletten«, og paa Sletten sagde man »op i Skoven« — Landet stiger indad — om de tilgrænsende sydøstlige Sogne. Jeg kender ikke fra min Egn disse Udtryk »Skovknartene« og »Skoven«. I de Side 687 omtalte skovfattede Egne med de sandede Jorder, der støder lige op til Bogense Bys og de sydlige Slettesognes Sydgrænse, — hvortil den nordlige Del af Haarslev Sogn hører — sagde man Skoveggen om den sydligste Del af Haarslev Sogn og Egnene omkring de gamle Herregaarde Elvedgaard, Ruggaard, Langesø osv., og det gamle skovrige Strøg.

Langesø Slot og Gods har Navn efter Søen, der i langstrakt Form strækker sig langs Slotsparken, den viden om kendte »Langesø Have«. Søen er efter Stedets Skovkort 31 Tdr. 7 Skpr. Land stor. Navnet skrives undertiden Langensø. Digteren Aarestrup skriver saaledes i en Festsang den 23. Juli 1851: »Hvor Langensø den høje Bakke spejler i sine Bølgers kølliggrønne Glans.«¹⁾ — — Sognet Ubberud ved Odense lyder i Fynboernes Udtale som *Ubberup*.

Der er Vissenbjerg — »Grøde-« eller »Gyldenbjerg« kunde man langt snarere tænke sig som Navn paa det vidtstrakte Landskab, der saa overraskende viser sig for Ens Blik fra Udsigtsskrænten ved Præstegaarden. Som Nyttejord er dog den nærmest liggende kun mager og ydefattig, det er ikke den fynske fede Muld, Bonden her tumler med, brydsom og lidet »givtig« er vel Dyrkningen af disse Bakker og Dale. Det store vidtstrakte Sogn har i ældre Tid haft megen Fattigdom. Og man drager da let en Sammenligning mellem de nævnte Omstændigheder og Stedets triste Navn. Men nej, Fortiden har ikke været saa prosaisk. Ved *el Simonsen* afleder Navnet af »Vid-siuns-bjerg«, det Bjerg, som ses vidt omkring, eller hvorfra man har en vid Udsigt. Ved sin høje midtvejs Beliggenhed mellem Odense og Middelfart har dette Sted tidlig haft Betydning, særlig i Krigshistorien. — Se *Skydebjerg* S. 692.

Navnet *Bogense* — udtales *Bøvense* — har man tilskrevet meget høj Ælde ved at knytte det til forskellige af Sagtidens Smaakonger, hvoraf to—tre af Navnet *Bog*. Biskop *Jacob Madsen* forklarer Navnet af »boge Sand«, d. e. ombøje, passere en Sandstrækning for at naa deril, men man har ogsaa udlagt Navnet som stammende fra fordums *Bøgerigdom* — *Bøgenæs*. Et Navn, som *Byen* ikke nu svarer til.

Om *Kerteminde* — *Kertemine* — har man flere Navnesagn. Der er saaledes dette, at *Odin* dømte mellem sin egen og denne *By* ved at sige: »Vær du mindre!« Man har gjort Navnet til »*Gertruds Minde*« og mindes derved den hellige

¹⁾ Det er et Fødselsdagsdigt til den i Digtets sidste Linie nævnte *Pauline Holsten*, født *Baronesse Rantzau-Lehn*, gift med *Baron Fritz Holsten-Lehn*, hvem hun bragte *Baroniet Lehn* (*Hvidkilde*). Hun døde barnløs 1860, og *Baroniet* gik da over til *Slægten Rosenørn-Lehn*. (Meddelt mig fra *Langesø*.)

Gertrude. Men Forgyldningen er i Tidernes Løb gaaet af denne Afledning som af selve Sankte Gertrud. Det samme gælder ligeledes, naar det hedder, at et Fyr — en Kerte ved Mindet — er Oprindelsen til Navnet. Thi ligesom Fjorden er opkaldt efter Landsbyen Kjerting, har denne igen givet denne lille, venlige Købstad Navn. — »Byen med de røde Tage«, kaldes den ogsaa, og saaledes tager den sig især ud set fra Munkebo Bakke — venligt kredset halvt af Vand, halvt af Land.

Blandt stedlige Talemaader, Stedbetegnelser, »som hver By er berømt af«, er der ingen bedre faldet af til Kerteminde end: »Godt Øl og skidne Kvinder«. Med Øllet har det nok sin Rigtighed, da Øl har været en Udførselsvare for Byen. Senere blev Kerteminde kendt for sine røgede Sild og Makrel samt de fede, røgede Flyndere, der fik Navn af »Kerteminde Raadmænd« (94). Og saa sagde man, at »i Kerteminde spiste de deres Raadmænd«. Ogsaa hed det, at »i Kerteminde er de Allesammen Fiskere undtagen Borgmesteren, han stanger Aal.«

Fisken fra Middelfart har ligeledes gammelt Ry. Manges Fisk er blevet kaldt Middelfart Strømtorsk uden at være det. Det falske Flag er hjulpet paa Afsætningen inde i Landet. At der tillige til Middelfart er knyttet Marsvinsfangst, er allerede forud fortalt (694). Ligesaa at Fisken fra Vedels-have (94) var en kendt Vare. Man sagde ogsaa i Nordfyn Jydeaal fra Lillebelt (95).

Pontoppidan fremhæver i Danske Atlas: Middelfart Knag-Sild, Arreskovs Karper og Aborrer, Sørups Brasen, Langesøs Aal og Schelenborgs Karudser. Han nævner tillige Ejby Gedder. Dette Navn lever fremdeles, og jeg har kendt det fra Folkets daglige Tale, længe før jeg kendte Pontoppidan; desuagtet og skønt megen Spørgen og Søgen om, hvad det er for en Fisk, maa jeg i Følge mine mundtlige Kilder stille mig paa samme Standpunkt som Pontoppidan.¹⁾

¹⁾ Pontoppidan skriver: »Om »Eybye Giedder« er jeg uvis, til hvilken Fiskefamilie, de egentlig skulle henføres, da de uden for Fyen er her til Lands næsten ubekjendte. Nogle kalder dem Ebbegiedder, men da Eybye-Mølle, ey langt fra Odense, er det Sted, hvor de fleeste fanges, saa er vel Eybye Giedder det rette Navn. Dog synes dette endnu urigtigt, saavidt det gaer ud paa Giedder; thi mine

Om Navnet Middelfart har jeg talt S. 360. »Middelfart Jyder« kaldes Beboerne i Vejlbj og Stavrby og deromkring.

Naar Maagerne fra Odense Fjord driver ind over Seden Strand og videre frem, siger man i Sognene Øst for Odense: »Der har vi de Seden Høns«. Maagerne kaldes i Nordfyn »de Bogense Høns« (247). Og Gulerødder fra Bogenseegnen kaldes for deres søde Smag »Bogense Rosiner«. (Om disse Rødder siger Moth, at »de driver Lammekødet af Fadet«.) Man siger ogsaa, at »det er ikke bedre værd end Bogense Øl«, og man siger: »Saa stor som Bogense Døbefont«. Jeg har ogsaa hørt, at »i Bogense er de alle Fruer, undtagen to Fiskerkællinger, de er Madammer.«

Ret mærkeligt, at man har tillagt en saa stor og stærkt blandet By, som Odense nu er, en saadan Kultur, at det Ord kunde opstaa, at i Odense — *O'ense* — »taler man det bedste Dansk«. At »Fynboen mimrer med Munden, naar han gaar forbi en Boghvedeager,« er alt sagt S. 273. Paa Hinds-holm er man saa gæstfri, at en Talemaade siger: »I Nordskov kan de ikke høre en Hund gø, uden at de straks sætter Mad paa Bordet.« Da man i Seden havde en Præst, der hed Wad, skabtes det Ordspil: »Hvad hedder Præsten i Seden«. Andre Mundheld er: »Det ligger midt i Vejen ligesom Lumby Kirke«. »Vi deler det med Munden, ligesom de Stige Mænd deres Hø.« Efter en Oversvømmelse i Stige kunde Bymændene ikke finde ud af Ejendomsretten til det reddede Hø, de solgte da det, der blev reddet, og drak Pengene op. (Se »Amager« S. 279.) »*Paa Slajden ser di hajer og dajr og Allestajer*«. »Det gaar op og ned ligesom *Ru* (Rue) Gade« (Vigerslev Sogn). »»Nu skal vi gaa i den sorte Skole«, siger de Vissenbjerg Folk, naar de skal skære Tørv«. — I Andebølle Mose i Vissenbjerg Sogn er rigt og meget udnyttet Tørveskær af gode Tørv, som er søgt i vid Omkreds. Et gammelt og kendt Ord om »de Brylle Vogne« er op-

adskillige Correspondenter ere alle eenige deri, at denne Fiskes Skabning, saa og dens Ragn, ligner langt meere Karpens end Gieddens, Smagen og Kiødets Blødhed ligeledes. Den er altsaa en delicat og god Fisk, men noget vanskelig at spise i den Henseende, at dens Krop, særdeles Halestykket, er opfyldt af en Mængde smaae og skarpe Been.« — — I nye re Skrifter derimod, til Eks. Salm. Leks. og Frem: »Den danske Stat: Vore ferske Vande«, S. 520, siges om Rimten, at den ved Odense Aa kaldes Ejby-Gedde.

tegnet forskellige Steder med forskellig Forklaring. Folk fra min Egn siger, at nogle Vogne fra Brylle havde overkørt en Mand paa Vejen, og derfor siger man, naar man gaar i Seng eller søger Hvile: »Nu lægger jeg mine Ben, hvor de Brylle Vogne ikke kan køre over dem.«

»Baaring og Blanke ligger paa en Banke« (Se Ride-Ranke-Verset S. 600). Som Tegn paa det rige, frugtbare Vestfyn, særlig Vendsherred, siger man: »Naar Gamborg ikke har Byg, da er Danmark syg« — eller »da Gud naade Landet!«

Stedsagn. Fra Svenskekrigens Tid. Tilstanden paa de her omhandlede Egne var meget ynkelig, efter at Svensken havde huseret der. Fyn — og som da her særlig tænkes paa det daværende Ruggaards Amt — fik sin »gode« Part af de svenske Soldaters Optræden, hvad Vedel Simonsen har optegnet Mangt og Meget om for de nordfynske Sognes Vedkommende. Landsbyerne rundt om var overalt lige ilde tilredt. De Svenske efterlod sig ved deres Opførsel saadanne Minder, at mange af disse endnu lever i Folkemunde, og Talemaaden: »Her ser ud, som Svensken har været her«, er stadig holdt i Live. Jeg mindes som Barn jævnlig at have hørt disse Ord ude blandt Landbefolkningen, længe før jeg vidste, hvortil de sigtede.

Da saa mange af hine Tidens Rædsler findes paa Tryk — og ofte er optrykt — skal jeg kun meddele et enkelt Træk, som er gaaet fra Slægt til Slægt, saa det endnu lever i Folkemindet. — Jeg har kendt Historien fra min Barndom. Medens saa mange af disse Fortællinger vel kun er rene Sagn, kan følgende vistnok henregnes til historisk Sandhed. I den sydligste Spids af Haarslev Sogn findes, som ovenfor nævnt, to Gaarde, Store- og Lille-Padesø. Manden i sidstnævnte Gaard sprættede en Dyne op og lod Fjerene drysse ud over Gaardspladsen, for at det skulde se ud, som Gaarden allerede var plyndret. Han skjulte sin Familie i Sneen, og selv omkom han ved at ride ud efter Fødemidler til den.

Sagnet om Svinet i Sengen og den sunkne Gaard er derimod en Fortælling, der gaar igen i flere Egne af Landet. Nær ved de oven for nævnte Gaarde, tæt syd for Store-Padesø, findes en stor fiskerig Mose, der kaldes Padesøhyl. Til

denne Mose knytter sig det Sagn, at Folkene i Gaarden hentede Præsten, for at han skulde berette en Syg. Men de klædte et Svin paa, gav det endog Nathue paa, og lagde det i Sengen i Stedet for den formentlige syge Mand. Til Straf for deres Ugudelighed sank Gaarden i Jorden — manet i et Dyb —, og en bundløs Sø betegnede Stedet, hvor den havde ligget. Man fortæller, at da man en Gang med et *Svøbereg* (410) vilde gøre Forsøg paa at naa Bunden og undersøge den, trak man et Vædderhoved op. — Søen ligger ikke langt fra Padesø Kirke og paa samme Side af Vejen som den.

Lidt nord for Haarslev By ligger nogle Høje, som kaldes Hjortebjerg — udt. *Joordebjær*. Der gaar Sagn om Bjergfolkene paa Hjortebjerg — eller som det ogsaa er blevet kaldt Hertabjerget. En Historie kan jeg gengive, som jeg har hørt for langt over 40 Aar siden af en da næsten 90aarig Mand — altsaa en enkelt Mands Fortælling:

En af de Haarslev Mænd pløjede med sin Hjulplov ude i en Mark ved Hjortebjerg. Paa de gamle Træplove hang der altid en Økse, som man brugte til at hugge *Kra'erø'er* (Krage-tornsrodde) i Stykker med. Manden havde sin Tjenestepige med. Hør nu kun — sagde min Fortæller — allerbedst som de gaar og pløjer, kunde Hestene ikke komme af Stedet, de stod paa. Det maatte Manden og Pigen have nærmere undersøgt. Saa fandt de i Plovfuren en Ovnrage, som var brækket i Stykker, og det var altsaa den, der havde standset Ploven. Nu turde de ikke drage forbi dette Sted, men ved Hjælp af den paa Ploven hængende Økse satte de Ragen sammen igen. Saa pløjede de videre, men da de havde kørt en Omgang og alter kom til det samme Sted, stod Hestene igen stille og vilde ikke gaa fremad.

»Nu er det galt igen, aa, la' aa se etter, hvad der er i Vejen«, sagde Manden. Pigen saa da, at der laa en fin Kage. Hun vilde nu saa gerne beholde den, men det turde Manden ikke give Lov til; saa spurgte hun, om hun da bare maatte smage den, nej, det kunde Manden heller ikke give Lov til, for han troede, at den Kage havde Bjergfolkene bagt til ham. Han tog den derfor med sig hjem og satte den op under Tagskægget og lod den sidde der, lige til den mugnede og smuldrede hen.

Fra min Barndom mindes jeg tidt at have hørt Fortællingen om den døde Mand i Haarslev. I Haarslev Bys sydligste Gaard, den sidste Gaard paa højre Haand, naar man kommer fra Bogense, ved Bogense-Assens Landevejen, døde Manden, og man lagde Liget op i den øverste Stue. Da Konen gik og bryggede Øl til Begravelsen, kom Manden gaaende ud til hende. Han levede flere Aar efter den Tid. Saaledes har Historien i min Tid levet i Folkemunde. Vedel Simonsen har i Elvedgaard V Del en Optegnelse om denne skindøde Mand, Gaarden, han betegner, passer, men han har mærkelig nok ikke kunnet opspore, hvad Manden hed, eller hvornaar det skete. Sagen maa dog sandsynligvis have været indført i Kirkebogen; thi Alt tyder paa, at den virkelig har fundet Sted. V. Simonsen gør stærk Brug af Kirkebøger, men Haarslev Kirkebog gaar kun tilbage til 1688. Maaske er Tildragelsen da ældre, siden han ikke kan datere den.

Shakespeare's navnkundige Ord: »Der gives mer i Himlen og paa Jorden, end Eders Visdom drømmer om, Horatio«, kan ogsaa komme til at rinde En i Hu, naar man sysler med en stille Bondebys gamle Minder. Længst tilbage blandt de Haarslev Minder gaar en over 300 Aar gammel Aabenbaring, som er bevaret, fordi Jacob Madsen — Fyns tredie evangeliske Biskop — har optegnet den i sin Visitatsbog (685 f.—721), som 1853 blev udgivet af Pastor Crone. I denne Bog findes følgende:

Fra Haarslev er der Optegnelser fra 1589—1604. 1589 kom Bispem fra Asperup fra sin Søster og havde sin Hustru med. 1600 kom han fra Brænderup og skriver: »Fik Mad med Erik« [formodentlig Kusken]. Han var meget nidkær for at rense Kirkerne fra de katolske Prydelser. Om Kirken skriver han: 3 Tavler skal ud — 1 Skarns Tavle paa Alteret; Jomfru Mariæ Billed paa og den gamle Gud, og 2 Rader Apostle: er lang og smal (skal bort og en anden i Stedet) — —¹) Taarnet ondt; en Hjørnesten sprukket; de vil sætte en Pille til

¹ Herom skriver Vedel Simonsen (Rugaard, under 1589): »Ligesom han bl. a. ogsaa vilde have »den gamle Gud« jaget ud af Haarslev Kirke, hvilket ogsaa omsider 1599 efter megen Modstand lykkedes ham.«

[den staar der endnu] — — En skøn Kirkegaard osv. 1600 skriver han: En skøn ny Tavle indsat paa Alteret. —

1604 blev Præsten, Hr. Niels, Provst: Ao 1601 Martij hau-
ffuer Her. Niels i Hoszleff' antuord mig met sin egen Hand
thette effterne: (Bogens Side 307)

Immanuel.

Her effter følger nogen Obenbarelse, som er skeedtt enn
erligh, gudfryctige alderne Pige, wed Naffn Mette Nielsdaather,
barnfød y Haaesløff Sognn, y saa Maade, att imellom Tors-
dagh oc Fredag, denn 16 oc 17 Aprilis, imellom Midnatt oc
Dagh, daa hørde hunn en Røst, som enn klingende Barne-
røst, y Christen Andersøns Gaard y Haaesløff, som sagde træ
Gange: O wæ och voch, o wæ och voch, o wæ och voch offuer
all Wærdenn! Item Fiortendage der effter, denn 30 Aprilis,
Faardagenn for Wollermis Dag, y Deffningen (effter hun om
Aftingenn, før hun gick i sin Sengh, haffde fallett paa sinn
Knæ och inderlig bædett Gud om Nade vnder sin Korsz).
daa hørde hunn y sitt Kammers, som hunn laa y Gaardenn,
en klingende Røst, som sagde till hinde: Wær stadigh y denn
rette Tro! Gud will hielpe och trøste Digh och wæderquege
Dig; Du tørtt icke lade Dig forferdis. Jegh er Guds Engell:
Gud haffuer send migh thill Digh, och mig er befallett aff
Gud, att ieg skall sige thill Dig nogett, som Du skallt ligge
paa ditt Hiarte: Du skallt sige thill Gudtzordtzthienere, som
skall prædicke oc lære Gudtz Ordtt for Gudtz Børn, att
de sige dennem, att de rætter och bedrer denem ock flyer
hartt thill Gud; thi Gud haffuer oprest itt hartt Riisz, som
hand will straffe denem med, for deris store Synder oc Ond-
skab, for deris blodige Eder, deris store Hoffmodighedtt, paa
dennem sielft oc deris Kræ, med stor Blodstørtningh, wden
de fly hartt thill Gud. Men wille de dett gjøre, daa will hand
gjerne hielpe dennem x.

Hellige Kilder, Bystævner og Milepæle.

HELLIGE KILDER. Blandt de navnkundige »St. Hans Kilder« er Helene Kilde ved Tisvilde Strand, gammel Vartov ved Strandvejen og paa sin Vis Kirsten Pils i Dyrehaven vore mest berømte, beskrevne og besungne Væld. Ogsaa Knud Lavards Kilde ved Haraldsted er almenhistorisk kendt. Men Kilderejsernes Tid er forbi. Nu drikker man »Brønd« i Stedet for at søge de undergående Kildevæld for i St. Hans Natten at drikke sig Karskhed til. Vel har Sjælland siddet inde med de nævnte Hovedkilder, men Landet over har der rislet Kilder med Helsebod for Folkets Vunder, — naar man forstod at bruge Vandet.

De hellige Kilders Vand virkede bedst St. Hans Aften. Hver Gang denne Aften vender tilbage, vækker den Minder om de gamle Kilderejser; Rejser der for øvrigt, naar man skal tale rent ud af Posen, slet ikke gaar saa grumme langt tilbage endda. Naturligvis mindskedes Besøget efter Midten af det 19. Aarhundrede og fremdeles op imod de nyere Tider, men der var enkelte Trofaste, der holdt ud og i Stilhed brugte St. Hans Kildernes »Brøndkur«, lige saa længe de havde Kræfter til at foretage Rejserne. Det har gamle Kildemænd og Kildekoner ved de særlige søgte Kilder kunnet fortælle om. Der var ogsaa baade store og smaa Kilder, der var bedst at ty til paa andre Tider af Aaret, eftersom den Helgen, hvortil de var viet, havde Navnedag o. a. l.; men St. Hans Natten var dog den navnkundigste og vigtigste til Kildevalfart.

De, der i hine Tider bøjede Knæ for Kildemystikken,

skyede ikke møjsommelige Rejser, men døjede i Haab om Helbredelse en lang og byrdefuld Kørsel, og mange Syge laa i en opredt Seng paa en aaben Vogn i alt Slags Vejr for at naa frem til den Kilde, der skulde give den ventede Lindring.

Ja, ved Helenedyrkelsen i Tisvilde gjaldt det ikke alene om at drikke og bade sig Helsen til ved Kilden, men til Kuren hørte tillige, at den Syge skulde sove ved Graven — om end kun et Kvarter. Ventestunden kunde tidt være drøj for de Lidende at ligge paa den fugtige og kolde Jord, indtil de faldt i Søvn, men et saadant Taalmod maatte til. Fik de bare Blund i Øjet, var de styrkede i Troen. Vore ældre Malere og Digtere har forevigt disse Optrin, for kun at nævne det smukke Helenedigt i »Folkekalender for Danmark« 1855. Ogsaa ved andre Kilder skulde de, der søgte dem, ligge Natten over.

Mange af disse Kilder har maaske ogsaa indeholdt mineralisk Vand og da virkelig været helsegivende for En og Anden. Endvidere var der i hine Tider megen Øjendaarlighed blandt Befolkningen, og et Øjenbad eller en ydre sundhedsmæssig Afvaskning eller Badning af andre syge Steder -- hjemme brugte man ikke koldt Vand til Lægemedel, hverken udvortes eller indvortes — samt tillige Rejsen i frisk Luft og Forventningens Glæde, kunde selvfølgelig ofte have haft en gavnlig Virkning, i sidste Fald da især for svage eller syge Nerver.

Men mangt et Sted er det gaaet saaledes, at de Kilder, der randt med Lægedom, selv har standset Besøget, idet de simpelt hen er tørret ud. Derved har de sat et eftertrykkeligt Punktum for deres Udnyttelse baade for Syge og Sunde. Thi for den trætte Vandringsmand var en Kildes rindende Vand — frisk, klart og køligt — en skattet Drik, naar han paa sin Vejfare kom forbi et Sted, hvor han kunde faa sin Tørst slukket. — — Hvor en Kilde risler, siger man, at Vandet *spyer op ad Jorden*, det samme siger man ved Tøbrud om de Steder, hvor Vand da bryder frem.

De hellige Kilder findes, som alt nævnt, rundt omkring i det hele Land, og Fyn har ikke været mindre aflagt med Valfartskilder end vore øvrige Landsdele. — Ved alle større Kilder afholdtes tillige Markeder og Fester, og onde Rygter vil vide, at der da tidt blev drukket mere Brændevin end Sundhedsvand.

Paa Bogenseegnen ved Reveldrup paa Gaarden Lunds-gaards Mark i Guldbjerg Sogn — nu er der en Jernbanestation, som hedder Guldbjerg — har været en Kilde med saa stort Ry, at Alle paa Egnen endnu kender dens Navn, men Faa eller Ingen kan dog nu give fyldestgørende Underretning om den. Men i Morskabslæsning af H. K. Rask, 9. August 1839, findes en Skildring af den, dateret Svendborg 2. Aug. 1839. Den gamle Indsender skriver omtrent saaledes:

Snogskilde: I den sydlige Ende af Guldbjerg Sogn ligger nogle meget høje Banker, det højeste Punkt er Harretshøj, hvorfra man ser en betydelig Del af Fyn og Jylland; i Kanten af disse Bakker ligger Snogskilde.

Et gammelt Sagn siger følgende om Kildens Navn. En Adelsmand, der en Gang gik ned ad disse Bakker, fik Øje paa en Kongesnog, som stak sit kronede Hoved frem af Jorden. Nu havde denne gode Mand læst i gamle Skrifter, at den, som kunde faa et Stykke af en Kongesnog at spise, vilde derved faa Indsigt i alle Kunster og Færdigheder, og derfor greb han med et rask Greb Kongesnogen om Halsen og drog afsted med den. Men de andre Snoge havde mistet deres Konge og for efter Manden for at udfri Kongesnogen. Manden kastede sine Træske og naaede et lille Hus, hvor han i Hast fik spist et Stykke af sit kostelige Bytte. Og nu oplodes nye Verdener for ham, han saa nu straks, hvorledes han skulde undgaa de forfølgende Snoge, han forstod Fuglenes Sprog og Dyrenes Tale, forstod hver en Bog og hvert et Sprog.

Men af det Sted, hvor Kongesnogen havde stukket sit Hoved frem, fremrislede en Sundhedskilde, som indtil for 30 Aar siden [altsaa 1809] blev besøgt St. Hans Aften af Folk fra næsten hele Fyn, og fra Slesvig og Jylland drog talrige Skarer hid i det dobbelte Øjemed, dels at finde Frelse og Befrielse fra legemlige Sygdomme, dels for at anstille Glædesfester. Thi Befrielse fra en svar Byrde og inderlig Glæde derover hænger meget nøje sammen. Og det er mærkeligt, at Glædesfesterne har holdt sig indtil vore Dage mange Steder, som nu [altsaa 1839] har mistet den fromme Tiltro, som i Fædrenes Dage ofte maa have virket vidunderligt gennem det rislende Væld — -- —.

Men om Snogskilde fortæller Omegnens Almue -- meddeler videre den gamle Skribent —, at Herskabet paa Gyldensteen yndede at beskytte »dette hellige Væld« og lod af stærke Egeplanker opsætte en Beklædning om Kilden med Laag og Laas. Igennem en stor Hane sprang Vandet frem i en temmelig stor Beholder, hvori da Badegæsterne badede sig. Levninger af et rummeligt Lysthus findes endnu [1839] ved Kilden, og Grevinden henlagde 12 Skæpper Land trindt om Kilden til Tumbleplads for de glade Folkehobe. Stedet blev ikke alene besøgt af Lidende, men hele Omegnens Ungdom, Høje og Lave, samledes til Lege og Danse, som især opførtes ved Nyledhuset tæt derved.

De, som havde fundet Lise og Ro for Værk og Brud i Lemmerne, thi det var især saadanne Sygdomme, som Kildevældet tiltroedes Evne til at lindre, henkastede paa Stedet de Klædningsstykker, hvori de var rejste dertil, og iførte sig ny og rene Klæder. Jeg har — det er stadig Fortælleren, jeg citerer — talt med flere troværdige Personer, der har fundet Lindring der, og det er mærkeligt, at mange fornemme Personer endnu tyr til udenlandske, berømte Kilder i lignende Tilfælde. Denne Kilde stod længe i stor Anseelse og benævnedes af fremmede Tilrejsende, som spurgte efter dens Sted, »den hellige Kilde«.

Et nyt Herskab paa Gyldensteen viste ingen Opmærksomhed for Kilden, Fæstebonden paa Lundsgaard, paa hvis Mark den ligger, noget fra Bogense Landevej, lagde de Rejsende, som skulde over hans Mark, mange Hindringer i Vejen, ja, han forstyrrede endog Kilden og ituhug dens Beklædning. Dette i Forbindelse med den stigende Oplysning i Folket gjorde, at Kildens Anseelse efterhaanden tabte sig.

Den gamle Meddeler 1839 slutter: Nu er den ganske tilgroet, og kun faa Spor af de forrige Anlæg og Almuens Sagn og Fortællinger minder om Kildens forrige Glans og det muntre Folkeliv, som en Gang ytrede sig paa dette Sted.

Drager man videre ud i den nordvestlige Del i Odense Amt, maa Møkilden i Særslev og Taagerød Kilden i Vigerslev Sogn nævnes, men da i Særdeleshed i Vindinge Herred, Svendborg Amt, den meget kendte Regitse Kilde i Frø-

rup, som har haft talrigt Patientbesøg og stor Tilstrømning langvejs fra. Læge paa Ærø, Dr. Hübertz, har saaledes i et Skrift af 1834 om Ærø og denne Øs Beboere Side 127 givet en Skildring af Ærøfolkets Kilderejser til Frørup: »Lider Nogen af langvarigt Onde, der tillader ham at være oven Senge, da maa han valfarte til den hellige Kilde ved Frørup i Fyn paa St. Hans Aften. Hvert Aar afgaar et Par Ladninger af saadanne skrøbelige Folk fra Ærø. Det er godt for Manden ved Kilden, at Vandet ingen Kraft har, undtagen det købes. Naar de Syge altsaa har købt Vand, gaar de ind i Skoven, hvor de om Natten klæder sig nøgne af og vasker sig over hele Legemet dermed. Skal det nytte, maa man rejse tre Aar efter hinanden. Foruden det Vand, man bruger til at vaske sig i paa Stedet, køber man ogsaa nogle Flasker til Brug hjemme. Dette hellige Vand taber al sin Kraft, naar det kommer under Tag, og det koster derfor ofte Møje og Hovedbrud nok at faa det bragt i Forvaring paa et sikkert Sted, uden at komme under Tag dermed.« — — Den Side 685 f., 721 og 726 f. omtalte Biskop Jacob Madsens Visitatsbog giver ogsaa en Skildring af denne Kilde og Besøget ved den.

I Omegnen af Odense er der flere kendte Kilder. Da den sydvestfynske Bane aabnedes, fik den Station ved Stenløse, og dette Stoppested fik Navnet St. Clemens Station. Stenløse Kirke var i sin Tid viet St. Clemens, og en Kilde paa Præstegaardens Jord, nu ganske nær ved Jernbanens Holdeplads, kaldes St. Clemens Kilde. Denne Kilde ligger romantisk i en Dal mellem høje Træer, og Banen skærer lige forbi den, men fremmede Rejsende tænker ikke paa, at Elme- og Poppeltræer vifter med deres Grene over et af de gamle, fremragende Kilsteder.

Af Kilden er der kun yderst svage Spor, og det Folkeliv, her har rørt sig, er uddøet, til sidst standset af Stedets Øvrighed. Men ved Kildens Væld, hvor der findes lidt stillestående Vand, ligger endnu Stensætningen, der værnede Kilden, men den ser ud, som om den er stærkt forfalden og kan trænge til nogen Istandsættelse for paa ny at fremtræde i sin forhenværende Skikkelse. Den tilsyneladende Forsømmelse er imidlertid noget bestemt Villet, idet man har ønsket at hindre Børnene, der leger der, fra at »komme Noget til«. Her var en

Opgave for Sognefolket eller det amtshistoriske Samfund at rydde Pladsen op og lade hugge paa en Sten: »St. Clemens Kilde«.

Der har her i gamle Dage udfoldet sig et livligt Folkebesøg, et Marked og en Kildefest i stor Stil lige til den hele Kildedyrkelse baade paa den ene og paa den anden Maade blev forbudt. Men ældre Folk kan endnu fortælle om det Folkeliv, her rørte sig i hele sin fulde Skikkelse. Den sidste Kildekone, Marie Nielsen, f. Rasmusdatter, levede til 1913. Hun blev i Følge Stenløse Sogns Kirkebog jordet paa Stenløse Kirkegaard den 2. Maj 1913, 92 Aar gammel. Hun døde 26. April i Dalum Sogn.

Nogle Kilder har øvet Tiltrækning uden at være i Brug som Lægedomskilder. Nær det gamle Dalum Kloster (der sidst hed Christiansdal, men som i de senere Aar i Katolikkers Eje paany har faaet Klostersnavn) og Dalum Kirke ved Odense risler saaledes en Kilde, der bærer Indskriften: *Mariekilde*. Den kender jeg i hvert Fald intet til som hellig Kilde. Det samme gælder *Caroline Kilde* paa den anden Side af Odense By, nær ved Næsbyhoved Skov og Sø. Men her har Odenseanerne haft en Festplads og et meget yndet Udflugtssted. Det var Prinsguvernøren, den senere Kong Christian VIII, der gav denne Kilde Navn, da han holdt Hof i Odense. Paa hans Gemalinde *Caroline Amalies Fødselsdag* den 28. Juni 1831 afsløredes med stor Festlighed Kildens Navn: »*Carolinekilde*«; og Bispelunden, Skoven, der omgiver den, blev samtidig kaldt »*Carolinelund*«. Uden at nævne den som helbredende Kilde, men kun som en rig Kilde, omtales den af Hofman (Bang) i »*Odense Amt*« saaledes: »Vandet af denne Kilde er af en saa fortrinlig Godhed, at en Bonde har gjort sig det til Indtægt daglig at køre Vand herfra i Dunke til Odense, hvor han finder rivende Afsætning af denne sunde Drik.«

Nu søger Odenseanerne paa deres Udflugtsture til andre Egne, og Lunden med den stemningsfulde Plads ved Kilden ligger hen som et Minde om dens Storhedsdage med kongeligt Besøg og de Kildefester, som her har været fejret ved Midsommertid. Pladsen tilhører en Privatejendom.

Bystævnet betyder saavel den aabne Samlingsplads, hvor Bymændene havde hver sit Stensæde, som det offentlige Møde, disse der afholdt. Her mødtes de vadmelsklædte Bymænd med deres røde *Luer*, *Uldhuer*, paa Hovedet og afgjorde alle Bylavets indre Gøremaal. Med dette lille »Format« af Sognestyre hjalp man sig i Fællesskabets Dage indtil Lovene 1803 om Fattigvæsenet, 1814 om Skolevæsenet og 1841 om Sogneforstanderskabet (senere kaldet Sogneraadet). Efter den Tid tabte Bystævnet sin Betydning. De gamle Stævner sygnede hen, og det er den nyere Tids Fortjeneste, at saa mange af dem er blevet genrejst af deres Vanrøgt og nu holdes i Ære som et Minde om svundne Tiders Skik og Brug, da Oldermænden lod Byhornet lyde for at »tude til Stævne«.

Men den Del af Fyn, jeg beskriver, er saa fattig aflagt med Bystævner, at jeg ikke i min Barndom har set et saadant. Dette vil sige, at jeg ikke kender et Bystævne paa den Egn, som jeg her i Bogen særlig kalder »min«. I Eggen omkring Odense findes derimod flere i nyeste Tid istandsatte Bystævner. Jeg har opsøgt adskillige.

Mest kendt fra Afbildninger er det smukke, velholdte Bystævne i Davinde. Det store under Saksen saa smukt holdte kuppelformede Træ, som skærmer om Stencirklen, stammer fra 1816, da Gehejmekonferensraad Johan Bülow til Sanderumgaard lod Træet plante. En Gang hvert Aar klipper Bymændene denne Lind. I Fraugde Kærby er ligeledes et fra Afbildninger kendt Stævne. Der er Bystævne i Nørre Lyndelse og i Stenløse. I Hjallese er et stort ovalt Bystævne, bestaaende af 21 Stene, der skal være sat 1868. Oprindeligt stod Stenene i Retvinkel, men 1878 fik Stævnet sin nuværende Form. Det ligger ud for Skolen (en af Frederik IV Skoler). — Her skal, slutter man, i svunden Tid Hjallese Kirke have ligget. — I Højby troner nu Stævnet paa en med Hæk indhegnet Høj, hvorfra Flaget vajer ved festlige Lejligheder. Da Sydfynske Jernbane blev bygget 1876, laa det hindrende i Vejen for et Vejanlæg hen til Stationsbygningen. I Stedet for at lade Jernbanen omstøde Stævnet, flyttede Beboerne det og gav det nævnte Hædersplads tæt ved dets oprindelige Plads. I Aasum (hvor i 1915 blev gjort Skeletfund fra det 3.—4. Aarh.) findes ud for Smedien et smukt Stævne om-

kring en Lind. Her prydes Kredsen ikke alene af de gamle Bymænds Navnesten, men tillige med en stor Natursten, hvorpaa der staar: »Bymændene i Aasum genrejste i Aaret 1903 den gamle Stævne og satte denne Sten til Fædrenes Minde.«

Hvor man saaledes har opfrisket et gammelt Stævne, er da i Reglen Stenene vendt og de nye Gaardejrnavnene indhugget. I Marslev er Stenene vendt 1893. Paa den anden Side af Stenene staar 1843. Det er altsaa i 50-Aaret derefter, at denne Ændring er udført. Sligt vidner om, at Bymændene har Sans for deres gamle Byminde, saa meget mærkeligere forekom det mig, da jeg der spurgte en Pige i Konfirmationsalderen, hvor Bystævnet laa, at hun svarede: »Det ved jeg ikke.« Det samme Spørgsmaal gentog jeg til en Skoledreng i samme Alder, og den store Dreng svarede ligeledes: »Det ved jeg ikke.«

Det har ligeledes undret mig, at efter at jeg i »Aftenposten« 26/12 11 har fortalt om mit Besøg ved dette Stævne og skildret, at Stævnet selvfølgelig ligger i den gamle Marslev By, skriver Torkild Gravlund i hans forud (705 f.) omtalte Bog »Fynboer« Side 67: »Ligesaa har Stationsbyen Marslev sin Stævne« og anfører denne min Bladartikel som sin Kilde dertil (hans Kilde Nr. 29).

Milepæle. Freder man nu mange Steder om Bymændenes gamle Siddesten paa Landsbygadens Stævne, saa har de gamle Milestene derimod helt maattet vige deres ældgamle Pladser og takke af — disse gamle Mærkepæle med de »kronede Hoveder«, de Vejfarendes Trøst. De hørte fra den kørende kongl. Post's og de gulmalede Deligencers Tid med til Landevejens Poesi. Og de gamle Ordsprog, at »godt Selskab« eller »laant Hest« eller ogsaa »egne Sporer« »gør korte Mile« maa nu blive til Kilometer. Og »milevidt« kan man ej heller længere se sig omkring.

Landevejskroer, Samfærdselsmidler samt lidt om Istransport over Bælterne.

OGSAA de kongelig privilegerede Kroer har bidraget til at give Landet sit Præg; og mange Minder fra Rejselivet knytter sig til dem. De satte Liv hver paa sin Egn, saa ogsaa de hører med til Landevejens Poesi. Men de gamle Kroer er sat ud af Kurs. Det ene gamle Krosted og Landevejsværtshus svinder bort efter det andet. Kroerne ligger ikke nu som før paa Rejseruterne. Stationsbyerne har omændret eller helt omlagt Ruterne og derved mindsket og for mange Kroers Vedkommende udsløttel Besøg af liggende Gæster. Afholdsbevægelsen har tilmed i de senere Aar faaet afskaffet Kroernes Bevillinger til Udsenkning af Spiritus.

Mange af disse Kroer havde særskilte Navne, især naar de ikke laa i Landsbyer og fik Navn efter dem. I Odenseegnen mod Vest ligger Kroen Blommenslyst, og første Kro fra Odense ad Ruggaards Landevej hedder Slukefter (udt. *Slyketter*). Ude ved Langesø hedder Kroen Komigen. Mellem Ventetornen og Stillebæk ligger en Kro ved Mørkebøge Skov. Kroens Navn er i Tidernes Løb blevet til Mørkenborg Kro, og Skoven kalder man saa efter den Mørkenborg Skov.

Ved Hovedlandevejen gennem Fyn ligger Gribsvad Kro. Saa langt, ca. halvanden Mil, skulde de Haarslev Folk i sin Tid *øse Sne* for at holde Postruten paa *den store Landevej* ryddelig (30). Jeg har for Øje et Katalog fra Gribsvad Kro over Ind- og Udbo der, som blev solgt ved Auktion 1831 samt Fortegnelse over Køberne. Man ser deraf, hvad hver Stue

har indeholdt. Nr. 70 i Fortegnelsen er et Møllespil med Messingviser. (Se S. 357). Gæstekamrene har været forsynet med Natskrin med Messingbækken, der nævnes en Madras stoppet med Krølhaar; og i Linnedskabet forefindes bl. a. Lagner af »Kjembrids«. Der er 3 Ølkruspinde, 8 Frimurerglas, en Øllægél (Trædunk til at drikke af, kaldet *Lejle* eller *Læel*, se S. 120), og der er stort Forraad af alle Slags Husgeraad. Der nævnes Kedelførernes Kammer. (Se S. 92.) — (Den Mand, der ejer dette Katalog, har overladt mig det til at skænke til et vordende Museum i Nordfyn).

Tæt uden for Bogense laa tidligere Kalvekroen ved Huggetvejen, Studekroen ved Slettens Landevej og Tyrekroen, ligeledes kort udenfor Byen ved Landevejen ad Haarslev til. Denne sidste kaldtes i daglig Tale altid *Skraldekroen* eller *Skrallekroen*, og her fik Folk sig »en Slukefter«, før de for Alvor kørte hjem efter en Bytur i Bogense. Som halvvoksent Barn gik jeg om Sommeren næsten daglig til Bogense (en Mil ud ad Landevejen) for at bade, og jeg kørte da ud og hjem eller et Stykke af Vejen paa de Bøndervogne, hvor der var Plads. En Gang kom jeg (vi var da To) til at køre hjemefter med en fremmed Mand lige uden for Bogense. Hestene løb straks efter løbsk, og dette Optrin antog en meget faretruende Karakter, der vakte stor Opsigt. Pludselig drejede Hestene i deres stærke Fart hen for Døren til Skrallekroen og stod der bum stille. Der var de vant til at »bede«, og vi slap i en Fart af Vognen og traskede glade Resten af Vejen paa vore Ben.

Alle Kroer har været Bedesteder.¹⁾ Vissenbjerg Kro har

¹⁾ Et gammelt Ord siger: »Det sinker ikke at bede«. Dette Ord kan med samme Ret bruges — og bliver ogsaa brugt — i dobbelt Betydning. Men verdensligt taget skal nok den oprindelige Talemaade være et andet Ord, nemlig at »det sinker ikke at bie«, det vil altsaa sige »hvile ud«, »holde Hvil«. Foretog man i gamle Dage længere Køreture, bedede man i Landevejskroerne. Hestene fik et Foder og et Pusterum, og de Rejsende kom af Vognen for at »røre Benene« og nyde en Forfriskning — i Reglen medbragt Smørrebrød, hvortil de i Kroen fik Øl, Snaps samt Kaffe o. a. l (52—192—360—745). Denne Sinkelse var tilsyneladende et Spild af Tid, i Virkeligheden fremmede den Farten. — Ogsaa flittige, med Arbejde overbebyrdede Mennesker maa sande det gamle Ord. Passende Fritid, Ro og Hvile styrker, saa det kendes, at »det sinker ikke at bie«.

været et gammelt, kendt Krosted, der opretholdtes og trivedes i den gamle Skikkelse indtil 1903, da Kroen brændte. Mærkeligt at saadant et Landevejsværtshus og andre af lignende Slags kunde vedligeholdes saa langt ud i Nutiden og ligge hen forestillende en Tid, der da næsten overalt var sluttet af, og som kun glimtvis var at finde i Krogene og sjeldent endda saa lyslevende som her. Hvor mange Røverhistorier tog denne Kro ikke med sig, vel at mærke ogsaa en virkelig, nemlig om de berygtede Vissenbjerg Røvere. (101—695).

Ogsaa Søndersø har haft en mindeværdig Kro. Landevejen mellem Odense og Bogense gaar gennem Søndersø, og man regner, at der derfra er to Mil til hver af de nævnte Byer. Det har været en meget befærdet Vej. Man talte i min Hjemegn, naar man vilde køre til Odense, om at køre ad Ruggaards- eller ad Søndersø-Landevej. Søndersø Kro hørte under Herregaarden Margaard.

»Den 11. April 1685 fik Sekretær i det danske Cancelli Mathias Rosenvinge, paa Grund af at der ingen privilegeret Kro fandtes paa Vejen mellem Odense og Bogense, hvor Vejfarende til Nødtørftighed kunde accomoderes, efter Stiftamtmandens Erklæring Bevilling til at indrette Krohold i den ham tilhørende af Erik Hansen beboede Gaard i Søndersø, som ungefær skal være Halvvejen mellem Odense og Bogense, saa at hvo samme Bondegård med hans eller de, som den herefter ejendes vorder, deres Minde besidder, maa der for Rejsende og Syge saa og Andre, som det kunde behøve, Øl, Mad og Brændevin efter Fornødenhed for billig Betaling falholde, dog at Alting dermed efter Loven og de i saa Maader allernaadigst udgangne Forordninger sømmelige og skikkelige tilgaar, hvorimod det ikke skal være nogen Anden tilladt nogen Kro en halv Mil deromkring at holde«. — Meddelt mig 1911 af den daværende Ejer, som da var i Færd med at bygge en ny Kro; da denne toges i Brug, blev saa den gamle Kro nedrevet.

Men naar saadan en gammel Kro jævnedes med Jorden, hvilken Saga udslettedes da ikke fra dette Sted? Hvor meget Kroliv — ondt og godt — har den ikke lige fra dens første Ungdom, da den var et anseligt og betydende Værtshus for Vejfarende, været Vidne til? Ja, hvad kunde det gamle Bo-

have dog ikke have at diske op med, hvis det ikke havde beholdt det Altsammen i dets drilske Tavshed. Hvor Mangt og Meget sad saadant Løsøre dog ikke inde med, om disse Ting kunde have krammet ud Noget af, hvad der i de mange Menneskealdere — i to og et kvart Sekel — havde sneget sig ind i alle Sprækker? Og kunde Krostuen aflevere om end kun nogle af de vekslende Scener, den har været Skuepladsen for!

Den gamle Kro i Sønder sø.

For Enden af Langbordet i Skænkestuen var en Alkove, der en Gang har været Kromandens Soveplads, og Bøsse og Pistol har han, saa siges der, ogsaa haft hos sig. Ja, her kunde sikkert fortælles baade om Fred og Ufred. Endvidere var her en Slagbænk bag Bordet. Gulvet var i sin Tid lagt med Kampesten, der var Kogekakkelovn, Stuens Højde var kun $3\frac{1}{4}$ Alen, og Vinduerne var smaa og højtsiddende. I Gæstestuen ved Siden af hang kolorerede Skilderier fra Frankfurt am Main forestillende »Hasenjagd« og »Hühnenjagd«, hvilket ogsaa udtryktes paa flere andre Sprog. Saadanne Billeder fandtes ogsaa i andre Kroer og gamle Huse, men neppe saa sent som her. Jeg mindes tydeligt lignende gamle Billeder fra den gamle Kro i Haarslev, der for mange Aar siden er blevet afløst af

en ny, saa det vakte 1911 hos mig gamle Minder at se slige Vægprydelser, som uafbrudt er blevet hængende paa deres Pladser.

Saadanne gamle Krosteder passede bedre til Tranlampen end det nu brugelige »hvide Lys«. Men disse gamle udtjente Landevejskroer kan ikke gaa til Grunde uden her at faa et lille Eftermæle. De var ægte Typer paa gamle Tider, Steder — og Sæder. Deres historiske Data, Ejerskifter o. a. l., som er optegnet i Pantebøger og slige Steder, ligger uden for mit Omraade og hører hjemme i særskilte Sognehistorier, som det var ønskeligt efterhaanden vilde fremstaa Landet over.

Samfærdselsmidler.

Samfærdselsmidlerne, der satte Sognees Beboere i Forbindelse med hverandre og med den store Verden uden om, var her som overalt for 60—70 Aar siden yderst sparsomme. Den gaaende Postmand, der før min Tid udførte Haarslev-Egnens Postbesørgelse over Odense og senere i min Barndom over Bogense, har jeg skildret Side 97—98. Den Mand, der først besørgede Odense-Ruten, har jeg ofte hørt omtalt; han hed Thor og boede i Hindevad. (Se »Fra Fyens Fortid« II, Brev Nr. 264, S. 352.)

I svunden Tid betød det samme Fremskridt for en Egn, at der sattes en regelmæssig kørende kongl. Post i Gang, som naar nu en ny Jernbane aabnes. En saadan Karosse var i Stand til at besørgе Trafikken paa den paagældende Egn med fem Pladser, fire indvendig og een udvendig. Oversteg de Rejsendes Tal disse Pladser, satte man en eller flere Bivogne til. Dog, de første gule Deligencer var aabne og med kun to Sæder og en lille sort Kasse til Posten bag i Vognen. En saadan sattes i Gang vistnok i 1842, siger en Postembedsmand — jeg har ikke selv undersøgt det — to Gange om Ugen fra Odense til Bogense. En Vogn af den sidst brugte Type, den lukkede gule Deligence, begyndte — siger den samme Hjemmelsmand — i 1853 — eller 54 — at køre hver Dag ad Sønderøvejen fra Odense Kl. 6 Morgen og tilbage fra Bogense Kl. 7 Aften. Da var det (som omtalt S. 97—98), at Beboerne paa en Strækning af halvanden Mil syd for Bo-

gense — fra Hindevad -- havde et gaaende Bud, som fra først af et Par Gange om Ugen, senere hveranden Dag afhentede Aviser, Breve og Smaapakker og bragte Breve og Pakker til Bogense til videre Afsendelse.

Den første Jernbane i Fyn. Statsbanen gennem Fyn blev bygget i Aarene 1863—65. Den gik dog kun til Middelfart, og først senere blev den ført igennem til Strib. Denne Bane begyndte med faa Tog om Dagen — Nattog indførtes langt senere —, den havde kun faa Mellemstationer, og der var end ikke Brevsamlingssted paa de smaa Holdepladser. Desuagtet var det en stor og minderig Begivenhed for alle de Egne, den gennemskærer, da denne Bane blev aabnet. Fynboerne var meget optaget af de store Fremskridt, den førte med sig. I Kongehusets Nærværelse blev denne jydsk-fynske Banestrækning indviet Dronningens Fødselsdag den 7. September 1865 under Navn af »Dronning Louises Bane«. Det kongelige Festtog, der aabnede denne Bane, standsede ved Stationerne, og der blev holdt Taler, snart af en Præst, snart af en Lægmand. Tilskuere stod opstillet langs hele Jernbanelinien, og mange af Fyns Beboere saa her første Gang et Jernbanetog. — Senere er fra Odense udgaaet det ene Privatbane-Spor efter det andet, saa der nu i en Aarrække er gaaet Tog til alle Fyns Kystbyer, Linier, der igen har Sidebaner (699 f.).

Efter Indvielsen af den fynske Stambane blev der 1865 sat en Postvogn i Gang mellem Bogense og Aarup Station. Den begyndte som Kalesche med Plads til to Rejsende og Kasse bagved til Postsagerne. Den gik 4—5 Aar, saa kom den almindelige lukkede, gulmalede Deligence, der kørte fra Bogense Kl. 9 Morgen og kom tilbage til Bogense Kl. 4 Eftermiddag. Da kom de Egne, den gik igennem, til at høre til nogle af Landets den Gang allerheldigst stillede. Dens første Holdeplads var Haarslev, og her fik man Jyllands- og Sjællandspost og Odense Aftenaviser Kl. 10 næste Formiddag, og man kunde svare paa den modtagne Post indtil Kl. 3 Eftermiddag, da man atter fik Post fra København og Jylland. Og hvor rejsenemt! Hver Formiddag Togforbindelse fra

Aarup Station. Og den Post, man afsendte om Eftermiddagen, kom straks i Fart videre med Deligencen fra Bogense til Odense. Sidstnævnte Deligence opretholdes lige til Nordfynske-Bane sættes i Gang i 1882. Men samtidig blev Postruten Bogense-Aarup forandret til Nattur, hvad der for de Rejsende førte Ulemper med sig; men Posten fik Behoerne langs Ruten nu om Morgenen meget tidlig; Posten kom til Haarslev Kl. ca. 4.

Denne Ordning fortsattes til den Nordvestfynske-Bane aabnedes (5. Decbr. 1911). Nytaarsnat 1911—12 afgik Deligencen fra Bogense som sædvanlig, men vente tom tilbage. Der var hidtil udgaaet flere Landpostbude fra Brevsamlingsstedet i Haarslev, nu blev Landpostruterne omlagt, idet nye Ruter oprettedes med Udgang fra de nye Stationer.

Nævnte Nytaarsnat fandt den sidste Deligencekørsel Sted i Fyn, og Fyns sidste, gulmalede Deligence med den sorte Kasse bagved til Pakkeposten og den rødklædte Kusk paa Bukken var da den trediesidste Fremtoning af den Slags her i Landet; thi der var da endnu kun en saadan kongl. Postvogn i en fast Rute i Jylland og en lignende i Sjælland. »Den Postillon i Kappe rød, han blæste, han blæste«; Nytaarsaften 1911 blev Posthornet med dets kendte Toner for Fyns Vedkommende overgivet til den fuldkomne Tavshed — ja, »han blæste« — Retræten blev da blæst!

Hvor ofte har jeg ikke i den mørke Nat hørt den tunge Postvogn dundre forbi paa Vejen udenfor? Man vidste da, »hvad Klokken var slaaet«. Fik man uventet Tilrejsende, blev man banket op i Mulm og Mørke.

Den Gang Danmarks Trafik vedrørende Post og Passagerer besøgedes fra Sted til Sted af den gule Deligence, var Rejseforholdene undergivet andre Forhold end nu. Rejsen var langsom og undertiden brydsom, men de Rejsende førte den rare, gammeldags Hjemlivshygge med sig. Der indfandt sig ikke en Bladsælger ved hvert Bedested og faldbød det nyeste Avisnyt. De tre—fire Rejsende sad ikke i hver sit Hjørne tavse, tyggende Bladnyt, nej, de sørgede for Underholdningen selv. De kaldte sig Rejsefæller, og traf man gode Rejsefæller, kunde en saadan sen Tur blive saa behageliggjort, at Timerne kunde ile, saa man næsten syntes, at det var altfor tidligt, Vognen naaede Vejende. Var det Herrer alene, der rejste sam-

men, havde ofte en af dem et Spil Kort i Lommen, et Rejsetæppe blev bredt ud, og Spillet var i fuld Gang hele Vejen.

Man kunde jo ogsaa træffe mindre heldigt Selskab, saa en Rejse selvanden med en ubehagelig Fælle kunde sætte sit Præg over Turen, saa Endestationen hilstes med Udfrielsens Glæde. Jeg har ogsaa saadanne personlige Minder fra de Deligencekørsler, jeg saa mangfoldige Gange har foretaget.

Hvor Ruterne var saa lange, at der maatte skiftes Forspand, gav det ofte Ventetider i Kroer, en Bedetid maatte man altid finde sig i, og om Vinteren holdt man undertiden stille ud for en Smedie, for at Hestene kunde blive broddet. Var der for meget Rejsetøj i Nettet i det lave Loft, kunde det jo nok genere, og det hændte, at de Rejsende ikke kunde enes om Vinduesoplukning. Men hvem husker slige Smaating? Naar man nu taler om Deligencerejser, er det nærmest Idyllen, der rulles op, og det gode Rejseselskab, der mindes og fortælles om.

Samtidig gik i en lang Aarrække fra Haarslev en privat Dagvogn den 3 $\frac{1}{2}$ Mils Strækning ad Ruggaards Vejen til Odense. Ogsaa den fik en lang Løbebane. Gaardejer Jens Chr. Sørensen i Haarslev satte denne Vogn i Gang 4. Januar 1875 som den første regelmæssige, private Dagvognsforbindelse i Fyn, og han kørte denne Vogn selv til sin Død ved Juletid 1901.

Egentlig er denne Vogn ældre, da samme Mand — dog nærmest for en Høker — i nogle Aar forud kørte en Fragtvogn til Odense, som saa udvidedes til ogsaa at være Personvogn. Men som lukket Omnibus Mandag, Onsdag og Lørdag begyndte den først 1875. Manden var kendt som en ædruelig og paalidelig Kusk og velvillig Fragtmand. Da han holdt 25 Aars Jubilæum, blev han hædret med en Festgave, hvortil saavel hans Kundekreds langs hele Linien som Handlende i Odense var Ydere — her gaves saaledes i god Betydning Eksempel paa Ordet, at »Rygten kommer til Bys før Manden«. Køretøjet selv gav Vidnesbyrd om Ordet: »En god Villie drager et stort Læs« — stundum var der 3 a 4 Heste til at drage dette Læs.

Men Vognen har paa anden Vis fundet Vej og har tildraget sig Opmærksomhed uden for sin Rute. Det er en historisk Dagvogn. Maleren R. Christensen har i 1889 forevignet den i det Maleri, der hedder: »Et Møde paa Landevejen«, og som

er kendt fra en Foraarsudstilling paa Charlottenborg; senere er Billedet i Gengivelse gaaet i Handelen og er spredt rundt om i Landet. Det er optaget, ledsaget af Tekst, i Galschiøtt's »Danmark«, og det er gengivet med en Forklaring for Motivet i »Hjemmets Almanak« 1896 og i »Wisbechs Almanak« 1898¹⁾

¹⁾ I Wisbechs Almanak 1898 skrev jeg, dog uden at stedfæste denne Vogn, omtrent Følgende:

Med Dagvogn. Befinder man sig som Rejsende i den ikke uberømte Dagvogn, der flere Gange ugentlig tilbagelægger den lange Strækning mellem sit Hjemsted og Hovedstaden for Landet mellem Bælterne, da paatvinger sig uvilkaarlig den Tanke: Kan nogen Tilstand i højere Maal godtgøre Ordet: »Hvor der er Hjertenum er der Husrum.«

Den rummer det Utroligste og det mest Uensartede baade af levende Fragt og livløse Ting, og den modtager sin Last, ligervis en af Faraos magre Køer, uden at det »kendes« paa den. I det indvendige Rum af den lukkede Omnibus; godt og vel af Størrelse — lad os for en Gangs Skyld sige — som et rigtig stort Klædeskab, nyder en halv Snes Personer Vederlag for de ydede Kørepenge. Udvendig paa Langs, paa Kryds, paa Tværs og siddende paa »Hvad-som-helst«, finder, paa dens Velmagtsdage, i Særdeleshed Markedsdage med dobbelt Forspand, endnu adskillige Personer en endnu mindre standsmæssig Befordring, men til Gengæld til endnu billigere Priser, huller til huller mellem Kuffertter, Kurve, Tønder, Kasser, Jern og Brædder.

Jo mere »malerisk« Vognen er udstyret paa en Hjemtur fra Byen, desto fornøjeligere er Kusken's Piskesmeld, naar han med et tilfreds lunt Beregningens Smil — Udbyttet omsat i gangbar Mønt — og med Øvelsens Overlegenhed sætter det hele kæmpe-mæssige Maskineri i Bevægelse og styrer Kursen ud af den lave Købmandsgaard. Smaat, varsomt gaar Farten over Brostene, og først, naar Jernvejsoverkørselen er klarert, tilkendegiver et bravt Piskeknald, at nu maa Hestene vise, hvad de duer til.

Naaet herud paa den brede, faste Landevej, begynder man saa smaat at føle sig lidt til Rette med Forleningen af den Part af det nedsiddede Sæde, der er blevet En til Del, maaske fordi hele Lasten nu er saa sammenrystet, at Tonen blandt mere end Hælvtten af den »snevre« Passagerkreds har begyndt at anlage en kammeratlig, selskabelig Karakter, der kan have sin Interesse — men Nerver maa man helst slet ikke have, endsige følsomme Nerver. Thi man ryster, ryger, synger og snakker sig saadan sammen, saa der til sidst hverken er Luft eller Ørenlyd skabt.

Landbostanden kan man her træffe ligesom sammentrængt i et Grundbillede, idet man finder jævnsides Storbondede, Arbejder, Tyende baade paa Mands- og Kvindeside — samt nu og da Rej-

med en Tekst af mig. I »Sorø Amtstidende« 29/12. 01 har jeg givet denne Dagvogn udførlig Omtale ved dens Ejers Død.

I Efteraaret 1900 købte Maribo Museum Originalen til dette Billede, der forestiller et Møde mellem den veltilpakkede, ret overfyldte Dagvogn og en Afdeling fynske Dragoner, og

sende fra andre Egne og Samfundslag. Og Hverdagslivets Slid glemmes, de nys modtagne Indtryk fra Bybesøget lever op, og yderligere Smæk for Skillingen faar man, om man bare gider lytte til. — Thi intet Emne ligger for lavt og intet for højt for Godtfolket her. »Problemer« sættes under »Debat«, Torve-, Kreatur-, Æg- og Mælkepriser drøftes, religiøse Meninger kommer til Orde, ligesaa politisk Agitation, Viser og allernyeste Blad- og Bynyt krammes ud. Bliver Stemningen rigtig oppe, og man er færdig med det, der i Øjeblikket brænder, foredrages gamle halvuddøde stedlige Krøniker, som derved atter for en Stund reddes fra Forglemmelse; ogsaa Krigs- og Garnisonsminder og gammel og ny Overtro kommer frem. — Men Tankerne er saare smidige, de kan ogsaa under Farten bugte sig viden om og komme paa Langfart — man er nu til Dags med. Hvad Verdenstelegrafen bringer i Dag, studeres og »diskuteres« i Morgen i alle Landets yderste Afkroge. (Se Side 10.)

Man dysses i Halvblund og falder i Tanker — —. Hvor er Menneskene dog altid sig selv lig — alle Vegne, til alle Tider, i alle Stænder, i alle Lag. Skønt ydre Modsætning, hvor forskellige og dog saa ens!

Nu og da faar Hestene et lille Pusterum, naar Kuskens standser for at allevere Indkøb. Men vi ændser det ej ret og opfanger kun halvt de idelig gentagne Bemærkninger, som disse Standsninger tilføjer den aldrig standsende Samtale; thi er der først kommet god Gang i den, gaar den ikke saadan for et godt Ord i Staa. — Men nu lyder Kuskens Horn, Vognen gør »rigtig« Holdt, og vi lever op.

Rejsen er en Farimagstur, Kørselen en Art Trav paa Stedet. Vi er nemlig først naaet den første Mil frem, det første Hvil, den første Kro. — Vognen tømmes, og nu gaar det løs med Hjertestyrkning for Folk og Fæ — og en eller anden Velhaver »gi'er en Omgang« til de nye Kendinger.

Ja, der er god Forslag i Tiden i den gamle Karosse. Men lige meget! Naar den en Gang i en nær Fremtid fredelig kan holde sit 25 Aars Jubilæum (kørt af en og samme Mand) eller en Gang bliver kastet om Kuld af et henover dens Rute frembrusende Jernvejsstog, har den kun en hæderlig Historie at gaa til Hvile paa. Udviklingens Løb lader sig ikke forebygge. Udviklingen er blevet kaldt baade: en Lov og et tveægget Sværd, et Sværd, som er banebrydende for Mange, men dræbende for Enkelte.

disse sidste maa skyndsomst bøje af for Vognen, da denne er dem ind paa Livet, i Stedet for omvendt, at den civile Færdsel maa vige for den i Tjeneste værende militære.

Haarslev Dagvogn kørte uafbrudt sine tre Ture ugentlig (en kort Tid kørtes hver Dag) lige til Dagen før Nordvestbanens Aabning — da kørte den sin sidste Tur — boret i Sænk af Dampmaskinen paa Skinnevejen. Nu er mit Fødesogn i Forbindelse med Odense ved en Times Banekørsel.

Den 4. Decbr. 1911 aabnedes den nordvestfynske Bane. Det er ikke for meget at sige, at der i 20—30 Aar forud blev talt om en Banelinie ad dette Strøg. Der blev skrevet Spaltevis i de fynske Blade for og imod, saa Banestrækningen, da den kom i Stand, vistnok kunde være blevet dækket med Avisindlæg — om alle til Hobe var blevet samlet — et godt Stykke ud langs Skinnerne. Et Sogn ønskede, at give Banelinien et Sving til Højre, et andet ønskede at give den et lille *Vrid* til Venstre, atter andre Sogne ønskede den *vriet ilidt*, vredet lidt, til en anden Kant. Og endelig, da Banen var afstukket, blussede paany de delte Meninger stærkt op; men nu gjaldt Tvistemaalet Stationernes Plads. Var der Glæde et Sted, var der Misfornøjelse et andet Sted. Man valgte Sogneraadsmlemmer paa Grundlag af, hvilken Plads »Kandidaten« vilde stemme for, at Stationen fik.

I Haarslev Sogn endte det store Kampgny med, at Sognet fik i Stedet for een midtvejs Station ved Landevejen to Stationer, Gamby og Nymark. Gamby blev af de Misfornøjede kaldt »Loppestationen« og Nymark »Luskestationen« — den havde man lusket sig til. I min Faders Embedstid hørte til Haarslev Skolekald Brandbjerg Mose med Tørveskær (719). Ved denne Mose laa et Hus, der kaldtes Loppehuset, og Manden, der boede der, kaldtes Lars Loppe (han drev Fiskeri i Mosen og solgte Fangsten — endog til min Fader!) Ved dette Sted er Gamby Station bygget, og dette til Forklaring paa den Historie, jeg her har bragt til Torvs.

Men saa snart Toget fløjtede, tav alle skumlende Røster stille. — Alle er nu glade for Toget, der i rigt Maal udnyttes. Det gaar gennem smukke Egne og er for de nærved Odense liggende Stoppesteder for Eks. Slukefter og Langesø ble-

vet til Noget langt ud over en almindelig Lokalbane — nemlig til en Søndags- og Lystbane i meget stor Stil med særskilte Sommertog fra Odense til disse to Stationer.

Med aaben Fragtvogn. Meget af Danmarks Jord er udlagt til Veje af forskellige Klasser, og stadig sluger Banerne Jord — maaske mere Jord, end vort lille agerdyrkende Land kan taale at afse. Men er det egentlig saa underligt, at man er næsten umættelig i Kravet om Baner og Automobilveje?

Det er vel sandt, at man tidligere oplevede mere paa en langsommelig og undertiden møjsommelig Rejse end Tilfældet er nu paa en kort og behagelig, naar man i Ilfart suser milevidt ud paa nogle Kvarstunder af en Time. Det tyske Ord: »Wenn Jemand eine Reise thut, dann kann er was erzählen« — er ikke fra i Gaar. Men der er endnu rig Lejlighed til at opleve alskens Rejsegenvordigheder, naar Turisten færdes i afsides Egne. Og Dagvogne, Fragtvogne, kørende Landposter og lukkede Omnibusser, der rummer dobbelt saa stort et Antal Rejsende, som der er Plads til, hører, som alt fortalt, langt fra Sagnverdenen til.¹⁾ Der trives endnu et Trafik-»væsen«, hvis Drivkraft er Heste, akkurat som før den første Jernbanskinne blev lagt, og mangt et Træk fra Folkelivet kan endnu indsamles paa saadanne Ture, i Fald man har Humør dertil.

Man begynder ude paa det fynske Bondeland med tom Vogn, og det er en Køretur som paa aaben Privatvogn gennem gule Høstmarker med Høstliv og med alt Landlivets milde Poesi. Men hvor længe var Adam i Paradis? Vejen er lang, og Stoppested er der hvorsomhelst. Naar man saa har taget en Ladning ind af Kufferter, Kurve, Pakker og den ene Passager efter den anden i alle Alderstrin — thi hver Voksen har et Par Mindreaarige med — synes man, at Idyllen lider en Smule Skade.

Naa, Solen, Skove, Vand og Veje, Marker og Møller, Kirker, Bakker, Køer, Hytter og Gaarde og hele Herligheden

¹⁾ I en Bladartikel »Fra Odense« har jeg i 1901 skrevet, at der da var 96 Fragtmænd og Dagvogne fra Landet i Fart mellem deres Hjemsted og Odense, endnu 1919 er der i Følge Odense Vejviser 72, hvoraf dog — saavidt vides — 23 Fragtmænd ikke nu har Vogn, men tager med Jernbanen med deres Pakker.

er der dog ligefuldt, og alt dette staar det dog En frit for at nyde skønt kneben Plads. Men man har ikke faet denne resignerende Fornuftslutning slillet op, før Vognen saa sandelig atter gør Holdt. — Et lille Haab: Vi begynder at »læsse af«. — Nej, om der ikke møder endnu et rejselystent Publikum frem og vil age med.

Man kommer i Hu den Kræsenpind, der vendte sin Ske, naar han skulde spise Ærter og sagde: »Vil I med, saa hæng paa.« Men det gaar her værre i Virkeligheden end i Eventyret. Man er nu rystet saadan sammen, at der virkelig bliver Plads ogsaa til den sidste Forøgelse. Og efter dette tager man hvert efterfølgende Plus med Erfaringens og Fattethedens Overlegenhed.

Havde man forud sagt mig det Antal smaa og store Sjæle og den Portion Stykgods, Char-à-banc'en naar Vejende med, havde jeg stillet mig tvivlende og kaldt Forudsigelsen en Krønike. Ja, man maa lade Rejselivet paa gammel Vis, at man oplever mere paa en saadan Fart end under regelrette Forhold, hvor Billetten sikrer En et vist Stykke Plads.

Men hvad skulde de gøre, alle de vognløse Folk paa de banetomme Egne, dersom de ikke havde de gode Fragtkørere, der støt passer deres Rute — thi Postsækken er jo ogsaa om Bord og skal frem til Togtid — de er vant til at klare alle hændelige Skær, og de tager Øjeblikke, hvor gode Raad er dyre, med upaavirket Sindsro. Jo mere det kniber med Pladsen for de Rejsende og for Godset, des bedre; thi jo større Last, des mere Mønt, naar Turen er endt.

Dette er en personlig Oplevelse endnu saa sent som 1911, da jeg ude paa Bondelandet ikke kunde naa Toget, fordi jeg havde fjernet mig for langt fra den Banelinie, der skulde have ført mig tilbage til Odense.

Lidt om Istransport over Bælterne.

Fra den haarde Isvinter 1871 lever endnu i Nordfyn Mindet om en Rejsefærd med Isbaade fra Storebælt med Post, Mandskab og Rejsende, der dreves ud i Kattegat. Omsider landede man paa Æbelø, hvor de forkomne Rejsende, som i over to Døgn havde døjet Sult og Kulde, blev plejet med Levned- og Læge-

midler, udsendt til dem fra Bogense. Denne Tildragelse har Holger Drachmann sat ind i Litteraturen i Sømandsfortællingen »Dreven af« — det vil sige under frie Former fortalt. Af min egen Oplevelse kan jeg fortælle om en lille behagelig Tur over Isen mellem Fyn og Jylland.

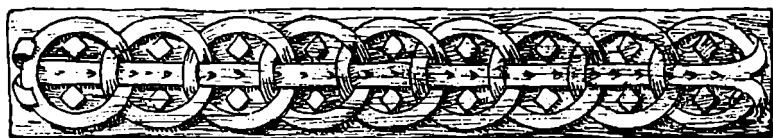
Medens det tidligere var ret almindeligt, at der var Is-transport over Storebælt, var og er Isfærd over Lillebælt ret sjelden. I 1879 faldt Fastelavns Mandag den 24. Februar. Der var store Snemasser over hele Landet, og Meddelelser om Togstandsninger og Postforsinkelser hørte til Avisernes daglige Tekst. Jeg var i Færd med fra Haarslev at rejse til Viborg, og Rejsen var blevet udsat en Ugestid paa Grund af Vejrforholdene. — Ved at skildre denne Rejse træder der, hvad Færdsels- og Presseforhold vedrører, et Tidsbillede frem.

Skønt Provinsaviserne paa den Tid havde en meget anselig Størrelse, indeholdt de om de forhaandenværende Færdselsforhold dog kun den telegrafiske Meddelelse, der udgik fra Trafikvæsenet, intet selvstændigt Stof om indesneede Rejsende eller de af Sne standsede Tog. Lørdagsavisen var »sidste Nyt«, der meldte, at Jernbanelinien lige til Viborg var farbar. Mandag var Vejret smilende skønt, Solskin over et vinterligt Snelandskab. Jeg gav mig paa Vej med den forud omtalte kørende kongl. Post til Aarup Station. Her meldte man mig, at man kun kunde faa Billet til Strib, og at Overfarten over Lillebælt skete som Istransport for særskilt Betaling.

Ved Strib gik man om Bord i den sædvanlige Dampfærge, der sejlede et Stykke ud i Lillebælt. Med Et standser Skibet, og man har fast Is foran sig. De Rejsende gik fra Borde, alt Rejsegods blev ført frem med Isbaade, og hvem der havde Lyst, kunde ogsaa gaa i Isbaadene, men saavidt jeg husker, valgte Alle at gaa. Man vandrede i Forgængernes Fodspor, der var allerede lavet en »Landevej«, der viste Vej mod Land. Vejret var sjældent smukt og straalende. Efter de gamle Avisberetninger frøs det nok ret godt, men Frosten har ikke efterladt noget barsk Minde. Naar jeg senere fra Færgen har set de bløde, vuggende og vigende Bølger, er jeg ofte kommet i Hu den klare Frost dag med det lyse Solskin og hin fornøjelige Vandring paa Vandet.

Humøret kom op, og de Rejsende sluttede sig sammen. Man kom i Land ved Møllebugten syd for Fredericia. Man gik derfra et lille Stykke Vej til en Gaard eller Kro. Her holdt 16 lukkede Vogne, i disse fordelte de Rejsende sig, og man naaede paa den Maade ind til Fredericia. Men det Tog, jeg skulde have været med, var gaaet, og jeg maatte overnatte i Fredericia. Næste Dag førte saa Toget mig lige til Viborg, det var det sidste Tog, der gik igennem uden Hindringer. Der kom atter Fygning og atter Standsning rundt om paa Bane-strækningerne.

Telefoner havde man ikke, man maatte nøjes med Telegraflinierne, som ogsaa led af Afbrydelser. Min Rejse var gaaet fornøjeligt og godt, og jeg var blevet et saadant Rejseminde rigere, at det endnu staar lyslevende for min Hukommelse. Men i Haarslev begyndte en Snestorm at rase Mandag Eftermiddag, og det var ikke saa hyggeligt i mit Hjem næste Dag den 25. Februar i Avisen for den 24. at læse: at »siden Lørdag Eftermiddag den 22. Februar er Lillebæltsoverfarten meget vanskelig« — og derefter den nærmere Forklaring: at Isbaadstransporten da alt var iværksat, »medens Overfartsforholdene paa Storebælt var gunstige«. Hvilket Opsving har Efterretningerne gennem Pressen og Pressens Omdeling ikke undergaaet siden da!

Stedlige Typer.

I.

Særlinge.

PASTOR AABYE. Haarslev Sogn og Nabosogne har som de fleste andre Egne haft »berømte« Særlinge. Om saadanne Folk lever der i Reglen Anekdoter længe efter deres Død. Men det hører dog vist til Sjeldenhederne, at slige Fortællinger holdes i Live, saa længe som Tilfældet er med de Historier, der endnu kendes om Sognepræsten i Sørslev fra 1743—1804, Peder Jacob Aabye. At han sad i dette Præsteembede i 61 Aar, kan vel ogsaa bidrage sin Part til, at hans Særheder har haget sig saadan fast i Befolkningen, at de endnu vedvarende kan holdes i Live ad mundtlig Vej fra Slægt til Slægt.

Aabye (født i Nørre Aaby) var Præst et Aarstid i Guldbjerg, blev — saa hedder det — for at faa dette Kald tvunget til at gifte sig med Hønsepigen paa Gyldensteen. 1748 giftede han sig anden Gang. Han kundgør i »Fyens Stifts Adresse Avis« 30. Maj 1800 — skrevet den 28. Maj — følgende: »Den 23. hujus mistede jeg i mit Alders 84de og Præsteembedets 59de Aar den dydigste Præstekone i hele Stiftet, i hendes første og sidste Ægteskabs 53de Aar, som bekiendtgøres herved af hendes dybtsørgende Ægtefælle.«

I samme Blad meddeler Aabyes eneste efterlevende Datter sin Faders Død 16. April 1804, skrevet 13. April: »Mæt af Dage gik Oldingen P. J. Aabye, Sognep. for Sørslev Menighed i Fyen, ved en stille og rolig Død efter faa Dages Sygeleje ind til en bedre Verden sidst afvigte Tirsdag Aften den 10. April. Han levede i 87½ Aar, var Embedsmand i

i Staten siden Aaret 1742, en Alder og især en Embedstid, som vistnok kun saare Faa opnaaer.«

Efter flere forskellige Kilder er Aabye død 10/4, derfor mærkeligt, at Wibergs Præstehistorie skriver 11/4. I denne Bog skrives for øvrigt 1871 om ham: »Højst original, vittig og djærv; vældig Jæger; en uendelig Mængde Fortællinger haves om ham.«

Kirkebøgerne for Særslev Sogn fra Aabyes Tid indeholder allehaande private Optegnelser som for Eks. om, hvad der er ofret: En med en hvid Bomulds Hue havde til Offer gavmild 4 β , eller han giver for Eks. de indførte Personer Øgenavne o. l. — Aabye skal en Gang i et Tidsrum af et Aar ikke have ført Kirkebogen. — Jeg har paa Landsarkivet i Odense set disse Bøger. Skriften ser lige saa uordentlig, djærv og kantet ud, som han selv var drastisk og egenartet. En uøvet Læser af gamle Skrifter kommer nærmest til at tænke paa, at det maa være Bogstaver af saadan Slags, der har skabt Navnet »Kragetæer«. 1801 staar en Randbemærkning med en anden Haand: »Dette sidste kunde kun en Aabye skrive.«

Literis Mando: »Bogense By og Skovby Herred«, 1859 (en Bog, der ikke udmærker sig ved Paalidelighed), har optegnet en saa stor Samling Aabye-Krøniker, at man, skønt adskillige af dem endnu er kendt, dog fristes til at mene, at Optegneren har lyttet for meget til Folkesak, taget for meget uægte og usigtet Bundfald med af, hvad der gaar om i Folkemunde. Alle slige Fortællinger baade slides og vokser ved at vandre fra Mund til Mund. Fortællere, som faar den Lov: »*At Munden lyder dem godt*«, er i Reglen ret værdiløse som historiske Kilder (635).

Jeg vil holde mig til et Par Historier af dem, jeg selv har kendt fra min Barndomstid, og som endnu fortælles.

En Gang ved en Jagtfrokost gjorde Aabye den Aftale med Greven paa Gyldensteen, at han maatte selv have det Første, han skød. Da han kom ud i Skoven, skød han paa en stor Bøg, og Greven maatte staa ved sit Ord. (Man siger nu til mig »Bøg«, men jeg tror sikkert, at Historien knytter sig til en »Eg«.)

Naar *Præstedrengene* (de Drengene, der gik til Konfirmations-

Forberedelse) sagde til Præsten: »Vi saa paa Vejen herop, at en Hare satte sig der eller der«, saa vidste de, at Undervisningen blev hurtigt endt den Dag.

Da Aabye saa, at der en Søndag i hans Kirke var kommet en Del Tilhørere fra Bogense sagde han: »Her er kommen saa mange af de Bogense Høns ud for at høre gamle Per Aabye prædike, det skal min Himmerigs Part blive Løgn, Amen.«

Da en ung Pige paa 16 Aar skulde bære et Barn til Daaben i Kirken, sagde Præsten: »Her kommer min Salighed det ene Barn slæbende paa det andet.«

Per Aabye plejede at tage Barnet fra den, der skulde holde det over Daaben, idet han slog venstre Arm omkring det og puttete det ind under Armen, medens han øste Vand over det. Da en ung Pige fra Haarslev Sogn skulde bære et Barn i Særslev Kirke, sagde hendes Moder forud til hende: »Nu maa Du vide at fly Præsten Barnet.« Da Pigen saa vilde gøre det, sagde Præsten: »Behold Du Dit Barn, min Pige, Du skal min Salighed ikke rende til Haarslev Sogn og sige, at jeg bærer Børn i Særslev Kirke.«

Morten Murmester giftede sig med Degnen Knud Løves Enke, som en Tid havde styret Huset for Aabye efter hans Kones Død. Ved denne Vielse skal den Særslev Præst have sagt: »Hvo, som faar en god Kone, annammer en god Gave, men Du, Morten, faar en skidt, skralle Rabalder Mær — — Morten, Morten, hvad vilde Du der!« — — »Morten, Morten, hvad vilde Du der?« har været et Mundheld i Nordfyn, lige saa længe jeg kan mindes, og dette Ord synes at have Levedygtighed til at bæres paa Tungen ogsaa til kommende Slægtled.

Fru Ide til Langesø.

Fru Ide Rathlou paa Langesø var en i sin Tid meget omtalt Dame, der har afgivet meget Stof til Folkesagnet, men hendes Historie ligger et Hundredaar længere ude. Hendes Navn er dog ikke uddød. I den Skov, som omgiver Langesø Slot, gaar man paa den Vej, der fra Jernbanestationen fører til Slottet, forbi en saa mægtig, bred og statelig Bøg, at man lægger Mærke til den — det er lige foran i Skoven paa højre Haand —, dette Træ kaldes endnu Fru Ides Bøg.

Fru Ide var gift med den første Holsten her i Landet og blev Enke 1694. Paa en meget righoldig Udstilling, som »Fyens Stifts patriotiske Selskab« afholdt i Odense i 1904, var ogsaa fremstillet hundreedaarigt Bohave fra et Borger- og et Adelshjem. Adelsstuen var udstyret med Empiremøbler fra Langesø, og paa Væggen saas bl. a. et Maleri af Egnens kendte Spøgelse- og Sagnfigur, Fru Ide til Langesø.

Sagnet tillægger Fru Ide, at hun var karrig mod sine Folk, men ødsel mod sine mange Hunde, som hun var omgivet af. — Paa Maleriet ses hun med sin højre Haand klappende et Myndehoved. — Da hun døde Juleaften 1700, for alle hendes Hunde gennem Vinduerne, saa der ikke blev en hel Rude paa hendes Gaard. Efter sin Død kørte hun om Natten »med Fire«. Hestene havde gloende Tunger. I Landsbyen Rue (Befolkningen siger *Ru*), strøede man Hørføde paa Vejen for at blive fri for dette Nattespektakel (261). Men Fru Ide for saa frem under Jorden, hvad der kun medførte end værre Bulder og Brag. Vedel Simonsen har optegnet en Del Træk om hende som Vidnesbyrd om og Prøver paa Landalmuens daværende Overtro.

Fortællinger om hendes Dødsmaade — den samme som (se Side 680 f.) »Generalens paa Dallund« —: at hun for ud gennem Vinduet afhentet af Djævelen, og at man maatte lægge Sten i hendes Kiste, samt Fortællinger om hendes Gengangerfærd lever endnu i Egnens Spøgelsehistorier. Det hedder sig, at hun er manet ned i Sømosen, som ligger faa Minutters Gang fra Langesø. — Der er et gammelt Ord, der siger, at det er den bedste Frugt, som Fuglene hakker i, maaske kan disse Ord netop overføres paa mange af de Mennesker, som Sagnet ved mest om, og som Almuens gamle Historier stiller i et skævt Lys? — Karl Hansen: »Danske Ridderborge«, 1876, S. 184 skriver noget lignende om Fru Ide: »— enten saa Almuen har Ret, der mener, at Fanden hentede hende ud af et Vindue, eller Degnen i Vigerslev, der skrev i Kirkebogen: 1701, den 14. Januar, blev begravet den højædle og velbaarne nu salig Fru Ide Ratlou til Langesø.«

Den hvide Doktor.

Blandt fynske Originaler i Mands Minde maa især den hvide Doktor nævnes. Han døde 1883, og endnu kan ældre Folk fortælle en Mængde Smaatræk og Anekdoter om ham.

Hans Navn var Axel Frederik Lassen, og han var født 1789 i Kværndrup, hvor Faderen var Præst. Hans Broder var Apoteker i Ebeltoft, og hans Halvbroder blev Provst og efterfulgte Faderen i Præsteembedet i Kværndrup. Lassen studerede i Kiel. Som medicinsk Student gik han frivillig med som Feltlæge i de franske Krige under Napoleon og blev endog Bataillonskirurg. Da han kom tilbage fra sit Ophold i Frankrig, fuldendte han ikke sine medicinske Studier, men gav sig desuagtet til at udøve Lægevirksomhed. Men fra videnskabelig Side, af Myndighederne og af sine »Fæller« i Lægestanden, er han dog nærmest blevet set hen til som kun en Kvaksalver. Indenfor sit Fag naaede han aldrig Godkendelse. I mangfoldige Aar praktiserede han i Landsbyerne i det nordvestlige Fyn og boede her til sin Død.¹⁾

»Doktor« Lassen laa i Kvarter i Ugevis hos Bønderne. Ja, han tog ligefrem Ophold i Hjem, hvor der var en syg eller svagelig Person for at være ved Haanden til at tilse Patienten. Han boede saaledes til sidst i 26 Aar i en Gaard i Fjellerup og døde i denne Gaard. Han kom der, fordi Ejeren, der var ugift, havde et daarligt Ben. Da denne døde, arvede en Anders Sørensen Gaarden. Han solgte den fire Maaneder før Lassens Død til en Proprietær Teisen, som er den, der 11. August 1883 i »Fyens Stiftstidende« kundgør Doktor Lassens Død den 9. August.

A. F. Lassen var lille af Vækst, havde fine Træk og var

¹⁾ Den hvide Doktor er omtalt 1916 i G. L. Wad: »Fra Fyens Fortid«, II, i Brevene Nr. 232 — med Fodnote — 237, 238 og 239. Idet jeg henviser til disse Meddelelser, vil jeg tilføje, at jeg her kun fremsætter, hvad jeg — længe forud — har øst af Folkemunde samt faaet at vide af en Dame, der er lidt i Slægt med ham.

Ligeledes findes i »Søndagsbladet« Nr. 45, 1898, en Skildring af Dr. Lassen, skrevet af Kapt. Rs. Hansen. De historiske Meddelelser deri er ikke fuldt rigtige, men Artiklen gengiver forskellige Samtaler, som Forf. 1864 har ført med Lassen, og som tjener til at særtægne hans Person og Væremaade og altsaa supplerer mine Optegnelser.

som ung smuk. Skønt hans svære, oprindelig sorte, Skæg med Aarene blev hvidt, skal Navnet »Den hvide Doktor« dog hverken paa spottende eller spøgende Maade henføres til hans Person. Men det skal særlig stamme fra hans Forkærlighed for hvide Heste. Han havde en Gang seks hvide Hingste paa Stald hjemme hos sin Fader i Kværndrup Præstegaard, og man saa ham i mange Aar ride paa en hvid Hest — ogsaa paa sine Ture i Nordfyn. Dr. Lassen foretrak den hvide Farve, han yndede saaledes at iføre sig en hvid Silkeslobrok. Til daglig bar han dog en blaastribet Bluse eller skotsktærnet Kofte med Bælte. Han gik tidt med hvide Strømper uden paa Benklæderne.

Det var dog ikke altid, at »det Hvide« passede ham. Han sværte for Eks. med Lysetande sit hvide Skæg og sit skaldede Hoved, saa dette kunde være blankt som en Kakkelovn. Til lige sminkede han sig. — En Mand siger: »Han var paa Kinderne rød som en Tulipan.« — Derfor var han ikke i Familien velset som Nattegæst, da han fælt tilsmurte Lagner og Pudevaar. Det huede saaledes ikke altid hans Svigerinde i Kværndrup Præstegaard, naar han kom rejsende. Hun var tidt ked af hans Besøg; thi han blev der da ofte i længere Tid ad Gangen, undertiden i Maaneder.

Da en ung Dame af Slægten en Gang citerede:

»Iduns evig unge Vaar
paa Deres Kinder farvet staar,«

snerrede han: »Mamsellen skal ikke gøre Nar.« Herrer kaldte han Slubberter, og Damer kaldte han Mamseller. Han sagde: »Slubberterne dør først, Mamsellerne lever længst, for de spiser ikke mere, end de kan taale, men Slubberterne spiser for meget.« Der lever mange Fortællinger om, hvorledes han bebrejdede forskellige Folk, at de spiste for meget. »Det gør paa, det gør paa« er ogsaa et Mundheld efter ham; saadan sagde han, naar Nogen spiste, og han syntes, det var for meget. — Meningen var da, at saa bidrog det til Afkortning af Vedkommendes Liv. Et andet af hans Mundheld var, at det første Hundredaar var det værste at komme over, blev man 100 Aar, kunde man blive gammel.

Han sagde ogsaa, at han kunde slaa den stærkeste Mand ihjel med et Tællelys og viste ved en stadig Banken paa

samme Sted i Tindingen, hvad han mente dermed. Og mange andre mærkelige Gerninger yndede han at prale med, og det har sikkert været ham en Tilfredsstillelse, naar han kunde binde Bønderne nogle af sine Historier paa Ærmet.

I sine unge Dage fik Lassen en Bevilling, der hjemlede ham Ret til nogen Praksis, men denne Ret blev ham faa Aar efter frataget. Bevillingen er udstedt 6. Marts 1819 og ophævet 29. August 1824. Om denne Sag lyder de mundtlige Fortællinger saaledes:

Et Par Mursvende faldt ned fra et højt Stillads under et Arbejde paa en Kirke og slog sig meget slemt. Dem kurede han, og dette skaffede ham Bevillingen — »saadan gik Ordet«, føjer man nu forsigtigt til. Dernæst hedder det i Folkemunde: Der var en Degnedatter i Søllested; man antog, hun led af Kræft. Lassen skar Brystet bort og sagde: »Nu kommer jeg igen om tre Dage, og Ingen maa røre Forbindingen i den Tid.« Da han kom igen, havde Distriktslægen i Assens faaet Sagen at vide og havde taget Forbindingen af. Da Lassen kom, var Saaret ikke, som det skulde være, og Patienten døde. Lassen skyldte Lægen for, at han havde kommet Noget i Saaret, og Lægen skyldte ham for at have fremkaldt Døden.

Anderledes lyder Dr. Lassens egen Forklaring i et 135 Oktavsider stort Skrift, som han paa eget Forlag udgav i København 1827 som Anke over tre fynske Embedsmænd, nemlig Stiftsfysikus, Distriktskirurgen og Herredsfogden, der havde haft med nævnte Dødsfald at gøre.

Lassen skriver, at han var Prosektor i Kiel i fire Aar til 1813, og at han da ansattes ved de til Frankrig gaaende Auxiliaircorps [Hjælpetropper]. Dagen efter hans Hjemkomst til Kværndrup indtraf den Ulykke, at fire Murarbejdere faldt ned fra Kirketaarnet og fik farlige Kvæstelser. Da Læge ikke kunde oppebies, paatog han sig Behandlingen, og de blev alle raske. Dette gav ham Ry, saa han paa Sundhedskollegiets Forslag uden Ansøgning derom fik Tilladelse til at fortsætte sin Praksis, som derefter tiltog i stigende Grad. Bevillingen var i Ordlyd som den, der meddeltes Kandidater med tredie Karakter. Lørdag den 24. Januar 1824 opererede han en 16aarig Datter af Degnen Schade i Søllested, og

Torsdag Aften derefter døde hun. Operationen er meget omstændelig skildret. Naar man af egen Erfaring ved, hvorledes en alvorlig Operation foregaar i Nutiden, lyder hin Operation i Hjemmet og den Syges Pleje, saa det er en Gru at høre, og man fyldes med den største Medynk med den Patient, der døjede alt dette.

Samtidig foretog Dr. L. en Operation paa en anden Kvinde, som ligeledes omtales: »Jeg befriede hende for den saa yderst farlige Gevækst paa Halsen.« Hun var fattig, modtog Alt gratis og laa i syv Uger i Søllested Degnebolig, som hun »efter saa betydelig Operation forlod karsk og frisk, som hun endnu er det i Dag.«

Disse to Tilfælde førte til Rettergang og til, at hans Bevilling ophævedes. Lassen blev sat under Tiltale, dog ikke for Operationen paa Schades Datter, men for den anden Operation, »som foretaget uden Tilsyn«, og det blev ham med det samme forbudt for Fremtiden at praktisere. Lassen skriver, at disse Sager paaførte ham, at han maatte befordre sig over 500 Mil fra sin Bopæl i Kværdrup til de forskellige Tingsteder.

Bogen slutter med en lang Række Bilag i Form af Vidnesbyrd fra Præster og andre Embedsmænd samt fra en Række helbredte Syge, der Alle fremhæver Lægens personlige gode Egenskaber, hans kirurgiske Duelighed og hans Held med sine Kure, samt at Lassen i Kværndrup i Aarene efter 1825 og 26 var søgt fra alle Egne af Fyn. — Og han mener selv, at han den Gang »havde helbredet over 500 Patienter, som Alle har været plaget af ligesaa betydelige Sygdomme som de omtalte, tilligemed 30 Patienter, som har haft betydeligere Tilfælde end de omforklarede«.

Derefter rykker den i Fyn kendte Landsdommer Gustav Ludvig Baden 1828 i København paa eget Forlag ud med et Forsvarsskrift, der i stærke Ord siger, at de juridiske og medicinske Overordnede har faret for skarpt frem og har taget for haardt paa Hr. A. F. Lassen.

Efter alt dette fortsatte den hvide Doktor sin Kureren — men skrev dog ikke Recepter. Han medbragte selv sine Medikamenter, der som Regel bestod i Afførings- eller Brækmidler. Han trak ogsaa Tænder ud — med rustne Tænger,

føjer man til. For øvrigt siges om ham — trindt om — at han var meget haandsnild og fingernem som Kirurg.

Men det var tidt haarde, ret raa og mærkelige Kure, han foreskrev sine Patienter. En blev raadet at piske det syge Sted paa et Ben med friske Brændenelder; en Anden skulde over hele Kroppen indsvøbes i et vaadt, lige afflaaet Kalveskind (521 f.). Han praktiserede paa en Tid, da man endnu ikke paa Landet havde lært at følge Lægens Forskrifter og Paabud, for Eks. med at nægte en Syg at nyde Noget, som maatte anses for skadeligt for ham. Dr. Lassen skal da have fortalt, at det kunde ikke nytte, at han sagde til Folk, at de skulde holde Diæt og spise det og det; men naar han foreskrev Diæt og saa tillige sagde, at de til et bestemt Klokkeslet skulde spytte paa deres Hund, gjorde de begge Dele og troede, at der var noget Overnaturligt med i Spillet.

Fra Steder, hvor han *kurerede*, kom i Praksis, — og alt-saa nøjedes med kortere Besøg — tog han jævnlig nogle Fødevarer med sig — eller andre Sager — i det Hele taget Ting, han syntes om. Derom lever der mange Eksempler. Et Sted tillod han sig uden videre at gaa ind i Spisekammeret og medtage det Halve af en større hjemmebagt Kage. Tidt drak han Fløde. Et Sted tog han den Mellemmad, der var sat af til Pigerne, og gav sin Hund. Da Pigerne klagede over det, sagde han: »Vil De have den igen?« — og gav saa Hunden et Brækpulver. Savnede man Noget i et Hjem efter et Besøg der, sagde man: »Det har den hvide Doktor nok taget med sig.« Alt saadant var ofte Betalingen; men han kunde dog nok ogsaa være ret ublu i sine Fordringer. Da man i Store Padesø — hvor han dog vist opholdt sig et Aarstid eller længere — spurgte, hvad man var ham skyldig, sagde han: »Jeg tager den bedste Hest, der er i Stalden.«

Han yndede at tage med sig Perlehøns og Dværghøns, hvor saadanne fandtes. Folk afhentede da ofte slige Rapserier igen. I en Gaard i Farsbølle tilvendte han sig 30 Rigsdaler, som han dog senere, da Sagen blev omtalt, lagde fra sig igen i et *Klokkehus* der i Gaarden (en Urkasse til et bornholmsk Stueur.) Den daværende Kone i Mosegaard, ligeledes i Haarslev Sogn, havde et Par Løver af Metal, som stod til Stads, dem tog den hvide Doktor med sig en Gang;

og da man spurgte til dem, sagde han: »Dem har Fanden taget; naar han kommer med dem, skal De faa dem.« Han vilde have dem til Pryd for et Lystfartøj, Skibet skulde da hedde: »Den skjulte Løve«. En anden Meddeler fortæller, at han havde et saadant Fartøj, der kunde slaas sammen om Vinteren og lægges paa Loftet, og at der til Skibet hørte en Skibsklokke af Malm, som blev paa Gaarden i Fjellerup efter hans Død.

Undertiden gik det helt aabenlyst for sig, naar han til-egnede sig Noget, han havde Lyst til. Saaledes fortæller en Kvinde fra Haarslev Sogn, der en Gang var i Besøg i en Gaard, hvor den hvide Dr. samtidig var til Stede: Efter at man havde spist og havde levnet et godt Stykke af en god Æblekage, sagde den hvide Dr. til Datteren: »Ane, giv mig et Stykke Papir«; da han fik det, lod han Æblekagen glide ned derpaa og puttede saa Pakken i Lommen, alt medens man endnu sad ved Bcddet.

Han kunde dog ogsaa afgive et følgeværdigt Eksempel. Den samme Meddelerske fortæller, at da de Tilstedeværende kom ud i Haven, udtalte en ung Pige om et Træ, »at det havde en smuk Façon«, hvortil Lassen sagde: »Er Du en dansk Pige? Kan Du ikke sige Form, eller at Træet er smukt formet.«

Den hvide Doktor var en mærkelig Fremtoning; han var alle Børns Skræk. Naar han kom ridende til Haarslev Præstegaard, hvor hans anden Stedmoder, hans Faders tredie Kone, havde Ophold som Enke, for Skolebørnene og Byens Børn ned i Vejgrøften. Det morede ham at *kyse* Børnene, gøre dem angst og rædde. Han red da Hesten helt hen til Kanten; løb Børnene saa over til den anden Side af Vejen, red han bagefter, og først, naar han red videre, trak Børnene Vejret frit. Gik en Flok Børn og legede, red han ind imellem dem og spredte dem. »Men han gjorde os aldrig Noget alligevel,« føjer en gammel Meddelerske til, som tidt er bleven *kosen* af ham.

Naar han opholdt sig i Haarslev Præstegaard sørgede han for, at hans Hest blev fodret paa det Allerbedste, og for øvrigt, hvor han kom, sørgede han for, at Hesten fik rigelig Havre, — ja, naar han hist og her saa sit Snit, fodrede han den med Gryn, Sukker, Hvedebrød o. desl.

Hans Soveværelse skal have været lige saa ejendommeligt udstyret som han selv. Der maatte Ingen komme ind. Han laa i Sengen med Klæderne paa og i en Fodpose af Lammeskind. Da jeg spørger En af dem, der har kendt ham paa nært Hold, hvorledes slig Urenlighed dog spændte af, svarer denne Mand: »Jeg tænker, han har haft Midler til at klare Lus og Lopper med.« Til sidst maatte han dog finde sig i nogen Rengøring. Men skønt sin mærkelige Levevis blev han 94 Aar gammel. — Og de Ting, som han ejede, var alle fine og gode Ting, for Eks. Lagner af hollandsk Lærred o. l.

Et af de mange Sagn om ham lyder, at han til Stedets Præst sagde, at der var ingen Gud til; men en Gang, Lassen ikke var rask, mødte han paa Vejen Præsten, der kom kørende, og han raabte da efter ham: »Jo, der er en Gud.«

Men Lassen var ikke blot en Særling, ogsaa en Samler, især samlede han Oldsager. Men ligesom man ikke vilde kendes ved ham i Læggestanden, opnaede han uagtet sin Samlerflid ej heller fuld Paaskønnelse blandt de Oldkyndige. Han formede og omdannede nemlig nogle af Flintredskaberne, saasom Kiler o. l., og udstyrede dem med Runer og forskellige Figurer, som han fandt paa at mejsle frem.

Disse Samlinger busede han i en Gaard i Sletterod — han lejede der en Sal og byggede senere en Tilbygning til. Han gik hver Dag en Tur paa to—tre Timer til Sletterod, iført stortærnet Bomulds kittel med Bælte om. Naar han kunde fylde et saadant lille Museum med sine Oldsager, kom det af, at han ligeledes ofte tilegnede sig saadanne Sager — hele Smaasamlinger — rundt om i Hjemmene, hvor han kom.

En Gang, da Frederik VII med Grevinde Danner rejste igennem Fyn, tog de paa Vejen til Odense ind hos Dr. Lassen for at se hans Oldsagssamling. Af den Grund fik man i Odense en saa lang Ventetid, at det blev Aften, inden Kongen og hans Følge kom til Byen. »Doktoren« var ved denne Lejlighed ikke mere galant, end at han blev staaende i Døren, da Kongen stod af Vognen nede ved Vejen.

Hele Lassens Samling findes nu paa »Fyens Stiftsmuseum« i Odense, hvor den har dannet den væsentligste Stamme for

den oldnordiske Afdeling. I »Fyens Stiftstidende« for 17. Juni 1871, Nr. 179, findes en Skildring af Flytningen og Overtagelsen. Heri meddeles, at paa det daværende oldnordiske Museums Vegne (703) ordnede Apoteker Lotze og Adjunkt Faber Sagen saaledes, at Prosektor, Dr. Lassen mod en aarlig Livrente af 300 Rdl. overdrog sine nordiske Oldsager til Odense Kommune. Dernæst skrives: »I Byraadets Møde igaar meddelte Hr. Lotze, som Medlem af Bestyrelsen for Museet her, at Samlingen, der har vist sig langt righoldigere, end man har antaget, bestaar af ca. 19,900 Numre, der indpakkede i 36 Kister i Tirsdags paa 34 Vogne af Beboerne i Fjelsted blev kørt til Aarup, hvorfra de pr. Jernbane sendtes hertil. Flytningen af Samlingen skete netop paa Hr. Lassens 82aarige Fødselsdag, i hvilken Anledning han paa Gæstgivergaarden i Aarup gjorde et Gilde for dem, som havde kørt Samlingen dertil. Som bekendt har Regeringen for nylig lønnet ham for hans Samlerflid ved at skænke ham Fortjenstmedaillen i Guld.«

Jeg har talt med en af de Bymænd, der var med til at køre Oldsagerne. Lassen havde selv pakket Kasserne, og der var kun een Kasse paa hver Vogn, for at dette Vogntog skulde tage sig saa kæmpemæssigt ud, som vel muligt.

Fra ovennævnte Byraadsmødes Forhandlinger den 16. Juni s. A. meddeler ligeledes Stiftstidenden udførlig Redegørelse om Kommunens Overtagelse af den Lassenske Oldsagssamling. Herom skrives: »Lotze fremhævede paa Museumskomiteens Vegne, at Hr. Lassen paa en særdeles kulant Maade havde skilt sig ved Overleveringen, idet Samlingen var leveret frit af ham paa Banegaarden.« — — »Formanden fandt, at man maatte takke de Herrer, som havde bragt dette Foretagende i Stand og skaffet Byen en Samling, som vil være til stor Glæde for Saamange, og som han vilde betragte som en god Begyndelse til at skaffe os Kunstsamlinger, hvorpaa vi hidtil havde været saa fattige.«

Lassen var dog ikke tilfreds med sin ovenfor omtalte Fortjenstmedaille. (Denne Medaille findes nu paa »Fyens Stiftsmuseum«.) Hans Ønskers Maal var at være Ridder af Dannebrog. Det var ham en Skuffelse, som han ikke lagde Skjul paa, at han ikke kom til at bære Ridderkorset.

Museet har selvfølgelig skilt de af Lassen udpyntede og »forbedrede« Stensager fra de Øvrige og huser disse Eksemplarer særskilt i sit Kontor — hvor jeg har set dem — som Vidnesbyrd om den hvide Doktors Ejendommelighed.

Lassens Død meddeles, som alt sagt, i »Fyens Stiftstidende« af hans sidste og ret nye Vært. Om hans Jordefærd paa Fjeldet Kirkegaard den 14. August 1883 indeholder ovennævnte Blad en kort Meddelelse — begge Steder kaldes han Doktor Lassen —, hvori det hedder: »I Følget bemærkedes et Par Medlemmer af Odense Byraad samt Oberst Lassen af Artilleriet, en Brodersøn til den Afdøde.« I Huset talte daværende Kapellan Balslev i Haarslev, i Kirken Stedets Præst.¹⁾

Ligesom der endnu lever mange Fortællinger om ham og Genfortællinger af hans egne Fortællinger, saaledes findes der ogsaa endnu Ting af hans Efterladenskaber. Derimod siger man: at en hel Del Breve og Papirer, som han efterlod, alle blev tilintetgjort. »De indeholdt Beretninger, som de, der kendte Lassen, havde hørt saa mange Gange« — altsaa Intel, som var Nyt for dem — og man »ansaa ikke det Hele for fire Skilling værd.«

Der kan ikke stærkt nok advares imod, at den Slags Ting bliver ødelagt uden kyndig Mellekomst. Alt sligt bør behandles med den største Pietet og afleveres paa Arkiver, Museer, »Dansk Folkemindesamling«, Biblioteker o. l. dertil indrettede Steder. Her bør først en Afgørelse finde Sted, et Valg mellem det, der duer, og det Værdiløse. Den mindste lille Genstand og den mindste lille Optegnelse kan en Gang i Tidernes Løb komme til at kaste Lys over et eller andet dunkelt Punkt, som det er den læge Ejer eller Finder af saadanne Sager aldeles umuligt at dømme om eller forudse (655—693).

Dr. Lassen havde ført mange forskellige Ting med sig fra Udlandet. Blandt disse var et meget elegant og kostbart Ride-tøj, rigt forsynet med Sølvprydelser. Det forærede han før sin Død til Dyrslæge J. Balslev der paa Egnen, som var i Slægt med ham — en Søn fra Haarslev Præstegaard.

¹⁾ I 1917 fik en Kreds af Fjeldstedegnens Familier, som havde kendt Dr. Lassen, i Sinds at sætte en Mindesten paa hans Grav, der i 35 Aar har henligget uden at være navnemærket. I 1918 blev der saa paa Graven rejst en Natursten med indhugget Navn og Aarstal.

Lassen havde en Stok med Guldknop, der var fyldt med Bly, saa han sagde, at han kunde dræbe, hvem det skulde være med den. Han fortalte, at han havde faaet den som Gave af en Doktor Goethe i Berlin, der selv havde skaaret Røret paa Java. I Guld-Hæltten, -Kuglen, -Knappen — efter de forskellige Forklaringer kan jeg ikke slaa Formen fast — stod hans Navn og en latinsk Sætning, som Lassen — saa siges der — sagde betød: »Ikke den Anden, menden Første til at gøre Godt.« — Man taler ogsaa om en Signet, der vistnok blev afleveret til Museet. Om dette fortalte Lassen, at der i Frankrig blev udsat en Belønning for den, som kunde lave et Signet med det bedste Billede af Napoleon, og at han vandt Prisen. — Hvis denne Historie passer, kan der dog neppe være Tale om andet end en Genpart af Signetet.

Jeg har imidlertid søgt nærmere Oplysninger om dette Signet. I »Fyens Folkemuseum« i Eiler Rønnov's Hus (der er en Afdeling under Odense Bys offentlige Samlinger), findes en lille forgyldt Globus af Malm, udstyret med danske Navne. Den er til at skille ad, og under et Dække af Trikoloren ligger i et lille, noget dybere Rum et Laksegl i Sort med et tydeligt og smukt Billede af Kejser Napoleon. Den lukkede Globus bærer en forgyldt, kronet Ørn. Paa dens Vinger findes følgende Indskrift: »Axel Frederik Lassen, Prosecteur Théâtre anatomie en Kiel 1810.« Dernæst findes følgende franske Vers:

Vous servir est mon seule envie,
 J'en fais mon espoir le plus doux,
 Vous m'avez conservé la vie
 Je ne la chéris que pour vous.
 Ils sont passés des jours des fêtes,
 Ils sont passés, ils ne reviendront plus.¹⁾

Querndrup 1814.

↑ ↯ ↑

¹⁾ Versene er ikke helt grammatikalsk rigtige. De er maaske skrevet af Lassen selv. Oversat lyder de:

At tjene Dem er min eneste Lyst,
 jeg gør deraf mit sødeste Haab,
 De har bevaret mig Livet,
 jeg sætter kun Pris paa det for Deres Skyld.
 Festdagene er forbi,
 de er forbi, de kommer ikke mere igen!

A. F. L.

Hollard Nielsen.

Hollard Nielsen var en Lærersøn fra Odense, født 1804, død 1870. 1840 cand. jur. med 1. Karakter. I Erslew's Forfatter-Lexicon er han fra 1822 opført med en Række forskellige Skrifter, og Brickas Lexikon ofrer ham over en Side og nævner ligeledes en Række Skrifter. I gamle fynske Aviser findes adskillige Digte fra hans Haand. Han udgav og redigerede »Dansk Ugeskrift for alle Stænder« (517). Hollard Nielsen maa dog nærmest opfattes som et mislykket Digtergeni, og han førte en ussel Tilværelse, iført luvslidte Klæder. Jeg mindes tydeligt at have set ham saaledes flere Gange i mit Barndomshjem i Tresaarene.

Rasmus Venevad.

I et lille Hus med Have, Venevadhuset, paa Præstegaardens Mark i Haarslev henlevede Rasmus Jacobsen, kaldt Rasmus Venevad (ofte kaldt *Venevaari*) efter sine Forældres Død ugift sit Liv som Eneboer og tildels som Særling, eller rettere som en uudviklet Begavelse. Her havde han levet hele sin Barndom som »sin Mors Dreng«. Han var ranglet og lang af Vækst. Han vilde ikke være Soldat, han blev kasseret; men forud sagde han, at blev han taget, skulde enten *Lykkekæret* eller den hvide Ko frelse ham. — Moderen var nemlig villig til at sælge sin Ko for at fritage ham.

Han gik om og solgte Urtefrø; han havde ogsaa en lille Stilling som Agent for en Brandkasse for Tjenestefolk. Han gik paa sine Vandringer ind saa et saa et andet Sted, hvor han saa sad og snakkede og fik noget Mad. Han kunde ikke taale Spøg, og Børn kunde han ikke lide, ej heller Hunde, dem kom han gerne i Spektakel med.

I Krigsaarene 1848—50 gik Rasmus Venevad Ærinder til Odense for Præsten i Haarslev og — siges der — for Vedel Simonsen paa Elvedgaard. Paa en af disse Ture blev han antaget for Spion. I Odense stod to Officerer paa Gaden og talte sammen. Rasmus gik da derhen, stod og stak Hovedet hen til dem og lyttede til deres Samtale. Gik for øvrigt og gloede op og ned ad Husene, som han havde for *Skik*. Derefter satte han sig paa en Trappe og læste højt i en Avis om

Krigen. Derom fortalte han selv: »Saa kom der en lille, spæd Politibetjent og greb mig lige i Kraven og vilde ha' a' vide, hvem jeg var. — Jeg er Rasmus Jacobsen fra Haarslev Sogn, og jeg gaar Post for Pastor Balslev (osv., osv.). Saa kom jeg i *Kasjotten*. Men Dagen efter kom Præsten fra Haarslev og sagde: »I skal lade Rasmus Jacobsen gaa, han gaar mine Ærinder« — saa kom jeg ud.«

Han syntes, at det var fint at bruge fremmede Ord, men kom i Reglen daarlig fra det. En Gang han kom fra Odense med Postnyhederne, spurgte man: »Naa, Rasmus, er der noget Nyt i Dag?« Hertil svarede han: »Det bliver værre og værre, nu er Totaliterne slagne.« Han havde læst et Sted: »De er totaliter slagne.« Naar Præstens studerende Sønner kom hjem i Ferien, skulde han have en dannet Samtale med dem ude paa Marken. »Hvem er nu Overbibliotekarius?« spurgte han. Da en af Husmændene sagde: »Hvad er det, Du siger,« svarede Rasmus overlegent: »Han kan ikke en Gang udtale det!« — De franske Mitrailleuser kaldte han »Militærøser«.

En Gang mødte han lige uden for Odense en Mand fra Haarslev, der kom kørende, og som ogsaa var paa Hjemvejen og sagde: »Vil Du køre med, Rasmus?« — »Nej Tak, jeg vil gaa og beskue Naturen.«

Han var vant til at gaa, han gik mange Mil paa sin Fod for at høre Festtaler, Ligtaler, naar »nogle Store« skulde begravnes o. l. Hans Hukommelse til at gengive Prædikener og Taler var fremragende, ja vel næsten enestaaende — i hvert Fald ejede han en Naturgave paa dette Omraade. I Kirken sang han af sine Lungers fulde Kraft, hvad der tidt virkede meget forstyrrende. En Gang fortalte han — og min Meddeler mener, at det var ved Vedel Simonsens Begravelse — at der var: »Syv Prygle til Degne, men jeg kunde synge over dem Alle.« — Folk havde ham nu og da til Bedste og fik ham til med stor Højtidelighed at foredrage Brudstykker af Taler o. l.

Han optraadte selv som Taler, saaledes i 1863 og 1869 ved Grundlovsfester i Bogense. Jeg husker fra hans mundtlige Gengivelse af en af disse Taler, at han bl. a. sagde: »Kong Frederik skrev kun daarligt, men det, han skrev, var skrevet godt« (∴ Underskriften paa 1849-Grundloven). Fra Ras-

mus Jacobsens Optræden i 1869 foreligger hele Talen, idet han i Afskrift har foræret den til nuværende Provst Balslev i Lumby, af hvem den er stillet mig til Raadighed.

Paa Programmet stod: »Afvekslende Tale og Sang«. Og dette forstod han saaledes, at den, der talte, afvekslende skulde synge og tale, saa han med Et stemte i at synge, medens han stod paa Talerstolen. Der er tre Taler, og de er alle isprængt med Vers, som han selv har skrevet. Da jeg maa spare paa Pladsen, kan jeg ikke optage den tredelte Tale i sin Helhed, men maa nøjes med nogle Uddrag:

»Ærede Forsamling! Den første Gang jeg optraadte her for at holde Tale i denne vigtige Anledning, var i Aaret 1863, Grundlovens 14-aarige Fødselsdag eller rettere sagt dens Konfirmationsdag, da var Barnets Fader, Kong Frederik VII, saa glad, at det Barn, som han havde skænket til Danmarks Riges Nytte, var kommet saa vidt.« — Men samme Efteraar døde Kongen, og Rs. J. fremfører et Mindedigt til Kongens Pris. — Dernæst ønsker han, at Christian IX, inden han skal nedlægge sin jordiske Krone — — paa sine aldrende Dage — — »maa se et Grænseskel sat, som for hans Efterkommere maa blive varigt for Danmarks Rige.« — »Det var Fred. VII's gode Hensigt at skænke Danmarks Rige dette Barn, som i verdslig Henseende skulde være Danmarks Rige til lige saa stor Nytte, som Jesus-Barnet i Bethlehem i aandelig Henseende skulde være for den ganske Verden.« Men ligesom der i Herodes's Dage var Folk, der vilde omkomme Jesus-Barnet, saaledes fandtes endnu Folk, der vilde omkomme Grundlovs-Barnet, men Himlens Herre »magede det saaledes, at hverken Jesus-Barnet i Bethlehem eller Friheds-Barnet i Danmark blev omkommet.« Dette Barn fyldte nu sit tyvende Aar, og: »Naar man har haft noget i tyve Aar, saa har man Hævd for det.« Christian IX tog sig af Barnet som Plejefader i den Afdødes Sted — — Talen slutter med et Leve for Kongen og Grundloven.

Den anden Tale begynder med et selvlavet Hyldingsdigt til Frederik VII, og dernæst kommer et andet Digt til de Vaabenbrødre, som i Trearskrigen kæmpede med Heltemod for Danmarks Frihed:

Hav Tak — I Vaabenbrødre kær,
 som stred for Danmarks Ære,
 med Lovemod fra Hjemmet kær
 gik mod de fjendtlige Hære,
 saa Prøjsens Ørn og Tysklands Ræv
 med Skammen maatte vige,
 og Dannebrogspanen aller blev
 oprejst i Danmarks Rige.

Den tredie Tale er for Sønderjyderne — og da Kronprins Frederik skal formæles med Kronprinsessen af Sverige — for Danmarks lykkelige Fremtid.

Rasmus Jacobsen skriver til Slut: »Den første Tale blev holdt paa Tribunen ude i Skoven og de to sidste i Spisesalen, hvor jeg erholdt fri Beværtning.« — Til det Sidste kan jeg tilføje, at han ved Festbordet gjorde tomt Bord i en stor Bue rundt omkring sig — tømte Indholdet af alle Fade i sin Nærhed.

I Anledning af at Sognepræsten i Haarslev i 1839 fejrede 50 Aars Jubilæum (se S. 511 f. og se senere Familien Balslev) forfattede han et Digt, hvis Forbogstaver danner Præstens Navn — Rasmus Balslev — samt en Skildring af hele Festens Forløb med Kirketjeneste, og han nævner Talerne og Salmerne.

Efter at have meddelt, at Præsten ved denne Lejlighed fik Titel af Konsistorialraad, og at Sognets Beboere skænkede ham et Sølvbæger, som kostede 100 Rdl., skriver han videre: »Den gamle, ærværdige Sognepræst forestod sit Embede omtrent et Aar efter Jubelfestens Højtideligholdelse, og ved Alle Helgens Dag den 1. Novbr. Aaret efter begyndte hans Svaghed at tiltage, saa at han i syv Uger maatte uafbrudt holde Sengen, og han mærkede da, at hans Virken til Guds Fremme nu snart maatte ophøre, men Evangeliet trøstede ham i Sundhedens og nu i Sygdommens Dage, og han var ganske vel tilfreds med at forlade denne Verden og gaa ind i Evigheden, hvorpaa Herren hjemkaldte ham til sig paa første Juledag 1840. Hans vigtige Ønske blev opfyldt dermed, at hans ældste Søn J. C. Balslev blev Sognepræst efter ham.« Han indsattes 21. Marts 1841. »R. Balslevs Søn R. V. Balslev, som var personel Kapellan hos Faderen fra 1832—1840, blev efter Faderens Død beskikket til Sognepræst for Hammer og Horsens Menigheder i Aalborg Stift, og 7. Marts gjorde han sin Afskedsprædiken.«

Ligesom dette Mindeskrift er ødselt udstyret med prentede Bogstaver og sligt, saaledes skrev han ogsaa adskillige Gravvers med prentet Skrift. Lad da ogsaa hans Gravpoesi leve med her. Da min Fader var jordet, fandt vi samme Dag paa Graven et Papir, der i Stilhed var lagt inden i en Krans, hvorpaa der stod:

»O Haarslev Sogn! — glem ej hans Virken
i disse mange Leveaar
saavel i Skolen -- som i Kirken,
alt hvad han der udrettet har, [Fynboen siger huer]
hvor mange Taler — har han holdt
ved dem — som Herren kaldte bort.«

Rasmus Venevad skulde have været »til Bogen«, saa var den Mand neppe kommet til at dø saa ukendt og tillige saa ensomt, at hans Død først opdagedes nogle Dage efter, at den var indtraadt. Han passede selv sit Husvæsen, men efterlod sin Hytte — sit Fædrenehus — i saa forsømt Tilstand, at hans Lig, da det fandtes, var blevet en Del forulempet af Rotter. Han var født 1807 og blev begravet paa Haarslev Kirkegaard den 20. Februar 1879. Han gav sig, som sagt, af med at affatte Gravskrifter. En Billedhugger, der igennem ham havde afsat en Del Gravplader til Haarslev Kirkegaard, satte en lille Tavle paa hans Grav; og Lærer Matthiessen, min Faders Efterfølger i Haarslev Skole, skrev den 22. Februar i »Bogense Avis« et smukt Mindeord om ham med Overskrift: »En Enlig«.

Student Skov.

Fra min Barndom og Ungdom husker jeg nøje en høj, bleg Mand i tilknappet sort Frakke, en Student Skov (Navnet stavede han vel neppe saa enkelt), der henlevede mange Aar paa Bogense Fattiggaard. Han gik stille om, gik jævnlige ud paa Landet og kom af og til til Haarslev. Nogle siger, at hans Roman er den, at en Kærlighedshistorie havde gjort ham sindssyg. Efter en anden Meddelelse var han Student fra første Halvdel af forrige Aarhundrede og meget dygtig. Misundelige Kammerater drak ham fuld, Dagen før han skulde op til Embedseksamen. Han dumpede og fik sit Liv spildt. Men efter hvad Pastor J. C. Balslev i Haarslev har fortalt

(meddelt mig af en af hans Sønner), var han som Student Huslærer i et Hjem, hvor der kom Ildebrand, og da han derved nær var indebrændt, mistede han Forstanden. — Man ser her i dette Tilfælde, hvor meget mundtlige Forklaringer kan afvige fra hverandre. Naar jeg nu har ønsket at vide, hvem den Mand egentlig var, har jeg ikke kunnet opspore Andet end disse tre forskellige Aarsager til Mandens Skæbne.

Der har i Nordfyn som overalt været mange halvforstyrrede, raa og frygtede Personer, hvis Navne helst maa blive, hvor de er, under Mulde og i Glemselens Skød, og Egnen har haft sine Originaler (101 f.). Men det tynder ud blandt de originale Figurer i Fyn som alle Vegne. Hvor er saadanne nu? — Paa Plejehjem og lignende Tilflugtssteder, som ikke før fandtes.

Arbejdets Helte og Heltinder.

Mellem de kendte Særlinge og de fremragende, historiske Navne staar hele Skaren af det navnløse, men villiestærke, slidsomme Arbejdsfolk. Rundt om i dette mit Værk — særlig i I og II Del — er Arbejdets Folk omtalt, men uden at nævne Navne. Der kunde nævnes mange Helte og Heltinder. For i V Del ikke at glemme Folkets Helte, saa lad mig ikkun mindes en Enkelt af disse.

En enkelt af Arbejdets Helte. I 1907 jordedes paa Vissenbjerg Kirkegaard en 85aarig Kone, Enke efter Josef Hansen, der var Ringer og Graver ved Kirken. Denne gamle Fynbokone fortjener sin lille Minderune saa godt som Nogen; thi det er ikke alene Jyden, der er »stærk og sejg«. Det Arbejde, hun udførte, er nemlig enestaaende i sin Art og meget betydeligt i Retning af Haardførhed og Villiekraft. Allerede medens Manden levede, hjalp hun ham med Arbejdet, og da han døde, overtog hun hans Stilling og udførte den siden i mange Aar, indtil hendes Datters Mand blev hendes Stedfortræder.

Stedet er som forud omtalt et yndet og kendt Udflugtssted i en af Nordfyns smukkeste og mest bakkede Egne (721).

I en lang Aarrække saa man paa Vissenbjerg Kirkegaard den gamle Kone, »Ma' Josefs«, der gik og skøttede om Gravene. Hun begyndte med at grave sin Mands Grav og gravede siden i mange Aar Gravene paa denne Kirkegaard, selv i Vinterens barske Vejrlig. Og det var hende, der ringede Dagen og Natten og Højtiden ind over denne Egn. At grave en Grav indbragte hende i sin Tid fire Mark og at besørge den daglige Klokkeringning i Taarnet een Skilling — et af de mangfoldige Vidnesbyrd om, at Livet bjerges med mere eller mindre, alt eftersom Kravene stilles.

Hvormangen Enke kan gøre hende denne Gerning efter? Nu hviler den gamle Maren Josefs selv mellem de af hende gravede Grave — hviler nu selv der, hvor Alverdens Færd ender.

Stedlige Typer.

II.

Fortjente og historiske Navne.

DET lille Land, der gaar fra Bælt til Bælt, har ogsaa fostret sin gode Part af Danmarks landskendte Bondesønner — store Sønner fra smaa Hjem — som har deres Navne indskrevet i Historiens Bog, og der er Flere end den Ene af disse, der har det, fordi ogsaa de har vist, at »sit Fædreland skylder man Alt, hvad man kan udrette.« Fyn har været Fødestavn eller Virkeplads for et ikke ringe Tal af Historiens store Mænd — for først at nævne de fire fremragende Bondesønner: N. M. Petersen, Rs. Nyerup, Rs. Rask og Rs. Nielsen. Men Odense Amt tæller mange andre Navne, hvorom det kan siges: »Danmarks Saga skriv ham ind mellem dem, som bedst Dig tjente.«

Ja, færdes man i Nordfyns Egne træder Minderne ogsaa i høj Grad frem i Form af Personalhistorie (294—664).

Kendte Mænd.

I Præstegaarden i Vissenbjerg Sogn, Fuglevig kaldet, er Brødrene Trojel født. Kerleminde er Fødested for Brødrene Paludan-Müller samt for den kulturhistoriske Forfatter Mejborg (»Gamle danske Hjem og Bøndergaarde.«)

Etatsraad N. E. Hofman (Bang) til Hofmangave, født 1803, død 1886, maa nævnes som en af Landbrugets bedste Mænd. Det var ham, der indførte Svenskharven med de krumme Tænder. Dette Redskab gav Landbruget et stort Stød fremad. Han har indført Alsikkekløveren og søgt at fremme

Dyrkning af Rajgræs. Han har indlagt sig Fortjeneste af Faareavl, af Frugttrædyrkning, af Foretagender til Fremme for Husmændenes Kaar og m. m. Som Taler og Skribent virkede han til Gavn for Landbrugsstanden, baade de store og de smaa Jordbrugere. Han oprettede 1845 paa sin egen Gaard Landets første Landbrugsskole, hvorfra der udgik mange dygtige Elever, en Skole, der var meget anset og bestod i ti Aar.

Ogsaa hans Broder, Landøkonomen Jacob Aall Hofman (Bang) — der var Forpagter paa Hofmangave fra 1860 til 1880 — maa nævnes, bl. a. som Forfatter af Bogen Odense Amt, Landhusholdningsselskabets 16. Bog om Danmarks Amter. Se Fodnoten Side 252.

I Odense var, som alt sagt, Historikeren, særlig Odense Byhistoriker Engelstoft Biskop fra 1851 i 38 Aar (706).

Fra Odense maa ogsaa nævnes Kaptajn I. C. Madsen, den militære Husflids Fader og til sin Død 1914 Krigsministeriets Tilsynshavende og Ledende i denne Sag, der har sat Spor langt uden for Kasernernes Mure. Husfliden blandt de i Garnison liggende Soldater, der efter hans Forslag 1891 blev indført i Hæren 1892, hvor den siden er gaaet sin Sejrs gang rundt gennem Regimenterne, er en betydende Samfundssag i moralsk og økonomisk Henseende — samt tillige kulturelt, idet de gode Tegninger, der arbejdes efter, højer Smagen. Denne Syssel i Soldatens Fritid, dette Fredens »Vaabenbrug« blandt vore Jens'er, er et dansk Foretagende uden Forbillede fra fremmede Hære. Derfor viste det sig ogsaa snart, at den militære Husflid i Danmark evnede at vække Opmærksomhed i andre Lande.

I Havrehed Skole i Vigerslev Sogn udfoldede Lærer Anton Andersen sin botaniske og skønlitterære Virksomhed, og saaledes kan man blive ved — for Eks. er Cyclerytteren Thorvald Ellegaard født i Fangel, hvor hans Fader ejede Gaarden »Ellegaard«.

En stor Række kendte Personer er født eller har virket forud for eller i det 19. Aarhundrede paa de Egne og iblandt de Folk, som denne Bog omhandler, og mange af dem har Folket paa de paagældende Egne hædret med Mindesmærker.

Fynske Mindesmærker.

Odense Amt er rig paa Mindesmærker, der bærer Bud om saavel ældre som nyere Tid. Jeg har i Løbet af en lang Aarrække været rundt over en stor Del af Fyn og optaget Indskrifterne paa mange forskellige Sten i den Tanke at samle dem i det mindste for Nordfyns Vedkommende og lade selve Stenene tale som Emner, der ikke findes samlet andet Sted. Men Pladsen tvinger mig til at opgive et saa omfangsrigt Kapitel og nøjes med langt kortere Optegnelser.

Som alt skildret er Nordfyns flade Slettegne saare rig paa Oldtidsmindesmærker, der peger længst tilbage, men som er med til at tegne Landets Ydre. Derfor bør ogsaa disse i og for sig saa talende, men dog saa tavse Vidnesbyrd fra en svunden Old, da Livet i vort Land levedes under Forhold, som man kun vanskeligt kan tænke sig, at Livet kunde leves under, indfattes i de Minder, der »siger slet ingen Ting, men er dog et lønligt Kildespring.«

»En Nation, der ærer Mindet om sine store Mænd, hæd- rer sig selv.« Det er godt at dvæle ved vore Fortidsminder og at komme vore Stormænd i Hu. Mange Steder i Fyn staar saadanne synlige Minder i Landsbyer, der ikke ligger ved Jernveje, end mindre paa de alfare Rejsestrøg. Ved store Gaarde er der flere Steder rejst Mindestøtter af Godsernes Beboere for afdøde Ejere af det paagældende Herresæde. (Se for Eks. Dallund S. 681.) Naar saadanne Sten staar i Herregaardens Park eller nær Gaarden, maa de regnes af mere privat Natur. Ogsaa paa Kirkegaarde er der lignende Minde- stene. Men der findes tillige i Fyn en Mængde fuldtud of- fentlige Sten, hvortil der har været ydet Tilskud i videre Kredse, ja, fra hele det danske Folk. Og Fynboerne er frem- deles saa slittige til at rejse Mindestene, at der vel endog kunde være Grud til at slaa til Lyd for at holde lidt igen med dette skønne Ærbødighedstegn for Stor- daad, at ikke Linien for Værdighedsgraden dertil sænkes!

I Nordfyn kommer man Kirkens Mænd i Hu, i Midtfyn mindes vor Krigshistorie og vore Helte, og i Sydfyn findes et af Skyttesagens, Folkehøjskolens og den grundtvigske Be-

vægelses Arnesteder, hvad der har givet sig Udslag i folkelige Mindesmærker — selvfølgelig Alt bestemt i meget store Træk.

Et af de betydeligste og anseligste Mindesmærker i hele Riget er den store, smukke Mindestøtte for Hans Tausen, Danmarks Morten Luther, som med Ydelse fra hele Landet rejstes 1894 i hans Fødeby Birkende, Øst for Odense i Bjerger Herred, og som staar der paa et heget, skygget og fredet Sted. I Kirken har 1866 Ejeren af Vejrupgaard som Kirketiendejer, Præst og Sognebeboere — til Minde om dette Bysbarns Fødsel 1494 — ladet indmure en Marmortavle, hvorpaa man i Relief ser »den liden Plovdræng fra Birkende By«, den By, hvor hans Fader Tage var Smed — men der er nu delte Meninger om Smediens Beliggenhed. Folk i Birkende paa-viser dog i en Mark, Tageholm, et bestemt Sted, hvor Sagnet vil henlægge Tausens Fødested, og hvor altsaa Smedien laa, i hvilken hans Fader smedede Jern af Mosen. Dette falder sammen med, hvad Thiele fortæller i sine Folkesagn om Stedet, Resterne af Smedien og Hammerskæl der paa Stedet.

Lad mig fra Odense først nævne Mindesmærket for Kingo 1875. I Fyns Bispegaard indrettede Kingo sit Bogtrykkeri, paa hvilket han 1682 fik kongl. Privilegium for sine og Andres Skrifter. Her er saa mange kendte Kærnesalmer blevet til. Den Salmebog af 1699, der bærer hans Navn, er trykt her. Og endnu lever »Salmisten i det danske Kirkekor« i vore Kirkesange. Dernæst Gravstenen paa Frue Kirkegaard for den rige, ugifte Handskemager J. M. Lahn, død 1802, som skænkede sin Ejendom til en Stiftelse for hjælpeløse Børn. Det første Skib, der kom til Odense ad Kanalen 1803, og som var opkaldt efter selve Havets Gud, bragte Kalk fra Gudumlund i Jylland til denne Bygning, dette fynske Vajsenhus. Der er ligesaa den dobbelte Mindesten paa St. Knuds Kirkegaard for Stifterne af de rige, fynske Legater Kammerherre, Amtmand (i Randers) J. Benz on og Hustru, født Gersdorff. Endvidere er der Mindesmærker for Frederik VII 1868, H. C. Andersen 1888, Tietgen 1908, St. Knud 1911, Christian IX 1912 og Carl Bagger 1913.

Kirkerne huser Tavler, Gravmæler og Gravsten til Minde om ældre Tidens Velgørere og Stormænd. I Mængden af disse har neppe noget Minde Tilknytning til de fynske Landboere

udover den Gravsten, der findes i St. Knuds Kirke over Amtsforvalter Rasmus Andersen og Hustru, Stamforældrene for Slægten Balslev; se herom under »Præstefamilien Balslev«, samt det Marmorgravmæle og den Tavle med Indskrift, som begge ligeledes findes i St. Knuds Kirke, til Minde om den rige Odensekøbmand Peter Eilschow og Hustru. Det er dette Ægtepar, som oprettede i Odense Legater og de endnu bestaaende seks Friboliger »de Eilschowske Boliger« for tre Enker og tre Jomfruer (576), og skænkede Penge til St. Knuds Kirkes Spir.¹⁾

¹⁾ Eilschow og Hustru ligger begravet i St. Knuds Kirkes søndre Sideskib. Paa Kirkens søndre Væg ved Siden af Døren til Sakristiet findes et Gravmæle i Marmor, der oplyser, at Peter Eilschow til Marienlund ved Odense og Købmand sammesteds er født i Odense 28/1 1713 og død 28/10 1783 og hans Hustru Mad. Anna Maria Becker er født i Rudkøbing 10/7 1719 og død 29/8 1799. — — I Kirkens nordre Sideskibs vestre Ende findes en stor Mindetavle, hvorpaa der staar Følgende: »Ære, Hæder og Fred skal være over hver som gør det Gode. Rom. 2., 10. Det opfyldes i Tiden og det opfyldes nu i en salig Evighed paa Velædle Hr. Peter Eilschow, Handelens Lys og Ære her i Odense, som ved redelig Klogskab vandt sjeldne Midler, men agtede Rigdom for intet mod Guds Ære og et godt Navn, laante Herren vellyk af sin Rigdom, og da alt Hjælpes Haab var ude for dette Taarn skænkede det i dets Nød 6000 Rigsdaler til et nyt Spir, Aar 1783 den 29. Oktober. Det vil og stadfæstes i Tid og Evighed paa hans efterladte Enke, Velædle Madame Anna Maria Bekker [her staves Navnet med to k'er], Kønnets Zir og Prydelse, hvis Ædelmodighed skænkede endnu 2000 Rigsdaler, den 1. April 1784, til at dække Spiret med Kobber og desbedre befæste Taarnet mod Fremtiden.«

Endvidere findes i Forværelset til Stiftsbiblioteket en stor og bred Tavle, hvis Indskrift er en Redegørelse for, hvad dette rige gavmilde Ægtepar har været for Odense By og Omegn. De har skænket Penge til St. Knuds Kirke til deres Begravelses Vedligeholdelse, til Kirkens Spir og Taarn at nedbryde og igen at opbygge, til at lade Kirken og Orgelværket male, Prædikestolen forgyldte og forsyne med et Fløjlsdækken, rigt broderet og med Guldfynser nedenom. De har desuden givet Penge til tolv fattige Lemmer af Marienlunds Gods udi det af begge Ægtefæller opbyggede grundmurede Hospital i Lumby, har skænket Boliger i Odense til tre Enker og tre Jomfruer i de af Peter Eilschow opførte seks nye Vaaninger, beliggende ved St. Knuds Kloster, en Legatportion til hver af disse seks Beboere samt andre Legater.

Kommer man ad Middelfart Landevej ind til Odense, den bakkede, men de sidste Par Mil næsten liniallige Hovedlandevej — det samme er Tilfældet paa den modsatte Side af Odense ad Nyborglandevejen, ligeledes den gamle Postrute — har man St. Knuds prægtige Kirketaarn som Vejens ufravigelige Midtpunkt og Toppunkt for hver kommende Bakke. Eilschows Fader, født 1664, var en Bondesøn, der blev Købmand i Odense. Han var fra Landbyen Ejlskov i Haarslev Sogn. — Han var født i den Gaard, der i Midten af det 19. Aarhundrede ejedes af Jesper Andersen.

Kirkegaarden i Odense, indviet 1811, gemmer Støvet af saa mange af det sidste Hundreedaars fremragende og kendte Mænd og Kvinder. Her findes mange officielle Mindesmærker, deriblandt flere over Personer, som paa forskellig Vis har været knyttet til Fyn og de fynske Landboere. Her er fire af Stiftets Biskopper stedt til Hvile. Her hviler Digteren, Stiftsfysikus Aarestrup. — Medens hans Dødsdag i Haandbøger staar opgivet som den 20. Juli 1856, staar der paa Gravstenen den 21. — Stiftsfysikus Eichel er alt omtalt S. 482. Ogsaa skal nævnes Mindesmærket for Stiftsfysikus T. M. Trautner, død 1903, Sygeplejesagens og Sygekassernes trofaste Forkæmper. Han var i mange Aar (1866—83) Læge i Bogense, og Bønderne forstod ikke fra Begyndelsen af, at han vilde deres Vel, da han i Blade og Skrifter afslørede de uhygiejniske Tilstande hos dem for at faa tilvejebragt bedre Sygepleje og Forhold under Sygdom i Landbohjemmene. Men Mindesmærket vidner smukt om hans Livsværk. Smaakaarsfolk fra alle Egne af Riget har saa at sige været med til at rejse det gennem en Øreindsamling, idet Sygekassernes Fond har ydet Tilskud svarende til en Øre for hvert Medlem. Her er Mindestene for selve Landbrugets Mænd som Landinspektør A. N. Andersen og Andersen-Rosendal, og mange flere officielle Gravsten kunde nævnes.

Kancelliraad Elias Møller var en Husmandssøn fra Diernisse ved Faaborg, født 1761, død 1846, som blev Herremand paa den nordfynske Slette, idet han 1797 giftede sig Østrupgaard til og 1828 tillige blev Stamhusbesidder. 1818 tørlagde han Egense Fjord, ialt 1100 Tdr. Land. Som Paaskønnelse

for dette Arbejde blev Elias Møller 1820 hædret med Landhusholdningsselskabets store Guldmedaille. 1840 blev han Justitsraad. (Se for øvrigt hans egne Optegnelser i »Personalh. Tidsskrift«, 6 R. 3 B. 201 f.).

Denne store Østrupgaard's Inddæmning blev i 1913 — for at Jorden kunde udstykkes til Egnens Beboere — købt af Udstykningsforeningen for Sjællands Stift, hvilken netop ved denne Lejlighed ændrede sit Navn til: »Foreningen til Opkøb og Udstykning af Landejendomme i Sjællands og Fyns Stift«.

Til Minde om denne Indvinding af nyt Land rejste Udstykningsforeningen i Hundredaaret, i 1918, en Sten med Indskrift ved Vejen, der fører fra Egense til Hasmark, og ligeledes til Minde om dette Landvindingsværk udgav samme Forening et smukt Skrift, »Fjordmark«, udarbejdet af Forfatteren A. Nordahl-Petersen, der skildrer Elias Møllers Liv og Virke, og hvori det bl. a. om det nye Land Fjordmark som »Høstænge« hedder: »I Højbjergningstiden udfoldede der sig i Engene et lignende broget Folkeliv som det, der møder En i de store Marskenge ved Vesterhavet« — og i en Sang af samme Forfatter i Anledning af Mindesmærkets Afsløring lyder et Par Linier:

»Hvor Snekker pløjed den dybe Sø,
der avler Bonden nu Korn og Hø.«

I Kerteminde har man hædret Frederik Paludan-Müller med et Mindesmærke. I Bogense er rejst en Mindesten for Justitsraad Pagh. I Odense, Bogense, Middelfart og Assens er der Krigergrave med Mindesmærker over dem, som gav Livet hen for Fædrelandet i vore sønderjydske Krige. I Assens er en Statue af Peter Willemoes, og Maleren Jerichaus Fødested er mærket med en Mindetavle i Muren.

Blandt de fynske Stormænd og Lærde, der har gjort Danmark Ære, er der, som forud sagt, ikke Faa, hvis Vugge har staaet i Fæstegaarde og smaa Hytter paa Landet. I Roerslev har Beboerne rejst en Sten for den med Tankebegavelse og Veltalendeskunst saa rigt udrustede Videnskabsmand Rasmus Nielsen, Bødkersønnen fra en Husmandshytte der. Det var 1909 i Hundredaaret for hans Fødsel. Ambrosius Stub, Lyrikens

Fader, en Dreng blandt en fattig Skrædders Børneflokk i Gummerup, har man i 200 Aaret for hans Fødsel 1905 rejst to Bøvstene i hans Fødesogn, en Sten i Køng Højskoles Have og en Sten i selve Gummerup By, ud for det Sted, hvor det lille Skrædderhus, et Fæstehus, laa.

I Ryslinge, i Dalby, ved Dalum Landbrugsskole og paa Dalum Kirkegaard findes Mindesmærker for Christen Kold. Højskolen paa Hjallesø Mark ved Dalum aabnede han med et Hold Karleelever i November 1862, og i Maj 1863 begyndte Kold her med 18 Pigelever den første Pige højskole i Verden. Ved Dalum er tillige rejst en Sten (1911) for Forstander for den af Kolds Højskole 1886 omdannede Landbrugsskole, Jørgen Petersen; paa denne Sten staar hans smukke Valgsprog: »Aldrig færdig, men altid paa Vej«.

I »Fruens Bøge« findes et Mindesmærke for Stavnsbaandets Løsning og en Sten for »Naturvennen« Brygger Schiøtz i Odense.

I Sanderum er 1875 rejst en Natursten for Skræddersønnen, den fædrelandskærlige Mand, Historikeren Niels Mathias Petersen. Sanderum er en By, der bestaar af en usædvanlig Række store, velholdte Bøndergaarde. Midt i Byen fik jeg dog, da jeg for nogle Aar siden var der, Øje paa et lille, skrøbeligt Hus, som saa ud til, at det mæt af Dage kunde ønske at synke sammen. Huset brændte kort Tid efter, nemlig den 23. November 1911. Man kender ikke med Vished N. M. Petersens Fødested, men man sluttede, at det var dette Hus med de smaa Ruder og det ludende Tag.

Men det var i hvert Fald i Sanderum-Skrædderens lille Hus, at Sønnen med det vide Udsyn og den klare Tanke saa Lysen en Oktobernatt. Da der intet Ur fandtes i Huset, ved man ikke, om det var før eller efter Midnat. Hans Fødselsdag skrives derfor 24. eller 25. Oktober 1791, paa Stenen staar dog kun 24.

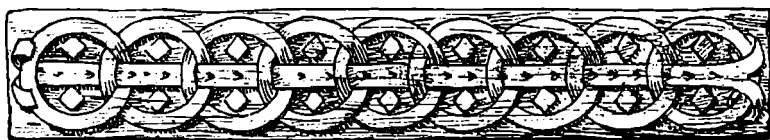
Ved et rent Tilfælde spørger jeg en Kone, der kommer gaaende, den Eneste, jeg møder, om Oplysninger om den Sten og det Hus, jeg var gaaet Vejen for at se, og det viser sig at være en ret nær Slægtning af N. M. P. — der ligeledes har haft en Broder i Sanderum. Hun kender dog kun lidt til

Professoren, men fortæller om Festen, da hun som Paarørende var med til Mindestenens Afsløring.

Herfra er ikke langt til Brændekilde, Rs. Kr. Rask's By, der nu er en Opkomsby med Fortov langs Vejene, Cyklesti ved Siden af, elektrisk Lys ud over Vejene, Telefonledninger o. l. Midt i denne By svinger Smeden endnu sin kraftige Hammer, saa Slagene paa Ambolten giver Genlyd. — Skraas over for Smedien laa i sin Tid Brændekilde-Skrædderens lille Hus, hvor den navnkundige Sproggransker fødtes, den Fædrelandets store Søn, som i Videnskabens Arbejde »— kom fra Renens Veje ned til Elefanter Leje.«

Men der er tre Navne, som jeg i denne Afdeling hver især maa give særskilt Omtale, da de tætter sig i Særdeleshed omkring nærværende Bogs stedbestede Udgangspunkt, min særlige Hjemegn. Disse Navne er: Professor **Rs. Kr. Rask**, Konferensraad **Vedel Simonsen** og Navnet Balslev, det vil sige den gejstlige **Balslevslægt**.

Sproggranskeren Rasmus Kr. Rask og hans nærmeste Slægt.

SKØNT Brændekilde ligger et godt Stykke fra Haarslev, og skønt Rasmus Kristian Rask's Levelid ligger saa langt forud for min egen, saa er Rask dog den af Nordfyns hidtil nævnte, historisk navnkundige Mænd, der er vævet stærkest med ind i mine Barndomsminder. Saa langt jeg kan huske tilbage, har jeg hørt Tale om hans Navn og den ham egne Begavelse. Slægtens Hjemsted blev nemlig ligesom flyttet til Bolstedet Egelund (516) i Haarslev Sogn, nær mit Hjem, saa her er Familieminderne blevet samlet, fredet og gemt, og der vaages fremdeles med usvækket Interesse over, hvad der endnu findes i Familiens Eje af synlige Minder og mundtlig Overlevering.

At der fra en nordvestfynsk Husmandshytte er udgaaet en lærd Søn, en Professor, som ved sit Virke har forevigt sit Navn, er flere Gange forud nævnet, ligeledes at en Landsby-skrædder er Fader til en saadan Søn; sliq Afstamning er den lærde Sproggransker ikke ene om. Men han er ene om sit banebrydende Livsværk, ene om (udtrykt med Digteren Ploug's Ord) »— det mægtige Forskersnille, som brød Vej gennem alle Sprog, de dyrkede som de vilde, Stamme spored han i Kvist, fandt den skjulte Rod til sidst, gætted Vækstens Love.«¹⁾ Og videre — — »Men eet blandt dem alle dog var

¹⁾ Odense Katedralskoles Indbydelsesskrift 1861 indeholder en Tale ved Translokationshøjtideligheden 1860, holdt af Skolens daværende Rektor, Prof. R. J. F. Henrichsen, om Rasmus Rask's Skoleliv; deri staar bl. a., at Rask til nævnte Rektor har sagt, »at han ikke behøvede andet end Fadervor i et Sprog for at danne

hans Lyst, og det var Fædrenes Tunge.« — — Men »Nordens gamle Kraft og Marv tog hans rige Aand i Arv, til hans Legem segned.«

Hans Ven Historikeren N. M. Petersen fra Sanderum har skildret, hvor knugende og trang en Tilværelse han maatte friste i sine Studieaar. Han kunde leve hele Dagen af tørt Surbrød og Vand, og kun sjældent kunde han gøre sig til Gode med en Ret varm Mad — skønt han spiste den i en Kælder for fem Skilling. Naar en Ven besøgte ham, købte han nogle varme Kartofler, som de spiste med Salt til. — Ihvorvel den legemlige Nød ikke kunde kue den fremadstræbende Aand i at naa frem, saa har hans haarde Kamp og Møje dog sikkert nok lagt ham i den ålt for tidlige Grav.

samme Sprogs Formlære.« For øvrigt hedder det i denne Tale, at hans Rektor vidner om ham 1806: »Det er ikke usædvanligt, at han studerer til Kl. 1 eller 2 om Natten og er igen oppe imellem 5 og 6 om Morgen, og man kan være sikker paa, at hans Studering er alvorlig og ikke for at give sig Anseelse af at være flittig.« Hans Helbred var ikke stærkt, og han led en lang Tid af Øjensvaghed, men han var kun borte fra Skolen, naar han var virkelig syg, altsaa yderst sjelden, og aldrig for at nyde en Fornøjelse: »Til Livets sædvanlige Adspredelser«, siger den Ven, som har skrevet hans Liv, »levnedes der os hverken Lyst, Tid eller Anledning; vor Vederkvægelse var et Slags regelmæssige Søndags-sammenkomster, hvor Samtalen næsten altid drejede sig om alvorlige Genstande; især om det gamle Norden.« Han og hans Klassekammerater gjorde een Gang om Sommeren en længere Vandring ud i den frie Natur; ofte besøgte de i Samling Rask's Fader, og hertil maatte vælges den sildige Aften eller den tidlige Morgenstund, for at Skolen ikke skulde forsømmes. Rektor kunde da hen imod Udgangen af Skolen bl. a. give ham den Lov, »at han hverken savnede hans Person eller hans Agtpaagivenhed nogen Tid paa Skolen.« Det var ønskeligt — fortsætter Prof. H. —, at der kunde siges om enhver Discipel, hvad der sagdes om Rask lige fra Begyndelsen af hans Skolegang, »at der hos ham findes Muntherhed uden Vildskab, Frihed uden Næsvished, at han hører med Begærlighed, svarer med Forstand, spørger med Skarpsindighed.« — Prof. H. siger videre: »Og hvorfor kunde ikke blot Rask, men ogsaa de dygtigere af hans Kammerater overkomme saa Meget ogsaa udenfor Skolearbejdet? Det var, fordi deres Sind og Tidens Sind var saadant, at der efter det Vidnesbyrd, som jeg allerede har anført, »hverken levnedes dem Lyst eller Tid eller Anledning til Livets sædvanlige Adspredelser.«

Rasmus Rask fødtes 22. November 1787, kom til København i November 1807 og døde her 25 Aar derefter, 14. November 1832. I 1842 rejstes Mindesmærket paa hans Grav i København, hvorpaa der bl. a. som den danske Indskrift staar hans patriotiske Valgsprog, Pligtsprog, der stiller saa stærkt et Krav, at det lyder som et Bud: »Sit Fædreland skylder man Alt, hvad man kan udrette«, og 1887 satte man en Mindesten paa Tomten af hans Fødehjem. Paa denne Sten staar hans Navn og hans Fødsels- og Dødsdata samt:

»Fædrelandet skylder man Alt, hvad man kan udrette.« Under denne fynske Form har jeg optaget hans smukke mandende Ord som Motto Side 127.

Skrædderen i Brændekilde boede i det Hus, som her ses afbildet¹⁾, og som stod indtil 1868, da det nedreves og et nyt Hus byggedes ved Siden

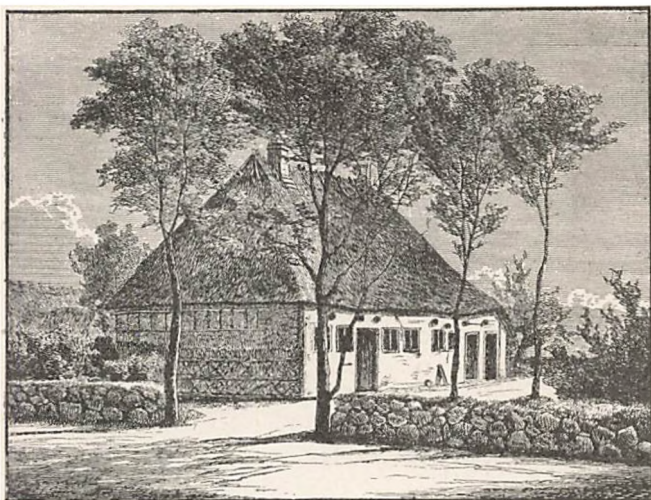
af paa Husets Grund. Han var tre Gange gift og havde en stor Børnesflok. I andet Ægteskab er der forud for den lille, spinkle Rasmus en Datter Maren og en Søn Hans Christian, som begge døde som Børn, Datteren faa Dage efter Sønnen. Det var to Børn med særlig gode Aandsevner, og det var ved denne Lejlighed, at Faderen skal have sagt, at Vor-

Rasmus Kristian Rask.

¹⁾ Billedet af Huset har jeg faaet i Egelund, det har været fremme i Illustreret Tidende 30. August 1868 med Omtale af Rask's Fødested, senere forskellige andre Steder. Ill. Tid. 20. Novbr. 1887 fremtræder som et Festnummer i Anledning af R.s Hundreedaarsdag med forskellige Artikler om dette Emne samt med et Billede af R., et Billede, der er tegnet flere Aar efter hans Død. Her ser man ham iført Kalvekryds. Den 27. Novbr. 1887 skriver Alfred Ipsen, som i Festnummeret ogsaa har skrevet en af de nævnte Artikler, om et Besøg i Rask's Fødeby, ledsaget af et Billede af Mindestenen i Brændekilde.

herre tog det, som duede, og lod dem beholde den lille, svage Rasmus. Medens Bylavets Koner, som Skik var, var samlet til *Kistelæg* (120, 333) nu for anden Gang, og begge Lig da var hensat i samme Værelse, hændte det — saa lyder den mundtlige Meddelelse — at de døde Børn lukkede hver et Øje op, de Øjne, der vendte mod hinanden, hvortil Faderen

Rasmus Rask's Fødested i Brændekilde.

sagde, »at nu havde de to Søskende hilst paa hinanden i Guds Rige.«

I tredie Ægteskab blev begge disse Børn opkaldt. Den i dette Ægteskab fødte Hans Christian blev Præst, og Datteren — Maren altsaa — kom til Egelund. Disse to var saaledes Helsøskende og begge Halvsøskende til Rs. Kr. Rask.

Brændekildeskrædderen flyttede 1808 til Fjelsted Sogn til et Hus i Rydskoven, ved Navn Frydenlund, og døde den 5. December 1810. Hans Christian slog sig som Faderen og Farfaderen paa Skrædderhaandværket, var 18 Aar gammel udlært Skræddersvend og sad hjemme hos Moderen i Fjelsted og syede for Tjenestefolk. Men naar Moderen ikke var til Stede, sad han med en Bog i Haanden. Han kom til Brahetrolleborg og fik Undervisning, men Moderen kunde ikke yde ham nogen nævneværdig Hjælp. Naar hun gik paa sin Fod

den lange Vej ned til ham for at give ham nogle Fødevarer, var hun tre Dage om Turen. Den lille Maren var da ene hjemme. Hver Gang hun havde sørget for Koen, Faaret og Hønsene, lukkede hun sig inde og krøb ind under Bordet — hvor hun ikke kunde ses — for at Folk, som kom til Døren, skulde tro, at der Ingen var hjemme. Men først, da Broderen 1823 kom hjem fra sin store Rejse i Østen, kom Hans Christian til København, og 1833 tog han theologisk Embeds-eksamen med første Karakter. Han døde 1875 som Sognepræst til Viskinge (eller, som det ogsaa skrives, Viskinde) og Avnsø Menigheder ved Kalundborg. (En Husmand i Viskinge, som er blevet konfirmeret af Pastor Rask, omtaler ham som en meget rar, mild og venlig gammel Mand.) I Søsterdatterens lille Stue i Egelund hænger hans Billede. Han giftede sig 1842 med en Datter af en Kaptajn Høier i Odense.

Ogsaa han havde sproglige Interesser og udgav flere herhenhørende Skrifter. (Se Erslews Forf. Lex.). Mest kendt er hans litterære Værk: »Morskabslæsning for den danske Almue« (511, 550, 602 og 611), et for den Tid (1839) udmærket Tidsskrift, i hvilket jeg genkender mange fynske Udtryk, Skikke og Fortællinger, som sikkert er Minder fra hans Ungdomstid. — Han skrev paa sin Konfirmationsdag 1819 et Takkevers til sin Moder. Det er omslynget af en tegnet grøn Ranke med smaa røde Blomster. I dette barnlige Digt udtrykker han i tyve Linier sin Glæde over alle Himlens gode Gaver og lover, at hans Tak »skal ses i Lyst til mere og mere at være lydig, flittig, klog og from«, som:

»Min elskte Moder mig hver Dag skal finde
og Gud skal høre, hvad jeg beder om :
Lad mig, o Gud! imens jeg er hos hende,
saa følge denne Moders Ja og Nej,
at naar det elskte Ledebaand har Ende,
jeg selv kan vandre tryk paa Livets Vej!«

Sognepræst Hans Kristian Rask,
som han selv skrev sit Navn.

Hans Moder kom 1825 til Egelund, hvor hun blev gift med Aftægtsmand Hans Hansen og var der i 21 Aar til sin Død 1846.¹⁾ Datteren Maren blev samtidig, 17 Aar gammel, gift med Hans Hansens Brodersøn, Hans Pedersen til Egelund, der var 29 Aar gammel; han døde 1866. Maren døde 1876. De havde olte Børn. Jeg har kendt baade Maren, Sønnen Niels Rask, der overtog Egelundstedet efter sine Forældres Død, og som døde ugift 1909, samt to ugifte Døtre. Niels Rask var en velanset Mand, som var betroet forskellige Tillids-hverv. Af dem, jeg kendte, lever nu kun Rasmine Christiane, opkaldt efter sin store Morbroder. Hun bor i et lille Hus ved Siden af sit gamle Hjem, da dette nu ejes af en anden Broder. Dette hendes Hus blev bygget til Aftægtsbolig for Bedsteforældrene.

Fra hende stammer saa mange af de Oplysninger, jeg her bringer, og som jeg paa nogle Punkter udførligere har gengivet i »Wisbechs Almanak« 1914 i en Skildring af Rs. Kr. Rask og hans Familie. Til Gengæld er i nærværende Stykke medtaget Ting, som ikke findes der. Hun hæger og værner med Omhu om ethvert nok saa lille Minde, hun ejer, og gemmer i trofast Hukommelse, hvad de nu Forudgangne af Slægten har meddelt hende. Hun har adskillige Bøger, der har været i hendes Morfaders Eje. Og hun har en Bog, der igennem Aarene har været ført i Egelund over optegnellesværdige Træk fra Hjemmet der, for Eks. naar Rugen blev saet og høstet, naar Grisen blev slagtet, og hvad den vejede o. s. v. Hun har ogsaa hvert Aars Almanak fra 1802.

¹⁾ Hun var Skrædderens tredie Kone, og ogsaa hun var tre Gange gift, idet hun 1811 ægtede Peder Christensen Møllebygger, fra hvem hun faa Aar efter blev skilt. Han forlod hende for at gifte sig paany og giftede sig med en Datter fra det Sted, hvor han fik Kosten, medens han byggede Hølse møllen. Han kom til at bo paa Haarslev Mark ad Bogense til og kaldtes »Per Klog«, fordi han havde været gift med den kloge Kone. Senere byggede han en Mosemølle for Ejeren af Stedet Mørkemose tæt ved Egelund. Egelundmanden kom da en Gang hen til Mørkemose, og han hørte ved den Lejlighed Per Møllebygger meget stærkt rose den Kone, han nu var skilt fra, og fik derved den Tanke, at hende vilde han have, naar den fraskilte Mand havde saa meget Godt at sige om hende. Og ovennævnte Forbindelser for baade Moder og Datter kom da i Stand.

I gamle Dage gav man Soldaterne Navn efter deres Hjemsted, Landsbyer eller Gaardenes Navne. Navnet Rask stammer fra en Soldat fra Nyborgeggen. Men han fik dette Kendingsnavn paa en egen Maade. Han udførte i Felten en rask og modig Handling — saa vidt jeg ved, red han over et større Vandløb — og Officeren sagde da, at herefter skulde han hedde Rask. De første Bærere skrev dog Navnet Rasch, men Rs. Kr. R. gjorde Navnet mere enkelt og dansk.

Maren i Egelund hed Rask; hendes ældste Barn fik ikke dette Navn i Daaben, men fik Ret dertil senere; thi (det er Rasmines Ord, jeg gengiver) »da udkom den kgl. Forordning,¹⁾ at naar enten Faderen eller Moderen havde et *Binaavn*, maatte Børnene faa det.« De andre syv Børn har Navnet Rask som Døbenavn.

Skrædderen Niels Hansen Rasch var en troende Mand og efter Datidens Forhold meget belæst. Et Kirkehus kaldte man et Hus ved en Kirke, hvis Beboere fejede Kirken, og hvor Børn, der skulde døbes, tog ind, o. l. Da hans Barndomshjem var i Kirkehuset i Paarup, havde hans Forældre Nøglen til Kirken, og han plejede da som Dreng at gaa ind i Kirken og sidde der og læse og lære sine Lektier. Han ejede senere i Brændekilde en Del Bøger, af hvilke adskillige er havnet i Egelund. Der er en Bibel i Folio af 1589 og flere gudelige Skrifter, Prædikener o. l. i Kvarl. De tomme Blade foran og bagved i disse Bøger har han udnyttet til Slægttavler og andre Oplysninger, Salmer og gudelige Betragtninger. Især er Pladsen paa Bind og Forblade paa den store Bibel fyldt med mange personalhistoriske Optegnelser. At prente og sirligt ned-

¹⁾ Om Forordningen om Daab af 30. Maj 1828, hvori det hedder: »— — — iøvrigt bør hvert Barn ved Daaben benævnes ej alene med Fornavn, men og med et Familie- eller Stammenavn, som det i Fremtiden bør bære«, skriver Poul Hennings i »Personalh. Tidsskrift« VI B. 2. H.: Denne Forordning — »der har til Hensigt at indføre faste Slægtnavne i Folket — er den første Bestemmelse her i Landet, der kom ind paa Navnespørgsmaalet, siden Frederik I paa Herredagen i Odense i December 1526 havde rettet en Anmodning til den danske Adel om at antage faste Slægtnavne. Før Forordningen af 1828 kan man i alt Fald uden for Adelsens, den studerende Stands og det højere Borgerskabs snevre Kreds ikke tale om Slægtnavne, højst om arvelige Tilnavne.«

skrive saadanne Minder er et Tidsfordriv, han har gjort sig paa sine Fridage og Helligdage. Her findes Mærkedage for hele Familien.

Om Rs. R. og hans Moder har han bl. a. skrevet: »Min anden Trolovelse med Berthe Rasmusdatter var den 3. December 1779. Og Brøløpet den 6. Jan. 1780.« Om deres tredie Barn er skrevet: »Rasmus Christian, født 22. November 1787, som var en Taarst-Dags Morgen Kl. 8 sl. og baaren til Daaben af And. and. Datter her i Byen Marie.« -- »Min Kone Birthe Rasmus Dater er født 1752 og Kristnet 4. Søndag i Advent. Hun var født lille-Jule aften. Baaren til Daaben af Stine Christen Madsens Kone i Brændekilde. — Hun døde 6. August Kl. 10 og 30 Minutter Torsdag formiddag 1801 og blev begravet 10. August 1801.«

Skrædderen tilegner Rasmus Rask denne store Bibel, da Drengen var 10 Aar. Den Søn, der blev Præst, arvede en Del af disse Bøger; han har 1827 med en Tilføjelse tilegnet Søsteren i Egelund dem.

Skrædderen var ved Siden af at være Skrædder tillige »klog Mand« og ejede flere Bøger med Raad i Sygdomstilfælde (516). Hans sidste Kone havde ikke boglige Interesser og kunde maaske heller ikke læse Mandens Bøger, men hun hjalp ham, naar der kom syge Folk, som søgte hans Hjælp, og hun saa, hvorledes han bar sig ad. Men meget af hans Kundskab i saa Henseende er gaaet tabt. Da han var død, sad Konen af disse Færdigheder kun inde med, hvad hun havde set og hørt sig til. Men Kunderne søgte nu hende, og hun fortsatte Mandens Virksomhed, saa godt hun kunde.

Da hun flyttede til Egelund, søgte Kunderne dertil. Lærdommen gik i Arv til Datteren Maren (516), og Egelund blev nu Midtpunktet for Udøvelsen af Brændekildemandens Lægeraad. Efter Maren Egelunds Død, tog hendes Døtre Arven op, og som den sidste i Rækken ejer nu Rasmine Rask Kendskabet til de gamle Maader og Midler. »Det bliver et Savn for os, naar hun en Gang dør«, mener Folk paa Egnen. »Thi hvem skal saa binde Ringorm og Vorter bort?« Denne Kunst ser for øvrigt saare uskyldig ud. Hun tager en hvid Bomuldstraad, holder den over Vorten, slaar Knude paa den og graver saa Traaden ned i Jorden, og naar Traaden er raadnet, skal Vorten være borte.

»Min Morfader var den første i Familien, der havde til-
egnet sig saadan »Klogskab« — fortæller hans Datterdatter —
»og han kunde læse Tysk,¹⁾ han lærte Rasmus Kristian Tysk,
før Drengen kom i Børneskolen i Brændekilde. Min Morfader
sendte ikke Drengen i Skole, da denne var syv Aar. Saa kom
Skolelæreren og opfordrede ham til at gøre det, saa sagde
han, at det vilde han nok, hvis Læreren mente, at han kunde
lære ham Noget, og sagde saa til Drengen, at han kunde
hente sin Bog og læse et Stykke. Drengen læste da Tysk, som
Læreren ikke forstod, og denne sagde, at saa behøvede han
ikke at komme i Skole« — [hvad der dog nok er sket alligevel,
da han først 3. Juni 1801 tretten et halvt Aar gammel kom til
Odense]. »Da min Bedstefader var død, sagde min Morbroder
til min Stedmoder: »Nu tager jeg min Faders Bøger med mig,
at de ikke skal komme i daarlige Hænder, og I kan jo ikke
selv læse dem.« Saa vidt jeg ved, er disse Bøger efter min
Morbroders Død skænket det kongelige Bibliotek.«

Af synlige Minder om Rask er der nu paa Egnen kun
tilbage, hvad hans Søsterdatter har. Morfaderens Lyselage
(155) og en Kyse, der har tilhørt Præstens Moder, har hun
skænket til Fyens Folkemuseum, og det kgl. Bibliotek fik 1910
— i Hundredaaret efter hendes Morfaders Død — et Brev
og nogle Bøger. Endnu har hun de før nævnte Bøger, en
Kaabe, der har tilhørt Bedstemoderen, et Haandklæde, der
har tilhørt Professoren, et Silketørklæde, som denne har købt
paa Odense Marked og foræret sin Stedmoder, og et Brev fra
Rs. Rask til sin Søster, der er skrevet med meget tydelig
Skrift. Der er nu kun det ene Brev tilbage, efter at den øvrige
Familie har faaet nogle faa Andre. Det er lagt i Kvart med
ombøjede Hjørner, saa det har Form af en Trekant, og har
været lukket, hvor Hjørnespidserne mødes, med en Oblat.
Foruden Adressen over Odense staar der: »Brevet bedes ved-
lagt Hårslev Præstes Breve« (740): »Kære Søster! Jeg har
egentlig ingen Ting at skrive om denne Gang, da alting går

¹⁾ Rasmine Rask ved ikke, hvorledes Morfaderen havde erhvervet
sig sine Lægerraad, eller hvorledes han havde lært at læse Tysk;
hun var kun halvandet Aar, da Mormoderen døde, og hendes
Moder har neppe heller vidst Noget derom, hun var kun halv-
tredie Aar, da hendes Fader, Skrædderen, døde.

så jævnt ved det gamle; men jeg må dog lade dig vide, at jeg er flyttet til et nyt Losi i disse Dage, hvor jeg har en ganske smuk Etasje på fire Værelser, foruden Køkken og et Værelse lil min Husholderske, samt Brændekammer og Pulterkammer, og Tørveloft, alt sammen nok så ordentlig. Det er i Badstustræde Nr. 126 1ste Sal. Men det behøver ikke at skrives uden på Brevene, uden just om det skulde være den første Gang. — Ellers lever jeg nogenledes ved det gamle, Helbredet er ikke med det bedste; men jeg er dog oven Sænge, og går og pusler med mine Ting så småt. — Jeg beder nu at hilse alle de gamle såvelsom unge, og dem i Hårslev med Præstens og Degnens ikke at forglemme. Jeg har set Grev Rabens Fader for nogen Tid siden her i Byen, jeg syntes han lignede Sønnen i sit Væsen, skønt naturligvis mere sat og reputerlig. Lev nu vel, kære Søster! og erindre imellemstunder din oprigtig hengivne Broder, R. Rask. «¹⁾ Det er skrevet den 18. August 1832, som han døde den 14. Novbr. s. A. Det er rimeligvis et af de sidste — om ikke det allersidste — Brev, han skrev til Søsteren.

Et endnu senere i Rask's Dødsaar skrevet Brev findes i »Fyens Folkemuseum« i Eiler Rønnov's Hus. Det er skrevet den 22. Septbr. 1832 til en Urtekræmmer A. Larsen i København og har til Overskrift: »God Morgen!« og lyder for

¹⁾ Professoren holdt ikke alene Forbindelsen vedlige med sin Søster gennem Breve, men han besøgte hende flere Gange, og ved hans Død arvede hun 800 Rdl.

Rask har bl. Andre tydet Runeskriften paa Glavendrupstenen (689 f.) — rimeligvis under hans første Besøg hos Søsteren. Hans Tydning, der falder sammen med de nyere Videnskabsmænds, er optaget i Wimmers Værk »De danske Runemindesmærker« II, Øerne, S. 373, og den har til Underskrift: »Egelund 12. Sept. 1826. R. Rask.«

— Med »Degnen«s i dette Brev menes min Faders Hjem. Det er ogsaa til Haarslev Skole, det Følgende henholder sig. Grev Raben var min Faders Svoger (se senere »Haarslev Skole«). Min Fader besøgte Rask i Egelund og har fortalt om et saadant Besøg, at han trakteredes med fine Smaakager, som Rask gemte i Søsterens Klædekiste og tog frem derfra.

— Til de i Teksten indførte Henvisningstal kan tilføjes S. 99 602, 622, 623 f. og 838, hvor Navnet Rask forekommer.

øvrigt: »Nu ved jeg, hvad de 2 Rbd. kan bruges til, som jeg syntes du bandte på, der især måtte være for Småtingen, som dog ere tilgæede i Mængde. Lille Hanne, min gamle Kæreste, kan gøre sig en liden Fornøjelse for dem, ved at købe sig et eller andet efter sit Hjertes Ønske, derfor. Skulde jeg gøre Foræring vilde jeg vist træffe et meget dårligt Valg efter hendes Smag. Jeg beder at hilse hele Familien og forbliver Din højst forbundne R. Rask.«

Rask's Søsterdatter siger, at nævnte Larsen var hans gode Ven; til sidst, da Rask ellers ingen Steder kom, kom han hos ham. I Museets Protokol findes for Novbr. 1896 (meddelt mig af Museet) følgende Oplysninger: Urtekræmmerens Datter, »Brevets »lille Hanne«, senere gift med Pastor Fog i Skydebjerg og Orte. De i Brevet omtalte »Småting« bestod i, at Larsens Familie i Rasks sidste Leveaar omtrent daglig forsynede ham med Mad, da han ikke turde spise fra andre Steder af Frygt for at blive forgiven.« Et andet Sted i Museet ligger »en stenbesat Fingerring, som Rasm. Rask havde købt paa Ceylon og ved sin Hjemkomst foræret til »Lille Hanne.« Anm.: »Gave fra Pastor Fogs Dødsbo. Opgivelsen af sammes Plejedatter.«

»Fyens Stiftsmuseum« ejer en Statue af Rask. 1882 havde Kunstneren A. Paulsen udarbejdet i Gibs til Støbning en Billedstøtte af Rask. Men hans Arbejde blev ikke støbt. Sprogmandens spinkle Skikkelse er iført Snøresko, Knæbenklæder og enradet Frakke. Han sidder paa en Stol og holder en Bog af 12mo Format i Haanden. Det er et tænksomt Ansigt med villiestærke Træk om Munden, som dog bærer Bud baade om de Skuffelser og de Savn, denne Danmarks store Mand maatte døje.

Da Professor Paulsen er død, har jeg igennem flere Aar forgæves søgt nærmere Oplysning om denne Statue. Kustoden ved »Fyns Stiftsmuseum«, N. A. Pindstofte, er den Eneste af de Mange, jeg har henvendt mig til — deriblandt Kunstnerens Døtre —, der har vidst Besked med dette Arbejde. Fra ham stammer da følgende Meddelelser:

Ved en Kongres i København, hvor adskillige udenlandske Videnskabsmænd var samlet [hvilke, kan han ikke oplyse],

spurgte flere af disse Udlændinge Professor Madvig, da de saa Frue Kirkeplads: »Hvor findes Rasmus Rask?« Dette gav vistnok Stødet til, at Paulsen gav sig i Lag med Arbejdet og vistnok efter Madvigs Tilskyndelse. Det er formet efter Stockholmerbilledet 1818 [p: Billedet fra Udgaven af »den ældre Edda«, det samme, som er gengivet i nærværende Skildring, anden Gengivelse af Rask fra hans Levetid findes ikke.] Ved Arbejdets Fremkomst var der kun faa i Live, der havde kendt Rask, Madvig havde det, og efter at han i Paulsens Artelier var kravlet op paa en Slige — støttet af Pindstofte, som den Gang opholdt sig i København og arbejdede ved Statuestøbning o. l. — for at studere Ansigtstrækkene, udtalte han sig til Ros for Ligheden, ligesom han udtalte sig varmt for at faa Paulsens Udkast støbt. Ved denne Lejlighed, som Pindstofte helt overværede, var ogsaa Udenrigsminister Rosenørn Lehn, der var Direktør for det kongelige Galleri paa Christiansborg, samt Kultusminister Jacob Scaevinius til Stede. Madvig sagde bl. a., at Rask hørte til de store Professorer, som saa mange smaa Professorer efter ham havde høstet Frugter af. Men Mindesmærket kom desuagtet ikke frem.

Etatsraad G. Lotze i Odense købte da Gibsmodellen til Museet i Odense, hvor Statuen fremdeles har Plads.

Historikeren Vedel Simonsen til Elvedgaard.

ELVEDGAARD ligger i Veflinge Sogn, men i Udkanten deraf, saa dens Tilliggende støder umiddelbart op til Haarslev Sogn — ja Stednavnet *Labølle* (718), *Ladbølle*, i Haarslev Sogn, hedder det sig, skal stamme fra, at her har en Gang Ladebygningerne til Elvedgaard ligget — den er ikke længere fra Haarslev By, end at Familien Wedel Heinen i min Tid ofte besøgte Søndagsgudstjenesten i Haarslev Kirke — og gør det vel endnu. Og lige til Nordvestfynske-Bane kom i 1911, fik Elvedgaard sin Post over Haarslev Brevsamlingssted. — Se for øvrigt om Elvedgaard S. 452, 487, 530, 656, 699, 720 og 765 f.

Igennem hele min Barndom har jeg ofte hørt den da afdøde Vedel Simonsen omtale som »den gamle Konferensraad paa Elvedgaard«. Befolkningen siger dog som Regel kun Elved og udtaler Ordet *Ilve*. Det gælder baade Gaarden og naar der siges for Eks.: »Han bor paa *Ilve Maark*.« (719.)

I den lærde Verden — i Historien og Arkæologien — er Vedel Simonsen vel kendt (se for Eks. historiske Haandbøger), ogsaa i Poesien lever hans Virke, men efterhaanden har paa den stedlige Egn Bølgerne lukket sig over hans Navn og hans fortjenstfulde Gerning, saa han er vistnok i den almindelige Bevidsthed den af Egnens store Mænd, der er mindst almenkendt, sikkert som Følge af den beskedne, stilsfærdige Tilværelse, han førte.

Men endnu er der dog flere ældre Folk, der husker ham som en høj Mand i en lang Frakke, og han mindes af disse som en meget flittig Mand, retsindig og af ædel Tankegang,

en lærd Mand, der sammen med sine Skrifter og Oldsagssamlinger kun har efterladt sig gode og smukke Minder.¹⁾

Den lille Skildring (litteraturhistorisk-biografisk), som Forfatteren Anton Andersen i Havrehed Skole skrev 1887, og som til Dato er den eneste selvstændige Levnedstegning af Vedel Simonsen²⁾, er kun i ringe Grad kendt af Egnens Folk, hvad den dog fortjente at være. I Juli 1908 mindede jeg i et fynsk Blad om V. S.s Dødsdag den 12. Juli 1858. Saa vidt jeg ved, var jeg i Pressen ene om 50-Aaret efter hans Død at drage hans Navn frem — ledsaget af for øvrigt meget faa redegørende Linier. (Senere skrev jeg lidt i »Søndagsbladet«.) Jeg kunde ikke da tænke mig, at der skulde hengaa en saadan Aarrække, inden det herværende Arbejde kom frem.

V. Simonsens Bedstefader, Justitsraad Bondo Simonsen,³⁾ Borgmester i Odense og Landsdommer over Fyn og Langeland, var en fattig Dreng fra Ejlskov i Haarslev

¹⁾ Det gaar med Vedel Simonsen som med Karen Brahe fra det 18. Aarhundrede. Lige saa vel kendt og skattet hun og hendes Bibliotek altid har været blandt Videnskabens Dyrkere — saavel ældre som nyere — lige saa sparsomt har Stifterinden af Odense adelige Jomfrukloster (1716), den lærde, ugifte Adelsdame og Bogsamlerinde (født 1657, død 1736) indtil den nyeste Tid været kendt eller været omtalt i almindelig udbredte, folkelige Skrifter — denne evnerige og højsindede Godsejerinde til Østrupgaard i Sydfyn, der paa saa mange Omraader tillige maa mindes som en fremragende Foregangskvinde. Her skal i saa Henseende blot lige nævnes Forholdet til hendes Hovbønder. I Behandlingen af disse i Henseende til Omsorg for dem og Godhed imod dem var hun langt forud for sin Tid. (Jeg har siden 1899 skildret K. B. i en Række forskellige Bladartikler samt 1915 i Svendborg Amt hist. Samf.s Aarbo.

²⁾ I Steenstrups: »Historien i Danmark i det 19. Aarh.«, 1889, findes en lærd Afhandling med videnskabelig-kritisk Vurdering af V. S.s Arbejde. Den omfatter kun elleve Sider af Bogen, og heri citeres A. Andersens Bog tre forskellige Steder.

³⁾ Den ældste af de fra Haarslev Sogn opbevarede Kirkebøger begynder med Aaret 1688. Det første Par »Ecteviede« i nævnte Aar er noteret saaledes: »i Egelschou 2 den Paaschedag Blef Simon Bundesz: og Berta Nielsdaatter Copulerede.« Og 1700 staar blandt »Føde«: »d. 20 Septembr. Blef Simon Bundesens barn døbt med Nafn: Bunde: Kirsten degns holdt det til daaben: Fadderne Aplonne Peders: Anne Kro Kone her i byen.«

Sogn, som en rig Velgører ved Navn Bless tog sig af. Med sit elegante Firspand kom han paa Haarslev Gade til at køre den lille, legende Skoledreng over. Da Drengen havde overvundet Følgerne af denne Medfart, førte han ham siden frem, og vist er det, at han til sidst efterfulgte Bless i hans Embeder som Postmester, Raadmand og Borgmester.

Bondo Simonsen giftede sig med Enken efter Provsten i Munkebo Claus Wedel, der som 76aarig Mand 1745 havde købt Elvedgaard og kun ejede den i tre Aar til sin Død. Bondo Simonsen giftede sig altsaa Gaarden til og overtog den 1749; han — Landsdommeren — og Provstinden, Anna Elisabeth Amalie, født Berg, blev viet paa Elvedgaard.

Deres Søn blev døbt Claus Vedel Simonsen og blev Fader til Historikeren Lauritz Schebye¹⁾ Vedel Simonsen, der var Ejer af sin Fødegaard fra 1832 til sin Død 1858. Kun disse tre Slægtled ejede Gaarden i lige Linie.

Derefter gik Elvedgaard over til den af V. S. selv indsatte Universalarving, Gehejmekonferensraad, Kammerherre, Hofchef J. C. F. Wedel Heinen og Hustru, født Komtesse Petersdorff (død henholdsvis 1887 og 1895), hvis fire Døtre, alle overordentlige Stiftsdamer i Vallø, nu ejer den: Hofdame, Frøken A. M. Wedel Heinen og Frøknerne A. H. — E. M. og C. F. Wedel Heinen, hvilke tre sidstnævnte Damer bebor den, medens Førstnævnte siden 1889 har været og fremdeles er Hofdame hos den nuværende Enkedronning.

Claus Wedel, der døde som Jubellærer og Konsistorial-Assessor, var Præst i Munkebo, saa vidt jeg ved i 53 Aar, og Provst i 35 Aar for Bjerger Herred samt — Fisker i stor Stil. Han drev et saa stort Aalefiskeri, at han — saa siges der — ikke alene forsynede Fynboer, men Folk over hele Landet med Aal og blev saa rig, at han købte Herregaarden Elvedgaard. Anders Sørensen Wedel (Navnet efter hans Fødested Vejle) var Oldefader til Claus Wedel, og Aaleprovsten, som han kaldtes, var Oldefader til Wedel Heinen.

Blandt Elvedgaards Ejere i svunden Tid maa nævnes Astronomen Tyge Brahes Fader, Otto Brahe og Sønnen Axel

¹⁾ Schebye var hans Moders Navn. Hun og Skolelæreren i Haarslev, min Faders Formand, var Søskenbørn. Hendes Fader ejede Østrupgaard n. m. paa Sletten i Nordfyn.

Ottesen Brahe. Prædikestolen i Veflinge Kirke bærer Brahernes og Billernes Vaaben, Otto Brahes og hans Hustrus, Beate, født Bille. Og paa en stor Gravsten i Kirken ses Axel Brahe med sine to Hustruer, Alle fremstillet som Benrade i Liglagner, omgivet af en Række af Slægtens Vaaben. Nederst paa Stenen staar: »Vi troer Legemens Opstandelse«. Axel Brahe var kongl. Lensmand paa Ruggaard. Men Gaardens Historie kan for øvrigt ses i forskellige Haandbøger. Dog er i nyere, almenkendte Værker som Galschiøt's »Danmark« og »Frem«s »Danmarks Land« hverken Vedel Simonsen eller hans Historieskrivning eller hans Gaard afbildet eller omtalt.¹⁾ Godt, at han selv har skildret den!

V. S.s mest kendte Bøger er netop de lokalhistoriske: »Borgruinerne«, Odense Bys, Elvedgaards og Lenet Rugaards Historie (V. S. skriver denne Gaard med eet g) — og af denne sidste er det da især hans Skildringer af Svenskernes Ophold i Fyn 1658 og 59, der er kendt. Beskrivelserne af de nordfynske Sognes Medfart under Svenskekrigen gaar tidt næsten ordret igen — selv uden Kilde — i forskellige ældre Skrifter og ikke at tale om i nyere nu og da opdukkende Artikler i Aviser eller andre Steder (724).

Den 17. Februar 1829 udbeder V. S. sig i den Hempelske Avis Oplysninger vedrørende de Svenskes Ophold i Fyn under Carl Gustavs Fejde paa Danmark i Aarene 1657—60. Det er en varm Opfordring, hvori det bl. a. hedder: »— saa ville mine ærede Landsmænd tilgive mig den Tillid, hvormed jeg henvender mig til Enhver især iblandt dem, og frem for alt til Landets Embedsmænd, med Bøn, at de godhedsfuld vilde forunde mig de Oplysninger, som enten Ministerialbøger, Dokumenter eller Folkesagn i deres Embeds- eller Omgangskreds i denne Henseende maatte kunne afgive, da det som jeg haaber, vil være en stor Del iblandt dem lige saa kært som mig, at denne vigtige Periode i vort Lands Historie bliver fuldkommen oplyst —.« Og V. S. mener, at der ikke findes »et

¹⁾ »Fyens Stifts Læseforening« ejer af V. S.s hele saa omfangsrige Produktion kun Eske Brock's Historie og Odense Bys Historie, saa der er af denne kundskabsspredende Forening ikke gjort ret meget for at give yngre Fynboer Lejlighed til at lære V. S. store, fynske Arbejder at kende.

eneste Sogn her i Landet, hvor ikke de Svenskes eller Allieredes Fremfærd i hin Periode skulde være omtalt i de gamle Kirkebøger eller have vedligeholdt sig i et eller andet Folkesagn — « og han beder derfor om at faa tilsendt saadanne Bidrag, »der ikke allerede forefindes i trykte Skrifter.« Han undertegner sig Dr., Prof. og Rid. af Dbr.

Den 17. April s. Aar takker V. S. i samme Blad meget bekedent for de alt modtagne Meddelelser og beder om fortsat Arbejde i saa Henseende. Han skriver til sidst: »— og endelig, at min Adresse er Elvedgaard pr. Odense og at al Titulatur — med Hensyn til dem, der er i Uvished derom — er aldeles overflødig, og at Brevene, hvormed man vil bære mig, indsendes paa min Regning uden nogen som helst Udgift for Afsenderen.«

Men mange andre historiske Arbejder har V. S. efterladt sig, som han selv bekostede udgivne, og som han til Dels gratis uddelte.

En Meddelelse i »Rugaards Historie« har været medvirkende ved en Højesteretskendelse. Da min Fader døde i 1872 og efterfulgtes i Skolelærerembedet af M. E. Matthiessen, nægtede — for øvrigt først et Par Aar efter — Gaardejer Mads Christiansen i Holse (senere sluttede en Morten Larsen sig til ham) at levere den nye Lærer Skolekorn. Manden forklarede, at Skolelærer Reimer var en flink Mand, og derfor gav han ham hvert Aar nogle Skæpper Byg til sine Høns — ikke som pligtig Ydelse, men som frivillig Gave, fordi han og hans Familie drak Kaffe i Skolen, naar de gik til Alters eller var i Kirke (342 f.).

Det kom til Rettergang mellem de to Mænd fra Holse og Sogneraadet. Min Moder maatte vidne i Sagen. | Holsemændene vandt ved Under- og Overretten, men Sogneraadet førte Sagen videre. Skolelærer Matthiessen fik da at se, at V. S. i Rugaards Historie II, 1844, S. 16 blandt Haarslev Degnekalds Indkomster 1571, da den gejstlige Jordebog blev optaget, opfører som Degnerente 8 Skpr. Byg af 4 Gaarde i Holse, og meddelte denne Oplysning til Formanden for Sogneraadet, der indsendte Citatet til dets Sagfører for Højesteret.

Dette havde til Følge at Sogneraadet, der forud forgæves havde ansøgt om fri Proces, nu ved gentaget An

derom ikke alene opnaaede dette, men da Dommen faldt 4. Februar 1881, tillige vandt Sagen ved sidste Domstol, og Morten Larsen sagde: »Det blev noget slemt dyrt Degnekorn.«

Det er ikke direkte fremført i Højesteretstidende 1880—81, men Side 733 staar: »I Følge de Højesteret forelagte, til Dels efter den indankede Doms Afsigelse tilvejebragte, Oplysninger er det i høj Grad sandsynligt, at der fra gammel Tid, endog fra det sextende Aarhundrede, er svaret af hver Gaard i i Haarslev Sogn, deriblandt ogsaa den Del af Holse By, der, som Tilfældet er med Indstævntes Ejendom, henhørte under bemeldte Sogn, en aarlig Afgift til Haarslev Degnekald af to Skæpper Byg.«

V. S. havde neppe tænkt sig, da han skrev Navnet »Holsø« og de to Tal, ialt en halv Linie, at disse Ord en Menneskealder senere skulde medvirke ved en Højesteretsdom, for ikke at sige gøre Udslaget.

Dette kan være en Spore for Alle, der sysler med historiske Optegnelser — og som før sagt, Alle, der blindt kasserer synlige Minder — at faa Alt med og Intet at lade gaa til Spilde — at forstaa Betydningen af den historiske Rækkevidde. Det kan overfor Lægfolk ikke betones stærkt nok eller siges tidt nok dette: ikke at kaste Vrag paa selv Ubetydeligheder blandt de historiske Minder; thi de smaa Sandkorn kan i Tidernes Løb omdannes til Guld-korn. (692, 763.)

Vedel Simonsen studerede først Jura, havde dernæst lægevidenskabelig Eksamen med I Karakter, var Dr. med. og havde i sit Fag erhvervet en Guldmedaille, men slog tidlig ind paa at dyrke Historien. 1811 fik han Titel af Professor. V. S. var tillige Dr. phil. og modtog efterhaanden baade Ordener og Titeler i stigende Grad, blev Etatsraad 1840 og Konferensraad 1851. Nu og da dyrkede V. S. tillige Poesien, og han har endvidere indlagt sig stor Fortjeneste som Oldforsker og Samler af Oldsager. V. S. tilkommer Æren for Glavendrupstenens Genrejsning. Det var, som alt fortalt (690) ham, der 1806 fik denne mægtige og prægtige Runesten i Glavendrup — da den henlaa i Byens Grusgrav — rejst paa Højen, hvorved han maaske reddede denne sjældne Mindesten fra Ødelæggelse. Og han tydede dens lange Runeskrift.

1813 tænkte han paa at inddele vor Oltid i Sten-, Bronze- og Jernalder — dog især udfoldede han en omfattende Skribentvirksomhed, men virkede — som nævnt — i Særdeleshed som Indsamler af Egnens Historie. Hans fynske Optegnelser, alle i kronologisk Orden er trykt i Aarene 1842—46.

V. S. opskriver ogsaa i sine Bøger mange fynske Ord — eller bruger dem ligefrem — saasom *Stenebro, tude i Næve*, for fryse, brunede *Kartøfler*, for Landsbyen Farstrup *Fastrup*, ligesom Bønderne udtaler Ordet. Under 1595 i Rug. skriver han, at en Degn klager over, at hans Præst har *skudt hans Hustru om*, som var inde i Kirken. (Man siger *skyde til* for puffe) o. s. fr. Han foretrækker ogsaa det gode gamle Ord *Urtegaardsmænd* fremfor det moderne Ord *Gartner*, som han ikke kan lide (403).

V. S. elskede — som han skriver: sin Hauge. (Se Fortalen til III Del af Rugaards Historie.) Elvedgaards Have var i hans Tid for Omegnen en Seværdighed, som stod aaben for Fremmede og som tildrog sig talrigt Besøg. *Bogenserne* (Bet. paa første Stavelse) havde her et yndet Udflugtssted. De kom kørende om Søndagen i Holstenskvogne dertil. Men det store Takstræ og flere andre sjeldne Træer, som omtales i ældre fynske Skrifter og af V. S. selv, er faldet for mange Aar siden. Ligeledes er to Træmindestøtter, som V. S. havde rejst i Haven for sin Moder og sin Søn, bukket under for Tidens Tand.

Men inden Døre derimod fredes alle synlige Minder fra de Simonsen'ske Tider med nænsom Haand. — Her findes mange af V. S.s Ejendele, Møbler, Familiemalerier og hans Dagbøger. I hans Arbejdsstue paa første Sal i Frontispicen ud mod Haven staar hans Bogsamling i de gamle Reoler. Alt sligt, hvad der har tilhørt de Simonsen'ske Slægter, værnes der med stor Pietet om. Et Pragtstykke er en prægtig udskaaet Egekiste med Axel Brahes Navn. Den var kommet bort fra Gaarden og var havnet i Bro, men V. S. købte den tilbage. Den gør nu Tjeneste som Buffet. — En Kaleshevogn, der har tilhørt V. S.s Bedstemoder og er omtalt i Elvedg. III, 154, er skænket Dansk Folkemuseum; den findes i Afdelingen

L. S. Vedel Simonsen.

En Mand, født i den nærliggende større Bondegaard i Haarslev Sogn, Mosegaard, der som Dreng har kendt V. S., siger, at han kan ikke huske, at V. S. nogensinde har kørt [V. S. kunde nemlig fra 1840 ikke taale at køre], han gik derimod lange Ture for at søge efter Oldsager og gøre historiske Optegnelser. Han *tastede an* (standsede) alle Koner og Børn, som han kunde komme i Snak med, og skrev op paa et Papir

Elvedgaard.

alle Slags Meddelelser, som han kunde faa fat paa — og »det var ikke altid ægte Fortællinger«, tilføjer min Hjemmelsmand.

Dette svarer til, hvad jeg Side 10 i en anden Forbindelse har fremført. Det har moret disse uoplyste Mennesker at sætte Et eller Andet til eller at give urigtig Besked for at se, om det blev taget for gode Varer; de havde jo ikke Begreb om, hvor vidtrækkende Betydning deres Forklaringer kunde faa. V. S. var imidlertid som barnefødt paa Stedet vistnok saa hjemme i, saa kendt med og saa vant til dette Forhold, at det sikkert kun rent undtagelsesvis hændte ham at være for godtroende over for mundtlige Meddelelser. Dette kan derimod saa langt fra siges baade før i Tiden og senere om adskillige andre lignende Optegnere blandt lærte

Folk, Præster o. A., af hvis Bondelivsberetninger og Folke-mindestof man mærker, at de netop paa dette Punkt ikke til Bunds har forstaaet Bøndernes Lunhed eller deres Lyst til at indbilde Andre Noget, eller det, at de i ældre Dage som oftest slet ikke var sig selv (322, 648) over for de *Fornemme*.

V. S. yndede paa sine Spadsereture at kalde Drengene til sig, og de flokkedes gerne om ham. Han gav dem da *en Pris* [Snustobak], og saa nyste de, og det morede ham. Han lod Drengene tage ned i Daasen med Fingrene ligesaa snavsede, som de var. *Til de fleste Tider*, 3: i Reglen kom han paa sine daglige Ture forbi Tappenøjesmedien, og han fortalte da gerne Smeden der Et og Andet af, hvad han den Dag havde hørt fortælle.

Hvor han kom, forespurgte han altid om Oldsager og sjeldne Sager, og han søgte altid Oplysning om saadanne Sager. Fra Mosegaard fik han et Par »meget gammeldags« (saaledes udtrykker man sig) Messinglysestager, der var kommet fra den daværende Ejers Fødeggaard i Kelstrup, ligeledes havde Datteren paa Mosegaard en Æske, som han var meget indtaget i.¹⁾ Moder og Datter gik saa en Dag ned og gav Konferensraaden Æsken, og de fik da hans Oldsager at se o. a. m.; Folk forærede ham saadanne Ting, fordi han var afholdt og gjorde meget Godt.

En Gang da en lille Pige, et fattigt Barn, blev bange for en Flok løse Køer i den store, aabne Gaardsplads, løb hun i sin Angest hen og tog Konferensraaden i Haanden. Dette Træk, at Barnet søgte Værn hos ham, tiltalte ham saa meget, at siden efter, naar han saa den lille Pige løbe om i Gaarden, tænkte han altid venligt paa hende, sendte hende for Eks. ned i Køkkenet for at faa en varm Æbleskive og deslige.

Om hans ædle Sindelag faar man i al Korthed fyldig Besked i Hofman (Bang's) Odense Amts Beskrivelse 1843, Side

¹⁾ V. S. var ogsaa indtaget i et Sølvkrus med Sølvlaag, som han saa paa Mosegaard. Det var ligeledes kommet fra Mandens Hjem i Kelstrup. Men det vilde Familien ikke af med. Det kunde tage en Kande Øl. — En af Odense Bys Bedsteborgere, der kom derud paa Fisketure, vilde ligeledes gerne have det. Men da det ikke lod sig gøre, bad han en Gang om at laane det til en Fest i Odense for Frederik VII. Kongen drak da Vin af det og ønskede at købe det. — Det er i 1918 gaact over til den sjette Ejer af Gaarden.

396 o. flg., hvor Forf. skriver: »Ingen af de i Amtet nulevende Mænd har med større Patriotisme virket skønnere end Hæders- og Videnskabsmanden, Etatsraad Vedel Simonsen, Ejer af Elvedgaard. Siden han i Aaret 1832 modtog denne Ejendom, har han især for sin Omegn stiftet meget Godt, og har i Særdeleshed sørget for den opvoksende Ungdoms Uddannelse.« [Se Side 111.] Og Forf. angiver dernæst 12 forskellige Poster, som tilsammen udgør 12,320 Rbd. og som V. S. har skænket til det Offentlige og fortsætter derefter: »Desuden en Del mindre betydelige Gaver til forskellige Øjemed. Den hele Sum, det Offentlige saaledes skylder V. S.s Gavnildhed, var indtil 1840 omtrent 15,000 Rbd.«¹⁾

»Denne Sum«, siger Giveren, »udgør vel at mærke ikke

¹⁾ Han skænkede Laanbogsamlinger til Veflinge og Haarslev Sogne med samt Penge til en aarlig Boggave til Skolebørnene, hvilken indkøbtes af Sognepræsterne og uddeltes efter Samraad med Lærerne hvert Foraar som Flidsbelønninger til de flinkeste Skolebørn. Børnene kaldte disse Bøger *Primmiebøer*, Præmiebøger. Fra først af var det i Haarslev Sogn kun Haarslev Skoles Børn, der modtog dem, senere fik efterhaanden alle Sognets Skoler Lod i Uddeelingen. Medens Sognebogsamlingen i Haarslev brændte 1908 (hvorom senere), findes den endnu i Behold i Veflinge Skole; jeg har set den der i 1917. (Se S. 816, 833 og 834.)

Da Vigerslev og Veflinge Sogne 1840 blev delt i to Pastorater, virkede V. S. hen til, at en Søn af Provst Boesen, Vigerslev, der til Embedseksamen havde Karakteren non, blev Præst der, og til ham indkøbte han en Bondegaard i Veflinge og lod ombygge til Præstegaard der (362—512).

Vedel Simonsens Moder, Kancelliraadinden, var derimod ikke afholdt paa Egnen. Der lever forskellige Historier i saa Henseende. Da den daværende Ejer af Mosegaard — Morfader til min Hjemmelsmand — købte denne den Gang gamle Gaard af V. S.s Fader, sagde Manden til Kancelliraaden, om der ikke kunde blive noget Egetræ i Skoven til de nye Bygninger. Dertil svarede Kancelliraaden: »Faar se, faar se« [det var — saa siges der — hans Mundheld], »der staar en Eg i Flesberis Skoven« [det er en Skov, der støder op til Vierne Mose], »den maa Du tage, men Du skal hente den om Natten, Fruen maa ikke vide det.« Det varede et Par Nætter at fælde og køre den hjem, og man dækkede Stubben omhyggeligt med Løv; men Mosegaardsejeren var glad, da den natlige Gerning var endt og ønskede ikke mere at hente Træ om Natten.

mere, end hvad jeg omtrent i Gage og Gratificationer Tid efter anden kan have oppebaaret af Regeringen, idet jeg stedse, siden jeg kom til Formue, har sat en Slags Glæde i, i det mindste paa en vis Maade, at kunne erstatte Landet, hvad jeg Tid efter anden af Kongens Naade har oppebaaret; thi jeg har stedse anset hine Lønninger og Gratificationer som en Æresgæld til Fædrelandet, som først skulde tilbagebetales, forinden jeg turde disponere over min Formue.«

Forf. føjer til: »Hvor meget var det ej at ønske, at enhver formuende Mand vilde efterligne dette priselige Eksempel og vilde sætte en Ære i, ej alene at ofre Fædrelandet sin Tjeneste, men ligesom Etatsraad V. S. ogsaa Lønnen for samme.«

I de af Landsarkivar Wad i »Fra Fyens Fortid« 1916—17 offentliggjorte V-Simonsen'ske Breve, skriver V. S. i Brev Nr. 153, at det er meget imod hans Villie, at Hofman (Bang) har indført et Brev, som han paa H. B.s Opfordring havde tilstillet ham til Efterretning, men ingenlunde for at blive trykt. Denne Udtalelse i et aldeles privat Brev — men som nu ogsaa er draget frem i Lyset — er ikke det mindst talende Vidnesbyrd om V. S.s Højsind.

I sine »Forerindringer« til de forskellige Bøger lærer man ligeledes V. S. personlig at kende og hans Arbejdsglæde. Dette gælder især Fortalerne til III Del af Rugaards Historie og III og IV Del af Elvedgaards Historie. I denne sidste udkaster han Tanken om Landsarkiver i Form af Oprettelse af Stiftsarkiver. Naar man tænker paa det Arbejde, han har gjort ved at opsøge Kirkebøger og Dokumenter paa hvert enkelt Sted, tænker paa, at han har gaet saa meget af det foreliggende Avismateriale igennem og gjort en god og sanddrue Høst i Kundgørelserne, ligeledes i Dagbøger o. l., ligger det nær, at netop han kan forudse, at slige Arkiver kunde i Fremtiden lette hans Efterfølgere lignende Indsamlinger. Han fremsætter Tanken paa sin ædle Maade, ængstelig for at den skal faa Skin af Egenkærlighed. Beskedent kalder han sine værdifulde Skrifter »Bidrag« og »Samlinger«. Og den nævnte Række af Breve fra V. S. egen Haand, der er fortrolige Tankemeddelelser — Drøftelse af Spørgsmaal og Svar — med Vennen, afspejler ogsaa stærkt hans indre og ydre Liv og vidner ligeledes smukt om hans Personlighed.

Vedel Simonsen var en saare prøvet Mand. 1807 blev han gift, men efter syv Aars Ægteskab blev han skilt fra sin Kone, der var ham utro; — men hun havde det heller ikke altid godt hos Svigermøder. Begge hans Forældre levede den Gang endnu paa Elvedgaard. 1824 tog hans eneste levende Barn, den da 17aarige Søn Frederik Bondo Simonsen sig af Dage.

Denne tunge Tildragelse er mig fortalt saaledes af Folk, hvis Forældre den Gang levede og som boede i Nærheden af Elvedgaard¹⁾: Den unge Simonsen fik Undervisning i Haarslev Præstegaard. En Aften i Høst — saa siges der — »kom han rendende raskt« — han havde Bøsse med — havde Vesten knuppet op og var i ophidset Tilstand. Sveden haglede ned af ham. Saaledes mødte Gaardejer Lars Jørgensen i Vierne ham og sagde til ham: »De skynder Dem saa meget, hvor vil De hen?« »Ud paa en lille Lysttur at skyde Vildænder«, svarede han og *hilste af* (gav ham Haanden og sagde Farvel) og sagde: »Lev vel og ha' det godt.«

Kort efter hørtes et Skud. Da Simonsen senere blev savnet — der blev gjort Alarm, og man gav sig til at lede efter ham — fortalte Lars Jørgensen det Passerede, og man gik saa i den Retning, hvor han opgav, at Skuddet var faldet, og her fandtes han i en af Vierne Moser, men hvilken vides nu ikke.

Man fandt ud, at han havde staaet paa en *Balk*, og var faldet baglæns i Vandet for at give det Udseende af et Vaadeskud. Skuddet var gaaet gennem Munden ud i Nakken.

Aftenen før havde Simonsen sagt til en Kusk, der tjente paa Elvedgaard: »Havde jeg bare været i Deres Sted, saa havde jeg været lykkelig, for De kan tage, hvem De vil.« — Denne Ytring satte man i Forbindelse med en ung Stuepige, som tjente paa Elvedgaard.

Jordfæstelsen foregik i Stilhed, til Stede var Præstens fra Haarslev samt Gaardens Folk. Tapenøjesmeden skruede Ki- sten til.

Sønnens Klæder laa siden efter paa en Stol i V. S.s Sove-

¹⁾ Se for øvrigt herom G. L. Wad's Fodnote til V. S. Breve »Fyens Fort.« I S. 203 f. med Afskrift af Frøken Marie Salome Balslevs Dagbog fra 1824 (se senere »Familien Balslev«).

værelse, hans Hue endog til efter V. S.s Død, og Bøssen — saaledes udtrykker man sig —: »en lille kort En«, hang over hans Seng. Den skulde holdes blank som Sølv. Mathies Smed i Tapenøje pudsede den. V. S. bar den selv hen til ham, hver Gang den trængte til at pudses — den maatte ikke »løbe an« eller ruste.

Disse Tildragelser gjorde V. S. til den saare flittige Gran-
sker han blev, idet han i sin dybe Ensomhed — skønt
svag af Helbred — naaede at udrette saa Meget.¹⁾ Hvilken

¹⁾ Efter at jeg havde sluttet min Skildring af V. S., faldt mit Øje i Indholdsfortegnelsen til »Personalhistorisk Tidsskrift«, 4 R., 5 B., tilfældigt paa Ordene: »Etatsraad Vedel Simonsen, Side 100 og 219.« — I Breve fra Christian Molbech til hans Søn Chr. K. F. Molbech fortæller her Førstnævnte, København 28/10 46, om et Besøg paa Elvedgaard. Denne Skildring kaster et stærkt Lys over dette, at V. S. gik saaledes op i sit Arbejde, at hans Flid gjorde ham ensom. Brevskriveren meddeler om V. S. følgende: »En henved 40aarig Bekendt og Ven, som jeg nu i 12—14 Aar ikke havde set og som længe har levet som en besynderlig Eremit paa sin Gaard, hvor han har anlagt en af de skønneste, virkelig romantiske Haver paa ikke mindre end 28 Td. Land, som ere at finde i Danmark (den betydeligste Del af Haven er nemlig Skovpartier, en stor Dam, Gaardens brede Grave fra gammel Tid m. m., hvilket Alt er taget ind i Parkens Anlæg). Her tilbragte jeg et Par Dage i den dybeste Stilhed, og i en utrolig gammeldags Simplicitet; det var for mig, som jeg med et Trylleslag var sat nogle og 30 Aar tilbage i mit eget Liv, og en 60—80 Aar tilbage i Tiden. Jeg laa i en Seng, som netop for 101 Aar siden havde været V. Sim.s Farfadere Brudeseng, og stod urørt paa sit Sted. Paa Natbordet stod et Spejl med tung Sølvramme, store, tunge Sølvdaaser og Æsker, et Skrivetøj af Sølv, af 2—3 Punds Vægt m. m. Alt Foræringer og Brudegaver fra samme Mands Bryllup. Selv hang han og hans Frue — begge sure, alvorlige, gammelagtige Personer — paa Væggen osv. Det er ganske alvorligt, at jeg følte en længe ukendt Lyksalighed paa dette Sted — en Stilhed og Fred i min hele Tilværelse — en Fjernhed af al Verdens urolige Trængsel, utilfredsstillet Higen, Længsel og Stræben — som jeg i mange Aar ikke har nydt.«

Den 3. Sept. 1847 skriver han: »Paa Tilbagereisen gennem Fyn besøgte jeg (ligesom i Fjor) min gamle Ven Etatsraad Vedel Simonsen paa Elvedgaard; (om hans forunderlige Eremitliv, hans ualmindelig skønne Have-Anlæg, og hans for mig forunderlig interessante, gammeldags-indtagende, utroligt ensomt-stille, og dog smukke, tildels elegante Hus — maa jeg mundtlig fortælle Dig.)«

Uendelighed af Emner — ogsaa mange gode Folkeminder — har han ikke reddet fra Glemsel og Fortabelse?

V. S.s mangeaarige Husbestyrerinde, der overlevede ham, hed Jomfru Hvalsøe.¹⁾

Da V. S. dør, er det hans mangeaarige Forvalter Wamberg, der kundgør hans Død i »Fyens Stiftsidende« 12. Juli 1858 — mærkelig nok allerede samme Dag. Han skriver: »At Konferensraad, Dr. Laurits Schebye Vedel Simonsen, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd samt Ejer af Elvedgaard, i Dag efter flere Aars Svagelighed og faa Dages Sygeleje i sit 78 Aar er afgaaet ved Døden bekendtgøres her ved sørgeligst for hans fraværende Slægt og Venner. Begravelsen er bestemt til Mandagen 19. Juli, Middag Kl. 12.«

Den 19. Juli findes i »Fyens Stiftstidende« følgende unavn-givne Digt:

»Et Livslys er slukket,
et Øje er lukket,
et Hoved for Dødens Magt har sig bukket,
som Kundskabens Egne har grundigt ransaget
og rige Videnskabskatte fremdraget.

Ej mer slaar et Hjerter,
som Mildhed lærte
at føle ømt for Broderens Smerte.
Han tørrede mange Taarer af,
som rinde igen af Tak ved hans Grav.

En Slægt ham ærer,
som stedse bærer
i dyb Erindring hans Minde, og nærer
Højagtelse for hans Hæder og Værd
som Menneske, Samfundsborger og Lærd.

Hans Støv nu blunder,
mens Aanden stunder
til hine Højder, hvor evige Under
udfolde sig for hans Blik blandt dem,
som med ham paa Forskningens Vej gik frem.«

¹⁾ Den nuværende Herskabskusk paa Elvedgaard er Søn af Rasmus Olsen, der tjente Konferensraaden til hans Død som Kusk og Gartner. Kammerherre Wedel Heinen lod bygge et Hus til ham i Elvedgaards Skov, og her giftede han sig og tjente det nye Herskab som Gartner og Skovfoged indtil sin Død 1897. Hans Søn Kristian Rasmussen, der har været Kusk paa Elvedgaard siden 1888, flyttede 1898 som gift ind i sit Barndomshjem. (Meddelt mig fra Elvedgaard sammen med flere andre Oplysninger:

V. S. ligger jordet paa Veflinge Kirkegaard i et Gravsted, der rummer hans Forældre, ham og hans Søn, alle fire Grave er tilplantet med Vedbend og over dem breder en Sørgeask sine Grene ud. Vedbenden var V. S.s Yndlingsplante, som han har sunget om i »Borgruinerne«, hvor han kalder den »Borgranken«. Med den har han udstyret Sønnens og sine Forældres Grave og ønsket, at denne Vækst ogsaa skulde dække hans egen. (»Skjul da veldædig min ukjendte Grav«.) Efter V. S.s Ønske findes der intet Navn paa dette Gravsted. Men Geheimekonferensraad Wedel Heinen lod det straks efter sin Overtagelse af hans Gods indhegne med et solidt Jerngitter for dog at yde et Bidrag til at hædre hans Familiegravsted.

Vedel Simonsen har derimod rejst sin Fader, der døde 1832, et Mindesmærke ved at bygge Veflinge Skole 1833 og udstyre den med Faderens Navnebogstaver. Over disse ses en opgaaende Sol som Tegn paa Oplysningen. Sin Moder rejste V. S. et Mindesmærke ved 1839 at bygge Fattighuset i Veflinge By og kalde det efter hende: Anne Marie Stiftelsen. Det brændte i 1869 og blev da flyttet ud ved Lundeberg Mølle i Nærheden af Veflinge Station og er nu Sognets Fattiggård. Midt i Veflinge By ligger endnu et lille gammelt Hus som i daglig Tale kaldes Veflinge Hospital. Dets Navn er Trefoldigheds Hospitalet, og det er oprettet 1777 af Vedel Simonsens Bedstemoder, den forud omtalte Anna Elisabeth Amalie, født Berg, først Provstinde, siden Borgmesterinde.

Vedel Simonsens Farfader og Farmoder er stedt til Hvile paa Haarslev Kirkegaard, men deres Grave findes ikke mere. Man ser af alt dette, hvor stærkt han har yndet at omgærde sig og Sine med Gravens dybe Ro (813).

Men hans Virke og hans Minde lever!

Hvor ofte har jeg ikke gennem de mange Aar, hvor jeg har samlet Stof til nærværende Værk, og i Særdeleshed, naar jeg har været rundt i det samme Herred — som V. S. selv regner for fem Kvadratmil — og som han har skildret, som intet andet Herred er skildret, og jeg da har taget Indskrifter af de der rejste Mindestene, hvor ofte har jeg da ikke ret af Hjertet undt denne Videnskabsmand en Bævt i hans Føde-

egn, hvis Minder han som ingen Anden har forevigt, ønsket at se hans Navn hugget i Sten sammen med et af hans egne kønne Vers. Han som saa ydmygt om sit store Arbejde har bedt sine Landsmænd modtage det som Blomster smaa:

»Jeg plukked dem paa Eders Fædres Grave,
hvor de i Oldtids Skygge laa!«

Skulde han ikke have Efterslægtens Tak for denne rige Gave? Han, som i sine Hustavler har sunget saa smukt til Elvedgaards Pris, sit Hjem, som han kalder: »Min stille Fædrebo!« (656.)

Hvor ofte har jeg ikke, naar jeg har læst hans smukke Mottovers paa Hefterne til Elvedgaards eller Rugaards Historie eller i de øvrige Bøger, ønsket dem — der er saa lidt almenkendte — draget offentlig frem til Ære for hans Minde. Et af disse Vers har jeg i 1913 stillet i Spidsen for III Bind af nærværende Værk. Der er nok af disse Vers fra hans Bøgers Titelblade, som egner sig til at være med til at tegne hans Virke, hædre hans Navn og lade hans Flid lyse for en yngre Old og for kommende Ætter. Der er Versene fra Rugaards Historie, for Eks. det første:

»Vi leve ei blot med nuværende Æt,
Men i Tider, der længst ere omme.
Under Livstræets Rødder vort Øie har seet
De forborgneste Spirer til det, som er skeet;
Og i Livstræets Top saae vi Knopper af det,
Der i Tidernes Fylde skal komme.«

Eller det sidste:

»Med Veemod mod Vesten jeg skuer;
Alt Dagen stunder ad Qvæld;
Snart Aftenrødens Guldluer
Skal bringe os Solens Farvel.
Naar Livets Solstraaler svinde
Bag Glemsels taagede Hav,
Ak! maatte da Dagværkets Minde
Forgylde den Bortgangnes Grav!«

Ogsaa et Vers af Eske Brocks Historie 1842, da V. S. drager Mindet om denne Adelsmand frem, efter at han har ligget 217 Aar i sin Grav, denne Mand, hvis Slægtstamme da var uddød, hvis Slotte var i fremmede Hænder eller nedbrudte

og hvis Familiegravkapel var »gjort lige med Jorden«. — Verset har Anton Andersen sat forrest i sin Bog:

„Naar Øiet er bristet og Graven lukket,
og Taaren henveiret og Liigfaklen slukt,
staaer Gravcapellet saa øde.
Men selv om Aarlundreder end svandt hen,
dog vækkes heel ofte paany igjen
af Gravens Glemsel den Døde.«

Det var min Agt, hvis Slutningen af nærværende Værk var kommet ud efter Bestemmelsen lige efter III Bind, da her at rette en kraftig Opfordring til Fynboerne om paa en eller anden synlig Maade at hædre de nordfynske Sognes utrættelige Historieskriver, sige til Fynboerne, at de skyldte ham dette, at det ikke tilkom ham at være glemt eller komme til sidst, Førstehaandsgranskeren, som var en af de Allerførste, der havde Krav paa et Æresminde.

Jeg havde tænkt dertil at bruge de Ord af Carl Ploug, der er ridset i Stenen af 1875 i Landsbyen Sanderum for Historikeren N. M. Petersen, der begynder med det alt forud brugte Citat: »Danmarks Saga, skriv ham ind mellem dem, som bedst Dig tjente.« Hvor ofte har det ikke nynet i mig at faa sagt til Fynboen Fortsættelsen af dette Vers, sagt, saa det blev hørt:

»Han har syslet Dig til Gavn,
han har virket Dig til Ære;
derfor skal Du og hans Navn
gennem fjerne Tider bære.«

Jeg fandt ligeledes, at det var en Forbigaaelse af Foregangsmanden Vedel Simonsen, da »Historisk Samfund for Odense og Assens Amter« af 1912 udgav sit første Aarskrift 1913, at Vedel Simonsens Billede og en Skildring eller om end kun nogle Mindeord om ham ikke var stillet i Spidsen. Det var jo nemlig hans afbrudte Gerning, som dette Samfund nu tog op — uden andet Mellemlid end mine siden 1889 i Bøger, Tidsskrifter og Blade spredte, hovedsagelig Folke-mindeoptegnelser fra den selvsamme Egn. Thi Hofman (Bang's) Amtsbeskrivelse 1843 er vel et udmærket selvstændigt Værk, men det er jo aldeles samtidig med V. S.'s Stedbeskrivelser.

Men da den store Verdenskrig kom, og de af Krigsaarene skabte Forhold saa sørgelig forhalede Udgivelsen af Værkets sidste Halvbind, besluttede jeg efter nøje Overvejelse — for at ingen Andre skulde komme mig i Forkøbet med en lignende Tanke — at gaa til »Historisk Samfund« med mit Forslag at lade denne Forening bære Opgaven frem i Forhold til, hvad den evnede. Jeg mødte da 12. Februar 1916 paa Samfundets Generalforsamling i Odense og udtalte der følgende Ord:

»Nu er vi Mange til at samle til Bunke i »Historisk Samfund«, Mange til at opsamle den stedlige Historie, men een Gang var der kun een Mand til at gøre det — det var Vedel Simonsen til Elvedgaard. Mit Forslag gaar derfor ud paa, at »Historisk Samfund« burde hædre Vedel Simonsens Minde — vor store Forgænger — for Eks. ved at lade indmure en Mindetavle paa Elvedgaard, hvori »Historisk Samfund« siger ham Tak for den Lokalhistorie, han har samlet, for den Sæd, han har saaet rundt om i sine Skrifter, som vi nu høster Frugten af. Naar man taler om Forholdene i gamle Dage, er det ofte Noget, man kender, fordi han har optegnet det.«

Jeg fremsatte to andre Punkter og Formanden svarede omtrent saaledes: »Jeg takker Frøkenen for de gode Udtalelser, som skal blive taget under Overvejelse.« Det var Alt, hvad der skete i denne Sag. Det var mig en Skuffelse, at Ideen ikke fængede, end ikke saa meget, at Nogen ønskede Ordet for en Udtalelse (hvad Forhandlingsprotokollen maa kunne udvise). Men naar man er saa hærdet som jeg i ikke at møde Forstaaelse paa Aastedet, og blandt Nordfyns Landboere (og det var væsentlig Landboere, der var til Stede) i Sansen for at faa bogført det stedlige Folke-mindestof, var saadan Lunkenhed¹⁾ og fuldkommen Tav-

1) Nordfynboernes Lunkenhed over for deres egen Historie er af gammel Dato. Af de 500 Eksemplarer, V. S. lod trykke af Odense Bys Historie, forærede han 200 Eksemplarer alene til Folk i Odense By og skriver om disse Bøger, at han maa dermed formode, at han har tilfredsstillet Enhver, der ønskede det, »og det endog i langt større Grad, end hvis de var kommet i Boghandelen, hvor vist ikke ret Mange vilde have vovet et Par Mark paa at købe dem.«

hed blandt de Tilstedeværende over for saavel mit Forslag som for, hvad V. S. har udrettet, egentlig bare, hvad jeg kunde vente.

Først ved Mødets Slutning udtalte Kredslæge P. Trautner, Bogense, sig for en Tilslutning til min Idé, at hædre V. S., men slog til Lyd for, at »Hist. Samf.« satte ham et litterært Minde, og derom udspandt sig en Smule, dog aldeles resultatløs Drøftelse (til sidst helt tvangfri), hvorefter Mødet hævedes.

Men, jeg var dog glad over, at jeg havde faaet mit Forslag offentlig sat frem og at jeg dermed havde min Idé lige saa vel forvaret, som om jeg havde fremsat den paa Tryk i min Bog, saa meget mere, som jeg Dagen efter saa, hvad der vedrørte denne Sag korrekt gengivet i Odense Bys tre største Dagblade.

Jeg var nu kommet det første Skridt frem i Arbejdet for at virke hen til at yde Herremanden og Videnskabsmanden Vedel Simonsen til Elvedgaard en fynsk Værdsættelse og synlig Hyldest, hvortil hans Minde i saa rigt Mon har Adkomst, en Tanke som i mange Aar havde fyldt mig med Forventningens Glæde.

Efterskrift 1918.

Saaledes stod Sagen igennem Aaret 1916, og dermed var selvfølgelig nærværende Kapitel afsluttet. Hvorledes »Hist. Samf.« førte min Tanke frem, tilkom det jo dette at gøre Rede for over for Offentligheden og Historien.

Men Sagen fik et Efterspil, saa jeg ikke uden videre Omtale kan overgive til Trykken som Kildestof den foranstaaende Forklaring, naar det viser sig, at »Hist. Samf.«s egne Tryksager i de siden da følgende Aar til Dato ikke er overensstemmende med og nøje Sidestykker til den Skildring, jeg paa disse de foregaaende Blade — skrevet i 1916 — har overgivet til Efterverdenen.

Men dette Emne er mig et højst uvelkomment Plus til mine Mindeskildringer, og det er mig yderst pinligt at ofre Papir og Bogtryk paa denne personlige Sag. Dette saa meget mere som en Berigtigelse i »Hist. Samf.«s Aarsskrift for 1917, der udkom 12/2 18, kunde have fritaget mig herfor — særlig da denne min V Del ikke kom ud forinden — saa

jeg i Stedet for at øge min Stofmængde med et stort Tillæg kunde i en Fodnote som Holdepunkt for min forud givne Redegørelse have skrevet ikkun de fem Ord: »Se »Hist. Samf.«s Aarbog 1917«!

Ja, det er kun modstræbende og med stor Ulyst at jeg maa indføje et nyt, stort Led i mit Bogstof. Thi hvad mig personlig vedrører, bestaar min Væren med i Sagen blot deri: 1. at Forslaget er mit ene og alene, 2. at Sagen ikke samtidig med mit Forslag er blevet drøftet, 3. end-sige vedtaget — og for disse Punkter har jeg i ti Blad-artikler, skrevet af Andre, ikke af mig, i Tiden fra 12. Februar 1916 til 22. Maj 1917 samt Bogense Avis 15/7 18 den fuld-stændigste Hjemmel, saa min forud givne Forklaring kan saaledes i Øjeblikket meget let undvære at blive bejaet af det historiske Samfund. Men saavel den historiske Sag, det drejer sig om, som mit Bogarbejde skulde jo helst række ud over de nuværende Læseres og min egen Leve-tid og bringe Bud til kommende Slægter, der paa er Bogen bygget! Og derfor maa jeg — medens jeg kan — tale min Bogs Sag ud i det Fjerne.

Og da Egnens historiske Samfund jo ogsaa hører ind under min Pen — saa lad mig da overgive til Historien, hvorledes det røglede Opgaven. Naar Bestyrelsen ikke forinden Sagen var fuldbyrdet ønskede at give Danmarks Historie enten i Pressen eller i dens egne Skrifter en samvittighedsfuld Beretning om Fremgangsmaaden og Opgavens Løsning, saa skal denne min Bog være Litteraturens Kildested der-for. Saa føler jeg mig kaldet til — som Forslagsstilleren og som bogudgivende Samler af Nordfyns Minder at fremstille Sagen for Fremtidens Historikere.

Og da man har saa mange Eksempler paa, hvorledes historiske Fejl kan blive citeret fra det ene Skrift til det andet og kan blive ved at gaa igen saa ofte, at man staar magtesløs over for Udryddelsen, vil jeg, da jeg har personligt Kendskab til Sagen fra dens første Spire, tillige modvirke, at disse Fejl lever videre i Litteratur og Presse. En saa fyldig Redegørelse, at jeg haaber, at jeg med den i Tide skal kunne aflive Fejlene, vil jeg da indhefte i nærværende Bog.

I selve mit Afsnit om en af min Hjemegns største Mænd og den Mand, der tilmed er mit Hjemsted nærmest, har jeg endnu kun at sige, at jeg ved at sysle med og gaa dybere ind i dette mig af »Hist. Samf.« paaførte »Tillægsemne« i 1917 kom til den Overbevisning, at man hædrede »den gamle Konferensraad til Elvedgaard« bedst ved ikke at rejse ham noget synligt Mindesmærke (jævnfør S. 807). Men jeg fremsætter først denne Tanke her paa Eimnets sidste Blad. Dels ønskede jeg ikke at blande mig i denne Sag yderligere, dels var Sagen jo heller ikke til at standse. Jeg troede de mange Aar, da jeg omgikkes med Tanken, at kunde jeg faa Sagen rejst og udført, saa vilde Efterslægten derved vise denne Mand sin Ærbødighed for hans Kæmpeflid og store Arbejde, men det staar mig nu klart, at man havde ydet ham den største Ærbødighed ved at rette sig efter det Ønske, han har udtalt i Digtet til Vedbenden og ligeledes i de forud omtalte Hustavler. I Indskriften over »Udgangsdøren fra Stuehuset til Haugen« skrev han i Samklang dermed bl. a. følgende Vers — og at gengive dette skal paa den herværende Bogs egentlige, med fortløbende Sidetal mærkede Blade være mit sidste Ord i dette Emne:

»Jord! Du saae mit første Smil,
 drak min første Taare;
 værn mod Ondskabs frække Piil
 nu min stille Baare!
 Kun en Grav Du skjænke mig
 under Bøgens Skygge!
 og min Aand skal skjænke Dig
 Tak — og Fred — og Lykke.«

Juli 1918.

Tillæg.

Historisk Samfund for Odense og Assens Amter og Mindesmærket for Wedel Simonsen.

I Februar 1917 viste det sig, at jeg, ved det Skridt, jeg 12. Februar 1916 havde foretaget mig for at interessere Offentligheden for et Æresminde for Skovby Herreds nidkære Historieskriver, den høj-sindede Herremand i det samme Herred, netop var kommet ind paa den uheldigste Vej af alle.

Som et Lyn fra klar Himmel overraskedes jeg ved det udate-rede Opraab, som »Hist. Samf.« udsendte, dels som løst Blad sammen med sin Aarvog 1916, dels optrykt i fynske Blade fra 18. Februar 1917, undertegnet af samtlige tretten Bestyrelsesmedlemmer. Det begynder saaledes:

»En Mindestøtte for Historikeren Wedel Simonsen. Paa Odense og Assens Amters »Historisk Samfunds« sidste Generalforsamling blev der fra Forsamlingen foreslaaet og enstemmigt vedtaget at sætte en Mindestøtte for den bekendte fynske Historiker Conferents-raad Wedel Simonsen til Elvedgaard. Man ønskede dette Minde om muligt rejst et Sted paa selve Elvedgaard.«

Det er mig en Gaade, at tretten Mennesker kan sætte deres Navne paa dette Humbug, saa meget mere som adskillige af de Tretten var til Stede paa den Generalforsamling, der er tidsbestemt med den »sidste«.

Jeg skrev da straks til Formanden et Brev, som der ikke blev svaret paa, sendte derpaa en Rundskrivelse til Skriftudvalget uden at faa Svar. Jeg udbad mig kun: 1. for min Bogs Skyld en offentlig Berigtigelse og 2. for Historiens Skyld den falske Fremstilling sat ud af Kraft.

Da Formanden paa Generalforsamlingen paa »Grand Hotel« i Odense 6. Marts 1917 aflagde Aarsberetning, nævnede han mit Navn, men kun som en Beretning — og endda udtalt som en Bibemærkning — og ikke som den af mig ønskede Berigtigelse af den fejlagtige Fremstilling, en Fremstilling, der er et stats-understøttet Selskab aldeles uværdig. En saadan Historiskrivning er ikke Kærlighed til de historiske Minder, er ikke Iver for at tilføre Historien kun lødigt Stof, er ikke Noblesse, ikke Højsind — ikke Kultur hos en Bestyrelse, som staar i Spidsen for et kulturhistorisk Foretagende.

Jeg havde sikkert ventet, at Formanden havde sagt for Eks.: »Frk. R. har udkastet Tanken, men vi har nu ført Tanken videre og ført den ind i et andet Spor, disse to Punkter er paa Opraabet ikke blevet fremsat, som det skulde have været sagt, men denne Fejl skal blive rettet i næste Aarsskrift, og jeg beder de tilstedeværende Referenter tilføre deres Blade denne min Udtalelse.« Dermed havde Alt været i Orden. Men dette skete ikke, og efter at denne Stædighed var udvist, kom jeg da paa Generalforsamlingen frem med min Indsigelse. Jeg trykker mig paa ny ved at

gaa videre. Men en Embedsmand i Odense, hvis Dom er betydende for mig, har raadet mig til at optrykke mit Indlæg, idet han sagde: »Saa er De sikret«. Min mundtlige Paatale er i sin Helhed dog for lang.) Men jeg har besluttet mig til at trække Linierne op og tale til Fremtidens Historikere.

Endvidere paa Grund af, at i »Hist. Samf.«s Aarsskrift 1917, som udkom 14/2 18 overgives til Historien Meddelelse om Generalforsamlingen 1917 og hele det af mig foranledigede Optrin, der prægede den, i en Indledning, som ikke er forsynet med Sidetal, i halvtredie Linie, der ikke har et Ord om min Indsigelse. — Det Optrin, der ikke fandt Sted, skildres, de Optrin, der fandt Sted, omtales ikke med en Stavelse!!

Uddrag af Indlægget, fremsagt paa Generalforsamlingen paa »Grand Hotel« i Odense 6/3 17. — Først oplæste jeg Opraabets fire første Linier og stemplede dem som Uvederhæftighed, der ikke er et historisk Selskab værdig. Ej heller dette er Selskabet værdigt, at et saadant historisk Aktstykke, der i mange forskellige Øjemed kan blive citeret gennem Tiderne, ikke er affattet med saa megen historisk Nøjagtighed, at Dagen, da Sagen er rejst, er nævnet. — Fra de Ord, jeg udtalte paa Fyns Forsamlingshus 12/2 16 og til det Opraab, der nu er udstedt, findes intet officielt Mellemed, hverken skriftligt eller mundtligt af nogen som helst Art. — Hvorledes kan Tavlen, jeg foreslog, da allerede paa Forsamlingen i Februar 1916 være blevet til en Støtte, der er sat saavel under Forhandling som Afstemning og er blevet enstemmigt vedtaget? Byens Aviser har ikke et Ord om dette Optrin i deres Referater. — Jeg oplæste, hvad Fyns Tidende skriver 12. Februar 1916 Aften, Fyens Stiftstidende 13. Februar Morgen, Fyns Venstreblad 13. Februar Morgen, Kildesteder, der alle lige klart og tydeligt omtaler Mødet, som det fandt Sted, og mig som eneste Ordfører for Emnet at hædre V. S. med et synligt Minde. Som det mest slaaende Vidnesbyrd mod Opraabet fremførte jeg, at Middagsbladet »Odense Avis« Mandag den 14. Februar slet ikke omtaler Forhandlingerne, men at en Hovedbegivenhed som den, at »Støtten enstemmig var vedtaget« neppe var blevet uomtalt, da Bladets Redaktør er (o: da var) Medlem af »Samfundet«s Bestyrelse. — Dette Bestyrelsesmedlem maa altsaa allermindst have forstaaet Vedel Simonsens Betydning. — I Fald Sagen var blevet underkastet Drøftelse, vilde jeg og da uden Tvivl Flere med mig, have udtalt, at man ikke uden videre kunde hamre en Plade ind i Muren paa Privatejendommen Elvedgaard uden først at indhente Tilladelse dertil af Ejerinderne af denne Gaard. — Ikke desto mindre staar der i Aarbogen 1916 fra Linie 5 paa Side 619 de samme misvisende Ord, hvormed Opraabet indledes. Og Side 621, Linie 24, staar der: »Be-

¹⁾ Min Anke imod Opraabet vil in extenso findes paa det kongl. Bibliotek ved Siden af denne min Bog, ligeledes paa Statsbiblioteket i Aarhus og Lundsarkivet i Odense — det først- og sidstnævnte Sted ledsaget af adskillige Bilag, Aviser m. m. Jeg kan saaledes bl. a. nævne 16 forskellige Bindartikler, som jeg har skrevet i Aarene 1913—16 for at virke for »H. Samfund« og hverve Medlemmer (o: der vil forefindes saa mange af Artiklerne, som jeg kun skaffe, det fuldstændige Eksemplar af denne Samling dog først efter min Død). Jeg har i disse Aar nedlagt et meget stort Arbejde i »Hist. S.«s Tjeneste for dets Tarv og Fremme. Jeg har omfattet den unge begyndende Forening med varm og levende Interesse og ønsker Foreningen fremdeles kun Fremgang og Trivsel, saafremt den ledes paa virkelig historisk Grund, men naar denne fraviges, nødes jeg til at tage Afstand fra Ledelsen af Foreningen.

styrelsen haaber, at Medlemmerne, som har bragt denne Sag frem, nu ogsaa vil lægge sig i Selen for, at der kan komme saa mange Penge ind. —

Fremsættelsen af denne Sag — udelukkende af Pic-tet for Vedel Simonsens Minde — opfatter jeg som et Led i mit Arbejde for Nordfyns Minder. Jeg tilføjer, at det skete i Februar, og at jeg da var uvidende om det boglige Minde, som Landsarkivar Wad sætter V. S. ved Udgivelsen af hans Breve, som udkom nogen Tid efter. Endnu den Gang hvilede Vedel Simonsen i sin dybe Ro. — Nu er det ikke mig ligegyldigt, at jeg i min nordfynske Bog, som endnu ikke er udkommet, fremstiller Sagen, saaledes at den helt og holdent afviger fra »Hist. Samf.s Fremstilling i dets egne Skrifter. Thi dette rummer den store Fare, at den, der efter min Død vil gøre Brug af Opraabet og Aarbogen, kan sætte min Bog — der udgives for offentlige Midler — ud af Anseelse og derved endog røkke Paalideligheden gennem hele Værket. Bestyrelsen kan — naar vi Alle er Støv — ikke afværge, at Opraabet kan komme til at kaste en Skygge over min Bog. Det er Brist paa Sans for den historiske Rækkevidde. Og for at værne min Bogs Ære, er det, at jeg nødes til dette Skridt, jeg her foretager mig. — Det er Fremtidens Sag jeg taler, naar jeg ikke længere selv kan tilbagevise mulige Angreb mod denne min Bogs Forklaring af Oprindelsen til Mindesmærket.

— Endvidere staar paa Opraabet V. Simonsens Navn med dobbelt W. Hvis Navnet skal staa saaledes paa Støtten, kan denne jo blive køn. Saa staar der: »Man kan med en vis Ret sige, at W. S. er vor første Historiker.« — Han er den største Lokalhistoriker i Odense Amt, og det er som saadan, at vi her i denne Forening skal hædre ham. Han har tillige gjort et meget stort Indskud i den øvrige historiske Dyrkning, men med Hensyn til den ham tilkommende Plads i den nationale Historieskrivning maa vi lade Videnskabsmændene sætte ham paa Plads. Han var ogsaa Digter, Oldsagssamler og Arkæolog.

— Saa vil jeg gerne ribbe Opraabet for endnu en Fjer. Der staar: »Iøvrigt er W. S.s Liv og Gerning saa almindelig bekendt.« V. Simonsens Liv var vist netop overordentlig lidt almenkendt. Han var en ensom og stille Mand, der levede i sine ensomme Stuer sit stille Stueliv, tyngt af sine store, huslige Sorger. I Landsarkivar Wads Bog »Fra Fyens Fortid« fremgaar dette af hvert et Blad. For kun at nævne II Del, Side 86, hvor V. S. skriver til Vennen: »— som et Brev fra Dig stedse gør Epoke i min stille Eremitbolig.« Jeg tror nok, hvis V. S. kendte dette Opraab til Ære for ham, at han vilde vende sig i sin Grav.

— Med Hensyn til Mindesmærket, da var mit Forslag en Mindetavle eller andet synligt Tegn, der skulde gaa ind under »Samfundets« aarlige Virke. Da Selskabet lige havde haft en Ekstraudgift paa 1200 Kr., havde jeg ikke tænkt mig, at det samtidig skulde »forbløde sig« paa en ny, kostbar Opgave. Men som det nu er, rejstes Støtten ikke af »Hist. S.«, men ved en særskilt Indsamling blandt Selskabets Medlemmer. Der foreslaas, at ogsaa andre Mennesker skal være med — ja, det var i høj Grad kønt, om der paa Støtten kunde staa: »Rejst af Fynboer«; thi hele Fyn staar i

dyb Gæld til Vedel Simonsen for, hvad han har efterladt — men saa er det jo ikke længere »Historisk Samfund«, der kan tillægge sig Æren af at have rejst Stenen! Og jeg spørger da, hvad der i saa Fald skal staa paa Stenen som Meddelelse om, hvem der har sat den? Jeg synes, at forinden Bestyrelsen traadte frem med denne Sag særdiggjort, burde den virkelig været forelagt Forsamlingen, saa meget mere som Bestyrelsen venter, at det er Medlemmerne, der privat skal rejse Stenen.

(Jeg fremkom 12/2 16 samtidig med tre Forslag, og jeg paaankede 6/3 17 samtidig ligeledes alvorligt mit andet Forslag, men da de to sidste Forslag ikke vedkommer Stenen, skal de her lades uomtalt.)

I mit Indlæg falder mange haarde Ord, men over for en saa liden Nidkærlighed mod Historien af dem, der vil give sig af med at skrive Historie, har jeg fremdeles ikke haarde Ord nok.

Jeg henvender mig nu til Fremtidens Historiker, som, naar jeg forlængst ligger i min Grav, vil sysle med denne Sag og maaske give Vedel Simonsen det monumentale Bogværk, der venter paa sin Forfatter. Glæder De Dem da over, at et Eksemplar af det originale Opraab med W. er faldet Dem i Hænde, og regner De det for et Fund af Værdi og meddeler Deres Samtid, at min Fremstilling savner Hjemmel?

Nej, Opraabet vil paa virkelig historisk Haand aldrig kunne skade min foranstaaende Fremstilling — selv om en Historiker ikke finder de ti spredte Bladartikler.

Bladene vil i det Følgende blive nævnet med spærret Skrift. Jeg henleder Opmærksomheden paa: De alt nævnte tre Blade i Odense 12. og 13. Februar samt Odense Avis 14. Februar 1916, en Artikel af mig i Bogense Avis 14/2 16, dernæst Fyns Tidende 4/3 samt Fyens Stiftstidende 6/3, Fyns Tidende 7/3, Fyns Venstreblad 7/3 og Bogense Avis 7/3, alt 1917, og Bogense Avis 15/7 18. Efter Fremsigelsen af mit Indlæg skrev jeg 7/3 17 en Redegørelse i Fyens Stiftstidende 8/3. (Ved Trykfejl findes i Spalte 2, L. 27, et uvedkommende I Tal.) Jeg beder Historikeren lægge Mærke til, at saavel min mundtlige Indsigelse som dette Bladindlæg staar aldeles uimodsagt. Jeg beder Historikeren lægge Mærke til, at efter at jeg saa grundigt havde slaaet det ukorrekte Opraab ned, fortsatte Bestyrelsen ihærdigt med Gentagelse af Opraabet i Odense Bys Blade til Manges Forundring og Misbilligelse, men hvad jo kun kan styrke Paastanden om, hvor overfladisk Opgaven røgtes.¹⁾

Jeg beder Historikeren se Fyns Tidende 22. Maj 1917 og se, hvor let det Falske hager sig fast. Der staa: »Det er rigtigt, hvad Bladet antyder, at der oprindelig blev vedtaget — paa Forslag af Frk. Reimer —, at sætte en Mindesten i Muren paa Elvedgaard.« Det er netop denne historiske Fejl — **Vedtagelsen** [og **Støtten**] — som jeg har rejst hele min Modsigelse paa. Paa Generalforsamlingen 6/3 1917 blev **første Gang**

¹⁾ Intel anende gennem Aaret 1916 skrev jeg 30. Maj 1916 til »Hist. Samf.« en Opfordring om ved en ansat Historiker at udgive Vedel Simonsens utrykte V Del af Elvedgaards Historie, og da Kredslæge Trautner havde været Forslagsstiller til det boglige Minde, spurgte jeg, om han vilde tiltræde dette, hvilket Kredslægen besvarede med en skriftlig Tilslutning. Dette Forslag indsendte jeg nogle Dage efter og bad om at faa det forelagt Generalforsamlingen 1917. Dette skete ikke, og jeg har til Dato (trykt April 1919) ikke faaet Bestyrelsens Svar i denne Sag, skønt jeg direkte har henvendt mig til tre forskellige af dens Medlemmer.

Noget vedtaget, denne Sag vedrørende; da vedtoges det at sætte Stenen ved Glavendrupstenen. Men denne Vedtagelse er end ikke nævnet i »Hist. Samf. s Aarvog V, 1917.

Det var derimod en stor Modsigelse, da Samfundets Medlemmer ved en trykt Skrivelse blev indkaldt til en ekstra Generalforsamling i Odense 8. Novbr. 1917 for at faa »vedtaget«, hvor Stenen skulde staa: thi hvis dette »enstemmigt var vedtaget« allerede Forslagets Dag, 12. Februar 1916, hvorledes kunde man da 6. Marts 1917 vedtage Glavendrup som Sted og nu kuldaste denne Vedtagelse? Dette trykte Flyveblad ligner sin Forgænger ved ligeledes at savne Dato og Aarstal. Jeg skal da oplyse, at Postvæsenet havde stemplet Konvolutten 2/11 17. Imidlertid bestemtes Stedet til et Sted ved alfar Vej ved Indkørselen til Elvedgaard — for øvrigt en meget passende og særdeles udmærket Plads.

Paa dette Sted afslørede man saa en Sten den 14. Juli 1918. Det Medlem af Bestyrelsen, der har skaffet den store Sten til Veje, talte samme Dag ved en Sangfest i Bogense. Jeg var -- skønt opfordret -- heller ikke til Stede og har ikke set Stenen. Saa længe Bestyrelsen ikke offentlig har vasket den sorte Plet af sig, at den i et meget betydende historisk Aktstykke, der drejer sig om Selskabets første store Handling udadtil og drejer sig om en saa vædel Personlighed og om det allerførste Minde, som i Danmark rejses denne Mand, lige netop 60 Aar efter hans Død — hvad enten det nu er at gøre ham imod i sin Grav eller ej, det ligger uden for, naar det nu er sket — udsteder et Opraab, der skildrer et Oprin, som aldeles afgjort ikke fandt Sted, mener jeg, at den kun i liden Grad egner sig til at være Nordfyns førende historiske Kraft. (Det er en Selvfølge, at hvad jeg har sagt om Selskabets Ledelse, ikke kan ramme de to nye Medlemmer, som indvalgtes i Bestyrelsen paa Generalforsamlingen den 23. Februar 1918.)

Kun Aviserne i Odense By og Bogense Avis 15/7 18 omtaler Festen. Den øvrige Provinspresse og den illustrerede Presse har Intet om Stenen eller om Festen, og kun et enkelt københavnsk Dagblad har 14. Juli en kort Meddelelse om Stenen.

Dette forekommer mig at være Brist paa Evne til at nytte Lejligheden til igennem Rigets gode Presse over for Land og Folk at faa Vedel Simonsens Navn og hans trofaste Arbejde draget frem i Forgrunden.

Saa har jeg da knyttet denne Sag til min Bog og gjort det frit og aabent, frygtløs for, at nogen Sjæl af det nulevende Folk, ej heller blandt de ufødte Slægter, skal bebrejde mig, at jeg har sat Personen over Sagen, idet den Person, jeg tager i Forsvar, er mig selv. Thi naar jeg for min Lod og Del i Sagen paa Tryk i ti Aviser har fuldkommen Hjemmel for, at Tanken om, at Odense Amt burde ære denne Mands Minde, er min, tør jeg dog vel trygt gaa ud fra, at selv den ukyndigste og tankeløseste Læser vil forstaa, at det er min Fødeegns Historie og min Bogs Skæbne, jeg gør mig til Talsmand for, og at jeg fornuftigvis ikke har skrevet Ovenstaaende af Sorg over, at mine Paastande ikke paa Tryk har Hjemmel Nummer elleve!

Og naar jeg — skønt nølende — er gaet med til at tilføre min Bog dette mig ude fra paanødte, saavel Bogens Plan som Konferens-

raad V. Simonsens Liv og Gerning uvedkommende Stof, haaber jeg dog, naar ikke det fynske Selskab i halvtredie Aar (12/2 16—14/7 18) selv har fundet det betimeligt at gøre det, at jeg da kan forsvare over for min Bog at **kaste Lys over Fejlene og skabe det savnede Kildested for Stenens Forhistorie.**

Dertil kommer som en ikke mindst medvirkende Grund — foruden de forud givne — at jeg tillige har villet handle i Overensstemmelse med, hvad jeg i IV Del har skrevet om Kvinden som Statsborger. Jeg haaber, at jeg derigennem kan forsvare min Kritik — thi jeg bør da ikke selv vige tilbage!

Jeg har i IV Del sat min Lid til, at den nye Tids Kvinder vil dyrke de gamle Idealer — og det uagtet al Modgang uden at blive trætte! Jeg vil da ogsaa her nytte Lejligheden til at tale om den Folkesag, der ligger mig saa uendeligt varmt paa Sinde:

Hvortil skal Kvinden bruge sin nye Magt? Svaret maa blive: Hver Dag i det daglige Livs Handel og Vandel, til Hjemmenes, Folkekarakterens og Personlighedens Forædling. Den gode Kvinde bør føle det som sit Kald at hjælpe det danske Folk til kun at færdes ad Renhedens, Retfærdigs og Redelighedens Veje, hjælpe de Enkelte til i Forholdet til andre Mennesker at se ud over deres egen Næsetip, egen Fordel — Egen-skaber, man saa sørgeligt savner hos mange Mænd, — og ikke mindst nu i Øjeblikkets alvorlige Stunder.

Dette Haab til Kvindens Samfundsarbejde stiller selvfølgelig et andet Krav til den Kvinde, der faar Noget ud over sit Eget at virke med, nemlig at hun først og sidst efter den menneskelige Skrøbelighed af bedste Evne tilstræber at holde sin egen Sti ren.

Opfatter man Folkekulturen som den Folkesag, man sætter øverst af Alt, hvad der vedrører det danske Folk, da bør enhver god Kvinde være med til at luge Ugræsset op, hvad enten Tidslerne gror i den fineste Park eller i den tarveligste Urtehave. Men ak, der skal en større Udrensning til end den, der kan udføres med en Pen paa et Stykke Papir. Der skal Handling til.

Det bør rygtes ud over Rigets Grænser, at den danske Kvinde ikke undlader at lægge frem i Lyset alt Vrangt og Daarligt i vort Samfund alle Vegne, hvor hun har sit lovlige Ord at sige, at Humbug banlyses, hvor hun har sin Stemme med.

Thi hvis ikke dette skulde være **Kvindearbejdets Mission**, er der ingen Mening i, at Kvinder er kaldt frem, kaldt frem fra Hjemmet og den huslige Arne! — Men i dette Slags Samfundsvirke ligger den største — og sikkert ogsaa den velsignelsesrigeste — af alle Gerninger for Kvinden at tage op uden for sit Hjem! Og aldeles modsat, hvis ikke Kvindernes offentlige Virke sætter sig til Maal at værne de gamle værdifulde og aldeles uundværlige Idealer og sætte dem i Højsædet — saa der atter kan blive godt at leve i vort dyrebare Fædreland — vil al deres Gerning uden for Hjemmet kun blive et Slag i Luften! — Ja endog gøre mere Skade end Gavn!

Den Kvinde, der ikke vil være med til at skabe en sund Folkesjæl i det danske Folk, arbejde med paa at højne Folkekarakteren, bør helst blive hjemme. Det hører der ikke megen Kløgt til, ej heller meget Mod til for at spaa. Thi idet Kvinden har udvidet sin Gerning og sætter Foden paa offentlig Grund, drages ogsaa denne nye Gren som ethvert andet

begyndende nyt Virke ind under det Varsel, som Digteren har udtrykt i følgende Ord:

»Alt, hvad begyndes og endes med Dig,
det skal lykkes,
men hvad Du ej haver plantet,
med Rod skal oprykkes;
plant da Din Sæd,
Sandhed og Retfærd og Fred!
Saligt det Land, hvor det lykkes!«

Maatte som en selvfølgelig Ting de danske Kvinders offentlige Virke moderligt forme sig som Sjælesorg! Det vilde i højeste og ædlest Mon være danske Kvinders Forsvarskæde for Riget og for de Mennesker, der skal leve og dø paa dets Grund. Maatte den nye Tids Kvinde for Alvor slutte sig til Digterens Ord:

»At leve — er ej at ære
Tidens Humbug og Tant,
at leve, — det er at være
med alt det Falske paa Kant.«

Maatte den nye Tids Kvinde oplage som sit Valgsprog en af de oldenborgske Dronningers Ord:

»Gid jeg maatte gavne!«

Gavn kan gøres paa mange Maader. Havde blot en Enkelt af »Hist. Samf.s Bestyrelse sagt: »Dette Opraab sætter jeg ikke Navn paa, da det, der staar derpaa, ikke har fundet Sted«, havde hele denne Sag og hele min mundtlige og skriftlige Indsigelse været ufødt! Jeg ønsker dog at udtale som min fuldkomne Overbevisning, at de Medlemmer, der var fraværende 12/2 16, har underskrevet i Uvidenhed om Sagens sande Sammenhæng. For de Medlemmer, der var til Stede, har jeg ingen Undskyldning.

Skulde V Del af mit Værk faa nye Oplag, vil de otte med Romertal mærkede Bogsider selvfølgelig ikke blive optrykt paany. Hovedemnet er en direkte Henvendelse til den, der her efter paa Tryk vil fremsætte Noget om Stenens Tilblivelse for at afværge, at Bestyrelsens Tryksager i denne Sag i Aarene 1916—18 bliver brugt som Kilder. Men naar første Udgave er indlemmet i en Række offentlige Bogsamlinger, kan i mulige nye Udgaver en Henviisning til det romertalmærkede Tillæg fritage mig for al øvrig Tilbagevenden til dette Punkt. Hele denne Sag er hermed afsluttet. En hvilken som helst mulig Indvending vil jeg tillige hermed paa Forhaand give Svaret: »Hvad jeg skrev, det skrev jeg.«

Juli 1918.

Efterskrift.

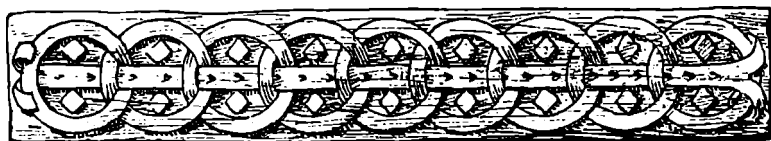
I Oktober-Heftet 1918 af »Vor Fortid« findes en af Talerne, der blev holdt ved Mindestenens Afsløring, en Tale, der handler om Vedel Simonsens historiske Gerning.

Endnu før Ovenstaaende forlader Trykken, den 27/2 19, udkom »Hist. Samf.«s Aarskrift for 1918. Det er det tredje Skrift, siden Sagen blev rejst, men Sagen er deri omtalt ligesaa dadelværdigt overfladisk som i de foregaaende. — Skriftudvalget omtaler kun — i knap en Snes Linier — Stenens Afsløring i et Stykke, der gaar ud i Et med Meddelelser om andre afholdte Møder, og Stenen for den stedlige Egns Historiker, Foregangsmanden for samtlige amtshistoriske Samfund, kaldes endog Elvedgaard-Stenen. Dette Navn skulde nødig blive gængs, hvorf Følgen vil blive, at Lokalhistorikerens Liv og Gerning kun atter igen vil synke hen i Glemsel.

Odense. Ny Vestergade 8, Marts 1919.

Christine Reimer.

Haarslev Præstegaard og Præstefamilien Balslev.

I 125 Aar fra 1778 til 1903 gik i fire Slægtled Haarslev Præsteembede i Arv fra Fader til Søn. I et og et Kvant Hundredaar var det en Balslev, der døbte, konfirmerede, viede og jordede det Haarslev Sognefolk.

Den talrige gejstlige Balslevslægt er ganske vist udgaaet fra Tommerup, hvor der fra 1715—1800 var en Balslevrække af Fader, Søn og to Sønesønner, idet de to sidste af disse fire Præster var Brødre. Men dermed gaar den egentlige, oprindelige Stamme over i andre Stillinger. Men da en Søn af den første Tommerup-Balslev blev Præst i Haarslev, blev Præsteslægtens Stamtræ flyttet dertil og udviklede sig der. Thi derfra stammer hele den nuværende Præsteslægt af Navnet Balslev. Dette Træ har mange og nu over 200aarige Grene, og det breder fremdeles lige friskt sine Grene videre ud, rundt om i de danske Præstegaarde. Det har to Biskopper af dette Navn.

Det var en Bondesøn, Rasmus Andersen,¹⁾ fra Kirkebyen Balslev, der blev Amtsforvalter for Odense og Ruggaards Amter (776), og hans Børn fik Navnet Balsløv efter Faderens Fødeby. En Datter af ham blev Oldemoder til St. St. Blicher. Hans Søn Jens Balsløv blev født 1690, blev 19½ Aar gammel theologisk Kandidat og 9. Oktober 1715 Sognepræst for

¹⁾ I vestre Væg i Vaabehuset i St. Knuds Kirke findes en stor Ligesten over Rasmus Andersen og Hustru med en lang Indskrift og øvert prydet med to Vaabener, et for hver af Ægtefællerne. Stamfaderen for Balslevslægten har i sit Vaabemærke en hvid Nellikeblomst paa rød Grund.

Tommerup og Brylle Menigheder. Hans anden Hustru var født Luja. Da deres Søn Laurits Luja Balslev, der først var Præst i Guldbjerg, 1778, den 9. September, blev kaldet til Præsteembedet i Haarslev, blev han saaledes Stamfaderen for hele den senere Haarslevæt.

Af hans Børn blev dog kun den ene, Rasmus Balslev, Præst, og da Faderen tog sin Afsked, efterfulgte han ham i Embedet 1789 og havde det i 51 Aar; han døde Juledag 1840. Fra 1783 til 1789 var han Degn i Haarslev. I min tidligste Barndom kaldte Folk ham »den gamle Præst«, men da den daværende Præst senere ogsaa blev kaldt »den gamle Præst«, sagde man om R. B.: »den *rajte* (rette, rigtige) gamle Præst«. De Gamle omtalte ham altid som en god Mand. Han stod Brødremenigheden nær, og Rationalismen var ham imod. R. B. udgav »Opbyggelige Betragtninger for Syge«, der udkom i

Sognepræst Rasmus Balslev.

flere Oplag, og han omtales i forskellige Haandbøger. I Wi-bergs Præstehistorie staar følgende Ord: »En lille, men vel-skabt Mand af et saare venligt og behageligt Udortes og med et Udtryk fuldt af Fred, Glæde og Kærlighed; hvorfor han indgød Alle, der nærmede sig ham, er vis Tillid forenet med Højagtelse og Ærefrygt. — Fredelskende, føjelig, godmodig og sagtmodig.« R. B. omtales med en Række Skrifter i Ers-lews Forfatterlexicon, og Brickas Lexikon — ligesom ogsaa Familien Balslevs Stamtavle — bringer en syldig Omtale af ham.

Den 13. November 1839 blev R. Balslev Jubellærer og ud-nævnt til Konsistorialraad. Denne Fest har jeg forud ladet Rasmus Venevad (768) fortælle om. Hempels Avis bringer 15.

November udførlig Redegørelse af Jubilæet, hvori det bl. a. hedder: »Onsdag den 13. November fejredes en smuk Fest i Haarslev Præstegaard. Det var paa denne Dag 50 Aar, siden den værdige og almenagtede Sognepræst, Hr. R. Balslev kaldtes til denne Menighed. — — Tre Sognemænd overrakte ham en Gave fra Menigheden, nemlig en skøn Sølvpokal, paa hvis Laag saas et Kors, til hvilken den opslagne Bibel hældede sig. Den store Kirke kunde neppe rumme den i særdeles talrig Mængde forsamlede Menighed. Jubellæreren ledsagedes til Kirken af Biskoppen og Provsten, mange Gejstlige og andre Venner, som havde indfundet sig til Festen. Hr. Provst Knudsen intimerede ved en hjertelig Bøn og Jubeloldingen udviklede i sin Prædiken, hvorledes denne Dag for ham var en rig Anledning dels til Tak, dels til Bøn. Efter Prædikenen fremtraadte Hr. Biskop Faber og efter i sin Tale at have udviklet, at kristeligt Alvor i Livet giver salig Glæde i Døden, lykkedes han Jubeloldingen for 50 i kristelig Alvor fuldførte Embedsaar, overrakte ham Udnævnelser af Konsistorialraad og endte med det smukke og hjertelige Sted af Jubeloldingens bekendte Andagtsbog: »Opbyggelige Betragtninger«, 3. Oplag, § 50. Hele Handlingen fuldførtes med en Andagt og Højtidelighed, der i alle Tilstedeværendes Hjerter stedse vil bevare et kært og opbyggende Minde.«

Bladet slutter sine Meddelelser med at tilføje: »Til velfortjent Hæder for den ædle Giver bør endnu omtales, at Hr. Professor og Ridder Vedel Simonsen til Elvedgaard, der ved saa mange Lejligheder anvender sin Formue til velgørende Øjemed, i Anledning af ovenmeldte Embeds-Jubilæum og for at bidrage til dets Højtidelighed, sendte Jubeloldingen 200 Rbd. til Forøgelse af et Legat paa 300 Rbd., som han for nogle Aar siden stiftede, hvis Renter aarlig skulle anvendes, dels til Præmiers Uddeling til de flittigste og værdigste Børn i Haarslev Skole og dels til Forøgelse af et Sognebibliotek, som han allerede for nogle Aar siden grundlagde for Haarslev Sogn.« [Her i nærværende Bog gentagne Gange forud omtalt.]

Det er denne Sognepræst Rasmus Balslev, som jeg i IV Del, S. 511 f. har omtalt som »klog Præst« — og se ligeledes under »Haarslev Skole«. S. 830.

Rasmus Balslev havde fem Sønner, der alle blev Præ-

ster. Den ene af disse Lauritz N. B. døde tidlig som Præst i Ejlby og Melby, hans Søn Rasmus B. blev Præst i Fyn og Jylland, sidst Sognepræst i Vigerslev i Fyn. — Det er en Søn af ham, Benjamin Balslev, Sognepræst paa Falster, der i Aaret 1901 udarbejdede ovennævnte Stamtavle (udvidet 1917) over Familien Balslev.¹⁾ — Af de andre fire Brødres Sønner er flere ligeledes Præster, og de har igen Sønner, der er gaaet den theologiske Vej.

En af de fem Haarslevsønner var Biskop Carl Frederik Balslev i Ribe, en anden, R. Vilhelm Balslev, var ved Faderens Død Kapellan i Haarslev (768 og se »Haarslev Skole«.) Han blev senere Sognepræst i Skydebjerg og senest — til sin Død — i Nørre Broby, hvilket Embede Broderen C. F. B. forlod, da han 1867 overtog Ribe Bispestol. R. V. B. blev da sin Broders Efterfølger. En af hans Sønner er Sognepræst i Fyn, og en anden er den nuværende Biskop i Odense, saa Biskop L. N. Balslev er Biskop i sine Fædres Landsdel. Han er den 22de Biskop i Odense siden Reformationen, og han overtog Embedet i 1903, i Hundredaaret efter at det fynske Bispedømme udskilte Lolland og Falster, saa Embedet fra 1803 kun kom til at omfatte Fyns Stift. Under Biskop Balslev er den gamle Bispegaard nedrevet 1915 og en ny Bispebolig opført (704).

Den yngste af de fem Brødre var Julius Balslev, der sidst i en lang Aarrække virkede som Sognepræst i Strø i Sjælland. — Alt dette kunde uddybes langt fyldigere, men Balslevfamilien er saa stor, saa dette vilde føre meget for vidt og for langt bort fra Haarslev Præstegaard — se desuden de ovennævnte Balslevske Stamtavler.

Den ældste af Rasmus Balslevs fem Sønner Johan Christian Balslev, født 1798, var fra 1826—31 Kapellan hos sin Fader, og senere efterfulgte han ham i Embedet som Præst for Haarslev Sogn fra 1841—84; han døde i Præstegaarden 1885. Han blev 1876 Jubellærer og Ridder af Dannebrog. J. C. B. var to Gange gift. Med sin første Hustru, født Boesen, var han gift fra 1832 til hendes Død 1840. Han giftede sig 1843 med sin anden Hustru, Doris B. Hun var født

¹⁾ Fra »Stamtavle over Haarslevgrenen af Familien Balslev« 1917 (udarbejdet af L. C. Balslev og B. Balslev) stammer hosstaaende Billeder, der velvilligst er mig overladt.

Krøger, født 1811 paa Svaneapoteket i Odense, hvor Faderen var Apoteker. Hun døde først 1907, næsten 96 Aar gammel.

I deres Tid fejredes i Haarslev den 9. September 1878 den store Jubilæumsfest, Hundredaarsdagen for den første Balslevs Kaldelse. Ved denne Lejlighed gik i Optog til Kirken, hvor der holdtes Gudstjeneste, en stor Række Balslever i Ornat, lige fra Biskop til personel Kapellan — og dog var ikke alle daværende gejstlige Balslever til Stede — desuden Herredets Præster og andre Præster, som Alle senere samledes i Præ-

Indkørsel til Haarslev Præstegaard.

stegaarden. Det var en saare sjelden Fest saavel for Balslevfamilien som for Sognets Beboere.

De den Gang endnu levende fire Haarslevbrødre stiftede paa den Balslevske Hundredaarsdag »det Balslevske Legat« for fattige Enker i Haarslev Sogn. — Jeg husker en Kone, der sagde, da hun første Gang modtog, hvad der var tildelt hende af dette Legat: »Jeg takker Vorherre og Hr. Pastor saa mange Gange.«

Til Stede ved Jubilæet var ogsaa en Svigersøn K. J. Clausen, som et Aar (1862—63) havde været Hjælpelærer hos min Fader. Han blev gift med Præstens Datter, Frøken Martine Balslev, og ved ukuelig Energi og ved kæmpemæssig Flid blev han Theolog og var nu Præst i Jylland. Indtil han blev Student, havde han Lærergerning i København, og fra han var

Student, til han blev Kandidat, havde han Skolelærerembede i Sjælland.¹⁾

Joh. Chr. Balslev havde ligeledes fem Sønner, af hvilke de fire blev Præster — en blev Dyr læge; af fire Døtre døde de to som unge Piger. Rasmus Balslev var Kapellan og siden Sognepræst i Fyn, sidst i Paarup. Frederik Balslev var Kapellan i Fyn, blev Sognepræst i Jylland og bor i Jylland som Pastor emeritus.

Theodor Balslev var Kapellan hos sin Fader i Haarslev fra 1872—80, har siden været Sognepræst i Jylland. Han og hans Hustru, født Meldal, var af Beboerne i Haarslev Sogn meget afholdt. Efter ham blev hans Broder Lauritz N. V. Balslev Kapellan i Haarslev, til han 1884 efterfulgte sin Fader som Præst i Embedet i fjerde Led i lige Linie og var Sognepræst der, til han 1903 opgav sine Fædres Bo og de da 125aarige Ætlinier og blev Præst i Lumby ved Odense. Dynastiet Balslev var dermed ude. Efterfølgeren, Pastor G. M. P. Rosenberg, begyndte paa ny Grund; tilmed byggede han et nyt Stuehus, en fritliggende Villa. Pastor R. forestod Embedet til Oktober 1917, da han søgte sin Afsked og efterfulgtes af Pastor M. T. Magnusson. I Haarslev Kirke findes en Tavle med en Optegnelse af Sognets Præster siden Reformationen. Den sidstnævnte Præst er den Tyvende.

L. Balslev blev 1894 Provst. Provstiet omfatter Lunde-Skam- og Skovby Herreder. Tidligere gennem mange Aar boede Provsten (Provst Hald) netop i Lumby, saa Provstekontoret kom, da Provst Balslev overtog Embedet i Lumby, atter til at havne paa dette Sted. Forud for Provst Balslev var Provst Fog i Bogense Egnens Provst.

¹⁾ Det er godt, naar de Unge har Lejlighed til at paavirkes af følger værdig Ihærdighed. At være Vidne til et saadant Højdemaal af Villiestyrke virker tilskyndende og opmuntrende. Jeg mindes tydeligt, da Pastor Clausen i Haarslev Præstegaard forud for sin Ordination fik sit Ornat og første Gang prøvede sin Præstekjole, hvor rørt han udtalte de Ord: »Nu har jeg naaet mit Maal«. Hans Fader var Skibskaptajn, og Sønnen havde Sømandens Udholdenhed; thi skulde Sømanden vende om, hver Gang han mødte Modvind, kom han ikke ret vidt. — Jeg husker, hvor tidt, naar jeg i det daglige Livs Forhold har syntes, at det var nemmere at opgive Ævred end at gaa videre eller at tage fat paany, ovennævnte Ord og Øjeblik er rundet mig i Hu og har været mit Forbillige

Provst L. N. V. Balslev — siden 1900 R. af Dbr. — har udgivet flere gudelige Skrifter, sidst (1915) et Modskrift mod Ligbrænding og dens omsiggribende Fremgang, som det kan anbefales særlig de over for dette Emne ubefæstede Sjæle at sætte sig ind i. Provst Balslev har baade som Prædikant og som Embedsmand i den større Gerning udadtil vundet et anset Navn over hele Nordfyn. Hans Hustru, født Dorph — gift 1880, fra 1884 til 1903 med Hjem i Haarslev Præste-

Sognepræst Joh. Chr. Balslev.

Fru Doris Balslev, f. Krüger.

gaard — er Præstefrue i Ordets bedste Forstand, saa det var med pietetsfuld Vemod, at Sognefolket tog Afsked med den sidste Balslevfamilie i Haarslev Præstegaard.

Det er dog særlig den lange Tid, Ægteparret J. C. Balslev og ovennævnte Hustru havde deres Hjem i Haarslev Præstegaard — henholdsvis 43 og 41 Aar —, der falder sammen med denne min Bogs Tidsperiode og særlig disse Præstefolk, der er knyttet til min egen Haarslevtid.

Min Fader døde en tidlig Morgenstund. Kort efter kom Pastor Balslev over hos os. Han tog mig ved Haanden og tog mig med over i Præstegaarden for at blive Resten af Dagen, saa længe jeg vilde. »Du har nu ingen Fader her paa Jorden mere, men Du har en Fader i Himlen, hold Dig til ham.« Disse Ord og Andet mere, som Præsten sagde til mig

de faa Minutters Gang over til Præstegaarden, husker jeg endnu tydeligt. Senere konfirmerede Pastor Balslev mig.

Jeg gik den Gang husvant ud og ind ad den gode, gamle Præstegaard, der staar for mig som et af de Hjem blandt dem, der er udslettet af Hjemmenes Tal, som kom Idealet nærmest. Minjet om dette Hjem vil altid blande sig med saa mange af mine bedste Barndoms- og Ungdomsminder.

Fru D. Balslev, »gamle Fru Balslev«, som hun blev kaldt allerede fra 1872, da den første Kapellanfrue, hendes Svigerdatter, kom til Haarslev, har jeg skildret (ledsaget af hendes Billede) i »Hjemmet« 17. Aug. 1902 og »Søndagsbladet« 7. Sept. 1902, da Fru B. 22. Aug. fyldte 91 Aar, og i nogle Smaastrykker ved hendes Død (»Hjemmet« 5. Maj 1907). Hun boede sine Enkeaar hos sin Datter, Fru Martine Clausen, gift med ovennævnte Pastor Clausen og inden Moderens Død selv Enke. Fru Balslev stedtes til Hvile 30. April 1907 i Familiegravstedet paa Haarslev Kirkegaard.

I en sjelden Grad ejede den gamle Frue til sin sidste Stund sin Aands- og Hjertefriskhed, sin Flid (ved sit Haandarbejde), sin Mildhed og sin kærlige Omtanke for Andre. Hendes Breve vidner i saa Henseende for hende. De var til det Allersidste skrevet lige saa sirligt, som Indholdet var lødigt og klart. — Brevkort og Telefoner har ligesom frataget den nye Slægt den rette Brevskrivning: den Kærlighed hos Afsenderen, der ofrer Tiden paa at skrive, og Taknemmeligheden hos Modtageren mod den, der skrev (291). — Fru B. undertegnede sig i sine udmærkede Breve til mig lige til sit Dødsaar: »Din hengivne Veninde«. Som Fru B. var hjertelig og trofast, er det mig en Glæde her til Gengæld at yde en lille Medvirken til ud i Fremtiden at styrke i Haarslev Sogn det Minde, hun har efterladt sig blandt de nulevende Ældre der.

Den smukke gamle Frue var en stilfærdig gennemnobel Personlighed, fredelskende, godgørende og gæstfri. Det Hjem, hun gjorde hyggeligt, var en Præstegaard af den almindelige Type fra en vis Tidsperiode — den gamle Landsbytype, der staar Bondegaarden meget nær — med Bjækeløft og Havestue gennem Husets Bredde og brede perlefarvede Døre med Bøjlehaandtag og med Dørtrin, der paa langs var beslaet med to tommebrede Jernbaand for at styrke og tage Sliddet.

Her samledes i Ferietiderne paa ægte gammeldags Vis mange Mennesker.

Saa mange af de Mennesker, som kom her, har jeg kendt. Foruden selve Familien havde indtil sin Død 1872 Præstens ugifte Søster, Marie Salome Balslev, Ophold der. Hun havde stor historisk Interesse og har efterladt sig mange Dagbogsoptegnelser (804). Jeg mindes nøje den venlige og rare gamle Dame siddende i sin Lænestol — i Familien kaldet »Tante Marie«.

Jeg husker fra min allertidligste Barndom Biskoppen i Ribe som en venlig Mand, da han en Gang i mit Hjem, da jeg sad paa en Vinduesforhøjning, kom hen til mig og talte med mig om min Dukke, som jeg sad og legede med.

Mange af Balsleverne er blevet gamle; ikke blot Slægtens Ældste, den Ribe Bisp, der blev 90 Aar. Han var en Tid den ældste præsteviede Mand i Embedsvirksomhed. Det samme var forud Tilfældet med Pastor Joh. Chr. Balslev i Haarslev. Han blev 87 Aar gammel. Sognepræst J. Balslev i Strø blev 82 Aar gammel og oplevede at holde 50 Aars Præstjubilæum. Ogsaa Sognepræst Vilh. Balslev i Nørre Broby naaede sin 50 Aars Jubilæumsdag, men døde faa Dage efter. — Da Biskoppen i Ribe 1883 blev Jubellærer, fik han fra Ribe Stifts Præster overrakt et Maleri af Haarslev Præstegaard, malet i Haarslev 1882 af Landskabsmaler H. Foss.

Biskoppen fødtes 1805, samme Aar som H. C. Andersen. Fik Eventyrdigterens Børnebøger en noget større Flyveevne udadtil, saa er Skolebogsforfatterens Børnebøger naaet kæmpe-mæssige Oplag. B. skrev sine Skolebøger, da han var Præst paa Mors til Brug for sine egne Børn, og de satte ham allerede den Gang i Stand til at lade to Sønner studere. *Bibelsken*, som fynske Skolebørn siger, er i 1918 naaet til 127. Oplag og Lærebogen til 263. Oplag.

Disse Bøger kan man altsaa kalde de mest kendte i Danmark, det er derimod kun lidet kendt, at den gamle Biskop i Ribe har skrevet efterfølgende Vers.

Den 31. December 1913 findes i »Ribe Stiftstidende« Følgende, fremdraget af Biskop Koch:

»Ved Aarsskiftet.

Han, som med Magt og Visdom stor
 Skabte al Verden ved sit Ord,
 Arbejder altid og trættes ej,
 Intet ham standser paa hans Vej;
 Styrke han giver den trætte Svend,
 Friske Kræfter sin mødige Ven.
 Tidt den Unge blev træt og mat,
 Manden snubled' og segned' brat; —
 Men naar vor Herre vi stole paa,
 Nye Kræfter af ham vi faa;
 Vingerne vokse os frem paany,
 Løfte som Ørnen os højt i Sky,
 Frejdig vi ile mod Maalet frem,
 Komme tilsidst med Glæde hjem.

Biskop C. F. Balslev.

* * *

Den gamle Biskop (født 1805, død 1895) havde paa sin Arbejdspult skrevet — i Grundsprogene — to Skriftord:

»Lader os ikke blive trætte!«

»Han giver den Trætte Kraft!«

— det første fra Galaterbrevet, Cap. 6, Vers 9, det sidste fra Esajas, Cap. 40, Vers 29.

Over det sidstnævnte Sted og de to følgende Vers hos Esajas er ogsaa det ovenstaaende, saa vidt vides hidtil utrykte, lille Digt skrevet.

Biskop Balslev havde fundet en Recept mod Træthed.
 Lad os bruge den! G. Koch.◄

Gamle Minder fra Haarslev Skole.

DEGNEN GRAM i Haarslev Skole er et Navn, man af og til støder paa i ældre fynske Skrifter. Hvor længe han var i Embedet, ved jeg ikke, men som i forrige Kapitel nævnt, var Rasmus Balslev, Konsistorialraaden, der var Præst i Haarslev fra 1789 til 1840, Degn i Haarslev fra han blev theologisk Kandidat 1783, til han blev sin Faders Efterfølger i Præsteembedet. Niels Martin Gram er sikkert død i Embedet; thi han staar ved sin Død, i September 1810, opført i Haarslev Kirkebog som »hidtilværende Sogndegn i i Haarslev, 78 Aar gammel«. Alt dette ligger langt tilbage i Tiden, og dog har Embedet siden da kun faa Gange skiftet Lærere. Hans Eftermand var Schebye, min Faders Formand.

Min Fader, Hans Berthel Reimer, var født 6. September 1800 i Nysted, hvor hans Fader, Jacob Flindt Reimer, var Købmand. Der var flere Søskende. Han mistede begge sine Forældre i Aaret 1814, endnu før han blev konfirmeret. Hans Morbroder, en Købmand Brodersen i Nysted, var tillige Skipper, og han tog ham med til Søs. Men fra 1. Maj 1820 til 1. Maj 1823 var han Lærling paa »Det fynske Skolelærerseminarium«, Bernstorffsminde ved Brahetrolleborg. Herfra tog han Afgangseksamen den 28.—29. April 1823. Hans Eksamensbevis er udstedt af C. J. Heise, Forstander og Førstelærer ved dette Seminarium. Hans Opførelse var »udmærket god«, og han tilkendtes Hovedkarakteren »Duelig«.

Min Fader blev straks efter Huslærer hos den daværende Ejerinde af Lensgrevskaftet Gyldensteen. Nu har jeg kun min Hukommelse at støtte mig til, men at dette skete umiddelbart

efter Eksamen, fremgaar bl. a. af, at i en af de Bøger med Lejlighedsdigte, som min Fader har efterladt sig, er det første Digt dateret: Gyldensteen 20. Maj 1823.

Men da samme Aar Skolelærerembedet i Haarslev, som Grevinden havde Kaldsret til, blev ledigt — og min Fader var forlovet — tilbød hun ham Embedet.

Kaldsbrevet er udstedt paa Gyldensteen den 31. Oktober 1823 og begynder saaledes: »Constance Frederikke Henriette Grevinde Gyldensteen, født Grevinde af Knuth til Lehnsgevskabet Gyldensteen, gjør vitterligt: i Kraft af den mig efter Anordningerne ene tilkommende Kaldsrettighed til Haarslev Kirke, under mit Grevskab Gyldensteen, at have kaldet og beskikket H. B. R . . . . . til at være Kirkesanger og Skolelærer for Haarslev Sogns og Skoledistrikts Menighed udi forrige Kirkesanger og Skolelærer Lauritz Schebys Sted, som formedelst Svagelighed efter Ansøgning er entlediget.«

Ungdomsbillede af
H. B. Reimer (en Tegning).

Senere staar der i den lange Skrivelse om Embedspligter, Indkomster o. s. v.: »og efterkommer Bestemmelserne i det høi kongelige danske Cancelliis Skrivelse af 10. Maii 1823, der tillader Schebys Fratrædelse og fastsætter hans Pension.«¹⁾ Biskop Plums Kollats er udstedt 8. November 1823. Han kalder sig: »Biskop og Superintendent over Fyens og Langelands Stift«.

Min Fader virkede nu i Haarslev i 49½ Aar til sin Død, tredie Paaskedag den 2. April 1872, og blev begravet 10. April i Haarslev i vort Gravsted paa Kirkegaarden, det første inden for Kirkemuren lige over for Degneboligen. Hans Søn Anton Reimer talte ved hans Baare.

¹⁾ Min Fader svarede Pension til Schebye. Hans Død er ikke kundgjort i den daværende Hempels Avis i Odense. Men Kirkebogen melder: »1829, død 6. Februar, begravet 13. Februar, Hr. Lauritz Schebye, forhen Degn og Skolelærer i Haarslev, afgaaet for 5 Aar siden paa Pension, 57 Aar gammel.« Han boede i Haarslev. — Ved Karelius Reimers Hjemmedaab, 20. Juli 1825, var Madam Schebye til Stede. — Som før nævnt, var Schebye Fætter til Historikeren Vedel Simonsens Moder.

I de senere Aar havde min Fader Hjælpe lærer. Blandt de unge Lærere, der en Tid prøvede deres Kræfter ved Haarslev Skole, før de selv kom i Vej, kan nævnes, at den Første var den forud omtalte K. J. Clausen, der blev gift med Frøken Martine Balslev og blev Præst (818 f.). Han afløstes af den senere sydfynske Historiker Søren Jørgensen. Jørgensen banede sig selv Vej. Under sit Ophold paa Skaarup Seminarium boede han ca. en Fjerdingvej fra Seminariet. Her sad han om Vinteren og læste i et koldt Værelse og holdt sig selv med Kost, — eller som Fynboen siger: holdt sig selv *paa Kosten* — der for en Del bestod af Fedtebrød. Men Professor Schurmann lod ham spise til Middag hos sig en Gang om Ugen eller maaske to, det husker jeg ej ret, det er Jørgensens egne mundtlige Udsagn fra den Tid, han opholdt sig i mit Hjem, jeg gengiver. Det kan man kalde Energi og kan lignedes ved samme Fasthed i Villien til at naa Maalet, som hans Forgænger hos os, K. J. Clausen, lagde for Dagen for at blive Cand. theol. Begge disse Mænds Villiestyrke og Ildhu meddeles her som lysende Eksempel paa Arbejdets Helte i bedste Forstand.

Jørgensen søgte fra os selvstændigt Embede og blev paa samme Dag kaldet til de to første Lærerkald, han søgte. Han valgte da Embedet i Kistrup ved Faaborg, hvor han virkede til kort før sin Død 1903. Han blev 65 Aar gammel. Lærer Jørgensen var en anset og yderst flittig Mand. Foruden med Nidkærlighed at passe sin Skolegerning paatog han sig adskillige Hverv udadtil, og foruden selvstændige boglige Arbejder har han spredt mange lokalhistoriske Artikler i Blade og Tidsskrifter, særlig drager han Stof frem fra Herregaardsarkiver og Tingbøger vedrørende sydfynske Forhold. (Se for øvrigt en Artikel om ham af mig i »Folkeskolen« Nr. 28, 1916.)

Min Fader var to Gange gift,¹⁾ første Gang med Margrethe Christine Lund fra 23. April 1824 til hendes Død, 6. April 1851. Paa min Faders Konfirmationsdag græd hun i Kirken

¹⁾ Naar der i det Efterfølgende fremkommer nogle private Data, sker det som en Berigtigelse af, hvad der om Haarslev Skole og dens Beboere i min Families Tid findes i »Literis Mando: Bogense Bys og Skovby Herreds Historie, 1859«; thi blandt ti forskellige, i Bogen spredte Meddelelser, er de otte ikke rigtige.

over den forældreløse Dreng. Hun var en Datter af en Forpagter Lund paa Gaarden Egholm under Grevskabet Christiansholm — eller som det nu kaldes Aalholm — paa Lolland.

Hendes Søster blev 1821 gift med Lensgreve Christian Raben til Aalholm. Det skete imod hans Faders Ønske, og hendes Forældre var ængstelige for, at dette Forhold skulde virke skadeligt for deres Forpagningsforhold og sendte derfor deres Datter over til en Familie ved Brahetrolleborg, P. Schwensen og Hustru, der senere ejede Lykkesborg i Haarslev Sogn (698). Men Grev Christian udlovede det største Træ i Grevskabets Skove til den, der kunde give Oplysning om, hvor hans Udkaarne befandt sig. Han fik hende opspurgt og — saaledes er det altid blevet fortalt af dem, der kendte Sagen — lod sig vie i en sydfynsk Landsbykirke, hvorefter han kom kørende op for Hoveddøren paa Aalholm med sin smukke, nydelige, syttenaarige Brud, nu Grevinde Anna Raben. Hun døde 1851.

Grevens Broder, Grev Julius Raben og Hustru, født Wulff, der blev Besiddere af Grevskabet fra 1875—79, boede forud i København. I Koleraaarene opholdt de sig i Haarslev Skole, første Gang 1853 i tre Uger, senere 1855 i syv Uger.

Ferskvandsfisk, Fjerkræ, Æg og Fløde, Frugt og Havesager og alle slige Sager var der nok af, men Greven gik undertiden til Bogense (en Mil) for at hente et friskt Franskbrød til fire Skilling og samtidig lod han sig barbere — ellers maatte han barbere sig selv, og dette voldte ham megen Møje. Fordringerne var den Gang mindre end nu. De befandt sig vel under de snevre Forhold og ved den gode landlige Kost.¹⁾

I første Ægteskab havde min Fader tre Sønner. Den Æld-

¹⁾ Ja, saa længe de levede, sendte min Moder af og til en Rygeost til dem, som altid blev modtaget med stor Fryd, dels som en Lækkerbid, som særlig Grevinde Signe satte Pris paa, dels som et fynsk Minde om de landlige Sommerophold i Haarslev. En Gang mine Forældre var i København, medbragte de selv en saadan Ost. Efter forud Aftale mødte de hos Grevens en Formiddag og skulde med dem ud at se Noget i Byen, men da de kom, udtalte Grevinden, at hun maatte først have et Stykke Smørrebrød med Rygeost, før de tog ud. Hun føjede til, at det kunde ikke nytte, at hun vilde gøre sin tjenende Husstand delagtig i denne Nydelse, hendes Piger ønskede end ikke at smage denne Ost (196 f.).

ste, forud nævnte Karelius Reimer, døde 1833 den 13. Maj, ikke fyldt 8 Aar. Anton Reimer født 1828, Cand. theol., død 1897 som Sognepræst for Vemmeløv og Hemmershøj Menigheder ved Slagelse, og Alexander Reimer født 1831, eksam. jur., død 1898 som Kancelliraad, Kæmner og Branddirektør m. m. i Viborg.

1857 blev min Fader gift med min Moder, der havde styret hans Hus i seks Aar. Min Fader havde sagt »Amen« ved hendes Daab i Kirken. Der var i Haarslev Kroen og to Gaarde — netop den nordligste, som nu hedder Haarslevgaard, og den sydligste i den ret lange Landsbygade — der var gamle Selvejergaarde (∴ de hørte ikke under Grevskabet Gyldensteen, se S. 14—252). I sidstnævnte Gaard er min Moder født 1827.

Før sin Død havde min Fader købt en Have i Haarslev med et gammelt Hus. Dette lod min Moder nedrive og byggede et nyt teglhængt Hus. Beboerne besørgede i den Anledning al Kørsel gratis. Her boede min Moder fra 1872—92, da hun solgte dette Hus og flyttede til Odense og 7. April 1893 flyttede ind i Ny Vestergade Nr. 8 i den Lejlighed, hun og jeg endnu bebor.

Den 19. Juni 1872 blev M. E. Matthiessen — født i Hindevad Skole, se nedenfor — kaldet til at være min Faders Efterfølger i Embedet og havde dette til 1. Maj 1917, da han som 71aarig Mand søgte sin Afsked og med Familie tog Bolig i en egen Villa i Odense. Han var en anset Skolemand og har udført en stor Gerning udadtil, idet han har staaet i Spidsen for eller taget Del i en Mængde offentlige Hverv. Ham og hans Embedstid har jeg skildret i »Fyens Stiftstidende« 27. April 1917. Noget af denne Artikels Indhold er derefter optaget i »Folkeskolen« og »Folkelæsning«.

Efter at Matthiessen har virket i Embedet i 45 Aar, er hans Formands Enke endnu i Live, og ligesom Præstegaarden i Haarslev, som forud skildret, har tilhørt Familien Balslev igennem de mange Aar, saaledes har der fra 1823 til 1917 kun været et Lærerskifte, saa Beboerne i Haarslev har ikke kendt meget til Skiften med Præst og Lærer, hvad der selvfølgelig har været gavnligt paa mange Maader for Kirke og Skole og disses Sammenknytning med Hjemmene.

I Haarslev Sogn var fra først af to Skoler, Haarslev i den nordre Del af Sognet, og i den sydlige Del Hindevad, en af Frederik IV' »Rytterskoler«, opført 1721.¹⁾ Endnu i min Faders Tid fik Sognet to »Biskoler«. I 1849 blev Skovgaard Skole oprettet i den sydvestlige Del af Sognet og 1870 Ejlskov Skole i den nordvestlige Del af Sognet. I 1900 blev der oprettet en Førskole i Haarslev med Frøken E. Matthiessen, Datter af Lærer M., som Lærerinde, hvorved Læreren ved Haarslev Skole derefter kaldes Førstelærer. Den 1. Maj 1917 kaldedes Lærer J. S. Jensen, Brørup, til at være Førstelærer i Haarslev.

Foruden rummelig Bolig og stor Have hørte i min Faders Tid til Embedet 10 Tdr. Land Mark samt en Lod af Brandbjerg Mose med Tørveskær (719, 746). Denne Moselod fratog Sogneraadet Embedet 1875.

Haarslev Skole er brændt to Gange, 1833 og 1908. Branden den 30. Maj 1908 var mærkelig nok noget nær en Gentagelse af den første.

Det var i 1833 en Morgen Kl. 7 i Rughøstens Tid, den 3. August paa en meget varm Dag, at der opstod Ild — ligesom i 1908 — i et Hus Øst for Degneboligen, og Vinden bar ligeledes i samme Retning, saa Ilden bredte sig begge Gange paa samme Vis. I Huset boede en enlig Kvinde, en Høkerske, der gik under Navn af Stine Styr, og man mente, at Ilden var paasat af en Haandværkssvend, som havde Tilhold der. Man opdagede Ilden, da Røgen slog ud under *Hellefaget*, Tag-skægget. Den Gang laa der en hel Række Smaahuse — ialt seks — syd for Vejen, der gaar fra Kirkeporten hen til Landevejen. Et af dem var beboet af Jesper Jørgensen, der var Tærsker i Præstegaarden, et andet af Anders Skomager.

¹⁾ Af de 241 Skoler, som Fred. IV byggede paa de 12 Rytterdistrikter, fik hvert Distrikt 20. Da der kun var et Distrikt i Fyn, fik denne Landsdel altsaa 20 saadanne Skoler. Flere af disse ligger i Nordfyn. Da Hindevad Skole i 1906 blev erstattet af en ny, blev den gamle Stentavle over Indgangsdøren med det for alle disse Skoler kendte, enslydende Vers indmuret i den nye Skole, med en tilføjet Redegørelse for den nye Skoles Opførelse. Da man 3. September 1906 indviede denne Skole, indviede man samme Dag tilige en nyopført Skolebygning i Skovgaard.

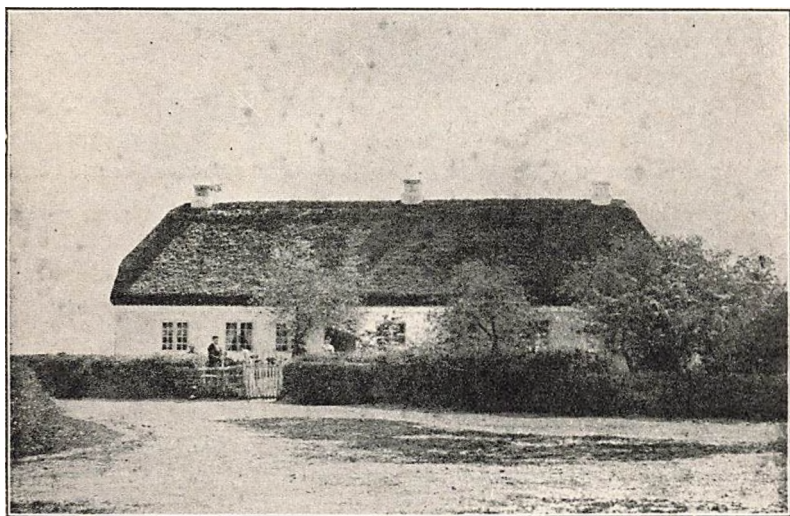
Alle disse Huse antændtes. Branden begyndte i det østligste, og de andre vest for det fulgte efter. Fra denne Husrække greb Ilden om sig og naaede den bagved, sydvestlig for dem liggende Degnebolig, der nedbrændte som det Øvrige til Grunden. Den vendte den Gang ud mod Landevejen — øst for denne — og bestod af Lærerboligen med en Port for og en særskilt Skolebygning, som var opført 1829 i Stedet for den, der tidligere var der. Ilden havde flere Gange fat i Kroen, der laa omtrent ligeoverfor paa den anden Side af Landevejen, hvor den endnu ligger, og kun ved en ihærdig Dækning med vaade Lagner lykkedes det at redde Kroen 1833 — nøjagtig som det atter var Tilfældet 1908. (Haarslev Kro har desuden to andre Gange været i stærk Brandfare ved Nabohuses Brand, saaledes at den fire Gange er undgaaet at blive Rov for truende Ild.) Men derimod brændte Mikkell Rønemoses Gaard, den daværende Nabogaard til Kroen. Den blev opbygget et Stykke sydøstligere paa Gaardens Mark ved den store Mose, man kaldte »Kirkegrave«. Ejerne hed i min Tid Rasmus Mikkelsen og Mikkell Rasmussen. Den næste af de i Række liggende Gaarde vest for Landevejen blev skaanet den Gang, fordi den skærmedes af et Par store Pæretræer. Den skaanedes ogsaa 1908 skønt stærkt truet. (Det er den Gaard, der nu ligger nærmest Kroen.)

Men Ilden var i 1833 saa omsiggribende, at et Hus — »Banggaardshuset« kaldet — der laa sydligere endnu øst for Landevejen — lige overfor den senere rejste Milepæl, der angav den første Mil fra Bogense — var saa udsat, at der flere Gange var Ild i Ledstolperne til Indgangslaagen, og selv i det efterfølgende Hus, hvori Dorte Marie Pils boede, gav tjenstvillige Folk sig til at flytte Indboet ud. Man blev dog Herre over Ilden, før den naaede saa vidt. Men i Løbet af en Times Tid nedbrændte den nye Skolebygning, Degneboligen og syv andre Boliger.

Det hedder sig, at det var Pastor Rasmus Balslev (511 f. 815 f.), der standsede denne Brand; thi den stilnede først af, da han gik hjem og iførte sig Ornat og kom gaende i Kjole og Krave og gik rundt om det sidst antændte Hus. Den ligeledes før omtalte (768, 817, 822) Kapellan Vilhelm Balslev, der døde som Præst i Nørre Broby (Fader til den nuværende

Biskop Balslev) var til Stede og var en saa ivrig Redningsmand, at han fik sine Klæder ødelagt.

Skolen blev opbygget 1834 og fik en ny Beliggenhed, omtrent hvor de gamle Huse havde ligget og noget nær den samme, som der endnu er bibeholdt. De nedbrændte Huse blev opbygget ude paa et Stykke af Skolens Mark, af hvilken der tillige blev taget Havelod fra til dem, ialt fire Skpr. Land, medens de gamle Huses Haver blev lagt til Degneboligens Have, hvorved denne fik en meget anselig Størrelse.

Haarslev Skole (af 1834).

Mellem Branden 1833 og 1908 var der atter Brand seks Gange i Haarslev By, hvorved fire Huse, en Smedie og en Gaard er brændt — siden 1908 er en Gaard brændt. Ret mærkeligt er det, at skønt der var 75 Aar mellem Skolens Brande, fandt den forrige Brand dog Sted i den forrige Lærers Tid.

Der var 1908 kun tre Øjenvidner fra 1833 i Live, nemlig Anders Henrik Hansen — Ejeren af den før omtalte øverste Gaard i Haarslev, nuværende Haarslevgaard — som imidlertid døde kort efter Branden, og som var den eneste af Haarslev Bys Befolkning, der var tilbage; dernæst en Kvinde, Mette Katrine Rasmusdatter, født 1826, som tjente paa Lykke-

gaard i Haarslev Sogn i 61 Aar, fra 1851 til sin Død i 1912, og blev begravet i Gaardens Gravsted paa Haarslev Kirkegaard, samt endelig min Moder. Disse tre Mennesker var den Gang 9- og 7-Aars Børn. — I samme Alder var dog ogsaa en Mand fra Vejruphus i Haarslev Sogn, som i mange Aar tjente for (som) Avlskarl i Haarslev Præstegaard, og som først døde i 1917; men han overværede ikke Branden.

Mine Halvbrødre huskede, at de som smaa Drengene paa 5 og 2½ Aar af en gammel Pige, deres Moder havde haft med fra Lolland, kaldet Ka' Lolliks, blev ledsaget ud i den forud omtalte Grusgrav »Sandhøj« lidt vest for Byen, og at de der gik og legede og saa paa Branden.

Folkene fra en af Gaardene var paa Høstarbejde i Nabo-byen Gamby; flere Byfolk var i »Greveægt« i Assens, og der var paa Grund af Høsten, da Folk var paa Markerne, kun sparsomt med Brandhjælp i Begyndelsen. Fra Degneboligen reddedes dog det væsentligste af Indboet. Desuagtet omtalte min Fader altid Branden som et stort Tab. Min Faders første Hustru havde til sit Bryllup i 1824 faaet et udmærket Udstyr fra sit Barndomshjem paa Lolland, saaledes en Del gode Møbler af smukt poleret Eg. Disse blev reddet. Som en Mærkelighed kan meddeles, at et tre og en halv Alen højt Egetræs Hjørneskab (paa Fynsk *Krogskab*), indeholdende Husets Glas og finere Porcellæn, blev flyttet ud og henlagt paa en Mødding, og senere viste det sig, at der af dets Indhold kun var knækket Foden af et Vinglas.¹⁾ Derimod brændte der blandt meget Andet to Tønder hjemmelavet Mjød, som henlaa i Kælderen, en Egetræsrolle, Egetræs-Kar og -Tønder o. m. a. gode og nye Redskaber, der Altsammen — ligesom de nævnte Egetræsmøbler — var lavet paa selve Forpagtergaardens paa Lolland og var af allerbedste Slags.

Ildsvaaden 1908 var saa at sige den gamle Brand om igen, idet den ramte det samme Parti i Hjørtet af Byen, men

¹⁾ Nævnte Hjørneskab og øvrige Møbler er til endnu og er i min Moders og mit Hjem i daglig Brug; der er to Kommoder, et bornholmsk Stueur, som nu meget korrekt har vist Tiden i snart hundrede Aar. Endvidere er der et Chatol, der tjente min Fader til Skrivebord og efter hans Død bruges af mig. Ved denne Skriveplads er hele nærværende Værk blevet til.

da begrænsedes den dog til et Bolsted udfor Kirkeporten, hvori den opstod, og Skolen. Den sprang et mellemliggende, skifertækket Hus forbi. Kirkebøgerne er begge Gange blevet reddet. Men ved Branden i 1908 brændte det af den fynske Historiker Vedel Simonsen 1835 stiftede Sognebibliotek, som indeholdt mange gode Bøger til gratis Udlaan. (Er omtalt flere Steder forud, jeg henviser her kun til S. 802.)

En saadan Landsbybrand som den store Brand 1833 findes slet ikke omtalt i den af Søren Hempel i Odense udgivne »Fyens Stifts Adresseavis«. Kun har den forud oftere omtalte Pastor Rasmus Balslev i Haarslev 6. August indrykket et Opraab om Understøttelse til de Brandlidte, hvori det hedder: »En hæftig Ildebrand, som opkom den 3. August om Formiddagen i Haarslev Bye, ødelagde i en Times Tid 6 Huse, Skolen og Skolelærer-Boligen, samt en Gaard. Formedelst Ildens Voldsomhed og de fleste Folks Fraværelse paa Marken fik endeel af Beboerne kun Lidet reddet, og af det Reddede blev endeel fordærvet. For de 8 Familier, som saaledes ere blevne husvilde, og hvoraf Nogle have mistet endeel, Andre næsten al deres Indboe, indlægger jeg herved min Forbøn til medlidende Medmennesker om Understøttelse til at lindre den opstaaede Nød — — —.« Opraabet i sin Helhed er gentaget 22. August, Nr. 137.

For 13. August Nr. 132, findes følgende i Bladets Tekst: »Ofte er det faldet Udgifveren ind, at den nu saa almindelige Brænding af Rapsfoder — selv den befalede foregaaende Bekjendtgørelse uagtet — let kan vildlede og enten vække Frygt for Fare, hvor ingen er, eller være hinderlig for den fornødne Hjælp, hvor samme virkelig maatte behøves. At hans [Udgiverens] Formening ikke er uden Grund, har han faaet Visshed om ved et Brev, dateret »Bogense 6. August«, hvori blandt mere meldes, at ved Branden i Haarslev Løverdagen forud, blev øieblikkelig afsendt en Sprøite fra Bogense. Men uheldigvis møde de Bortdragende en Gaardmand fra Vierne, der kommer direkte fra Haarslev, som anraaber dem i Forbikjøring: »dersom De kjører efter Ildebrand, da er den Røg, De seer lige for Dem, ikke andet end de brænder Raps ved Lykkegaard, hvormed de i Gaar ikke blev færdig, og da løb jeg

med flere (som han udtrykte sig) til Nar, og troede ligesom De, at det var Ildløs. « Lykkegaard ligger netop i samme Retning; dette bevægede dem [til] at vende tilbage. Paa selv samme Maade og af selv samme Mand blev endeel af Kjærbye Indvaanere en god $\frac{1}{2}$ Miil fra Haarslev tilbageholdte med deres Brandrequisiter, Ruggaards Sprøite skal paa lignende Maade være vendt tilbage, men igjen kjørt, hvorfor den kom for silde. Dette er saa meget harmeligere, som der er den største Sandsynlighed for, at Skolen og Michel Rønnemoses Gaard kunde været reddet, og endeel Gods og Møbler været i Behold, foruden at der maa tiltroes Brandvæsenet en utilgivelig Ligeegyldighed eller Lunkenhed, ikke at yde Hjælp saa nær, kun 1 Miils Frastand, og derfor ønskeligt, om den fatale Rapshalms-Brænding ikke oftere skulde kunne vildlede!

I Maribo Avis læses et Eksempel paa den modsatte Feiltagelse, da Sækkjøbings Brandkorps blev af en betydelig Ild forledet til at tage ud; men da det kom nærmere til Brandstedet, var det en betydelig Deel Rapsfoder, der brændte paa en af Hardenbergs Hovedgaards Marker, og hvori der, Vedkommende uafvidende, var forsætlig lagt Ild. «

I Nr. 135, 19. August findes i samme Blad følgende: »Angaaende Bekjendtgjørelsen i Avisen N. 132, at vores Sprøite skulde have kommen for sildig til Ildebranden i Haarslev Bye, af den Aarsag, at vi først skal have været paa Veien, men vendt om igjen og kjørt hjem, finder jeg mig herved beføiet at offentliggjøre ei var Tilfældet, men maa være en Feiltagelse, thi jeg var der saa hastig Veiens Længde tillod samme. — Ruggaard, den 14. August 1833. B. Simonsen. «

Den 2. September samme Aar, dateret 27. August, gør Sognepræsten i Haarslev Rede for de Penge og Naturalier — Korn, Mel, Gryn og Malt —, der er indløbet og takker for de kærlige Gaver, hvormed de Brandlidtes Nød saa betydelig er lindret. De Ydende er alle navngivne, kun det største Enkeltmandsbidrag, 20 Rbd., ydes under et Mærke, som jeg neppe tager fejl ved at tyde som Vedel Simonsens Navn. Det er større Landmænd, der har ydet Bidrag, og Egnens Skolelærere har sat sig i Spidsen for stedlige Indsamlinger.

Dette var den Gang den almindelige Form for Godtgørelse for Tab ved større Ildsvaader. Man ser i de gamle Aviser

idelig Gentagelse af, at — som Regel — Præsten sætter sig i Spidsen for en Indsamling. (Se for øvrigt Side 55 om Tabs-tilfælde). Der var noget hjertevarmt, næstekærligt og kønt ved, at en Egn's Beboere saaledes med Deltagelse stod Last og Brast med hverandre. Der er saa meget Haand og Hjerte vedrørende, som de moderne Forhold dræber. Dog er den almindelige Nabogodhed endnu ikke paa Landet afløst af den fuldkomne Kulde og Uvedkommenhed, som hersker mellem Byboere.

Den 13. September og 21. Oktober — Talen er stadig om det oven for omtalte Odenseblad — aflægger Pastor Balslev fortsat Regnskab for de indkomne Gaver. Den 4. November — dateret 27. Okt. — bringer min Fader sit »Hjertes sande Tak« til de gode Givere for, hvad der er ydet med en særlig Tak til hans Embedsbrødre.

Den første Tid efter Branden var en streng Tid. En Loftslern tjente min Fader og Familie til Bord. Der blev holdt Skole i Jens Bødgers Hus, der laa i Præstens Gyde ved Siden af, øst for, Musikanterhuset. Begge disse Grunde er for længe siden lagt ind til Kirkegaard, sidstnævnte dog først i min Tid.

Blandt min Faders efterladte Papirer findes følgende af ham efterladte Sange:

Skolebørnenes Sang i Anledning af den nye Skoles Indvielse i Haarslev 1834 — [vistnok i December].

A. Før Talen.

Mel.: Vor Gud han er saa fast en Borg.

Modtag vor Tak med Velbehag,

O Fader i det Høie!

At Du lod denne glade Dag

Oprinde for vort Øie!

Vel blev vort Skolehuus

Af Luer lagt i Gruus,

Men ved Din Bistand tryg,

Et andet blev opbyggt;

Thi lyd vor Takkestemme!

Nu samlede i Jesu Navn

Her første Gang vi ere,

O lad det blive til vort Gavn,

Hvad vi i Skolen lære.

Vort Mønster Jesus Christ!

Din Aand besjæl vort Bryst!

Kun i at tro paa Dig
 Og vandre viselig,
 Bestaaer vor sande Lykke!
 Paa Kundskabs Vei vi vandre frem,
 Ei glemme, hvad vi lære,
 Vor Gjerning her, Gud sign Du den,
 Saa den os Frugter bære!
 Og gid som Børn vi maae
 Igjennem Livet gaae,
 Da skal vi uden Nag
 See Livets sidste Dag,
 Skal Himmerige arve!
 Guds Naade vær vor Konges Løn,
 Han sand Oplysning hylder.
 Hans Omhu naaer til Bondens Søn,
 Som Hjertetak ham skylder.
 Han freder om vort Vel
 Til Legem og til Sjæl.
 Han længe leve maae!
 Iblandt os, Store, Smaa!
 Derom vi Alle bede!

B. Efter Talen.

Mel.: Af Hoiheden oprunden er.

Lyd høit vor Sang, lyd op til Gud!
 Vor glade Tak af barnlig Hu
 Vil vi ham nu opsende;
 Thi Mindet om hiin Sorgens Dag,
 Da Skolen faldt for Luens Slag,
 Skal nu for os forsvinde.
 Herre, Fader!
 Nu vi Alle
 Dig paakalde:
 Fra Ildsvaade
 Dette Huus befrie i Naade!
 Sign her, o Gud! vort Dagværk saa,
 At vi Dit Velbehag kan naae,
 Vort Livets Maal herveden!
 Kun Tro og Dyd gjør lykkelig,
 Den Lærdom staae uslettelig
 I vore Hjerter skreven.
 O giv, at i
 Vor Skoletid,
 Vi vise Flid;
 Den snart er endt,
 Gud, lad den blive velanvendt!

Sign Kongen, Gud, til Liv og Sjæl,
 Han for at fremme Almeenvel,
 Sit Sepler viist benytter!
 Ja, kron med Held hans hvide Haar,
 Og lad ham leve mange Aar,
 Oplysningens Beskytter!
 O Gud, vor Gud!
 Naadig opfyld
 For Jesu Skyld
 Vor fælleds Bøn
 For Kundskabs, Friheds, Retfærds Ven!

Da den nye Skole i Haarslev blev indviet den 5. Januar 1909, havde jeg forud tilsendt Førstelærer M. E. Matthiessen ovenstaaende Sange og nogle andre gamle Minder fra Haarslev Skole, der stod i Forbindelse med Ildebranden 1833, i alt væsentligt hvad jeg om dette Emne nu har fortalt. Af disse mine Optegnelser — der var stillet til Raadighed — medtog Matthiessen adskillige Træk i en Skildring af ham i »Fyens Stiftstidende« 6. Januar 1909, der omhandler Skolens Historie og den nye Skoles Indvielse — medens selve min Skrivelse af Lærer Matthiessen blev oplæst under Indvielsesfesten, hvorefter den opbevares i Haarslev Skole.

I det jeg bygger paa min Faders og min nu 92aarige Moders Fortællinger, er jeg det eneste Menneske, der nu er i Stand til at overgive til Læseverdenen adskillige af disse Minder fra min Faders Embedstid i Haarslev igennem et halvt Hundrebaar.¹⁾

For øvrigt skylder nærværende Værk min Moder Tak for

¹⁾ Den gamle, aabne Brønd med Hejseværk, som efter Branden 1833, da Boligen blev opbygget paa ny Grund kom til at ligge højt oppe i Haven, brugtes til 1858, da der gravedes en Brønd med Pumpe, ikke langt fra Køkkendøren. Den gamle Brønd, der var meget bred foroven, blev fyldt indtil et Par Alens Dybde og blev omdannet til en Grotte, aaben foroven, men med Trær uden om, hvor jeg havde en af mine kæreste Legepladser.

Skolehaven ejede før min Faders Tid to Pæretæer, det ene bon cretien, det andet gule Sommerpærer, dette sidste Træ brændte 1833 paa nær en Gren. Denne høje, ensomme Gren paa den af-svedne Stamme bar Frugt til nogle Aar efter vor Tid, da Træet faldt for en Vinterstorm, men *Bunkedin*-Træet (som det kaldtes) er til endnu. Der gik en stor Gren af ved Branden 1908. Men paa dette Tab nær, udtalte min Moder, da hun sidste Gang saa

mange andre Meddelelser. Min gamle Moder har i sin høje Alder fulgt levende med i Værkets Tilblivelse, og hendes Hukommelse har — sammen med andre gamle Folks — sat mig i Stand til, at jeg for mange af de Træk, der hviler paa mundtlige Meddelelser, har kunnet gaa længere tilbage, end min egen Hukommelse rakte. Naar jeg har forelagt hende et Emne, har hun tidt kunnet yde et supplerende Bidrag, hvorved »Mands Minde«, som er Bogens Ramme, har kunnet øges og udvides ned efter i det 19. Aarhundrede.

For øvrigt ønsker jeg — og maa nok have Lov til — paa disse Mindeblade om min endnu levende Moder at sætte de faa Ord, at hendes Arbejdsiver, hendes Samvittighedsfuldhed, Pligtfølelse og Sanddruhed fortjener at oplegnes og leve med hendes Minde.

Min Moder besørgede Indkøb til Huset paa egen Haand, f. Eks. paa Odense Torv, endnu i sit 87. Aar og sysler endnu i sit 93. Aar hver Dag med Madlavning og andet nyttigt Arbejde, Strikning o. l. Min Moder følger endnu frisk og levende med i Politik og i Alt, hvad der sker, læser Bøger og læser Aviser — hendes bedste Syssel — med vaagen Interesse.

Mangfoldige Mennesker har faaet deres Undervisning i Haarslev i min Faders Tid, og ikke sjældent er jeg rundt om stødt paa Folk, der har gaaet i Skole hos *Ræmer*, som Haarslevfolket kaldte ham, ja efter hans Død siges ofte *gamle*

Træet i Sommeren 1916, at hun ikke kunde huske, at det havde set anderledes ud.

Man hører i gamle Skrifter om en fra den svenske Krig 1658 stammende Oberst, der skal være begravet i Haarslev. Jeg husker tydelig fra min Barndom, at der blandt andet gammelt Skrammel i Huggehuset henlaa et Par Sporer, men dog især en rusten, men statelig Sabel. Disse Ting, der havde haft Plads i Kirken, var ved Provstesyn blevet kasseret. Man vidste dog ikke ret, om de havde tilhørt den svenske Oberst eller en fordums adelig Ejer af Aagaarde i Haarslev Sogn.

Nævnte Sværd og Sporer omtales af H. K. Rask 1839 — der i sit Tidsskrift har samlet mange Historier om, hvorledes de Svenske 1658 huserede ogsaa i Haarslev Sogn — ligeledes af V. Simonsen, Rug, II, 2, 64. Førstnævnte skriver: Var Obersten sine daværende Medkrigere lig i Sind og Gerning, da er vist Herrens Hus ikke det retteste Gemmested for hans Vaaben; thi de vare da neppe brugte til Herrens Ære.«

Ræmer. Det har altid været mig en Glæde at høre Træk fra disse Folks Skoletid og Ytringer som: »Vi lærte godt hos Ræmer«, »han var en god Lærer« osv. Jeg har endog saa sent som her i Odense blandt fremmede Torvefolk stødt paa Mænd og Koner, der har kunnet kende mig paa Ligheden med min Fader, og de har i Glæde over de gamle Minder fra deres Skoletid i Haarslev gjort mig Foræringer af deres Torvesager. Hvor kær har ikke en Buket landlige Levkøjer eller en tidlig Salatgurk været mig at modtage sammen med Fortællinger om, hvad min Fader ved denne eller hin Lejlighed havde sagt eller gjort. Disse Folk havde jo kendt min Fader i langt yngre Aar end jeg, der først blev født, da han var ret gammel. -- Se for øvrigt S. 336 f.

Som S. 330 f. og 337 f. meddelt efterlod min Fader sig en stor Mængde Lejlighedsdigte. Blandt disse skal jeg kun fremdrage et Par enkelte. Fra Reformationsfesten 1836 findes efterfølgende Vers, som min Broder, Pastor A. Reimer, citerede paa sin daværende Prædikestol i Munkebjergby ved Sorø ved en Kirkehøjtidelighed i Anledning af Luthers 400 Aarsdag, 10. Novbr. 1883.

Ved Reformationsfesten 1836.

Ingen Skjærsild, ingen Qvaler
Mellem Jord og Himmelen,
Høit og herligt Luther taler,
Pavens Fjende, Jesu Ven.

Bange Synder, skjælv nu ei
Ved i Graven at nedstige;
Christi Blod betegner Vei,
For Din Aand til Himmerige!

Tredie Christian Pavens Magt
Underkued her i Norden;
Christum er Alt underlagt,
Hist i Himlen, her paa Jorden!

Christi Kirkes Seier vi mindes,
Nu alt for trehundred Aar;

Derfor Takkesange sendes
Op til Gud, som Alt formaaer!

Derfor over Danmarks Sletter
Nu man hører Jubellyd;
Derfor Mindekrandse fletter
Man af lutter Hjertensfryd.

Gud, lad Mørket ikke saa
Sandhedslyset meer fordunkle;
Give klart det altid maae,
Over Danmarks Himmel funkle!

Brødre, ja paa Christum byg
Troen, Haabet, Kjærligheden;
Da paa Tidens Bølge tryk
Fare vi til Evigheden!

Tanker ved en Vandring paa vor Kirkegaard en skjøn Sommeraften.

Kom, Støvets Barn, og følg mig i de Dødes Have,
Søg her i eensom Time Hvile for din Sjæl;
Thi dvæler Tanken andagtsfuld ved Næstens Grave,
Da hæves Aanden over Livets Farvespil!

Saa Manges Løbebane her hverandre møde,
 Her er vort fælleds Maal — her ender al vor Færd.
 Maaske vort Støv skal snart blandt disse Døde,
 Nedsænkes her, hvor mange Slægters er.
 Ja, Tidens Strøm mod dette Sted saa iilsom haster,
 Og stævner hid mod Evighedens skjulte Bred;
 Her er det Sted, hvor Støvet's Barn sin Byrde kaster,
 Naar Dødens Engel vinker ham til evig Fred.
 Her sove de nu Alle blidelig tilsammen,
 Som Livets Goder nød i høist ulige Maal:
 En gik i Glædens Ledebaand, i Fryd og Gammen,
 En Anden tømte Skæbnens bittere Skaal!
 O, kom Du, som gaar i Livets fagre Alder,
 Her seer Du, Livet er et synkefærdigt Løv;
 Kom Du, som stor og lykkelig man kalder,
 Her seer Du, hvad Du er — en Smule Støv!
 Kom ogsaa Du, som drives af de vilde Strømme,
 Betragt herfra, hvorhen de fører Dig saa let;
 Læg Haand paa Brystet — vaagn som op af Drømme,
 Viid! over Stjernebuen staaer Dit Regnebræt!
 Ja, her maa Alvorstanker vækkes i Dit Indre,
 Naar andagtsfuld Du mellem Grave gaaer,
 Og Du vil Dig den Lærdom her erindre:
 Man gaar til Død og Dom, hvorhen man gaaer.
 O, derfor tidt, naar Solen farver Vestens Himmel,
 Og Mindeblomsten dufter venlig skjøn og huld,
 Undrag Dig da en Stund fra Verdens Vrimmel,
 Kom, føel, at Tiden her er dog betydningsfuld!

**Trøstetanker for det ølskende Hjerte
ved sin Vens Grav.**

Naar stundom Du, saa tavs, men tankefuld,
 Henvandrer stille, eensom, veemodsfuld,
 Til Vennens Hvilested, for gerne der
 Al mindes Støvet, som hensmuldrer her,
 Vækkes sikkert i Dit Indre Smerte
 — Føler dybt sit Tab det ømme Hjerte!
 Dog, qvæg Din Tanke ved: Han sover trygt
 I Fred for Avind, Nød og Ondskabs Kløgt,
 Og tør af Din Taare! Viid: Den Gode,
 Paa en Faders Vink forlod en Klode,
 Hvorom det lyder er paa Sorg saa riig,
 Hvor Taaren tidt bag Smilet skjuler sig!
 Uden Ophold Tiden rinder — maaskee,
 Du snart ham i sin Herlighed skal see!
 Da held Dig, hvilket Gjensyns Salighed,
 O, hvilket Haab i Livets Bitterhed!

Men tak og Ham, som saadant Haab os gav,
 Idet Du vandrer fra Din Kjæres Grav!
 Han fra det Høie stæeg til Støvet ned,
 Ja, uden Ham, i al sin Kjærlighed
 Var Jordens Liv ei værd at glædes ved!

De tre Laster: Vellyst, Hovmod, Gjærrighed.

Du, som kun hylder Livets vilde Glæder,
 Og ringeagter Dydens stille Fred!
 O viid! at Vellyst, Guld og broget Hæder,
 Er ei Dit Væsens skønne Øiemed!
 Og naaer sig slukker Livets Trylleflammer,
 Da Angrens hvasse Piil Dit Hjerte rammer!

Betænk det, Yngling, Du som har berøvet,
 Den unge, muntre, skyldfrie Møe sin Pryd!
 Thi staaer Dit Navn i Kirkens Bog beskrevet
 som Uskylds Røver — brændemærket liig!
 O, siig! kan Du vel være glad heneden,
 Naar Tanken hæver sig mod Evigheden?

Du Stolte, som med Pragt og Glimmer svæver,
 Forbi den ringe Mand med tavs Foragt,
 Hvad er det dog, som Dig saa høit ophæver,
 Mod Ham, som holder over Hjorden Vagt?
 Hvi glemmer Du: I fælleds Fader haver
 Og Magt og Høihed kun er Lykkens Gaver?

End seer man tidt med Veemod, ja med Harme,
 At Du Dig ofte haanligt mod ham teer!
 O, husk, han er Din Broder — han den Arme,
 i samme Grad som den, der Kronen bær.
 Ja, Dødelige! husk, at Lykkens glade Smiil
 Udslettes lettelig af Skjæbnens hvasse Piil!

Og Du, som ofrer Guldet Dine Kræfter,
 Og holder Mammon for den bedste Gud;
 At samle Laden fuld, Du higer efter
 Indtil Din Livets Lampe slukkes ud!
 Men kun forgjæves Armods Søn Dig beder;
 Thi ene Guldet Dig heneden glæder!

Drag dog den englerene Røst iminde,
 Som engang lød ved Jordans fjærne Bred:
 Om Du end hele Verden kunde vinde,
 Hvad gavner det foruden Hjertefred?
 Nei, uden den er ingen jordisk Lykke,
 Om end man bærer Diademets Smykke!

I Aanden hør' jeg Dig paa Leiets sig:
 »Et rædsomt Billed svæver for mig om«.
 O vee! Det er en Hob Ulykkelige,
 Som nu vil stævne Dig for Herrens Dom!
 Alkjærlige! bevaer hver Sjæl herveden,
 For sligt et Følgeskab til Evigheden!

Ja, Du, som over Stjernebuen throner,
 Vort Alt kun være Du i Livet her!
 Thi Du, Du elsker Støvet's Millioner,
 O vær os Alle med Din Bistand nær!
 I Kampens Stund vi ere jo som Sivet,
 Og miste let det Skønneste i Livet!

Blandt min Faders efterladte Digte findes mangfoldige glade Sange til glade Fester i vor Familie og ligeledes til Fester i Hjem i Haarslev Sogn — som fremført S. 331 o. f. Med ovenstaaende Mindedigte fra Haarslev Kirkegaard havde jeg derfor tænkt at standse. Men da det sidst gengivne Digt ligefrem omhandler Dagens brændende Emner, tog jeg ogsaa dette med. Det er udateret, men staar mellem Digte fra 1837 og 1838.

Naar man sysler med gamle Bøger og gulnede Haandskrifter, bliver man Gang paa Gang mindet om, at »der er intet Nyt under Solen«. Saa Mangt og Meget af, hvad der til en given Tid er blevet kaldt Døgnets Strid eller Øjeblikkets Tildragelser, er i Virkeligheden kun »en gammel Historie, der bliver ved at være ny«. Dette gælder især Alt, hvad der vedrører Menneskets Sind, og dette i Modsætning til Ordet, at »Tiderne forandres, og vi med dem.«

Lad derfor disse sidst fremsatte Vers af min Faders lyde paany og følge min Bog til Dørs, naar den flyver fra den lille, stille Rede — hvor fra den selvsamme Plads hele det samlede Arbejde er blevet til — ud i »Verdens vilde Larm« for der at skaffe sig Ørelyd!

September 1918.

Efterskrift.

•E^N Kapellan kan gammel blive og holde sig ved Haab i Live.
Hvor tidt har jeg ikke maattet slaæet mig til Taals med disse Ord?
Der ligger nu ca. 30 Aar imellem Vinteren 1889—90, da jeg gjorde mine
første Optegnelser, til jeg nu ser mig i Stand til at slutte mit Værk.

Mine første Skildringer af Bondelivet paa min Hjemegn fremkom
i 1890-Aarene i »Berlingske Tidende« under Mærket C. R. Se-
nere har jeg haft en Række Emner fra fynsk Landboliv i »De
Ferslewske Blade« og mange andre Blade.

Det var Tidsskriftet »Dania«, som ved dets Fremkomst (625) først
virkede tilskyndende paa mig — ogsaa, hvad jeg havde set af »Skatte-
graveren«, havde interesseret mig — og jeg fulgte med levende Inter-
esse, hvorledes Folkemindesagen skred frem — at »Dansk Folke-
mindesamling« blev stiftet, at man begyndte Udgivelsen af »Danmarks
Folkeminder« og ligeledes, at Sansen for den stedlige Historie gav
sig Udslag i Oprettelsen af historiske Amtssamfund og Udgivelse af
disses Aarsskrifter.

Men hvor glædeligt det end er at se, hvorledes Interessen for de
folkelige Minder nu jævnt breder sig og paa forskellig Vis har Frem-
gang i de forskellige Samfundslag, saa er der dog langt igen, inden
Sansen for Folkeminder som en Surdejg gennemsyrrer alt Folket,
langt igen, inden Folkeminder er blevet gjort til en Folkesag --
ja et Skolefag!

Da for mange Aar siden en Historiker en Gang skrev omtrent
saaledes: Ikke de Lærde i København skal skrive os Bondestandens
Historie, men Folk, der er født og opvokset paa Landet, voksede mit
Mod til at vove mig frem med et selvstændigt Værk.

Min Plan om et Bogværk ligger dog endnu længere ude, saa
langt tilbage i Tiden, at jeg fra først af havde tænkt at faa min Bog
ud i Aaret 1900 samtidig med den store Landmandsforsamling i
Odense, der afholdtes netop paa Overgangen fra det Hundrebaar,
jeg skildrer, til det, man da gik ind i.

Først ti Aar senere kom det første, lille Hefte frem. Men jeg
havde ikke tænkt mig, at Skæbnen vilde, at der skulde hengaa en
halv Snes Aar, før jeg kunde afslutte. Jeg har derfor ikke, som op-
rindelig tænkt, sat Grænsen ved Hundrebaarsskriftet, men efter-

haanden taget Adskilligt med fra det tyvende Aarhundrede. Saaledes bærer IV og V Del Præg af, at de er udarbejdet, medens den store Krig har raset i Europa og sendt sine Dønninger — Krigens Aand — op ogsaa til det danske Folk. Og i mere end en Henseende er Arbejdet præget deraf. Thi det er Krigens Skyld — 3: Dyrtiden — at Udgivelsen af Værket har været standset siden 1913, og at IV og V Del har henligget saa godt som færdige uden at kunne blive trykt paa Grund af de kæmpemæssige Omkostninger ved Udgivelsen.

Mange Træk og særlig Slutningen af IV Del handler om saadanne af den nærværende Tids Spørgsmaal, at de endog i Øjeblikket kommer frem som forældede Emner — forbigangent Stof. Men denne Kommen-bagefter vil kun dreje sig om en kort Stund og vil ret snart tabe sig — og da er Krigens Tid et Minde saa godt som Minderne fra andre Perioder. Og min Bog bør ogsaa bringe Bud om Krigens Stunder. Thi der vil hengaa en rum Tid før Folkekarakteren kan frigøre sig for Krigens onde Aand, der som en Mare har redet store Skarer af det danske Folk. Hvornaar vil disse Samfundslag kunne udslette Skampletterne af Dansen om Guldkalven og af den dyriske Natur — Hamster-, Ravne-, Rotte- og Rævenaturen — de i saa uhyggelig Grad har lagt for Dagen? Se Side 663. Ogsaa disse fæle Pletter byder mit Forord Side 4 mig ikke at lade uomtalt. De hører uløseligt Tiden til. Men Gud give, at disse Dele af det danske Folk snart maa komme paa bedre Tanker og lægge dette for Dagen i Handel og Vandel, saa her atter kan blive godt at være i vort kære, gamle Land!

Første Bind udkom (se Side 639) som en Prøve, der var skrevet med Hensikts paa, at Bogen kunde være I Del af et større Værk, men tillige — om det skulde være — at det kunde udgøre et selvstændigt Hele. Da jeg saaledes gjorde Forsøget, om jeg kunde gennemføre et større Værk, eller jeg maatte nøjes med det lille, første Hefte, jeg paa egen Risiko vovede mig frem med, tilstræbte jeg at gøre første Bog til en Bog, som mest kunde interessere Mændene, for, i Fald den skulde efterfølges af min indsamlede Stofmængde, at den da ikke skulde staa Fare for at stemples som en »Kvindebog« i den Forstand, at Bogens Emner ikke vedkommer mandlige Læsere. I anden Bog — saaledes var min Tanke — vilde jeg saa til Gengæld overvejende tage mig af Kvindernes Sysler og Interesser, og den tredje Bog med de fælles Fester og Fornøjelser skulde da nærmest være Familiens Bog. I Følge denne af praktiske Hensyn til Bogens Udbredelse dikterede Deling skulde saa først fjerde Bog indeholde de egentlige Folkeminder, og jeg kaldte da den i mit stille Sind Bibliotekernes eller Folkemindedyrkernes Bog. Saaledes gaar det til, at jeg vendte op og ned paa min Stofbunke og gemte mine første Samlinger til sidst — uden at ane, at de ved Tidernes Ugunst, og senest ved Krigstidens Indgreb skulde blive saa langt skilt fra det forud Udkomne, saa jeg først nu er blevet i

Stand til at lade dem se Lyset. Som alt sagt i fjerde Bog (638 f) bærer denne Bogs Begyndelse Præg af at have henligget skrevet i en Snes Aar!

Harde jeg fra først af haft fuld Vished for, at hele Værkets Udgivelse var sikret, var Planen blevet lagt noget anderledes, og Fremførelsen af mit Materiale var blevet ført ind i andre Spor — nemlig en større Række mindre Hefter, hvert indeholdende sit bestemte Emne saa udtømmende, som jeg i det givne Tilfælde kunde tilvejebringe det.

Herpaa har jeg dog søgt at raade Bod ved det Talsystem, der gaar igennem Bogen, og nu, da Værket er færdigt, bøder Sagregistret jo ligeledes paa det samme. Den almindelige Læser vil maaske standse nogle Gange i Særdeleshed i fjerde Bogs midterste Parti, og bebrejde mig forekommende Gentagelser af Indholdet. Jeg maa da oplyse, at Gentagelser af Meddelelser forekommer med velberaad Hu, og at jeg selv har Rede paa dem Alle, samt at jeg i disse Tilfælde har set bort fra den almindelige Læser og alene taget Hensyn til de interesserede, arbejdende Læsere, der vil gøre historisk Brug af Arbejdet. Ved Talsystemet har jeg tilstræbt at lette dem, der søger Oplysninger, at finde de tilsvarende Steder. Paa denne Maade kan de enkelte Emner alligevel føres helt ud. Alle samhørende Træk, som jeg har været nødt til at sprede trindt omkring for at belyse de forskellige Emner, kan i hvert enkelt Tilfælde ved Hjælp af Tallene sammendrages til at udgøre et Hele.

Af samme Grund har jeg fremført alle Fodnoter paa de Steder, hvor de hører hjemme, ogsaa tillige for at fritage alle Læsere for den upraktiske Ordning, den Plage og Møje, at skulle søge en Part af en Bogsides Meddelelser et eller andet afsides Sted i Bogen, som det jo er Tilfældet i mange faglige Skrifter.

Saa er jeg da naaet til den Stund, da jeg dypper den sidste Pen for at fylde de sidste Blade. Ingen er mere forbavset end jeg ved at se min Stofmængde ændre Omsfang ved Trykningen. Det er med Undren jeg ser, at Mængden af de mange smaa, undertiden draabevis tilflydte Kildemeddelelser, Nogle tredive Aar gamle, Andre «fra igaar», men nu Side om Side, — at hele denne Bunke af stor Vægt og stort Fyld, Bilag og Optegnelser, samt de mange Tusinde Timers Virken — lig Spinat i Gryden — er svundet ind til at blive nogle faa trykte Hefter.

Mellem anden Bog, Januar 1912, og tredje Bog, November 1913, ligger en meget lang og streng Sygdom. I 1911 havde jeg opgivet Haabet om at naa mere end den anden Bog. Da jeg meget syg sluttede den, var jeg forberedt paa, at videre kom jeg ikke. Men det forundtes mig at gaa videre. Men saa kom Krigen med sin Dyr-tid og standsede mig Udgivelsen, saa der kom til at ligge henimod seks Aar mellem første og sidste Halvbind.

Nu beder jeg mine Læsere regne mig til Gode, at har Vejen

været lang, har den været ikke mindre trang! Var Værket skredet frem ad forud banede Stier, kunde sikkert en Del af de Brist, der klæber ved det, have været undgaaet. Det er ikke alene den stykkevis og langsomme Udgivelse, men Arbejdet er tilmed udført paa forskellige Trykkerier. Jeg beder om Undskyldning for de ikke faa Trykfejl og Korrekturfejl i første Halvbind, der af forskellige Grunde er blevet staaende. Skulde Værket faa nyt Optryk, vil det ogsaa af den Grund være mig en Glæde, at jeg kan faa Lejlighed til paa alle disse Punkter at føre Teksten tilbage til det oprindelige Manuskript.

Og ligesom jeg tidt har haft Brug for at gentage de ovenanførte Moltoord, saa har ogsaa en Indskrift paa en gammel Stridsøkse: »Finder jeg ikke Vej, baner jeg mig Vej« mangen Gang opildnet mig paany, naar jeg i lige Maade ogsaa syntes Vejen for lang og trang, for Bøgerne og Læserne fandt hinanden.

Første Halvbind (I—III) har været samlet i Odense, med sidste Halvbind (IV—V) overtages hele Værket i Kommission af »Gylden-dalske Boghandel, Nordisk Forlag«, København, hvorved jeg nærer det Haab, at Værket vil finde Vej ud i Folket, hvis hjemlige Historie det omhandler, hvilket vil være mig en Glæde.

En anden Glæde maa jeg have Lov til at udtale og knytte til Bogens Blade. Naar nu snart ved Solhverv Midsommersolen udstrækker sine Straaler over sin længste Dagsbane, da kan den — saa haaber man — gaa ned i det danske Rige over udvidede, det vil sige gamle, danske Grænser, og byde Folket der velkommen hjem efter dets Udlændighedstid. Maatte da ogsaa Bogen finde Vej over den faldne Skranke og bringe Bud og Minder med sig til Kongerigets gamle, sydlige Landskab!

Naar jeg da hermed udsender den samlede Skildring af Nordfyns gamle Bondeliv og lidt af nogle nordvestfynske Sognes stedlige Historie, maa jeg alter udtale min Taknemmelighed over for »Den grevelige Hjelmstjerne Rosencroneske Stiftelse«, der paany har støttet mit Arbejde, samt ligeledes en varm Tak til »Carlsbergfondet«, der, da de nuværende Papirpriser og øvrige herskende Tilstande under Krigsaarene til min store Bekymring trak Fremkomsten af IV og V Bind i Langdrag, traadte hjælpende til; ligeledes maa jeg udtale min Tak og min Glæde, fordi Rigsdagen har godkendt mit Arbejde.

Dernæst maa jeg yde min Tak til den samlede Presse for den Velvillie, hvormed de foreliggende tre Bind af Værket er blevet omtalt, og endelig føler jeg Trang til at takke de mange, mig helt ukendte Læsere, der har tilskrevet mig og udtalt deres Glæde over det alt Udkomne. Disse sidste fuldt ud frivillige Domme har det været mig særdæles kært at modtage.

Endvidere staar jeg i Taknemmelighedsgæld til de mangfoldige Mennesker, der til enhver Tid redebont har givet mig Svar

paa Spørgsmaal og svaret paa skriftlige Henvendelser. For enhver Oplysning, der er ydet mig af mine Meddelere, vil jeg gerne til Bogens Blade knytte min bedste Tak!

Men mit sidste Ord paa disse Blade, før de og jeg skilles fra det store Samarbejde, maa dog være dette: Naar man om de gamle Bønders Overtro kan sige, at »det Sete afhænger af Øjnene, der ser«, saa kan dette Ord ogsaa overføres paa mine Læsere og Bogen. Jeg har vel arbejdet af yderste Evne i Trofasthed mod min Opgave for i hvert enkelt Tilfælde at skabe Billedet — af **Ondt** og **Godt** — efter min Opfattelse saa sanddru som gør ligt, og paa alle historiske Punkter har Øverstemaalet for min Stræben været at opnaa Korrekthed. Men desuagtet er jeg, som alt sagt, ikke blind for Bogens Brist; thi et saadant Arbejde spænder over mange andre Omraader. Men naar jeg over for Bøndernes svageste Punkt, deres Overtro, til Undskyldning stillede det Ord i Spidsen, »at fejle er menneskeligt«, beder jeg i Ærbødighed mine Læsere overføre det samme Overbærenhedens Ord paa mit samlede Arbejde, som det nu i sin Helhed fremtræder.

Odense, Ny Vestergade 8, April 1919.   Christine Reimer.

**Denne Bog er udarbejdet i Aarene 1916—17,
afsluttet September 1918, færdigtrykt April 1919.**

C. R.

Sagregister.

(Med enkelte Rettelser og Tilføjelser.¹⁾)

- Aag 223. Se Dyreaag.
Aal 95, 172 f., 359 (407).
Aareladning 137, 527.
Aarstider 66, 79, 165, 257, 272, 381, 385 f. (Aarskiftet 458 f.)
Aastedet 148, L. 4 læs Aastederne.
Adel 115, 159.
Allagte el. til Dels afl. Ord i Sproget 287, 623 f., 635.
Aftenbøn 604.
Aftensæde 13, 65, 139, 434, 442 f.
Aftægtsfolk 23, 644.
Aksamling 415.
Alkover 33, læs L. 4 n.: gik sædvanlig paa den korteste Led af Stuen. 34, 37, 449. Alkoveseng 180, 450, 459.
Almanakker 397, 454, 620, 786.
Altergang 27, 116, 141 f., 340, 342 f., 797.
Allerlys 123.
»Amager« 279, 723, -gaard 720.
Amerika 42, L. 4 n. læs: udvandret til Amerika.
Andelsmejerier 5, 20. Fællesm. 483, 499.
Anekdoter 12, 38, 99, 102, 117, 118, 322, 334, 341, 397, 511 f., 552, 620 f., 650, 659, 746, 752 f.
Anretning 177.
Ansvarsfølelse 219 f., 642.
Apotekervarer 481 f., 528 f.
Aprilsnar, Fastelavnssnar (46) 391, 430, (607).
Arbejdsaanden 33, 56, 66, 163, 179, 183, 289.
Arbejdsduelighed 209, 258 f., 291, 369, 408. Arbejdets Helte og Heltinder 770 f.
Arpe 106. Trykfejl Aspe.
Arvesølv, se de 5 sidste Linier S. 201, 524.
Aske 61, 62 f., 160, 164, 265, 268, 273, 631. Se Vask.
Aviser 15, 43, 45, 69, 77, 90, 97 f., 162, 244, 273, 328, 335, 346, 357, 391, 405, 416.
Avlsvæsen 251 f., 298 f.
Avner 275. (640).

¹⁾ Fremhævede Tal henviser til Kapitler og større Stykker. Indklammede Tal paaviser Meddelelser, der ikke direkte hører ind under det paagældende Emne. Ved Tilføjelse af Bogstavet f. er selvfølgelig meddelt, at Emnet dels fortsættes, dels ogsaa findes paa den følgende Side, men naar Emnet strækker sig videre, har jeg tænkt, at dette i de allerfleste Tilfælde let vil fremgaa af sig selv, saa Paavisning i saa Henseende kunde udelades. — For øvrigt henviser jeg til Kapitlerne i IV og V Bind, der netop samler de under Titelen hørende Emner i sig. I V Bind er Kapitlerne indtil S. 781 saa smaa, at de let kan overses, og i de derefter følgende personschildrende Kapitler har jeg samlet de Sidetal, der viser hen til Meddelelser, som ligger forud i Værket. Og endelig henviser jeg til selve Talsystemet, der paa samme Maade gaar gennem hele Værket.

- Bager og Bagerbrød** 95, 111, 306, 346, 360, 368, 423, 433, 439.
Bagning og Bagerovn 60, 65, 119, 170 f., 185 f., 193 f., 244, 306, 324, 417, 442, 447 f., 466, 524.
Bal 345.
Banden 648 f.
Barber og Barberkniv 34 f., 90. (Skæg 630.)
Bare Fødder, bare Ben, 81, 134.
Barnedaab 107 f., 325 f., 342 f., 456. Se **Gilder**.
Barselfærd 104 f., 532 f., 653.
Bede i Kroer 92, 192, 737.
Bede med Køer 57.
Bededag, Store, 439.
Bedre Byggeskik 24, 481, 712.
Begravelse (u den Kisten i Kirken 122), 123, L. 15 læs: peges paa et Par Skikke, der iagttoges efter Begravelsen. 838 f., 630.
Belysning 18, 38, 72, 152 (353), 477f.
Betaling 77 f., 81, 87, 90 f., 262, 264, 317, 322, 329, 335, 344, 405, 429, 541. Se **Priser**.
Bibelen og Andagtsbøger 6, (115), 162, 354, 452. Se **Salmebog**.
Bier 57, læs: bjergsomme som **Bier**, 64, 190 (231), 248 f., 508, 556.
Billedsprog i Talen 613 f., 620, 631.
Bindingsværksbygningers Vedligeholdelse 62, 72, 396.
Bing 181, 412, 624.
Bispegaarden i Odense 704, 706, 775, 817.
•Bispelagner• 285, L. 3. n. læs: saa store, at der af hvert saamænd godt osv.
Bjerger Herred 313, 775, 795.
Blaar 375, se **Hør**.
Blegeplet, Blegning af Garn og Lærred 61 f., 158, 268f., 388, 677 f.
Blodets Baand, Familien 651 f.
Blomster 31, 121, 130, 256, 281 f., 371, 380, 393, 411, 419, 434, 454, 605f.
Blyringe, se Gigt.
Bogense 49, 247 (331 Engelbrecht, Købmand i Bogense) 361, 476, 560, 630, 676, 679, 686, 692 f., 715, 721, 723, 730 f., 737, 741 f., 749, 753, 766, 768 f., 778, 799, 827.
Boghvede 278 f., 412, 463, 506. **Grød** 104, 170, 194.
Bold 110, 373, 374 f.
Boligen 22 f., 47, L. 11 læs: Borgestuen.
Boller, Fastelavn 433.
Bondekonen holdt sig til Hjemmet, kom kun sjældent ud 262, 457, 647.
Bondekosten og de nyere Madteorier 166, 526.
Bondekultur 11, 19, 365, 426, 642 f.
Brandassurance 45, 765. **Brandstøtte** 55, 833 f.
Brandbjerg Mose 719, 746, 829.
Breve, Brevskrivning 12, 42, 44, 287 L. 5 n. læs salvo titulo. 291, 357, 399. **Gækkebreve** 607 f., 821.
Broncemedailen 345 f.
Brændevin, Snaps, 11, 64, 90, 105, 164, 182 f., 192, 312, 321, 323, 348, 408, 427, 429, 432, 454, 456, 459, 737. Se **Punch og Svir**.
Brygning, se Øl.
Bryllup med Forberedelser og Efterslet 301 f., 348, 467. **Brud** 291. **Brudedragt (Kappen)** 284. **Slør** 540. **Brudelys** 239. **Bryllup i Efteraarstiden** 304. Se **•Giftermaal** 538 f.
Brød (Rundtenom) 117, 170 f., 193, 206, 211. **En Art dagligt Brød** 257, 314, 316, 323 f. (**Nyt af Aaret** 416 f.) 438, 447. (**Hvedebrød** 454,) 467, 527, 617, 645.
Byggryn, -mel 56, 169, 274, 461, 463. **Byster** 804 f., 327, 532.
Bystævner, Byhorn, Bylagets Gilder og kommunale Pligter, Oldermænden 51, 55, 68 f., 151, 349, 784 f. S. 68 læs: **Voldermisse** (∴ den første Maj).
Bøgeaske, se •Aske• og •Vask•.
Bøger 43, 110 f., 115.
Børn 19, 113, 116, 326, 346, 348, 350, 352, 354, 356, 358, 360, 362, 364, 366, 368, 370, 372, 374, 376, 378, 380, 382, 384, 386, 388, 390, 392, 394, 396, 398, 400, 402, 404, 406, 408, 410, 412, 414, 416, 418, 420, 422, 424, 426, 428, 430, 432, 434, 436, 438, 440, 442, 444, 446, 448, 450, 452, 454, 456, 458, 460, 462, 464, 466, 468, 470, 472, 474, 476, 478, 480, 482, 484, 486, 488, 490, 492, 494, 496, 498, 500, 502, 504, 506, 508, 510, 512, 514, 516, 518, 520, 522, 524, 526, 528, 530, 532, 534, 536, 538, 540, 542, 544, 546, 548, 550, 552, 554, 556, 558, 560, 562, 564, 566, 568, 570, 572, 574, 576, 578, 580, 582, 584, 586, 588, 590, 592, 594, 596, 598, 600, 602, 604, 606, 608, 610, 612, 614, 616, 618, 620, 622, 624, 626, 628, 630, 632, 634, 636, 638, 640, 642, 644, 646, 648, 650, 652, 654, 656, 658, 660, 662, 664, 666, 668, 670, 672, 674, 676, 678, 680, 682, 684, 686, 688, 690, 692, 694, 696, 698, 700, 702, 704, 706, 708, 710, 712, 714, 716, 718, 720, 722, 724, 726, 728, 730, 732, 734, 736, 738, 740, 742, 744, 746, 748, 750, 752, 754, 756, 758, 760, 762, 764, 766, 768, 770, 772, 774, 776, 778, 780, 782, 784, 786, 788, 790, 792, 794, 796, 798, 800, 802, 804, 806, 808, 810, 812, 814, 816, 818, 820, 822, 824, 826, 828, 830, 832, 834, 836, 838, 840, 842, 844, 846, 848, 850.

- Børnedragt, se Klædedragt. Børn i Tjeneste 81, se Hyrdedrenge. Børneopdragelse 36, 49, 98, 286, 879 f., 443, 644. Børnene lærte af de Gamle 525, 552. Ordenssans 372, 436, 534, 537, 540. Se Tugt.
- Cigar 15, 52, 318, 351, 364, 445.
Cycle 25, 89, 209, 287, 352, 398, 447, 627, 707. -sti 780. Cyclerytteren Ellegaard 773.
- Daglejer 81 f. Daglejermarch 83, 629.
•Danmark•, Pragtværket, 744, 798 (744, læs: Galschiøt's).
Dannebrog 13. Flag 307.
Dannelse 9 (litterær 10), 19, 365, 466, 475 f., 642 f., 657 f.
Dans 71 f., 133, 136, 179, 241, 319 f., 323 f., 344 f., 345 f., 349 f., 359, 368, 381, 403, 409, 421, 425 f., 466. Danselærere 7, 344 f. Dansenavne 428 f. Soldans 438.
Dalomærker 241, forøvrigt i Forbindelse med Aarstider og Mærkedage, se V Del.
Davre 30, 58, 168, 236, 631 f.,
Degnen 307, 312 f., 317, 319, 456.
Degnens 322 f. Degnekonen 318.
Degneoste 69, 562.
Deligencen 30, 98, 740 f.
Det danske Landskab 298.
Doktor 409, 451, se Læger.
Duer 247, 507, 523, 634.
Dug 177 f., 321, se hvid Dug.
Dyner 7, 65, 123, 235, 236 (Fjer 244), 245, 304, 362, 450, 533, 629.
Dyr og Husdyr 166, 216 f., 306, 349, 360 f., 393, 453, 479, 489 f., 494 f., 505 f., 556 f., 560, 572, 633 f., 655 f. Uvenlighed mod Dyr 91 f., 219, 223, 232, 234 f., 243, 245, 246 f., 286, 361, 388.
Dyreaag 152, 225.
Dyrlæger 482, 516.
- Dæggelam 32, 232.
Død og Jordefærd 119 f., 888 f., 467.
Eder 11, 41, 354, 648 f.
Egelundstedet i Haarslev Sogn 516, 718, 781 f., 786 f.
Ejlskov i Haarslev Sogn 720, 777, 794.
Elektrisk Drivkraft 188, 209. Motorkraft 89, 715.
Elektrisk Lys 740, 780.
Elletræsspaaner 61, 231.
Elmeblade 202, 256.
Elvedgaard 452, 487, 530, 656, 699, (719), 720, 765 (766), 793 f.
Engblomster 393. — Enghø 197.
Erhverv, der svinder bort, 89, 209, 214, 225, 267, 714.
Erhverv, nye, 89 f., 209, 226, 254, 265.
- Faar 62, 82, 133, 170, 220, 223, 281 f., 274 f., 379, 387, 391, 415, 506 f., 563.
Familiebesøg 396 f., 456.
Familier, de finere, 288 f., 327, 386, 443, 447, 452.
Fantasigenstande 80, 629.
Farvning 65 f., 133, 138, 143 f., 235, 556.
Fastelavn 153, 245, 344, 365, 391, 428 f., 456, 700. Nar 430, se April.
Fasten 341, 361, 424, 429 f.
Fastende 116, 342, 455, 573.
Faste Principper 8, 39, 148, 476.
Fattigdom 113.
Fedtebrød 109, 197.
Ferie 300, 373, 399, 420.
Festretter og festlige Retter (*Stads-mad*) 192, 363, 423 f., 485—489, 442 f., 447 f., 462 f., 456, 555.
Fidibus 60.
Fingerringe 137, 375, 528.
Firkløver 371, 508, 543.
Fisk 8, 84 f., 169, 184, 217 f., 263, 370, 391, 397, 523, 562, 622, 694, 722 f., 746.

- Fjer, Fjerpen, Fjervinge 44, 110, 244 f., 533. Se Dynér.
- Fjerkrae 14, 83, 168, 219, 256, 285, 307, 361, 364, 370, 397, 408, 431, 450, 452, 497 f., 499 f., 507, 533, 544 f., 556 (557), 562, 566 f., 572, 633 f., 646, 827. Se Gaasen, Høns og Ænder.
- Fluer 206, 407 f., 494, 538, 686.
- Fodpose 275, 309.
- Flytledag 393, 492.
- Fløde, Flødeblæsning 169, 211 f., 364, 501.
- Fløjter 375.
- Fodring 223, 453, 501, 506.
- Fodtøj af Læder 17 f., 47, 88, 133, 141 (275) 309, 530. Se Skomager.
- Folkekost og Folkestuer 7 f., 167, 277, 442. Se for øvrigt »Mad og Drikke«.
- Folkemaalet 9 f., 18, 319, 373 f. For øvrigt findes rundt om i Værket smaa Samlinger af Folkemaalsord. 610 f. Folkemaalets Ord er stavet noget forskelligt de forskellige Steder for at faa Maalet frem i de forskellige Afskygninger 628. Folkemaalet i Folkemunde 493, 688 f.
- Folkeminder bevaret i Folkemunde 73, 86, 319. Se Visekapitlet.
- Folketro og Folkemeninge 232 f., 234, (236, læs: Udslet), 264, 267, 274 f., 434, 450 f.
- Fordringsløshed 96, 371 f., 423, 771.
- Fornøjelser 344 f., 365, 423 f.
- Fotografere 163, 392.
- Friere 112, 302, 588 f., 650. Se Viserne. Friere 508, 539.
- Frokost 120 f., 304, 333, 454.
- Frost 30 f., 206, 339, 556.
- Frostknuder 129, 527, 542.
- Frugt 132, 184 f., 187 f., 195, 229, 277 f., 279 f., 291, 364, 374, 380, 393, 402, 420 f., 461, 537 539, 561, 570, 646, 702.
- Frøavl 61, 435.
- Fugle 123, 213, 222, 240 f., 246 f., 887 f., 893 f., 453, 464, 483, 497 f., 499 f., 501, 506 f., 523, 533, 536, 537, 539, 544 f., 555 til 563, 565 til 568, 570, 572, 614, 633 f., 646.
- Fugleskræmsel 256, 620.
- Fyndord 30, 207, 222, 354, 358, 372 f., 398 f., 401 f., 407. Se Kapitlet: »Folkemaalet«.
- Fyraften 25, 82 f., 269, 279, 280, 894 f. Billedet paa Omslaget til nærværende Værk har jeg ladet tegne efter Teksten til Fyraften S. 25.
- Fyrtøj og Fyrtønder 60, 152. Ordet Savspanner — eller *Savsmuld*, som der siges — stammer fra en skriftlig Meddelelse fra en troværdig Mand. Mere korrekt er dog raaddent Træ, for Eks. af Pil, dog helst af *Esk*, Ask — der siges mig Trøske af en raadden Træstub. En Træstub kaldes en *Trunte*, altsaa en *Eske-trunte*. Trøsken blev revet paa Rivejern og lignede da *Savsmuld*. Denne Fyrsvamp fyldte man Fyrtønden med og slog Ild med en Flintesten. Jo mere det stormede ude i fri Luft, naar man slog Ild, des bedre brændte Svampen. S. 152 staar Fyrtøj for Fyrtønde.
- Fælde Træer 61.
- Fødselsdag 387, 610.
- Fødsel og Død 34, 36.
- Gaa igen 89, 486 f., 533, 547, 681, 754.
- Gaardmand, den ældre, 10 f., 253.
- Gaardmandskonen 7, 11, 231, 262.
- Gaasen 186, 220, 240 f., 370, 386, 443 (446 Rugeæg), 450, 497, 537, 545, 556, 563, 633 f. Gaasebænk 242. Gaasepenne 43 f., 110, 244 f., 246. »Gaasevin« 240 f. Gase 431. Se Fjerkrae og Ænder.
- Gadekær 158, 223, 326, 443, 450, 455

- Gadelam 441.
 Gammeldags Husførelse i velstillede Huse 288 f.
 Gardiner 34, 163, 165, 167, 449, 462 f.
 Garn paa Bleg paa Stænger 61, 158, 268, 677 — o: Et Stillads af to store Stænger, der støttede sig til Taget; paa tværs af disse var lagt en Række Lægter eller bredre, knastfri Humlestænger, paa hvilke Garnet var trukket; hvert Garnfed blev derved strammet ud i sin fulde Længde. Af og til vendte man Garnet, saa det, der var i Skyggen indad Muren til, kom udad, frem i Solen.
 Gartner 403, 799.
 Gigt og Vejrforudsigelse 32, 386, 528, 565. Blyringe 137, 528.
 Gilder 23, 133, 326, 386, 396, 456, 532, 540. Gildesfærd 16, 168. Gildeskikke 17, 121 f., 175, 801 f., 333 f. Gildesmand 120, 194, 304, 306, 309, 312, 314 f., 329, 333 f., 632 f. Fødselsgilde 104 f., 326. Legestuer 457. *Kistelæg* 120, 333 f., 784. Pøsegilde 231, 397. Ungdomsgilder 17, 132, 344 f., 428. Pigegildet 429 f. Spillegilde og Skyttelav 346 f. Uegentlige Gilder 18, 66 f., 272, 324, 414, 456. Se Gække- og Bindebreve samt 694. Skovgilde 55, 67. Pløjegilde 67. Trændegilde 68, 86. Igang og Afgang 348. Rejsegilde 68, 348. Oldermannsgilde 349. Bytte-Avis-Gilde 43, 69.
 Glavendrupstenen 689 f., 790, 798 f. Goderaad 153, 292, 456.
 Gode Venner 112, 269, 302.
 Godgørenhed 20, 214, 231, 234, 324, 360, 437, 448 f., 463, 465, 529.
 Graa Haar: Ærbødighed 47. »Gravblomster« 118. Hvide Haar: Respekt 284.
 Gravblomster 121. Kranse 122, 281.
 Gravning af Grave paa Kirkegaarden 120, 487, 770 f.
 Gravstøtter 87 f., 337.
Grevegaarde 14, 252.
 Gris 226 f., 232, 256, 275, 288, 349, 415, 447, 482, 506.
 Grunker 545. Fynboerne bruger Ordet ikke alene om en Mængde Penge paa Kistebunden, men tillige om Forraad og Oplag af alle Slags Varer.
 Gryn 276 f., 362, 463.
 Grynmøllere 276.
 Græsmælk 197, 215.
 Grøntsager 166, 184, 278 f., 476.
 Guds frygt 114 f., 118, 330 f., 404, 417, 419, 452, 466 f., 487, 534.
 Gække- og Bindebreve 391. Vintergæk 281. Gækkerim 437. Se IV.
 Gæld 451.
 Gær 153, 203 f.
 Gærde 60, 151 f., 256, 418, 689.
 Gæstekammer 322, 399.
 Gæstfrihed 49 f., 399, 456.
 Haandarbejder, fine, 285, 373, 457. I Selskab 16.
 Haandelag 275.
 Haandkraft, Hjælp af Haandkraft var et gensidigt Laan 18, 67 f., 148, 272, 481, 694.
 Haandkværn 56, 275 f.
 Haandværksfolk 67 f., 84 f., 227, 409, 456.
 Haarde Vintre 30 f., 129, 206, 386, 748.
 Haaret 35, 145, 147.
 Hakkelse 168, 223.
Halles, o: til Halvt (78) 82, 242, (262), 711.
 Halm 83, 151, 203, 230, 413, 453, 456. Halmbaand 406 f. Halmbinding 59. Havrehalm 197.
 Halstorklæde 35, 138, 139, 309.
 Hamp 58, 64, 188, 224, 264.
 Handel 53, 289, 359 f., 561, 700 f.
 Handel med gamle Hjem og Ejen- dele 655, 693 (763).

- Handelsfolk 52, 91—97, 100, 289, 860 f., 862 f.
- Handske 131, 560, 623. Se Vanter.
- Harmonikaspil 395, 409.
- Hartkorn (et Antal Dage i Forhold til Gaardens Hartkornsmaal 101), 287, 455.
- Hassel 256, 285, 558. Nødder 418 f., 421, 453 f., 562.
- Haven 13, 61, 185, 189, 258, 285, 393, 395 f., 402 f., 420 f., 461. Køkkenhaven 166, 278 f. Blomsterhaven 281 f. Se Blomster.
- Havre 330, 401 f., 453, 560.
- Hegn og Hæk 256, 396, 418.
- Helligtrekongers Aften -Dag og -Lys 239, 463 f., 573.
- Hemmelighedsfuldhed 647. Se indesluttet.
- Heste 25, 90, 221, 226, 246, 256, 309, 426 f., 431, 455, 490, 500, 506, 563, 633 f., 654. -hoved 508. -sko 508.
- Hikke 535, 543.
- Hilsen 46, 650.
- Himmelbreve 42.
- Hindsholm 213, 689.
- Hjemstedsfølelse 291 f. (Fødehjem 330) 655 f.
- Hjerterum og Husrum 23, 399.
- Hold *Helligdag* 15 f., 271, 449, 457.
- Honning og Mjød 64, 168, 190 f., 248 f., 363, 443, 591.
- Hosesokker 48, 409. Se Strømper.
- Hovedtøj, Kvindernes, 17, 135. Hovedkappen 284.
- Hovedvandsæg 147, 318.
- Hoveriarbejde (40), 56, 251 f.
- Hukommelse, fremragende, 40 f., 108, 654, 766.
- Humle 18, 58, 60 f., 64, 66 f., 68, 92, 120. (Humleranketøj 135), 151, 189, 201 f., 256, 270 f., 418, 420, 431, 435, 477, 560, 634, 694.
- Humør 46, 66, 163, 167, 344, 352, 363, 407 f., 430, 607.
- Hund, Gaardhund, Trækdyr, 25, (26 Hundeuld) 94, 100, (149 f. Hundekærnen) 210, 215, 453, 507, 544.
- Hundedagene 225.
- Hurra 409.
- Husdyrene før og nu 216, 480.
- Husflid 26 f., 56 f., 60, 143, 151, 160, 161 f., 185, 194 f., 228, 252, 258 f., 260 f., 362 f., 371 f., 630, 677 f. Mændene ophørte med Stuefliden 162, 477.
- Husfolk og Husmandsliv 81 f., 220, 229, 262, 409 633. Foreningsrejser 476.
- Husgeraad og Redskaber 148 f., 212, 214, 229, 631. Se Kapitlet »Mad og Drikke«.
- Husmødre 289, 399 f.
- Husraad 63, 105, 137, 181 f., 184, 202, 204, 223 f., 257, 261, 276, 277, 500 f., 506, 521 f. Se Medicin.
- Hustagenes Plantevækst 398.
- Hvedebrød. Se Brød.
- Hvergarn 65, 132, 141 f., 143 f., (283, L. 5 n. læs: Hvergarnskjoler) 367 607, 630, (170).
- Hvid 371, 424 f.
- Hvid Dug 177 f., 269, 451. Servietter 285. Se Dug. (Voksdug)
- Hvid Hane 488. Hvid Kalv 500. Hvidt Kaalblad 535.
- Hvidt Sukker, Melis, 171, 195, 305, 312, 317, 320, 427, 460, se Sukker.
- Hvile 165, 457.
- Hygge 162 f., 290, 400, 640.
- Hygiejne 164, 166 f., 180, 221 f., 286 f., 328, 436, 450, 459. Se tillige 777. Overtro 530.
- Hyld 63, 186, 262, 277 f., 375, 441, 479, 559.
- Hyrdedrenge og -piger og Tjenestdrenge og -piger 78 f., 112, 217, 379, 419.
- Hægter 59.
- Hænge træ 228, 236, 374.
- »Hævsklæder« 46, 133. (Søndags-smykket 140.)
- Høllighed 46.
- Højrosted Tale 45, 140, 319

- Højskoleuddannelse 9, 20.
 Høker 348, 743.
 Høns 246 f., 277, 288, 361, 387, 391, 393, 411 f., 415, 430, 435, 562, 614, 634. Hanefjed 464. Maagerne kaldes Høns. Se Maager.
 Hønscavl og Overtro 40, 208, 483, 488, 499, 501, 533, 536, 545, 562, 567.
 Hør 18, 64 f., 66 f., 69 f., 78, 220, 250 f., (263 læs: den *langrødede* (: landrødede) var osv. L. 4 n. læs: Havde man ikke Brug for Hørren s. A.) 441, 442, 479, 559, 711. Hørfrø 261 f., 274, 500, 754. Hørinstitut 265.
 Høst 257, 274 (342), 393, 396, 401 f., 453, 461, 561 f., 634. -arbejde 84, 403 f., 442. Byghøst 461, 555. Høst (Slæt) 68, 256, 274, 396, 404, 723. Høstfest 421. Høstgilde 68, 264, 421, 442, 604.
 Høstkost 168, 189, 195, 202, (264), 403 f., 407, 421, 442. Høstprædiken 419. Skikke 64, 409, 415.
 Høstvise 415. 603 f. *Lovisen* 414.
 Høstvogn, Havervogn, 358, 406, 410.
 Iglar 32, 137, 527, 566.
 Ikke latterliggøre Folks Svagheder 102, 592.
 Ikke tilintetgøre historiske Minder 655, 692 f., 763, 798.
 Ild 60, 461, 492 f., 509, 201, 494, 498, -bækken 33, rage Ild 29.
 Ildebrand 51, 107, 820 f. Se Brand-assurance.
 Indesluttet, *inderlig*, 54, 647, 651, S. 54, L. 4 n., læs: Den gamle Bonde viste ingen af sine Følelser.
 Indgang og Afgang 78, 324, 348.
 Isterhinde 230 f., 527. Se Lygte.
 Jagt 218, 397, 537, 752 f.
 Jernbanekørsel 12, 398, 400, 420, 657, 699, 741 f., 746 f.
 Jernveje og Rejsestrøg 774. Rejse-livet 736 til 750.
 Jordemoder 69, 98 f. L. 6 n., læs: Indbydelse til Gildesfærd og sligt. 99 L. 4 læs: den udasede Jordemoders sene Ankomst. 104, 326, (330 L. 12: Se Rettelse S. 296), 409, 451. Se »Ost«.
 Jul 65, 68, 115, 117, 153, 159 f., (Svensk Juleskik 170). 192, 194 f., 207, 230, 235, 239, 243, 246, 267, 279, 292, 342, 380 f., 404, 414, 416, 418, 421, 423 f., 441. Juletiden er skildret fra Side 444 til 467. Derunder: Julefred (451). -gaver -kort, -lege, -mærker, -neg, -træ, se tillige 438. Jul i Storbyen 444 f. Juleskikke 465. Juletro 58, 241, 434, se endvidere Si-derne 446 til 467, 571 f. Jule-vise 380, 602. Julevisit 13. Julen og omdrejende Redskaber 58, 241, 446, 457.
 Jydepotter 28, 92, 194 f., 238, 243, 368 f. (*Jydepotte* 383) 431 f., 458 f., 695.
 Kaal 61 (88), 108, 110, 230, 243, 257, 279, 309, 485 f., 550, 557, 561. Væsse for Kaal 64, 409 f.
 Kaffe 50 f., 159, 168, 183 f., 285, 318 f., 323, 342, 347, 348, 432, 456, 460, 545, 610.
 Kager 105, 192, 194, 316, 320, 326, 346, 364, 368, 427, 443, 447, 452, 460, 466. Kavringer 95, 348.
 Kakkelovn 13 f., 28, 20 f., 32, 34 f., 129 f., 165, 174, 185, 206, 211, 281, 289, 446, 449 f., 462, 464. Krog 139, 460 (506), 644.
 Kalkuner 247, 628.
 Kalv 222, 223 f., 232, 623, 634.
 Kane 381, 386.
 Kapitelstakst 41, 481.
 Kappelyst og -strid 52, 78, 110, 363, 372, 426, 455.
 Karaktermærker og Kaal

- 11, 58 f., 400 f., 428 (559), 642 f.
Vrede 55.
- Karlø og Pige kamre 28 f., 77.
- Kartning 70 til 76, 86, 230, 234 f.,
477, 486, 531, 586, 588.
- Kartofler 81, 160, 170, 174, 175 f.,
229, 252, 256 f., 316, 374, 420, 435.
- Katte 215, 426, 489, 507, 558, 568.
- Keddelfører 92 f., 737.
- Keglespil 356 f.
- Kerteminde 94, 256, 313, 721 f.,
772, 778.
- Kerteminde Raadmænd• 94, 722.
- Kirke 339, 466. Kirkeby 99, 111,
311, 455.
- Kirkeblokken 312, 456.
- Kirkegaard 116, 120, 123 f., 318,
339 f., 461, 487, 489, 513, 628, 839 f.
- Kirkegaardsjord 498, 517 f., 522.
- Kirkegang 108, 339 f., 444 f.
- Kirkegangskone 106, 325 f., 533.
- Kirkeklokken 51, 116, 120, 311, 333,
889, 439, 444, 450 f., 465, 535,
630, (705).
- Kirkelømmetørklæde 131 f., 318,
339.
- Kirkeskik 119, 123, 133, 139, 840 f.
342 f., 437, 455.
- Kirkestævne 273, 342 f.
- Kirkevej 334, 455.
- Kirsebær 256, 402 f., 561, 634.
- Klejner 447 f., 460, 466.
- Klodser, Trætofler 59, 133.
- Klokke 91. S. 140, L. 6: Ordet
•ikke• udgaar. 152, 237, 380, 637.
- Klædedragt 9, 17, 35, 129 f., 188 f.,
285 f., 289 f., 308 f., 312, 322, 323,
344, 367, 382, 405, 538, 630. Hat
og Hue 139, 309, 426, 428, 443.
Hovedkappen 284 (631). Hoved-
tøj 17, 135. Kvindedragten 130 f.,
283 f., 308 f., 310, 320, 322 f.,
358, 405 f., 536, 538, 630 f. Nar-
redragt 424. Overtøj 322, 456.
- Klædekiste 26 f, 115, se Laken.
- Klædesnore 158.
- Kløver 63, 262, 274, 772 f.
- Knappenaal 97, 131, 135, 159, 376
(407), 495, 549.
- Kniplinger 93 f. 135, 142 (94 L. 4
læs: den sidste kongelig priv. K).
- Knive 15, 50, 175, 316, 328 f., 379.
Gaffel 15, 175, 316.
- Kobande 528, 543.
- Kobber og Messing 92, 163 f., 239,
449.
- Kogekone 90, 805 f., 314, 318, 324,
327, 329.
- Koldfeber 212, 523, 542.
- Komedie 20, 433.
- Kommen 279. Se Oste fra S. 196.
- Kommenskringler 443.
- Konfirmation (44), 111, 141 f., 205,
309, 329, 332, 341 f.
- Korn 254, 405, 453, 634 f.
- Kors, korse 116 f., 193, 204, 452.
- Kortspil og Spillekort 10, 43 f.,
48, 52, 73, 99, 162, 320, 352 f.,
418, 421, 442, 446, 453 f., 462 f.,
615, 743.
- Kost (Bondekosten) 47 f., 78, 178 f.,
189, 258, 264, 272, 525 f. Se Høst-
kost og •Mad og Drikke•.
- Kragetræer 24.
- Kramme, Træsko, Bøtte 59, 152,
210, 383. Se Træsko.
- Krampekuder 37, 522 f.
- Kreaturnavne og -tilltale 79, 221,
341.
- Krebs 218, 392.
- Kridt 44, 164, 353 f, 457 f., 462.
- Krigsaaret 1864 161, 254.
- Krigssange 76, 434.
- Kritiske Blikke 104, 107, 311 f.,
343.
- Kroer 92, 191 f., 345, 346, 354, 357,
360 f., 398, 421, 635, 736 f.
- Kroglysestagen 152, 238 f., se Lys.
- Krus 205 f., 432, 801.
- Krydderier (5), 20, 228 f., 230, 289.
- Kræger (•Krejer•) 65, 190, 278.
- Kræmmere og Prangere 91 f., 135,
270 f., 273.
- Kundgørelser 273, 335, 342 f., 346,
803 (825), 833.

- Kurv til Børnetøj 59, 104.
 Kvindegerning i gamle Dage 56 f., 63, 223, 233, 235, 280, 289, 400 f.
 Kvældsnavder 75, 322.
 Kyndelmisse 386, 414, 554 f.
 Kærestegaver 59, 134 f., 136, 148, 153, 159.
 Kærner 149 f., 212, 502 f.
 Købmanden og Forholdet mellem ham og Bønderne 52, 226, 254, 305 f., 307, 312 f., 317, 328 f., 343, 358 f., 363 f., 451, 481.
 Kødhakning paa Hakkebrædt 229.
 Køer 57, 79, 131, 188, 197, 221 f., 261, 379 f., 387, 393, 403, 419, 435, 500, 501 f., 633, *afrejs* 222, 479, 495 f., »scenes«: 222, 500, 549.
 Kølle (*en Køllegriis*) til Brug ved Tørring af Malt og Humle 273.
 Kørsel og Køretøjer 25, 52, 82, 116, 220, 254, 359 f., 363, 385 f., 396, 451, 455 f. (Kapperidt 455), 498, 537, 650, 737. Dagvogns- og Fragtkørsel 275, 743 f.
- Laa i Jorden*, Gaarden 77, 221, 254.
 Labølle i Haarslev Sogn 718, 793.
 Lagner 78, 119, 130, 265, 285, 304.
Laken 27, 168.
 Lamper 88, 93, 451, 464, 477.
 Landbruget i de fattige Tider 251 f. *i den gode Bondetid* 288.
 Landbøbesøg i Odense 367 f., 391, 433, 658, 700 f.
 Landidyl 7, 404, 659.
 Land og By og Befolkning 10, 54 f., 365 f., 444 f., 465 f., 657 f., 702.
 Landmandsforsamling 21, 148, (231 læs: i 1900) 366, 411, 702, 843.
 Landposten 10, 466 (740 f.), 742 (749 f.).
 Landsbybebyggelse 24 f., 254 f., 297 f., 478 f., 481, 711 f.
 »Lange Hæle« 105, 532.
 Lange Lysstage 38, 72, 152, 155, 239, 272, se Belysning.
 Lange Straa 77, 393, 405.
 Lave Døre 49.
 Lavendler 137, 281 f., 634.
 Lediggang 59.
 Leg og Legetøj 109 f. (110, L. 17 læs: Forældrenes Bedrift gik igen en miniature), 230, 244, 277, 369, 370 f., 462. Vinterlege 380 f.
 Leveregel 49, 372 f.
 Lidser 135, 457.
 Lig og Ligklæder 119 f., 130.
 Ligvarser 488, 500, 507, 535.
 Linnedet 130, læs: var paa Grund af den aldrig — 160.
 Livdrikke 64.
 Livsglæde og Munterhed 70 f., 149, 153, 163, 272, 322, 336, 351 f., 426, 428, 462, 477.
 Lo og Lade til Gildesbrug 120 f., 307 (328), 333, 651 f.
 Loftet 28, 231, 234, 237, 244, læs: paa Loftet bag Lægterne.
 Lus og Lopper 145 f., 531, 567, 634 (746), 761.
 Lygte 60, 155, 230 f., 477 f.
 Lykke (Overtro) 500, 508, 536 f., 540 f. (542), 543.
 Lyse Nætter 393, (621).
 Lys og Lysestøbning 65 f., 288 f., 314, 352, 353, 420, 443, 451, 463 f., 477 f., 540. Lysesaks og -slage 155 f., 238 f. Se lange Lysstage.
 Lægel 120, 363, 408, 737.
 Læger 482, 529 (755 f.). Se Doktor.
 Lærred 62, 78, 86 f., 269 f., 362 f.
 Lønninger 77 f., 81, 317 (329), 392, 409, 413. Se Betaling.
 Lørdag Aften Frihed 78, 446, 457, 550. Se Ugens Dage.
- Maaned, lille, 446, smalle 532. Herregaards 412.
 Maanen, se Ny og Næ.
 Maager 247, 388, 568, 723. Se »Høns«.
 Maaltider og Spisning 145, 166 f., 175 f., 538 f., 614.

- Maatter 96, 272.
- Mad og Madlavning 12, 13. L. 20, læs: kolossal, 35, 109. Kapitlet »Mad og Drikke« 166 f. 226, 228 f., 230, 237, 681 f.
- Madretter 30. Se »Mad og Drikke« 166 f. og de øvrige Madkapitler i II Del. 236 f., 243 f., 273 f., 276, 280, 288, 292, 306, 309, 314 f., 333, 363, 408, 423, 435 f., 447 f., 452, 454, 456, 459 f., 461, 464, 466.
- Madsted 80, 178, 180, 187, 213, 456.
- Maleren 87 f.,
Malerier, Sans for, 54, 658.
- Malkebøtte 133, 209 f.
- Malkekrans 137, 209.
- Malkning 169, 215, 221 f., 429, 500 f., 543, 575.
- Malning 35 (162), 449.
- Manden i Gaarden 34, 47, 50, 177, 310, 312, 324, 327, 348, 404, 407, 410, 413, 461.
- Marked (31), 53, 62, 88, 91, 102, 133, 222, 249, 257, 269, 354, 357 f., 361, 366, 374, 392 f., 396, 552, 789.
Noten 660. Se Visekapitlet.
- Markbuketter 393.
- Marts 60 f., 158, 201 f., 391, 556 f., Maske 72.
- Medicin 38. Se Husraad 521 f., særlig 528 f.
- Mejeriet, Mejersken 89, læs: et nyt mandligt Landsbyerhverv, en ny Person frem, det er —. 208 f., 288, 435, 483, 499 f., 505, 633.
- Meteorologi, landlig 32, 241, 410, 416, 553 f.
- Middagssovn 64, 169, 277.
- Middelfart 270, 360, 660, 694, 722 f., 741, 778.
- Mikkelsdag 235, 264, 442 f., 562. Se Aftensæde.
- Mindesmærker 681, 774 f.
- Mistro 53, 618 646 f.
- Mjød 69, 190 f., 392, 429, 443, 452, 459, 527, 591, 832.
- Mortensdag 241 f., 443, 563.
- Morter 195, 289.
- Most 64, L. 23 læs Livdrikke. 187 f., 278, 409, 421, 427, 452, 631, 633.
Muldvarpeskud 61, 507.
- Mus 28, 32, 93, 181, 247 f., 277, 410, 531, 598, 600.
- Musik og Musikanter 90, 309 f., 311 f., 317, 319, 321, 323, 327, 329 f., 344, 352, 395, 405. (»Musik« 406), 409.
- Mælk 69, 222 f., 408, 423. Fade 92, 194 f., 448. Hylder 211, 504 f.
Spand 88. Mælkebakterier 212 f.
- Mærkedage 386, 394 f. (se 558), 405, 414, 433, 554 f.
- Mærker om Sæd og Høst 401 f.
Mærker Aaret rundt 553 f.
- Mødding, Møg 25, 63, 80, 264, 291, 419, 442.
- Møller og Mølleren (48), 82, 89, 276, 313, 443, 533, 718 f.
- Mørke 385, 478.
- Navneklud 42, 373.
Navneskik 47 f., 102 f.
- Nattergalen 375, 394, 558.
- Neu-Ruppin-Billeder 27, 96, 368.
L. 19 læs: Deviser
- Nikongen, Kongen i Keglespillet, 15, 72, 357.
- Nissen 139, 370 (443), 571, 574, 637 f., Nyhedsstof 302.
- Nytaarsløjer 458 til 467.
- Nyt af Aaret 416 f., 467, 523, 542, 573, 700.
- Ny og Næ 61, 95, 113, 201, 234, 385, 467, 506, 507, 523, 540, 542, 557 f., 562, 565, 569, 570 f., 572 f.
- Nytaarsny 467, 523, 573.
- Nælder 71, 256, 759. Nældeaske 62 f. Nældelærred 678 f
- Nødild 509 f., 643.
- Nøjsomhed 19, 56 f., 149, 372.
- Odense 62, 257, 269, 358, 361 f., 366 f., 465, 516, 657 f., 676, 684, 699—711, (706 læs: favnende Gaden), 723, 736, 740 f., 743 f.

- 765 f., 773, 775 f., 777, 789, 791 f., for øvrigt spredt i Værket i forskellige Forbindelser.
- Odense Torv 198 f., 279, 420, 424 (465), 547, 634, 700 f.
- Ofring (i Kirken), Offersedler 107, 312, 343, 455 f., 719 f.
- Oksebremsen 225.
- Oldermand, se Bystævner.
- Oldtidsminder 256, 687 f., 703 f. 761 f.
- Onde Æg 498, 500.
- Onde Øjne 148, 201, 502, 510.
- Orakel 122, 314, 441, 461, 574. (Omen 311 f.)
- Ordenssans 219 (225), 436. Se Børneopdragelse.
- Ordspil 356, 613 f., 631.
- Ordsprog findes spredt rundt om i Skriftet.
- Optegnelser (Rug, Gris osv.) 786.
- Opvask 212.
- Originaler 102 f., 751 og følg. Afsnit.
- Ormemediel 204, 276.
- Ost og Osteløbe 6, 20, 62, 178, 213 f., 315, 371. Degncost, se Degnen.
- Jordemoderost 69. Rygeost 106 f., 827. Andre Oste 199 f.
- Overleveret 423, læs overlevel.
- Overtro 17, 37 f., 41, 160, 248, 440 f. Det Overnaturlige 73 (90 L. 2).
- Overtroiske Forestillinger, Husraad, Omen, spredt i Kapitlet fra 104 til 124. — 203, 220, 326, 380, 394, 435, 437, 480. Varsel, Værn og Profeti 159, 201, 206, 232 f., 239, 241, 261, 267, 308, 310 f., 312, 314, 327, 348, 405, 417, 421, 435, 443, 453, 467.
- Overtroisk, det Første, 467, 523, 536, 542, 570, det Sidste 411, 421, 536, 541 f., 557 f., 570.
- Se Kapitlet Overtro fra 475 til 574. Overtroen, brat Dødsstød 208, 483. Løbepas 485.
- Ovnlys 180, 193.
- Ovnlørret Rug 65, 179, 186, 417.
- Paaklædning, Toilette 35, 145 f., 630.
- Paalæg 109, 170, 197, 315.
- Paaske 13, 65, 139, 271, 424, 430, 434 f., 551, 572 f., 617.
- Paaskeæg 495 f., 487, 542, 607.
- Paataget Beskedenhed 305, 309, 312 f., 328.
- Palnatoke 462, 490 f., 655, 692.
- Pandekager 109, 145, 158, 169, 176 f., 194, 264, 276, 363, 414, 461, 631.
- Papir 15, 34, 43, 110, 186, 328 f., 455.
- Peberrod 279, 315, 317, 361 f., 391, 506, 631. Se Urter.
- Penge 12, 34, 100, 107, 258 f., 256, 317 f., 322, 329, 353 f., 358, 360, (371), 392, 400, 405, 424, 426, 467, 541, 655 (693).
- Perler 375. Paa Suppe 174. Sved 186.
- Personalhistorie 101 f., 294, 664, 679 f., 698 f., 705 f., 707 f. Se V Del fra Side 751 og følg. Kap t l.
- Pibe, se Tobak.
- Pibejern og -saks 160.
- Pigehøjskole, den første, 779.
- Pige- og Karlekamre 28 f., 77, 147.
- Piger, Fællesnavn for arbejdende Koner, 71, 158. Banke-Koner og -Piger.
- Pil 60, 255, læs: *æveædt*. 375 (Fløjter, Rødpil var det sejgeste: 634. Pilevidier 220, 505 (634).
- Pinse 484 f. (587).
- Pindsvin 633.
- Pladserne ved Spisebordet 50, 177, 181, 313, 329 f.
- Planter og Plantenavne 255 f., 380, 393, 398, 634 f. Se Haven.
- Plejl 173, 412 f., 446.
- Politik, før, 7 (10), 15, 17, 391, 616.
- Postbesorgelse, Postvogn, 10, 58, 97 f., 718, 740 f., 789.
- Potpourri 63, 282.
- Praktisk Greb 54, 371 f.
- Priser 92, 95, 96, 131, 133, 136, 157, 191 f., 198, 213, 224, 226, 233, 258, 263, 269, 273 (276), 306,

- 320, 326, 346, 348, 638, 481. (Prut-
ten 364.) Se *Betaling*.
- Prose* 192 f., 408, 447 f., 453, 602.
- Præsten, Præster*, 48, 174, 243,
252, 256, 261, 302, 307, 312 f.,
317, 322, 345, 438, 443, 455, 466,
511 f., 617, 830 Se »*Gilder*« og
»*Kirkefærd*«. *Præstekonen* 318.
- »*Præstebørnene*« 111, 752.
- Pumpe* (83) 88, 158, 385, 455, 464.
- Punch* 320 f., 323, 347 f., 357, 429.
- Se *Brændevin* og *Svir*.
- Purløg* 279, 631.
- Pyramidehylde* 34.
- Pærer* 24 f., 169, 279, 632, 830, 837 f.
- Pølsepinde* 60, 227.
- Rank Ryg* 209 f.
- Raps* 273, 412, 604, 634, 833 f.
- Regnskab* 44.
- Rejsende Svende* 100 f., 171.
- Rejser* 291, 398 f., 400, 557 736 til
750.
- Renlighed, huslig og personlig*, 12.
L. 2 læs: og *mangen En* —. 35,
37, 83, 161 f., 226, (446), 449 f., 630.
- Ribs* 186, 402, 561.
- Riskost* 96, 220, 386, 414. Se *Pil*.
(*Ris* 36.) *Kviste* 459.
- Rok* 36, 58, 65, 109, 134, L. 4 læs:
Rokketenen. 266 f. (*Skotrok* 267),
427, 446 f., 457, 536 f., 550 f.
- Rose og Rosehaven* 25, 281.
- Roste* 203, 205, 624.
- Rug* 64, 139, 179 f., 186, 405, 416 f.,
447, 453, 786. Se for øvrigt *Ka-
pitler Agerdyrkning vedrørende
samt Ovn*. (786).
- Rumlepotte* 72, 231, 459, 464 f.
- Røgning af Flæsk* 61, 231.
- Saaning* 404.
- Safran* 315, 631.
- Sagn* 457, 724 f. *Sagnsten* 684.
- Sand og Sandstrøning* 44, 110,
162 f., 173, 245, 371, 539, 545.
- Sang om Morgen* 507, 536.
- Salmebog og Salmesang* 6, 119,
132, 311, 341, 452, 455, 460, 466,
467. 573. Se *Bibelen*.
- Salt* 168, 197, 206, 211, 223, 230,
481. *Salt Suppe* 169 (*Madsaa(d)*
170, 314 f.), 257.
- Saltet i Overtroen* 39, 492 f., 501.
- Sankt Hans Aften, Dag og Urter*
262, 277, 394, 489 f., 441, 479, 559.
- Selskabelighed* 14 f., 285 f., 328 f.,
396 f., 398 f.
- Sengebaand* 147. -*haln* 83. -*klæ-
der* 26 f., 80. *En Sengs Klæder*
26, 78, 304.
- Sengekammer* 211, 322, 502 (504). /
- Service* 175, 305 f., 307 f., 316, 320,
328 f.
- September* 232, 412, 419, 562
- Silke* 139, 142, 144, 248, 309, 320,
610, 612, 652, 707 f.
- Simer og Simestole* 6, 58 f., 151,
155.
- Sirup* 51, 169 f., 170 f., 172, 186,
195 f., 205, 230, 314, 447 f., 481.
- Sivvæge* 57, 477.
- Skilderier* (34), 346, 373, 654, 739.
- Skilsmisser* 651.
- Skoleeksamen* 111, 437. *Skolebø-
ger, -børn, -gang* 109 f., 373,
379 f., 396, 456. *Møder* 433.
- Skolekorn* 456, 797 f.
- Skomager* 88, 133. *Jerusalems-* 450,
572. Se *Fodtøj*.
- Skorsten* 24 f., 464. *Skorstenssyning*
51, læs: *Tre af Mændenes kom-
munele Pligtarbejder*.
- Skriveri* 43, 44, 53, 244 f., 605 f.
- Skræddere* 84 f., 89, 132, 153, 409,
576, 588.
- Skrædderlys* 85 f., 155 f., 173, 239.
- Skrædderruslet* 85.
- Skydning* 218, 310, 340, 347, 397,
458 f., 465.
- Skæbnetro* 116, 118, 525, 644.
- Skældsord* 101. 221 *Møgge* (*Møgøg*)
635.
- Skæppemaal* 414, 637.
- Skærtorsdag* 434 f., 550.

- Sletten og Sletteboerne 143, 261, 362 f., 515, 676 f., 688 f., 720.
 Slukke som Adjektiv 206 f.
 Smed og Smedie 65, 68, 84, 89 f., 90, L. 10 læs: Jern og Kul medbragte Ejeren hver Gang —. 121, 138, 180, 197, 713, 780.
 Smykker 308 f.
 Smør 50, 153, 183, 186, 205 f., 288, 314, 410.
 Smørrebrød, *tør Mad*, 52, 168, 358, 456, 737.
 Slaaen 60, 190, 227, 255 f., 278, 452, 563, 566.
 Slagfærdighed 91, 96, 620.
 Slagtning 224. Fra 227 Kapitlerne: Svinet, Faaret, Gaasen. 243, 397, 420 f., 446 f., 466, 507, 539, 563. Slagtemad 90, 227 f., 231, 633.
 Slagtervognen 91 f.
 Snakkelyst 220, 650 f.
 Sne, Is, hvid Vinter 99, 380 f., 385 f., 398, 563. Se Leg.
 Snekastning 30, 51, 58, 736.
 Snustobak 147, 801.
 Sol, Solskin 394, 398, 410, 420, 438 f., 450 f., 463, 536, 551, 555, 565 f., 569, 571, 636. Soltring 110, 380. Solens Vej 455.
 Soldat 84, 153, 273, 628. Session 508, 543.
 Sommeraften 280, 381, L. 11 læs: Om Sommeren var der ingen Mørkning. 390, 394 f., 559.
 Sort Farve, kaldt blaa, 66, 142.
 Spare 8, 134, 178, 181 f., 184, 645.
 Sparekasse 140, 291, 702.
 Spejl 34 f., 36, 147.
 Spil 73, 99, 162, 346 f., 352 f., 376 f., 378 (357, 737).
 Spind 27, 66, 265 f., 267, 457, 550 f., Spindelvæv 35, 527. »Flyvende Sommer« 232 f., 562.
 Spindeviser 266, 603.
 »Spordeje« 502, 505.
 Spyting 163, 650.
 Spøgeri 18, 486, læs: Spøgelseshistorier.
 Stald og Sti 221 f.
 Standsforskæl 47, 312 f., 328, 333, 651 f.
 Stednavne, gamle, 366, 717 f. (720).
 Sten 105, 502, 504 f. Uden for Dør og Port 25, 451. Se Sagnsten.
 Stilhed, ude, 169, 451.
 Stivelse 160, 258 f.
 Stjernes kud 535, 561.
 Stodderkonge 99.
 Stork 298, 326, 388 f., 557, 562.
 Strikning 14, 57, 62, 109 f., 131, 133, 209 f., 457.
 Strygning 160.
 Strømpebaand 135, 457, 629.
 Strømper 26, 81, 188 f., 159, 233, 527. Se Hosesokker.
 Stueluften 29, 146 f., 321, 352, 659.
 Støttekæp 96, 650.
 Sukker 168, 531. Se hvidt Sukker.
 Sulehus 24, 712.
 Suppe 14, (172), 174, 237. Gildes- 314 f. Sur- 186, 230, 243, 456. Se for øvrigt Salt, Mad og Retter.
 Svenskharve 253, læs: Tænder. 772.
 Svenskekrigens Tid 719, 724, 796 f.
 Svine Blære 230. -Børster 228. -Sti 226, 450, 482.
 Svir 11, 57, 322, 334, 354, 357, 359 f., 421, 427 f., 432. Se Brændevin og Punch.
 Svøbelsebørn 97, 104 f.
 Sybille 18, 241, 493 f. (515).
 Sydfyn 136, 142 f., 265, 358, 389, 503, 518 f., 564, 602 (604, 641), 630, 679, 717 f., 731 f., 755 f., 794.
 Sygdomstilfælde 37 f., 118 f., 147, 167, 184, 223, 255, 277, 335 f., 342, 374. Hos Dyr 274. Se for øvrigt Kapitlerne i IV Del om Overtro, særlig fra S. 521. Sygeleje 147, 336. -mad 105, 118.
 Syltetøj 75, 286 f., 306, 317.
 Syllning 186, 402, 561.
 Syning 136 f., 457.
 Sy piger 85 f., 132, 576.
 Sytraad 66, 265. Kineser- 52, 86.
 Syvende Søn 108, 516

- Sæbe 52, 144 f., 291, 445.
 Søndag 13, 82, 115, 140, 175, 243, 267, 274, 323, 339 f., 346 f., 358, 378 f., 396, 419, 421, 500, 540 799.
 Søndagstøj 26, 35, 140, 344.
 Se IV Del »Ugens Dage«.
- Taalmodighedsprøver, se Ventetid.
 Tag 24, 58, 62, 222, 225, 398.
 Takke for Mad 15, 318, 452.
 Talemaader 224, 273, 325, 330, 335, 348, 353, 374, 394, 397, 399, 404, 407, 410, 482, 584 f., 545 f. — Se »Tal« og »Mærker« fra 558 til 574. 613 f. Se »Folkemaal« og »Kultur«. — 720, 722 f., 724.
 Talesproget 10. Ubhjælpsomhed 620 f., 648, 659. Se »Folkemaal«.
 Talhaspen 78, 267 f.
 Tavs, se indesluttet.
 Te 51, 167, 277, 285, 357, 529, 545, 709.
 Tidsregning 209, 358, 387, 391, 552.
 Tiggere (20), 231, 234, 424 f., 437, 448 f., 463.
 Titelen Hr. Frue 48 f. Frue 329.
 Tjenestefolk 17, 77 f., 140, 146 f., 195 f., 213, 220, 223, 259, 262, 264, 311, 346, 348, 360, 392, 400, 407, 418, 425, 448 (452), 662.
 Tjenstvillighed 363.
 Tjære 68, 151, 481, 501.
 Tobak og Tobakspibe 15, 25, 52, 60, 83, 140, 182, 318, 321, 351, 354, 359, 368, 374, 455, 650. -aske 319. -avl 420, 711. Se Cigar.
 Torden 542, 558, 562, 565, 569.
 Toplue 6, 139 (560), 734
 Trearskrigen 75, 85, 132, 273, 345 f.
 Trefliget Blad 501, 543.
 Tremarksmand 42.
 Trille 378.
 Trippelse 164.
 Troldkost 505.
 Trunte, Træstøb 92. Se »Fyrtoj«.
 Træsko 18, 48, 133, 138, 311, 339, 395, 409, 414, 630. Se Kramme.
- Tugt 384. Tugtens Ris 36 (Børneopdragelse).
 Tykmælk 145, 169, 214 f., 263, 287. Se Oste 196 f.
 Tænder og Tandudtrækning 38, 89 f., 137 f., 181, 287, 418, 531, 598 (501).
 Tændstikker 152. Se Fyrtoj.
 Tærskning 412 f.
 Tøjr til Kreaturer 58, 224 f., 272, 379. Se Humle.
 Tørv 63 f., 82, 288, 349, 409, 498, 536, 629, 719, 723, 746 (790), 829.
- Udlaan 39 f., 62, 181, 205, 305, 307 f., 451, 495 f., 525, 549, 572.
 Udflyttergaard 255, 717.
 Udnyttelse af værdiløse Ting 264, 275.
 Udslet 236.
 Udtryk, ejendommelige, 41, 224, 373 f., 406 f., 410, 412, 446.
 Ugens Dage 108, 308, 540, 549 f.
 Uglspil 619.
 Ugræs 18, 478, 483, 561.
 Uld 26, 62, 64, 70 f., 141, 288 f., 414, 506, 531, 547, 570.
 Uldtøj 130, L. 10 læs: indenfor Linnedet kendte den ældre Slægt ikke.
 Ulykke 507 f., 537, 542 f., 549 f.
 Ungkarl, ældre, 24.
 Upaalidelige Fortællinger for Mor-skabs Skyld 10 (96), 635, 648, 752, 801.
 Ure og Urmager 34, 91 (110), 152, 237, 380, 637. Se Klokke.
 Urter 61 f., 172, 228, 279 f., 314, 374, 435 f. Se Peberrod.
 Medicinske 529 f., 708 f.
 Urtekost 63, 282, 393.
- Vadmel 62, 65, 105, 130, 134, 138, 142, 144, 233, 234 f., 285, 362, 367, 556.
 Vafler 69, 292, 432.

- Valkning 134, 159.
 Valle 145, 223. -gilde 69.
 Vand 203, 206 f., 223, 227, 232, 236, 728 f. Vandet i Marts 158, 201 f.
 Vande Lærred, Urter 269, 280, 626.
 Vanter 60, 131, 141 (152). Se Handsker.
 Varmesten 30, 33. -kurv 33.
 Varsel at tage 441, 443, 461, 464.
 Vask 62 f., 108, 146, 157 f., 177 f., 223, 268, 273, 388, 446. Vask af Uldtøj 134, 159, 233.
 Vedel Simonsen 798 f., særskilt Kapitel, hvori Henvisningstal. Citater af V. S. s Bøger 101, 182 f., 194, 301, 688, 721 (724).
 Veje-Afvisere 385.
 Vejrglas og Vejrhane (32), 410.
 Vejrtegn 32, 386, 416. Vejrvarsler 241, 394, 443. Se IV Del Kapitlerne: Mærkedage, Vejrtegn, Ny og Næ.
 Vends Herred 94 f., 270 f., 695, 711, 724. Se Humle og Tobak.
 Ventetid som Øvelse i Taalmodighed 98 f., 386 L. 9 læs: indesnede, ventede Gæster. Resignation 398 f., 443.
 Vers af Folkets Digtning 49, 73 f., 76 (115), 144, 383.
 Veteraner 84, 111, 346, 381.
 Vigerslev og Veflinge 213, 362, 512, 695, 719, 731, 773, 802.
 Vin 256, 306, 313, 317, 326, 328, 364, (452).
 Vindsel 244.
 Vindskibelighed 56 f., 62, 185 f., 276, 191, 372, 400.
 Vindue, Overtro, 110, 462.
 Vinduer 130, 164 f. Beslag 29, 478. Glas 37. Tilfrosne 30 f., 85, 339.
 Vinterdvalen 398, 421 f.
 Vissenbjerg 101, 194 f., 695, 721, 723, 737 f., 770 f., 772.
 Viser og Visesang 70 f., 86, 234, 266, 272, 359, 380, 414, 424.
 Vogne 150 f., 308 f., 310, 451, 456. Barnevogn 326. Slæder 381.
 Voks 64, 86, 164, 192, 249 f.
 Vorter 524 f.
 Vrede 55, 417.
 Vugge 36, 107 f., 123 (159), 326, 122, L. 2 n. læs: Gænger.
 Vægt (Mark) 234, 547.
 Vægter 75, 99, 602, 622, (790).
 Vættelys 105, 505.
 Væv og Væver 28, 62, 67 f., 84, 86 f., 89, 268 f., 362 f., 677 f.
 Æbleflæsk 170 f., 279, 421.
 Æbler 24, 132, 169, 229, 279, 364, 421, 435, 453, 456, 461, 539.
 Æbleskiver 14, 64, 72, 176, 264, 272, 348, 364, 408, 410, 414, 427, 432, 442, 446, 450 f., 453, 456, 459 f. 463, 801.
 Æg 171, læs: Flæskæggekage, altid kaldt Ægge kage, der spises saavel til Middag som til Mellemmad. 174, 242, 247, 288, 306, 314, 387, 388 f., 431, 464, 562, 614, 827. Se Paaskeæg og onde Æg.
 Ænder 186, 242, 263, 275, 393, 443, 633, 646. Se Fjerkræ og Gaasen.
 Ærter 376, 458.
 Ævred 288, 419.
 Æveædt 255.
 Øgenavn 102 f., 752.
 Øjne 131, 385.
 Øl 6, 28, 145, 178, 183, 188 f., 190, 191, 358, 429, 624. Ølbrygning 56, 61, 192, 201 f., 447. Malturt 204. Øldrikning 69, 101, 270, 317, 319, 321, 323, 324, 348, 384, 408 f., 432. Varmt Øl og gl. Øl med en Pind i 51, 64, 158, 170, 205, 264, 312, 348, 414, 427, 432. Sødt Øl med Sirup 104. Bayersk Øl 287, 357, 433. Se Krus.
 Ørenringe 137, 528.
 Østrupgaard i Nordfyn 777 f., 795. I Sydbyn 794.

Christine Reimer:

1908: **Hjemmets Bog, 3: Hjemmets Styrelse,**
praktisk Haandbog for Hjemmet. (For Tiden udsolgt.)

1909: **Hemmets Bok. Stockholm.** (Svensk Udgave
af ovenstaaende Bog.)

Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde:

1910, I Del: **By og Bolig, Folkets Arbejdsliv og Husliv.**

1912, II Del: **Føde og Klæder, Husdyr og Husgerning.**

1913, III Del: **Aarstider, Fornøjelser og Fester.**

1919, IV Del: **Folkets Tro og Digtning, Folkets Maal og Minder.**

1919, V Del: **Om Egnens Minder og Egnens Mænd.**

(Fra Nordvestfyn — Lokal- og Personalhistorie.)

Christine Reimer:

1908: **Hjemmets Bog, 3: Hjemmets Styrelse,**
praktisk Haandbog for Hjemmet. (For Tiden udsolgt.)

1909: **Hemmets Bok.** Stockholm. (Svensk Udgave
af ovenstaaende Bog.)

Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde:

1910, I Del: **By og Bolig, Folkets Arbejdsliv og Husliv.**

1912, II Del: **Føde og Klæder, Husdyr og Husgerning.**

1913, III Del: **Aarstider, Fornøjelser og Fester.**

1919, IV Del: **Folkets Tro og Digtning, Folkets Maal og Minder.**

1919, V Del: **Om Egnens Minder og Egnens Mænd.**

(Fra Nordvestfyn — Lokal- og Personalhistorie.)

Ved Udgivelsen af IV og V Del
overtages Forhandlingen af hele Værket
af
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag,
København.